

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

ABDÎ-İ KARAHİSÂRÎ VE DİVANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
HACER SAĞLAM**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. CEMÂL KURNAZ**

ANKARA - 2011

ONAY

Hacer SAĞLAM tarafından hazırlanan “Abdî-i Karahisârî ve Divanı” başlıklı bu çalışma, 13.09.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan: Prof. Dr. Cemâl KURNAZ

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖN SÖZ.....	i
KISALTMALAR	iv
I. BÖLÜM.....	1
ABDÎ-İ KARAHSARÎ.....	1
A. HAYATI.....	1
B. ESERLERİ.....	10
C. EDEBÎ ŞAHSIYETİ.....	10
C. 1. ETKİLENDİĞİ ŞAİR ve NÂSİRLER	16
C. 2. ABDÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI	21
C. 3. FARKLI AĞIZLARDAN GAZELLER.....	28
C. 4. MİMLENMİŞ BEYİTLER	30
C. 5. ATASÖZLERİ ve DEYİMLER.....	31
C. 5. 1. ATASÖZLERİ.....	31
C. 5. 2. DEYİMLER.....	33
1. Ağız Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	33
2. Baş Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	35
3. Boyun Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	36
4. Can Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler.....	36
5. El Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	37
6. Göz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	38
7. Kulak Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	39
8. Yüz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	40
C. 5. 3. Diğer Deyimler.....	40
C. 6. HİKEMÎ SÖYLEYİŞLER.....	44
II. BÖLÜM	47
DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	47
A. DİVAN'IN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	47
A. 1. NAZİM ŞEKİLLERİ	47
A. 1. 1. KASİDELER.....	48

A. 1. 2. TERKÎB-BENT.....	49
A. 1. 3. TERCÎ-BENT.....	50
A. 1. 4. MÜSEDDES	50
A. 1. 5. MUHAMMES-TAHMÎS	51
A. 1. 6. TEVÂRÎH	52
A. 1. 7. GAZELLER	52
A. 1. 8. TÜRKÎ.....	53
A. 1. 9. MESNEVÎLER	53
A. 1. 10. KIT'ALAR.....	54
A. 1. 11. MÜFRETLELER	55
A. 1. 12. MATLA'LAR	55
A. 2. VEZİNLER.....	56
A. 3. REDİF VE KÂFİYELER.....	57
A. 3. 1. KASİDELER.....	57
A. 3. 2. GAZELLER	58
B. DİVAN'IN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	63
B. 1. MAHALLÎ UNSURLAR	63
B. 2. YENİLEŞMENİN YANSIMALARI.....	65
B. 3. TARİHÎ VE SİYASÎ OLAYLAR	66
B. 4. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN KİŞİLER.....	68
B. 4. 1. SİYASÎ ŞAHSİYETLER	68
B. 4. 1. 1. Osmanlı Padişahları	68
B. 4. 1. 1. 1. Osman Bey	68
B. 4. 1. 1. 2. Orhan Bey.....	69
B. 4. 1. 1. 3. Bayezid	69
B. 4. 1. 1. 5. Yavuz Sultan Selim	70
B. 4. 1. 1. 4. Kanuni Sultan Süleyman	70
B. 4. 1. 1. 7. Abdü'l-Hamîd Han.....	70
B. 4. 1. 1. 6. Abdü'l-Azîz Hân	71
B. 4. 1. 1. 8. Abdü'l-Mecîd Han.....	71
B. 4. 1. 1. 9. Şeh Mahmud.....	71
A. 4. 1. 2. Sadrazamlar.....	72
B. 4. 1. 2. 1. Ali Emin Efendi.....	72
B. 4. 1. 2. 2. Ali Gâlib Paşa.....	72

B. 4. 1. 2. 3. Avni Paşa.....	72
B. 4. 1. 2. 4. Derviş İbrahim Paşa	73
B. 4. 1. 2. 5. Hayri Efendi	73
B. 4. 1. 2. 6. Hûrşîd Paşa.....	73
B. 4. 1. 2. 7. Kâmil Yûsuf Paşa.....	74
B. 4. 1. 2. 8. Lâmi'î Paşa.....	74
B. 4. 1. 2. 9. Mehmed Emîn Ali Paşa.....	75
B. 4. 1. 2. 10. Mustafa Mazhar Paşa	75
B. 4. 1. 2. 11. Osman Paşa	76
B. 4. 1. 2. 12. Ömer Paşa.....	76
B. 4. 1. 2. 13. Reşîd Paşa.....	77
B. 4. 1. 2. 14. Sa'îd Paşa	77
B. 4. 1. 3. Diğer Devlet Adamları	78
B. 4. 1. 3. 1. Azmi Efendi	78
B. 4. 1. 3. 2. Şâhîn Girây Hân	78
B. 4. 1. 3. 3. Tevfik Efendi.....	79
B. 4. 1. 3. 4. Timur	79
B. 4. 1. 3. 5. Uzun Hasan	79
B. 4. 1. 3. 6. Yusuf İzze'd-dîn Efendi	80
B. 4. 2. Sanatçılar	80
B. 4. 2. 1. Gevherî	80
B. 4. 2. 2. Fuzûlî:.....	81
B. 4. 2. 3. Ferîde Hanım	82
B. 4. 2. 4. Nâbî	82
B. 4. 2. 5. Nazîf Efendi.....	82
B. 4. 2. 6. Nef'î.....	83
B. 4. 2. 7. Sâmi.....	83
B. 4. 2. 8. Veysî Efendi	83
B. 4. 3. Diğer Şahsiyetler	84
B. 4. 1. 1. Dürr-i Şehvâr	84
B. 4. 3. 2. Şairin Oğlu	84
B. 5. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN YERLER.....	84
B. 5. 1. Kıta isimleri	85
B. 5. 2. Bölge İsimleri	85
B. 5. 3. Ülke İsimleri	85
B. 5. 5. Şehir İsimleri	86

SONUÇ	89
KAYNAKLAR	91
METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL	95
III. BÖLÜM: METİN	98
KASİDELER	108
TERKÎB-BEND	177
TERCÎ'-BEND.....	218
MÜSEDDESÂT	220
MUHAMMESÂT	222
TEVÂRÎH	231
ĞAZELİYYÂT	254
TÜRKÎ	455
MESNEVİYYÂT	456
KİT'ÂT	478
ÖZET	490
ABSTRACT	491

ÖN SÖZ

19. yüzyıl, yeni bir zihniyetle tanışan Osmanlı Devleti'nin, yaşamın her alanında olduğu gibi, yaşamdan ayrı düşünülemez olan edebiyatta da değişime uğramaya başladığı bir yüzyıldır. Bu sebeple, artık son demlerini yaşayan Divan Edebiyatı, bu yüzyılda orijinal sanatçılar yetiştirmekten uzaktır. Geleneğin son temsilcileri olarak değerlendirilebilecek yüzyılın sanatçıları, kendilerinden önce Divan Edebiyatı'nı çeşitli yönlerden zirveye ulaştıran isimlerin etkisi altında eserler vermeye devam etmektedirler. Her ne kadar bu, gün yüzüne çıkmamış eserlerin, Divan Edebiyatı'na yeni bir boyut kazandıracağı ve yüzyıllar sürmüş bir edebiyata çok önemli katkılarda bulunacağı söylenemese de bir geleneğin son kırıntıları ile Batı'ya yüzünü çevirmiş bir milletin hayatına kattığı yeniliklerin harmanlanışını, hayatın bir yansıması olan bu edebî eserlerde takip etmek önemlidir. Bu amaçla, biz de bu eserlerden biri Divan Edebiyatı'nın son temsilcilerinden olan Abdî-i Karahisârî'nin Divanı'nı gün yüzüne çıkarmayı amaçladık.

Hayatı hakkında birçok kaynakta bilgi bulabildiğimiz Abdî'nin Divan'ı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 207 numarada kayıtlıdır. Eser, 130 varaktır. Eserin müellif veya müstensih hattı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır; ancak biz, kafiye sıralamasındaki hassasiyetten ve eserin başka bir nüshası olmamasından yola çıkarak, eserin müellif hattı olduğu kanaatindeyiz.

Rik'a hattı olan mürettep Divan'ın yarısına yakın bir kısmının der-kenârlarında da şiirler bulunmaktadır. Bu der-kenârlar, metnin transkripsiyonunu büyük oranda zorlaştırmış ve doğal olarak, 130 varak olan eserin, transkripsiyonlu metinde daha yüksek hacimli olmasına yol açmıştır.

Divan genel olarak 3 ana bölümde incelenmiştir. İlk bölümde, şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, eser; şekil ve muhteva özellikleri bakımından değerlendirilmiş, üçüncü bölümde ise, Divan'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Divan'ın incelenmesinde, genellikle her divanda görülebilecek türden başlıklar değil, Divan'da öne çıkan özellikler doğrultusunda bir inceleme esas alınmıştır. Nâbî, Nedîm ve Nef'î'nin, şiirlerine sacayağı oluşturduğunu gördüğümüz Abdî'nin Divan'ı bu doğrultuda incelenmiştir.

Divan'ın transkripsiyonlu metninde, şairin el yazmasındaki sıralamasına hiçbir şekilde müdahale edilmemiş; ancak, alfabetik kafiye sıralamasında titiz olduğu görülen şairin, der-kenârlardaki “bu şiir filanca kafiyenin başlığı altına yazılacaktır” türden notları dikkate alınmıştır. Şiirler, nazım şekillerine göre numaralandırılmış ve her şiirin vezni şiirin başında italik yazı ile verilmiştir. Varak numaraları sayfanın sol tarafına koyu punto ile kaydedilmiştir. Divan'da geçen âyet, hadis gibi ibareler italik yazı ile yazılmış ve bu ibareler dipnotlarla açıklanmıştır.

Divan'ı bulma aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a; lisans dönemimden itibaren bilgisinden istifade etmeye çalıştığım, öğrencileri için her türlü yardıma hazır olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet MERMER'e; Farsça şiirler konusunda yoğun programına rağmen önemli yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Hicabî KIRLANGIÇ'a; okumakta zorluk yaşadığım kısımlarda değerli vakitlerini aldığım, geniş gönlü ve daima açık kapısı ile kendisine her zaman rahatlıkla ulaşabildiğim çok değerli hocam Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR'e; çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen, gücümün tükendiği noktalarda beni şevklendiren, ilminden, kişiliğinden, bakış açısından, kitaplarından feyz aldığım, öğrenim hayatım boyunca farklı bir yerde olacak olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Cemâl KURNAZ'a şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca, bu noktaya gelmemde başından beri en büyük destekçim olan, benimle birlikte üzülp benimle birlikte sevinen aileme; özellikle, beni her anlamda destekleyen, kaydettiğim her aşamada heyecanıma ortak olan, tez çalışmamda Arapça bilgisinden büyük oranda istifade ettiğim çok değerli babam Abit SAĞLAM'a ve bana rahat bir çalışma ortamı hazırlamak için gayret sarf eden, hayat yükümü büyük oranda hafifleten çok değerli annem Şahver SAĞLAM'a; ayrıca, Divan'ı bulma aşamasından itibaren büyük destekçim olan, bozulan sağlığımla bir an bile bıkmadan yakînen ilgilenen, elinden gelenin en

iyisini yapmak için büyük gayret sarf eden çok değerli amcam Mümin SAĞLAM'a teşekkürü bir borç bilirim.

11.06.2011

ANKARA

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
G.	: Gazel
Haz.	: Hazırlayan
K.	: Kasîde
Kt.	: Kıt'a
Mhs.	: Muhammes
Msd.	: Müseddes
Msn.	: Mesnevî
Mfr.	: Müfredât
N.	: Nazire
Tvr.	: Tevârih
TDK.	: Türk Dil Kurumu
Trk.	: Terkîb-bend
Vrk.	: Varak

I. BÖLÜM

ABDÎ-İ KARAHİSARÎ

A. HAYATI

19. yüzyıl şairlerinden Abdî, “Osman Ağa’nın oğlu olup Akkoyunlulardan Şeyh Süleyman Efendi’nin torunlarından (Tuman, 2001:645, Özkırmı, 1987: 17). Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan şair, “Şarki Karahisar’ın Avutmuş mahallesinde doğmuştur.” (İnan, 1969: 9) İstanbul’da öğrenim gördükten (İnan, 1969: 9, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., C.1, 1977: 10) sonra Belgrad muhafızı Selim Paşa, Harput valisi Hüsrev Paşa ve Halep valisi Mustafa Mazhar Paşa’nın divan kâtipliklerinde istihdam kılınmış (İnan 1969: 9), daha sonra “Bosna Vilayet Meclisi başkâtipliğinde bulunmuştur. Bu görevden 1853’te azledilmiştir. Şarkî Karahisar’da bidayet ceza mahkemesi reisi iken 1885’te vefat etmiştir.¹ (Özkırmı, 1987: 17, Ünver, Tuman, 2001: 645, İnan 1969: 9)

Doğum tarihi belli olmayan Abdî’nin, Bosna’da görev yaptığı tarihe kadar (1850) hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Hayatının bundan sonraki kısmı ise netlik arz etmemektedir. Bununla birlikte, Divan’ından yola çıkarak bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Şair, Tanzimat’ın ilanı sıralarında Bosna’da bulunmaktadır. Bosna halkına Tanzimat’ın fermanı ile hiçbir şekilde zarar görmeyecekleri duyurulmuştur. Ayrıca şaire göre Bosna halkı, Abdî’nin şiirlerinden etkilenmiştir:

Olup fermân ile icrâ-yı Tanzimat’ına me’ mûr
Fakat Bosna diyârı kalmış idi şöyle müsteşnâ

Uşûluyle sarâyâ celb ile erkâna ‘arz etdi
Ne olduğun merâm-ı pâdişâh-ı ma‘delet-peymâ

Dedi şimden geri artık re‘âyâ vü berâyânîñ

¹ Tufhe-i Nâilî’de, Osmanlı Müellifleri’ndeki, “şairin, 1853 tarihinde vefat ettiği” bilgisinin doğru olmadığı ifade edilir. Nitekim kaynaklar içinde bu konuda tek farklı bilgi Osmanlı Müellifleri ve Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’ndedir.

Zarâr tecvîz olmaz mâl ü cân u ‘ırzına kat‘â
 Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
 Rûsûm-ı inkiyâdı eylediler sûretâ ifâ (K.2/35-38)

Bosna’da 2 veya 3 yıl kalan şair, Bosna halkının kendisi hakkında haksız yere çıkardığı dedikodulardan bıkmış, İstanbul’u özlemiştir. Bosna’daki görevinden 1853’te azledilen şair, bu tarihte İstanbul’a dönmüştür. (Sâmi, 1905: 3115)

Uşandım Bosna'nın nâ-ḥaḳ yere güft ü şinîdinden
 Sitanbul'u gönül özler gibi ṭab‘a hevâ geldi (G. 336/5)

Çeşitli sancaklarda görev yaptıktan sonra Muş’a tayin edilen Abdî, bundan memnuniyet duymuştur:

Gülistân-ı cihânda cür‘a-nûş-ı şoḥbetim şimdi
 Bu cây-ı cân-fezâda zevḳ-yâb-ı şoḥbetim şimdi

N'ola sâkî-i meclis olsa gerden-dâde-i emrim
 Bu ḥ‘ân-ı ‘işrete ser-ḥalka-i ḥaysiyyetim şimdi

Ḥas ü ḥâşâk-ı ḡam artık silinsin sâḥa-i dilden
 Nişîn-i bezm-i ünsâ-üns-i ‘ıyş u ‘işretim şimdi

Ḳo reşkiñden felekler sîne-çâk-i infi‘âl olsun
 Siyeh-mest-i şarâb-ı ḥoş-güvâr-ı râḥatım şimdi

Livâlarda gezip ez-cümle geldim manşıb-ı Muş'a
 Neseḳ-sâz-ı umûr-ı merz-bûm-ı devletim şimdi (G. 339/1-5)

Ancak şair, 8 ay sonra Muş’taki görevinden azledilmiş, memleketine dönmek zorunda kalmıştır. 1 yıl boyunca görev beklemiştir. Bu döneme kadar yedi sancağa memur olmuş olan şair, maddi sıkıntı yaşamaya başlamıştır. Sadrazam Muhammet Rüştü Paşa’ya yazdığı kasidede, 1 yıldır işsiz olduğunu, bundan duyduğu üzüntü ve sıkıntısını şöyle dile getirir:

Yigirmi beş yıl oldu ḥidmet-i devletde bulundum
 Be-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i Ḥaḳ etmedim telvîş-i dâmânı

Cenûb ile şimâl ü şark u ḡarbdan ḳaldı biraz yer
 Bütün kişver-be-kişver gezmiş idim mülk-i ‘Osmân’ı

Be-kâm olmuş idim âhir livâ-i Muş ile ammâ
 Sekiz ayda sebebsiz infişâliñ geldi fermânı
 Karaşişâr-ı şarkîde olan bu hâneme geldim
 Tamâm bir yıl zarûretle gözetdim luţf-ı Raĥmân'ı

Bu luţf-ı Haĥk'a şimdi mażhar olduĥ mülk ü milletce
 Şadâret buldu zîrâ sen gibi bir zât-ı zî-şânı

Yedi sancaĥa me'mûr oldum etdim şıdkımı işbât
 Bu hâl ile revâ olsun mu çekmek ĥasret-i nânı

Aĥardı ĥidmet-i mülkiyyede mûy-ı ser ü rîşim
 Efendiniñ revâ mıdır emekdârını nisyânı (K. 12/ 31-37)

Aynı kasîdeden, işsiz kalması karşısında çevresinin kendisini kınadığını ve şairin bundan derin bir üzüntü duyduğunu da öğreniyoruz:

Beni boşda oturmaĥ ile taĥmîk ediyor aĥyâr
 Budur işte efendim öldüren 'âlemde insânı

Olurdum cebhe-sây-ı ĥâk-i pây-ı devletiñ ammâ
 Sefer-ber olmanın âh olmasaydı sîm ü zer cânı

Hulâşa merĥamet kıl hâlîme çespân bir işle
 Kuluñ 'Abdî de olsun luţfuñuñ memnûn u ĥandânı

Hemîşe şadr-ı devletde vücûduñ pây-dâr olsun
 Cenâĥ-ı re'fetiñde görelim hep zîr-i destânı (K. 12/38-41)

Abdî'nin Divan'ından Muş'tan sonra hangi ile tayin edildiği bilgisine ulaşamamaktayız. Ancak, şairin, sürekli görevlerinden azledildiğini anlamaktayız. Bu yüzden, meslek hayatında maddi problemler yaşadığını şiirlerinden öğrenmekteyiz. Aşağıdaki şiirinde şair, otuz yıllık memuriyet hayatını kusursuz, lekesiz bir şekilde yürüttüğünü, bu uğurda kendini adeta feda ettiğini, ülkenin dört bir yanını bu görev bilinciyle gezdiğini ifade etmektedir. Muş'tan sonra bir şehre daha tayin edildiğini, bu şiirindeki "sekiz sancak" ifadesinden anlamaktayız. Şair, bu son görevinden de azledilmiştir ve Muhammed Rüştü Paşa'dan yardım beklemektedir:

Otuz yıldan ziyâde lekesiz ĥidmet-güzâr oldum
 Uĥur-ı mülk ü milletde vücûdum hep ĥarâb oldu

Cenûbuyla şimâl u şark u ğarb-ı mülkü hep gezdim
Sekiz sancığa Hâk fermânda naşb u zehâb oldu (K. 16/ 34;35)

Şairin meslek hayatında yaşadığı bu üzüntüler dolayısıyla Hızır kendisini teskin ve teselli etmekte, ona nasihatler vermektedir:

Olurdum dîde-dûz-ı luğf-ı yâri
Gelirdi yanıma Hızır-ı hidâyet

Reh-i maşûda rehberlik ederdi
Olurdu vâye-bahş-ı luğf u minnet

Lisân-ı ‘aql u hikmetle verirdi
Baña sermâye-i pend ü naşîhat (K. 18/2-4)

Abdî bundan sonra tekrar göreve başlamıştır. Abdî'nin bu görevinin, Trabzon'daki divan-ı temyîz (yargıtay) başkanlığı olması muhtemeldir. Ancak şair, bu görevinden çok da memnun görünmemektedir:

Beni dîvân-ı temyîz-i Trabzon'a re'îs etdi
Zimâm-ı re'yimi ‘Abdî felek mâ-dûne bend etmiş (G. 182/7)

Abdî, bir süre sonra bu görevinden de azledilmiştir. Rüştü Paşa'ya yazdığı kasîdeye göre Abdî, otuz yıldan fazla süren meslek hayatında, sekiz-on sancak idare etmiş tecrübeli bir memurdur. Kendisine verilen bir başkanlık da üç ay içinde elinden alınmış ve üç kese olan maaşı da kesilmiştir. Üstüne üstlük şaire para cezası da verilmiştir. Emri altında bulunanlar kendisinden ücret beklemekte; fakat onun elinden hiçbir şey gelmemektedir. Bu zor durumda şair, ya kendisine yeniden iş verilmesini ya da hiç değilse kesilen maaşının tekrar bağlanmasını talep eder:

Niçin sen nâ-ümîd-i luğf-ı Hâk'siñ
Kapanmış mı ‘aceb bâb-ı ‘inâyet

Veyâhûd kaldırılmış mı cihândan
Bu devletde emekdâra ri‘âyet

Otuz yıldan ziyâde hidmetiñ vâr
İşidilmiş mi senden bir hıyânet

Saña devletde şimdi iş mi yokdur
Var iken bunca sancak u vilâyet

Emekdârım emekdârım emekdâr
Kuşûrum var ise ancak liyâkat (K. 18/9-13)

Geçirdim tecrübemden cümle kârı
Baña geldi bu meslekde mahâret

Şu hâliyle ne müşkilder olayım
Nice yıllar nişin-i künc-i ‘uzlet

Sekiz on sancak etmişken idâre
Geçenlerde verildi bir riyâset

O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat

Ma‘âşım var idi üç kese evvel
Riyâsetle kesildi bu ma‘îşet

Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baña kesildi hasâret

Ma‘âş ister uşâk hancı icâre
Baña ay başları verir ne sıklet

Bu sıkletden beni kurtar efendim
Livâlardan birin eyle ‘inâyet

Veyâhûd ver şu kat‘ olan ma‘âşım
Zuhûr edinceye dek başka hizmet (K. 18/43-56.)

Bu kadar yıl devlete hizmet etmişken, üç yıldır köşesinde sefalet içinde yaşayan şairin fakirlik canına tak etmiştir. Onun bu halini kimse anlamamakta, bunu kime söylese azar işitmektedir. Kendisine vaat edilen para verilmemiş, cayılmıştır. Memuriyeti elinden alınan Abdî'nin, ailesini de uzun müddettir görmediğini ve onların hasretini çektiğini öğreniyoruz. Bu sebeple gözyaşları akmakta, artık bu hale bir çare bulmaya mecbur olmaktadır. Bu amaçla hicap içinde padişah Abdülazîz'den medet ummaktadır:

İşte üç yıldır sefâlet bîhûde derd-i ‘uzletim
Mihnet-i cân-sûz-ı fâka cânıma kâr eyledi
Geçmiş iken bunca ‘ömrüm hizmet-i mülkiyyede
Her kime bunu dedimse serd-i a‘zâr eyledi

Celb olundum her naşıl sa ma‘den-i ma‘hûd için
 Döndü sözden câlibim taht-ı efkâr eyledi
 Çıktı me‘mûriyyetim bîhûde elden vâh beni
 Çarh-ı kec-rev hasret-i nâza giriftâr eyledi
 Olduğum artık yeter hasret-keş-i ehl ü ‘iyâl
 Hûn-ı firkat sâğar-ı çeşmânı ser-şâr eyledi
 Şehriyârâ hâk-i pâye şad-hezârân şerm ile
 Hâlimi bildirmege bu hâl-i icbâr eyledi
 El-meded şehriyârı-ı ‘âlemârâ el-meded
 Cevr-i devr-i bî-mürüvvet kârımı zâr eyledi (Trk. 9/12)

Şairin, Derviş İbrahim Paşa’ya aşağıdaki kasîdesini yazdığı sıralarda, 1870’li yılların sonu olduğunu anlamaktayız. Bu kasîdeden, otuz beş yıl emek verdiği bu devlette, memurluktan azledilmesinin dört yılı bulduğunu öğreniyoruz. Şairin, bu süre içinde nasıl geçindiği bilgisinden ise mahrumuz. Bu kasîdeden ayrıca, Abdî’nin aile efradı hakkında da bilgi edinmekteyiz. Buna göre şairin; bakmakla yükümlü olduğu çocukları, torunları ve damatları vardır:

Otuz beş yıl emek vermiş iken bu devlete şimdi
 Ta‘ayyüş ber-şaraf bu in‘izâlim baña ‘âr oldu

N’ola ben de alınsam taht-ı istifhâya bir kerre
 Şahâbetle nice nâ-ehil ehl-i iktidâr oldu (K. 26/31-32)

Bu devlet aşdıkâ-perverlik ile şöhret almışken
 Sebeb n’olaydı ki böyle baña gadr bî-şümâr oldu

Sebebsiz infişâlim müddeti dört sâle varmışdır
 Bu miñnetle geçen eyyâm-ı ‘ömrüm hâr hâr oldu

Ne yaptığım nasıl katlandığım bilmege naql edem
 Ma‘îşet miñneti şırtımda dağlar deñli bâr oldu

Hele evlâd u ahfâd u huşûşan birtağım dâmâd
 Bunuñ derd ü belâ gûyâ katâr-ender-kağâr oldu (K. 26/36-39)

Abdî’ye göre, herkes amacına ulaşmış, yalnız kendisi yüksek bir mevkie gelememiştir. Birçok marifetsiz kişi önemli yerlerde iş başında bulunmuşken onun gibi bir yetenekli memur, sebebi bile belli olmayan bir azl ile görevinden alınmıştır. Kırk yıl boyunca hizmet ettiği bu devlette umudu hep yarına ertelenen de o olmuştur. Hayatı boyunca felekle kavga eden de yine odur:

Reh-i maşûdunu kaç‘ etdi herkes sâde ben kaldım
Vezîr ü mîr-i mîrân olmadık dünyâda ben kaldım

Binip kaç‘-ı menâzil etdiler esb-i ta‘allağla
Har-ı leng-i tecerrüd ile bu şahrâda ben kaldım

Nice bî-behregân-ı ma‘rifet geçdi ser-i kâra
Sebebsiz ‘azl ile peygûle-i tenhâda ben kaldım

Çihil-sâl eyledim hîdmet uğur-ı mülk ü milletde
Yine bu hâl ile hep va‘de-i ferdâda ben kaldım

Hazân-dîde olup gül-berg-i himmet-i bağ ‘âlemde
Hezârân’ül-‘aceb ki böyle bir sevdâda ben kaldım

Huşûl-i maşad ile herkes etdi ‘ağd-i âmîziş
Felekle rûz u şeb keşmekeş-i gavgada ben kaldım

N'ola tağyîr-i efkâr-ı şadâkat eylesem ‘Abdî
Kabûl olunmayan bu nâ-becâ da‘vâda ben kaldım (G. 250/1-7)

Çoğu rüşvetle geçinmenin yolunu bulmuşken, onun gibiler de gazel okuyarak bulduklarına şükredecek durumdadırlar:

Kimisi yer arıyor rüşvetle iş becere
Ben gibiler de olur böyle gazel-h‘ân-ı emel (K. 19/12)

Abdî’ye birtakım vaatlerde bulunan, sözler verenler, daha sonra bunları ertelemişler, onu mahrum bırakmışlardır. Hâlbuki o, kendisine verilen görevleri kusursuz bir şekilde yerine getiren bir memurdur. O bu vefasızlıkların hiçbirini hak etmiş biri değildir. Şair, bu durumu ehl-i beytten Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye daveti ile özdeşleştirmiştir. Adeta ağzına bal çalıp onu kandırmışlardır. Bu yüzden İstanbul’da çok mihnet çekmiş, çok üzülmüştür:

Halkı meydâna atıp sonra ibâ lâyığ mı
Va‘d-i mesbûta ferâmûş u hebâ lâyığ mı
Va‘d olunmuşdu baña bir nice luğf u ihsân
Şimdi te’hîr-i kerem men‘-i ‘atâ lâyığ mı
Her ne dendi ise icrâda kuşûr eylemeyen
Böyle bir kemtere şad-cevr ü ezâ lâyığ mı
Bir buçuk yıl bu mevâ‘îdle oldum dil-şâd
Etmemek sonra ‘aceb va‘de vefâ lâyığ mı
Bal çalıp ağzına evvelce harîfiñ âhîr
Zehr-i kâtil gibi i‘tâ-yı gîdâ lâyığ mı

Kûfe'ye davet ile 'azm eden ehl-i beyte
 Hânçer-i 'özü ü ihânetle cefâ lâyıķ mı

Ne zarar gördüğümü ben bilirim bu yolda
 Çekdiğim mihnet ü âzârı da İstanbul'da (Trk. 7/4)

Yaşlılık psikolojine giren şair; bir makam beklemekle geçmiş ömründe ibadet edememiş biri olarak artık aşktan, eğlenceden vazgeçmiş, altmışına kadar sefahat içinde yaşadığı bu hayatta, bundan sonra adeta köşesine çekileceğini ifade etmiştir. Şair, ömrünün bu son demlerinde hacca gitmiş, tövbekâr olmuştur. Abdî, bundan sonra, bağ-bahçe işleri ile oyalanmaktadır:

Müjde zâhid keyfiñ üzre bir kabâhat eyledim
 Ders ü devr-i 'aşķ u sevdâdan ferâgat eyledim

Hankâh u mescid ü mey-hâneden çekdim ayağ
 Ka'be-i 'ulyâ-yı tevhîdi ziyâret eyledim

Oldu ıslâh-ı 'adû hakkında sa'yim pek 'abeş
 Cild-i hıznîri cehâletle dibâgat eyledim

Geçdi 'ömrüm ârzû-yı manşıb u iqbâl ile
 Bundan artık şanma dünyâda 'ibâdet eyledim

Şimdi geldi gülşen-i iqbâlîme tâze bahâr
 Bâğ u bostânımda teşkîl-i zirâ'at eyledim

'Iyş ü 'işret zevķ u şöbet lâfin etmem ba'de-zîn
 Hayf bu ana degin nice sefâhat eyledim

Âferîn bu sür'at-i idrâk-i mâder-zâdan
 Altmışımın soñra bu hâli dirâyet eyledim (G. 265/1-12)

Abdî, dünyada hiç rahat yüzü görmemiş, sürekli eleme maruz kalmıştır. Onun gönlü hep kederle iştiğal olmuştur:

Cedelgâh-ı cihânda 'Abdîyâ hiç görmedi râhat
 Hücûm-ı düşmen-i endûh ile pâ-mâldir gönlüm (G. 87/1)

Şiir ve nesirdeki yeteneğinin yanı sıra hüsn-i hat ve hakkâklık (oymacılık) sanatlarına (İnan, 1969: 9) da vakıf olan Abdî'nin kişilik özelliklerini de şiirlerinden anlamamız mümkündür. O, kendisinin kıymetini bilmeyenlerin bile

kıymetini bilmekte, herkesi kendisi ile mukayese edip, bu mukayeselerden mağlup olarak hep kendini çıkarmaktadır. Yalancı şöhret ve kibir ile ayıplanmıştır; hâlbuki o, kendini köpektен bile aşağı gören biridir. Ömrü boyunca hiç kimseye hakaret gözüyle bile bakmamış, aklını kaybetmiş insanı bile kendinden akıllı ve bilgili görmüştür. Elâlemin kınamasının insanı gafletten koruduğunun farkındadır ve bu yüzden düşmanın kınamasını övgüden üstün görmektedir. İyi-kötü kimsenin sebebi olmamakta, Allah'tan gelen her türlü lütuf ve kahra teslimiyet göstermektedir:

Қadrimi bilmeyenin қadrini a'lâ bilirim
Cümleyi kendime nisbet ile bâlâ bilirim

Şöhret-i kâzibe kibir ile ma'yûb oldum
Ben ise nefsimi segden bile ednâ bilirim

Etmedim kimseye 'ömrümde haқâretle nazâr
Merd-i mecnûnu bile 'âқıl ü dânâ bilirim

İntibâh üzre tutar âdemi ta'n-ı ağıyâr
Zemm-i a'dâyı şenâdan daği evlâ bilirim

Nîk ü bed kimseye vermem sebebiyyet zîrâ
Luţf u қahr-ı felegi hikmet-i Mevlâ bilirim

Nerede görsem eger pîşe-i bî-miқdârı
Қulle-i Қâf-ı cesâmetdeki 'Anқâ bilirim (G. 233/1-6)

Geleneğe ayak uyduran Abdî, uyumlu bir tabiatı olduğunu da süregelen adet ve ayinlere itiraz etmemesinden yola çıkarak belirtiyor. Öyle ki, her toplum onu kendisinden zannetmektedir:

'Âdet ü âyîn-i halka etmedim hîç i'tirâz
Her қavim kendilerinden zann eder hâlâ beni (G. 356/5)

Abdî'nin 1881'de, ölümünden 4 yıl önce, bir oğlu olduğunu öğreniyoruz. Abdî'ye göre, Celâl isimli oğlu, tabiat olarak Abdî'ye benzemiştir:

İki yüz doksan sekiz geldikte tâ
Gayret-i Haқ şöyle oldu rû-nümâ

Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oğlum Celâl Beg'de zuhûr (M. 7/10;11)

B. ESERLERİ

Şair Abdî'nin mürettep Divan'ı dışında, münazara usûlü hakkında “Nâ-peydâ” isminde mensur bir eseri vardır. (İnan 1969: 9; Kâmusu'l-A'lâm 1905: 3115; Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1972: 33; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977: 10; Ünver, 2004: 102). Bu eser, şairin Bosna'da bulunduğu sırada, şahit olduğu, âmirlerinin yolsuzluklarını ele alır. (Özkırmılı, 1987: 17). Daha sonra bu eser, İstanbul'da “Asır” gazetesine tefrika edildikten sonra risale şeklinde 76 sayfadan ibaret olarak 1870'te Terakkî matbaasında basılmıştır. Risalenin başına “Nutm-ı Bî-pervâ ile Akl-ı Dânâ Beyninde Bir Muhavere” işaret edilmiştir. (İnan 1969: 9).²

Şairin bunlar dışında Erzurum ağzının incelenmesine dair manzum bir lügatçesi (İnan 1969: 9; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 1987: 17) de bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunduğu ifade edilen bu lügatçenin on beş sayfa olduğu ve üzerinde “Erzurum Lehçesi” yazdığı belirtilmiştir. (İnan 1969: 9)³

Aşağıdaki söyleyişler bu lügatçededir:

Kavurga oldu kavrulmuş olan buğday unu kavut
Yoğurdu kurutup derler adına keş dahi kurut (Özgül, 2006: 281)

Erzurûm'un öksürür içen suyun (Özgül, 2006: 281)

Nice olur rûz u şeb turp ile şalgam yemek (Özgül, 2006: 281)

C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

XV. yüzyılda Necatî ile başlayıp XVIII. yüzyılda Nedîm'le yükselen “Mahallîleşme” cereyanı, “Türk dilinin ve Türk edebiyatının kendi içinden olgunlaşması ve millîleşmesi manasında, yerli ve halk tesirinde bir harekettir.” (Banarlı, 2004: 745). Bu çağır, edebiyata halk hayatını getirmiş; halk zevkine ve

² “Nâ-Peydâ” isimli bu eser, bazı kaynaklarda “Nev-Peydâ” şeklinde kaydedilmiştir. Bu kaynaklar için bkz.: İnan 1969: 9; Ünver, 2004: 102.

³ Biz dışımızdaki bazı sebeplerden dolayı bu eserlere ulaşamadık.

halk sanatından çizgiler kazandırmıştır (Banarlı, 2004: 745). XVIII. yüzyılda Nedîm’de ifadesini bulan “Mahallîleşme” akımını sürdürme eğilimi, bir kısım XIX. yüzyıl şairlerinde görülen en belirgin özelliktir. (Banarlı, 2004: 745) Bir XIX. yüzyıl şairi olan Abdî’nin de bu akımdan fazlaca etkilenmiş olduğunu Divan’ındaki hemen her şiirden anlamak mümkündür. Abdî’nin, kasîdelerinden kıt’alarına kadar Mahallîleşme akımının tesirinde olduğu, özellikle gazellerinde halkvâri söyleyişe çokça meylectiği, halk ağzına ait ifadeleri aruz veznine çok rahat uydurduğu görülür.

Her türlü duygusunu başarıyla şiirlerine nakşeden Abdî, tarzı gereği Divan Edebiyatı’nın klasik çizgisini takip etmek endişesinde de değildir. Şiirlerine özel hayatını kaydetmekten asla kaçınmayan şair; duygu ve düşüncelerini yansıtmak için şiiri adeta bir aracı olarak görür. Öyle ki, kaynaklarda meslek hayatı ve ölüm tarihine ilişkin bilgiler dışında hakkında bir bilgiye rastlanmazken, Divan’ında hayatına değin çok özel bilgilere ulaşmak mümkündür.

Mürettep bir Divan sahibi olan şair, kaynaklarda “şiir ve nesir üstatlarından” (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33) bilgi sahibi (İnan, 1969: 9) bir zat olarak yerini alır.

Divan’ındaki terkib-bendlerden birinin matbu (İnan, 1969: 9, Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977: 10) olduğu belirtilse de şairin matbu olduğu ifade edilen bu terkib-bendinin hangisi olduğu ifade edilmemiştir.

“Şair ve hicve düşkün” (Mehmed Süreyya, 1996: 64) olarak nitelenen şairin, özellikle “Mutayebe”, “Hezl” ve “İ’tirâz” isimli şiirleri bu bilgiyi doğrulamaktadır:

Ayağ altında iken cümleye baş olduğun var mı
Molozken kûşe-i dîvâre bir taş olduğun var mı
...
N’ola ser-mest-i afyon-ı mağâlîm olsa ehl-i keyf
Seniñ revgân-fürûş-ı tohm-ı haşhâş olduğun var mı (Tvr. 25/1)

“Ayağı altında olduklarının başı üzerinde oldun mu? Molozken, bir duvar köşesine taş olup işe yaradığın oldu mu? Sözlerimin uyuşturuculuğu sarhoşluktan keyflense ne olur? Senin haşhaş tohumunun yağ satıcısı olduğun var mı?”

Ne dem ki merd-i Lût'u kevn-i dil-berde şafâ bulmaz
Kes-i bânûda zânî zevk-i bâde vü iştiâ bulmaz

...
Yıkılsın hân mân-ı düşmen-i erbâb-ı isti' dâd
Hevâyı şimdilik ehl-i recâ başka du'â bulmaz (Tvr. 27/1)

“Lût Peygamber’in kavminden biri, güzel kadında safâ bulmaz. Zina eden erkek, hanımlığını bozmayan kadında şarap ve iştiâ zevkini bulamaz. Kabiliyet erbabının düşmanının evi barkı yıkılsın. Rica ehli şimdilik bundan başka dua bulmaz.”

Şair, “İtiraz” isimli şiirinde ise, her beyitte farklı bir konuya değinmiştir:

Mekâtib Mısr niçin celb-i îrâde güzel derler
Tecâvüz etse imkânı aña sû'-i 'amel derler

...
Sitanbul'uñ da bu fikri kabûlü hayret-efzâdır
Nihâyet bu da 'ayb oldu bize beyne'l-milel derler (G. 143/1)

Divan'ındaki 19 Farsça şiirinden Farsça bildiğini gördüğümüz Abdî'nin Arapça bilgisine de sahip olduğunu anlamaktayız; zira Divan'ında yer yer Arapça ifadeler kullanmış, Arapça mısra ve beyitlere yer vermiştir. Ayet ve hadislere telmihte bulunmuş, bu konuda bilgisinin olduğunu göstermiştir.

Mahallî söyleyişi, rindâne, halkvârî tarzı ile Nedîm'den; hikemî üslûbu ile Nâbî'den; şiir sanatına olan güveni, kendini tüm şairlerden üstün gören tavrı ile Nef'î'den etkilenmiş olan Abdî için “şairlik kudreti yerindedir” (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33, İnan, 1969: 9) denir. Abdî de bunu her fırsatta dile getirmektedir:

Nev-zemîn ü tâze mazmûn üzre yazdım bir gâzel
Söyle var mı gördüğün bu tarzı ya şems ü kamer (K. 1/22)

Şairin Divan'ını gören Bosna halkı dîvâne olmuştur:

Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
Rusûm-ı inkiyâdı eylediler şûretâ îfâ (K. 2/38)

Onun fikirlerinin kaydına, devranın yapraklarının az gelmektedir. Zira Allah, hüner ülkesini ona özgü kılmıştır. O bir konuşmaya başlarsa meclise cevher saçacaktır ki bunun önünde Eflatun dahi duramayacaktır. Onun kalemi mucize

kapılarının kilidini kırmaya başlayınca sözlerin manaları bile yakalarını yırtar. Söz dizme hünerinde ona Hüma kuşunun kanat hızı bile yetişememektedir. Onun kalemi, söz etmeye degecek olanları tanımaktadır ve öyle her olur olmazı da övecek kadar bayağı değildir. Zira onun övdükleri âlemde seçkin kişilerdir ki bu bile onun davasını ispat etmeye kâfidir:

Benim ol şâ'ir-i şeh-nâme-nüvîs-i 'irfân
Zabt-ı efkârıma bu ne varak-ı gerdûn az

Hâmeme ruḥşat-ı cevlân veremem zîrâ kim
Korķarım tâ ola levḥ ü kalemme ḥarf-endâz

Merz-bûm-ı hüneri baña musaḥḥar kıldı
Hâlık-ı kevn ü mekân pâdişeh-e bî-enbâz

Lâl u ebkem ederim nice biñ Eflâtûn'a
Bezme gevher saçarak nuṭka edersenm âgâz

Sîne-çâk olmada ebvâb-ı me'ânî-i süḥan
Kalemim olalı miftâḥ-ı kilid-i i'câz

Âteş-efşân-ı ḥased eylerim âḥir felegi
N'ola düşse küre-i zemheriye sûz u güdâz

Sür'at-i fikr-i mezâmîn-i süḥanda baña
Eremez olsa Hümâ bâl-güşâ-yı pervâz

Ne revâdır ereyim zabtına kudret var iken
Kişver-i ma'rifeti mülk-i süḥandan ifrâz

Ederim mihr-i felek zerreye zerre mihri
Ele alırsam eger ḥâme-i şerḥ ü i'câz

Kalemim kadr-i mezâmînimi añlar tâ kim
Her olur olmazı etmez hele medḥ ü îvâz

Da'vi-i dânişimi bu daḥi işbât eyler
Medḥin etdiklerim 'âlemde degil mi mümtâz (K. 3/4-14)

Abdî, hikmetin inceliklerini anlayan öyle bir şairdir ki devrin nice âlimi bile yanında kaba kalmaktadır. Sihir dedikleri şiir sanatı onun nazımının mealidir. Onun özü mana konuşmaktadır, sözü Musa'nın mucizesi gibi bembeyaz bir el kadar şaşırtıcıdır. O bilgi atının binicisidir ve manalar ona yaya olarak

gelmektedir. Onunla atışacak olan daha sözün başında hataya maruz kalmaktadır. Ne tekkede oturan şeyh ne de ömrünün ziyadarı! Yaratan, onu, sözü ile cümlesine üstün kılmıştır. Sonuç olarak; onun bir “ol” emri ile bütün manalar sözüne boyun eğmektedir:

Benem o hürde-şinâs-ı mebâhis-i hikmet
Nice efâzıl-ı devrân kalır yanımda kaba

Sihir dedikleri şan‘at me‘âl-i nazmımdır
Özüm kelîm-i me‘ânî sözüm yed-i beyzâ

Süvâr-ı eşheb-i dâniş benem gelir baña
Hünerverân-ı zamâne piyâde-i ma‘nâ

Benimle kim ki eder ise muğbile kaçdı
Bidâyet-i sühanında gelir zuhûra haţâ

Ne şeyh-i tekye-nişîn ü ne muzi-i ‘ömrem
Hudâ sühanla beni kıldı anlara a‘lâ

Bir ism-i fâ‘ili mef‘ûle eylesem îşâl
Tevellüd eyler o demde me‘ânî-i imlâ

Hulâşa halk-ı me‘ânî menûţ-ı emrimdir
Hıţâb-ı künle sözümden neler olur peydâ (K. 5/5-10)

Kalemine oldukça güvenen şair, bu konuda kendisini tüm şuarayı karşısına alabilecek güçte görmektedir:

Cedelgâh-ı ma‘ârifde düşer hâk-i helâk üzre
Edersem nebze-i kilik-i beyânı düşmene der-kâr

Bu şeb-dîz-i kalem baña musahharken ne havfım var
İhâta etse de dört yanımı çâr-âhenîn-dîvâr

Edersem esb-i çâbü-k-pâ-yı kilik-i tab‘ıma dizgîn
Ayak altında mûrâsâ kalır cünd-i ‘adû nâçâr

Benem yek-tâ-süvâr-ı ‘arz-gâh-ı dâniş ü ‘irfân
Baña tevcîh olundu mülk-i ma‘nâ yek-kalem tımâr

Kalır huşkîde-leb bu sebze-zâr-ı şahn-ı ‘âlemde
Zemîn-i şûre-i efkâr-ı nâdâna diken eşcâr (K. 11/4-8)

Eğer Abdî, beyan kaleminin parçasını işletirse düşman maarif savaşının yapıldığı yerde bozguna uğrayıp toprağa düşer. Bu kara yağız at gibi olan kalem onda mevcutken dört yanını duvar çevirse korkusu olamaz. Bilgi ve irfanın mekânındaki eşsiz binici odur. Mana mülkü ve tek kalem ona verilmiştir. Bu meydanın yeşilliğinde dudaklar kuru kalır. Bilgisiz fikirlerin çorak zemininde ağaçlar ancak dikenden olur.

Bir başka şiirinde ise Abdî, şöhreti hak ettiğini ifade eder:

Hele bir de gazel tarzı edeyim vaşf-ı celfiñle
Bilinsin olduğum ‘âlemde yine eş‘ar-ı devrân (K. 23/36)

“Hâmem” redifli gazelinde şair, kalemini cihanı süsleyen, güzellik fidanlığındaki bülbülün sesine benzetir:

Riyâ-yı ‘aşk-ı cânânîñ cihân-ârâsıdır hâmem
Nihâlistân-ı hüsnüñ bülbül-gûyâsıdır hâmem

Revândır hükümü şark u garb-ı ma‘nâya ‘ale'l-itlâk
Bu mülk-i dânişîñ bir müstaķil Dârâ’sıdır hâmem (G. 245/1;2)

“Ben, Rum ikliminin mucize yaratan bir şairiyim ki isterse kalemim söz bahşeden bahar olur. Benim kalemimi taklit edebilecek biri yoktur; zira baharın da tasvirini yapmak mümkün değildir. Bahar bilgininin hocası, şiirde sözümün derecesi keşfe kâdir değildir”:

Benem ol şâ‘ir-i mu‘ciz-raķam-ı kişver-i Rûm
İstese hâmem olur nâtıķa-bağşâ-yı bahâr (G. 111/4)

Kimdir eyâ edecek kâle-i nazmı- taklîd
Olamaz kâbil-i taşvîr-i heyûlâ-yı bahâr (G. 111/15)

Rûtbe-i kudretimi nazm-ı sühanda ‘Abdî
Keşfe kâdir mi ‘aceb h‘âce-i dâñâ-yı bahâr (G. 111/16)

Begendirmek ne kâbilidir ‘umûma şîve-i nazmım
Felek haķ nerde olsa anda zann etme haķâ bulmaz

Nazîre-gû-yı şi‘r-i dil-pesend-i Mîr Maħmûd‘um
Anıñ‘çün ‘Abdîyâ bu nazmıma hâme bahâ bulmaz (G. 162/8;9)

“Benim şiirimizin tarzını halka beğendirmek mümkün olmayabilir; zira felek bile nerde olsa hakikatte hata bulur. Mîr Mahmûd’un efendisinin gönül çeken şiirine nazire söyleyen bir şairim. Bu yüzden ey Abdî, bu şiirime kalem paha biçemez.”

Bunu da kayd edelim dîvâna
‘Abdiyâ söylemedim böyle gazel (G. 231/9)

ifadesi ile şair, gazelinin üstünlüğünü över. Zaten, Abdî, bu dünyaya erken gelse idi ondan öncekiler söyleyecek söz bulamayacaklardı:

Nazm eyleyecek söz mü bulurlar idi eslâf
‘Abdî ben eger ‘âleme gelse idim erken (G. 289/9)

Şair, eskiden iyi şiirin kıymetinin bilindiğini, şiirlerin meclislerde elden ele gezdirildiğini, nice padişahların, şehzadelerin söz ustası olduğunu şu mısralarla belirtir:

Bir zamân hayli bahâdâr idi kâlâ-yı sühân
Elden ele gezdiriliyordu kemhâ-yı sühân
Kankı meclisde okunsa bir kaşîde yâ gazel
Olmayan kalmaz idi ser-mest-i şahbâ-yı sühân
Böyle müsteşkal mi idi zümre-i nazm-âverân
Rûh-ı meclis şayılırdı nükte-berây-ı sühân
Her ‘aşırda bir hakîm-i zü-fünûñ hükmüne
Hep havâle olunurdu faşl-ı da‘vâ-yı sühân
Olunurdu hıfz-ı kânûnunda çendân i‘tinâ
Dem-be-dem olur idi ma‘mûr-ı dünyâ-yı sühân
Nice şâh u nice hâkân u nice şehzâdegân
Oldular hep ragbet ü gayretle dâna-yı sühân (Trk. 8/2)

Sonuç olarak; devrini tamamlamış bir edebiyatın son temsilcilerinden bir şair olarak Abdî’nin, kendi tarzını yaratacak şairlik kudretinden yoksun olması sebebiyle, kendinden önce yaşamış ve Divan Edebiyatı’na yön vermiş şairlerden oldukça etkilendiği anlaşılır. Bu şairlerden; mahallî söyleyişi, rindâne, şuh üslûbu ile Nedîm’in; eğitici ve hikemî tavrı ile Nâbî’nin; kendini tüm şairlerden üstün gören, daima kendini yücelten tarzı ile Nefî’nin, Abdî’ye adeta sacayağı olduğu görülmektedir.

C. 1. ETKİLENDİĞİ ŞAİR VE NÂSİRLER

Abdî; şairlerden Fuzûlî, Râsîh, Nef'î, Nâbî, Sâmi, İzzet Paşa, Es'ad Paşa, Reşîd Paşa ve Mîr Mahmud'dan; nâsirlere ise Veysî'den etkilenmiştir. Bunlardan, Fuzûlî'ye 2, Râsîh'e 1, Nâbî'ye 1, Sâmi'ye 1, Şerif Sâmi'ye 1, Esad Paşa'ya 1, Reşid Paşa'ya 1 ve Mîr Mahmud'a 1 nazire yazmıştır. Nef'î ve Veysî'yi övgü ile anmış, Nâbî'yi de bu övgülerden mahrum kılmamıştır.

Şair, Fuzûlî'nin müseddesi için de bir nazire yazmıştır:

Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
 Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
 Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
 Pejmurde-i hayâl daği gülşen-i 'Aden
 Hattıñ bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
 Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânıñ durur seniñ
 ...
 Müjgân-ı çeşmi kâkülüne şâne eyledim
 Sînem hayâl-i cebhesine hâne eyledim
 Eşkim o murğ-ı nâza döküp dâne eyledim
 Dâm-ı vişâle düşmedi hâlâ ne eyledim
 Zülfüñ ne özge müşg-i Hoten'dir dedim dedi
 'Abdî bu güfte sehvi-i lisânıñ durur seniñ⁴ (Msd. 2/1;7)

Şair, Fuzûlî'nin gazeline de bir tahmis yazmıştır:

Ġarķ-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
 Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
 'Aşk-ı yâre şahñ-ı sînem gerçi mihmân-hânedir
 Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
 Ben kimem sâķî olan kimdir mey ü şahbâ nedir
 ...
 Şît-i nâleñ 'Abdîyâ bîzâr edipdir 'âlemi
 Âh-ı dil mâtem-serâyâ döndürüpdür 'âlemi
 Na're-i cân-sûz-ı efgânıñ tütüpdür 'âlemi
 Âh u feryâdıñ Fuzûlî incidipdir 'âlemi
 Kerbelâ-yı 'aşķdan hoşnûd iseñ gavğa nedir⁵ (Mh. 4/1;5)

Şairin, aşağıdaki gazeli de Fuzûlî'nin "-maz mı" redifli gazelinesini hatırlatmaktadır:

⁴ Fuzûlî'nin şiiri için bkz: Gölpinarlı, 2005: 175.

⁵ Fuzûlî'nin şiiri için bkz: Doğan, 2007: 474-476.

Ser-i kûyuñdaki bu âh u zâra yâr utanmaz mı
Dem-i serd-i hezâra gonca-i gülzâr utanmaz mı

...

İşitdim ‘Abdiyâ inkâr edermiş kâdrimi hâsid
Görünce nazm-ı şîrînimden ol bî-‘âr utanmaz mı⁶ (G. 341/1;7)

Fuzûlî’yi şairlik kudreti ile öven şair, onun karşısında kendisini aşkı bile idrak edememiş bir âciz olarak görür:

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdîyâ
Pey-rev-i kilik-i Fuzûlî olmaga ma‘nâ nedir (G. 72/7)

Şair, Rasih’in “üstüne” redifli gazeline de nazire yazarak, söz konusu gazele olan beğenisini ifade etmiştir:

Çözme zülfüñ gelmesin mûyân mûyân üstüne
Ruhlarıñda görmeyim su‘bân su‘bân üstüne

...

Cism ü cânı ‘Abdîyâ kıldım fedâ ol âfete
Etmek isterse eger kurbân kurbân üstüne⁷ (G. 312/1;7)

Üstâd olarak andığı Nâbî’nin gazeline yazdığı nazirenin bir kısmı aşağıdadır:

Güşâde eyle çeşmiñ h’âbgâh-ı Muşafâ’dır bu
Degil türbe serây-ı pâdişâh-ı enbiyâdır bu

...

Leb-i ta‘zîm ile öp âsitân-ı devletin ‘Abdî
Ziyâretgâh-ı ‘uşşâk-ı Resûl-i müctebâdır bu⁸ (G. 5/1;7)

Sâmî’nin gazeline yazmış olduğu tahmis ise aşağıdadır:

Bîmâr-ı ‘aşk hikmet-i Loqmân’ı n’eylesin
Cism-i dü-nîm kâhğari-i cânı n’eylesin
Âteş-perest cevher-i îmânı n’eylesin
Çarh-ı le’îm şâhib-i ‘irfânı n’eylesin
Nâdân olan harîf-i sühândânı n’eylesin

...

Nâdân eder mi nükte-i ‘aşk-ı cevânı derk
‘Abdî felekde mümkün idi terk ü berk
Râh u refâh eyler idim ihtiyâr-ı merk

⁶ Fuzûlî’nin şiiri için bkz: Gölpınarlı, 2005: 141.

⁷ Râsîh’in şiiri için bkz: Öztekin, 2001: 337

⁸ Nâbî’nin şiiri için bkz: Bilkan, 1993: 94

Âsân idi ‘alâyık mı Sâmî cihânda terk
Ammâ göñül muhâbbet-i cânânı n'eylesin (Mh. 5/1;6)

Şerif Sâmî'nin naatına yazdığı nazire ise şu şekildedir:

Eyâ şehin-şeh-i kişver-güşâ-yı mülk-i vücûd
Veyâ hükmede ihsân-tırâzı her mevcûd
...
Hemîşe şalvele- h̃ân-ı benî-rahmet kim
Bi-şart-ı tardiyе-hây-ı şahâbe-i maḥmûd⁹ (G. 5/1;70)

Es'ad Paşa'nın gazeline yazmış olduğu tahmis ise şöyledir:

Şayd için ol yâri dökdüm gözlerimden dâneyi
Şahn-ı cennet eyledim bu gece vuşlat-hûneyi
Eyledim tezyîn-i şem' u gül ile kâşâneyi
Ki gele ki şem'a beñzetdim ruḥ-ı cânâneyi
Bülbül ü pervâne-hâl etdim dil-i dîvâneyi
...
Bezm-i 'ıyş-ı 'Abdîyâ tezyîn edip sünbül ile
Sâgar u peymâneyi ser-şâr etdim mül ile
Bezme revnaḥ-baḥş oldum mebhâs-i kâkül ile
Muḥlişan naḳl-i hikâyât-ı gül ü bülbül ile
Âşinâ-yı 'aşḳ etdim bir büt-i bîgâneyi¹⁰ (Mh. 3/1;7)

Şairin, Reşid Paşa'nın gazeline yazmış olduğu nazire aşağıdadır:

Haste-i nâtıkaya rûḥ-fezâdır ḥâmem
Nabz-ı efkâra benân-ı hükemâdır ḥâmem
...
Nice inkâr olunur lezzet-i nuḥku 'Abdî
Baḳ ḥalâvetde ṭab'-ı buleḡâdır ḥâmem (G. 246/1;14)

Şair, İzzet Paşa'nın bir gazeline de tahmis yazmıştır:

Herkese 'arz-ı temennâ fâ'ide-baḥşâ mıdır
İhtimâl-i bâr-ı minnet lâyıḳ u eḥrâ mıdır
Hükm-i taḳdîre tevessül vaz'-ı nâ-ber-câ mıdır
Ârzü-yı ḳalb-i ḳâsı devlet-i dünyâ mıdır
Bâ'is-i ḥilḳat 'aceb bu lafz-ı bî-ma'nâ mıdır
...
'Abdîyâ dil-beste-i mey olma sâz u soḥbete
Luṭf-ı Ḥaḳ olmazsa ḳıḳılmaz menâr-ı rif'ate
Böyledir vâḳıf olan ma'nâ-yı sırr-ı vaḥdete

⁹ Sâmî'nin şiiri için bkz: Kutlar, (2004): G, 100/1-6.

¹⁰ Es'ad Paşa'nın şiiri için bkz: Divânçe Esad Paşa: Vrk. 31

Dergeh-i ‘ulyâsıdır şâyeste ‘arz-ı hâcete
Cümleniñ ‘İzzet Hüdâ Rezzâk-ı zü'l-en‘âmıdır (Mh. 6/1;5)

Mîr Mahmud’a yazdığı nazirenin bir kısmı aşağıdadır:

Ne dem ki dîde mir’ât-ı cemâliñle cilâ bulmaz
Gubâr-ı gâmdan özge dilde âşâr-ı şafâ bulmaz
...
Nazîre-gû-yı şi‘r-i dil-pesend-i mîr-i Maḥmûd'um
Anıñ'çün ‘Abdiyâ bu nazımına hâme bahâ bulmaz (G. 162/1;9)

Abdî, sıradışı bir şekilde 306 numaralı gazeline de tahmîs yazmıştır:

Koduñ bu kavs-i kazâyı şu ebruvân yerine
O tîr-i gânze-i hûn-rîzi de sinân yerine
Hâdeng-i nâz ile deldiñ dili nişân yerine
Atarsıñ ikide birde oquñu cân yerine
A kaşı yâ anı kullan biraz kemân yerine
...
Sitâyiş etdi peyem-ber belâgat-ı sūhanı
Helâl-i sihr olur ammâ olursa bîḥ ü benî
Şeref-pezir-i tefâhür eder diyen deheni
Ne gelse hâtıra ‘Abdî tefevvüh etme anı
Lisâna biz sözü al ki aña cihân yerine (Mh. 7/1;7)

Abdî, Nefî tarzına olan hayranlığını şu mısralarla ifade eder:

Medḥinde ol nağme-sera bu gerçi müşkil müdde‘â
Bir tarz-ı Nefî ‘Abdîyâ al destîne levḥ ü qalem (Tvr. 21/7)

“Seni methetmek için şarkı okumak zor bir idTDVdir. Bu Nefî tarzıdır ey Abdî, kâğıt ve kalemi eline al da yaz.”

Abdî’ye göre Nefî yeri asla doldurulamayacak bir şairdir:

Cihâna Nefî-i âteş-zebân gibi şâ‘ir
Ne geldi belki ne soñra gelir dedi zırafâ (Mfr. 6)

Şaire göre, şiirde Nâbî, nesirde Veysî itimat edilmesi gereken sanatçılardır. Onlar, hünerlerini belagat ile dile getirmişlerdir:

Nazımda sâni-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mümâsil-i bülegâ (K. 5/19)

Olunca hâme-zîb-i nazm u inşâ
Verir Veysî vü Nâbî hacâlet (K. 18/29)

Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña vehbî derler (Msn. 1/37)

Hünerin, Veysî ile Nâbî'de bulunduğunu ifade eden şair, bunun doğuştan gelen bir yetenek olduğunu da ifade ederek söz konusu sanatçıları övüyor.

Şair, Gevherî'yi de üstün şiir söyleyememekle eleştirir: “Nazmın şivesini belagatten anlayan anlar. Ey Gevherî, Koşma söylemekle söz bilici kişi olunmaz”:

Şive-i nazmı gâzel-hûân-ı belâgat aňlar
Gevherî koşma ile merd-i sühândân olmaz (G. 163/3)

Sonuç olarak; Abdî, üstün bulduğu şairlere beğenisini gerek şiirlerinde isimlerini yâd ederek, gerek onlara nazîre yazarak ifade etmiştir. Aynı şekilde, yetenekli veya üstün bulmadığı şairler de onun hicvine maruz kalmışlardır. Özellikle bir halk edebiyatı şairi olan Gavherî'nin Abdî tarafından bu şekilde hicvedilmesi, Gevherî'nin şöhretinin Divan sanatçılarına kadar ulaştığının bir göstergesidir.

C. 2. ABDÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Şair Abdî'nin, şiirlerinden yola çıkarak şiir anlayışını da anlamak mümkündür. Şair, kendisinden önce yaşamış şairler gibi bayat mazmunlara meyletmediğini ifade ettikten sonra, şiirde yeni tarz ve taze mazmunlardan yana olduğunu şu mısralarla belirtiyor:

Eylemem hâyîde mazmûna heves eslâfveş
Ben şi'irde nev-zemîn ü tâze mazmûn isterim (G. 264/4)

“Bilgisiz adam, şiir yazmak hevesinden herkesi nefret ettirir. Zira o, şiiri töhmet addedip şiir erbabını da hor görür. O, şiire rağbet etmenin gereksiz olduğunu,

nesrin meramı anlatmak için yeterli olduğunu ifade eder. Hâlbuki Abdî'ye göre, birinin diğerinden farkı yoktur. Şiir yazan kişi, kolaylıkla nesir de yazabilir. Her dilde nazım ve nesrin hizmeti başkadır. Sırası geldikçe nazım ve nesir birbirlerinin eksikliğini gideren iki alandır. Ancak nazmı yalnızca marifetli olanlar yazabilir. Nesir, dünya işlerini kayda yararken, nazım ile hikmetler dile getirilir”:

Merd-i nâdân bu hevesden herkesi tenfîr eder
 Şi'ri töhmet 'add edip erbâbını taḥkîr eder
 Der ne lâzım nazma raġbet sâde neşr öğrenmeli
 Nazma raġbet nazm-ı kâr-ı 'âlemi te'hîr eder
 Hiç demez ki yek-dîgerden farkı yok tev'em gibi
 Merd-i nâzım bâ-sühûle neşri de ta'yîr eder
 Nazm u neşriñ görmemiştir kimse cem'inde 'inâd
 Şâ'irâna yâ niçin ehl-i ḥased ta'bîr eder
 Her lisânda gerçi başka neşr ü nazmıñ ḥidmeti
 Gâh olur yek-dîgeriñ noḡşânını ta'mîr eder
 Neşri naḡd-i sa'y ile herkes çeker aġûşuna
 Tab'ı mevzûn olmasın nazmı nasıl taḥrîr eder
 Neşr oladursun umûr-ı 'âlemi zabta medâr
 Nazm ile şâ'ir hezârân ḥikmeti tezbîr eder
 İşte gülzâr-ı belâgat işte bâġ-ı ma'rifet
 Nazm ile nâzım ruḥ-ı cânâna gül taşvîr eder
 Siyyemâ olursa şâ'ir maḥmil-i ḥân-ı kelâm
 Bezmi 'ıyş u şoḡbeti bir büt ile tenvîr eder (Trk. 8/4)

Kalemi muhatap alan şair, şöyle seslenir: “Ey kalem! Nazmı hoş gör, çünkü belagat ilmi ondadır. Düzgün sözlülerin sözlerinin şivesi ondadır. İrtical, istiare, irsal-i mesel, leff ü neşr ve tevriye sanatları ve akıcılık ondadır. Düşmana dehşet verecek olan kudret ondadır. Remz ve iham sanatları ile düşmana maksadı ima eder. Tabiatları memnun edecek nezaket rengi ondadır. Aşk macerasını âşık, nazm ile tefsir eder. Âşık ve maşuk arasındaki elçilik ondadır. Şahane övgü mektupları nazm ile yazılır; çünkü adap üzre fesahat eserleri ondadır”:

Nazmı hoş gör ey kalem fenn-i belâgat andadır
 Şive-i güftâr-ı erbâb-ı talâkat andadır
 İrticâl ü isti'âre luḡf-ı irsâl-i meşel
 Leff ü neşr ü tevriye zevḡ-i selâset andadır
 Var mı nazmâsâ 'aceb ilzâm-ı ḥaşma ber-medâr
 Düşmene dehşet-fezâ zûr u şecâ'at andadır
 Remz ü îhâm ile ḥaşma maḡşadı îmâ eder
 Tab'ı memnûn edecek reng-i nezaket andadır

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı ‘âşık nazm ile tefsîr eder
 ‘Âşık u ma‘şûk beyninde risâlet andadır
 Nazm ile yazıldı şâhâne sitâyîş-nâmeler
 Çünkü âdâb üzre âşâr-ı feşâhat andadır
 Tab‘-ı ‘âlem nazm ile eyler kabûl-ı terbiye
 Âdeme lâzım olan hûy-ı zarâfet andadır
 Kim olursa nazma harf-endâz-ı dahl ü i‘tirâz
 Yâ gâbâvet yâ hâsid yâhûd cehâlet andadır
 Hem okur nazmı yeri geldikde hem de dahl eder
 Bu ne hikmet ne kasâvetdir garâbet andadır
 Silk-i tahtîre çekildi nazm ile şeh-nâmeler
 Giydirildi şâhid-i mazmûna nice câmeler (Trk. 8/5)

Şairlikten amaç irfan ve ilim tahsilidir. Faydadan nasibi olan, şairi medhetmez:

Şâ‘iriyetden garâz taḥşîl-i ‘irfân ü kemâl
 Behremend-i sûd etmez şâ‘iri medḥ ü senâ (K. 8/6)

“Lafızların şivesiyle kâinat işleri dönmez. Sözün intizamına parlaklık veren manaya bakmak gerekir. Nazm ile nesri sana ben tarif edeyim. Vezinli ve kafiyeli sözler çıkarıcı sözlerdir. Söyleyeni ve onaylayanı utandırması doğaldır. Vezinsiz ve kafiyesiz sözlere ise manzum demek mümkün değildir. Bu beğenimden sakın gücenme. Nazm ehli üç şeye önem verir ki bunların ikisi vezin ve kafiye, diğeri manadır. Yazık ki manada da yanlış bilgi sahibi olduğu açıktır”:

Şîve-i elfâz ile dönmez umûr-ı kâ’inât
 İntizâm-ı nuṭka revnaḥ-baḥş olan ma‘nâya bak (G. 201/6)

Nuṭkuñu neşr ü nazımdan birine beñzetemem
 Saña ta‘rif edeyim nazm ile neşri ben de

‘İlm-i evzân u kavâfiyye menâfi sözler
 Kâ’il ü kâbilini elbet eder şermende

Nuṭḡ-ı bî-vezn ü kavâfiye denir mi manzûm
 Münfe‘il olma şaḡın eyledigim bu pesende

İkisi vezn ü kavâfi birisi ma‘nâdır
 Üç şeye diḡkat eder ehl-i nazım her ḡande

İşte ma‘nâda da yanlış bilişin zâhirdir
 Büt-perestler nice nisbet olunur bâzende (G. 333/3-7)

“Hüner ehlinin âdeti hüner arzettir. Onun susması bidattır. Hüner ehli hünerini söylemeli, hünersizler de susmalıdır”:

Ehline ‘arz-ı hüner ‘âdetdir
Var ise ketmi anıñ bid‘attir

Hüner ehli hünerin söylemeli
Bî-hünerler de sükût eylemeli (Msn. 1/1-2)

“Kişi, hünerini nesir ve nazımla sınırlı tutmamalı; kendini yenilemeli, eski bildiklerini tekrarlamamalıdır. Vezinli söz söylemekten daha önemlisi lisan bilmektir. Bir kişi ana dilinden başka dil bilmiyorsa ona irfan ehli denemez. Ana dilinden başka, bir de baba dili bilmeyene âdem nazarıyla bile bakılmamalıdır”:

Nesr ü nazma hüneri haşr etme
Eski bildiklerine gel gitme

Bir lisân bilmedir ikisi bunuñ
Nesi vardır sühan-i mevzûnuñ

Aña denmez hele ehl-i ‘irfân
Bilmeye togruca bir gayrı lisân

Vâlidîninden işitdiği dili
Öğrenir olsa da zâtında deli

Bilmeye kim ki lisân-ı pederi
Olunur mu aña âdem nazarı (Msn. 1/1-5)

“Sadece okuyup yazmakla meram irdelenemez. Çünkü bu yaratılıştan gelen bir yetenektir. Dil bilmek ise bundan ayrı olarak bir ilimdir. Sadece manzum söz söyleyenlere nâtk denir. O, ne dediğini bilmez ve ayıbın kirini sözünden silemez. Daima, sözde bozukluk meydana getirir. Ne mukayeseden ne delillerden ne rumuz ne de mazmunlardan anlar. Ağzına geleni söyler”:

Mağşadım şu oluyor ve'l-hâşıl
Okuyup yazmağı olmağ kâbil

Okuyup yazmayarak sâde kelâm
Eylemez şöylece taḥkîk-i merâm

Çünkü bu tab‘an olur bir işdir
Şanma bilmek bunu bir dâniştir

Sâde nuṭk ehline denir nâṭık
Leyliñ ammâ odur ancak nâhiḳ

Söyle ammâ ne dedigin bilemez
Denes-i ‘aybı sözünden silemez

Dâ‘imâ etmededir ḫalt-ı kelâm
Añlamaz nerde yorulur encâm

Ne kıyâs u ne berâhîn añlar
Ne rumûz u ne mezâmîn añlar

Ağzına her ne gelirse söyler
Ne az Ḥâlîḳ‘la mübâhât eyler (Msn. 1/14-21)

“Okuyup yazmaktan asıl maksat, istenene soru yöneltmektir. Okumak mana bahşetmedikçe, söz ile gönle şifa gelemez. Aruz güzeli mananın yüreğidir. Renkli söz de ona bir kıyafet görevi görür. İrfan, sözün manalı olmasıdır; zira, zarfın içi boş olursa bir mana ifade etmez”:

Okuyup yazmadaki asl-ı merâm
Maṭlaba eylemedir istifhâm

Ġaraż için okumakdan ma‘nâ
Gelemez lafz ile çün şadra şifâ

Şâhid-i maṭlab dil-i ma‘nâdır
Lafz-ı rengîn aña bir dîbâdır

Lafza ma‘nâ aramaqdır ma‘rûf
Zarf olur mu ‘acabâ bî-mazrûf (Msn. 1/24-27)

“Hâlbuki her şeyden önce söz mana ister. İnsan, manasız sözden tat alamaz. Övgüler eksilse de hünerin kendini koyuvermesi uygun olmaz; zira hünerin ehli de kadri de yücedir. İki kıta, sekiz-on müfretle cahiller onu dile almış olmuşlar. Hüner diye ya Veysî ve Nâbî‘dekine derler ki o işte doğuştan olandır. Hüner ehli binde bir bulunamaz. Sende, bende maarif bulunmaz. Hüneri var denilen kişinin bütün külliyata vâkıf olması gerekir”:

Ne selâmet ne mu‘ammâ ister
Cümleden ileri ma‘nâ ister

Ne alâvet bulacağdır insân
Yalınız lafz ile mesel yığan

Hâşılı herkese olan lâyıķ
Olmalı kendi lisânın nâtıķ

Ya‘ni şerh evzân-ı üslûb üzre
Sözünü bülbülü maṭlûb üzre

Âdemiyette nişâb işte budur
Bu karar üzre hesâb işte budur

Buña olmaz hüner ıtlâķı revâ
Olsa da medh ü şenâya ihrâ

Hüneriñ mertebesi bâlâdır
Ehli de kadri gibi vâlâdır

Ne kolaydır olur ebnâ-yı zamân
Bir-iki beyit ile ehl-i ‘irfân

İki kıṭ‘a sekiz-on müfredle
Alır anı cühelâ şöyle dile

Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña vehbî derler

Biñde bir bulunamaz ehl-i hüner
Sen ile bende ma‘ârif ne gezer

Hüneri var denilir şol zâta
Ola vâķıf heme külliyyâta (Msn. 1/28-39)

“Maarif gösterecek kişinin ilk önce güzel tabiatı olmalı. Astronomi, geometri, kimya ve simyanın meşhur hikmetinden iyi anlamalı, sinesi de ilim ile dolmalıdır. Düğümleri, zor işleri, hatta bir o kadarını daha çözmeye muktedir olmalıdır. Olgun kişi demeye layık olmalı, çağının olgunlarından üstün olmalıdır”:

Evvelâ hüsn-i qarîhâ ister
Olacak zâta ma‘ârif-güster

Hey’et ü hendese vü kimyâdan
Hikmet-i şâyi‘a-i sîmyâdan

Ya‘ni kâdir ola hall-i ‘uķde
Olmalı mişl-i ‘asîr âmâde

Merd-i kâmil demeye lâyıķ ola
Kehl-i ‘aşra bütün fâ’iķ ola

Behre-i râsihası olmalıdır
‘İlm ile sînesi de dolmalıdır

Muķtedir olmalıdır irşâda
Hem daħi ister ise ifsâda

Buňa işte denir ehl-i ‘irfân
‘Abdîyâ buldu sözünde pâyân (Msn. 1/40-46)

Farsça konusunda kendisini câhil olarak nitelendiren şair, cehline nispetle ilmîni katre olarak görür:

Ben lisân-ı Fârisî’niñ şekve-h’ân-ı cehliyim
Bir mahâret ile bu cehliñ kadîmi ehliyim

Cehlime nisbetle ‘ilmim katre-i nâcîzdir
Fârisîdan bir şehirli ħidmetinde vehliyim (Kt. 36)

“Ben Farsçanın şikâyet eden cahiliyim. Bir maharet ile bu cehaletin ezeli ehliyim. Cehaletime nazaran ilmim bir damla kadardır. Farsçadan bir şehirli hizmetindeki korkağım.”

Eğer ehli olmayan ağza bir söz düşerse o söz onda hak ettiği değeri bulamayacaktır. Böylesinde belâgat bertaraf olur, söz de düzgün ifade edilmemiş olur. Sözler, ehli olmayanların ağzında sıradanlaşır, lezzet içermez. Hiç, cahiller ve bilginler aynı mecliste yakınlık bulabilirler mi? Hiç, hoş sesli bülbül ile siyah karga aynı dili konuşuyor olabilir mi? Şair, yeri geldikçe mazmun cevherlerini saçar. Bu konuda fayda ve zarar aranmaz; önemli olan güzel sözü ifade etmektir. Allah muhafaza hatip gibi nazm fidanını keser. Hiç, eteği temiz olan kadın; iffetli kadın, kaltaban ile aynı yatağı paylaşır mı?

Fem-i nâ-ehle kim bir söz düşerse anda şân olmaz
Belâgat ber-țaraf belki selâmetden feşân olmaz

Zülâl-i nuțķ eger geçmezse inbîķ-i belâgatden
Letâfet-baħş-ı tab‘ u müştakîm-i şâ‘irân olmaz

O sözler ki ola hâyîde-i evvâh-ı nâ-ehlân
‘İbârâtında kaç‘ân lezzet-i hüsn-i beyân olmaz

Olur mu encümen-pîrâ-yı ülfet câhil ü dâna
Hezâr-ı hoş-nevâ zâg-ı siyehle hem-zebân olmaz

Yeri geldikde şarf-ı cevher-i mazmûn eder şâ‘ir
Bu yolda cüst ü cûy-ı mebhâş-i sûd u ziyân olmaz

Mezâyâ-yı sühan ‘arz-ı cemâl eyler mi nâdâna
Zen-i pâkîze-dâmen hem-firâş-i kıtabân olmaz

Ma‘âzallâh nihâl-i nazmı kaç‘ eyler haţibâsâ
Beterdârân-ı hîzem terbiyetle bâğbân olmaz

Hayâlât-ı sühandan müstefîd olsun mu nâ-ehlân
Ahâlî-i Habel memnûn-ı luţf-ı gülsitân olmaz

Ben ol meddâh-ı zât-ı şaff-der-i rûz-neberd hakîm
Hużûrumda olur olmaz muķallid fıķra-h‘ân olmaz (K. 8/1-9)

Sonuç olarak; Abdî, şiir ve nesre önem veren, sanata ve sanatçıya değer verilmesinden yana olan bir şairdir. Abdî’ye göre; şiir, hikmeti dile getirmek için en uygun araçtır. Bir şiire şiir demek için, onun şekil olarak kusursuz olması yeterli değildir. Bundan önce, şiirin mana dolu olması gerekmektedir. Zira insan, manasız sözden tat alacak fıtratta değildir.

Şiirin nasıl olması gerektiğini ifade eden Abdî, şiiri meydana getiren şairin taşınması gereken özellikleri de daha yüksek bir hassasiyetle ifade eder. Buna göre; şairlikten gaye, ilim ve irfan elde etmektir. Şair, birçok ilmî sahada bilgi sahibi olmalıdır. Her şeyden önce olgun bir kişiliğe sahip olmalı, karşılaştığı hadiselerle hikmetli bakmayı bilmelidir. Ayrıca şair denecek kişinin birden fazla dil bilmesi gerekmektedir. Tüm bunları haiz kişinin ise, bundan sonra mükemmel bir külliyata sahip olması beklenmektedir.

C. 3. FARKLI AĞIZLARDAN GAZELLER

Divan şairleri duygu, düşünce ve çeşitli hikâyeler aktarırken anlatıcılardan yararlanmışlardır. Bu anlatıcı, kurmaca âlemde şair adına hikâyeyi ya da şairin duygu ve düşüncelerini anlatma görevini üstlenir. Tahkiyeye dayalı mesnevilerin yanı sıra gazel gibi nazım şekilleri için de geçerli olan bu durumda (Gökalp, 2009: 184) Divan şairleri, geleneğin kendilerine sunduğu anlatıcı tiplerinden biri ya da birkaçını kullanıp o anlatıcı tiplerinden kişiliğe bürünürler. (Gökalp, 2009: 168).

Divan'ında bu tip şiirleri ile karşılaştığımız 19. yüzyıl şairi Abdî, zaman zaman sevgili tipi anlatıcı kimliğine bürünürken, zaman zaman da eşya, akıl, cesaret gibi kavramların dili olur. Aşağıdaki iki şiir Abdî'nin sevgili dilinden yazdığı şiirlerdir:

Ġazel ez-Dehân-ı Cânân

Tevcîh olundu kişver-i hüsn ü bahâ baña
Nisbet kılandı şîve-i nâz u edâ baña

...

Yazdım seniñ de defter-i 'uşşâka nâmıñı
'Abdî hemîşe etmelidir ilticâ baña (G. 4/1;8)

Ez-Dehân-ı Retel

'Aşrımızda h'âce-i nazm-ı sühân mîr-i ziyâ
Nevres-i nazm-âverân anıñ ile tanzîr eder

Haqqı biñ dîvâna kayd-ı nazm ile almağtadır
Zülf-i Leylâ-yı kelâmı mû-be-mû rencber eder (Kt. 32)

Abdî, Nâbî'den etkilenimi sonucu devam ettirdiği bu tarzı bir adım daha ileri götürerek cansız varlıklara da kimlik giydirmeyi denemiştir. İnsanlar için önem arz eden eşya, tedbîr, cesaret, akıl kavramlarının dilinden konuşan Abdî, bunların insanlar için ne tür anlamlar ifade ettiğini de bu şekilde belirtir. Böylece, Abdî'nin, anlatıcı kimliğini soyutlayarak söz konusu kavramların önemini daha inandırıcı kılmaya çalıştığı anlaşılır:

Ġazel ez-Dehân-ı Mâl

Ben ol ber-ķuvvet-i 'âlî-cenâbım ki be-nâm-ı mâl

Ma'îşet 'âleminde şöhret aldım buldum istiqlâl
 ...
 Hülâşâ merci'-i kâr-ı cihân ancak benim 'Abdî
 Helâlınden beni cem' et hilâfin etme istiqlâl (G. 226/1;16)

Ġazel ez-Dehân-ı Tedbîr

Nâm-ı tedbîr ile şöhret-yâb olan bir kuvvetim
 'Âlemi ıslâh u ifsâd ile şâhib-şöhretim
 ...
 'Abdiyâ bir tâyir-i kudsum ki konmam her yere
 Âşiyân-sâz-ı derûn-ı merd-i şâhib-fiṭnatım (G. 266/1;9)

Ġazel ez-Dehân-ı Şecâ'at

Ben şecâ'at nâmına oldum cihân-gîr-i zamân
 Dehşetimden lerzenâk olur zemîn ü âsumân
 ...
 'Abdiyâ var mı beni zabṭ edecek bir kuvvetiñ
 İşden etdim ḳahr-ı a'dâ üzre irhâ-yı 'inân (G. 295/1;9)

Ġazel Ez-Dehân-ı 'Aql

Beni 'aql u hîred nâmı ile îcâd eden Allâh
 Umûr-ı kâ'inâtiñ cümlesine eyledi âgâh
 ...
 Olan mesned-nişîn-i bârgâh-ı devletim 'Abdî
 Hudâ'dan rızkıni ister ne mesned-h'âh olur ne câh (G.331/1;7)

C. 4. MİMLENMİŞ BEYİTLER

Abdi'nin Divan'ında farklı şiiirlere ait bazı beyitleri mimlenmiştir. Siyasi ve sosyal içerikli olduğunu belirlediğimiz bu beyitlerin şair tarafından mı, yoksa müstensih veya bir okuyucu tarafından mı mimlenmiş olduğu bilinmemektedir. Bu şiiirlerde şairin, eleştirel ve isyankâr ifadelere ulaştığı görülür:

Bir ṭarafdan 'öşr ü bir yandan da envâ'-ı rüsûm
 Âlemin maṭlûbu şanma yalınız emlâkdir (G. 126/4)

Hânelerde ḳalması yorğan yataḳ eski baḳır
 Var ise bir nesne ḳalmış o da bir misvâkdir (G. 126/5)

Avrupalı eyledi ḡaşb-ı huḳûḳ-ı pâdişâh
 Şanma bin Fir'avn'a bu 'âlemde bir Musâ yeter (G. 129/5)

Bozdu ahlâkı bütün söyle nedir fâ'idesi
Neşr-i hürriyet eden mes'ele-i kânûnuñ (G. 209/2)

Milel-i mûnise kânûnu bizi zabt edemez
Olamaz fâ'idesi hasteye her her dârûnuñ (G. 209/6)

C. 5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Klâsik şairlerimizin şiirlerinde atasözü, deyim ve halk ağzına yakın söyleyişlere çokça rastlanmaktadır (Kurnaz, 1997; 113). “İrâd-ı mesel veya “İrsâl-i mesel” denilen (Kurnaz, 1997; 113) bu söz sanatı, “XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren edebiyatımızda atasözü ve deyimlerin rağbet kazanmasıyla daha da yaygınlaşmıştır” (Kurnaz, 1997; 113).

Şiirlerinde mahallîleşmenin etkisini çokça gördüğümüz Abdî de, bunun bir gereği olarak Divan'ında atasözleri ve deyimlere yer vermiştir. Divan'da görebildiğimiz atasözleri ve deyimler şunlardır:

C. 5. 1. ATASÖZLERİ

- **Asil Azmaz, Bal Kokmaz:**

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş ve Divan şairlerince de pek kullanılmamış bu atasözünü Abdî ile hatırlıyoruz. “Bir kimse veya şey, ne denli biçim değiştirirse değiştirsin, aslını yitirmez; soyluluğunu korur.” (Parlatır, 2008: 104) anlamındaki atasözünü Abdî şöyle kullanır: “Meşhur sözdür: Asil azmaz. Asalet daima onu uyanık tutar”:

Zebân-zeddir aşil azmaz kelâmı
Anı irşâd eder dâ'im aşâlet (K. 18/18)

- **Can Çıkmayınca Huy Çıkamaz:**

Huy, kişiliğin en önemli olgusudur; kişi ile birlikte doğar; kişilikle birlikte oluşur ve ölünceye kadar sürüp gider. Kimse onu değiştiremez. (Parlatır, 2008:

155). Şair, bu atasözünü kullanmış diğer şairlerden farklı olarak, “can altında olan huy” şeklindeki ilginç yorumuyla aynı anlamda kullanmıştır:

Nîk ü bed cümle-i efkârını eyler icrâ
Cânı altında olan hûyu kim etmiş tebdîl (G. 219/5)

- **Eken Biçer Konan Göçer:**

“Emek verip çalışan, ekin eken bir kimse, yaptığı işin karşılığı olarak ürününü alır. Gezip tozmayı alışkanlık haline getiren bir kimse de elbette oradan başka yere gider; sürekli yer değiştirir.” (Parlatır, 2008: 205) ve “insan hayatta ne yapmışsa nasıl davranmışsa onun karşılığını mutlaka alır” (Parlatır, 2008: 205) anlamlarındaki atasözünü Abdî, diğer şairlerden genelde farklı olarak ilk anlamında kullanır. Daha önce bu atasözünü ilk anlamında Sultan Veled de kullanmıştır (Eyüboğlu, 1973: 84):

Çoma berg-i gülü pîş-i humâra
Giyâh-ı huşk ü terdir rızq-ı hayvân

Eken biçer konan göçer denildi
Degil hâlî tağayyürden bu ekvân (G. 270/9)

- **Su Bulanmayınca Durulmaz:**

Bir konu veya düşünce etrafında farklı yorumlar yapılabilir, bu tür çekişmelerden sonra gerçekler ortaya çıkar ve işler, yoluna girer (Parlatır, 2008: 494) anlamında atasözünü şair, dünya işlerindeki karışıklığın tesellisi olarak görür ve bu karışıklığın bir gün mutlaka düzeleceğine olan inancını da böylece korumuş olur. Divan şairleri bu atasözünü genellikle aşk ve sevdâ konulu şiirlerinde kullanmışlardır (Eyüboğlu, 1973: 214). Abdî'nin dünya işleri çerçevesinde, sosyal bir kaygı ile kullanması sıra dışıdır:

Böyle kalmaz düzelir şûriş-i kâr-ı âlem
Şu bulanmazsa durulmaz dedi ehl-i elbâb (G. 26/4)

C. 5. 2. DEYİMLER

Abdî'nin Divan'ında, Divan edebiyatı şairlerinde sıkça gördüğümüz sıradan deyimlerle karşılaşmaktayız. Bunlardan farklı olarak, mahallîleşmenin ve yenileşmenin gereği olan deyimlere de rastlamaktayız.

Divan'da kullanılmış olan bu deyimlerin bir kısmını belli unsurlar etrafında toplamak mümkündür:

1. Ağız Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Ağıza Almamak (Lisana Almamak):**

Söz konusu etmemek, anmamak, söylememek (Parlatır, 2008: 41) anlamındaki atasözünü Abdî, gördüğü herkesin iffetten bahsetmesi, iffetin dillere düşmesi, böylece saygınlığını yitirmesi durumundan duyduğu rahatsızlığı ifade etmek anlamında kullanır. Deyim, diğer Divan şairlerince pek tercih edilmemesi, tercih edenlerin de bu anlamda kullanmaması (Eyüboğlu, 1975: 9) açısından önemlidir:

Lisâna almam artık iffeti ben
Kimi gördümse etdi 'arz-ı 'iffet (K.18/35)

Ayrıca, şiirde yeni sözler icat etmekten yana olan Abdî, ağıza almamak deyimini bu çerçevede de kullanır:

“Ey Abdî! Sakın çiğ sözü ağıza alma. Sen yeni mazmun arayıp, tâze söz meydana getir”:

'Abdiyâ alma şaķın ağızına hâyîde sühan
Yeñi maẓmûn arayıp tâze kelâm îcâd et (G.38/7)

- **Ağıza (Bir Parmak) Bal Çalmak:**

Bir kimseyi tatlı bir vaatle oyalamak veya kandırma (Parlatır, 2008: 41) anlamındadır. Hayatını şiirlerine oldukça yansıtmış bir şair olan Abdî, kendisine verdiği vaatleri yerine getirmeyenleri eleştirirken “kişiyeye önce ümit verip; ağıza bal çalıp, sonra da katil zehri gibi gıda vermek hoş değildir” der. Divan şairleri bu

deyimi genellikle sevgilinin kendilerini kandırması şeklinde kullanmışlardır (Eyüboğlu, 1975: 9-10).

Bal çalıp ağzına evvelce harîfîñ âhir
Zehr-i kâtil gibi i'tâ-yı ğidâ lâyıķ mı (Trk. 7/4)

- **Ağzını Bıçak Açmamak:**

Üzüntüsünden, acısından veya derdinden konuşacak durumda olmamak (Parlatır, 2008: 45) anlamındadır. Bülbülün baharda ötüşünü anan şair, sonbaharın onun üzerindeki olumsuz etkisini ele alır. Bülbülün fail olarak kullanıldığı beyitte, Abdî'den önceki Divan şairleri farklı merkezlerde anlamlar tercih etmişlerdir (Eyüboğlu, 1975: 11).

“Onuncu ayın tasesından bir an ağzını bıçak açmayan bülbüle, bahar mevsiminin müjdesi deva oldu”:

Ağzın açmazdı bıçak ğuşsa-i deyden bir dem
Müjde-i faşl-ı bahâr oldu devâ-yı bülbül (G. 225/3)

Şair, insanın üzüntü ve şaşkınlık gibi duyguların sonucu olarak konuşamaz hale gelişini de “ağzını bıçak açmamak” deyimi ile özdeşleştirir: “Ayrılık şüphelerinin şaşkınlığı beni öyle bir hale getirmişti ki söz söylemeğe bile gücüm yoktu, ağzımı bıçak açmazdı”:

Öyle etmişdi beni mebhût-ı evhâm-ı firâķ
Olamazdım nuķa kâdir ağzım açmazdı bıçak (K.21/9)

- **Ağzının Ölçüsünü Almak:**

Birinin kaba davranışına karşı sert sözlerle haddi bildirmek (Parlatır, 2008 47) anlamındadır. Tarihî olaylara sık sık atıfta bulunan şair, Rus'lara verilen dersi “ağzının ölçüsünü almak” ile ifadelendirmiş ve ağzının ölçüsünü almasına rağmen Rus'ların ağzını bozmaya devam ettiğini kınayarak ifade etmiştir. Divan şairleri bu deyimi genelde somut anlamda, sevgili merkezli kullanmışlardır. Nokta kadar görülen sevgilin ağzı, bu deyim ile gündeme getirilmiştir (Eyüboğlu, 1975: 13). Adbî bu noktada bu çizginin dışındadır:

Aldı ise de ağzımñ ölçüsünü âhir

Durmadı yine fekk-i dehân eyledi Moskov (Trk. 10/13)

2. Baş Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

• Baş Koymak:

Bir konuda ölümü göze almak, bir uğurda kendini adamak (Parlatır, 2008 165) anlamındaki deyimi, Abdî, deyimini tasavvufî açıdan değerlendirmiş ve dünyada yol gösterilmeye layık bir kişi ve kapısında ömür geçirmeye değer bir yer bile bulunmadığını ifade etmiştir:

Her gezen ‘âlemi irşâd edecek er bulamaz
Eşigine serini koymağa bir der bulamaz (G. 145/1)

• Başa Çıkmak:

Bir iş veya olaya gücü yetmek, üstesinden gelmek (Parlatır, 2008 149) anlamındaki deyimi, şair, güçlülere karşı zayıf kişilerin düşmanlığını, atmaca ve serçe kuşu ile örneklendirerek diğer şairlere nazaran farklılık yaratmıştır (Eyüboğlu, 1975: 57-58): “Zayıf serçe kuşu atmaca ile başa çıkabilir mi? Güçlü düşmana karşı gücenciklik arz etmek abestir.”

Bâşe ile başa çıkar mı o güncişk-i za‘îf
Pek ‘abeş ħasm-ı kavîye karşı ‘arz-ı infi‘âl (G. 227/2)

• Başını Alamamak:

Bir işten kurtulamamak, yakasını kurtaramamak (Parlatır, 2008: 158) anlamındaki deyimi şair, sevgiliye duyulan aşk sebebi ile sürekli meyhanede vakit geçirmek şeklinde, diğer Divan şairleri ile aynı merkezde (Eyüboğlu, 1975: 67) kullanmıştır: “Sevgilinin aşkının, sefasının kadehinden sarhoş olalı, meyhaneden başımı almak mümkün olmadı”:

Olalı ser-mest-i şahbâ-yı şafâ-yı ‘aşk-ı yâr
Başımı almağ müyesser olmadı mey-ħânedan (G. 274/2)

Aynı deyimî şair, sarhoşluk dolayısı ile uykudan kendini alamamak şeklinde de kullanmıştır:

Sâkı-i dehrîñ için cür‘a-mey-i nâbından
Alamaz başını hamyâze-i pür-ħ̣‘âbından (G. 278/1)

- **Başından Aşmak:**

Genelde olumsuz bir mahiyette kullanılan (Eyüboğlu, 1975: 70) “başından aşmak” deyimini Abdî, Allah’ın çeşit çeşit nimetlerinin başından aştığını ifade ederken kullanmış ve bu nimetlere karşılık şükürü borç bilmiştir:

N'ola vird-i zebân etsem hemîşe şükr-i Yezdân'ı
Başımdan aşdı zîrâ luğf-ı gûn-â-gûn-ı Rabbânî (G. 338/1)

3. Boyun Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Boyun Kırmak (Gerden Kırmak):**

Şair, sevgilinin işveli hareket ettiğini bu deyim ile anlatır. “O ay yüzlü güzel bu gece boyun kırarak meclise geldi. Kıskançlık sebebi ile şarap şişesi kırıldı”:

Gerden kırarak geldi bu şeb bezme o meh-rû
Reşk ile şikest oldu yazık ğabğab-ı mînâ (Trk. 3/4)

- **Boynunu Bükmek:**

Zavallı ve çaresiz bir durumda olmak (Parlatır, 2008: 210) anlamındadır. Memuriyeti elinden alındığında çektiği işsizlik sıkıntılarını şiirlerine bol miktarda yansıtmış olan Abdî, “ümit kesildiğinde yaşanan üzüntünün boyutunu ancak rica kapısında boyun büken bilir” der:

Ķat‘-ı emelde rütbe-i te‘şîr-i hüznüñü
Bâb-ı recâda vakf ile boynun büken bilir (G. 66/6)

4. Can Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Canından Bezmek:**

Artık illallah demek, ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak (Parlatır, 2008: 230)tır. Abdî sürekli devrandan şikâyetçidir. Dünyadaki varlığı “macera” gibi görmüş, kâinatın cefasının herkesi canından bezdirdiğini şu mısralarla ifade etmiştir:

Bir hıtâma erse artık mâ-cerâ-yı kâ'inât
'Âlemi bezdirdi cânındân cefâ-yı kâ'inât (G. 36/1)

- **Can Kulağı ile Dinlemek:**

Çok dikkatle, titizlikle ve önem vererek dinlemek (Parlatır, 2008: 232) anlamındadır. Bülbül hoş sesi ile aşkın hikâyesini okumakta, dinleyiciler de onu can kulağı ile dinlemektedirler:

Kışsa-i 'aşkıñ okurdu 'andelîb-i hoş-makâl
Cân kulağı ile diñlerdiñ yogudu kıl ü kâl (Mh. 3/5)

5. El Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **El Çekmek:**

Kararından vazgeçmek, karışmamak (Parlatır, 2008: 235)tır. Divan Edebiyatı'nda sâkînin âşıklara kadeh sunması bilinen bir hâdisedir. Şair, sâkîyi uyararak sarhoş âşıklarına kadeh sunmak gayretinden uzak durmamasını tembihler:

Himmetiñ dūr etme sâkî 'âşık-ı mestâneden
El çekenler mest-i peymân sayılır peymâneden (G. 274/1)

- **Elde Tutmak:**

Bir malın sahibi olmak, onu mülkiyeti altında bulundurmak (Parlatır, 2008: 337)tır. Memdûha; “kıymetinin yüceliğini inkâr etmeye haddim yoktur” diye seslenen şair, yüzlerce İskender ve Dârâ hükümdarlarının da memdûhu elde tuttıklarını ifade eder:

İrtifâ'-ı kadriñi inkâra yoğdur cür'etim
Elde tutdu şad-hezâr İskender ü Dârâ seni (K. 4/9)

- **Elden Çıkmak:**

Abdî, işsiz olduğu dönemde kendisine verilen maaşın kesilmesini “elden çıkmak” deyimini ile ifade eder:

O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat (K. 18/51)

Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baña kesildi hasâret (K. 18/53)

Memuriyetinin elinden alınmasını da “elden çıkma” deyimini ile ifade ettiğini görüyoruz:

Çıkdı me’mûriyyetim bîhûde elden vâh beni
Çarh-ı kec-rev vü hasret-i nâza giriftâr eyledi (Trk. 9/12)

6. Göz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

• Göz Kaş Süzmek:

Sevgilinin göz ve kaş işaretleri ile işve yaptığı bu deyimle ifade edilir. Başkalarını eğlencede hissettirmeden görmüş olan şair, bu durum karşısında incinse de ne sevgili ile birlikte olanları kınamış ne de sevgilinin kalbini kırmıştır:

Göz altından görüp oldukların hem-bezm-i ‘ıyş u nûş
Ne ağyâra ‘itâb u ne şikest-i qalb-i yâr etdim (G. 258/3)

• Gözden Geçirmek:

Niteliğini anlamak için incelemek, muayene etmek (Parlatır, 2008: 406) anlamındadır. Şair, güzellik kitabını aylarca ve yıllarca gözden geçirmiş, bu yüzden gözleri, ışığını tüketmekten yorulmuştur:

Kitâb-ı hüsnünü gözden geçirdim nice mâh u sâl
Şi‘â‘-ı bâşıram kendisini teşvîrden bezdi (G. 358/4)

• Gözleri Kamaşmak:

Güçlü bir ışık huzmesinden etrafa bakamamak, hayran olmak, büyülenmek (Parlatır, 2008: 410) anlamındadır. Güzelliğin aydınlığından memnun olan şair, bu güzelliğin gözlerini kamaştırmasından şikâyetçi gibi görünerek sevgilinin güzelliğini yüceltir:

Câna minnet nigh-i mihr-i cemâli ammâ

Ꞑamaşır dîdelerim şu‘le-i pür-tâbından (G. 278/4)

Aynı deyim farklı bir şekilde kullandığı bir başka beytinde; önemli olanın, kişinin gündüz vakti güneşten gözlerinin kamaşmasının değil, kıskançlık gecesinin yarasası olup olmadığı olduğunu farklı bir teşbih ile ifade eder:

Ꞑamaşdırsa n'ola bu mihr-i devlet çeşm-i a‘dâyı
Şeb-i târ-ı hasedde murğ-ı huffâş olduğı var mı (Tvr. 25/4)

- **Gözleri Yuvalarından Fırlamak:**

Korku, öfke ve telâş gözlerinden anlaşılmaq (Parlatır, 2008: 409) anlamındadır. Gözümüzün önünde bir savaş ortamı canlandıran şair, düşmanın başına vurunca gözlerinin adeta dışarı fırladığını tasvir eder:

Gözü fırlar dışarı mağzâ olur yaşında
Düşmeniñ başına urduğca ‘aşâ-yı nuşret (K. 25/23)

7. Kulak Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Kulak Asmamak:**

Abdî, içinde yaşadığı topluma duyarlı bir şair olarak, doktorların beğenmediğı tavırlarını da ele almıştır. Ona göre; “doktorlar, hasta erkek ise yetişmek için acele etmemekte, hastanın kadın olması için haber beklemektedirler”:

Aşmaz kulak da‘vet-i merdâne geç gelir
Nisvân olursa müşteri bekler haber tabîb (Trk. 5/8)

- **Kulak Kabartmak:**

“Bir şeyle ilgilenmek” anlamındadır. Sıra dışı bir söyleyiş olarak şair, kedinin hırsının sebebinin duyduğu fare sesleri olduğunu ifade edip, “bunlara ben de kulak kabartsam çok mu” diyerek, huzursuz olduğu bir durumu teşbihlendirir:

Bu hâle çok mu ben de kabartsam kulağımı
Eden harîş-i gürbeleri şavt-ı fâredir (G. 79/4)

- **Kulağını Açmak:**

Dikkatle dinlemek (Parlatır, 2008: 599) demektir. Gül, nazın ince fidanına çıkıp yan gelmiştir. Gül, her gelen sese kulağını tutmazsa ne olur!

Çünkü çıkmış yan gelmiştir nihâl-i nâza gül
N'ola tutmazsa kulağın her gelen âvâza gül (G. 214/1)

8. Yüz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Yüz Göz Olmak:**

Çok samimi olmak, aşırı yakınlık kurmak, senli benli olmak (Parlatır, 2008: 941) demektir. Mahalli söyleyişi ile Nedîm'i hatırlatan şair, sevgili ile yakınlığının derecesini "yüz göz olmak" deyimini ile ifadelendirmiştir:

Çekip yaşmağın indirsem yüzünden yüz göz olsam ben
Çözerken bend-i şalvârın giriftâr-ı telâş olsam (G. 26/2)

- **Yüz Tutmak:**

Olgunlaşmaya başlamak, olmak üzere bulunmak (Parlatır, 2008: 941) anlamındadır. Şair, bu deyimini burada "tükenmek" anlamında kullanmıştır. Peygamberlik mührü cihana ışık saçınca, şirk ve bedbahtlık da sönmeye yüz tutmuştur:

Ricâ-i şirk ü şekâvet zevâle yüz tutdu
Olunca mühr-i nübüvvet cihâna lem'a-nümûd (N. 7/34)

- **Yüzünü Ağartmak:**

Herkesin beğendiği bir iş yaparak mutlu olmak, takdir edilmek (Parlatır, 2008: 944) demektir. Şair memduhu, erdem ve bilgi sahiplerinin yüzünü ağartmak ile tavsif ederken, bir şair olarak bu konudaki hassasiyetini de ifade etmiş oluyor:

Sensin ağardan yüzün erbâb-ı fazl u dânişîñ
Rû-siyâhî dâğ-ber-dil etmesin kat'an seni (K. 4/8)

C. 5. 3. DİĞER DEYİMLER

Divan'da bunlar dışında gruplandırılmayan deyimler de mevcuttur. Bu deyimler şöyledir:

- **Aklı Isırmak:**

Bize “Gözü ısırmak” deyimini hatırlatan bu deyim, deyimler sözlüklerinde bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki şair bununla, “akla yatmak, akla uygun olmak” anlamlarını kastetmiştir:

Vermege şimdi aña geldi sıra
Bir cevâb ki anı ‘aklı ısıra (Msn. 2/41)

- **Arap Saçına Dönmek:**

İşler ve olaylar çok karışıp çözümlenmesi güç bir duruma gelmek (Parlatır, 2008: 101) demektir. Siyasî olaylarla yakînen ilgilenen Abdî, farklı bir teşbih olarak, devlet işlerinin karışıklığı ile Arap saçını arasında bağlantı kurmuştur. Padişah Abdü'l-Mecîd'in övüldüğü beyitte, onun fikirleri de tarak vazifesi görmüştür: “Önceden saltanatın önemi Arap saçına dönmüştü. Devlet işlerinin çözümüne fikirlerini tarak etti”:

‘Arab saçına dönmüşdü maḳâm-ı saltanat evvel
Edip efkârını ḥall-i umûr-ı devlete şâne (K. 10/49)

- **Ateş Püskürmek:**

Şiddetli ve öfkeli konuşmak, çok öfkeli olmak (Parlatır, 2008: 118) anlamındadır. Tophane Sarayı'nı öven şair, onun topları ile dünyaya ateş saçmasını tasvir ederken “ateş püskürmek” deyimini kullanır:

Ḳaşr-ı Tob-ḥâne şerefle dehre âteş püskürür
Toplar oldukça etrâfında hep âteş-feşân (Trk. 9/8)

- **Ayağını Yorganına Göre Uzatmak:**

“Ayağını yorganı kadar uzatsa belki yanına düşmanın yorganı kalırdı” şeklinde mana verebildiğimiz bu beyitte, şairin ne anlatmak istediğini anlamakta zorlanmaktayız:

Ger ayağını uzatsa idi yorganı kadar
Yanına belki kalır idi lihâf-ı a‘dâ (K. 2/2)

- **Belini Doğrultmamak:**

Durumunu yeniden iyileştirememek veya düzeltememek (Parlatır, 2008: 170) anlamındadır. Farklı bir bakış ile, doğruluğu kişileştiren şair, eğri tabiatlı olanlar var oldukça doğruluğun bile belini doğrultamayacağını ifade eder:

İstikâmet belini doğruldamaz hîçbir zamân
Ferce-yâb-ı mel‘anet oldukça ehl-i i‘vicâc (G. 45/3)

- **Beş Beter Olmak:**

Mahallî söyleyişin en bariz örneğini gördüğümüz beyitlerden biri olan bu beyitte, “beş beter olmak” deyimi; mal, can, nefis, çoluk ve çocuk olmak üzere toplam beş unsur sayılarak birbirine denk sayılmış, bunların birbirinden beter olduğu ve hiçbirinden vefa beklememek gerektiği ifade edilmiştir:

Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u hîş ü evlâd u ‘ıyâle yok lüzûm (G. 252/2)

- **Gökten Zembille mi İndi?:**

“Allah’ın özel olarak gönderdiği, saygınlık görmesini istediği bir kişi midir? Fazla uğraşmadan, didinmeden kendiliğinden mi türedi?” (Parlatır, 2008: 394) anlamındadır. Şiirlerinde tarihi olay ve durumlara sık sık atıfta bulunduğu, çoğu kez de eleştiri metodunu kullandığına şahit olduğumuz Abdî, bu beyitte de Avrupa halkının servetinden bahsederek bu servetin gökten inmediğini ifade ederek, çalışmanın gerekliliğine vurgu yapar:

‘Aceb gökden mi inmiş Avrupa halkındaki servet
İçinde ol gürûhuñ merd-i bî-sâmân gördüñ mü (G. 348/8)

- **Habbeyi Kubbe Yapmak:**

Önemsiz bir şeyi abartmak, olduğundan büyük göstermek (Parlatır, 2008: 433) anlamındadır. Düşman ile baştan geçenlerin zamanla büyüdüğü ifade etmek

için şair bu deyimini kullanmış, bir damlanın tufana dönüşmesini de buna benzetmiştir:

Ḥabbe iken kûbbe oldu düşmeniyle mâ-cerâ
Katre-i nâçîzi kudret seyl-i tûfân eylemiş (G. 185/6)

- **İler Tutar Yeri Kalmamak:**

Çok kötü ve elverişsiz durumda olmak, elle tutulur yanı kalmamak (Parlatır, 2008: 495) anlamındadır. Şiirlerinde zamanın kötülüğünden şikâyetçi olduğunu ifade eden Abdî, bu defa, kötülüğün müsebbibi olarak Atlas feleğini görmüş ve adı geçen deyimini, Atlas feleğinin sağlam yeri kalmadığını ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Bu bozukluk o denlidir ki, insanların ayıplarını örtmek için akşam karanlığından başka perde kalmamıştır:

İler tutar yeri kalmış mı bak bu atlas-ı çarhın
‘Uyûb-ı nâsı setre perde-i aḥşâmı kalmışdır (G. 75/3)

- **İnce Eğirip Sık Dokumak:**

Bir olayı veya konuyu en küçük ayrıntılarına kadar araştırmak, gözden veya elden geçirmek (Parlatır, 2008: 499)tir. Ezelî ilim karşısında kendi düşüncelerinin yerini bilen Abdî, düşünceyi bir kumaşa benzeterek, bu kumaşın ince eğirilip sık dokunmaması gerektiğini, zira kazâ sırrının kendisi tarafından bilinemeyeceğini ifade eder. Abdî bu düşüncesi ile teslimiyet yolunu tercih etmiş görünmektedir:

İnce egirip sık toḡuma kâle-i fikri
‘Abdî ezelî sırr-ı ḡazâyı ne bilirsîñ (G. 203/14)

- **Ocağına İncir Ağacı Dikmek:**

Evini, ailesini dağıtmak, yok etmek (Parlatır, 2008: 674) anlamındadır. Devletin içinde bulunduğu duruma yabancı kalamayan şair, mahallî bir söyleyişle “bir alay zorba” olarak zikrettiği yabancıların birçok ilim ve fazilet sahibini yok ettiğini ve ilmi ortadan kaldırdıklarını; devletin ocağına incir ağacı diktiklerini şöyle dile getirir:

Nice biñ ḡanedân-ı ‘ilm ü fazlı etdiler nâ-bûd
Ocağ-ı ma‘rifetde dikdi incir bir alây zorba (K. 2/15)

- **Taş Koymak:**

“Bir yapıya katkı sağlamak” anlamındadır. “Çorbada tuzu olmak” deyimini ile benzerlik göstermektedir. Hizmetin önemini ifade eden şair, devletin son zamanlarda Batı’ya olan eğiliminden rahatsız olmuştur. Yabancıların tarzını benimsemenin Türk’e bir kazanç getirmeyeceğini “duvara taş koymak” deyimini ile dile getirmiştir:

Bîgânelerin tarzına gitdiñ ne kazandıñ
Bir taş mı koduñ kûşe-i dîvârına Türk'üñ (Trk. 6/7)

- **Tatlı Yiyip Tatlı Konuşmak:**

Bulunulan ortamda, olumlu bir havanın hâkimiyetini ifade eden deyimle şair, Nevruz’un ariflerin meclisini süslediğini ifade etmekte ve bundan duyduğu memnuniyeti “tatlı yiyip tatlı konuşmak” deyimini ile ilişkilendirmektedir:

‘Abdiyâ tatlı yiyip tatlı konuşmak lâzım
Encümen-zîb-i gürûh-ı ‘urefâdır nev-rûz (G. 172/13)

- **Yanına Kalmak:**

Yaptığı kötülük cezasız kalmak (Parlatır, 2008: 896) anlamındadır. Abdî, Rusların aldatmacalarının yanlarına kalmayacağından ve bir gün cezalarını çekeceklerine emindir:

Qalır mı ‘aceb yanına bu dolan Rus'üñ
Bir gün olacak etdiğün elbet bulacaqdır (Trk. 10/18)

“Ey şeytan kâtili! Düşmana katlanmakta fayda yoktur; zira İran hükümdarı Rüstem’in bile yaptıkları yanına kalmamıştır”:

Olamaz düşmen-keşide baña qalsa fâ’ide
Rüstem'in de yanına qalmış mı âyâ qatl-i dîv (G. 299/5)

C. 6. HİKEMÎ SÖYLEYİŞLER

Nâbî’nin hikemî tarzından etkilenmiş olan Abdî, bunu geniş bir biçimde şairlerine de yansıtmıştır. Ailevî konulardan sosyal konulara kadar çeşitli meselelere değinen Abdî, bu konularla ilgili görüşlerini ifade etmiş, öğütler vermiştir. Şiirlerinden derlediğimiz bu söyleyişlerin bazıları şöyledir:

Etme ümmîd-i vefâ qalb-i ekâbirden hiç

Seng-i hâneye geçer mi ser-i peykân-ı emel (K. 19/25)

Çocukluktan vazgeç olma bed-nihâd
Demesinler saña sâ'î bi'l-fesâd (Msn. 5/22)

Etmekden ise minnet-i gerdûna taḥammül
Yegdir ser-i râh üzre bâña kalsa tese'ül (Trk. 4/2)

Seyl-âb-ı ḥaṭâ başdı reh-i Hakk u şavâbı
Âfet-zededir mezra'a-i mülket-i iz'ân
Bu rütbe ehemmiyete varmağ neden olsun
Taklîd-i Fireng etme midir mâye-i 'irfân
Bildik ne imiş ma'nî-i ehliyyeti şimdi
Ya maşhârelik eyleme ya söyleme yalan
Ḥanımlar olup şekl-i koğanaya heveskâr
Bilmem ki güzellik mi verir şapka vü fistân
Hep böyle gider kâ'ide-i çarḥ-ı cefâ-cû
Güldürse birin etmede biñ âdemi giryân
Lâyık mı ede yek-dîgere 'arz-ı ta'zîm
Rif'at mi şanır bu gidişi fırka-i nâdân
Yâ Rab nedir âdemde olan farḥ-ı ta'aşşub
Fetvâ veremez bu revîşe mezheb-i rindân
Nâdir bulunur reh-rev olan ḥadd ü satıra
İfrât ile tefrîte olur cümle şitâbân (Trk. 4/5)

Fülûs-ı aḥmere muhtâc iken *vakten mine'l-evkât*
Gelip şadr-ı enâma merd-i zer-pâş olduğıñ var mı (Tvr. 25/2)

Bu taşvîr-i güher-bârı takıp şadr-ı mübâhâta
Ḥuzûr-ı pâdişehde şâha pâ-dâş olduğıñ var mı (Tvr. 25/3)

Ne bilirsin füsûn u fitneniñ zevk ü temâşâsın
Seniñ evbâş içinde merd-i kallâş olduğıñ var mı (Tvr. 25/6)

Bilir şıdk u ḥulûsuñ geçmez aḳce olduğıñ yâ hû
Bu vak' u i'tibârı Şeyḥ Efendi bî-riyâ bulmaz (Tvr. 27/3)

Tabîb ile müdâvât üzre 'aḳd-i şoḥbet eylerdim
Dedi bâña efendi aḳsesiz ḥaste devâ bulmaz (Tvr. 27/4)

Büyüdükce büyütmüş ḥ'âce baş üzere destârın
Ser-i menḥûsuna bundan büyük bâr-ı belâ olmaz (Tvr. 27/7)

Buña fevka'l-'alâ ḥayretdeyim ben
Niçin zinde cehâlet ḥaste idrâk (G.206/2)

Emrine başın eger ehl-i ḥired Allâh'ıñ
Kimse tedbîr ile taḳdîrini tağyîr edemez (G. 166/3)

Sûdmend olmağda gördüm her ne gördümse ziyân
Nâbe-sâmânı baña sermâye-i ârâmdır (G. 77/3)

Efkâr-ı ‘aşra şimdi uyup işte ‘Abdiyâ
İkrâr-ı sebğ-ı cürm ü haâ eylemekdeyiz (G. 160/7)

Çarışma güft ü gûy-ı kâ’inâta nîk ü bed hergiz
İşîñle iştiğâl et ni‘met-i bî-minnet isterseñ (G. 210/2)

Hayâtıñ zevki yok ‘ilm ü edebsiz
Hayâ et bundan olma gel edebsiz (Msn. 4/27)

Geç zulümden eyle gel taşdıq-i Hâk
Olasın rûşen-dil-i tevfiğ-i Hâk (Msn. 5/27)

Mâzî vü müstağbel için çekme ğam
Gün bugün sâ‘at bu sâ‘at dem bu dem (Mfr. 3)

Kendi zu‘munca verir bir söze herkes ma‘nâ
Eski ‘âdet gibidir zırvaya etmek te’vîl (G. 219/3)

II. BÖLÜM

DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

A. DİVAN'IN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A. 1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Abdî-i Karahisârî Divan'ı giriş mâhiyetinde gazel nazım şekli ile yazılmış bir şiirle başlayıp, kasîdelerle devam eder. Ardından terkîb-bent, tercî'-bent, müseddes, muhammes nazım şekilleri ile yazılmış şiirler ve “Tevârih” başlığı ile çeşitli olaylara yazılan tarih konulu şiirler gelir. Bunu, “Gazeliyât”, “Türkî”, “Mesneviyyât”, “Kıt'at” ve “Müfredât” başlığı ile diğer şiirler takip eder.

Kasîde, gazel, terkîb-bent, tercî'-bent, müseddes, muhammes, mesnevî ve kıt'a nazım şekillerinde yazılmış şiirler dışında 1 adet Türkî, 24 adet müfret ve 8 adet de matla' bulunmaktadır.

Biz, Abdî-i Karahisârî Divan'ını incelerken “Divan Şiiri Şekil Bilgisi” (Kurnaz-Çeltik, 2010) kitabını esas aldık. Buna göre, Divan'daki nazım şekillerinin şairin sıralamasına göre incelenmesi şu şekildedir:

Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Beyit/Bent Sayısı	%
Gazel	387	3129	73,99
Kasîde	28	1135	5,35
Terkîb-Bent	10	93	1,91
Tercî'-Bent	1	5	0,19
Müseddes	2	14	0,38
Muhammes-Tahmîs	9	71	1,72
Mesnevî	10	372	1,91
Kıt'a	48	324	9,17
Müfret	24	24	4,58
Matla'	8	8	1,52
TOPLAM	523	5175	%100

A. 1. 1. KASİDELER

Kasîde, gazel kafiyesinde (aa xa...) aynı vezinde beyitlerle ve belirli bir maksatla yazılan şiir (Kurnaz-Çeltik, 2010: 120) dir.

Divan'da 28 adet kasîde bulunmaktadır. Bu kasîdelerin toplam beyit sayısı 1135'tir. En uzun kasîde 73, en kısa kasîde ise 7 beyitten oluşmaktadır. Divan'daki kasîdelerden biri "Münâcât"tır. Bir kasîde Şerif Sâmî'nin na'tına naziredir (Nazîre-i Na't-ı Şerîf Sâmî). Kasîdeler içinde "Kudûmiye-i Müşârün İleyh" başlıklı bir de "kudûmiye" vardır. Kaynaklarda da ismi geçmekte olan "Kasîde-i Osmaniye", kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki bazı padişahların övülmesi ve tarihî olayların, kahramanlıkların zikredilmesi sebebi ile önemlidir.

Kasîdeler arasında bulunan "Berây-ı İfâkat-i Yûsuf Kâmil Paşa-yı Müşârün İleyh" isimli şiir bir kasîde olmayıp mesnevîdir. Bu şiir, kasîdenin bölümleri olan Nesip/Teşbip, Giriz/Girizgâh, Tegazzül ve Fahriye bölümlerini barındırmayıp, sadece mehdiye ve dua bölümlerini içermektedir. Bu bakımdan, şiir, tür bakımından bir kasîde olup, nazım şekli bakımından bir mesnevîdir.

Divan'daki "Münâcât" başlıklı ilk kasîdenin iki vezni bulunmaktadır. Bu kasîdenin ilk mısraları kendi arasında, ikinci mısraları kendi arasında vezinlidir.

Divan'daki kasîdeler şiir numaraları, beyit sayıları ve başlıkları ile şöyledir:

Şiir Numarası	Beyit Sayısı	Şiirin Başlığı
1	7	MÜNÂCÂT
2	70	NAZİRE-İ NA'T-I ŞERİF SÂMÎ
1	30	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I ESBÂK-I MERHÛM REŞİD PAŞA
2	52	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ SERDÂR-I KEREM 'ÖMER PAŞA MERHÛM-I DER-ZAMÂN MÜŞİR-İ ORDU-YI HÛMÂYÛN-I RÛMELİ
3	37	KAŞİDE-İ DİĞER BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ MÜŞÂRÜN İLEYH
4	40	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I MÜŞÂRÜN İLEYH
5	28	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ HAYRİ EFENDİ MERHÛM
6	29	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ KÂMİL PAŞA MÜFETDİŞ BOSNA İN KAŞİDE BEHER TEZYİN-İ DİVÂN NİVİŞTEEST
7	34	BERÂY-I SİTÂYİŞ 'ALİ GÂLİB PAŞA İN KAŞİDE BEHER TEZYİN-İ DİVÂN-NİVİŞTEEST

8	25	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ÖMER PAŞA-YI MÜŞÂRÜN İLEYH
9	31	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ KÂMİL YÜSUF PAŞA RE'İS-İ MECLİS-İ VÂLÂ
10	73	KAŞİDE-İ 'OSMÂNİYE
11	31	İN KAŞİDE BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
12	41	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
13	45	BERÂY-I SİTÂYİŞ ŞADR-I A'ZAM MEHMED EMİN 'ALİ PAŞA
14	46	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I MÜŞÂRÜN İLEYH
15	58	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
16	21	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
17	45	SİTÂYİŞ
18	29	İN MEZKÛRE-İ MANZÛME BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
19	40	KASİDE-İ EMEL
20	21	KUDÛMİYE-İ MÜŞÂRÜN İLEYH
21	29	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ YÛSUF 'İZZE'D-DÎN EFENDİ
22	27	KAŞİDE-İ NAZİRE-İ KALEMİYE
23	41	İN KAŞİDE-İ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEDÂN
24	43	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
25	51	NUŞRET-NÂME
26	41	KAŞİDE-İ BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ DERVİŞ İBRÂHİM PAŞA

A. 1. 2. TERKİB-BENT

Kendi içinde gazel veya musammat biçimlerindeki gibi kafiyeli bentlerin, bentlerden ve birbirlerinden ayrı kafiyeli mısralarla birleştirildiği bir nazım şeklidir. (Kurnaz-Çeltik, 2010: 374)

Divan'da 10 adet terkîb-bent bulunmaktadır. Bu 10 terkîb-bent toplam 93 bentten oluşmaktadır. En uzun terkîb-bent 24, en kısa terkîb-bent ise 5 benttir. Şair, "Terkîb-i Bend-i Mu'aşşer" başlığı ile 10 bentten oluşan terkîb-bent yazdığını ifade etmiştir.

Divan'daki terkîb-bentlerin şiir numarası, bent sayısı ve bentlerin mısra sayısı sırasıyla şu şekildedir:

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Mısra Sayısı
---------------	-------------	--------------

1	5	10
2	5	10
3	5	10
4	10	18
5	10	18
6	10	18
7	6	12
8	6	18
9	12	18
10	24	18

A. 1.3. TERCÎ-BENT

Kendi içinde bütün mısraları kafiyeli veya başta gazel olmak üzere, herhangi bir nazım şeklinden oluşan en az iki bendin, bentlerden ayrı ve tek kafiyeli (ortak kafiyeli) mısralarla birbirine bağlandığı nazım şekli (Kurnaz-Çeltik, 2010: 305) ne “tercî-bent” denir.

Divan’da 1 adet tercî-bent bulunmaktadır.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Mısra Sayısı
---------------	-------------	--------------

1	5	12
---	---	----

A. 1.4. MÜSEDDES

İlk bendi kendi arasında, diğer bentlerin son bir veya iki mısrası ilk bent ile kafiyeli olan aynı vezindeki altışar mısralık manzumelere (Kurnaz-Çeltik, 2010: 212) “müseddes” denir.

Divan'da iki müseddes vardır. Bunlar 7'şer bentten oluşmaktadır. Müseddeslerden biri Fuzûlî'ye naziredir.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Türü
1	7	Mütekerrir
1	7	Müzdeviç

A. 1. 5. MUHAMMES-TAHMÎS

Muhammes, ilk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısra(lar)ı daima ilk bentle kafiyeli, aynı vezinde beşer mısralık, en az iki bentten oluşan tek kafiyeli nazım şeklidir; başka bir şeklin muhammese dönüştürülmesine “tahmîs” denir. (Kurnaz-Çeltik, 2010: 195)

Divan'da 9 adet muhammes bulunmaktadır. Bu muhammeslerden 1'i Es'ad Paşa'nın gazeline, 1'i Fuzûlî'nin gazeline, 1'i Sâmi'nin gazeline, 1'i İzzet Paşa'nın gazeline, 1'i de şairin kendi gazeline tahmîstir. Muhammes/tahmîslerin toplam bent sayısı 71'dir. En uzun muhammes 15, en kısa muhammes ise 5 benttir.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Türü
1	15	Müzdeviç
2	5	Müzdeviç
3	7	Müzdeviç
4	5	Müzdeviç
5	6	Müzdeviç
6	5	Müzdeviç
7	7	Müzdeviç
8	12	Müzdeviç
9	10	Müzdeviç

A. 1. 6. TEVÂRİH

Çeşitli olaylara tarih düşülen şiirlerin bulunduğu bu başlık altında toplam 28 şiir mevcuttur. Bu şiirlerden 6'sı tarih türünde olmayıp, 5'i hiciv türünde, 1'i medhiye türündedir. Şiirlerden 22'si kıt'a, 6'sı gazel, 1'i muhammes nazım şekillerinde yazılmıştır. 22 kıt'adan ikisi başlıklı olup, "Güfte-i' Hikemiye" ve "Vak'a-i Mahsûsa" başlıklarını taşımaktadır. Gazellerden 4'ü ise; "Mutâyebe", "Dîger", "Hezl", ve "Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan" başlıklarını taşımaktadır. Bu 4 şiir, hiciv türünde yazılmıştır.

A. 1. 7. GAZELLER

İlk beyti kendi içinde (matla, mukaffa, musarra, müselsel), diğer beyitleri daima ilk beyitle kafiyeli, en az iki beyitlik tek kafiyeli nazım şekli (Kurnaz-Çeltik, 2010: 48) ne "gazel" denir.

Divan'da 383 adet gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin toplam beyit sayısı 2993'tür. En uzun gazel 50, en kısa gazel 2 beyitten oluşmaktadır. Gazellerin 4'ü na'ttır. Gazellerin ikisi "Tevârîh" başlığı altındaki şiirler arasında yer almaktadır. Gazellerden 1'i "Mutâyebe", 1'i "Hezl", 1'i "Medhiye", 1'i "İ'tirâz", 1'i "Mev'ize", 1'i "Bülbül-nâme", 1'i "Mersîye Ferîde Hânım", 1'i "Mebnâ 'ale'l-Hikâye" başlıklıdır. Gazeller içinde yer alan "Taştîr-i Ğazel-i Reşîd Paşa Merhûm" başlıklı şiir bir taştîr olmayıp gazeldir. "Kıta'ât" başlığı altında yer alan 14 şiir de kıt'a olmayıp gazeldir.

Divan'da bulunan tüm Farsça şiirler gazel nazım şekli ile yazılmıştır.

Divan'daki gazellerin beyit sayılarının kullanımı göre şu şekildedir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
--------------	--------------

7	233
9	56
6	17
5	13
2	11

11	10
8	8
13	4
12	4
3	3
14	2
15	2
49	2
50	1

A. 1. 8. TÜRKÎ

Divan'da "Gazeliyyât" bölümünden hemen sonra yer alan bu başlık altında 1 şiir bulunmaktadır. "Türkî" isimli 10 beyitlik bu şiir, 11'li hece vezni ile yazılmıştır ve halk edebiyatı tarzındadır. Halk edebiyatı nazım şekillerinden biri ile yazılmasını beklediğimiz şiir, sıra dışı bir şekilde, kıt'a nazım şeklinin özelliklerini taşımaktadır.

A. 1. 9. MESNEVÎLER

Her biri kendi içinde kafiyeli (mukaffâ), en az iki beyitten oluşan çok kafiyeli nazım şekline (Kurnaz-Çeltik, 2010: 356) "mesnevî" denir.

Divan'da 12 adet mesnevî bulunmaktadır. Mesnevîlerin toplam beyit sayısı 377'dir. En uzun mesnevî 91, en kısa mesnevî 3 beyitten oluşmaktadır. Mesnevîlerden biri "Rü'yânâme" başlıklıdır. "Kıt'ât" başlığı altında bulunan şiirlerden ikisi kıt'a olmayıp mesnevîdir.

Şiir Numarası	Beyit Sayısı
---------------	--------------

21	25
1	46
2	91
3	31

4	60
5	29
6	12
7	26
8	26
9	23
34	3
35	5

A. 1. 10. KİT'ALAR

İlk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiri ile kafiyeli aynı vezindeki en az iki beyitlik nazım biçimine “kıt’a” denir (Kurnaz-Çeltik 2010: 289). Divan’da 48 adet kıt’a bulunmaktadır. Kıt’aların toplam beyit sayısı 324’tür. En uzun kıt’a 39, en kısa kıt’a 2 beyittir. Divan’da kıt’aların bir kısmı “Tevârih” başlığı altında, bir kısmı da “Kıt’ât” başlığı altında yer almaktadır. 22 kıt’a, 2 beyitten oluşmaktadır. Biz burada bu iki beyitli olanlar dışındaki kıt’aların şiir numarası ve beyit sayılarını veriyoruz:

Şiir Numarası	Beyit Sayısı
1	10
2	2
3	9
4	7
5	6
6	7
8	10
10	21
11	23
11	29
12	7
13	8
15	9
16	3
17	10

18	12
19	7
20	21
21	12
22	39
23	23
24	16

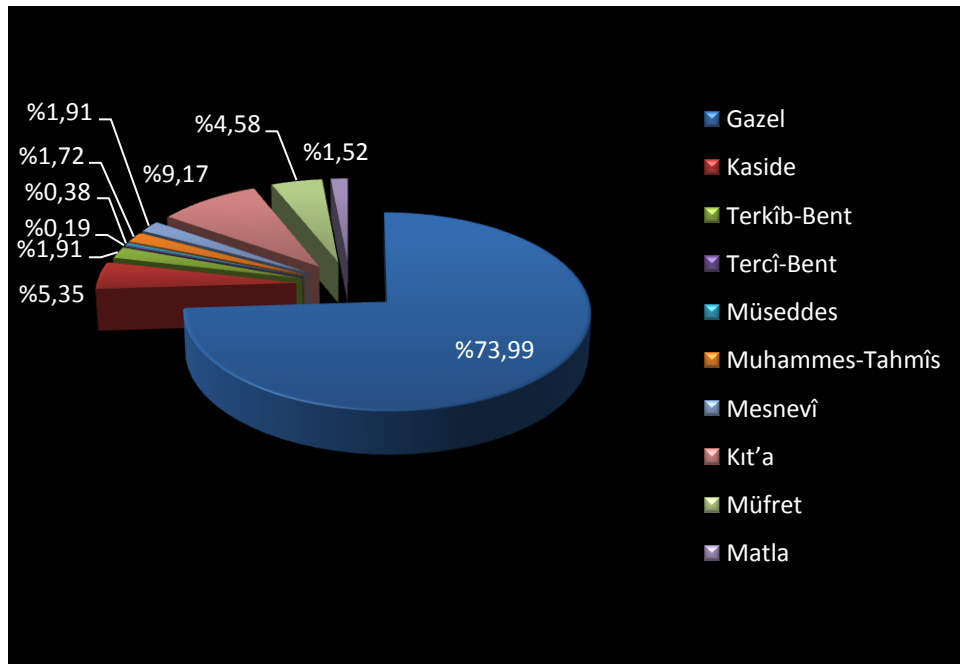
A. 1. 11. MÜFRETLER

İlk mısraları birim sonlarıyla kafiyeli olmayan beyit veya bent biçimindeki nazım birimine (Kurnaz-Çeltik, 2010: 2) “müfret” denir. Divan’da “Müfredât” başlığı altında 24 adet müfret bulunmaktadır.

A. 1. 12. MATLA’LAR

Bütün mısraları birbiriyle aynı kafiyedeki (beyit veya bent) nazım birimine (Kurnaz-Çeltik, 2010: 2) “matla” denir. Divan’da “Müfredât” başlığı altında 8 adet matla’ bulunmaktadır. Şairin müfretler arasına aldığı bu şiirler, birer müfret olmayıp matla’dır.

Divan’daki şiirlerin yüzdeler oranları şu şekildedir:

A. 2. VEZİNLER

Haluk İpekten'in tespitine göre (İpekten, 2003: 289-345), Abdî Divan'ında kullanılan vezinlerin büyük bir kısmı, Divan Edebiyatı şairlerince çoğunlukla tercih edilen vezinlerdir. Buna göre, Remel Bahri'nin *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbı, birçok Divan şairi gibi Abdî'nin de en fazla tercih ettiği kalıptır. Bundan sonra Hezec Bahri'nin *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* kalıbı gelir. Abdî'nin bilinen kalıplar içinde en az kullandığı kalıplar; *Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün* ile *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* kalıplarındır. Abdî bunları bir defaya mahsus olmak üzere kullanmıştır. Şairin tercih ettiği kalıplar ve bunların kullanım sayıları aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Remel Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün	3
Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	189
Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	23
Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün	62
Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün	5

Hezec Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün	120
Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün	1
Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün	12
Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün	18

Muzârî Bahri	Şiir Sayısı
--------------	-------------

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün	31
---	----

Müctes Bahri	Şiir Sayısı
--------------	-------------

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün	17
---	----

Recez Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün	3
---	---

Mütekârib Bahri	Şiir Sayısı
------------------------	--------------------

Fe'ûlün / Fe'ûlün / Fe'ûlün / Fe'ûl	2
-------------------------------------	---

Münserih Bahri	Şiir Sayısı
-----------------------	--------------------

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün	1
-----------------------------------	---

Şairin, bu bilindik kalıplar dışında, özgün bir şekilde, farklı kalıplar kullandığı da görülür. Herhangi bir bahre dâhil edemediğimiz bu kalıplar ve kullanım sayıları şu şekildedir:

Fâ'ilâtün / Müstef'ilün / Fâ'ilün	1
Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün	1
Mefâ'ilün / Müstef'ilün / Fâ'ilün	1

A. 3. REDİF VE KÂFİYELER

Abdî Divan'ındaki kasîde ve gazellerle sınırlı tuttuğumuz redif ve kafiye incelememizde, şairin, genellikle müreddef kafiyeyi tercih ettiği görülmüştür.

Aşağıda incelenmesi verilen redif ve kafiyelerde, şairin birden fazla kullandığı redif ve kafiyelerin kullanım miktarları parantez içinde verilmiştir. Buna göre kasîde ve gazellerde kullanılan redif ve kafiye şunlardır:

A. 3. 1. KASİDELER

Şair, kasîdelerinde genellikle müreddef kâfiye kullanmıştır. Rediflerin, 6'sının eylem, diğerlerinin isim ve eklerle oluşturulduğu görülür. Şair, kafiyelerde genellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimeler kullanmıştır:

-â (4)

-â seni

-â şems ü kamer

-âb oldu

-ân eyle

-ân olmaz

-ân verir	-âz
-ân	-em geldi
-ân'a	-er seyf ü kalem
-ânı	-er-i devrân
-âr oldu	-eri
-âr	-et
-âr-ı salânat	-ûd
-â-yı dâniş	

A. 3. 2. GAZELLER

Şair, gazellerinde de genellikle müreddef kâfiye kullanmıştır. Rediflerin 118 tanesi eylem, diğerleri isim ve eklerle oluşturulmuştur. Kafiyelerin genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulduğu görülür:

-â (6)	-â nedir (2)	-âbından
-â baña	-â olsa da	-âd
-â beni	-â yeter	-âd eder
-â bilir	-â yoğ iken	-âd et (2)
-â bilirim	-â yokdur	-âd iki (2)
-â birdir	-âb (4)	-âd olma gel
-â bulmaz (2)	-âb eder	-âd olmayan
-â	-âb etdiñ	kimdir
eylemekdeyiz	-âb etsem çi	-âda bâd-ı
-â geldi	sûd	bahâr
-â i 'timâd	-âb eyledi	-âda ben
-â ile biz	vâ 'iz	kıaldım
-â kalem	-âb olmuş	-âda gelmişdir
-â lâzım	-âba	-âdan ahlâ
-â mihr-i	-âba bedel	-âdan el çekdi
cihân-tâba	-âb-ı hikmet	-âdan ğaraz
-â muztarib	-âb-ı ikbâl	-âdan geç

-âc	-âl eyledi	-ân etdiler
-âdan ne	-âl eylerdi yâr	-ân eylemiş
añlarız	-âl ister	-ân gelir
-âde gelir	-âlardan lezîz	-ân gördüñ mü
-âdedir	-âlardır	-ân ol da gör
-âdesi	-âlarıñ	-ân olmaz
-âdır	-âldir göñlüm	-ân olur
-âdır dünyâ	-âle yok lüzûm	-ân şeved
-âdır hâmem	-âle zed	-ân üstüne
-âdır ihlâş	-âleye	-ân yatar
-âdır ihtiyât	-âli göñlüm	-ân yerine
-âdır nev-rûz	-âli artar	-âna
-âdır n'eylesin	eksilmez	-âna 'aşk
-âdır şervet	-âline	olsun
-âfımdır	-âm eder	-âna baş
-âğ	göñlüm	-âna
-âğ isterim	-âm eyler	beñzetdim
-âh (3)	-âm eylerim	-âna güvenme
-âh isteriz	-âma ben	-âna doğunma
-âh u sürh	-âmdan	-âna yer
-âhdan başka	âzâdeyim	kalmaz
-âhdır şervet	-âmdır	-ânadır
-âh-ı enbiyâdır	-âmet	-ândır
bu	-âm-ı bahâr	-ândır
-âhı var	-âmu kalmışdır	-ândır (2)
-âk	-âmız var	-ândır bu
-âk etdim	-ân	-ândır fâka
-âk seçer	-ân (5)	-âne arar
-âkdir (2)	-ân ağlar	-âneden
-âl (8)	-ân bir gelir	-ânedir dünyâ
-âl etmek	baña	-ânedir şimdi
istiyor	-ân düşdükce	-ânelerim var

-ânesidir	-âr mevc (3	-âsı var
ictimâ‘	-âr oldu halk	-âsıdır
-ânesiz	-âr olur	-âsıdır hâmem
-âneyiz	-âr utanmaz	-asına
-ânı (3)	mı	-aş olduğuñ
-ân-ı ‘aşk	-âra	var mı
-ânı bekliyor	-âra atar	-âş olsam
-ân-ı emel	-âra bile	-âşı
-ân-ı erselnâk	-âra dâ’irdir	-at
-ân-ı hîred	-âra dek	-ât
-ân-ı Hicâz	gideriz	-atdır baña
-ân-ı men	-âra düşdü	-atım şimdi
encâest	-âra gider	-âya bak
-ân-ı zemistân	-âra ser-fürû	-âya ne hâcet
-ânım	-âradır	-â’ya ne versek
-ânım ditriyor	-ârdan	-â-yı bahâr
-ânıma	gördüm	-â-yı bülbül
-ânımdır	-ârdır bu	-â-yı edeb
benim	sînemiz	-â-yı kâ’inât
-ânımıñ	-ârı	-âyı ne bilirsîñ
-ânımız	-ârı bir bilir	-â-yı nuşret
-ânıñ fevkine	dânâ	-â-yı tevfiķ
-ânına had yok	-ârı incitmiş	-âyım
-ânından	-âr-ı yâr	-âyım ‘Abdiyâ
-ânız	-ârım çâresiz	(2)
-ânsîñ	-ârım var	-â-yi tu
zühdüyâ	-ârımız (3)	-az eder
-âr edelim	-ârın görürüz	-âz etmeden
-âr eder şıdķ u	-ârını degmez	-âz ister
durûğ	-ârıñ yâ leyl	istemez
-âr etdim	-ârısız	-âze gül
-âr kerd	-âs	

-dâma	-en bilir	-esi
uydurmuş	-en değil midir	-et
-deend	-en dîdem	-et baña
-dili	-en ez tû	-et edeyim
-e Allâh	-en gibi	-et etmişdir
'aşkına	-en sâz	-et eyledim
-eb çi fâ'ide	-enc ister	-et istemez
-eb peydâ	-ende	-et istersen
-eb yine	-end-i rûzgâr	-et yâ
-ebim	-endir ihtiyâc	Ĥabîba'llâh
-efâ	-eng eyledi	-et yâ
-ehliyim(2)	gerdûn	Resûla'llâh
-el	-eng eyledim	-etdir baña
-el bir sensiñ	-eng ister	-etem
-el derler	-eng olur	-etim
-eldir besmele	-eng-i kadeh	-ev
-eldir dünyâ	-enim	-eyde görür
-em	-er (2)	-ı pest iken
-em	-er 'abes	-i n'eyler
-em bulamam	-er 'âlem bu	-ib iflâs
-em getirir	ya	-îk et
-em kadar	-er bulamaz	-il
-em kadar	-er haâtâ	-îl (2)
-em münfa'il	-er key şeved	-îl edecek
-em ne-bâşed	-er olmasın	günlerdir (2)
-em urur	-er şaymam	-il n'eylesin
-emdir baña	-er zuhûr	-im (Redif)
-em-i agyârı	-erdir	-în
-emle düzelir	-erdir baña	-în eder de
-emlenmesin	-erdir muqbile	içer
-em-râ	-eri	-în ister
-en (3)	-es	-în olmaz

-în olur	-ûnest
-îr edemez	-ûnlar
-îr eder	-ûnumuz
-îr eder elbet	-ûnuñ
-îrden bezdi	-ûr etme
-îr-i 'aşk	-ûr olmayıcağ
-îr-i nigâh	-ûr olmaz
-iv	-ûş
-kâra göre	-ûş olalım
-lâ mıdır	-ûş oldu cihân
-ler gördük	nevrûzda
-mdir derûnum	-ül olmuşdur
-ne belâdır	-ülü
-nûna bend	-ürmege
etmiş	geldim
-rden	-zen bilir
-şe çeker	-zen midir
-û birdir	
-û eder	
-û gösterir	
-û vermedi	
-ûd ile	
-ûğ	
-ûl	
-ûl eder	
-ûn (3)	
-ûn etdi felek	
-ûn isterim	
-ûn olmayan	
bilmez	
-ûna aldanma	
-ûna sığışmaz	

B. DİVAN'IN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

B. 1. MAHALLÎ UNSURLAR

Divan Edebiyatı'nda, XV. yüzyılda Necâtî ile dikkat çeken, XVIII. yüzyılda Nedîm ile zirveye ulaşan “Mahallîleşme” cereyanından oldukça etkilenmiş olan Abdî, Divan'ında mahallî unsurlara yer vermiştir. Bu unsurların bulunduğu beyitler belli bir yekûn oluşturduğundan, edebî şahsiyetinde ele aldığımız bu konu için ayrıca bir başlık açmayı uygun gördük.

Divan'da dikkati çeken bu mahallî unsurların bir kısmı şöyledir:

Merd ü zen birbirine mâ'ildir
Biri mef'ûl biri fâ'ildir (Msn. 2/15)

'Avrat ersiz bulamaz zevk u huzûr
Er dahi 'avrata olmuş mecbûr (Msn. 2/17)

Sevmese birbirini merd ile zen
Olamaz idi bu dünyâ mesken (Msn. 2/32)

Şoba başına toplanalım ey gül-i ra'nâ
Şıcağ odadır şimdi gülistân-ı zemistân (K. 17/8)

Manav bakçal börekci gibi etrâk-i belâhetnâk
Nefer kayd olunur bu defter-i cünd-i perîşâna (K. 10/33)

Yârâna 'atâ düşmene püsküllü belâdır
Cür'etleri nisbetde itâ'atleri peydâ (Trk. 10/20)

Der-hâl-i cezâ dîde-i nefy oldular oğ oğ
Bir emriñ 'aleyhinde olan birtağım ahmağ (Trk. 10/22)

Hânelerde kalmadı yorğan yatağ eski bakır
Var ise bir nesne kalmış o da bir misvâkdir (G. 126/5)

Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u havîş ü evlâd u 'ayâle yok lüzûm (G. 252/8)

Kar topu çiçek bâğçesine döndü bu 'âlem
Ağ sâde olur sebze-i bostân-ı zemistân (K. 17/9)

Hâce efendi medreseye geç olur revân
Hâcî pilavı da‘vetine şad şitâb eder (G. 132/7)

Pek başılma sevdiğim başdırma ederler seni
Bezm-i meyde parmağın gülbağdıya büryâna bas (G. 186/2)

Yatıp arkası üzre zevke bakmak zen gibi dâ‘im
Hayırlıdır sefâletle ricâl-i devlet olmakdan (Mfr. 4)

Siyâsetsiz cihân dâru'l-hazendir
Siyâsetle cihân ma‘mûr u şendir (Msn. 4/37)

İki şıkdan ‘ibâretdir siyâset
Biri emr ü biri nehy-i isâ‘et (Msn. 4/40)

Bulamaz ehl-i hîred kibre maħal
Ola meger ‘aql u fikrinde ħalel (Msn. 5/6)

Bir meseldir sev seni sevmişleri
Gel seni etme senden ictinâb (G. 23/18)

Ĥaste-i fâka dağılsa devâdır şervet
Cism-i âsâyiş-i dünyâya şifâdır şervet (G. 28/1)

Gerçi derler doğrunuñ yokdur yeri
Bağse koymaz dil bunu ifrâz eder (G. 71/5)

Bu ħâle çok mu ben de kabartsam kulağımı
Eden ħariş-i gürbeleri şavt-ı fâredir (G. 79/4)

Ĥalmamış bu bezm-i ‘âlemde esâfilden biri
Kimi sorsan yâ emîr ü yâ efendi-zâdedir (G. 80/6)

Ĥış geldi ise kışlayacak ħânelerim var
Eyyâm-ı bahâr erse de kâşânelerim var (G. 130/1)

Kimi der olmasaydı kâşki kimi de olsaydı
Bu miħnet-ħânede bîzâr-ı evlâd olmayan kimdir (G. 135/2)

Ĥalkımız ħurtulmuyor ħayd-ı zarûretten ħayf
Mülkümüzde var iken dünyâ kadar ħâmûnlar (G. 139/5)

Bir hediye ile tutuldu lisân-ı zâhid
Şavlet-i kelbi kırar kim aña nân-pâre atar (G. 142/6)

Bozdu ahlâkı bütûn söyle nedir fâ‘idesi
Neşr-i ħürriyet eden mes‘ele-i ħânûnuñ (G. 209/3)

B. 2. YENİLEŞMENİN YANSIMALARI

19. yüzyılda, Avrupaileşmenin yansımaları, toplumsal hayatta olduğu gibi edebiyatta da kendisini göstermeye başlamıştır. Fransızca'dan geçen “aile” anlamındaki “familya”, Abdî'nin divan'ında birkaç kez tercih ettiği bir kelimedir:

Familyaca olupdur hândân-ı dâniş ü 'îrfân
Degil midir müsellemler cümleñiñ 'înde bu da'vâ (K. 7/16)

Teknolojinin ilerlemesiyle gelişen iletişim araçlarından olan “telgraf”, 19. yüzyılda hayata, dolayısıyla dile geçmiş kelimelerden biridir. Abdî, Divan'ında birkaç defa yer verdiği bu kelimeyi vezin gereği “telegraf” şeklinde kullanmıştır:

Çekildi şâ'îkâdan anlara **telegrâflar**
Vürûd eyledi iki sefir-i müste'men (G. 286/20)

Bütün ehl-i 'aqlı eyledi dem-beste-i hayret
Telegrâfi ne üslûb üzre etmişler 'aceb peydâ (G. 5/4)

Kanun, kongre gibi siyasî kavramların; ekol, feylesof gibi eğitim hayatına dair kelimelerin; mağaza, tiyatro, avukat, silahşör gibi sosyal hayata dönük yeni ifadelerin bu yüzyılda Osmanlı Türkçesinde görülmeye başladığını Abdî'nin Divan'ında anlamaktayız. Ayrıca; “kânûn, sınıf-ı kibâr” gibi Arapça olup da bu asırda hayata geçmiş kelimelere de rastlamaktayız:

Ƙumanda eyleyemez nâ-Hudâ-yı tâli'-i dîn
Sefîne-i emelim hep döner kenâra gider (G. 121/5)

İşte Berlin'in karar-ı **Ƙongresin** görmüşüz
ƘanƘı şaşkın dil-firîb olur bu Ƙıl u Ƙâlîna (G. 326/5)

Berlin'de edip memleket devleti taƘsîm
Bu **Ƙongreniñ** etdigi şûrâya ne versek (G. 204/7)

Bu mihr-i saltanat-ı şad-**ekole** varmış olmuşken
Muhammed Hân evvel himmet ile çıktı meydâna (K. 10/16)

Tahtı **dükkân u mağâza** fevƘı bâm üstünde bâm
Nice hâne olunur inşâ be-gâyet üstüvâr (Trk. 9/6)

Hekîm-i feylesof-ı ‘aqla sor da bir cevâb iste
Ne der bak saña ey h’âbîde-dil-âvâze-i ğaflet (G. 39/5)

Hemîşe şöbet-i ehl-i recâ-yı mansıb u câh
Hediye vü evi **şinf-ı kibâra** dâ’irdir (G. 128/5)

Etdiler tehzîb-i ahlâka medâr
Lu‘b-ı **tiyatroyu** ebnâ-yı kurûn (G. 279/10)

Silahşörân-ı ‘aşrîñ her biri da‘vâda bir Rüstem
Gelince rûz-ı heycâ biñde bir ‘Abdî cesûr olmaz (G. 152/7)

‘Arz-ı hâl-i **avukât** hevese bakmak için
Kurulur maşbağa-i haybet-i dîvân-ı emel (K. 19/4)

Milel-i mûnise **ķânûnu** bizi zabt edemez
Olamaz fâ’idesi hasteye her her dârûnuñ (G. 209/6)

Osmanlı Devleti’nin 19.yüzyılda yüzünü Batı’ya çevirdiğini en bariz şekilde ifade eden kelimelerden birisi “Fireng” kelimesidir. Fireng kelimesi ile Osmanlı’nın özellikle, Batı’nın medeniyet beşiğı olarak bilinen Fransız kültüründen oldukça etkilendiğini anlamaktayız. Abdî bu kelimeye de Divan’ında birkaç defa yer vermiştir:

Erilmez bir yere erdirdiler tedbîr-i dünyâyı
Emel sâ mân u şervet ise taķlîd-i **Fireng** ister (G. 101/3)

B. 3. TARİHÎ VE SİYASÎ OLAYLAR

Tabiatı gereğı tarihî geçmişine, yaşadığı topluma, siyasî meselelere yabancı kalamayan Abdî, bu konularla ilgili şiirler söylemiştir. Zaman zaman tarihî konulara değinmiş, zaman zaman gündemdeki siyasî konuları şiirlerinde işlemiştir.

Abdî; Ankara Savaşı, Plevne Savaşı gibi devrinden önceki siyasî olaylara; Uzun Hasan, Osman Paşa, Timur, Cengiz Han gibi siyasî şahsiyetlere dair şiirler söylemiştir.

O Muhammed ‘Ali Paşa ki ķumândân-ı Tuna
Yapdı mi‘mâr-ı şecâ’atle serâ-yı nuşret (K. 25/44)

Olurdu pâyidâr-ı şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
 Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

Hamâkatle olup Uzun Hasan gerden-keş-i tâ'at
 Oturmuşdu egerçi ol vaķit evreng-i İrân'a (K. 10/19)

İşte ez-cümle gediklerle Plevne cengi
 Düşmeni etdi giriftâr-ı cefâ-yı nuşret (K. 25/31)

Server-i ehl-i ğazâ şıfat-ı 'Osmân Paşa
 Oldu Plevne'de ser-pûş-ı ğuşâ-yı nuşret (K. 25/36)

Sevķ eder 'askeri Bâyezîd bahâra bakmaz
 Birdir 'inde anıñ şayf u şitâ-yı nuşret (K. 25/39)

Abdî, döneminde yaşanan Rus-Osmanlı geriliminden, Rusların Kırım'a el koymasından, Bosna ve Hersek'te yaşanan problemlerden, Berlin Kongresi, İslamiyet'e yönelik yapılan saldırılar gibi birçok olaydan bahsetmiş, bunlarla ilgili durduğu noktayı ifade etmiştir:

Ĝaşb etdi bu üslûb ile ülkâ-yı Kırım'ı
 'Osmânlılarıñ Rus-ı denî oldu 'azîmi (Trk. 10/1)

Rus'uñ bize bir etmediĝi kaldı mı âyâ
 Etdikleriniñ ehveni efsâd-ı re'âyâ
 Hânânına hep cizye-i şer'iyye verirken
 Ĝaşb etdi Kırım ülkesini şöyle ki hayfâ
 Şâhîn Girây Hân iken kıt'ada ânı
 İĝfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna
 Cengîz-i cihân-gîre sen evlâd olasıñ da
 Lâyık mıdır olmaķlıĝıñ 'Osmânlıya lâlâ
 Fesh eyler isek bî'atıñı anlara ben de
 Taşdıķ ederim etdiririm saltanatıñ tâ
 Aldatdı yazık düşmeniñ iĝfâline Tatar
 Ser-keşlige bed' etdigini eyledi îmâ
 Bir olmayacak vaķte tesâdüf ile Mosķov
 Etdirdi bu teklîfinde devlete icrâ
 Zann etdi hükümdâr-ı şahîh oldum o Tatar
 Dîvâneye bak oldu naşıl 'âleme rüsvâ
 İslâh edeyim diye âhâlî-i Kırım'ı
 Sevķ eylediĝi 'askeri Rus eyledi ibķa (Trk. 10/2)

Hersek'de zuhûr etdi sebep yoĝ iken 'işyân
 Etrâfa edip neşr-i şerer âteş-i tuĝyân

İslâm'a hücûm etmege başladı re'âyâ
 Selb oldu o yerlerde bütün râhat-ı insân
 Bu fitne o dem Bosna'ya da 'aks ile der-hâl
 Yek-hamlede her cânibe oldu zarar-efşân
 Bu bâd-ı mühâlif ki zuhûr eyledi birden
 Devlet nereden esdigini eyledi iz'ân
 Sevğ etdi hemen ehl-i fesâd üstüne 'asker
 Ğavgayı karışdırdı ra'iyetle Müselmân
 Bir nice Karadağlı vü Dalmaçyalı Şırlı
 Görüldü 'aşân içre merâm oldu nümâyân
 Ta'kıb-i 'aşân etmek için ehl-i hükûmet
 Pey-der-pey edip her tarafa 'askeri pûyân
 Oldukca 'alev-pâş-ı hurûş âteş-i fitne
 Teskîne devâm eyler idi harble şüce'ân
 Ol deñli olur idi veğâ hûn-ı 'adûdan
 Gûyâ cereyân eyler idi seyl-i firâvân (Trk. 10/9)

Ser-firâz-ı 'âlem iken altı yüz yıldan beri
 Gitdi istiklâl-i devlet kaldı mâ-dûnü'l-'Acem (G. 262/8)

İşte Berlin'in karâr-ı kongresin görmüşüz
 Kankı şaşkın dil-firîb olur bu kıl u kâlina (G. 326/3)

B. 4. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN KİŞİLER

Divan'da Osmanlı padişahlarından, sanatçılara kadar birçok isim yer almaktadır. Bu isimleri kendi içinde tasnif ettiğimizde şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

B. 4. 1. SİYÂSÎ ŞAHSİYETLER

B. 4. 1. 1. OSMANLI PADİŞAHLARI

Abdi, Kasîde-i Osmâniye adlı kasîdesinde, kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki bazı padişah ve kumandanları övmüştür. Buradaki ilk beş padişahın ismi Divan'da bu vesile ile geçmektedir:

B. 4. 1. 1. 1. Osman Bey (1258-1326): Söğüt'te doğduğu sanılmaktadır. Bursa Yenişehir'de öldü. Kayı boyu başkanı Ertuğrul Gazi'nin küçük oğludur. Eskişehir'in İtburnu Köyü'nde oturan Şeyh Edebâlî'nin kızı Bâlâ (ya da Rabia)

Hatun'a tutuldu. Edebâlî, göçebe geleneklerine bağlı, İslam kurallarına yeterince ısınmamış Kayılar'la akraba olmaya güç karar verdi.

Osman Bey, babasının yaşlılık döneminde Kayılar'ın yönetimi sorumluluğunu yüklendi. Ertuğrul Bey 1281'de ölünce, boy ileri gelenleri tarafından uç beyi ve boy başkanı seçildi. Bir süre babasının barışçı tutumunu izledi (Türkiye Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4322).

Ne rengi kesb ederdi kişver-i Rum'uñ 'aceb hâli
Eger 'Osmân Ğâzî gitse idi mülk-i mâhâne (K. 10/49)

B. 4. 1. 1. 2. Orhan Bey (1281-1361): Söğüt'te doğdu, Bursa'da öldü. I.Osman'ın küçük oğludur. Annesi Mâl (Malhûn) Hatun, Ömer Bey adlı bir Türkmen'in kızıydı. Kayı törelerine göre yetiştirildi. 1298'de Yarhisar Tekfurunun kızı Holophira (Nilüfer) ile evlendi.

Orhan Bey, Osmanlı Devleti'nin temel kurumlarının kurucusudur. Orhan Bey, oğlu Murat'ı Rumeli beylerbeyliğine atayarak son yıllarını Bursa'da sessizlik içinde geçirdi. Ölümünden sonra, Gümüşlü Kümbet'e Osman Bey'in yanına gömüldü (Türkiye Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983. C.8: 4306).

Ne himmetdir ki geçdi Rumeli'ne şal ile evvel
Deñizler âferîn etdi Süleymân İbn-i Orhan'a (K. 10/8)

B. 4. 1. 1. 3. Bayezid (1354-1403): "Yıldırım" lakabıyla tanınan Osmanlı padişahıdır. 1354'te doğdu. I. Murad'ın büyük oğlu olup annesi Gülçiçek Hatun'dur. 1381 yılı dolaylarında Germiyanoglu Süleyman Çelebi'nin kızı Sultan Hatun ile evlendi ve hanımının çeyizi olarak Osmanlılara bırakılan topraklara sancak beyi tayin edildi. 1401'de Timur ile Ankara yakınında Çubuk ovasında karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Bayezid yenildi ve esir düştü, bir süre sonra da esaret altında Akşehir'de vefat etti (TDV., C. 5).

Olurdu pâydâr-ı şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

B. 4. 1. 1. 5. Yavuz Sultan Selim (1466-1520): Amasya'da doğdu, 1520'de Çorlu yakınlarındaki Suüstü köyünde öldü. Babası II. Bayezid, annesi Dulkadirli Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Hatun'dur. 1520'de rahatsızlanan Selim, şeker hastalığına bağlı bir çıbanın vücuduna yayılması sonucu öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 4970).

Çekip âgûş-ı vaşla ümm-i dünyâyı o dem oldu
Yavuz Sultân Selîm gerdûna bir dâmâd-ı ferzâne (K. 10/22)

B. 4. 1. 1. 4. Kanuni Sultan Süleyman (1495-1576): I. Selim'in (Yavuz) oğludur. 1495'te doğup, 30 Eylül 1520'de tahta çıktı. 8 Eylül 1566'da Sigetvar'da vefat etti. Ömrü 74 sene, halifeliği 47 sene sürmüştür (Mehmed Süreyya, 1996: 55).

Hele şîrâze-bend-i cild-i kânûn-ı 'adâletdir
Musahhâr oldu 'âlem hikmet-i Sultân Süleymân'a (K.10/ 25)

B. 4. 1. 1. 7. Abdü'l-Hamîd Han (1842-1918): Babası Abdülmecid, annesi Tîrimüjgân Kadın Efendi'dir. 21 Eylül 1842 tarihinde dünyaya geldi. On bir yaşında annesini kaybettiği için, babasının emriyle, hiç çocuğu olmayan Piristû Kadın Efendi kendisine analık etti. Özel hocalar tayin edilerek eğitildi. Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe. Ali Mahvî Efendi'den Farsça. Ferid ve Şerif efendilerden Arapça ve diğer ilimleri, Vak'a-nüvis Lutfi Efendi'den Osmanlı tarihi, Edhem ve Kemal paşalarla Gardet adındaki bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adındaki iki İtalyan'dan mûsiki tahsil etti. Anayasaya dayalı meşrutî bir idare kurmak isteyen ve bu yüzden Abdülaziz ile V. Murad'ı tahttan indiren Midhat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü tahta çıktı. 10 Şubat 1918 Pazar günü hayata gözlerini yuman Abdülhamid'in cenazesi Topkapı Sarayı'na nakledilerek teçhiz ve tekfini orada yapıldı. (TDV., C.1).

Şair, 37. kıt'ada Abdü'l-Hamid Han'ı övgü ile anmıştır:

Hudâvend-i cihân 'Abdü'l-Hamîd Hân
Sıtibdâdı giderdi devletinden (Kt. 38)

B. 4. 1. 1. 6. Abdü'l-Azîz Hân (1830-1876): II. Mahmud'un oğlu ve Abdülmecid'in kardeşi olup annesi Pertevniyal Valide Sultan'dır. 7/8 Şubat 1830 gecesi doğdu. Kardeşi Abdülmecid'in saltanatı süresince oldukça serbest bir hayat yaşadı ve itinalı bir eğitim gördü. 1876'da öldü. (TDV., C.1)

Şair, Abdü'l-Azîz'i Han'ı 13 ve 14. kasidelerinde övgüyle anmıştır:

Vücûd-ı devletin hıfz ede Hağ ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'a
Füzûn-ender-füzûn olsun dem-â-dem şevket ü şânı (K. 12/11)

Ez-cümle şimdi Hazret-i ‘Abdü'l- ‘Azîz Hân
Otuz ikinci şâh olarak dehre şân verir (K. 13/7)

B. 4. 1. 1. 8. Abdü'l-Mecîd Han (1823-1861): Babası II. Mahmud, annesi Bezmiâlem Valide Sultan'dır. 1823'te İstanbul'da doğdu. 1839'da babasının ölümü üzerine, on yedi yaşında iken tahta geçti. Tüberküloz hastalığına yakalanarak 1861'de henüz 39 yaşında iken İhlamur Köşkü'nde vefat etti. (TDV., C.1)

Şair, Abdü'l-Mecîd Han'ı kıt'a ve kasîdelerinde övmüş ve ona dua etmiştir:

Kuṭb-ı zamân ‘Abdü'l-Mecîd kıldı anı şimdi mürîd
Oldu hağîkatde sedîd bu kavlimi şanma mecâz (Tvr. 8/6)

Müşîrâ Hağ özün bağışlaya ‘Abdü'l-Mecîd Hân'a
Seniñ kadriñ bilir anıñ gibi şâh-ı cihân olmaz (K. 8/25)

Şeh-i kişver-güşâ-yı şıfat-ı ‘Abdü'l-Mecîd Hân'ıñ
Hudâ günden güne iğbâl ü iclâlin füzûn etsin (Kt. 17)

B. 4. 1. 1. 9. Şeh Mahmud (1808-1839): 20 Temmuz 1785 doğdu. I. Abdülhamid'in oğludur. Annesi Nakşidil Sultan'ın Fransız asıllı olduğu idTDV'sı doğru değildir. Adlî mahlası doğumuyla birlikte verilmiştir. Ayrıca “büyük” sıfatıyla da anılır. Amcası III. Selim'in tahttan indirilmesi ağabeyi IV. Mustafa'nın cülusu ve bunun da Alemdar Mustafa Paşa tarafından halli üzerine 28 Temmuz 1808'de padişah oldu. III. Selim'in katli sırasında ölümden dönmüş olarak darbeler ve karşı darbelerle başlayan saltanatı aynı yoğunlukta devam etti.

26 Haziran'da yanında bulunan oğlu Abdülmecid ve o sırada otuz dört yaşında olan eşi Bezmiâlem Sultan, damadı Halil Paşa ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye reisi Hüsrev Paşa ile vedalaştıktan ve oğluna devlet işleri ve reformların takibiyle ilgili vasiyette bulunduktan sonra ağırlaşmış ve 28 Haziran'da vefat etmiştir. (TDV., C.27)

Şair, II. Mahmud'u, kendi şairlik kudretini överken bir vesile ile kullanmıştır:

Ben ol Şeh-nâme-h'ân-ı şehriyâr-ı 'âlimim baña
Senâ-h'ânîde pâ-dâş olamaz meddâh-ı Şeh Mahmûd (G. 11/4)

A. 4. 1. 2. SADRAZAMLAR

B. 4. 1. 2. 1. Ali Emin Efendi: Kaleminden yetişip 40 sene memuriyetlerde bulundu. İzmir'de emlak memuru iken 19 Ocak 1894'te vefat etti. (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 279)

Şair, Ali Emîn Efendi'ye bir kasîde yazmıştır:

Hem-nâm-ı fahr-ı 'âlem-i 'Âlî Emîn kim
Dâ'im mehâmm-ı salţanata  adr ü ş n verir (K. 13/21)

B. 4. 1. 2. 2. Ali G lib Paşa: Süleyman Paşa'nın oğludur. Topçu mektebi'nde okuyarak zabit çıkmıştı. Yükselerek hassa topçu livası olup bir hayli sene bulundu. 5 Nisan 1890'da vefat etti. (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 280)

H redmend n-ı 'a rı vezn edip m z n-ı 'aqlımla
Bu me cere görüldü cümleye G lib 'Al  Paşa (K. 7/13)

B. 4. 1. 2. 3. Avni Paşa: Enderun'dan yetişip kuruluşunda Nizamiye Ordusu'na girip ilk defa asker  elbiseyi bu zat giymiştir. Bu sebepten biraz Bursa'da ikamet etmesi emrolunup ahali bu elbiseye alışmaya başlayınca 1827/28'de m k faten miralay oldu. Sonra tuğgeneral oldu. Ordularda bulunup Temmuz 1861'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 7).

Ya'ni verdi 'Avni Paşa'ya bu iki mesnedi
Oldu şul  u   t den behre der-i seyf   kalem (K. 24/19)

B. 4. 1. 2. 4. Derviş İbrahim Paşa: Lofça'nın ileri gelenlerinden Genç İbrahim Ağa'nın oğludur. Askere girerek 1836/37'de binbaşı, sonra kaymakam, miralay olmuş ve sonra bir hayli zaman Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'ya yaverlikte bulunmuştur. Ordulardan erkân reisi olarak Karadağ harbine memur olmuş ve 1862'de mareşallik verilmiştir. 1879'da Rumeli ciheti umum kumandanı olmuş ve 1881'de İstanbul'a dönüşünde bu unvanla 1882'de Mısır komiseri tayin edilmiştir. Döndükten sonra İstanbul'da istirahata çekildi ve 1892'de vefat etti (Mehmet Süreyya, 1996, C.2: 79).

Abdî, Derviş İbrahim Paşa'ya bir kasîde yazmış ve kendisinden istekte bulunmuştur:

Dedim dâ'im dedigim başka yok Dervîş Paşa'dan
Dediler işte odur müjde devlet bahtiyâr oldu (K. 26/10)

B. 4. 1. 2. 5. Hayri Efendi: Edirnelidir. Kâtiplikten yetişip Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'ya divan kâtibi, 1853/54'te Silistre defterdarı olup sonra vefat etti. Şair olup "Divan-ı Şevket Şerhi" onundur (Mehmet Süreyya, 1996, C.3: 329).

Şair, Hayri Efendi'yi kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Cenâb-ı Hayri Efendi muhâsib-i ordu
Degil mehâsin-i ahlâkı kâbil-i ihşâ (K. 5/12)

B. 4. 1. 2. 6. Hürşid Paşa (ö. 1822): Rumeli Valisi Selim Sırrı Paşa'nın azatlı kölesidir. Önce Reîsülküttâb Râsih Efendi'ye, daha sonra Kaptanıderyâ Küçük Hüseyin Paşa'ya intisap etmiştir, III. Selim tahta çıktıktan sonra (1789) mabeyincilik, tebdilcilik ve başçuhadarlık görevlerinde bulunan efendisi Hüseyin Paşa kaptan-ı deryalığa tayin edilince (1792) muhtemelen onun yerine başçuhadar oldu. Bir müddet İran seferlerine katılan Hürşid Ahmed Paşa Selanik, Bosna valiliklerinde ve Niş muhafızlığında bulunduktan sonra Mora ve Rumeli valiliklerine getirildi. 1822 tarihinde vefat etti. Öldüğünde altmış yetmiş yaşlarında olduğu tahmin edilen Hürşid Ahmet Paşa'nın cesur, cömert, dürüst, fakat biraz safdil olduğu belirtilir. Bu saflığından dolayı kötü niyetli yakınlarının sözlerine inandığı ve bu yüzden yanlış işler yaptığı da rivayet edilir (TDV., C.18).

Şair, Hurşid Paşa'yı, Bosna valisi iken yaptırdığı bir esere tarih düşmek için anmıştır:

Menba‘-ı cûd u kerem-şifat-ı Hûrşîd Paşa
Hak bağışlaya anı pâdişeh-i devrâna

Bosna vâlîsi iken yapıdı bu vâlâ tâkı
Nâm-ı nâmî-i şehin-şâh-ı ‘azîmü’ş-şâna (Tvr. 6/1;2)

B. 4. 1. 2. 7. Kâmil Yûsuf Paşa (1808-1876): Arapgir’de doğdu. Babası Gökbeysi hanedanından İsmail Beyzade Mehmet Bey’dir. Küçük yaşta babasını kaybedince amcası Gümrükçü Osman Paşa tarafından büyütüldü. Amcası Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıfı iken Müderriszâde Mehmet Âlim Efendi’den özel ders aldı. Amcası ile birlikte İstanbul’a gittikten sonra onun mühürdarlığını yaptı. Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi’nde memuriyete başlayan Kâmil Bey (1829) gördüğü bir rüya üzerine Mısır’a gitti (1831), Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa kendisini Hazîne-i Mısır kitabetine tayin etti. Yedi-sekiz ay sonra Dîvân-ı Vilâyet ikinci muavinliğine getirildi. Mehmet Ali Paşa’nın kızı Zeynep Hanım’la evlendirildi. Sultan Abdülmecit tarafından kabul edilen Kâmil Paşa’ya “mîr-i mîrânlık” unvanı verildi (31 Temmuz 1845). 1876’da vefat etti ve Üsküdar’da yaptırdığı hastanenin bahçesindeki türbesine defnedildi.

Kâmil Paşa kültürlü ve seçkin bir devlet adamı idi. Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. François de la Monthe Fenelon’un “Les adventures de Telemaque” adlı eserini Türkçeye çevirerek “Tercüme-i Telemak” adıyla 1862’de yayımlamıştır. Kâmil Paşa’nın çeşitli makamlara yazdığı inşâ örnekleri İbnülemin Mahmud Kemal tarafından Eser-i Kâmil Paşa adıyla toplanarak yayımlanmıştır (TDV., C.24).

Şair, Yusuf Paşa’yı kasîdelerinde anmıştır:

İşte ez-cümle biri şîfat-ı Kâmil Paşa
Ki odur cür‘a-keş-i sâğar-ı lâ-yı dâniş (K. 9/13)

Mısır’a etmişdi sefer şîfat-ı Kâmil Paşa
‘Avdet-i devletine müjde vü peygâm geldi (K. 20/7)

B. 4. 1. 2. 8. Lâmi’î Paşa: Gazianteplidir. Ekâbir dairelerinde hizmetle kaymakamlık ve mutasarrıflık gibi görevlerde bulunmuş ve beylerbeyi olmuştur.

Emekli edildikten sonra iki defa dünya seyahatine çıkıp Hindistan, Çin, Avrupa, Asya ve Afrika'yı görmüş ve yalnızlık içinde Beyoğlu'nda bir otelde iken 1 Kasım 1896'da vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.3: 219).

Hakkında bundan öte bilgiye ulaşamadığımız Lâmi'î Paşa ile Abdî'nin nerede, ne tür bir iletişim içinde olduğunu bilgisine sahip değiliz. Ancak, şair, Lâmi'î Paşa'ya duyduğu öfkesini çok net bir biçimde ifade etmiştir. Hatta ona özel olarak “Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan” başlığını da kullanmıştır. Hicvinde, “Lâmi'î ismi sana isim olduğundan beri tozludur” ifadesi dikkat çekicidir:

Meh gibi şa‘şa‘a-engîz idi beyne'l-elfaz
Lâmi'î lafzı saña nâm olalı muğberdir (Tvr. 28/2)

B. 4. 1. 2. 9. Mehmed Emîn Ali Paşa (1815-1871): Osmanlı sadrazamıdır. İstanbul'da doğdu. 1871'de İstanbul'da öldü. Mısır çarşısı aktarlarından Ali Rıza Efendi'nin oğludur. Hayatını kazanmak zorunda olduğundan düzenli bir eğitim görmedi, kendi kendini yetiştirmeye çalıştı. 1830'da Divan-ı Hümayun kalemine girerek devlet hizmetine başladı. 1833'te Divan-ı Hümayun Tercüme Kalemi'ne geçti. 1840'ta hariciye müsteşar vekili oldu. 1841'de Londra elçiliğine atandı. 1846'da Reşid Paşa'nın sadrazam olması üzerine otuz bir yaşında hariciye nazırlığına getirildi. Kendisine bu rütbede iken paşalık ve müşirlik rütbeleri de verildi. 7 Eylül 1871'de öldü ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedildi (TDV. ,C.2).

Şair, Mehmed Emin Ali Paşa'yı kendisi için yazdığı bir kasidesinde anmıştır:

Hem-nâm-ı fahr-ı ‘âlem-i ‘Âlî Emîn kim
Dâ'im mehâmm-ı salţanata  adr ü ş n verir (K. 13/21)

B. 4. 1. 2. 10. Mustafa Mazhar Paşa: Sirozlu Yusuf Paşa'nın oğludur. Askerliğe girip 1837'de tuğgeneral ve sonra Sinop muhafızı oldu. 1838'de Hâfız Paşa ile Nizip muharebesinde bulunarak korgeneral olmuş ve sonra ordularda çalışıp Eylül 1845'te meclise âzâ olmuştur. Temmuz 1846'da vezirlikle Halep valisi olup Ağustos 1848'de azledildi. Haziran 1850'de Musul ve Nisan-Mayıs

1852’de Erzurum valisi oldu. 1852’de azlinin ardından vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya: 1996, C. 4: 253)

Şair, Mustafa Mazhar Paşa’yı, ünlü bir zatın kabrini yaptırması sebebi ile tarih düşmek için anmıştır:

Bende-i nâcizi vâde-i haleb
Muştafâ Mazhar Paşa-yı kâm-yâb (Tvr. 1/4)

B. 4. 1. 2. 11. Osman Paşa (1832-1900): Osmanlı Nuri Paşa Tokat’ta doğdu, 1900’de öldü. Yağcıoğulları adlı yoksul bir ailedendir. İlköğrenimini Tokat’ta yaptıktan sonra ailesiyle birlikte gittiği İstanbul’da öğrenimini sürdürerek Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi’ni, Kuleli Askeri İdadisi’ni 1853’te Mülazım’ı sani (asteğmen) olarak Harbiye Mektebi’ni bitirdi. Erkân-ı Harbiye (Kurmey) bölümüne başladı. 1853’te başlayan Osmanlı-Rus savaşı genişleyerek 1855’te Kırım Savaşı’na dönüşünce Tuna cephesine gönderildi. 1875’te Bosna-Hersek ayaklanmasının başlaması üzerine Niş Fırkası komutanlığına getirildi. 1877’de Bulgaristan ve Balkan geçitlerine giden yolların kavşak noktası durumundaki Plevne’ye girdi. Osman Paşa’ya “Gazi” sanı verildi. 1897’deki Osmanlı-Yunan Savaşı’nda ordu müfettişliğine getirilen Osman Paşa son yıllarını sarayda geçirdi. (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4326).

Şair, Osman Paşa’yı, Kasîde-i Osmaniye adlı kasîdesinde Plevne Savaşı sırasındaki kahramanlığı sebebi ile anmıştır:

Server-i ehl-i gâzâ şıfat-ı ‘Osmân Paşa
Oldu Plevne’de ser-pûş-ı güşâ-yı nuşret (K. 39/36)

B. 4. 1. 2. 12. Ömer Paşa (1806-1871): Ömer Lütfi Paşa Hırvatistan’ın Plaški kasabasında doğdu. 1871’de öldü. Macar asıllıydı. Asıl adı Mihaylo Latos olup Avusturya’da Harp Okulu öğrencisiyken 1828’de Osmanlı Devleti’ne sığınarak Müslüman oldu ve binbaşı rütbesiyle Bâb-ı Seraskerî mütercimliğine atandı. Veliâht Abdülmecid’e bir süre öğretmenlik yaptı. Yeni savaş tekniklerini iyi bilmesi nedeniyle hızla yükselerek 1841’de mirliva (tümgeneral) oldu. 1849’da Rumeli müşiri olarak Balkan ordusu komutanlığına getirildi. 1854’te serdar-ı Ekrem (başkomutan) oldu. 1868’de ikinci kez seraskerliği kaymakamlığına,

1869'da da assa müşirliğine getirildi. Bu görevde iken öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4353).

Şair, Ömer Paşa'yı kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Der-i şehdâne-i baħr-i şecâ'at şâhib-i şavlet
Semiyye Hazret-i Fârûk-ı 'âdil kim 'Ömer Paşa (K. 2/34)

B. 4. 1. 2. 13. Reşid Paşa (1800-1858): Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarındandır. 1800'de İstanbul'da Davutpaşa mahallesinde doğdu. Koca ve Büyük lakaplarıyla anılır. Babası II. Bayezid evkafı rûznâmçecisi Mustafa Efendi'dir. İlk eğitimini babasından aldı. Bir süre mahalle mektebine devam etmekle birlikte düzenli bir öğrenim görmedi ve kendi kendini yetiştirdi. Küçük yaşta babasını kaybedince eniştesi Ispartalı Seyyid Ali Paşa tarafından himaye edildi; paşanın serasker olarak Mora'ya ve ardından Hüdâvendigâr ve Kocaeli mutasarrıflığına tayininde onun yanında bulundu. Eniştesinin kısa süren sadâreti sırasında (1820-1821) mühürdarlık vazifesini üstlenip devlet memuriyetine girdi. 1837'de Hariciye nâzın oldu. 1857'de altıncı defa sadrazamlığa getirildi. Bir kalp krizi neticesinde 1858'de vefat etti. Türbesi Beyazıt Camii Külliyesi yanındadır (Mehmet Süreyya, 1996: C. 5: 12).

Şair, Reşid Paşa'yı kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Şâhid isterseñ Reşîd Paşa'ya rüşd işbât için
Gönderir cümle nücûmu ibtidâ şems ü kamer (K. 1/13)

B. 4. 1. 2. 14. Sa'îd Paşa (1838-1914): Osmanlı sadrazamıdır. II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinde dokuz kez sadrazamlık yapmıştır. Mehmed Said Paşa Erzurum'da doğdu, 1914'te öldü. Tahran maslahatgüzarı Ali Namık Efendi'nin oğludur. Erzurum ve İstanbul'da medrese eğitimi gördü. 1853'te Erzurum tahrirat kâtibi oldu. 1858'de Anadolu Ordusu fevkalade kuruluyla İstanbul'a gelerek Meslis-i Vâlâ kâtipliğine, 1861'de Rumeli müfettişlik kurulu başkâtibi, 1866'da Selanik vilayeti mektupçusu, 1867'de Matbaa-i Âmire müdürü, ek olarak Takvim-i Vakayi gazetesi müdürü, 1868'de Şura-yı Devlet daire muavini, bu kuruluştaki adliye, dâhiliye ve yargı daireleri baş muavini, 1871'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye muhakemat dairesi baş katibi, 1873'te Ticaret Nezareti mektupçusu, 1874'te sadaret mektupçusu, 1875'te Maarif Nezareti

mektupçusu oldu. 1913'te Şura-yı Devlet başkanlığına, aynı yıl Meclis-i Âyan başkanlığına atandı ve bu görevdeyken öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.10: 4864).

Şair, Sa'îd Paşa'nın Mısır'da başladığı göreve tarih düşürmüştür:

Bu düşdü bu târîhe bak medhe degil midir eḫaḫ
Kıldı Sa'îd Paşa'nı Ḥaḫ ülkâ-yı Mıṣr'a sâye-sâz (Tvr. 8/10)

B. 4. 1. 3. DİĞER DEVLET ADAMLARI

B. 4. 1. 3. 1. Azmi Efendi: Kara gümrüğü bakanı Hasan Ağa'nın oğludur. Kaleminden yetişip 1820/21'de İstanbul mukataacısı oldu. Sonra dikimhane bakanı oldu. 1829/30'da hâcegânlığı kaldırılarak Kütahya'ya sürüldü. 1831/32'de Trablusgarp maliye memuru olup babası bu aralık vefat etmiştir. 1836/37'de Fuad Paşa ile birlikte Tâhir Paşa'nın yanından İstanbul'a gelmiştir. 1842'de ikinci defa Trablusgarp defterdarı olup 1845'te dönmüştür. Sonra Vidin ve 1849'da Bosna defterdarı olup 1850'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 13).

Şair, bir gazelinde Azmi Efendi'yi vefatına duyduğu üzüntü sebebi ile anmıştır:

Bosna defterdârı iken ḥâke kırdı 'âḫıbet
Âh-ı ecel 'Azmi Efendi'ye ne ḥâlet eyledi

Fevt olunca tam târîhin dedim yek-laḫzada
Şimdi âh 'Azmi Efendi 'azm-i Cennet eyledi (G. 5/4;6)

B. 4. 1. 3. 2. Şâhîn Girây Hân: Topal Ahmed Giray'ın oğlu ve Sâhib Giray'ın kardeşidir. 1777'de Kırım hanlığına Rusya'dan bir yâverle geldiye de hanlığı kabul buyurulmayıp Selim Giray gönderildi. Ancak tutunamayınca bu hanlıkta kaldı. 1782'de Kırım'dan kovuldu. 1783'te tekrar han olarak Rusya'dan geldi. Rusya bu suretle Kırım'ı elde edip ona bir miktar maaş verip Kırım'dan başka bir yere gönderip iskân ettirdi. 1786/87'de Osmanlı topraklarına gelip Rodos'a gönderildi. 1787/88'de orada idam edilerek hıyanetinin cezasını görmüştür. Hain ve haris olup hanedanının mahvına sebep olmuştur (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 189).

Şâhîn Girây Hân iken kıt'ada ânı
İğfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna (Trk. 10/2)

B. 4. 1. 3. 3. Tevfik Efendi: Mâliye kaleminden yetişip mümeyyiz olmuş ve 1861/62'de nizamiye muhasebecisi olmuştur. Birkaç sene sonra evkaf muhasebecisi oldu. 1869/70'te Divan-ı Muhasebat azalığına naklolunarak 5-6 sene geçince emekli olmuştur. 13 Aralık 1888'de ansızın vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 258).

Tevfik Efendi dâ'im eder ehli cüst ü cû
Bu nükte daği olmadı mı müstefâdımız (Trk. 5/6)

B. 4. 1. 3. 4. Timur (1336-1405): Timurlu hükümdarıdır. 1336'da Semerkant'ın güneyinde Keş'e yakın Hoca Ilgar kasabasında doğdu, 1405'te Otrar'da öldü. Babası, Semerkant otlaklarında yaşayan Barlas kabilesinin başkanı Taragay, annesi Çağatay emirlerinden birisinin kızı Tekin(a) Hatun'du. Bağlı olduğu aileye Gürgeniler (Gürcanlar) denmekteydi. Gençliğinde başıboş bir yaşam sürdü, oluşturduğu bir çeteye çevreye baskınlarda bulundu. Bir ağıl baskınında ayağından ve elinden yaralandı. Ayağı sakat kaldı. Bu yüzden "Aksak" ya da "Leng" (topal) lakabıyla anıldı. Kazganın torunu Olcay Türkan'la evlendi. 1402'de Ankara yakınlarında I. Bayezid'i esir aldı. 1405'te öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 5311, 5312, 5313).

Şair, Timur'u, Kasîde-i Osmaniye adlı kasidesinde Ankara Savaşı sebebi ile anmıştır:

Olurdu pâyidâr şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

B. 4. 1. 3. 5. Uzun Hasan (1423-1478): Akkoyunlu hükümdarıdır. Âmid'de doğdu, 1478'de Tebriz'de öldü. Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman'ın torunu, Ali Bey'in oğludur (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 5311, 5312, 5400).

Şair, Uzun Hasan'ı Kasîde-i Osmaniye adlı kasidesinde anmıştır:

Ĥamâkatle olup Uzun Ĥasan gerden-keş-i tâ‘at
Oturmuşdu egerçi ol vaķit evreng-i Ĥrân'a (K. 10/19)

B. 4. 1. 3. 6. Yusuf İzzed-dîn Efendi: Tebrizlidir. Tarik-i Nimetullaha girip Hicaz'a gitti ve 1849'da İstanbul'a geldi. Sultan Abdülaziz devri (1861-1876) başlarında vefat eylemiştir. Şairdir. (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 318)

Bâğ-ı dehre naĥl-i bâlâ kıaddi verdi zîb ü fer
Ya‘ni ‘İzz'ed-dîn Efendi şaĥ-sâr-ı salţanat (K. 21/11)

B. 4. 2. SANATÇILAR

B. 4. 2. 1. Gevherî: doğduğu yer ve tarih kesin olarak bilinmiyor. XVII. Yüzyılın birinci yarısında doğduğu, tarihî mahiyetteki şiirlerinden anlaşılmaktadır (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Asıl isminin “Gevherî tabirdir Mustafa ismim” mısraından Mustafa, son yıllarda bazı araştırmalara göre de Mehmed olduğu idTDV edilmiştir. Hadîkatü's-süedâ ve Tuhfe-i Hattatîn'de verilen bilgilere göre çok gezmiş bir şairdir (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Şiirlerinden iyi bir öğrenim gördüğu anlaşılır. Şair ve hatta Bahri Paşa'nın Divan kâtipliğini yaptı. Serhatlerde bulunduğu sıralarda yazdığı şiirlerde, gazilere hitap etmesi, “Be!”, “Bre!” diye başlayan pervâsız söyleyişleri, yiğitlik hakkında övgüleri, sevgilisini bir kaleye benzetmesi dolayısıyla bir ordu şairi olduğu da tahmin edilmiştir. Âşık Ömer ve Karacaoğlan'ın çağdaşı olan âşık, en az onlar kadar şöhret kazanmış, kendisini aydın çevrelere de kabul ettirmiş, bazı şiirleri tezkirelere alınmıştır. Hece ve aruz ile yazdığı şiirler arasında hece şiirleri başarılı görülmüştür. (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335)

Gevherî, musiki ile de ilgilenmiş, besteler yapmış, kendi adı ile anılan bir de makam bulmuştur. Divançesi ilk olarak S. Nizhet Ergun tarafından neşredildi (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Şair, Gevherî'yi halk edebiyatı şairi olarak küçümser. Ancak buradan Gevherî'nin, şairin eleştirisine uğrayacak kadar Divan şairlerinin dikkatini çektiğini anlamak mümkündür:

Şîve-i nazmı ğazel-h'ân-ı belâgat añlar
Gevherî қоşma ile merd-i sühandân olmaz (G. 163/3)

B. 4. 2. 2. Fuzûlî: Klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerindedir. Hayatıyla ilgili bilgiler çok azdır. Asıl adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğu bilinmekle beraber hangi tarihte ve nerede doğduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Mevcut kaynaklar onun Bağdat civarında doğduğunu kaydederse de belli bir yer üzerinde birleşemezler. İatîfî, Ahdî, Sâm Mirza, Âlî Mustafa ve Âşık Çelebi, bazı şiirlerinde geçen “Bağdadî” ifadesinden ve genellikle Fuzûlî-i Bağdadî diye anılmasından hareketle onun Bağdat'ta doğduğunu söylerler.

Fuzûlî'nin zaman zaman Tebriz, Anadolu ve Hindistan gibi yerlere seyahat etme arzusunu şiddetle duymuş olduğu halde içinde doğup büyüdüğü Irak bölgesinin dışına çıkma imkânı bulamadığı anlaşılmaktadır. Bilindiği kadarıyla onun hayatı Kerbelâ, Hille, Necef ve Bağdat'ta geçmiştir.

Fuzûlî 1556'da Bağdat ve çevresini kasıp kavuran büyük veba salgını sırasında vefat etmiştir. “Geçti Fuzûlî” sözü de bu tarihi vermektedir. En sağlam rivayetlere göre ölüm yeri Kerbelâ'dır. Ancak Kerbelâ'da Hz. Hüseyin Türbesi karşısındaki Abdülmü'min Dede Türbe-si'nde medfun olduğu şeklindeki rivayetin herhangi bir tarihî dayanağı yoktur. (TDV., C. 13)

Şair, Fuzûlî'nin gazel ve muhammesine nazire yazmış ve onun şairlik kudretini bir gazelinde anmıştır:

Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
Pejmürde-i hayâl daği gülşen-i ‘Aden
Haţtîñ bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânîñ durur seniñ (Msd. 2/1)

Ĝark-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
‘Aşk-ı yâre şahın-ı sînem gerçi mihmân-hânedir

Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Ben kimem sâkı olan kimdir mey ü şahbâ nedir (Mhm. 4/1)

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdiyâ
Peyrev-i kılî-i Fuzûlî olмага ma‘nâ nedir (G. 72/7)

B. 4. 2. 3. Ferîde Hanım: Kastamonuludur. Hamamcı Reşid Efendi'nin kızı olup kâtip Raif Efendi'nin eşidir. 1853/54'te İstanbul'a gelip şiir ve inşa ile şöhret bulmuştur. Sonra vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya, 1996, C.2: 186)

Şairin mersiye yazdığı Feride Hanım'ın, yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Feride Hanım olduğuna dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız, hakkında bilgi verilen Ferîde Hanım ile Abdî'nin aynı dönemde yaşamış olması bahsedilen kişilerin aynı kişi olması ihtimalini bizde uyandırmaktadır; fakat bu konuda bir bilgiye sahip değiliz:

Sipîhr-âyine râh-ı cevri ü âzâra şitâb etdiñ
Serây-ı sîne-i nâ-şâdımı yıkdın harâb etdiñ (G. 208/1)

B. 4. 2. 4. Nâbî: Urfalıdır. IV. Mehmed zamanında (1648-1687) İstanbul'a gelip Musahip Mustafa Paşa'ya intisap ederek kethüda olmuştur. Onun vefatında hacca gidip dönüşte Halep'te oturmuştur. Baltacı Mehmed Paşa, Halp valisi olduğunda sohbetinden hoşlanıp 1710'da sad'arete geldiğinde onu hâcegân rütbesiyle Anadolu muhasebecisi tayin etti. Sonra süvari mukabelecisi olup 10 Nisan 1712'de vefat etmiştir. Üsküdar'da Miskinler'de medfundur. Üç dilde mâhir, lâtifeyi ve muhazaratı sever, külfeti terk etmiş ve sohbeti tatlıydı. Eserleri: Siyer-i Veysî'ye Zeyl, Kamanîçe Gazânamesi, Tuhfetü'l-Haremeyn, Hayriye, Hayr-âbâd, Münşeât, Divan (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 193).

Şair, Nâbî'yi övgü ile anmıştır:

Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña Vehbî derler (Msn. 1/37)

B. 4. 2. 5. Nazîf Efendi: Evkâf-ı hümayun memurlarından olup Haremeyn evkaf müdürü ve 1836/37'de evkaf muhasebecisi olup Ağustos 1840'da ayrıldı. Sonra Meclis-i Evkaf azası ve taşra memuriyetlerinde bulunup nihayet Haremeyn-

i Şerifeyn müdürü olmuştur. Azledilmiş olarak 6 Mart 1865'te vefat eyledi (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 211).

Şair Nazîf Efendi'yi Hayri Efendi için yazdığı kasîdesinde önemine binaen anmıştır:

Nazîf Efendi gibi bâ-cenâhı da vardır
O da anî gibi olsa ser-âmed-i zurefâ (K. 5/22)

B. 4. 2. 6. Nef'î: Erzurumludur. İstanbul'a gelip mukataa kâtibi ve maden mukataacısı, sonra cizye muhasebecisi oldu. Bayram Paşa'yı hicveylemekle ve kimseyi hicvetmemesi irade olunduğundan 27 Ocak 1635'te katledilmiştir. Kaside ve hicivde yegâne, usta bir şairdir. Hakkında "Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kazâsı'na / Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına" denmiştir. Türkçe ve Farsça "Divan"ı ve "Sihâm-ı Kazâ" adlı hicviyâtı vardır (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 223).

Şair, Nef'î'yi, şairlik kudretini övmek için anmıştır:

Cihâna Nef'î-i âteş-zebân gibi şâ'ir
Ne geldi belki ne sonra gelir dedi zırafâ (Mfr. 6)

B. 4. 2. 7. Sâmî: Râsih İbrahim Efendi'nin kardeşidir. Enderun'dan emekli oldu. 1844'te vefat eyledi. Usta şairdir (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 107).

Şair, Sâmî'nin gazeline bir nazire yazmıştır:

Bîmâr-ı 'aşk hikmet-i Loğmân'ı n'eylesin
Cism-i dü-nîm kaşkari-i cânı n'eylesin
Âteş-perest cevher-i îmânı n'eylesin
Çarh-ı le'îm şâhib-i 'irfânı n'eylesin
Nâdân olan harîf-i sühandânı n'eylesin (Mhm. 5/1)

B. 4. 2. 8. Veysî Efendi: Alaşehirlidir. Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu ve şair Makalî'nin kız kardeşinin oğludur. Önceleri kadı olup Mehmed Şerif Paşa'ya Mısır valiliğinde divan kâtibi ve Ali Paşa'nın Engürüs seferinde ordu kadısı oldu. Sonra yedi kere Üsküp kadısı olmuştur. Azledilmiş olarak 1627/28'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 292).

Ulûm, maarif, şiir ve inşada üstadıdır. Sohbetleri ve belâgati, eserleri gibi iyiydi. Eserleri Kamûs'un Sihâb-ı Cevherî'ye itirazlarına cevap tarzında lügatte Arapça bir kitap, Dürretü'l-Amel, Fütûh-ı Mısırî'den bir cüz kadar müsvedde, Hâbnâme-i Veysî, mükemmel Divan, Münşeât (Mehmed Süreyya, 1996: 292).

Şair, Veysî'nin nesirdeki yeteneğini övmüştür:

Nazımda şânî-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mümâsil-i bülegâ (K. 5/19)

B. 4. 3. DİĞER ŞAHSİYETLER

B. 4. 1. 1. Dürr-i Şehvâr: “Ahretlik Hanım” denmiştir. I. Abdülhamid'in şehzadeliğinde doğmuş olan kızı olup gizli büyümüş ve ilan edilmemiştir denir. Ahmed Nazîf Efendi'nin eşi olduğundan eşi ve onun babası bu sayede meşhur olmuşlardır. III. Selim zamanında (1789-1807) ikbâli söndü ve eşi katledildi. II. Mahmud zamanında fevkalâde ikbâle ulaştı. Hatta vâlide sultanı saraya getirmiştir. Mayıs 1826'da vefat etmiş ve Fatih'te Nakşidil Vâlide Sultan Türbesi bahçesine defnedilmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.2: 24).

Zevrak-ı fikri salıp Kılzum-ı istiğnâya
Kalmadı dilde tenezzül Dürr-i Şehvâr'a bile (G. 3082)

B. 4. 3. 2. Şairin Oğlu: Divan'da şair, kendi oğlundan da bahseder. İsminin “Celâl” oluşunu öğrendiğimiz şairin oğlu hakkında bundan başka bir bilgiye sahip değiliz.

Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oğlum Celâl Beg'de zühûr (Msn. 7/11)

B. 5. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN YERLER

Abdî, Divan'ında, gerek tarihî ve siyasî olaylar, gerek yaşadığı yerde maruz kaldığı sıkıntılar sebebiyle çeşitli yerlerin isimlerini zikretmiştir. Bu isimleri kendi içerisinde tasnif ettiğimizde, karşımıza; kıta, bölge, ülke ve şehir seçenekleri çıkmıştır. Bu tasnif ile yer isimlerini, geçtikleri şiir ve beyit numaraları ile aşağıya alıyoruz:

B. 5. 1. KITA İSİMLERİ:

Şair, Asya ve Avrupa kıtaları arasında, çeşitli açılardan yaptığı mukayeseler dolayısıyla bu iki kıtaya şiirlerinde yer vermiştir:

Asya: (K. 25/34, G. 354/4)

Avrupa: (G. 36/2, G. 348/8)

B. 5. 2. BÖLGE İSİMLERİ:

Devrin siyasî olaylarına şiirlerinde çokça yer veren Abdî, bu olaylar sebebiyle olayların geçtiği bölgeleri de zikretmiştir. Biz bir ada olan Girit'i de bu bölgeler arasına aldık:

Boğdan: (K. 10/28, Trk. 10/4)

Eflak: (K. 25/24)

Girit: (Trk. 10/8)

Hicaz: (K. 3/21, G. 169/1-6)

B. 5. 3. ÜLKE İSİMLERİ:

Divan'da görülen ülke isimleri, Çin, Hindistan gibi hemen her Divan'da görülenler dışında, Abdî'nin özel hayatı ve devrin siyasî olaylarının görüldüğü mekânları da içerir. Balkanlar'da görev yapmış olan Abdî, yaşadığı özel sıkıntılarını, mekânları zikrederek ifade etmiştir. Ayrıca; İngiltere, Fransa, Prusya gibi Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya bulunduğu ülkeleri de mevcut problemlerle birlikte Divan'da görmek mümkündür. Abdî, devrinden önce yaşanmış tarihî olayları zikrederken de ülke isimlerine yer vermiştir:

Bosna: (K. 2/35, K. 2/38, Trk. 10/9, Tvr. 3/3, Tvr. 5/4, G. 336/5, Kt. 22, Kt. 33/5)

Fransa: (Trk. 10/7, Mhm. 9/4, G.158/1)

Hersek: Kt. 33/5

Çin: (K. 10/27, K. 13/15, Trk. 9/10, G. 11/2, G. 50/7)

Hindistan: (Trk. 9/10, G. 41/5, G. 44/4, G.354/4)

Irak: (K. 3/37, K. 10/28)

İngiltere: (Trk. 10/7, Mhm. 9/4)

Karadağ: (K. 25/24, Trk. 10/4;9;13)

Kırım: (Trk. 10/2)

Mısır: (K. 20/5, K. 20/7, K.23/6, Tvr. 8/8, Tvr. 15/19, G. 154/2)

Osmanlı Devleti: (Trk. 10/2, Mhm. 8/2;12)

Prusya: (G.158/1)

Siyâm: (Trk.10/14)

Sûdan: (K. 23/33, G. 114/2)

Yemen: (Trk. 6/8, Trk. 9/7, Mhm. 2/1, Mhm. 3/6, Mhm. 8/6, Tvr. 7/9)

B. 5. 5. ŞEHİR İSİMLERİ:

Abdî, tarihî ehemmiyeti olan şehirlere, siyasî olayların yaşandığı şehirlere (Berlin gibi), görev yaptığı şehirlere şiirlerinde yer vermiştir. Bunlar arasında, 19. yüzyıldaki siyasî önemi hasebiyle Berlin; tarihî olması açısından Gazne Devleti'ne ait Rey ve Hoy şehirleri önemlidir:

Bağdat: (K. 10/28, Mhm. 8/5, Trk. 9/9)

Berlin: (G. 327/2)

Bitlis: (G. 317/6)

Erzincan: (Tvr. 17/1)

Erzurum (Arz-ı Rûm, Erzen-i Rûm): (K.11/11, K. 11/17)

Hîve: (Trk. 6/7)

Horasan: (K. 10/54, G. 163/5)

Hoy: (G. 107/5)

İstanbul, Divan'da en çok adı geçen şehirdir. Şair, İstanbul'un bünyesinde bazı bölgeleri de şiirlerinde zikreder. Bunlar arasında, tarihî olaylardan sayılabilecek yangınları ile Beyoğlu ve bünyesinde bir top ambarı kurulduğunu

Abdî'den öğrendiğimiz Gülhane dikkat çekicidir. Biz, İstanbul'a ait bu yerleri İstanbul'un alt başlığında veriyoruz:

İstanbul: (Trk. 7/2;4, Mhm. 9/2, G. 69/7, G. 86/5, G. 163/5, G. 262/10, G. 323/6)

Beşiktaş: (Trk. 9/6)

Beylerbeyi: (Trk. 9/2)

Beyoğlu: (K. 13/17)

Gülhane: (Trk. 9/5)

Kâğıthane: (Trk. 9/8)

Tophane: (K. 8/8)

İsmi geçen şehirler arasındaki Karahisar (Şarkî) şairin memleketi, Trabzon mahkeme reisliği görevinde bulunduğu şehir, Muş 8 ay gibi kısa bir görev yaptığı şehir olması bakımında önemlidir. Trabzon şehrinin alt başlığına aldığımız Maçka, şairin aynı adlı redifi kullanmış olması bakımından dikkat çekicidir. Rusya'nın başşehri olan Moskova ise, şairin, siyasî olaylar dolayısıyla sık sık andığı şehirdir. Şairin "Moskov" şeklinde zikrettiği şehir ile Rusya yönetimini kastettiği şüphesizdir:

Kahire: (K. 15/1, G. 171/4, G. 253/5, G. 282/2, Kt. 31)

Karahisar: (K. 12/34, Tvr. 13/4)

Karaman: (K. 10/12)

Kırım: (Trk. 10/2)

Key: (107/5)

Kûfe: (Trk. 7/4)

Moskova: (Trk. 10/3, Mhm. 9/1, G. 204/2, Kt. 11)

Muş: (K. 12/33, K. 15/21, G. 24/1, G. 317/6, G. 339/5)

Petru: (Trk. 10/5)

Rey: (G. 107/4)

Sivas: (Tvr. 16/2, Tvr. 17/1)

Şîrâz: (K. 3/37)

Gazne: (G. 107/4)

Key: (G. 107/6)

Trabzon: (G. 182/7)

Maça: (Trk. 9/4)

Şam: (G. 237/5, G. 285/2, G. 77/1)

SONUÇ

Abdî, 19. yüzyılda yaşamış, döneminin zihniyeti ve yeniliklerini şiirlerine yansıtabilmiş bir şairdir. Sosyal hayattan tarihî ve siyasî olaylara kadar geniş bir yelpazede olan şairin Divan'ında hemen her konuda şiir bulmak mümkündür.

Divan Edebiyatı'nın sürecini tamamladığı 19. yüzyılda, orijinal mazmunlar ve söyleyişlere ulaşamamak, bu edebiyatı zirveye ulaştıran şairlerin izinden gitmeyi gerektirmiştir. Şiirlerinden renkli bir kişiliğe sahip olduğunu anladığımız Abdî; hikemî tavrı, farklı ağızlardan yazdığı gazelleri ile Nâbî'yi; müstehcen ifadeleri, rindâne ve mahallî söyleyişe yatkın üslûbu ile Nedîm'i; devlet adamlarından şairlere kadar sık sık hicve yönelen tarzı ile Nefî'yi örnek aldığını açık etmiştir. Mürettep bir Divan'ı olan şair, bunun yanında, iki vezinli şiir yazmak, Divan Edebiyatı nazım şekli ile halk edebiyatı ürünü kaleme almak gibi özgün şiirler de önümüze koymuştur. Zaman zaman görülen vezin hataları, şairin zaafiyeti olarak görülebilir.

Divan kâtipliği ile başladığı meslek hayatında, kaymakamlık, mutasarrıflık ve ceza mahkemesi reisliği gibi önemli memuriyetlerde bulunmuş olan Abdî, görevlerinden sık sık azledilmesi sonucu, kendilerinden istekte bulunduğu kasîdeleri ile devletin ileri gelenlerine yakın olduğu intibasını uyandırır. Ya bir kusuru bulunduğundan ya da âmirlerinin yolsuzluklarını eleştirmekten çekinmeyen tavrından dolayı sürekli işsizlikle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Farsça bilen, Arapça'ya da belli bir düzeyde hâkim olan şair, Divan'ında şiir anlayışından da bahsetmiştir. Böylece, bizzat ifadeleri ile şairin ve şiirin nasıl olması gerektiği hususunda bize birinci ağızdan kaynak sağlamıştır.

Şairin hemen hemen tüm nazım şekillerinde şiir yazmış olması, kafiyelelere verdiği başlıklar ve der-kenârlarda yoğun oranda bulunan şiirlerin kafiye sıralaması için şiir başlarına yazdığı uyarı mahiyetindeki ifadeler, bize titiz bir şair ile karşı karşıya olduğumuzu anlatır. Buradan, Abdî'nin Divan Edebiyatı'nı özümsemiş olduğu ve yeniliğe adım atmaktan çok geleneği devam ettirme tavrında olduğu izlenimini edinebiliriz. Bununla birlikte, sık sık özel hayatından bahseden, eleştirilerde ve öğütlerde bulunan, sosyal hayattan, siyasî hayata kadar

hayatın tüm safhasında durduğu noktayı açık eden şairin, alışlagelmiş bir şiir anlayışının sıradan bir temsilcisi olmak tercihinde olduğu da görülür. Şiirlerinde sık sık Avrupaileşmeyi eleştirmesi ise dikkat çekicidir.

Elimizi attığımız hemen her kaynakta hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz Abdî'nin, bugüne kadar ortaya çıkarılmamış Divan'ını, bu çalışmamızla ilim dünyasına tanıtılabilmeyi ve edebiyat tarihî araştırmalarına küçük de olsa bir katkıda bulunabilmeyi umuyoruz.

KAYNAKLAR

- ABDÎ-İ KARAHİSÂRÎ, *Divan*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 207.
- AHMET VEFİK PAŞA, (2000) *Lehçe-i Osmanî*, TDK Yayınları, Ankara.
- BANARLI, Nihad Sâmî (2004): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997): Nâbî Divanı, MEB Yayınları.
- BURSALI MEHMED TAHİR EFENDİ (2009): *Osmanlı Müellifleri I,II,III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, (Haz.: TATÇI, Mustafa; KURNAZ, Cemâl), Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1983): *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK. Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2007): *Leylâ ve Mecnun*, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- ESAD PAŞA: *Divançe*, Milli Kütüphane El Yazmaları Bölümü, Varak 31.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973): *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler; Atasözleri*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş., İstanbul.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1975): *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler; Deyimler (Tâbirler)*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş., İstanbul.

GÖKALP, Halûk (2009): *Türk Kültürü İncelemeleri 20*, Kocav Yayınları, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (2005): *Fuzûlî Divanı*, İnkılâp Kitabevi.

İNAN, İbnülemin Mahmud Kemal (1969): *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul.

İPEKTEN, Halûk (2002): *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 5. Basım, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KANAR, Mehmet (2003): *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul.

KURNAZ, Cemâl: *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KURNAZ, Cemâl; ÇELTİK, Halil (2010): *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, İstanbul.

KUTLAR, Fatma Sabiha (2004): *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî, Dîvân*, Kalkan Matbaası, Ankara.

MEHMED SÜREYYA (1996): *Sicill-i Osmanî*, (Haz.:AKBAYAR, Nuri), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

MUALLİM NÂCİ(2006): *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

MUTÇALI, Serdar (1995): *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.

MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ (2009): *Burhân-ı Katı*, (Haz.: ÖZTÜRK, Mürsel; ÖRS, Derya), TDK. Yayınları, İstanbul.

ÖZGÜL, M. Kayahan (2006): *Osmanlı'nın Hazanında Gazel Dökümü*, Hece Yayınları, Ankara.

ÖZKIRIMLI, Atilla (1987): *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.1., Cem Yayınları, İstanbul.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1983): *Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

ÖZTEKİN, Özge (1997): *Rasih Divanı İnceleme-Tenkitli Metin-Özel Adlar Dizini*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2009): *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2008): *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; 1- Atasözleri*, Yargı Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2008): *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; 2-Deyimler*, Yargı Yayınları, Ankara.

REDHOUSE, J. W. (1880): *Redhouse's Turkish Dictionary*, Londra.

SÂMÎ, Şemseddin (2006): *Kâmûs-ı Türkî*, 15. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul.

SÂMÎ, Şemseddin (1996): *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşkar Neşriyat, Ankara.

TUMAN, Mehmet Nail (2001): *Tuhfe-i Nâilî* (Haz: KURNAZ, Cemâl; TATCI, Mustafa, C. 2, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (1977), Dergâh Yayınları, İstanbul.

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ (1985), Anadolu Yayınları, İstanbul.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, Diyanet Vakfı Yayınları.

ÜNVER, İsmail (2004): “*XIX. Yüzyıl Divan Nazım ve Nesri*”, Büyük Türk Klâsikleri, C. 8, Ötüken- Söğüt Neşriyat, İstanbul.

ÜNVER, İsmail (2008): “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, Turkish Studies, 3/6.

YILMAZ, Mehmet (1992): *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL

Metin kurulurken ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon alfabeti kullanılmıştır:

ا	‘	ط	t, T
ث	s, S	ظ	z, Z
ح	h, H	ع	‘
خ	h, H	غ	g, G
ذ	z, Z	ق	k, K
ص	s, S	ك	k, K/ñ, Ñ/g, G
ض	d, D/z, Z		

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

ا	â, Â
و	û, Û
ى	î, Î

Farsça vâv-ı ma’dûleler â’dan önce üst konumunda (˘) işaretiyle gösterilmiştir: h˘âb, h˘âce gibi.

2. Divan’ın transkripsiyonlu metninde, şairin el yazmasındaki sıralamasına hiçbir şekilde müdahale edilmemiş; ancak, alfabetik kafîye sıralamasında titiz olduğu görülen şairin, der-kenârlardaki “bu şiir filanca kafiyenin başlığı altına yazılacaktır” türden notları dikkate alınmıştır. Bu şiirler, der-kenâr oldukları belirtilerek, ana metindeki şiirlerden sonra alfabetik sıralamaya göre metme dizilmiştir.

3. Şiirler, nazım şekillerine göre tarafımızdan numaralandırılmış ve her şiirin vezni şiirin başında italik yazı ile verilmiştir.

4. Her şiir kendi içerisinde beyit/bent sayıları dikkate alınarak numaralandırılmıştır.

5. Varak numaraları sayfanın sol tarafına koyu punto ile kaydedilmiştir.

6. Divan'da geçen âyet, hadis gibi ibareler italik yazı ile yazılmış ve bu ibareler dipnotlarla açıklanmıştır.

7. Tarafımızdan eklenen bilgiler [] işareti içerisinde gösterilmiştir. [GAZEL], [Der-Kenâr] gibi.

8. Vezin kusuru görülen yerler dipnotta gösterilmiştir.

9. Her türlü çabaya rağmen okunamayan kelimeler ... işareti ile gösterilip bunların okunamadığı dipnotlarda belirtilmiştir. Bu belirtilen kelimeler toplamda birkaç taneden ibaret olup aynı kelimenin birden fazla yerde geçmesi sonucu bu işaretlerin sayısında artış olmuştur.

9. Şairin, asıl metinden bağımsız olarak Divan içerisinde yazdığı notlar dipnotlarda gösterilmiştir.

10. Arapça ve Farsça kelimelerdeki aslî uzunluklar, veznin gerektirdiği durumlarda kısa okunmuştur. *Abdî* kelimesinin vezin gereği *Abdi* okunması gibi.

11. “ne” ile yapılan birleşmelerde düşen ünlü, apostrofla gösterilmiştir: *n'eylesin*, *n'olaydı* gibi.

12. Metin, 19. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı için imlâ olarak genellikle günümüze yakın tercihlerde bulunulmuştur. Şahıs ve iyelik ekleri yuvarlak ünlülü değil eklendiği kelimenin ses yapısına göre okunmuştur. Örneğin; *عبدینک* kelimesi *Abdî'nüñ* değil, *Abdî'niñ* şeklinde okunmuştur. Metinde “وب” şeklinde geçen zarf-fiil eklerinin hepsi eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *كلوب* kelimesi *gelüp* değil, *gelip* şeklinde okunmuştur. Metinde -lı eki bazen *لو* şeklinde yazılmıştır. Tarafımızdan bu ek -lı şeklinde okunmuştur. Örneğin; *دكلو* kelimesi *deñlü* değil, *deñli* şeklinde okunmuştur. Metinde teklik 3. şahıs bildirme eki *سون* şeklinde yazılmıştır. Bu ekler tarafımızdan eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *كلسون* kelimesi *gelsün* değil, *gelsin* şeklinde okunmuştur. Metinde “kapalı e” ile gösterilen kelimeler, tarafımızdan normal hâlleriyle gösterilmiştir. Örneğin; *ايتمه* kelimesi *etme*, *ويرمه* kelimesi *verme*, *ديدى* kelimesi *dedi* şeklinde okunmuştur. Teklik 3. şahıs iyelik eki, eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *حسنينه* kelimesi *hüs-nine* değil *hüs-nüne* şeklinde

okunmuştur. Görülen geçmiş zaman eki, eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; **كوردی** kelimesi *gördü*, **بولدی** kelimesi *buldu* şeklinde okunmuştur.

13. Metinde **نیچون** olarak yazılan edat, *niçin*; **ایچون** olarak yazılan edat ise *için* şeklinde okunmuştur.

14. Metinde **طوغری, طاغ** olarak tı (ط) harfiyle yazılan, kelimeler günümüz Türkçesine yakın bir ifadeyle *doğru, dağ* şeklinde yazılmıştır.

15. Farsça şiirlerin anlamları dipnotlarda açıklanmıştır.

16. “...” ile gösterilen yerler, dipnotlarda da gösterildiği gibi, okunamayan kelimeleri ifade etmektedir.

17. Metinde geçen Arapça ve Farsça ifadelerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (2008) adlı makalesindeki esaslara elden geldiğince uyulmaya çalışılmıştır.

III. BÖLÜM: METİN

1b Bi'smi'llâhi'r-Raḥmâni'r-Raḥîm

1

[ĠAZEL]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey nüḥüfte zerresinde şad-hezârân âfitâb
V'ey eden her âfitâbı şu'le-baḥş-ı nüh kıbâb
- 2 Nice biñ arz u semâ vü 'arş u kürs-i lâ-bü'd
Olamazlar ḳudretiñ baḥrında mânend-i ḥabâb
- 3 'Âcizim mâhiyyetin idrâkde yek-zerreniñ
N'ola etsem 'acz ü taḳşîr ile saña intisâb

Münâcât

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fâ'lün¹¹

- 1 Yâ Rab dilimi menba'-ı 'irfân eyle
Şaḥn-ı emelim maşdar-ı iḥsân eyle
- 2 Sensin beni var eyleyici ketm-i 'ademden
Müşkillerimi luṭf ile âsân eyle
- 3 Ġarḳ etdi beni tâbe-gülûvv baḥr-i menâhî
Fülk-i keremiñ baña nümâyân eyle
- 4 Hışn-ı dilimi şardı amân cünd-i me'âşî
Ecnâd-ı hidâyâtıñı pûyân eyle
- 5 Yokdur yüzüm açmağa benim rûz-ı cezâda
Defterlerimiñ ṭayyine fermân eyle
- 6 Bakma yüzümüñ ḳarasına ey ulu Tañrım
Bu mücrimiñi maşhar-ı ğufrân eyle
- 7 Ol şems-i cihân faḥr-ı Resûl ḥaḳḳına Yâ Rab
'Abdî ḳuluñu luṭfuña şâyân eyle

2

Na't-ı Resûl

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 2a 1 Muṭî'-i emr ü fermâniñ 'inâyet yâ Resûla'llâh
Muḳîm-i bâb-ı iḥsânıñ şefâ'at yâ Resûla'llâh

¹¹ Bu şiirin, her beytin birinci mısraı kendi arasında, ikinci mısraı kendi arasında vezinlidir.

- 2 Gürûh-ı mücrimîni almağ için keşti-i ‘afva
 Kapında bir kapıdandır mürüvvet yâ Resûla'llâh
- 3 Kovulmak ihtimâlin yâd eder mi hiç bir mücrim
 Derinde pâsbândır luğf u ref'et yâ Resûla'llâh
- 4 Vücûd-ı çâr-yârîñ her biri bir başka ‘unşurveş
 ‘Urûk-ı cism-i dîne verdi kuvvet yâ Resûla'llâh
- 5 Gelince na‘ra-i *eyne'l-meferr*¹² bu ‘Abdi-i mücrim
 Eder ol gün saña elbet dehâlet yâ Resûla'llâh

3

Na‘t-ı Dîger

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Belî ‘işyânıma yokdur nihâyet yâ Habîba'llâh
 Seniñ ihsânıña var mı ‘inâyet yâ Habîba'llâh
- 2 Baña bâdî-i ‘işyân istinâd-ı luğfuñ olmuşdur
 Günâhım kıl muhâzî-i şefâ‘at yâ Habîba'llâh
- 3 Dehâlet eylemekden özge yokdur derdime çâre
 Derinden melce’-i ehl-i isâ’et yâ Habîba'llâh
- 4 Sen ol memdûh-ı Hağ olmuş iken düşmez baña medhiñ
 Münâfi-i edebdir aña şirket yâ Habîba'llâh
- 5 Ricâ-yı ‘afvı tervîc etmedir mağşad bu sözlerden
 Degildir devlet-i medhe cesâret yâ Habîba'llâh
- 6 Esîr-i hânedân-ı devletiñ olmağ ne devletdir
 Bu da ‘vâya eder qalbim şehâdet yâ Habîba'llâh
- 7 Ayağınca kapı kuluñ olup bu ‘Abdi-i mücrim
 Olaldan sen şeh-i taht-ı risâlet yâ Habîba'llâh

¹² “يقول انسان يومئذ ابن المفر”

“Kaçacak yer neresi?”

Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân).

Dini kaynakların (Kur’an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur’an’da şöyle açıklanır: “Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: Kaçacak yer neresi, der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb’inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12) (Yılmaz, 1992: 46-47)

4

Na‘t-ı Dîger

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Eyâ revnağ-tırâz-ı levha-i ‘unvân-ı erselnâk¹³
Bu ‘âlemde sen olduñ hâkim-i dîvân-ı erselnâk
- 2 Vücûduñdur vücûd-ı kâ’inâta ‘illet-i ‘îcâd
Seniñ ile reşânet-yâb olur bünyân-ı erselnâk
- 3 N'ola şâd olsa rûh-ı pür-fütûh-ı Nûh-ı keştîbân
Yudu çirk-âb-ı küfrü büsbütün tûfân-ı erselnâk
- 4 Ebû Bekr ‘Ömer ü ‘Osmân u Haydar çâr-yârıñdır
Ne kuvvet verdiler dîne olup erkân-ı erselnâk
- 5 ‘Aceb kimler olurdu ni‘met-i îmân ile dil-sîr
Eger sen olmasaydıñ halka zîb-i h’ân-ı erselnâk
- 6 Vezân olduğda bâd-ı saşvetiñ şark-ı nübüvvetden
Batırdı fülk-i küfrü mevce-i ‘ummân-ı erselnâk

5

2b

Nazîre-i Nâbî-i Üstâd

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Güşâde eyle çeşmiñ h’âbgâh-ı Muştafâ'dır bu
Degil türbe-serây-ı pâdişâh-ı enbiyâdır bu
- 2 Ğubâr-ı dergehine çehre-sây-ı zül ü hürmet ol
Mağâm-ı ilticâ vü mağsim-i nûr-ı hüdâdır bu
- 3 Bu cây-ı cân-fezânıñ zerresinden feyz alır hürşîd
Ne deñli eylesek ol rütbe ta‘zîme sezâdır bu
- 4 Yed-i kudret bu yerde şaklamış bir gevher-i nâ-yâb
Yapılmış üstüne bir mağzen-i genc-i Hudâ'dır bu
- 5 Şakın pây-ı nigâhıñ daği gezdirme harîminde
Per-i Cibrîl ile tefrîş olunmuş bir serâdır bu
- 6 Ederse çok mudur bir ‘âlem-i bâlâya isti‘lâ
Mağâm-ı i‘tikâf u mehbiğ-i ehl-i semâdır bu

¹³ “و ما ارسلناك الا رحمت للعالمين”

“Seni gönderdik.”

“Erselnâke” (ve mâ-erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn) ayetinden alınmadır. Bu ayette, Hz. Muhammed'in âlemlere, özellikle akıl sahiplerine rahmet olarak gönderildiği, peygamberliğinin genel olduğu, akıllıların hepsinin, insan ve cinlerin peygamberi olduğu açıklanır. (Yılmaz, 1992: s.43)

7 Leb-i tazîm ile öp âsitân-ı devletin ‘Abdî
Ziyâretgâh-ı ‘uşşâk-ı Resûl-i müctebâdır bu

Nazîre-i Na‘t-ı Şerîf Sâmi

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

1 Eyâ şehin-şeh-i kişver-güşâ-yı mülk-i vücûd
Veyâ hüküm ede ihsân-tırâzı her mevcûd

2 Boyandı maşbağa-i kudret ü celâliñde
Zemîn-i tîre ‘izâr u cibâh-ı çarh-ı kebûd

3 O deñli a‘zam u ekber ki kudretiñ bahri
Biñâr-ı heft yanında kalır çü şebnem-i rûd

4 Zîrâ‘-ı evvel-i kaşr-ı celâliñe yetmez
Tîmâb-ı fikr ne deñli olursa da memdûd

5 Harem-serây-ı beğâ vü kıdem seniñ mülküñ
Ne evveliñ bize zâhir ne âhiriñ mañdûd

6 Verince dîdeme pertev secencel-i dîdâr
Müşâhede olunur dilde şâhid-i maşşûd

7 ‘Alev-feşân olur elbet bu âteş-i ‘aşkıñ
Hayâl-i hüsnüñ olunca derûna çehre-nümûd

8 O telli pullu kumâş-ı celâl ü kudretiñi
Görünce müşteri olmağda bu dil-i pür-sûd

9 Mürîd-i halka be-gûş-ı hevâ vü sevdâyım
O pîr-i hânkah-ı ‘aşka tâ dem-i mev‘ûd

10 Ne ‘aşk Âdem'i etdi esîr-i yek-dâne
Ne ‘aşk etmedi Havvâ'yı behremend-i hulûd

11 Ne ‘aşk eyledi İblîs'i secdeden fâriğ
Ne ‘aşk kapladı serv-şanı cümle ser-be-sücûd

3a 12 Ne ‘aşk âteş-i hirmen-güdâz-ı şabr u sükûn
Ne ‘aşk hâlet-i râhat-zidâ-yı ehl-i dürûd

13 Ne ‘aşk evvel-i maşşûn-ı harkat ü hirmân
Ne ‘aşk âhir-i ahvâli firkat-i mevdûd

14 Ne ‘aşk kudretin izhâr için Urum halka
Halîl'i eyledi ilkâ-yı âteş-i Nemrûd

- 15 Ne 'aşk şaħra-i şâlihden oldu tâka-nümâ
Anıñla geldi zuhûra helâk-i kavm-i Semûd
- 16 Ne 'aşk cerbeze-baħş-ı tabâyi' -i bülegâ
Ne 'aşk nâtıka zîb-i lisân-ı ehl-i şühûd
- 17 Ne 'aşk âfet-i feyz ü nemâsı 'aql u hıred
Ne 'aşk seng-i rehi derk-i semt-i bûd u ne-bûd
- 18 Ne 'aşk havşala sûz-ı derûn-ı ehl-i vefâ
Ne 'aşk şâhibin eyler hemîşe derd-efzûd
- 19 Ne 'aşk miñneti lezzet-zidâ-i şîr ü şeker
Müdâm ehlini eyler hevesle zevk-âlûd
- 20 Özüm süvâre-i felek ma'ârif ü dâniş
Dilim şitâ durur baħr-i hevâ vü 'aşk-ı vedûd
- 21 Hemîşe mâye-i dâd ü sitâdım oldu hüdâ
Bu kârgâhda terk-i hevâdır âfet-i sûd
- 22 Bu bahtiyâri-i tâli' hevâdan oldu baña
Desem sezâ olamaz mı bu kevkebim mes'ûd
- 23 Şu vâridât-ı me'ânî zemîn-i efkâra
Civâr-cû hevâ-yı hevâdan etdi vürûd
- 24 Degil soñradan olan bu h'âhiş ü sevdâ
Olundu bezm-i ezelde hevesle rabt-ı 'uhûd
- 25 Bahâne-cûy-ı beyân-ı nü'ût u evşâfım
Olundu tab'ıma ilhâm me'âl-i gayb u şühûd
- 26 Ne na't-ı mişkale-baħş-ı kelepçe-i efkâr
Ne na't-ı lem'a-fürûz-ı kulûb-ı cem' ü cünûd
- 27 Ne na't-ı perde-güşâ-yı maķâm-ı râhat-ı cân
Ne na't-ı zemzeme-sâz-ı nevâ-yı nağme-füzûd
- 28 Ne na't-ı mu'cize-gûy-ı Nebî-i rahmet-i Hâk
Ne na't-ı menķabe-h'ân-ı Resûl-i Rabb-i vedûd
- 29 Nihân-hâne-i vahdet-nişîn-i Rabb-i Şamed
Kudûmu ile bilindi bu vahdet-i ma'bûd
- 30 Emîr-i taht-ı risâlet şefî' -i rûz-ı cezâ
Hıdîv-i mülkü me'âlî nüķâveh-i mevcûd

- 31 Hañb-i minber-i vahy u imâm-1 cümle rüsul
Nedîm-i bezm-i hüviyyet Muhammed-i Maħmûd
- 3b** 32 O şehriyâr-1 mülûk-1 nübüvvetiñ Cibrîl
Olurdu vahy ile her dem rikâbına ruħ-sûd
- 33 Hıtâm-baħş-1 diyânet mükemmel-i hikmet
Müzil-i şirket-i küfr ü ðalâl-i ħarb-i ‘anûd
- 34 Ricâ-i şirk ü şeķâvet zevâle yüz tutdu
Olunca mühr-i nübüvvet cihâna lem‘a-nümûd
- 35 Eriñe zîb-i kemâl ü şehin-şehe fuşahâ
İmâme-i ser-i silkü'l-leâl her mevcûd
- 36 Ne mümkün eyleye ħâme meħâsinin ta‘dâd
Nücûm-1 saķf-1 semâyı kim eyledi ma‘dûd
- 37 Maħâl-i şaķķ-1 ğubâr-1 meķârim-i zâtı
Olunsa tâbe-ķıyâmet meħâmidî mesrûd
- 38 Harem-serây-1 kemâlinde perveriş buldu
Ġulâm-1 şeķkat ü raħm u ‘aťâ vü re’fet ü cûd
- 39 Haťâ-yı maħz u belki küfür diyebilirim
Ķalem-rev-i keremine cevâz-1 vaz‘-1 ħudûd
- 40 Degil mi mu‘cize ümmî iken zuhûr etsin
Özünden işte bu deñli fezâ’il-i bihbûd
- 41 Eliyle ħafr edip âmâde eylemiş iken
Ebû Cehil neden oldu fütâde-i uħdûd
- 42 Sebeb nedir ki o ebr-pâre-i zılâl-endâz
Ser-i sa‘âdeti üstünden olmadı meşdûd
- 43 Ĥudâ’dan özge kim edebilir işâretle
Dü-şakķ eyledi bedirimizi ol Maħmûd
- 44 Bunuñla rif‘at-i şânın kıyâs etmelidir
Ķuruldu süllem-i ħudret edince ‘arşa su‘ûd
- 45 Esâs-efgen-i kaşr-1 metîn-i dîn oldu
Ķaħâr-yârını etdi aña çahâr-1 ‘umûd
- 46 Cenâb-1 zâtına kaşd-1 gezend ile her bâr
O dârına ve de gerçi olundu ğüft ü şünûd

- 47 Bu tohm-ı fitneniñ oldu netîcesi hırmân
Lehâb-ı ğayret ile yandı cümle kavm-i hasûd
- 48 Beyân-ı zerre-i vaşf u nü‘ûtuñ oldu mahâl
Eyâ şehin-şehi kürsî-nişîn kurb-ı vedûd
- 49 Senâveri ne revâdır baña sen olmuş iken
Nişîn-i mesned-i medh ü sitâyiş-i ma‘bûd
- 50 Hübûb-ı şarşar-ı ‘aşkıñla bu dil-i pür-sûz
Şerâra-pâş-ı hevâdır çü külhan-ı pür-hûd
- 51 Helâk-i şarf olur elbet netîce-i hâlim
Hudâ-negerde özümdeñ degil iseñ hoşnûd
- 4a** 52 Bu berg-i sebz-i hevâdır elimde nâ-şâyân
Huzûr-ı pâkiñe taqdîme derdim-i ma‘hûd
- 53 Yanardım âteş-i ye’s ile olmasaydı eger
Kebâ’ir ehline ‘afv u şefâ‘atiñ mev‘ûd
- 54 Ümîdim ol ki huzûra varınca ‘afvıñ ede
Bilâ-sipâre-i cürm ü günâhımı mevķûd
- 55 Hulâşa kalmadı bende derîçe-i imkân
Hışâr-ı cürm ile oldu cevânım mesdûd
- 56 Ricâl-i nefis ü zenân-ı hevâ birikdikce
Hemîşe kûdek ü cürm ü güneñ olur mevlûd
- 57 Dil olmasa idi lağzîde-pây şufûf-ı hâl
Zemîn-i zillilete olmazdı nâşiyem fersûd
- 58 Füzûnterî-i günâhım nişâbım etdi güzâr
İhâta edemez oldu mücelledât-ı kuyûd
- 59 Meger şefâ‘atiñ ola bu derdime merhem
Ne tövbekâr eder artık aña ne şarf-ı nükûd
- 60 Kapıña eşk-i nedâmet-feşân olup geldim
Revâ mı böyle güneñkârı eylemek merdûd
- 61 Bi-hakk u vahdet-i Hakk u bi-feyz-i nûr-ı ezel
Behişt-i heme-eşyâ-yı ‘âlem-i mefķûd
- 62 Yeter zebâni-i ümm-i ‘umûm-ı nev‘-i beşer
Bi-hâsetkârî-i âdem bi-dâne-i ma‘hûd

- 63 Bi-mihribâni-i Kays u bi-iştiyâk-ı Kerem
Bi-bî-vefâyi-i maḥbûb-ı şân-ı nâz-efzûd
- 64 Bi-iḥtilâf-ı mizâc u ṭabâyi‘-i insân
Bi-ḥikmet-i şer ü şirk-i Mecûs u küfr-i Yehûd
- 65 Bi-sûziş-i per ü bâl-i vücûd-ı pervâne
Bi-şîvekârî-i ma‘şûk-ı bülbül-i nâ-sûd
- 66 Bi-şavt-ı dil-keş-i ḥ’ânendegân-ı bezm-i ṭarab
Bi-lem‘adâri-i mihr-i münîr-i çarḥ-ı kebûd
- 67 Ḥabîb-i pâkiñe eyle şefâ‘atim ilhâm
Eyâ eden anı bu mümkünâta sırr-ı vücûd
- 68 Dil oldu mâ‘il-i ḥüsn-i cemâl-i merḥametiñ
Deriñden olmağı ‘aqlım alır mı hiç meb‘ûd
- 69 Bu bâb-ı sırr-ı ḥikmetdir dönüp yine gelecek
Degil bu ‘Abdi-i müczem olunsa kim maṭrûd
- 70 Hemîşe şalvele-ḥ’ân-ı Nebiyy-i rahmet kim
Bi-şart-ı tarḍiye-hây-ı şaḥâbe-i Maḥmûd

6

Na‘t-ı Diğer

- 4b 1 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
Ḥazret-i faḥr-ı cihâna ḥâk-i pâyim ‘Abdiyâ
Dîde-i sükkân-ı ‘arşa tütüyâyım ‘Abdiyâ
- 2 Ol şeh-i iḳlîm-i levlâk mollanıñ leşkerleriñ
Bârgâh-ı devletinde bir gedâyım ‘Abdiyâ
- 3 Rû-siyâhı bâ‘is-i ye’s ü kunuṭ olmaz baña
Dîde-dûz-ı iltifât-ı Muştafâ’yım ‘Abdiyâ
- 4 Çekdim enbîk-i kalemdeñ âb-ı nâb-ı na‘tini
Şimdi ben sermâyedâr-ı kîmyâyım ‘Abdiyâ
- 5 Hişşedâr-ı şervet-i îmânım ez-rûz-ı ezel
Sâye-i Peygamberî‘de bende bâyım ‘Abdiyâ
- 6 Defter-i bigâneye zâhid beni kayd etmesin
Âb-ı Hızr-ı şer‘ ü dîne âşinâyım ‘Abdiyâ
- 7 Nağme-pervâz-ı figân u nâleyim mânend-i nây
Sîne-çâk-ı ‘aşk-ı maḥbûb-ı Ḥudâ’yım ‘Abdiyâ

Na‘t-ı Dîger

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Eyâ müşkil-küşâ-yı bahş-i ferdâ yine Mevlâ
 Kırdı maqđemiñle i‘tibâr-ı Lât ile ‘Uzzâ
 Hudûsü mihr ü mâh u âteşin oldu bize peydâ
 Kadîm ü hâdişi i‘lâm ile olduñ hüdâ-bahşâ
 Edince şâniñni ta‘zîm-i sübhâne'l-lezî esrâ¹⁴
- 2 Sen olduğda kımât-ârâ-yı mehd-i izzet ü iqbâl
 Firişterler kuşatdı çevre yâniñ bâ-per ü şehbâl
 Zuhûr etdi o demde kâle gelmez bir nice ahvâl
 Binâ-yı hâkisâr-ı küfre erdi birden izmihlâl
 Esâsından yıkıldı tâk-ı kaşr-ı ‘âli-i Kisrâ
- 3 Zuhûr-ı vahy ile Peygamber-i âhir-zamân olduñ
 Emîn-i vahy olan Cibrîl-i Hağ'la hem-zebân olduñ
 Hüküm-fermâ-yı sükkân-ı zemîn ü âsumân olduñ
 Şefâ‘at va‘di ile müjde-bahş-ı mücrimân olduñ
 Ve şâhü’s-şadr-ı fahriñ olalı ser-levha-i Levlâ¹⁵
- 4 Ser ü şân-ı semâ saña dehen-bâz-ı du‘âdırlar
 ‘Uşât-ı mü‘minînâsâ talebkâr-ı ‘ağadırlar
 Bütün halk-ı cihân pâ-beste-i hâbl-i ricâdırlar
 Der-i devlet-me‘âbiñda eli bağı gedâdırlar
 Olanlar ser-te-ser kürsî-nişîn-i mülket-i dünyâ
- 5a** 5 Muhiñ olmaz beyân-ı na‘tiñni bu defter-i idrâk
 Zebân-ı hâme-i mu‘ciz-beyânım olsa da şad-çâk
 Kalıp küfr ü dalâlet şimdi mânend-i has ü hâşâk
 Tulû‘-ı mihr ile güm-kerdi olur encümen-i eflâk
 Çekildi âsumâna hissedince maqđemiñ ‘İsâ
- 6 Egerçi cürm ü ‘işyânım sığışmaz cild-i dîvâna
 Ricâ-yı ‘afv eder geldikde yine şaf-ı dîvâna
 Mübeşşirdir meger kim ‘afv ile ihrâb-ı dîvâna

¹⁴ “سبحان الذي اسرى”
 “Her türlü kusur, ayıp ve eksiklikten uzak olan O (Allah) yürüttü.” (İsrâ,56/1)

¹⁵ “لولاك لولاك لما خلقت الافلاك”
 “Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.”
 Hadis bilginleri, (Sagâni) başta olmak üzere bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirler, lafız itibariyle böyle bir kutsî hadis olmadığını savunurlar.
 Bu bilgilerden bir kısmı, bu söz, hadis olmasa bile Deylemî’nin İbn-i Abbas’tan merfû’ (senesinde atlama olsun olmasın doğrudan Hz. Peygamber’e nisbet edilen hadis) olarak rivayet ettiği şu hadise, “Cebrail bana geldi ve dedi: Allahu Taâla buyuruyor: Yâ Muhammed, sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım.” Başka bir rivayette, “Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım” uydugu için meâl bakımından hadis sayılır derler.” (Yılmaz, 1992: s.113)

Anıñ için heme-dîde-güşâdır luţf u ihsâna
Vişâliñ ârzûsu eyledi bu ‘Abdi’yi şeydâ

[KASÎDELER]

KİTÂBÜ’L-ĞAŞÂYİD

1

Berây-ı Sitâyiş-i Şadr-ı Esbak Merhûm Reşîd Paşa

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 ‘Âlemi pür-nûr eden şubḥ u mesâ şems ü kamer
Ğudret-i Ḥallâk’ı eyler rû-nümâ şems ü kamer
- 2 Birliğine iki şâhiddir Cenâb-ı Vâḥid’iñ
Başka şâhidden bize verdi ğınâ şems ü kamer
- 3 Zülmet içinde kalırdı şun‘-ı ğûn-â-ğûn-ı Ḥağ
Olmasaydı ‘âleme pertev-fezâ şems ü kamer
- 4 Biri şâbit merkezinde dîgeri seyyâr iken
Yine etmez birbirinden inḥinâ şems ü kamer
- 5 Nûr-ı cevherdir biriniñ dîgeriniñdir ‘araz
Cürm-i arza ser-te-ser verir zıyâ şems ü kamer
- 6 Gece gündüz bir gider devrinde yokdur iḥtilâf
Saḥḥ-ı arza çekdi ḥaḥḥ-ı istivâ şems ü kamer
- 7 Müşterî cümle kevâkib nûr-baḥşâ olmağa
Şâbit ü seyyâreye eyler şalâ şems ü kamer
- 5b 8 Biri Ḥân ‘Abdü’l-Mecîd ü dîgeri destûrudur
Hep murâdım söylemekden ânifâ şems ü kamer
- 9 ‘Âleme ne böyle şâh u ne vezîri verdi Ḥağ
Edeli rûy-ı zemîni pür-cilâ şems ü kamer
- 10 Şark u ğarbı şu‘le-i ‘adliyle pür-nûr etdiler
Gece gündüz ğıbtâ eylerse revâ şems ü kamer
- 11 Günlerinde germ ü serd cevır ü zülüm oldu ‘adîm
İki bürhândır buña şayf u şitâ şems ü kamer
- 12 Ey Süleymân-ı zamân bir Âşaf’iñ var ki seniñ
Zann ederler anı ibn-i ber-ḥayâ şems ü kamer
- 13 Böyle bir destûru kanḳı pâdişâha verdi Ḥağ
Görse söylerdi nazîrin evvelâ şems ü kamer

- 14 Şâhid isterseñ Reşîd Paşa'ya rüşd işbât için
Gönderir cümle nücûmu ibtidâ şems ü kamer
- 15 Ol senâversin hemen baħr-i 'adâletde şehâ
Olmaĝa iki kedû hâzır saña şems ü kamer
- 16 Çeşme-i hayvân-ı luţfuñ kıldı sır-âb âlemi
Söylesin görmüş mü mişliñ sâbıka şems ü kamer
- 17 Âsitân-ı devletiñ bûs etmese leyl ü nehâr
Edemezdi ol kadar da i'tilâ şems ü kamer
- 18 Ârzû-yı hıdmetiñle rûz u şeb olmaktadır
Bârgâh-ı 'izzetiñde cebhe-sâ şems ü kamer
- 19 Çârsû-yı dergehiñ dûr eyleyip şubħ u mesâ
Keşkül-i zerrîn-be-dest iki gedâ şems ü kamer
- 20 Anları da şarĝ u ĝarba yeldirir çarħ-ı le'îm
Dergehiñde her dem eyler iştikâ şems ü kamer
- 21 Dîv-i çarħıñ iki çeşmidir görür süflîleri
Dâ'imâ ecrâm-ı 'ulvîden yaña şems ü kamer
- 22 Nev-zemîn ü tâze mazmûn üzre yazdım bir ĝazel
Söyle var mı gördüĝüñ bu tarzı ya şems ü kamer
- 23 Mekteb-i 'aşkıñda okur *Ve'd-Duħâ*¹⁶ şems ü kamer
Ezber eyler vaşf-ı ĝüsnüñ ĝüyyiâ şems ü kamer
- 24 Cebhe vü ruhsârıña teşbîh olunsa vechivâr
Çünkü dünyâya olur pertev-fezâ şems ü kamer
- 25 Âfitâb-ı tal'atıñ rûy-ı zevâli görmesin
Tâ ki oldukça semâda ber-hevâ şems ü kamer

16

Duħâ, güneşin parlayıp yükselmeĝe başladığı kuşluk vaktidir. Bu sözün başında bulunan vav yemin vavı (vâv-ı kasem) dir. Ayette, kuşluk vaktine yemin edildiği için sûreye "Duħâ" adı verilmiştir.

Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber'e bir süre vahiy gelmez. Bunu duyan ve fırsat bilen müşrikler, "Rabb'i onu bıraktı, ona darıldı." derler, inananlar arasında fitne çıkarmaĝa çalışırlar. Bunun üzerine bu süre indirilir.

Birtakım sebepler yüzünden vahiyin bir süre gecikmesi Hz. Peygamber'i çok üzer. Yüce Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammedi yalnız bırakmadığını, güneşin parlayıp yükselmeĝe başladığı, gündüzün en genç zamanı olan kuşluk vakti ile her şeyin rahat ve huzura kavuştuĝu, karanlıĝın çöktüğü geceye yemin ederek şöyle buyurur:

"Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb'in seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette senin sonun, ilkinden iyidir (âhiretin dünyandan iyi olacaktır). Rabb'in sana verecek ve sen razı olacaksın (üzülme). (Duħâ, 93/1-5). (Yılmaz, 1992: 164)

- 6a 26 Şanma ma‘nâsız husûfuyla kûsûfu bunlarıñ
Şerm-i ruhsârıñdan eyler ihtifâ şems ü kamer
- 27 Şarşar-ı gam etdi hâşâk-ı vücûdum ber-hevâ
Cezb eder yek-dîgere çok kehrübâ şems ü kamer
- 28 Sîne-i sîmîn ü zülf-i ‘anberiniñ ‘aşkına
Şark u garbı geşt eder ey dil-rübâ şems ü kamer
- 29 Zer-kaelemle levha yaz ‘Abdî du‘â ebyâtına
Okuyup da tâ ki âmîn-h‘ân ola şems ü kamer
- 30 Pâdişâhâ mihr-i iqbâliñ kesâfet görmesin
Eyledikce haşre dek devr-i semâ şems ü kamer
- 31 ‘Âşafîñla rûy-ı ‘arzı rûşen eyler şöyle kim
Âteş-i reşkiyle göklerde yana şems ü kamer

2

**Berây-ı Sitâyîş-i Serdâr-ı Kerem ‘Ömer Paşa Merhûm Der-Zamân-ı Müşîr-i
Ordu-yı Hümâyûn-ı Rûmeli**

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 O anlara güşâde olmuş idi kişver-i ma‘nâ
Cihânı kaplamışdı nûr-ı tîğ-ı hâme-i inşâ
- 2 Oturmuşdu nice şâhib-kırânlar taht-ı ‘irfâna
Kalem-rev olmuş idi anlara bu ‘arz-ı inhâ
- 3 Ma‘ârif ülkesin silk-i nizâma rabt ederlerdi
Anıñ‘çün dem-be-dem revnağ bulurdu çehre-i fehvâ
- 4 Kılıç germişler idi üstüne bânû-yı ma‘nânıñ
Ne mümkün idi nâ-ehle dirilsin şive-i imlâ
- 5 ‘Azîz-i Mısr-ı ‘irfân olmuş idi her biri şöyle
Ederlerdi nice mazmûnu hüsni Yûsuf’a icrâ
- 6 Belâgat ‘âlemin teshîr edip şemşîr-i himmetle
Müsaşhar olmuş idi anlara bu mülket-i dünyâ
- 7 Kimi iklîm-i nazma kimisi de kişver-i neşre
Cünûd-ı ‘aql u iz‘ân ile etmişlerdi istîlâ
- 8 Kimisi de bu iki kişveri birden edip teshîr
Şehin-şâh-ı cihân-ı ma‘rifet olmuşlar idi tâ
- 9 Eyâdî-i ecânib dâmen-i mülk-i me‘ânîden
Ser-i tîğ-i zebân ile kesilmiş idi ser-tâ-pâ

- 10 Kemâli her şeyiñ dâ'im zevâline işâretdir
Me'âli giderek oldu cihânda birbirin peydâ
- 11 Ma'ârif mülkünü bîgâneler pâ-mâl-i cehl etdi
N'ola mahşûr olursa pâ-y-1 tâht-1 ma'rifet hayfâ
- 6b** 12 Sipâh-1 ma'rifet cümle esîr-i dest-i gâdr oldu
Lisân-1 hâl ile derse revâ her demde vâveylâ
- 13 Kalemle kâğıdıñ beynindeki ser-rişte-i ülfet
Kesildi büsbütün mikrâz-1 cehl ile 'ale'l-'amyâ
- 14 Kurutdu bîh u tebden ser-te-ser bâd-1 semûm-1 cehl
Ne gül koydu ne sünbül bâg-1 'irfânda ne bir eyvâ
- 15 Nice biñ hânedân-1 'ilm ü fazlı etdiler nâ-bûd
Ocağ-1 ma'rifetde dikdi incir bir alây zorba
- 16 Yeñiden vâcib oldu feth-i iklîm-i me'ânî kim
Zuhûra gelmiş idi gayret-i Mevlâ-yı bî-hemtâ
- 17 Faķat iş n'ola idi bir şehe kim i'tibâr eyler
Anı da luţf edip Hâķ eyledi bu ümmete 'iţâ
- 18 O işte Hâzret-i 'Abdü'l-Mecîd Hân-1 keremverdir
Cihânı eyledi el-hâķ zülâl-i re'feti ihyâ
- 19 Cihân-1 ma'rifet deryâ-yı şefķat 'âlem-i re'fet
Mezâyâ âşinâ-yı merķamet zînette dünyâ¹⁷
- 20 Ne gelmişdir ne gelmek ihtimâli var bu dünyâya
Muħaķķaķ böyle bir munşif şehin-şâh-1 cihân-ârâ
- 21 Çekip şemşîr-i isti'dâdı ile silk-i teşhîre
Diyâr-1 dânişe fermân etdi sû-be-sû isrâ
- 22 Eķâlîm-i funûn-1 'ilmi etdi cümleten teşhîr
Ma'ârif mülkünü tevsî'e himmet eyledi Hâķķâ
- 23 Alınmışdı selefde gerçi iklîm-i sühandânı
Ma'ânî kişverine şimdi zam etdi nice ülkâ
- 24 Mücellâdır şu rütbe âfitâb-1 şubh-1 iķbâli
Mu'âdil olamaz zerresine şems-i felek peymâ

17

Vezin hatası yapılmıştır.

- 25 Dağıldı her biri kişver-be-kişver semt-i ma'nâya
Ne ekmek istediler ya ne etdiler şu istid'â
- 26 Cünûd-ı sa'y u himmetle 'umûmen etdiler taşşıl
Kimi hikmet kimi hey'et kimi tab u kimi kimyâ
- 27 Geñişdi bu gidişle merz-bûm-ı dâniş ü 'irfân
İçinden bir kılıç tımârı kaldı şi'ir ile inşâ
- 28 O tımâra üşüp ben de hele bir hişsedâr oldum
Berât mıdır yedimde 'Abdiyâ bu levha-i imlâ
- 29 Kelâmından olur ma'lûm kenîniñ kendi miqdârı
Me'âline bakılsa pek 'abestir fazlımı da'vâ
- 7a 30 Anıñ'çün bu revişde gitmedim vâdî-i eslâfa
Ki onlar etmiş idi mebhaş-i fahriyyede itrâ
- 31 Sitâyışdır merâmım pâdişâhıñ bir müşîrini
Baña fahriyye besdir haq buña şu ni'met-i 'uzmâ
- 32 Hafâyâ âşinâ-yı sırr-ı mektûm-ı dirâyetdir
Kemiyyet fikrin eyler noқта-i mevhûma da bir yâ
- 33 Hele diñlenmez oldu lâfi Zâl u Rüstem'in şimdi
Odur yektâ-süvâr-ı mîşe-zâr-ı 'arz-ı heycâ
- 34 Der-i şehdâne-i baħr-i şecâ'at şâhib-i şavlet
Semiyye Ĥazret-i Fârûk-ı 'âdil kim 'Ömer Paşa
- 35 Olup fermân ile icrâ-yı tanzîmâtına me'mûr
Faqať Bosna diyârı kalmış idi şöyle müsteşnâ
- 36 Uşûluyle sarâya celb ile erkâna 'arz etdi
Ne olduğun merâm-ı pâdişâh-ı ma'delet-peymâ
- 37 Dedi şimden geri artık re'âyâ vü berâyânıñ
Zarâr tecvîz olmaz mâl ü cân u 'ırzına qať'â
- 38 Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
Rüsûm-ı inkiyâdı eylediler şûretâ ifâ
- 39 Meger bunlar re'âyâyı edinmişler idi me'kûl
Bilindi bu reviş servetlerin birden eder ilgâ
- 40 Birikdiler fesâd üzre sarâyda etdiler peymân
Ne olmak ihtimâli var sözünü oldular gûyâ

- 41 Şu rütbe mahremiyette fesâda verdiler şûret
Muḥâl olmuş idi olmak hele ser-rişte-i ifşâ
- 42 Ta‘ahhüd eyleyip her bir işi icrâya me’zûnsan
Hükûmetgehlerine ‘azme etdiler şitâb ammâ
- 43 Varınca yerlerine eylediler fitneye îkâz
Dirildi sû-be-sû ehl-i şekâvet etmege ğavğa
- 44 Cezâ-yı ...¹⁸ lâyıķ oldular ‘ale'l-ıtlâķ
Ki anlar etdiler ezḡân-ı nâsı şöylece igvâ
- 45 O destûr-ı ġuyûr etdi mühimmât u ‘asâķirle
Diyâr-ı ehl-i ‘isyâna hücûmu şöyle bir bâlâ
- 46 Erişdi mecma‘-ı erbâb-ı tuġyâna ‘ale'l-ġafle
Ne mümkün hem-cenâḡ olmak aña şâhin ile ‘Anķâ
- 47 ‘Uşât-ı eşķîyâyı ḡarben ü ḡarben edip te’dîb
Re‘âyâ intikâmın işte etdi böyle istîfâ
- 48 Ḥalâl-i cengde ser-gerdegân-ı ehl-i ‘işyândır
Kimin tutdu kimisin laḡd-i merge eyledi ilķâ
- 49 Muḡaşşıl eyledi dil-ḡâh-ı şâha Cem-cenâb üzre
Şu tarz ile zevâle yüz tutan asâyış-i ibķâ
- 7b 50 Gözetmekdir rızâ-yı pâdişâhı maķşadı ancak
Gözünde olmadığın aḡladım dünyâ vü mâ-fihâ
- 51 Nihâyet bulamaz medḡinde ol düstûr-ı zî-şâmiñ
Ķuşûr eyler ne deñli söylese kilķ-i belâġatzâ
- 52 Baġışlasın şehin-şâh-ı cihâna Ḥaķ anı biñ yıl
Nice feth ü zaferle eylesin aķrânına i‘lâ

3

Ķaşîde-i Dîġer Berây-ı Sitâyîş-i Müşârün İleyh*Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*

- 1 Ne ķadar olsa o meh fülke-süvâr yemm-i nâz
Eder âḡir anı ġarķâb-ı vefâ baḡr-ı niyâz
- 2 Ne ķadar olsa o meh şîveġer-i istiḡķâr
Olur aña ķalemim eşniye-ḡân-ı i‘zâz

18

Bu kelime okunamamıştır.

- 3 Ne kadar etse o meh cevri ni efzûn baña
 Kalemim ol kadar eyle aña ‘aşkı m ibrâz
- 4 Benim ol şâ‘ir-i şeh-nâme-nüvîs-i ‘irfân
 Zabt-ı efkârı ma bu ne varak-ı gerdûn az
- 5 Hâmeme ruḥşat-ı cevân veremem zîrâ kim
 Korkarım tâ ola levḥ ü kâleme şarf-endâz
- 6 Merz-bûm-ı hûneri baña musaḥḥar kıldı
 Hâlık-ı kevn ü mekân pâdişeh bî-enbâz
- 7 Lâl u ebkem ederim nice biñ Eflâtûn'a
 Bezme gevher saçarak nuḥka edersen âgâz
- 8 Sîne-çâk olmada ebvâb-ı me‘ânî-i sūḥan
 Kalemim olalı miftâḥ-ı kilîd-i i‘câz
- 9 Âteş-efşân ḥased eylerim âḥir felegi
 N'ola düşse küre-i zemheriyye sûz u güdâz
- 10 Sür‘at-i fikr-i mezâmîn-i sūḥanda baña
 Eremez olsa Hümâ bâl-güşâ-yı pervâz
- 11 Ne revâdır ereyim zabtına kudret var iken
 Kışver-i ma‘rifeti mülk-i sūḥandan ifrâz
- 12 Ederim mihr-i felek zerreye zerre mihrî
 Ele alırsam eger ḥâme-i şerḥ ü îcâz
- 13 Kalemim kâdr-i mezâmînimi añlar tâ kim
 Her olur olmaz etmez hele medḥ ü îvâz
- 14 Da‘vi-i dânişimi bu daḥi işbât eyler
 Medḥin etdiklerim ‘âlemde degil mi mümtâz
- 15 İşte ez-cümle biri şimdi ‘Ömer Paşa'dır
 Eylemiş nice ‘inâyât-ı Hudâ'yı iḥrâz
- 8a** 16 Şaff-der ma‘reke-ârâ-yı vegâ-yı düşmen
 Ḥaydar-ı maḳtele-pîrâ-yı cünûd-ı gammâz
- 17 Cünbüşe başlasa bâl u per açar bâlâya
 Esb-i çâbü k-rev-i peykârı zemîne sıgmaz
- 18 Ḥaşerât-ı süfehâ kılını incidemez
 Olamaz rûbeh u seg raḥne-nümâ-yı cemmâz

- 19 Gerd-i râh-ı güher-efşânına yüz sürmek için
Eremez peyk-i şabâ biñ yıl ederse tek ü tâz
- 20 Dâver-i Cem-şiyemâ Âsaf-ı Dârâ-haşemâ
Ey olan şimdi cihân içre şecâ'at-pervâz
- 21 Seni ögmüş de şecâ'atle yaratmış Mevlâ
Bunu bilir 'Acem ü Türk ü ahâlî-i Hicâz
- 22 Hem-şinâhıñ olamaz baħr-i veġâda Rüstem
Fülk-i meşhûn-ı güher-bâr ile bir mi tombâz
- 23 Çok degil tîġrıña bu ne nemed-i eflâki
Darbe-i yekle dü-nîm eylese mânend-i piyâz
- 24 Karz-ı mihr ü mehi pul gibi bilirse bilirim
Hağ seni eyledi âzâde-ser-i hırş u âz
- 25 Hağ bilir ki olamam hâtime-yâb-ı ikmâl
Vaşfiñi yazsam eger leyl ü nehâr u kış u yaz
- 26 Yoğ iken bir degerim rütbe de aldıñ baña
Saña denmez mi veliyyü'n-ni'am-ı ihsân-sâz
- 27 Hele ihsân u 'inâyâtıñ ile görmem pâyân
Görmedim Hağ bu ki zâtıñ gibi bir bende-nüvâz
- 28 Bir ġazel de yazayım mu'riiz-i med soñrasında
Kilk-i zerrîn-i keremle anı şemşîriñe yaz
- 29 Ey cefâ-pîşe vü 'âşık-keş-i şûh-ı tannâz
V'ey cihâni birbirine katıcı ġammâz
- 30 Ne zamân göñlüñ olur merħamet-i 'uşşâka
Daha mı bulmayacak va'd-i vişâliñ incâz
- 31 Bu mevâ'id-i pey-â-pey dili bîzâr etdi
Daħi etmez misiñ ey mâh beni maħrem-i râz
- 32 Öyle bî-tâb-ı cefâ vü elemiñdir dil kim
Kalsam âħir ne 'aceb beste-dehene âvâz
- 33 Geçilir mi güzelim kañtara-i 'aşkıñdan
Emr-i müşkil imiş eyvâh-ı hağîkatde mecâz
- 8b 34 Zâhid atma yine mes'eleyi medreseye
Nûş-ı şahbâya 'aceb kıl kadar olmaz mı cevâz

- 35 ‘Abdiyâ vaşla bedel sîm ü zer ister ol şûh
Bir pul etmez gazeliñ olsa da mazmûn-tırâz
- 36 Gâyete erdi sühan geldi du‘â hengâmı
Tâ ki erbâb-ı şalât işide gül bâng-ı namâz
- 37 Seni bağışlaya şâhen-şeh-i devrâne Hudâ
Dinleye şavletiñi Rûm u ‘Irâk u Şîrâz

4

Berây-ı Sitâyîş-i Şadr-ı Müşârün İleyh*Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*

- 1 Gerçi teşhîr eyledim ey hâme-i imlâ seni
Lîk her dem ederim âvâre-i inşâ seni
- 2 *Levh-i Mahfûz*¹⁹ dilimde ketm-i esrâr eyleyip
Her naşılma mahrem-i râz etmedim hâlâ seni
- 3 Gerçi zâhirde hamûş u bî-zebânsıñ ey kalem
İstedikce söyledir dânişver-i ma‘nâ seni
- 4 Neş’esizlikden bu rütbe iştikâ bilmem nedir
Mest-i lâ-ya‘kıl eder nuçkumdaki şahbâ seni
- 5 Eylemem ben keşf-i râz u sen daği şakq-ı zebân
Korğarım lâl etmesin bu rütbe istiğnâ seni
- 6 Kadriñi bâlâterîn-i kâ’inât etdi Hudâ
Bir kısımle eyledi mümtâz u müstesnâ seni
- 7 İşte ezhâr-ı ma‘ârif bir yerin oldu güşâd
Ben de etdim hem-zebân-ı bülbül-i gûyâ seni
- 8 Sensin ağardan yüzün erbâb-ı fazl u dânişñi
Rû-siyâhı dâğ-ber-dil etmesin kat‘ân seni
- 9 İrtifâ‘-ı kadriñi inkâra yokdur cür’etim
Elde tutdu şad-hezâr İskender ü Dârâ seni
- 10 Şanma rüçhâniyyetiñ fark etmez ehl-i i‘tibâr
Eylediler gerçi seyfe şûretâ hem-pâ seni
- 11 Dâniş ü ‘irfân ile âfâkı tutdu şöhretiñ
Cümleden a‘lâ bilir her ‘âkıl u dânâ seni

¹⁹ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. “(Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır. (Allah’ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha’dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 12 İŖte geldi mevsimi ta'yîn etdim bir iŖe
 K̄albime ilhâm etdi Ŗifat-ı Mevlâ seni
- 13 Mu'tenâ 'indimde ol rütbe bu iŖ tâ Ŗöyle kim
 Bulmadım hiç kimse ta'yîn edecek illâ seni
- 14 Bir hıdîv-i 'aşrıñ evŖâfında ol kim fem-güŖâ
 Cümle erbâb-ı kalemde o bilir ra'nâ seni
- 9a** 15 Ŗadr-ı devletde odur gehvâre cünbân-ı nizâm
 Tıfl-ı bih-zâd-ı hayale edeli lâle seni
- 16 Ŗöyle kim gündüzleri âbisten-i ma'nâ edip
 Leyle-i hablı içinde ediyor hablâ seni
- 17 Ol vezîr-i nâmdâŖ Ŗifat-ı Hayru'l-Verâ
 Eyley elbet her iŖinde 'urvetü'l-vüskâ²⁰ seni
- 18 Ŗanma ma'nâsız dü-nîm eyley zebânıñ ey kalem
 Selb-i cevri ü celb-i dâde eyleyiyor îmâ seni
- 19 Nuğk-ı cân-baĖŖı MesîhâveŖ cemâdı söyleydir
 İstese her demde eyley bülbül-i gûyâ seni
- 20 Sen hemân eyley hemîŖe medĖini vird-i zebân
 Eylesin revnağda 'âlem-i ReŖîd PaŖa seni
- 21 MüŖterî olsa 'UĞârid'de beyân-ı vaŖfına
 Âsumâna git ki etsin âlet-i îtrâ seni
- 22 Ŗimdi bi'z-zât eylesin evŖâfını 'Abdî bilen
 Eyledim ben âsumâna ey kalem isrâ seni
- 23 ÂŖafâ Ŗadrâ kerîmâ dâverâ dâniŖ-verâ
 Eylemiş Hağ zînet-i ruğsâre-i dünyâ seni
- 24 Nice Eflâtûn-ı silk-i fikre alsın 'ağl-ı küll
 Lü'lü-i Ŗehdâneâsâ eyley istignâ seni
- 25 Cümle erbâb-ı 'uğûl olsa bir iŖte müŖfik
 Ėall-i müŖkil edemezler bulmadıkca tâ seni

²⁰ Urvetü'l-vüskâ, kopması mümkün olmayan en sağlam kulp anlamına gelir. Bu sözü Müslümanlık ve Hz. Muhammed diye yorumlayanlar da vardır. Araplar, deveyi bağladıkları ağaca "urve" derler. Kur'an'da benzetme yoluyla putları inkâr edip Allah'a inanma durumuna "Urvetü'l-vüskâ" denmiştir. "Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğût (Ŗeytan)ı inkâr edip Allah'a inanırsa, muhakkak ki o, kopmayan, sağlam bir kulpa yapılmıştır. Allah işitendir, bilendir." (Bakara, 2/256) (Yılmaz, 1992: 157)

- 26 Sînesinde şu görülen şeyleri şanma nücûm
Taķınır teller görünce künbed-i mînâ seni
- 27 Âfitâb-ı ‘âlem-efrûz-ı semâ-yı dânişin
Mâ-verâ-yı arza dek eyler hayâ-bahşâ seni
- 28 Dâniş ü ‘irfân nedîm-i bezm-i hâşîndır sezâ
Bir nefes terk edemezler yâ küfür hâşâ seni
- 29 Biñde bir luţf-ı cezîlin hâķķın îfâ edemem
‘Ömrüm oldukça sitâyiş eylesem şadrâ seni
- 30 Şübhesiz sermâye-i ehliyyetim mefkûd iken
Rütbemiñ terfi‘ine Hâķ eyledi îgrâ seni
- 31 Bir ğazel de söyleyim tâ edeyim hatm-i kelâm
Etmesin âzâde-dil kilik-i belâgatâ seni
- 32 Âh çeksem sîneye bir kerrece tenhâ seni
Etsem ey meh mahrem-i râz-ı dil-i şeydâ seni
- 9b** 33 Hâleveş ‘uşşâķ almış bu gece orta yere
Ey meh-i ‘âlem-fürûz-ı evc-i istignâ seni
- 34 Âķir olduñ ben gibi bir bî-vefâyâ dil-firîb
Âh-ı âteş-hîzim etdi âteşe ilkâ seni
- 35 Kâ’inâtı büsbütün meftûn etdiñ ey perî
Ben degil hep özlüyor dünyâ vü mâ-fihâ seni
- 36 Eyledi gül-penbe-i ruhsârıñ anı şermsâr
Al al olur görünce lâle-i hamrâ seni
- 37 Fikr-i nîk ü bed ile olmakdayım âvân-güzâr
Bulurum her dem gönülde yâ raķîbi yâ seni
- 38 Şafha-i rengîn-i ruhsârıñdaki hâl-i siyâh
Eylemişdir ğıbta-bahş-ı ‘anber-i sârâ seni
- 39 Geldi hengâm-ı du‘â ey âsaf-ı ‘âlî-tebâr
Ber-murâd etsin hemîşe Hâlîķu'l-eşyâ seni
- 40 Tâbe-rûz-ı rüst-e-hîz ede şadâretde mekîn
Şıfat-ı ‘Abdü'l-Mecîd hâş-ı cihânârâ seni

5

Berây-ı Sitâyış-i Hayri Efendi Merhûm*Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün*

- 1 Cihânda tab'-ı selîs ü selîmîme Hakkâ
'Înâyet-i ezeldir sitâyış-i 'urefâ
- 2 Ne dem ki hâme-be-dest-i sühânveri olsam
Gelir hayâlîme elbet medâyîh-i küberâ
- 3 Tenezzül eylemem aşla esâfîli medhe
Velev ki olsa da anlar e'âzım-ı vüzerâ
- 4 Senâ vü medhîni ancak hâşa haşr etdim
'Ulüvv-i tab'ımı bilsin efâzıl-ı zurefâ
- 5 Benem o hurde-şinâs-ı mebâhis-i hikmet
Nice efâzıl-ı devrân kalır yanımda kaba
- 6 Sihir dedikleri şan'at me'âl-i nazmımdır
Özüm Kelîm-i me'ânî sözüm yed-i beyzâ
- 7 Süvâr-ı eşheb-i dâniş benim gelir baña
Hünerverân-ı zamâna piyâde-i ma'nâ
- 8 Benimle kim ki eder ise muğbile kaçdı
Bidâyet-i sühânında gelir zuhûra hatâ
- 9 Ne şeyh-i tekye-nişîn ü ne muzî-i 'ömrüm
Hudâ sühânla beni kıldı anlara i'lâ
- 10 Bir ism-i fâ'ili mef'ûle eylesem îşâl
Tevellüd eyler o demde me'ânî-i imlâ
- 10a** 11 Hülâşa halk-ı me'ânî menût-ı emrimdir
Hıttâb-ı künle sözümde neler olur peydâ
- 12 Cenâb-ı Hayri Efendi muhâsib-i ordu
Degil mehâsin-i ahlâkı kâbil-i ihşâ
- 13 Hudâ ma'ârif ü dânişle zâtını etmiş
Ser-âmed-i ser-i şaf-ı ecille-i 'uqâlâ
- 14 Dakîkadân-ı me'ânî şahîfe-zîb-i kemâl
Odur yegâne-i 'aşr u güzîde-i keremâ
- 15 Muşâlih ehline redd ü kabûlü bürhândır
Dese ne'am demez artık bir işde kimseye lâ

- 16 Muşahhîh-i galatât-ı fuhûl-i imlâdır
Müdekkik-i melekât-ı ma‘ârif ü inşâ
- 17 Bırak medâyiğ-i sâ’ir şifâtını şöyle
Gınâ-yı tab‘ına bulmaz nihâyeti şî‘râ
- 18 Seḥâ yanında bir ednâ gulâm-ı melîkdir
Göreydi cûdunu ḥayrân kalırdı ḥâtem-i Tâ
- 19 Nazımda şânî-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mümâsil-i bülegâ
- 20 Var idi maṭla‘-ı mihre furûğ-ı iqbâli
Mişâl-i zerre kalırdı kevâkib-i dünyâ
- 21 Ne deñli olsa da müşkil işe verir şûret
‘Ulüvv-i himmeti kal‘-ı cibâl eder Ḥaḳḳ'a
- 22 Nazîf Efendi gibi bâ-cenâhı da vardır
O da anıñ gibi olsa ser-âmed-i zurefâ
- 23 İki yek-digere muvâfiğ u hem-ḥâl
Yerinse bunlara şâyân o farḳadân-ı semâ
- 24 Raḳam-nüvîs-i mehâm u kalem-zen-i inhâ
Biri müvekkil-i defter o dîgeri inşâ
- 25 İki cenâhıdır anlar çep ü yemîninde
Mişâl-i murğ-ı muḳaddes hele ‘Ömer Paşa
- 26 Ḳadir-şinâs-ı ma‘ârif denir o düstûra
Ki bunlara oluyor o nevâle-baḥş-ı ‘atâ
- 27 Du‘âya başla ki ‘Abdî zamânı gelmişdir
Ne deñli eyleseñ erte sitâyiş-i ıtrâ
- 28 Ḥudâ bağışlaya biri birine her birini
Felekde devr ede tâ kim kamerle şems ü duḥâ

6

Berây-ı Sitâyiş-i Kâmil Paşa Müfetdiş-i Bosna in Ḳaşide Be-her Tezyîn-i**Dîvân Nivişteest²¹***Mefâ ‘ilün / Müstef‘ilün / Fâ ‘ilün*

- 10b** 1 Cihâna cinân reşk ederse revâ
Bahâr eyledi feyzini rû-nümâ

²¹ Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “İntihâbdan Mahrûm Şode” şeklinde bir not bulunmaktadır.

- 2 Kurup haymesin bâğa şâh-ı bahâr
Zemîn oldu revnaqla reşk-i semâ
- 3 Geçip taht-ı gülşende etdi cülûs
Şeh-i nev-bahâr oldu fermân-revâ
- 4 Yazıp berg-i gül üstüne ‘arz-ı hâl
Bahâra hezâr eyledi iştikâ
- 5 Dedi ey şehin-şâh-ı gülşen-penâh
Beni eyledi lâl ü ebkem şitâ
- 6 Olup bîntâde rakîbe mişâl
Beni gülden etdi nice dem cüdâ
- 7 Dağı böyle nice şikâyet edip
Zevâl-i şitâya olup fem-güşâ
- 8 Gül ü bülbülün gayretine düşüp
Şeh-i nev-bahâr oldu hemen fezâ
- 9 Mühimmât-ı harbi müheyyâ edip
Sipehdâr olundu nesîm-i şabâ
- 10 Tutuşdu cünûd-ı şitâ vü bahâr
Buña etdiler hep felekler bükâ
- 11 Harâmî-i dey bâğı başmış idi
Hücûm-ı bahâr etdi anı hebâ
- 12 Çekildi cibâle şitâ leşkeri
Ne kaldı şitâdan eser ne şitâ
- 13 Gülistânı zabt etdi şâh-ı bahâ
Ferâmûş olundu geçen mâ-cerâ
- 14 Büküp boynunu karşısında çınâr
Egerçi leb-i cûda der-sâye-sâ
- 15 Yağ üstüne eylemişler kıyâm
Kadeh-i ber-kef olmuş bütün lâlehâ
- 16 Benefşe edip lâleye ser-fürû
Hicâbından olmuş yere cebhe-sâ
- 17 Gelip eyledi bâğa ‘arz-ı cemâl
Cenâb-ı latîf-i gül-i hoş-liqâ

- 17 Bir ‘âlfî-himem ki- âşafîñ medhîni
Çemende oğur bülbül-i hoş-nevâ
- 18 Ne ‘âşaf ki zâtına olmaz mişâl
Nice şaff-der ü zâde-i pür-zîyâ
- 19 Göreydi sözünde olan hikmeti
Felâtûn ederdi özünden hayâ
- 11a** 20 Ne gördüm nazîrin ne görmek ümîd
Ki olsa kemâlâtla rûşenâ
- 21 *Seniyyü'l-mizâc se ‘idü'n-nehhâc*
Semiyy-i cenâb-ı beniyyü'l-ver ‘â²²
- 22 *Şahîhu'l- ‘akâyid cîhu'l-vech*
Faşîhu'l-lisân şarîhu'l-vefâ²³
- 23 Göreydi bezr-i cemhurî zâtını
Olurdu aña ‘aklı hayret-fezâ
- 24 Eyâ kâmil-i küll-i zü-fünûn
Müşîr-i müfehham Müfettiş Paşa
- 25 Degil ben ‘Utarid dañi bulamaz
Seniñ şanıña elverişli senâ
- 26 Ne deñli belâgat beyân eylesem
Eder hâme-i vaşfiñda yine hañâ
- 27 Kemâl-i ‘ubûdiyyetim sevğ eder
Ne haddim kaşîde vereyim saña
- 28 Du‘â vañtidir ‘Abdiyâ şimdicek
Hemîşe Hudâ'dan budur hep ricâ
- 29 Cenâbîñ be-Hağğ-ı Resûl alsa
Bağışlaya şâh-ı cihâna Hudâ

²² Türkçesi: Mizâcı yüksek, kılavuzu mutlu
Onurun oğlunun yüce adaşı

²³ Türkçesi: Akâidin doğrusu, hayâ sahibi
Düzgün konuşan, vefâsı aşikâr

7

Berây-ı Sitâyîş ‘Ali Gâlib Paşa İn Kaşîde Be-her Tezyîn-i Dîvân-Nivişteest²⁴

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Bilirsen dâd-ı haq olan eyâ kilik-i belâgatza
Baña ‘aql-ı selîm imhâ nîk-evşâfını imlâ
- 2 Taharrî-i vesîle eylemem medh ü senâsında
Yeter memdûhumuñ ehliyyeti sermâye-i ıtrâ
- 3 Medâr-ı imtiyâzı âdemiñ ‘aql u dirâyetdir
Hıredmendân ederse çok mudur cühhâle isti‘lâ
- 4 Anıñ‘çün ‘aql u dâniş ehlini herzede bulursam
Senâ vü medhîni haqqında sözler ederim inşâ
- 5 Bu vâdîde şu rütbe meslek-i ifrâta gitdim kim
Muhibb-i ‘âkıll oldum hâşım-ı cânım olsa da
- 6 Ya bir ‘âkıll bulur da mazhar-ı luğfide olursam
Naşıl etmem uğur-ı devletinde cânımı ifnâ
- 7 Egerçi behredâr-ı ‘aql u dâniş olmadım ammâ
Beni dîvâne-i ‘aql u feţânet eyledi Mevlâ
- 11b** 8 Dili âzâde etdi birtakım nâ-ehliñ evzâ‘ı
Ne bende koydu şabır ne gönülde hı‘âhiş ü sevdâ
- 9 Teniñ tab‘ât-ı cühhâle efendi olmadan yegdir
Hele olmak bu ‘âlemde esîr-i ‘âkıll ü dânâ
- 10 Evel ol ‘âkıll soñra nuṭku halk etdi Cenâb-ı Haq
Furû‘âtından oldu bu ikisiniñ heme eşyâ
- 11 Cenâb-ı ‘âkla nuṭku tercümân etdi ‘akîbinde
Olup yek-dîgeri beynine nisbet böylece peydâ
- 12 Bu iki cevher-i ‘âlem-bahâya kim ki mâlikdir
Aña insân-ı kâmil dense olur lâyıq u ahrâ
- 13 Hıredmendân-ı ‘aşrı vezn edip mîzân-ı ‘âkıllımla
Bu meşcere görüldü cümleye Gâlib ‘Alî Paşa
- 14 O bir düstûr-ı zî-şân-ı mufahhamdır ki evşâfi
Yazılsa haşre dek olmaz kalemle kâbil-i ihşâ

²⁴ Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “Bu dañi intiñâbdan mahrûm edilmiştir.” şeklinde not bulunmaktadır.

- 15 Naşıl ‘aql u dirâyet şâhibi olmaz bu ‘âlemde
Bir âdem ki ola ferzend-i âlî-i Reşîd Paşa
- 16 Familyaca olupdur hânedân-ı dâniş ü ‘irfân
Degil midir müsellemler cümleñiñ ‘indinde bu da‘vâ
- 17 Hâyât-efzâ olur merde dilân-ı guşşaya her dem
Olunca nuṭṭ-ı cân-baḥşı ile bezme şafâ-baḥşâ
- 18 Raḥîḳ-i iltifâtında şu rütbe neş’e gördüm kim
Bu hükmü âdeme vermez hele keyfiyyet-i şahbâ
- 19 Bu sevdâ ile kaç def’a gidip devlet sarâyına
Şeref-h’âh-ı meşûl-i hâk-i pâyı olmuşum ammâ
- 20 İki def’a faḳaṭ ruḥsâre-sây-ı dâmeni oldum
Ḳuşûrunda olup ‘avdetle hüzn ü guşşaya hem-pâ
- 21 Beni beñzetdi ağalar perestişkâr-ı iḳbâle
Huzûra dâhil olmaḳla müyesser olmadı ḥayfâ
- 22 Hâkîr ise ne rütbe ḥaḳ-şinâs-ı luṭf u iḥsânım
Ḳabûl etmem hele küfrân-ı ni‘met etmegi ḥâşâ
- 23 ‘Azîmet eylemekden hâk-i pâyına ğaraz ancaḳ
Selefde nâ’il olduḡum ḥuḳûḳ-ı ni‘meti îfâ
- 24 Lisânen yol bulunmaz oldu tefhîme bu efkârı
İşim ancaḳ saña ḳaldı eyâ kilik-i süḥan-pîrâ
- 25 Bu efkâr-ı derûn-ı ‘âciziyyi zabṭ ile bir bir
O düstûr-ı felek-câha feşâhatle edip inhâ
- 26 Ki şöyle söyle kim ben anlarıñ meclûb-ı luṭfuyum
Ḳapı yoldaşlarıma intisâbım eylesin îmâ
- 27 Müşîrâ dâverâ ‘acz-i nüvâzâ ‘âtîfetkârâ
Eyâ zât-ı kerîm-i ḥaḳ eden aḳrânına i‘lâ
- 12a** 28 Familyaca sizi medḥ ü senâyâ vaḳf-ı nefis etdim
Dönersem bu sözümden olayım ‘âlemde ben rüsvâ
- 29 Degildir ‘arz-ı kâlâ-yı ma‘ârif Ḥaḳ bilir anı
Bu taşdî‘den ğaraz ancaḳ ḥulûşum etmedir îmâ
- 30 Riyâ etmem be-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i Ḥaḳ böyledir gönülüm
Edelden hâk-i pâyiñ sürme dîdemde degil dünyâ

- 31 Olunursa bu sözler iddi‘â-yı maḥz ile te‘vîl
Naşıl isterseñ öyle imtiḥân eyle efendînâ
- 32 Muḥaşşıl şıdḳ-ı da‘vâya kıoya sözler verip şimdi
Sened yollu yazıp bu ‘arz-ı ḥâli eyledim imzâ
- 33 Kıo taşdı‘i yeter ‘Abdî du‘â hengâmı gelmişdir
Şu tarz üzere Ḥudâ’dan ol terennüm-sâz-ı istid‘â
- 34 Cihân durduḳca olsunlar nev-â-nev maḫzar-ı iḳbâl
Ola aḫvâl bakan gözler hemîşe anlara a‘mâ

8

Berây-ı Sitâyiş-i Ömer Paşa-yı Müşârün İleyh*Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*

- 1 Fem-i nâ-ehle kim bir söz düşerse anda şân olmaz
Belâgat bir taraf belki selâmetden feşân olmaz
- 2 Zülâl-i nutḳ eger geçmezse enbîḳ-i belâgatden
Leṭâfet-baḫş-ı ṭab‘-ı müştakîm-i şâ‘irân olmaz
- 3 O sözler ki ola ḥâyîde-i efvâh-ı nâ-ehlân
‘İbârâtında kaṭ‘an lezzet-i ḥüsn-i beyân olmaz
- 4 Olur mu encümen-pîrâ-yı ülfet câhil ü dâna
Hezâr-ı ḥoş-nevâ zâğ-ı siyehle hem-zebân olmaz
- 5 Yeri geldikde şarf-ı cevher-i mazmûn eder şâ‘ir
Bu yolda cüst ü cüy-ı mebḫaş-ı sûd u ziyân olmaz
- 6 Mezâyâ-yı sühân ‘arz-ı cemâl eyler mi nâdâna
Zen-i pâkîze-dâmen hem-fîrâş-ı ḳaltabân olmaz
- 7 Ma‘âzallâh nihâl-i nazmı kaṭ‘ eyler ḫaṭabâsâ
Beterdârân-ı ḥîzem terbiyetle bâğbân olmaz
- 8 Ḥayâlât-ı sühandan müstefîd olsun mu nâ-ehlân
Ahâlî-i Ḥabel memnûn-ı luṭf-ı gülsitân olmaz
- 9 Ben ol meddâḫ-ı zât-ı şaff-der-i rûz-neberd ḫakîm
Ḥuzûrumda olur olmaz muḳallid fıḳra-ḫ‘ân olmaz
- 10 O bir düstûr-ı manşûr‘u-l-livâdır ki ser-i tîğı
Dü-nîm eyler ‘adûyu ḫançerinde ḫiç ḳan olmaz
- 11 Gelip geçdi cihândan gerçi nice şaff-der-i Rüstem
‘Ömer Paşa gibi şavlet-nümâ-yı düşmenân olmaz

- 12 Lüzûmun selb ederdim olmasa mu‘tâd-ı nev-bütücü
Der-i iclâline iqbâli gibi pâsbân olmaz
- 13 Muḥakḳak ḥüsn-i tedbîri gibi ol zât-ı zî-şânıñ
Cihânda sefk-i ḥûn-ı düşmen-i seyf ü sinân olmaz
- 14 Cenâb-ı devletinden dâne-i top u tüfenkâsâ
Hemîşe düşmene irsâle lâyıḳ armağan olmaz
- 15 Şecâ‘at ‘abd-i memlûk-ı besâlet-ḥâne-zâdıdır
Buña seyfî gibi ḳaṭ‘ı delîl-i râygân olmaz
- 16 Müşîrâ dâverâ düşmen-şikârâ şavt-endâzâ
Ġubârıñ şakḳ eder ‘âlemde şimdi ḳahramân olmaz
- 17 Olur ba‘zı dil-âverler egerçi nev-be-nev peydâ
Velî zâtıñ gibi reşk-âver-i şâhib-ḳırân olmaz
- 18 Fütûḥât u zafer olsun hemîşe yâver-i ḥarbiñ
Saña tevfiḳ-i Bârî‘den güzel peyk-i revân olmaz
- 19 Cihân bilir bunu ḥabl-i metîn-i himmetiñ gibi
Eyâdî-i ‘adûyu bend eder bir peşimân olmaz
- 20 Deḥâlet etse n'ola leşker-i a‘dâ gelip bir bir
Seniñ sâyeñden özge anlara cây-ı emân olmaz
- 21 Tevaḳḳuf eylemem ḥalt-ı kibîr etmiş derim elbet
Denilir ḳavm-i Rus'a laṭme-ḥ‘âr-ı Müslümân olmaz
- 22 Ġılâf-ı sîneñ içre dûr eden fikr-i ‘amîḳiñveş
Hele ḳaṭ‘-ı ser-i a‘dâya tîğ-i ḥûn-feşân olmaz
- 23 Ḥaḳîri ḥâk-i pâyiñden niçin dûr etdi bu demde
Müsellemdir felek erbâb-ı şıdḳa mihrîbân olmaz
- 24 Ḳo taşdı‘i yeter ‘Abdî du‘â hengâmı gelmişdir
Velî-i ni‘mete bundan güzel şarf-ı lisân olmaz
- 25 Müşîrâ Ḥaḳ özüñ bağışlaya ‘Abdü'l-Mecîd Ḥân'a
Seniñ ḳadriñ bilir anıñ gibi şâh-ı cihân olmaz

9

Berây-ı Sitâyîş-i Kâmil Yûsuf Paşa Re‘îs-i Meclis-i Vâlâ*Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün*

- 1 Etmeseydi sırrını ḥâme fedâ-yı dâniş
Elbet olur idi ‘âlemde cüdâ-yı dâniş

- 2 Tâlibi olsa girân-cân u batû'l-iz'ân
Cezb eder mi anı hiç kâh-rübâ-yı dâniş
- 13a** 3 Dem-be-dem etmede ıslâh-ı mizâc-ı âdem
Mu'tedildir o kadar âb u hevâ-yı dâniş
- 4 Ne felek ancak olur şahne-i pür-ḥayme anıñ
Mütenâhî degil ezyâl-i fezâ-yı dâniş
- 5 Kim ki Hâk üzre ola encümen-ârâ-yı vifâk
Bezl eder varanı hep âgeh ağa-yı dâniş
- 6 Hâşılâtı ne olurdu 'acabâ 'âlemde
Küre-i cehle muhîṭ olsa semâ-yı dâniş
- 7 Râm olmaz hele nâ-ehl ü teniñ ṭab'âne
Şâhid-i gül-beden-i rûḥ-fezâ-yı dâniş
- 8 Dâ'im erbâbı sitem-dîde-i nâdân ise de
Çekilir çâresi ne derd ü belâ-yı dâniş
- 9 Gonca-i fikri şular ölmeden evvel ḥandân
Esmese bir dile ger bâd-ı şabâ-yı dâniş
- 10 Şimdi vaz' eylediler lafzına ma'nâ-yı dîger
Bir alay kendini bilmez budalâ-yı dâniş
- 11 'Abdiyâ farz edelim sende anıñ yok eſeri
Micmer-i dilde be-nâr 'ûd u 'hevâ-yı dâniş
- 12 Nerede bulsam anıñ ehlini medḥ ü vaſfa
Beni mecbûr ediyor ḥubb ü velâ-yı dâniş
- 13 İşte ez-cümle biri şıfat-ı Kâmil Paſa
Ki odur cür'a-keş-i sâgar-ı lâ-yı dâniş
- 14 Gelmedi zâtına hem-pâ-yı ma'ârif el-Hâk
Kurulaldan beri 'âlemde binâ-yı dâniş
- 15 Nev-be-nev ſunmadadır destine câm-ı iḳbâl
Sâki-i sîm-ten-i ſîve-fezâ-yı dâniş
- 16 Zât-ı 'âlî-güherîn kıldı Cenâb-ı Mevlâ
Pîſvâ-yı ſaf-ı erbâb-ı gınâ-yı dâniş
- 17 Rû-nümâdır nazar et cebhe-i iḳbâlinde
Cevher-i 'aql u zekâ ile ſafâ-yı dâniş

- 18 Dem-be-dem vermede pîrâye-i fevka'l-'âde
Dûş-ı iqbâline zerrîn kabâ-yı dâniş
- 19 Olsa bezminde Felâtûn u Aristo hâzır
Anlara zâtı olur kıble-nümâ-yı dâniş
- 20 Hâk bu ki 'âleme ol dâver-i Âşaf-re'yi
Gıbta-fermâ ediyor feyz ü nümâ-yı dâniş
- 21 Sâyesinde n'ola bulursa revâc kâmil
Gün-be-gün artmadadır bey' ü şirâ-yı dâniş
- 22 Zâtıdır h̃âce-i bâzâr-ı ma'ârif şimdi
Bağ ne rütbe görülür hışb u rehâ-yı dâniş
- 13b** 23 Âşaf-ı Cem-şiyemâ dâver-i Dârâ-şaşemâ
Görmedim sen gibi dil-sîr-i gıdâ-yı dâniş
- 24 Mâlikâne verilip kayd-ı hayât ile saña
Silk-i mülkünde bütün şehr ü kurâ-yı dâniş
- 25 Neşr olur her tarafa maşrıq-ı iqbâliñden
Pertev-efzâ olalı nûr-ı ziyâ-yı dâniş
- 26 Zühre-i fikriñi Nâhîd-i neşât oynatarak
Bezmi 'ıyşında çalar çeng ü nevâ-yı dâniş
- 27 Şâhid-i yahşî semâ'-hâne-i iclâliñde
Devr ü rakşa götürür nağme-i nây-ı dâniş
- 28 Gelicek mevkı'ı şarf eyleyerek aḥkâmın
Sen edersen hele icrâ-yı kazâ-yı dâniş
- 29 Ol hemen maştaba-pîrâ-yı huzûr u iqbâl
H̃âbgâh oldu saña kaşr-ı serâ-yı dâniş
- 30 Söz tamâm oldu eyâ zât-ı 'adîmü'l-emşâl
Bir du'â eyleyelim saña berây-ı dâniş
- 31 Görmeye pertev-i iqbâliñ ederdî zevâl
Şu'le verdikce saña şems-i duḥâ-yı dâniş

10

13b

Kaşîde-i 'Osmâniye

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Cebîn-sây-ı şenâ olsan n'ola dergâh-ı Yezdân'a
Bizi kûl etdi zîrâ hânedân-ı âl-i 'Osmân'a

- 2 Esâs-ı dîne bunlardır veren sermâye-i kuvvet
Bu kulluk vâcib oldu cümle efrâd-ı Müselmân'a
- 3 Bu nesl-i 'âli-i 'Osmâniyânın etdiği lutfu
Selefde kankı nesl-i devlet etdi ehl-i îmâna
- 4 Ne rengi kesb ederdi kişver-i Rum'ın 'aceb hâli
Eger 'Osmân Gâzî gitse idi mülk-i mâhâne
- 5 Yağûd oturmasaydı taht-ı hâra saht-ı dünyâya
Cenâh-ı merhametle sâye şaldı zîr-i destâna
- 6 Güneh olmazdı nâz u cilvelerle etmeye refât
Meğâbîb-i perî semâ-yı nuşret bezm-i 'Osmân'a
- 7 Bu ikbâl-i dem-â-dem oldu hep evlâdan mevrûş
Bedîhîdir bunu bilmek tavaqquf etmez iz'âna
- 14a** 8 Ne himmetdir ki geçdi Rumeli'ne şal ile evvel
Deñizler âferîn etdi Süleymân İbn-i Orhan'a
- 9 O Şehzâde gâzâ kaşdı ile oldu sipeh-sâlâr
Cünûd-ı Müslimîn'e hem ricâl-i gayb-ı Sübhân'a
- 10 O rütbe izdihâm-ı düşmen ü noşşân-ı kuvvetle
Fütûhâtı olur hayret-fezâ efkâr-ı insâna
- 11 O anlarda cihâd-ı dîn ile meşgûl iken bunlar
Mülûk-ı tâ'ife cür'et ederdi bağı u 'işyâna
- 12 Hele İsfendiyâr u Germiyânlar ile emsâli
Şekâvetde berâber idiler âl-i Karaman'a
- 13 Selâtin-i vegâ-âyîn-i 'Osmânî 'ale'l-gâfle
Atardı her birin yek-hamlede vâdî-i hizlâna
- 14 Kosoşa Vak'asından bahse hâcet var mıdır âyâ
Nice emsâli rûşendir tevârîh âşinâyâna
- 15 Olurdu pâydâr şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a
- 16 Bu mihr-i saltanat-ı şad-ekole varmış olmuşken
Muhammed Hân evvel himmet ile çıkdı meydâna
- 17 Kıyâm etdi o rütbe dest-bürd-i yâr u ağıyâra
Ne verdi düşmenâna mülkünü ne dest-i ihvâna

- 18 Naşıl etdi ise kırtardı mülkün bu felâketden
Müceddid dense yâ Hû çok mudur ol şâh-ı devrâna
- 19 Hâmâkatle olup Uzun Hasan gerden-keş-i tâ‘at
Oturmuşdu egerçi ol vakit evreng-i İrân'a
- 20 Buraydı bî-muhabbâ kişver-i nâzikter-i rû-meh
Görünmüşdü derip topladığı evbâş-ı Türkmen'e
- 21 Kesip tig-ı Muhammed Hân-ı şânî habl-i ikbâlin
Boşanıp kaçdı gûyâ kühsâra bir büyük tâne
- 22 Çekip âgûş-ı vaşla ümm-i dünyâyı o dem oldu
Yavuz Sulţân Selîm gerdûna bir dâmâd-ı ferzâne
- 23 Kesip şemşîri ile Çerkes-i nâ-kesleriñ ‘ırkın
Düşürdü her birin haspâreveş girdâb-ı efgâna
- 24 Geçip dest-i Selîm'e hep emânât-ı Nebîyy-i Hâk
Hılâfet irş olundu işte böyle nesl ü nîşâne
- 25 Hele şîrâze-bend-i cild-i kânûn-ı ‘adâletdir
Musahhar oldu ‘âlem hikmet-i Sulţân Süleymân'a
- 26 O bir şâhen-şehe kînî-sitân Cem-i Cenâb idi
Giderdi hüküm İrân-ı zemîne daği Tûrân'a
- 27 Varınca şît-i kûs-ı tûmturağî kişver-i Çîn'e
Düşerdi lerze-i dehşet o demde cism-i Hâkâna
- 14b** 28 Eger fetğ-i ‘Irâğ u Rum u Bağdâd'ı beyân etsem
Şerik-i reşk olur Bulğar u Sırp iklîm-i Boğdan'a
- 29 Tevârîh-i selefde gördüğüm âşârı hep yazsam
‘Aceb küncâyışı mümkün olur mu cild-i dîvâne
- 30 Ehemmiyyetle bak şu Vağ‘a-i Hayriyye'ye zîrâ
Gürûh-ı yeñiçeri olmuş idi tâbi‘ ehl-i ‘işyâna²⁵
- 31 O rütbe kaplamışdı her birin çirkâb-ı nâdânı
Ederlerdi yemîni farğ-ı ta‘zîm ile kazğâna
- 32 Unutmuşlardı kânûn-ı kadîm-i ‘askerîyi hep
Şokulmuş içlerine Ermenî vü Rûm u Çingâne

25

Vezin hatası yapılmıştır.

- 33 Manav bakçal börekci gibi etrâk-i belâhetnâk
Nefer kayd olunup bu defter-i cünd-i perîşâna
- 34 Ayaqlanıp ikide birde bir cüz'î bahâneyle
Ederlerdi kilâbâsâ ta'addî ehl-i iskâna
- 35 Bu hâliyle konarlardı egerçi hizmet-i harbe
Olurlar idi evvel hamlede mağlûb düşmânâ
- 37 Ne etdi bu 'uşât-ı eşkıyâ bir kerre inşâf et
İzâle vâcib oldu bunları hep pâdişâhâne
- 38 Geçirdi her birin şemşîr-i şâr u intikâmından
Ocağ-ı eşkıyâya dikdi incîr şöyle merdâne
- 39 Yeñiden yazdı efrâd-ı 'asâkir hep nizâm üzre
Nice tâze fidân gars eyledi bunu gülîstâna
- 40 Giderken ursa puça mevce-i girdâb-ı hayretde
Çıkardı fülk-i mülkü himmet ile havz-ı lîmâna
- 41 Gelip 'Abdü'l-Mecîd Hân eyledi icrâ-yı tanzîmât
Ki verdi mâl u cân u 'ırza emniyyet mülûkâne
- 42 Hülâşa baħr-ı luḡf-ı âl-i 'Osmân'a kenâr olmaz
Muvaffaq eylemiş Hâk anları icrâ-yı ihsâna
- 43 Olurdu her biri bir 'aşra revnağ-baħş-ı istiklâl
Gelip şimdi hilâfet nevbeti 'Abdü'l-'Azîz Hân'a
- 44 O bir şâh-ı felek-câh-ı cihândır kim ser-i tîğî
Kalem-kârî gül işler şafha-i ruhsâr-ı düşmâna
- 45 Şecâ'atdir sipeh-sâlâr ceşş-i şavlet-endâzı
Durur el pençe yanında şalâbet şöyle merdâne
- 15a** 46 Büzürgî sâķi-i sîmîn-'izâr-ı bezm-i iķbâli
Fihâmet hizmet eyler der-i köhne şevket ü şâna
- 47 Sitâyîş 'âşık-ı dildâde-i dîdâr-ı evşâfî
Senâ hasret-keş-i Leylâ-yı na'ti hem-çü dîvâne
- 48 Vefâ maħķûm-ı fermânı cefâ matrûd-ı derbânı
'Aḡâ dil-beste-i şânı ḡaḡâ konuldu zindâna
- 49 'Arab saçına dönmüşdü maķâm-ı saltanat evvel
Edip efkârını ḡall-i umûr-ı devlete şâne

- 50 Ağır hastelige dûcâr idi cism-i huṭûb-ı mâl
Şifâ-yâb olması mevķûf idi bir böyle Lokmân'a
- 51 Hele sîm ü zeriñ bir nâmı ḳalmıř idi dillerde
Ve ruķbâda ḳonardı ḳâ'ime nâmıyla cüzdâna
- 52 Der-i dâd ü sited mesdûd ulu bir hâle gelmişdir
Hele bu pek büyük ḫarbin verirdi merd ü nisvâne
- 53 Verip ḳarřılığın evrâķı ḳaldırdı şeh-i 'âlem
O dem şükr eyledi ḫalk-ı cihân dergâh-ı Mennân'a
- 54 Cehâletle tekâsül ba'de-mâ terk-i diyâr etsin
Ḫamâķat naķl-i hâne eylesin mülk-i Ḫorasan'a
- 55 Çekilsin kûhsâr-ı zillate başka vaṭan tutsun
Bu yerde ḳalmadı cây-ı temekkün ḫarb-i nâdâne
- 56 'Adem mülkünden özge gitmege lâyıķ maķâm olmaz
Atanlara umûr-ı devleti vâdî-i nisyâna
- 57 Açıldı sâye-i şâhânesinde sergi-i dâniş
Berây-ı ma'rifet inşâ kılındı ḳařr u kâşâne
- 58 Oturdu kârgâh-ı 'ilm ü 'irfâna nice şarrâf
Bilindi ḫisset-i ḫar-mühre vü miķdâr-ı dür-dâne
- 59 Şadâ-yı pür-şafâ-yı luṭfu ol şâh-ı cihânbanıñ
Ṭanîn-endâz olursa çok mu gûş-ı burc-ı Keyvân'a
- 60 Buranıñ âl-i âfâķı řafaķ-âşârı zann etme
Boyanmış reşk ile dâmânı çarḫıñ hep kızılılıkda
- 61 Niğâhı pençesinde dür eden ḫâřıyyet-i te'şîr
Bir ednâ gürbeye ğâlib eder isterse arslâna
- 62 Ne bulmuşlar 'aceb vech-i şebeh fenn-i belâgatce
Rikâb-ı devletin teşbîh edenler mâh-ı tâbâna
- 63 Şehin-şâhâ hıdîvâ çok görölmez devr-i 'adliñde
Kesâfet-baḫř olursa ṭali'iñ ḫûřîd-i raḫřâne
- 64 Zamân-ı devletiñdir mebd-i âsâyiş-i 'âlem
Yeñi yüz tıttu mülk ü milletiñ iźhâr-ı 'İmrân'a
- 15b 65 Mişâl-i pîr iken bu devleti bir nev-cevân etdiñ
Daha çok el atar dûşîzegân-ı mâh-rûyâna

- 66 Degildir kehkeşân te'sîr-i reşk-i satvetiñ ile
Urur âteş felekler hîrmen-i maḥşûl-i sâ mâna
- 67 Olalım biz der-i devlet-me'âbiñda terennüm-sâz
Nevâ-yı nağme-i luḫfuñ erişsin burc-ı Mîzân'a
- 68 Olur şahn-ı zemîne reşha-rîz-i hışb u erzânı
Kef-i cûduñ verince mâye-i feyz ebr-i nîsâna
- 69 Ne böyle bir kaşîde tarḫ olundu ḫarn mayışında
Ne de zâtıñ gibi bir şâh geldi mülk-i imkâna
- 70 Baḫıp da 'Abdiyâ eslâfa 'arz-ı iftiḫâr etmem
Gelir elbet girân bu iddi'â ḫab'-ı sūḫandâne
- 71 Egerçi ḫâfiye teng olmadı meydân-ı midḫatde
Ḫicâbımdan ḫutuldu nuḫkum erdi ḫadd ü pâyâna
- 72 Şehin-şâhâ velî-i ni'metâ geldi du'â vaḫti
Budur vâcib olan erbâb-ı şıdk u 'ahd u peymâna
- 73 Felekde gelmesin bir mûyuña yek-zerre-i âzâr
Baḫışlasın seni Mevlâ heme kişver-nişînâna

11

İn Kaşîde Be-her Teksîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişteest*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

- 1 Yine açdı dehânın tûḫi-i kilik-i şeker-güftâr
Ḫayâl u ḫâtıra şıgmaz nice ma'nâ eder eş'âr
- 2 Bahâristân-ı nazmıñ bülbül-i gûyâsıdır ḫâme
Aña olmuş nihâlistan-ı ḫab'ım bir ḫıyâbân-zâr
- 3 Nevâsîḫ-i terennümdür o rütbe sâz-ı ma'nâ kim
Olur her nağmesi revnaḫ-tırâz-ı gülşen-i efkâr
- 4 Cedelgâh-ı ma'ârifde düşer ḫâk-i helâk üzre
Edersem nebze-i kilik-i beyânı düşmene der-kâr
- 5 Bu şeb-dîz-i ḫalem baña musaḫḫarken ne ḫavfım var
İḫâta etse de dört yanımı çâr-âhenîn-dîvâr
- 6 Edersem esb-i çâbük-pâ-yı kilik-i ḫab'ıma dizgîn
Ayaḫ altında mûrâsâ ḫalır cünd-i 'adû nâçâr
- 7 Benim yektâ-süvâr-ı 'arz-gâh-ı dâniş ü 'irfân
Baña tevcîh olundu mülk-i ma'nâ yek-ḫalem tımâr

- 8 Qalır huşkîde-leb bu sebzezâr-ı şahın-ı ‘âlemde
Zemîn-i şûre-i efkâr-ı nâdâne diken eşcâr
- 9 Medâr-ı iftihârım ancak ol kadar şu dünyâda
Muhibb-i muhlîşe bende ‘adûya düşmen-i bed-kâr
- 16a** 10 Degildir ‘arz-ı kâlâ-yı ma‘ârif mültezem şimdi
Murâdım saña iş‘âr edeyim ey hâme-i eş‘âr
- 11 İşitdim merz-bûm-ı Arz-ı Rûm'a şâh-ı ‘âlî-câh
Vilâyet ile mu‘în eylemiş bir âşaf-ı muhtâr
- 12 Ne âşaf ki Süleymân'lar nazîrin görmedi hâlâ
Rikâbında ederse çok mu İbn-i Berhîyâ refâtâr
- 13 Ne âşaf ki büzürci mühr olur yanında bir ser-bâz
Sezâ zâtına dense ‘adl ile Nûşirevân girdâr
- 14 Ne âşaf ki göreydi zâtını İskender-i Rûmî
Vilâyât-ı cihâna ser-te-ser eyler idi serdâr
- 15 Semiyy-i fahr-i ‘âlem-şifat Muhlîş Emîn Paşa
Eñ evvel rütbe-i idrâkini gerdûn eder ikrâr
- 16 ‘Adâlet-hâne-zâdı ‘aql u dâniş dest-perverdi
Olup hem-bezm-i tevfiķi Hudâ-yı Şâni‘-i Settâr
- 17 Alırsa bu alır taht-ı nizâma Erzen-i Rûm'u
Çıkarmışdı yolundan cehl ile bir ahmaķ-ı ğaddâr
- 18 Yazardım levh-i maḥfûz-ı beyâna bî-muḥâbâ ben
Kalemle kâbil-i ta‘dâd olaydı etdiği izâr
- 19 Şımardıp eşkıyâyı ehl-i ‘arzı pây-mâl etdi
O nâdânîñ gelir ḥaķķından elbet şifat-ı Ḳahhâr
- 20 Aña lâyıķ olan nân-ı gülaş-âlûd-ı gülgüldür
Hemîşe zâtını Ḳaķ eyleye kebd-i bahâyim-h‘âr
- 21 Yeri gelse eder bir müfsidi biñ müşliḥe tercîḥ
Bu da‘vâyı bütün ehl-i vilâyet edemez inkâr
- 22 Müşîrâ dâverâ ‘âciz-nüvâzâ merḥametkârâ
Kerem kıl dâdım al andan be-ḥaķķ-ı Ḳaydar-ı kerrâr
- 23 Ne cür’etdir ki bâb-ı devlete yazıp yalan inhâ
Be-ġayr-ı Ḳaķ beni ser-pençe-i ‘azle ede dûcâr

- 24 Ehemmiyyetle bak bu iddi'âma Âşafâ zîrâ
Çıkar meydâna kendi eylesiñ bir kerre istiş'âr
- 25 İnanmazdı egerçi devlet ânîñ kavline ammâ
Selefde hiddet ile etmeseydim ben de istiş'hâr
- 26 Velev silm-i şahîh olsun bu hiddet 'abd-i 'âcizde
Bu neş'ât eylemez mi doğrulukdan ey keremkerdâr
- 27 Huşûşan şimdi kânûn-ı vilâyet konda meydâna
Bu elbet istikâmetle bulur 'âlemde istikrâr
- 16b 28 Esâs-ı intizâm-ı mülk ü millet istikâmetdir
Ma'âyibden midir etsem eger haq üstüne ısrâr
- 29 Şahîhan istikâmet mâni'-i feyz ise devletde
Halâş-ı kalb ile andan edeyim ben de istigfâr
- 30 Muhaşşıl ahz-i şâr u intikâmım saña kalmışdır
Kerem kıl 'Abdi-i nâ-çizi etme tard u istihkâr
- 31 Du'â-yı 'âcizânem âşafâ Haq'dan budur saña
Ola tevfiq-ı Bârî hem-nişîn-i meclisiñ her bâr

12

İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKŞİR-İ SEVÂD-İ DİVÂN-NİVİŞTEEST*Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*

- 1 Yine mevc-âver oldu baır-ı 'avn u şavn-ı Yezdân'ı
Revâ tab'im urursa mevc-der-mevc-i senâ-h'ânı
- 2 Mizâc-ı feyz-i devlet şimdi kesb-i i'tidâl etdi
Vezân olmağa yüz tutdu nesim-i luğ-ı Rabbânî
- 3 Şu deñli kaşr-ı zerrîn tâk-ı dâniş buldu istihkâm
Esâsından yıkıldı büsbütün bünyâd-ı nâdânî
- 4 Olunsun pâ-yı taht-ı ma'rifetde resm-i şehr-âyîn
Musañhar oldu şah-ı hâmeye mülk-i sühandânı
- 5 İştise şimdi bu keyfiyyet-i şahbâ-yı 'irfânı
Kemâl-i neş'esinden mest olurdu rûh-ı Hâkânî
- 6 Geçip evreng-i istiklâle câlis oldu dânyâ
Degil çok ba'de-mâ teşhîr ederse mülk-i imkânı
- 7 Felek şimden geri dest-i ta'addîsin çeker bizden
O da oldu cenâb-ı dânişîñ maşkûm-ı fermânı

- 8 Bilirken hep ma‘ârifle bilinir var ise kadri
Felek bilmem niçin düşmen bilirdi ehl-i ‘irfânı
- 9 Ne lezzet olmuş idi sifle-perverlikden ol hodgâm
Buna der ki ‘aceb yok mu idi yek-zerre iz‘ânı
- 10 Bilenle bilmeyen bir tutulur mu eylesin inşâf²⁶
Te‘emmül etmemiş mi bu me‘âl-i naşş-ı Kur‘ân’ı
- 11 Vücûd-ı devletin hıfz ede Hağ ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'a
Füzûn-ender-füzûn olsun dem-â-dem şevket ü şânı
- 12 Bulup erbâb-ı fazl u dâniş evvel Husrev-i ‘âlem
Umûr-ı devletinde kullanır bir tarz-ı ‘Osmânî
- 13 Ez-encümle şu günlerde ne ra‘nâ intiḥâb etdi
Şadaret ḥaṭṭına bir zâtı kim görmem aña şânî
- 14 Ne geldi ne gelir şimden geri bu dâr-ı imkâna
Eden anıñ gibi böyle müzeyyen şadr-ı dîvânı
- 17a** 15 Olur te‘yîd-i Hağ şem‘-i murâdı üzre pervâne
Nedîm-i bezm-i ḥâşu'l-ḥâşıdır tevfiğ-i Sübhân’ı
- 16 Seḥâ vü rahm u şefkat kâse-lîs-i maṭbah-ı cûdu
‘Aṭâ vü ‘adl u re’fet dâne-çîn-i ḥûân-ı iḥsânı
- 17 ‘Adalet müşteşâr-ı mü’temen nezd-i kerîminde
‘Înâyet nağş-bend-i levḥa-i menşûr-ı ‘unvânı
- 18 Olaydı hem-nişîn-i bezm-i ünsâ üns olur idi
Nizâmı intizâm-ı nuṭkunuñ meftûn u ḥayrânı
- 19 Senâ-ḥûânı hemân bir ben miyim bu bezm-i ‘âlemde
Felâṭûn da göreydi derdi budur ma‘rifetkânı
- 20 Kılır miqdâr-ı şebnem ya mişal-i kaṭre-i nâ-çîz
Yem-i idrâkine nisbet edersen baḥr-i ‘ummânı
- 21 Becâ-milletce etsiñ iddi‘â-yı sebkat-i inkâr
Hünermendân-ı Efrenc ü cedelkârân-ı Îrân’ı
- 22 Degil çok ḥâk-ı râh-ı devletinde etse pâ-y-endâz
Felek dîbâ-yı târ-ı şu‘le-rîz-i mihr-i raḥşânı

²⁶ “Yoksa gece saatlerini secde ederek ve kıyama durarak, itaatle geçiren; ahiretten çekinip, Rabb’inin rahmetini uman kimse (o inkârcı ile) bir midir? “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” de! Ancak sağduyu sahipleri düşünüp öğüt alır.” (Zümer,78/9)

- 23 Şalâbet şan ‘urûk-ı cism-i pâkinde gezer kandır
Liyâkat kâmet-i bâlâ-yı idrâkinde haftânı
- 24 Bulur hüsn-i qarîha ile revnağ kaşr-ı efkârı
Hıred bâbü's-selâm-ı gayretinde oldu derbânı
- 25 Olur pâder-gil-i hayret-beyân-ı vaşf-ı zâtında
Kalem başdan başa doldursa da evrâk-ı imkânı
- 26 Vezîr-i şâh-ı ‘âlem nâmdâş-ı mefhar-i Âdem
Muhammed Rüşdü Paşa-yı mu‘azzam mekremet-kânı
- 27 Yed-i tevfiğ ile bezm-i ezelde vaz‘ olunmuşdur
Hamîr-i tıynetine mâye-i pâk-ı Müselmân'ı
- 28 Hıdiv-i Cem-Cenâbâ Âşaf-ı devrân Vezir Paşa
Kef-iqbâliñ ile şâyestedir mühr-i Süleymân'ı
- 29 Esâs-ı mâ-cerâ-yı hâlimi taqdîre mebnîdir
Geçir gözden biraz bu ‘arz-ı hâl-i nâbe-sâmânı
- 30 Beni bir küşte-hâl-i ye’s ü hirmân eyledi gerdûn
Buğâr-ı sînem etdi münfe‘il-i mihr ü rahşânı
- 31 Yigirmi beş yıl oldu hizmet-i devletde bulundum
Be-hağk-ı Hâzret-i Hağ etmedim telvîs-i dâmânı
- 32 Cenûb ile şimâl ü şark u garbdan kaldı biraz yer
Bütün kişver-be-kişver gezmiş idim mülk-i ‘Osmân'ı
- 17b** 33 Be-kâm olmuş idim âhîr livâ-i Muş ile ammâ
Sekiz ayda sebebsiz infişâliñ geldi fermânı
- 34 Karaşişâr-ı şarkîde olan bu hâneme geldim
Tamam bir yıl zarûretle gözetdim luğf-ı Raḥmân'ı
- 35 Bu luğf-ı Hağk'a şimdi maḥzar olduḡ mülk ü milletce
Şadâret buldu zîrâ sen gibi bir zât-ı zî-şânı
- 36 Yedi sancağa me'mûr oldum etdim şıdkımı işbât
Bu hâl ile revâ olsun mu çekmek ḥasret-i nânı
- 37 Ağardı hizmet-i mülkiyede mûy-ı ser ü rîşim
Efendiniñ revâ mıdır emekdârımı nisyânı
- 38 Beni boşda oturmak ile tahmîk ediyor aḡyâr
Budur işte efendim öldüren ‘âlemde insânı

- 39 Olurdum cebhe-sây-ı hâk-i pâ-y-ı devletiñ ammâ
Sefer-ber olmanın âh olmasaydı sîm ü zer cânı
- 40 Hülâşa merhamet kıl hâlîme çespân bir işle
Kuluñ ‘Abdî de olsun luţfuñuñ memnûn u hândânı
- 41 Hemîşe şadr-ı devletde vücûduñ pâ-y-dâr olsun
Cenâh-ı re’fetiñde görelim hep zîr-i destânı

13

Berây-ı Sitâyîş Şadr-ı A‘zam Mehmed Emîn ‘Ali Paşa*Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*

- 1 Mülk-i cihâna revnaķı ‘Osmâniyân verir
Âfâķa şemle kevkebe-i âsumân verir
- 2 Bir kişveriñ şalâhını eylerse Hâķ murâd
‘Âlî-nejâd böyle büyük hânedân verir
- 3 Ol hânedân ki rif‘at-i ķadr ü celâleti
Ehl-i ‘uķûle hayret ü ‘aķla ziyân verir
- 4 Ol hânedân ki debdebe-i fer ü şevketi
Halk-ı cihâna ni‘met-i emn ü emân verir
- 5 Ol hânedân ki şavlet-i ķahr u şehâmeti
Gerden-keşân-ı ‘aşra hirâs-ı revân verir
- 6 Geldi cihâna birinci şâh-ı güzîde kim
Bu nesl-i pâka her biri tâb u tüvân verir
- 7 Ez-cümle şimdi Hâzret-i ‘Abdü’l- ‘Azîz Hân
Otuz ikinci şâh olarak dehre şân verir
- 8 Zâtından özge gördü ise söylesin Mesîh
Bir mişlini ki ‘adl ile emvâta cân verir
- 18a** 9 Şol rütbeye erişdi ki şân-ı fehâmeti
Keyhüsrev’i hazînesine pâsbân verir
- 10 Çıķdı bahâya kâle-i zer-târ-ı şevketi
Dârâ’yı bulsa gümrüğüne dîdebân verir
- 11 Bir fiske taşu ursa felek na‘l-i esbine
Âyîne-i Sikender’i aña zamân verir
- 12 Dihķân-ı dehr verse eger raķşına giyâh
Bu hîdmetine karşı aña keh-keşân verir

- 13 Ol deñli buldu ‘adl u ‘inâyetle iştiyhâr
Bu iştiyhârı verse de Nûşirevân verir
- 14 Sânî-i ibn-i Meryem aña dense çok degil
Mevtâ-yı kâr-ı millete rûh-ı revân verir
- 15 Nağş-ı nigîn saltanatı geçse destine
Hâkân-ı Çîn sevdiğine armağan verir
- 16 Reşk eylesin zamânına a‘şâr-ı mâziye
Bu fer ü tâbı mülküne şâh-ı cihân verir
- 17 İşte Begoglu yangınıniñ merd-kânına
Bu tâze câmı kankı şeh-i kâmrân verir
- 18 Bunca hesâba gelmeyen erzâk u ni‘meti
Ancağ cihânda dâver-i şâhib-zamân verir
- 19 Hâne-ğarâb-ı âfet-i ihrâk olanlara
Kaşr-ı cinâna tev’em olur hân mân verir
- 20 Hâk böyle şâh-ı merhamet-efzâ-yı ‘âleme
Bir böyle şadr-ı a‘zam-ı ‘âlî nişân verir
- 21 Hem-nâm-ı fahr-ı ‘âlem-i ‘Âlî Emîn kim
Dâ’im mehâmm-ı saltanata kadr ü şân verir
- 22 Nutqunda bir melâhati var ki o dâveriñ
Nazm-ı umûr-ı devlete hüsni beyân verir
- 23 Ol âşafî görürse eger İbn-i Berhayâ
Tercih-i nefse hüceti bî-imtinân verir
- 24 Âb-ı revân-ı maşlahatı der-top eyleyip
Mecrâ-yı kâr-ı devlete zer nâvdân verir
- 25 Yokdur büzürci mühre bizim ihtiyâcımız
Tedbîr-i mülke kudretini müste‘ân verir
- 26 Kilki eder ‘Utarid’i dûcâr-ı infi‘âl
Tîğın tağınsa velvele-i Qahramân verir
- 27 Gülşen-serây-ı tab‘-ı belîğinden ol hıdîv
Nazm-âverân-ı ‘aşra gül-i bî-hazân verir
- 18b** 28 Hem-bezmi olsa Şâ’ib ü Sa‘di vü Enver’i
Her birine tela‘şüm-i sehv-i lisân verir

- 29 Rûşen-çerâğ-ı dâniş ü berķ-ı dirâyeti
Zulmet-serây-ı maşlahata şem‘dân verir
- 30 Luţf-ı mizâc-ı sâķi-i bezm-i ‘inâyeti
Dem-beste-i ğamûma mey-i ergavân verir
- 31 ‘Aķd-i umûr-ı devlet ederken Hudâ anıñ
İlhâm u feyzi meclisine tercemân verir
- 32 Gülzâr-ı fikr-i kâra hîrâmân olur ise
Kilk-i siyâh-ı dânişe serv-i çemân verir
- 33 Terķîm-i nâme eylese şulh u şalâh için
Püşt-i ‘adûya noķtası bâr-ı girân verir
- 34 Hükûm-i mizâc-ı nerm ile söylerse de sözü
Ķalb-i ‘umûma dehşet-i şîr-i jiyân verir
- 35 Bir de ğazel-i tarh edeyim vaşfına anıñ
Nuţķum Mesîh-i merħamete tâze cân verir
- 36 Derd-i firâķı gerçi o meh râygân verir
Kâlâ-yı vaşlı ‘aşıkça ķankı zamân verir
- 37 Ber-dâr-ı ‘aşķ eyleseler ‘aşıkın o şûh
Târ-ı siyâh-ı kâkülünü rîsmân verir
- 38 Dil-teşnegân-ı la‘line vermez nem-i vefâ
Ağyâra âb-ı vaşlını ol büt hemân verir
- 39 Vermez felek ehl-i dile behre-i vefâ
Bî-behregân-ı ma‘rifete baħr ü kân verir
- 40 Veren cihâna luţfu Hudâ şanma zâhidâ
Rızķ-ı zemîn ü feyzini de âsumân verir
- 41 Luţf-ı sipihr-i dûndan ahlâ degil midir
Zehr-i sitem ki ‘aşıkça ol nev-cevân verir
- 42 Tîr-i cefâyı urmaķ için cân-ı ‘aşıkça
Dest-i raķîbe yâyı o ķaş-ı kemân verir
- 43 Başla du‘âya erdi ğazelde nihâyete
‘Abdî murâdı şıfat-ı Ķaķ bî-gümân verir
- 44 Yâ Rab bağışla şâh-ı cihâna o âşafı
Kim her biri cihâna cilâ-yı cinân verir

- 45 Devlet-serây-ı ‘âfiyeti edeler maķâm
Tâ kim zemîne mihr-i semâ feyz-i cân verir

14

19a

Berây-ı Sitâyış-i Şadr-ı Müşârün İleyh*Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*

- 1 İsmiñe başladı ‘âlemde nesîm-i iz‘ân
Mevc-hîz olsa n'ola baħr-i muħîṭ-i ‘irfân
- 2 Çok zamân etmiş idi bâğ-ı cihânda hayfâ
Ėonca-i derki zemistân-ı cehâlet-sûzân
- 3 İntişâr-ı ‘alev âteş-i cehil eyler idi
Sîne-i ehl-i dili zulm ü sitemle biryân
- 4 Bir fenâ hâle gelip kâr-ı cihân olurdu
‘Ârifân güm-şüde-i pençe-i kahr-ı nâdân
- 5 Bâm-ı sakf-ı hüneri yakmış idi nâdânı
Dâniş erbâbı buña olsa idi hep hayrân
- 6 Farkı yok idi hazefle güheriñ ‘âlemde
Bir idi kıadr-i Felâtûn ile kıadr-i dihkân
- 7 Neş’emend-i mey-i ârâmiş idi hep cühhâl
Zümre-i ehl-i kemâl ağlar idi derd ile kıan
- 8 Naķd-i râyic o zamân şenşene-i gılzat idi
Merd-i dânişvere taķdîm olunurdu çûyân
- 9 Pây-bend-i elem-i ĥabs idi bâz u şâhîn
Kule-i Kâf-ı selâmetde uçardı zâğân
- 10 Âşiyân-sâz-ı gülistân idi bûm u ĥuffâş
Bülbül olmuşdu kıafes-bend-i niyâz u efgân
- 11 Zülmet-i cehl ile târîk idi âfâķ-ı cihân
Mihrveş doğru hele ĥayret-i Rabb-i Mennân
- 12 Bâm-ı cehle yıķacak vâsıtalar ĥalk etdi
Böyledir ‘âdet-i pür-ĥikmet-i zât-ı Yezdân
- 13 Bu idi maķşad-ı aşlı-i gürûha ‘urefâ
Hedm-i bünyân-ı cehâletle olalar ĥandân
- 14 Oldu ĥas-pâre-i vîrâne-i ĥumķ u gılzat
Tâbiş-i mihr-i ma‘ârif ile birden sûzân

- 15 Naql-hâne edegörsün bedeviyetle cehil
Tebe‘a-perver imiş hâkim-i mülk-i efgân
- 16 Kalmadı cây-ı temekkün buralarda cehle
Olsun ol bâdiyede cerge-nişîn-i hizlân
- 17 Bir ‘azîz ile Hudâ verdi cihâna ‘izzet
Ki odur pâdişeh-i milket-i âl-i ‘Osmân
- 18 Bir hıdîv ile o da encümen-i ‘âlemde
Şeb-çerâğ-ı hüner ü dânişi kıldı tâbân
- 19b** 19 Ne hıdîv hüner-âmûz-ı şunûf-ı ‘urefâ
Ne hıdîv kerem-engîz-i kulûb-ı insân
- 20 Şadr-ı devlet bulup anıñla şifâ-yı ‘âcil
İ‘tirâf etmededir bu sözü ehl-i im‘ân
- 21 Gelmedi ‘âleme bir böyle hâkim-i hâzık
Eyledi ‘aklı ile devleti bir tâze-cevân
- 22 Etmede tavrı Süleymân-ı zamânı hoşnûd
Bir ziyâ-zâde olan âşafa oldur akrân
- 23 Bir piyâde ile a‘dâsını mât etse ne var
Kıldı Haq zâtını manşûba şenâsı iz‘ân
- 24 Feyz-i Haqq encümen-i dânişin a‘zâsı
Bezm-i üsünde de tevfiq-i Hudâ’dır rakşân
- 25 Münzevî-i harem-i devleti rahm ü re’fet
Merhamet bârgeh-i lutfuna dâim mihmân
- 26 Şadr-ı vâlâ güher ü şıfat-ı ‘Âlî Paşa
Cism-i cem‘iyyet-i kâr-ı milele oldur cân
- 27 Sû-be-sû şulara yolculara yollar açılır
Hüsn-i tedbîri verir mülkümüze revnaq u şân
- 28 Ma‘delet meclisiniñ sâkî-i sâğardârı
‘Âtıfet meykede-i lutfuna dâ’im nigerân
- 29 ‘İllet-i millete merhem-zen-i iflâh oldur
Gelse ger ‘âciz olur ‘âleme şimdi Loqmân
- 30 Tutdu âfâkı bütün şöhret-i ‘aql u fikri
Çok mudur olsa eger vâsıl-ı burc-ı Keyvân

- 31 Âşaf-ı Cem-şiyemâ dâver-i Dârâ-şaşemâ
Ey olan dehre ziyâ vermede mihr-i raşşân
- 32 Görünür zerre-i nâ-çîz ise de hürde-i kâr
Pertev-i dânişîñ etdikce cihâna tam‘ân
- 33 Hâk ile bâtılı sensin edecek redd ü kabûl
‘Aksini söyleyeni ahmağ eder elbet hezeyân²⁷
- 34 İstikâmetle seni kıldı Hudâ rûşen-serây
Saña bühtân edenîñ meskeni olsun bühtân
- 35 Hâk seni vâşıta-i neşr-i ma‘ânî etmiş
Az vakitte görürüz hep rukebâ-yı şâdân
- 20a 36 Bir gâzel de yazayım menkâbet-i medhiñde
Böyledir ‘âdet-i dîrîn-i sitâyîş-gûyân
- 37 Yakmasaydı dilimi nâyire-i ‘aşk-ı bütân
Şerer-i âhım olur idi derûnumda nihân
- 38 Bâzgûne döner elbette olur ser-gerdân
Hâne-i vuşlata kim girse belâ istîzân
- 39 O nihâl-i çemenistân-ı şafâ hânde eder
Hâk-i pâyîne ne‘dem eşkimi etsem rîzân
- 40 Hân mânımdan ayırdı beni çarh-ı gaddâr
Şimdi mesken baña bir kulbe-i hân-ı aHzân
- 41 Bu ne hikmet ne kasâvet ne kederdir bilemem
Girye-i bülbül eden külleri dâ‘im hândân
- 42 Şerer-i âh-ı derûnum eder âhîr ifşâ
Cebr-i nefis eyleyerek ‘aşkıyı kılsam pinhân
- 43 Zevk-i maţlab edilen sa‘y ile nisbet kılınır
Lezzet-i vaşla verir kuvveti cevr-i cânân
- 44 Geldi hengâm-ı du‘â tut yüzünü Mevlâ‘ya
‘Abdiyâ buldu kaşîdeyle gâzel çün pâyân
- 45 Yâ Rab ol pâdişehi mazhar-ı iqbâl eyle
Düşmen-i devlet ü iclâlini de der-zindân

27

Vezin hatası yapılmıştır.

- 46 Yâ Rab ol âşaf-ı zi-şânı bağışla şâha
Ki odur nâzım-ı ‘âlî-i umûr-ı devrân

15

În Kaşîde Nîz Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişteest

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Ey kilk-i zâr söyle Hudâvend-i kişveri
Bânû-yı Mısr-ı Kâhire'niñ kim imiş eri
- 2 Kaţ‘-ı lisân u şakk-ı zebâna olur sebab
Âvâre gezme ortada mânend-i serseri
- 3 Şark u şimâl u ğarb u cenûba gider belî
Hükmüñ çehâr-kûşede etmekte serveri
- 4 Ammâ bu yüz karası seniñle kalır gider
Râh-ı vefâda eylemez iseñ fedâ seri
- 5 Vermez mi hiç kaţ‘-ı sere gerden-i rızâ
İbkâ-yı nîk-nâme kim olursa müştêri
- 20b 6 Durma hemîşe nâşıye-sây-ı belâgat ol
Levh-i beyâna vermeliñ zînet ü ferî
- 7 Rûşen-beyân-ı menkâbet olmağa kıl şitâb
Gerden-firâz-ı nâz u sitignâ kalır kiri
- 8 Ol pây-ı taht-ı ma‘rifete cebhe-sâyına
Eyle cihân-ı dânişe ‘arz-ı sühân-veri
- 9 Sen bülbül-i bahâr-ı belâgat degil misiñ
Yoksa figân eylemeniñ yok mudur yeri
- 10 Keff-i lisân u ketm-i beyâna sebab nedir
Söyle emân böyle mi tarz-ı hünerveri
- 11 Nağme-serây-ı medh ü şenâ olmamağ neden
Bu gülşen içre yok mu gülüñ tâze vü teri
- 12 Bir dâveriñ şenâsına ol kim dehen-güşâ
Şaff-beste-i selâmı eder nice şaff-deri
- 13 Gevher-feşân-ı medh ü şenâ vü sitâyış ol
Bulsun liķâ-yı maħmideti zîb ü zîveri
- 14 Keşfî-süvâr-ı debdebe olup gelirken ol
Gördüm deñizde şevket ü şân-ı Sikender’i

- 15 Dergâh-ı şâha nâşıye-sâ oldu ol hıdıv
Mâh-ı münîr buldu yine mihr-i enveri
- 16 Aşdağ-nüvâz-ı şâh-ı cihân-gîr efendimiz
Ğarķ etdi nûr-ı luţfuna ol nîk aķteri
- 17 Bu intizâm-ı şân u şükûhuñ göreydi ger
Keser atardı şerm ile başından efseri
- 18 Kadd-i hilâli etdi dü-tâ mihri münfe‘il
Gögsündeki nişân ile destinde ģançeri
- 19 Almam bezr-i cemhuri yanında lisânıma
Âşaf-sezâdır olsa kemer-beste çâkeri
- 20 Kâf-ı celâle ol derece eylemiş şu‘ûd
‘Anķâ ederse çok deme güncişķ-i bî-peri
- 21 Eyley zebûn-ı girye-i mesķine istese
Mânend-i muş nice peleng ü ģazanferi
- 22 Ol deñli oldu şu‘le fezâ saçan ģâlime
Dâģ-ı derûn oldu mühür tîģ-i cevheri
- 23 İklîm-i Mışr bulmadı bir böyle muķtedi
Tîģ-ı ģaţîb-cây edeli saţ-ı minberi
- 24 Âteşle âba behrede imtizâc olur
İsterse ģavż-ı âbda besler semenderi
- 21a** 25 Mihr-i vücûda koydu nice kûdek-i nizâm
Sâmî-i Mışr şânıñ olalı o şevheri
- 26 Serdâr-ı cûd bende-i dergâh-ı devleti
Maģbûb-ı luţf sâķi-i bezm-i keremveri
- 27 Pes-mânde etdi şöhretini Şa‘d ü Hâtem'iñ
Şît-i sehâ vü bezli unutturdu Ca‘fer'i
- 28 Hem-nâm-ı ibn-i mümteģin-i şıfat-ı ģalil
Kurbân olursa çok mu yolunda birâderi
- 29 Elbet mülûku mülhem eder ģayra zât-ı ģaķ
Mürüvvet olundu nesline bu mülķ-i dâveri
- 30 Bir nâ-ģalefden irşi olup verdi nesline
Şâh-ı cihân eyledi râżî peyemberi

- 31 ‘Unvân-ı pâk-i hayr-ı halef zâtıña sezâ
Ceddiñ bırağdı saña hıdıvâ bu gevheri
- 32 Ta‘dâd-ı vaşf-ı na‘t-ı celîliñde ben degil
Mebhût olur Şâ‘ib ü Sa‘dî vü Enver’i
- 33 ‘Ahd eyledim ki vaşfıñı vird-i zebân idem
Gerdûn olursa baña ‘atâ-bağş-ı yâveri
- 34 Meftûh-ı ceşş-i merhamet oldu şahñ-ı dil
Feth etdi şanki zâtın ‘alâ şahñ-ı Hıyber’i
- 35 Bir bağladıñ ki halka-i bâb-ı ‘înâyete
Habl-i metîn luğf u keremle bu kemteri
- 36 Hiç ihtimâli kalmadı artık ferağatiñ
Tutdum dü-dest-i şıdğ ile bu halka-i deri
- 37 Beteriñ için kudûmuña geldim ziyârete
Eyle kabûl ‘Abdi-i nâçîz-i ahğarı
- 38 Etdim hediye bir de gâzel hâk-i pâkine
Pây-ı cerâd mûru çevirme amân geri
- 39 Dökdü siyâh zülfünü ruhsâre ol perî
Bir özge hâle koydu bu gül ile ‘anberi
- 40 Erbâb-ı ‘aşkı işte budur dil-hırâş eden
Çekmiş rakîb sineye ol mâh-peykeri
- 41 Verme vücûd-ı sâde yalandır dedimse de
Çekdim kenâr-ı vaşla o şûh-ı semen-beri
- 42 Şeh-râh-ı ‘aşka sâlik olaldan beri gönül
Hep gördü ki ezâ vü cefâ vü sitemgeri
- 43 Müftî-i ‘aşkıñ etdiği iftâ budur baña
Tard et rakîbi şuh-ı semen-bûyu çek beri
- 21b** 44 Olmaz mı âh böyle şerâre-feşân hayf
Ger olmasaydı sînedede bu ‘aşğ-ı ahğkeri
- 45 Erdi gâzel kaşîde gibi şimdi gâyete
Geldi du‘ânıñ işte hıdıvâ saña yeri
- 46 Mihr-i münîr-i devletiñe ermesin zevâl
Gün gibi dâ‘im eylesesin zerre perveri

- 47 Nûr-ı başardan eyleye Mevlâ bütün cüdâ
Egri nazarla saña bağan merd-i ‘averi

16

İn Kaşide Niz Be-her Tekşir-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişteest

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Yine bahr-ı hayâlim mevc-hîz-i ıztırâb oldu
Leâlî-i ma‘ânî dilde kûy-ı inkılab oldu
- 2 O rütbe âsumân-ı tab‘ıma geldi güşâyış kim
Dilimde feyzimiñ her zerresi biñ âfitâb oldu
- 3 Nivişte mes’ele bir mes’ele bâb u füşûl üzre
Derûnum fenn-i mevhûb-ı mezâmına kitâb oldu
- 4 Yazılsın *Levh-i Mahfûz*²⁸-ı beyâna hikmet-i nazmım
Lisânımdan ne söz ki çıkdı hep faşlu'l-hiţâb oldu
- 5 Alaldan kabza-i teşhîrime bu kişver-i nazmı
Taşarruf iddi‘â edenleriñ mülkü harâb oldu
- 6 Olaldan zevk-bağış-ı tab‘-ı ‘âlem nazm-ı şîrînim
Huliyât-ı ma‘ârif gerdeninde la‘l-i nâb oldu
- 7 Bu feyz-â-feyz tab‘-ı pertev-efşânım görür görmez
Felekde çeşm-i hûrşîd-i cihân hem-çûn-ı cân oldu
- 8 Çerâğ-efrûz-ı bezm-i ma‘rifet kilik-i beyânımdır
Mezâmînim bu da‘vâya güvâh-ı bî-hisâb oldu
- 9 Ben ol gencînedâr-ı gevher-i nazm-ı selîsim kim
Belâgat kuflüne tab‘ım kilid-i fetî-i bâb oldu
- 10 Düşündükce bu rütbe servet ü sâmân-ı ‘irfânı
Mağall-i harc u şarfin bu hağ-ı tab‘a ‘itâb oldu
- 11 Gelip Hızr-ı hüdâya dedi ey âzâde-i âlâm
Niçin bu rütbe göñlüñ vağf-ı endûh-ı ‘azâb oldu
- 12 Bu genc-i şâygân-ı nazmıñı şarfa mağal yok mu
Muhammed Rüşdü Paşa işte şadr-ı Cem-cenâb oldu
- 22a 13 Odur kıymet-şinâs-ı gevher-i nâdîde-i güftâr
Bed-i haşâğ ma‘ârifde özü la‘l-i muzâb oldu

²⁸ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. “(Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır. (Allah’ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha’dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 14 Dehen-bâz-ı senâ vü şükr olup şöyle hitâb etdim
Bu ihtârîñ eyâ Hızır-ı hüdâya çok şavâb oldu
- 15 Haķîkat böyle tahrîr-i zamânîñ mesned-i şadra
Mehâbet-baħş-ı saşvet olması elbet sevâb oldu
- 16 Lisân-ı hâl ile derdi baña bir er bulunmaz mı
Bu hâtır-h̃âh-ı bânû-yı şadâret müstecâb oldu
- 17 Dümen-gîr-i şadâret olduĝu günden beri el-ħaķ
Sükûnet-baħş-ı mevc-i ĝüft ü ĝüyu şeyĝ ü şâb oldu
- 18 Olunca luşf u ĝahra iķtidârı zâhir ü peydâ
Muħibbî ter dimâĝ u zıddı ĝuřkîde lü'âb oldu
- 19 Hoş-âmed ĝülük etmek bir taraf ĝaķ söz budur yâ Hû
Bu zâtıñ intiĝâbı şadre re'y-i müsteşâb oldu
- 20 Şadâ-yı cân-fezâ-yı fazl u 'irfân-ı Hudâ dâdı
Tanîn-endâz-ı şâs-ı vâj-ĝün-ı nüh kıbâb oldu
- 21 Şu'â-ı pertev-i zerrîn-i na'l-i esb-i iķbâli
ĝubâr-endâz-ı dîdâr-ı mîz-i mâhtâb oldu
- 22 Görünce olduĝun eşheb-süvâr-ı ma' delet anıñ
Mezâlim i'tisâfiyle hemân pâ-der-rikâb oldu
- 23 Şu'â-ı ĝalka-i ĝülmîh-i bâb-ı ĝařr-ı iclâli
Ziyâ-yı encüme âfet-nümâ-yı insilâb oldu
- 24 Eyâ destûr-ı 'âlî-câh-ı devlet nuĝbe-i millet
Der-i řefķat-me'âbıñ 'âleme ni'mü'l-me'âb oldu
- 25 ĝül-i rûy-ı siped bu dürr-i dîdem şafiñda iĝvâna
Dediler bu kelâmıñ cümleye rengîn-cevâb oldu
- 26 Sen ol şeh-nâme-h̃ân-ı ma' rifetsin şöhret fazlâ
Ferâmûşu da sırr-ı nâme-i Afrâsiyâb oldu
- 27 Büzürgî münzevî-i dergehiñ oldu ne şân buldu
Cebîn-sây-ı deriñ olalı himmet kâm-yâb oldu
- 28 Âşâlet-ĝâne-zâdıñ merĝamet mevrûş ecdâdıña²⁹
'Înâyet meclisiñde ĝatre-efşân-ı ĝülâb oldu

29

Vezin hatası yapılmıştır.

- 29 T
u' -1 mihr-i 'âlem-gîr-i iqbâliñle bedbahtân
Birer semte çekildi ser-be-zânû-yı hicâb oldu
- 30 Der-i devlet-me'âbîñdan ümîdim böyledir baña
Senâ-h'ânî-i vaşfiñ vâye-bağş-ı intisâb oldu
- 31 Mûnâfi-i edeb devriñde şekve gerçi bahtımdan
Felek şabra havâle gerd-i dest-i iğtişâb oldu
- 22b** 32 Hele bir yaña kıalsın gayret-i akrân efendînâ
Ta'abbüs derdi kalbe lerze-kûb-ı ızdırâb oldu
- 33 Vücûdum dâneâsâ döndürür girdâb-ı hayretde
Serim üstünde fikre 'ıyş-ı seng-i âsiyâb oldu
- 34 Otuz yıldan ziyâde lekesiz hizmet-güzâr oldum
Uğur-ı mülk ü milletde vücûdum hep harâb oldu
- 35 Cenûbuyla şimâl u şark u garb-ı mülkü hep gezdim
Sekiz sancağa Hâk fermânda naşb u zehâb oldu
- 36 Şu hâliyle bırakmazsın beni bu künc-i 'uzletde
Efendim luţfuña emniyyetim bî-irtiyâb oldu
- 37 Senâ-yı devletiñde bir gazelde edeyim imlâ
Bu 'âdet fennimizde şafha-zîb-i intiğâb oldu
- 38 Hevâ-yı zülf-i dil-berle gönül perçîn ü tâb oldu
Perişânî-i hâlimden felekde neş'e-yâb oldu
- 39 Ne kıanlar yutduğum sâhil-nişînân-ı hevâ bilmez
Benimse âteş-i hasret ile gönülüm kebâb oldu
- 40 Beni ser-mest ü medhûş eyleyen şahbâ-yı la'liñdir
Sebeb bu hâlete zann etme içdigim şarâb oldu
- 41 Hevâ-yı âh-ı serdimle şoldu beñzi cânânın
Hazân vaqtinde gûyâ berg-i gül pey âb u tâb oldu
- 42 Leb-i cûy-ı vişâliñde ederdik nice dem seyrân
Alınsa ger hayâle cümlesi nağş-ı ber-âb oldu
- 43 Hükümrân-ı riyâset idi meclisde bu şeb ağıyâr
Yine bülbül bu gülşen içre mağkûm-ı gurâb oldu
- 44 Uyanmaz baht ile zindedâr-ı hasret-i vaşlım
O meh-rû 'Abdiyâ müstağrak-ı deryâ-yı h'âb oldu

- 45 Kaşîdeyle gazelden sonra ‘abd-i ahkârîñ şadrâ
Du‘â-yı ğarķ-ı şânîñla cebîn-sây-ı türâb oldu
- 46 Serîr-ârâ-yı şadr-ı devlet etsin Hâķ seni dâ’im
Bu mülk ü millete zîrâ lüzûmuñ bî-nişâb oldu

17

Sitâyîş

Mef’ûlü / Mefâ’ilü / Mefâ’ilü / Fe’ûlün

- 1 Zabı etdi yine ‘âlemi sultân-ı zemistân
Oķundu ser-i kûhda fermân-ı zemistân
- 2 Giderdi bütün ‘âleme bir ferve-i kâķum
Buldu yerini debdebe-i şân-ı zemistân
- 23a 3 Tevcîhe rüteb etdi dü-kânûn u şubâta
Çok bunlar idi a‘zam-ı erkân-ı zemistân
- 4 Saķf-ı felegi ebr-i siyâhıyla bezetdi
Âfâķı bütün kapladı haftân-ı zemistân
- 5 Poyraza verip rütbe-i ‘âlî-i vekâlet
Koyardı ser-i ‘âleme tûfân-ı zemistân
- 6 Çeşm-i meh ü hûrşîde çekip perde-i pûlâd
Görünmez idi yahçe-i ğaltân-ı zemistân
- 7 Tâs-ı felegi ol derece eyledi tedbîr
Yeķ-pâre düşer ğülşene bârân-ı zemistân
- 8 Şoba başına toplanalım ey ğül-i ra’nâ
Şıcaķ odadır şimdi ğülistân-ı zemistân
- 9 Kar topu çiçek bâğçesine döndü bu ‘âlem
Aķ sâde olur sebze-i bostân-ı zemistân
- 10 Çöplükde gezip kaķ kaķ eden zâğ-ı sıyehdir
Mîr-i sühan-ı şâhib-i ‘unvân-ı zemistân
- 11 Etîfâl-i siz-i perçem-i ğülzâr-ı cihânı
Ēarķ-âb-ı helâk eyledi tuĒyân-ı zemistân
- 12 DaĒlarda tipi ile boĒup atdıĒı yolcu
Nev-rûza ķadar evvelde mihmân-ı zemistân
- 13 Bunları kıyâs eyleme ebnâ-yı sünbûldür
Kûhsâra gider her sene ķurbân-ı zemistân

- 14 Berf-âb-1 ser-i bâm-1 binâhâ-yı cihânı
Töndürdü felek eyledi peykân-1 zemistân
- 15 Gülşende şadâ yok diye gel etme ta‘accüb
Yağ-beste gülû fırka-i murgân-1 zemistân
- 16 Bir kerre kaz-âbâde sefer eyle görürseñ
Murg-âb u bağı cümle şenâ-ğân-1 zemistân
- 17 Irmaklarımız bir derece bağladı buz kim
Gûyâ görünür ejder-i pîçân-1 zemistân
- 18 Hâzâ maçar-1 ebyaz der berfe ‘Arablar
Bunlar ne ‘aceb vâlih ü hayrân-1 zemistân
- 19 Sâ‘at başına hefte vü eyyâm u şühûru
Tesbîhe çeker kûşe-nişînân-1 zemistân
- 20 Murg-âb u bağı u bûm u gurâb u ala serçe
Her biri birer başka sühandân-1 zemistân
- 21 Yağ-pâreleriñ dânesi mânende-i elmâs
Gâlfide-i meydân-1 beyâbân-1 zemistân
- 22 Ehl-i emeliñ fülke-i deryâ-yı murâdı
Hep olmadır garğa-i ‘ummân-1 zemistân
- 23b** 23 Yaz gelse birin görmege hasret çeker âdem
Kesretle gelir meclise yârân-1 zemistân
- 24 Erbâb-1 şikâr istemez eyyâm-1 bahârı
Sermâye olur anlara âvân-1 zemistân
- 25 Serpindisiniñ evci biter gün dönümünde
Nev-rûza kadar dense de pâyân-1 zemistân
- 26 Dünyâyı bütün etmiş iken böyle ihâta
Teng oldu gül ü lâleye meydân-1 zemistân
- 27 Hengâm-1 bahâr olmuş iken şâh-1 cihân-gîr
Lâyık mı ola sâkit-i zindân-1 zemistân
- 28 Şekvâya emân verme eyâ bülbül-i hoş-gû
Kulağ mı aşar hâkim-i dîvân-1 zemistân
- 29 Sultân-1 bahâr etmeli tertîb-i ‘asâkir
Kahr olmalıdır leşker-i hâkân-1 zemistân

- 30 Bir kerre vezân olmağa başlarsa kâba yel
Elbet olur iftiras ebdân-ı zemistân
- 31 Lâyık-ı varâk şevke şunarlarsa bahâra
Murğ-âb-ı seher cümlesi giryân-ı zemistân
- 32 Mesdûd ede Hâk menfezini bâdem-i semûmuñ
Olmaz ise âteş-zen-i hârmân-ı zemistân
- 33 Geçerse eger pençesine şâh-ı bahârın
Şad-rengi girer çâk-ı girîbân-ı zemistân
- 34 Koyunda kodu ellerini bay u gedânın
Olmağ ne revâ böyle perîşân-ı zemistân
- 35 Serdâr-ı felek toplarına verse fitili
Ol dem görülür girye vü efgân-ı zemistân
- 36 Kavs-i kuzahı indiremez saht-ı zemîne
Şad-pâre olur kabza-i çevgân-ı zemistân
- 37 Atdıkca felek topunu hûrşîd-i cihânîñ
Pür-rağne olur kal'a-i bünyân-ı zemistân
- 38 Nem-pâş-i bahâr oldu felek çehrelerine
Ayılmalıdır zümre-i mestân-ı zemistân
- 39 Ecnâd-ı bahâr ile cihân buldu nizâmın
Sürmezdi daha çiftini dihkân-ı zemistân
- 40 Bâğlarda karâr eylemege kalmadı imkân
Besbelli kaçır dağlara düzdân-ı zemistân
- 41 Âsûde idik tahtakurusuyla siñekden
İnkâr edemem var idi ihsân-ı zemistân
- 42 Durdukca cihân gitmez idi bâğ-ı cihândan
Bulunsa idi durmağa imkân-ı zemistân
- 24a** 43 Kışlar bu sene zann ederim mülk-i siperde
Var ise eger gitmege dermân-ı zemistân
- 44 Bu rütbe esip şavuruşu 'âkıbet oldu
Böyle ne 'aceb bâ'ışi hizlân-ı zemistân
- 45 'Abdî atalım yüklüğe bu bâr-ı girânı
Lâzım mı daha âdeme yorgan-ı zemistân

18

În Mezkûre-i Manzûme Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişteest*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*

- 1 Şu âşinâda bâ-hükmi meşiyet
Olup pister-nişîn-i genc-i 'uzlet
- 2 Olurdum dâde-dûz-ı luğf-ı yâri
Gelirdi yanıma Hızır-ı hidâyet
- 3 Reh-i maşşûda rehberlik ederdi
Olurdu vâye-bahş-ı luğf u minnet
- 4 Lisân-ı 'aql u hikmetle verirdi
Baña sermâye-i pend ü naşîhat
- 5 Der idi ey hevâdâr-ı meâlîb
Esîr-i pend-i sevdâ-yı ma'îşet
- 6 Neden böyle girîbân-çâk-i gamsıñ
Ne bu gönîlünde endûh u kasâvet
- 7 Helâk eyler nihâyet cism ü cânıñ
Giriftârî-i ekdâr u melâmet
- 8 Hiredmendâne o hağ nâ-revâdır
Gam-ı eyyâm ile dûçâr-ı miñnet
- 9 Niçin sen nâ-ümîd-i luğf-ı Hağ'sıñ
Kapanmış mı 'aceb bâb-ı 'inâyet
- 10 Veyâhûd kaldırılmış mı cihândan
Bu devletde emekdâra ri'âyet
- 11 Otuz yıldan ziyâde hidmetiñ vâr
İşidilmiş mi senden bir hıyânet
- 12 Saña devletde şimdi iş mi yokdur
Var iken bunca sancağ u vilâyet
- 13 Aranmaz mı şanırsıñ bu zamânda
Şad-iftikâr olan ehl-i liyâkat
- 14 Liyâkat ehli artık çekmesin gam
Verildi Rüşdü Paşa'ya şadâret
- 15 Kaderdân-ı ma'ârifdir o düstûr
Bilir kader zeri zer-ger ne hâcet

- 24b 16 Teşekkür vâcib oldu cümle halka
Yine buldu aradığın vekâlet
- 17 Çıkardı mesned-i vâlâ-yı şadre
Bağal-gîri olup 'ilm ü fazîlet
- 18 Zebân-zeddir aşil azmaz kelâmı
Anı irşâd eder dâ'im aşâlet
- 19 Sezâ dense bu zât-ı bî-hemâle
Cihân-ı ma'rifet deryâ-yı şefkat
- 20 Olur sâgar-ı be-kef yümn ü iqbâl
Döner bezminde sâkî-i sa'âdet
- 21 Görünce tal'at-ı nûr-ı cebînin
Olur şermende dîdâr-ı şabâhat
- 22 Olunsa rağbeti farz u taḥayyül
Kaçar zat-ı 'afifetden fezâhat
- 23 Eger ğaybûbet etse yeryüzünden
Yeñiden eyler icâd-ı feşâhat
- 24 Refîk ü rehberi 'ilm ü edebdir
Nedîm-i meclisi fazl u dirâyet
- 25 Olur ser-levḫa zîb-i iftiḫârı
Müdârâ intizâm-ı mülk ü millet
- 26 Cenâb-ı zâtı müstefî senâdan
Senâ senden senâ bulur şerâfet
- 27 Ederse çok mu da'vâ-yı müsâvât
Bunuñla taḫt-ı Îrân'a şadâret
- 28 Ne ise müşkiliñ andan su'âl et
Taḥarrî-i Felâtûn'a ne ḫacet
- 29 Olunca ḫâme-zîb-i nazm u inşâ
Verir Veysî vü Nâbî'ye ḫacâlet
- 30 Degil çok aña dense kûh-ı iqbâl
Vaḫâr-ı zâtına munzam mehâbet
- 31 Çekilsin kuşe-i diyâra artık
Zamânında ahâlî-i cehâlet

- 32 Hıdıvâ böyle hengâm-ı terakkî
Bilirsin ki arar ehl-i dirâyet
- 33 Egerçi hükmü yokdur iddi‘ânıñ
Eder câhil de da‘vâ-yı liyâkat
- 34 Hele lâf-ı şadâkat yâ ‘abeşdir
Eder hâyin dahî bahş-i şadâkat
- 35 Lisâna almam artık iffeti ben
Kimi gördümse etdi ‘arz-ı ‘iffet
- 25a** 36 Hemân Mevlâ muvaffak ede yoksa
Bunu temyîze var mı kılda kudret
- 37 Meger temyîz ede bâ-luţf-ı Bârî
Efendimde olan inşâf u diğķat
- 38 Sen ol müşkil-güşâ-yı memleketsiñ
Verildi saña miftâh-ı feţânet
- 39 Hemîşe pâ-y-ı dîvâr-ı umûra
Verir mi‘mâr-ı endîşeñ reşânet
- 40 Hıred şehrâh-ı ‘adle rehberüñdür
Eder tevfiķ ile dâim refâkat
- 41 Ümîd-i luţf ile geldim huzûra
Beni gel etme maħrûm-ı ‘inâyet
- 42 Emekdârım emekdârım emekdâr
Kuşûrum var ise ancak liyâkat
- 43 Hünermendân-ı ‘aşra bir su‘âl et
Beni techîle etmezler cesâret
- 44 Tezâhür eylemem nazmım sülhanla
Musaħhardır baña fenn-i kitâbet
- 45 Belî nazım uranıñ çoğu kavvâl
Ederler lâf ile ‘arz-ı liyâkat
- 46 Beni ‘add etme bunlardan Hıdıvâ
Bulur fi‘lim maķâlîm ile kuvvet
- 47 Olur zâhir ser-i kâra gelince
Sübût-i müdde‘â-yı fâ‘iliyyet

- 48 Geçirdim tecrübemden cümle kârı
Baña geldi bu meslekde mahâret
- 49 Şu hâliyle ne müşkilder olayım
Nice yıllar nişîn-i künc-i ‘uzlet
- 50 Sekiz on sancağ etmişken idâre
Geçenlerde verildi bir riyâset
- 51 O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat
- 52 Ma‘âşım var idi üç kese evvel
Riyâsetle kesildi bu ma‘îşet
- 53 Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baña kesildi hasâret
- 54 Ma‘âş ister uşâk hancı icâre
Baña aybaşları verir ne sıklet
- 55 Bu sıkletden beni kurtar efendim
Livâlardan birin eyle ‘inâyet
- 25b 56 Veyâhûd ver şu ka‘ olan ma‘âşım
Zuhûr edinceye dek başka hîdmet
- 57 De niyâz-ı du‘â ol şimdi ‘Abdî
O zâta gel bâ-hâlâş-ı tavîyyet
- 58 Kemâl-i feyz ü iqbâl ü hışımla
Ola pîrâye-bağş-ı şadr-ı devlet

19

Kaşîde-i Emel

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Tutdu âfâkı bütün şavlet-i sultân-ı emel
Şeş cihâta cereyân eyledi fermân-ı emel
- 2 Kışver-i hırsı alıp zîr-i nigîn-i zabta
Yürütür hükmünü her yerde hükümrân-ı emel
- 3 Âşaf-ı hırs-ı dili Hüdhüd azı alarak
Şahn-ı dîvâna çıkar zât-ı Süleymân-ı emel
- 4 ‘Arz-ı hâl-i avukât hevese bakmak için
Kurulur maşba‘a-i haybet-i dîvân-ı emel

- 5 Âb-1 rû-rîzi-i erbâb-1 temennâ birle
Feyz-yâb almada günden güne bostân-1 emel
- 6 Ğarâz-1 ‘arz-1 hulûş-1 küberâ eyle müdâm
Devr-i ebvâba yeler fâ’ide cûyân-1 emel
- 7 N'ola keştî-i heves olsa ğarîķ-i hırmân
Felek ğuşşa olamaz ğarka-i tûfân-1 emel
- 8 Kim olur zor ile maķşûduna reh-yâb-1 zafer
Nazmını okumadan gitdi ğurûşân-1 emel
- 9 Yorulur menzil-i hırmâna varıp âĦir-i kâr
Reh-i nûr u taleb ü bâdiye pûyân-1 emel
- 10 Kûşe-i ğamda sefâlet-keş-i ğurbetdir hep
Yaķışır dense bu âdemlere mihmân-1 emel
- 11 Ekserî cân çekişir kimisi olur bî-cân
Biri bîmâr-1 heves dîĦeri Ħurbân-1 emel
- 12 Kimisi yer arıyor rüşvet ile iş becere
Ben gibiler de olur böyle ğazel-Ħân-1 emel
- 13 Yine müncir olacaktır ‘acabâ kâr-1 cihân
Çekilir mi bu kadar miĦnet-i Ħızlân-1 emel
- 14 Nice âşüfteleri etdi perîşân-aĦvâl
Kâkûl-i şûĦ-1 heves zûlf-i perîşân-1 emel
- 15 Âteşe şaldırıyor işte yolunda herkes
Sevķ eder Çîn'e kadar bunları Ħâķân-1 emel
- 26a** 16 Dü birâder de berâber olamaz çünkü olur
Biri maĦrûm-1 heves dîĦeri Ħandân-1 emel
- 17 Böyledir kâ‘ide-i devr-i kadîm-i devrân
Kimi Ħandân-1 murâd u kimi giryân-1 emel
- 18 Mevķı‘ u abd ü hevâsı degil ise kâbil
Cevher-efzâ-yı bizâ‘at mi olur kân-1 emel
- 19 Herkes ister ki ola nâ’il-i câh u iķbâl
Buña Ħayretle baķar silsile cûnbân-1 emel
- 20 Hep olur böyle ZüleyĦâ-yı emel dâmen-çâķ
Ħonsa zindâna n'ola Yûsuf-1 Ken‘ân-1 emel

- 21 Şahn-ı hırmânda döner kûy-ı ümîd ü maţlab
Der-kef olmazsa eger kabza-i cevġân-ı emel
- 22 Gâh olur ekdiği toġmuñ alamaz maġşûlün
Nâr-ı hırmâna yanar ħirmen-i dihġân-ı emel
- 23 Her biri başkaca bir kişveri etmiş maġkûm
Mâl-i ħülyâya birâder gibi kaân-ı emel
- 24 Bende-i perver mi olur öyle ħasîs-i nâdân
Var mı dil-sîr-i ġidâ vü ni‘me-i ħ‘ân-ı emel
- 25 Etme ümmîd-i vefâ ħalb-i ekâbirden ħiç
Seng-i ħâneye geçer mi ser-i peyġân-ı emel
- 26 Kim dedi saña şadef-perver-i iġsândır ol
Gerçi pey-der-pey urur mevc bu ‘ummân-ı emel
- 27 Nice bî-vâyeleri etdi füsürde-ħâtır
Şiddet-i serdî-i hengâm-ı zemistân-ı emel
- 28 Cem‘ olup mey-kede-i ġaflet ü idbâra müdâm
Bâde-âşâm-ı heves olmada mestân-ı emel
- 29 Ye’s ile tev’em olur işte ħisâb-i ebced
Buldular böyle bunu ħarf-i şümârân-ı emel
- 30 Çıkar altından anîñ ħalb-i müretteble elem
Böyle keşf etdi bu ma‘nâyı süġandân-ı emel
- 31 Yine ħuşkîde ħalır sebze-i ġülzâr-ı murâd
Rûz u şeb reşġa-fezâ olsa da bârân-ı emel
- 32 Hep eden ħırş-ı Züleyġâ-yı hevâdır böyle
Yûsuf-ı maţlabı dermânde-i zindân-ı emel
- 33 Bir ġazel tarġına meydânı müsâ‘id görürüm
Böyledir ħâ‘ide-i ħâfiye sencân-ı emel
- 34 Yaġdı yandırdı beni âteş-i sûzân-ı emel
Yetiş imdâdıma ey serv-i ħırâmân-ı emel
- 26b 35 Ķaddimi etdi dü-tâ sînemi kıldı biryân
Ķâmetiñ serv ü ruġuñ mihr-i dıraġşan-ı emel
- 36 Bâġ-ı ümmîdi çemenzâr-ı cinân eylediler
Deşt ü şahrâya çıkıp lâle ġidârân-ı emel

- 37 Aldı ruhsârîni giysû-yı perîşân-ı siyâh
Kaldı zulmetde yine çeşme-i hayvân-ı emel
- 38 Ben dedim rûy-ı ziyâdârîni gördükde bu şeb
Kıldı âfâkı münevver meh-i tâbân-ı emel
- 39 Ceyş-i efkâr ile teshîr olunur hışn-ı vişâl
Böyledir ‘âdet-i dîrîne-i tuğyân-ı emel
- 40 Pây-ı nahl-i heves-i ‘aşka ço etsin cereyân
Cûşişine geldi yine eşk-i firâvân-ı emel

Berây-ı İfâkat-i Yûsuf Kâmil Paşa-yı Müşârün İleyh

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün

- 1 Ey vücûd-ı devleti rûh-ı vücûd-ı ‘âtîfet
V'ey hayât-ı cism ü cânı cân u cism-i merhamet
- 2 Görmesin bir daği cism-i nâzenîniñ derd-i devâ
Hem-nişîniñ ola bundan böyle maħbûb-ı hevâ
- 3 Aşdıķaya inhirâf vermiş idi şad-melâl
Cümle olmuşduk berâberce şeniñle haste-hâl
- 4 Ĥamdü-lillâh şihhatiñle şimdi bulduk tâze cân
Ey hıdv-i ser-firâz-ı mültecâ-yı dâverân
- 5 Cebhe-sây-ı âsitânîñ olur idim gâh gâh
Ĥâk-i pâyîñ görmeden ‘avdet ederim âh âh
- 6 Bezm-i ‘ıyşa gelmez oldum şâhid-i şâdî vü şevķ
Eder idim diye endûh u elemle başķa zevķ
- 7 Çevre yanım ol kadar almışdı hâl-i inķılâb
Zann ederdim mâhı mâhî mârı mûr âbı serâb
- 8 Şöyle kim pehlû-nişîn-i pehlüvân-ı ĝam edem
Şanki Ĥarf-i ĝuşşâ vü âlâmla ben müdĝam edem
- 9 Öyle etmişdi beni mebhût-ı evhâm-ı firâķ
Olamazdım nuķķa ķâdir aĝzım açmazdı bıķaķ
- 10 Her kimi görsem ederdim hâl ü şânından su’âl
Pürsiş-i hâliñ idi baña esâs-ı iştîĝâl
- 11 Dest-bâz-ı ilticâ olup der idim dâ’imâ
Ey Ĥakîm-i çâre-sâz v'ey tabib-i derd-i devâ

- 27a 12 Bendegân u aşdıkâsına bağışla kâmilîñ
Çok penâh u dest-gîri urur erbâb-ı diliñ
- 13 Hûnedân-ı luţf u re'fet hân mân-ı nâm u şân
Sâye-bağş-ı câh-ı devlet mihr-i cûda âsumân
- 14 Câ-nişîn olmağa var mıdır felekde merd-i tâmm
Bû-'Alî Sînâ bile olmaz aña kâ'im maķâm
- 15 Şimdi nûr-ı dâniş ü 'irfânı erbâb-ı kıyâs
Mihr-i 'âlem-gîr-i zâtından ederler iķtibâs
- 16 Hû'âce-i hikmet-şinâs-ı ders-i fazl u ma'rifet
Gelse yanında olur mecbûr 'arz-ı meskenet
- 17 Bir bulunmaz gevher-i nâ-yâb bâzâr-ı hüner
Zâtına taķmîn-i kıymet edemez ehl-i haber
- 18 Hâl-i ruhsâr-ı ma'ârif zülf-i 'anber-fâm-ı şân
Zîb-i tâc-ı serveri zînetde rûy-ı cihân
- 19 Ehl-i dil bir sebha-i lü'lü imâme zâtıdır
Ma'rifetde Ristâţalis'iñ hezârân katıdır
- 20 'Aşrımızda kendidir ser-ħalka-i ehl-i kemâl
Cebhe-i 'âlem-i anıñla bulmada ħüsn-i cemâl
- 21 Nüşa-i kübrâ-yı zâtı me'ħiz-i fazl u funûn
Şafha-i vicdân-ı pâki şerħ-ı yek-tâ-yı mütûn
- 22 ħüsn-i tedbîri ile zabt-ı riyâset müfteħir
Maķdem-i 'âlisine şûrâ-yı devlet muntazır
- 23 Âşafâ çokdan beri şermende-i ihsânıñım
ħayr-ħ'âh-ı mâl ü câh u bende-i fermânıñım
- 24 Ederim tebrîk şimdi sıhhat-ı cism ü teniñ
Eski meddâħıñ degil mi 'Abdi-i kemter seniñ
- 25 İnħirâf-ı tab'ıñı ħaķ bir dahî göstermesin
ħâtır-ı aħbâbıñı dehr-i denî göstermesin

20

Ķudûmiye-i Müşârün İleyh*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Bülbul-i ħâmeye feryâd edecek dem geldi
Gül-i maķşûd açılıp mevsim-i ħurrem geldi

- 2 Âb u tâbı çekilip olmuş idi huşkîde
Naḥl-i bâğ-ı emeliñ pâyına şebnem geldi
- 3 Yûsuf-ı maṭlabı gayb etmiş idi âḥir-i kâr
Pîr-i Ken‘ân-ı dile müjde-i mülhem geldi
- 4 İçmemek elde mi meyl eylememek dilde midir
Bezme pîçâne be-keff sâki-i gül-fem geldi
- 27b** 5 Ḥaste- ḥâl-i marâz-ı müzmin-i hicrânı iken
Ḥaber-i vuşlat-ı dil-ber gibi bir em geldi
- 6 Pür-ṭarab olsa n'ola encümen-i ehl-i vefâ
Sâki-i gül-beden-i bezm-i mey-i Cem geldi
- 7 Mısr'a etmişdi sefer Ḥazret-i Kâmil Paşa
‘Avdet-i devletine müjde vü peygâmlar geldi
- 8 Bu peyâm ile olup cümle eḥibbâ dil-şâd
Cesed-i mürdemize rûḥ-ı dem-â-dem geldi
- 9 Ba‘dezîn etmiş idi bir nice eyyâm-ı güzâr
Dediler işte bugün dâver-i a’zam geldi
- 10 Ol ne dâver ki ma‘ârifde hummâlî güne
Ne mü‘eḥḥir gelecekdir ne muḳaddem geldi
- 11 Ol ki mekkâr-ı sefer-gerde be-hengâm-ı bahâr
Merkez-i salṭanata devlete tev’em geldi
- 12 Ser-firâz-ı vükelâ server-i reḥt-i ‘uḳalâ
Mefḥar-ı ehl-i nühâ faḥl-i mu‘azzam geldi
- 13 Hiç biri zâtına hem-pâ-yı ma‘ârif olamaz
Gerçi bu ‘âlemde milyonla âdem geldi
- 14 Vâridât-ı şeref ü fazlını etdim mezâd
Bedel-i sâbıkına bir nice biñ zam geldi
- 15 Mısr'a birlikde götürmüş idi işte şimdi
Revnaḳ-ı şehir-i Sitanbul ile hem-dem geldi
- 16 Dîde-dûz-ı şeref-i maḳdemi idi şûrâ
Müjdeler aña ki ol zât-ı mükerrerem geldi
- 17 Faḥr eder zâtı ile zabt-ı riyâset zîrâ
Şanma yevmisinde bir böylesi aḳdem geldi

- 18 Cûduna nisbet ile cümle kalır bî-vâye
Şahn-ı gâbrâ-yı nice Ca'fer ü Hâtem geldi
- 19 Kâhire semtine etmişdi selâmetle sefer
Şad şenâ Hakk'a ki 'avdetde de eslem geldi
- 20 Böyle mi eyler idim zât-ı kerîmin tavşif
Bîm-i taşdi'-i seri hâtıra muhkem geldi
- 21 Zâtını pâdişeha bahş ede Rabbü'l-erbâb
'Abdiyâ böyle du'â cümleye elzem geldi

21

Berây-ı Sitâyîş-i Yûsuf 'Îzze'd-dîn Efendi*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Âl-i 'Osmân olalar zîb-i diyâr-ı saltanat
Dem-be-dem pertev-fezâ mihr-i nehâr-ı saltanat
- 28a 2 Her biri bir 'aşra revnağ-bahş-ı istiklâl olup
Bi'l-verâse eylediler hep nâmdâr-ı saltanat
- 3 Geçdi nice nesl-i devlet ma'ber-i ikbâlınden
Var mı bunlar gibi olan şehriyâr-ı saltanat
- 4 Günlerinde oldu revnağ-yâb-ı hüsn-i intizâm
Çehre-i yâ behre-i sîmin-'izâr-ı saltanat
- 5 Her birine oldu dahî olacağ vird üstüne
'Adl u luğf u rahm u âfet çâr-yâr-ı saltanat
- 6 Sâye-i devletlerinde etdi kesb-i i'tilâ
Hem-ser-i 'arş-ı berîn oldu menâr-ı saltanat
- 7 Bir biçilmiş telli pullar şemseli haftândır
Her birine böyle bu nice âzâr-ı saltanat
- 8 Terde kaldı aşdıka a'dâ bile maşşûş-ı deyr
Hândân-ı âl-i Osmân'a şî'âr-ı saltanat
- 9 Siyyemâ şâh-ı cihân 'Abdü'l-Azîz Hân-ı güzîn
Buldu devrinde teraqqî i'tibâr-ı saltanat
- 10 Bir nihâl-i nev-resîde dikdi bâğ-ı şevkete
Feyz-yâb oldu anıñla nev-bahâr-ı saltanat
- 11 Bâğ-ı dehre nağl-i bâlâ kaddi verdi zîb ü fer
Ya'ni 'Îzze'd-dîn Efendi şağ-sâr-ı saltanat

- 12 Oldu ordu-yı nühüstüne müşîr-i kârvân
‘Askere zâtı verildi bergüzâr-ı salţanat
- 13 Başlarında saklasınlar nüshaveş şımf-ı siyâh
Gevher-i cismi degil mi yâdigâr-ı salţanat
- 14 Çok mu dense zât-ı ‘ulyâ-yı kerem-fermâsına
Nev-nihâl-i bâğ-ı nahl-i mîvedâr-ı salţanat
- 15 Menba‘-i cûd u ‘inâyet ahter-i burc-ı vefâ
Ma‘den-i luţf u semâhat bahtiyâr-ı salţanat
- 16 Var mıdır gök kubbe altında nazîri zâtınıñ
Söyleyin görmüş ise encüm-şümâr-ı salţanat
- 17 Görsele dem-beste-i hayret olurlar şevkete
Şad-hezârân şaf-der-i ablağ-süvâr-ı salţanat
- 18 Nûr-ı isti‘dâd-ı mâder-zâdı parlar gün gibi
Cebhe-i pâkinde zâhir iktidâr-ı salţanat
- 19 Reşha-pâş-ı kûh u şahra-yı ‘atâ vü ‘atıfet
Cedvel-i âb-ı hayât-ı cûybâr-ı salţanat
- 20 Sâgar-ı ser-şâr-ı luţfu ol kadar lebrîzdir
Çok mu etse bendegân-ı neş’edâr-ı salţanat
- 21 Mâ-verâu'n-nehri şît-i dânişi etdi güzâr
İ‘tirâf etmez mi bunu hem-civâr-ı salţanat
- 28a** 22 Tîze-i fikr ü şümûru tîğden ser-tîzdir
Çok degil dense aña âheng-güzâr-ı salţanat
- 23 Fülke-i iqbâliniñ yanında bir zevrakçedir
Keştî-i seyyâre-i saţh-ı bihâr-ı salţanat
- 24 Kahve-i pâyende-i iqbâl-i Şîzer-dâdına
Reşk eder görse nice saţh-ı bihâr-ı salţanat
- 25 Var iken sermâye-i farı-ı zekâ vü dânişi
Etse şâyân hall ü ‘akd-i kâr u bâr-ı salţanat
- 26 Nüşa-i kübrâ-yı zâtı bir müşelleş vefkîdır
N'ola başında taşırta kâm kâr-ı salţanat
- 27 ‘Abdiyâ eyle du‘â-yı devletin vird-i zebân
Tâ bilinsin olduğum bir hâkisâr-ı salţanat

- 28 Vâlid-i zî-şânına bağışlaya Hâk zâtını
Tâ ki oldukça cihân pây-ı çınâr-ı saltanat
- 29 Aşdıķâsı vâyemend-i luţf u ihsânı ola
Bula a'dâsı hemîşe hâr hâr-ı saltanat

22

Kaşîde-i Nazîre-i Kalemîye*Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*

- 1 Vâv-ı kâsemle olalı şöhret-fezâ kalem
Hatt-ı 'izâr-ı dil-beri eyler şenâ kalem
- 2 Serdâr-ı cünd ü ceysi ise tîg-ı cân-sitân
Kışver-güşâ-yı 'aşra olur kethüdâ kalem
- 3 Tîg u tîr ile gerçi bulur cismi şad elem
Urmaz mı kalb-i düşmene neşterle yâ kalem
- 4 Tîgîñ güşâd etdiği her dürlü yâreye
Olur cebîre-bend-i şifâ vü hevâ kalem
- 5 Verir egerçi ehline çok vâye-i tarab
Nokta-feşân-ı nekbet olur câ-be-câ kalem
- 6 Tâzî vü Türk ü Rûm u Fireng ü 'Acem ile
Söyleşdi oldu hayf hezâr âşinâ kalem
- 7 Kânûn u şer' u cümle funûna uzatdı el
Kâr-ı cihâna açdı nice mâ-cerâ kalem
- 8 Koydu gılâf-ı meskenete tîg u hançeri
Oldu nedîm-i meclis-i şâh u gedâ kalem
- 9 Levh-i beyâna çekdi vukû'ât-ı 'âlîyi
Ammâ hezâr vak'ada etdi haţâ kalem
- 10 İķâza halkı bulmadı bir çâre şad-esef
Eyler bu yolda gerçi nice i'tinâ kalem
- 29a 11 Neşetdi nâm u şânını tîgîñ sülüş kodu
Ta'lik olunsa levh-i semâya sezâ kalem
- 12 Mânend-i tîg yüzü degildir soğuk anıñ
Her kanķı bezme varsa görür merhabâ kalem
- 13 Bîmâr-ı kâra olsa revâ 'âfiyet-fezâ
Olsa tabîb-i hâzık-ı dâru's-şifâ kalem

- 14 Hükümü revân şöyle ki ez-Qâf tâbe-Qâf
Oldu cihâna dâver-i kişver-güşâ kalem
- 15 İb^{kâ}-yı nâm-ı nîke o rütbe heveslidir
Râh-ı vefâda başını eyler fedâ kalem
- 16 Ma'nâ-yı lu^{tf} u qahrı eder birden ihtimâl
Gül dalı dostu düşmene hâr-ı cefâ kalem
- 17 Fir'avn-ı haşmı serzeniş ü qahr için müdâm
Mişl-i Kelîm olmalı elde 'aşâ kalem
- 18 Kâr-ı cihân görmez idi reng-i intizâr
Ger olmasaydı mahrem-i ehl-i nühâ kalem
- 19 Bî-cürmü etdi lu^{tf} u 'inâyetle ser-firâz
Câniye oldu dâhiye dâd-ı cezâ kalem
- 20 Bir de gazel tarhına var dilde şad-heves
Oldu kalemli bir güzeli mübtelâ kalem
- 21 Esrâr-ı 'aşk u şevke olup âşinâ kalem
Eyler hemîşe dil-ber-i 'arz-ı vefâ kalem
- 22 Alsam hayâle nokta-i hâl-i siyâhını
Cânlar kemâl-i reşk ile bulmaz rehâ kalem
- 23 Kimse siyâh-ı câme-i hicrân u hasreti
Eyler müdâm mâtem-i 'aşk u hevâ kalem
- 24 Şanma şarîr diñlediğîñ ince şavtını
Derd-i firâk-ı yâr ile eyler nevâ kalem
- 25 Taşvîr-i hüsn-i dil-beri alsam hayâle ben
Pîş-i devâna hâzır olur ibtidâ kalem
- 26 Bî-tâb olur rîziş-i eşk-i siyâh ile
Bir dem olursa 'aşk u hevâdan cüdâ kalem
- 27 Bilmem ki neyle eglenir idim cihânda ben
Halk olmamış olaydı eger 'Abdiyâ kalem

23

29b

În Kaşîde-i Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Niviştedân*Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*

- 1 Ne dem ki şu'le-rîz-i feyz olursa hâver-i devrân
Olur tal'at-nümâ âfâka mihr-i envâr-ı devrân

- 2 Ne dem ki bir marîziñ ‘illeti kesb eyleye şiddet
Olur peydâ hakîm-i hâzık-ı cân-perver-i devrân
- 3 Ne dem ki bir gülistâna ese bâd-ı hazân-ı sayf
Anı ta‘kıb eder bâd-ı bahâr-ı ezher-i devrân
- 4 Ne dem ki derd-i hicr ile helâke tutsa yüz ‘âşık
Eder vaşl ile ihyâ şâhid-i meh-peyker-i devrân
- 5 Ne dem ki nağme-sâz-ı girye olsa kûdek-i nevzâd
Sükûnet-bahş olur şîr ile aña mâder-i devrân
- 6 Ne dem ki Hağ murâd eylerse bir mülkü ede ıslâh
Hıdîv-i Mısr'a hem-pâ halk eder bir dâver-i devrân
- 7 Ne dâver ki hükümdârân içinde mişl ü akrânı
Bulunmaz cüst ü cû olunsa da ser-tâ-ser-i devrân
- 8 Olup zîr-i nigîn-i inzibâta mülk-i mû-rûşen
Ne tarz-ı dil-nişîne koydu ol bâlâter-i devrân
- 9 Ehemmiyyet verip tevsî‘-i mülk ü millete evvel
Ki tâ devr eyleye destinde dâ'im mişver-i devrân
- 10 Şudûr-ı mülkü geçdi mâ-verâ-yı mülk-i Sudan'ı
Rehâ nice memâlik fetğ eder ol şaf-der-i devrân
- 11 O rütbe çehre-efzûn-ı ‘imâr-ı mülket olmuş kim
Yanar sûz-ı hasedle aña sâ'ir kişver-i devrân
- 12 Beyâbânzâr-ı Mısr'ı Cennetü'l-Me'vâya döndürdü
Şu cedveller ki açdı sû-be-sû ol server-i devrân
- 13 Berây-ı sür‘at-âmed ü şüd etrâf u memâlikde
Yürüdü âteşin gerdûneler ol müfğhar-ı devrân
- 14 Bulur böyle giderse âb-ı Hızr-ı menba‘-ı Nîl'i
Sezâ ‘unvânı olsa şimdiden İskender-i devrân
- 15 Olurdu şübhesiz sebbâbe hâ-yı hayret ü gıbta
Hele şu yapığdı sûru göreydi Kayşer-i devrân
- 16 O bir sûr-ı sürûr-efzâ-yı tab‘-ı aşdığadır kim
Olur ‘âciz huliyyâtın ‘amelde zer-ger-i devrân
- 17 Bu şehr-âyîn sürek bulmasına görmüşse emsâlin
Hezârân nev-‘arûs-ı ‘ıkd-i eftân şevher-i devrân

- 18 K'o pervâz-ı bülend etsin o dâver evc-i rif'atde
K'odur 'Ankâ-yı kûh-ı Kâf devlet şeh-per-i devrân
- 19 Siper-i mihr-i devlet âsumân-ı kevkeb-i saşvet
Meh-i burc-ı fehâmet şu'le-başş-ı ahter-i devran
- 20 Revâ raşş-ı felek cevlâne gelse zîr-i rânende
Sezâ olsa rikâbında revende yâver-i devrân
- 30a** 21 Mu'in-i millete luţf u müh-îne kahr için dâ'im
Öñünde levha-i menşûr elinde hançer-i devrân
- 22 Ne rütbe kaţ'-ı menzil eylemişdir raşş-ı iqbâli
Şıţabl-ı câhına bir ye's olmaz baytar-ı devrân
- 23 Berâberdir sırr-ı mencûk-ı iclâli feleklerle
Bu deñli kadrini terfî' etdi Kayşer-i devrân
- 24 Eder mâriz olsa da leclâc haşmı nerd-bâzîde
Bu 'âlemde odur bâzîcedân-ı şeş-der-i devrân
- 25 Gülâm-ı 'aql u dâniş sâki-i mey-hâne-i ünsü
Kad-i çimâ-yı bezm-i şoşbetide çâker-i devrân
- 26 Hudâ zât-ı kerîm-i zî-cenâbet eylemiş el-Hak
Vefâda 'aşık-ı şâdik 'atâda Ca'fer-i devrân
- 27 Felâţûn-menkâbet Risto-dirâyet bu 'alî-fiţnat
Müdir-i destgâh-ı dîn ü devlet mefhar-ı devrân
- 28 Hemîşe def'-i şer ü celb-i nef' memleket için
Elinde tîg-ı zerrîn ü serinde miğfer-i devrân
- 29 Hayâ vü hilm ile 'Osman-ı zi'n-nûreyne şânîdir
Ebû Bekr-i zamân Fârûk-ı vaqt vâhid-i devrân
- 30 Beyâbân-ı helâke doğru gitsin fırka-i rûbâh
Bu vâdîde zuhûra geldi bir şîr-i ner-i devrân
- 31 Hıdîvâ Cem-cenâbâ dâver-i dâd-âver-i dünyâ
Eyâ zât-ı mekârim-başş u re'fet-güster-i devrân
- 32 Sütûn-ârâ-yı evrâk-ı havâdiş midhat-i zâtın
Sitâyiş-hân müceddid i'tibârın defter-i devrân
- 33 Saña kimdir gören çok Darfur-ı mülk-i Sûdân'ı
Olur bir gün naşibiñ fetih-i hışn-ı Hayber-i devrân

- 34 Bu feyz-â-feyz-i iqbâl eyledikce kadriñi tebcîl
Senâ- h`ânîñ olur âhir haţib-i minber-i devrân
- 35 Sezâ tevdî‘ olunsa destîñe gencîne-i âlem
Saña vardır muhaqqak i‘timâd u yâver-i devrân
- 36 Hele bir de ğazel tarh edeyim vaşf-ı celîliñle
Bilinsin olduĝum ‘âlemde yine şâ‘ir-i devrân
- 37 Yine aldı dilim bir âfet-i sîmîn-ber-i devrân
‘Îzâr-ı âteşîni hasret-i zîb ü fer-i devrân
- 38 O zülf-i müşg-bârîñ çîn-i der-çîn eyledikce sen
Hezârân pîç-i tâb-ı ğayret eyler ejder-i devrân
- 30b 39 O bûy-ı cân-fezâ-yı kâkülünden almasaydı ger
Dimâĝ-ı ‘âlemi ta‘tîr eder mi ‘anber-i devrân
- 40 ‘Aceb ‘arz-ı cemâl etmiş mi bir mişliñ bu ekvâna
Keşire olduĝu günden beri bu çenber-i devrân
- 41 Vişâliñ akdem-i âmâl-i ehl-i ‘aşk u sevdâdır
Cemâliñ maţmağ-ı çeşm-i cihân u manzar-ı devrân
- 42 Metâ‘-ı vaşlıña taqdîr-i kıymet kânde mümkündür
Bedel olmaz nigâh-ı nîmüñe sîm ü zer-i devrân
- 43 Perîşânî-i zülfüñ gerden-i sîmîniñ üstünde
Görünce reşk edipdir hâver ü bâhter-i devrân
- 44 Kaşîde ğâyete erdi ğazelde buldu pâyânı
Eyâ fahr-i zamân-ı dîn ü devlet mehter-i devrân
- 45 Budur dâyim du‘â-yı bî-riyâ-yı ‘Abdî-i ‘âciz
Seni baĝışlaya şâh-ı cihâna şîr-i ner-i devrân³⁰

24

În Kaşîde Nîz Be-her Tekşir-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişteest*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Çünkü oldu başka başka nâm-ver seyf ü kalem
Oldular sultân-ı ‘âlem ser-te-ser seyf ü kalem
- 2 Bu celâliñ o cemâliñ mazharıdır ez-ezel
Verdiler birlikde ğüne zîb ü fer seyf ü kalem

30

Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 O yazardı hükme fermân bu ederdi kaç‘-ı ser
Düşmeni eylerdi yek-demde heder seyf ü kalem
- 4 Biri gülşen-zîb-i devlet biri şahrâ-gîr-i harb
Bülbül-i hoş-dâstân ü şîr-i ner seyf ü kalem
- 5 Hem-zebân-ı ittifâk olunca ederler o dem
Hân mân-ı düşmeni zîr ü zeber seyf ü kalem
- 6 ‘Arz-ı naıvetden çeker el haşm-ı hodgâm u ‘anûd
Gösterince iki başdan ger vefer seyf ü kalem
- 7 Kande pervâz-ı bülend eyler ‘aceb sî-murğ-ı kâm
Olmasa cisminde iki bâl u per seyf ü kalem
- 8 Olur idi hağ u bâtıl nîk ü bed bir hem-zede
Etneseydi celb-i hayr u def‘-i şer seyf ü kalem
- 9 Birden eyler şu iki ma‘nâ ile ‘arz-ı merâm
Dostuna nef‘-i ‘azîm ü haşme dar seyf ü kalem
- 10 Var ise ülfetleri şûrîdir ammâ ma‘nâde
Birbirinden dâ‘imâ eyler hazer seyf ü kalem
- 11 Yine bu hâliyle etmezler idi hiç infikâk
İmtizâc eyler idi bâ-yek-diger seyf ü kalem
- 31a** 12 Bir sühançîniñ nifâk u gamzına verip vücûd
Çekdiler yek-dîgere tîr ü beter seyf ü kalem
- 13 Her biri bir başka fikr ile olup bergeşte-hâl
Eylediler birbirin vağf-ı zarar seyf ü kalem
- 14 Hâbbe iken kûbbe oldu infi‘âl-i cânibîn
Yek-digerden etdiler kaç‘-ı haber seyf ü kalem
- 15 İşte böyle bir füşûn-ı igbirâr-ı dil ile
O leyâl-i devlete verdi keder seyf ü kalem
- 16 Şâh-ı ‘âlem-şifat-ı ‘Abdü'l-‘Azîz Cem-gulâm
Nezd-i ‘âlîsinde idi mu‘teber seyf ü kalem
- 17 İgbirâr-ı cân-bîni def‘a fermân eyledi
Tâ ede birlikde ibrâz-ı hüner seyf ü kalem
- 18 Etdi ser-‘askerligi şanem şadâret oldu şan
Kûdek-i tedbîrine mâder peder seyf ü kalem

- 19 Ya'ni verdi 'Avni Paşa'ya bu iki mesnedi
Oldu şulh u âştîden behreder seyf ü kalem
- 20 Ol vezîr-i şeh-pesend-i nâm-derânîñ her zamân
Emr ü fermânı hîzâsında gider seyf ü kalem
- 21 Hep görenler böyle görmüşdür o zât-ı saff-deri
Zîver-efzâ-yı enâmil yâ kemer seyf ü kalem
- 22 Ol hıdîv-i Kâhramân şavlet ki alsa destine
Düşmene karşı eder neşr-i şerer seyf ü kalem
- 23 Bârgâh-ı devletinde cebhe-sây-ı şıdk olup
Cân-sipârâne aña hîdmet eder seyf ü kalem
- 24 Sâyesinde ol ğazanfer-müknet ü rûşen-diliñ
Nice tafşîlâtı eyler muhtaşar seyf ü kalem
- 25 Bir işâret etse ser ceş-ı 'adû-yı devleti
Pister-i miñnetde eyler muhtaşar seyf ü kalem
- 26 İ'tikâdı böyledir ol dâver-i cengâveriñ
Kârın itmâm edemez dehriñ meger seyf ü kalem
- 27 'Aşrımızda cümleden a'lâ bilir olduğunu
Mâye-i cem'-i nûkûd sîm ü zer seyf ü kalem
- 28 Âşafâ şadrâ kerîmâ bahtiyâr-ı milletâ
Görmedi zâtıñ gibi bir dâdger seyf ü kalem
- 29 Mevkı'inde dâ'im isti'mâl ederse çok mudur
Tertîb-i gerdek olan her bir nefer seyf ü kalem
- 30 Hem-'inân olup berâber 'azm ederler rûz u şeb
Her ne semte eylesek seyr ü sefer seyf ü kalem
- 31b** 31 Bezm-i iqbâliñden etmezler tebâ'üd yek-nefes
Hem-nişîniñdir seniñ vaqt-i şafar seyf ü kalem
- 32 Yok seniñ'çün vaqt-i heycâda ebed bîm ü hirâs
Hâmle-i a'dâya olmaz mı siper seyf ü kalem
- 33 Olmadı hem olamaz ğâlib 'adûlardan beri
Zâtıña sermâye-i 'avn u zafer seyf ü kalem
- 34 N'ola olsam ben ğazel-h'ân-ı şenâ-yı devletiñ
Şîve-i evşâfiña kılsın nazar seyf ü kalem

- 35 Destine almış o şûh-ı sîm-ber seyf ü kalem
‘Âşık efgendesine sel eder seyf ü kalem
- 36 Gösterince ebruvân u gamze-i hûn-bârını
Sînede şad-yâre açdı tâ ciger seyf ü kalem
- 37 Hâme-i ebrû ile birleşse tîğ-ı gamzesi
Korğulur ki ola dûçâr-ı haţar seyf ü kalem
- 38 İşidince ebruvân u gamzeniñ te’sîrini
Reşk ile oldu cihân-pû derbeder seyf ü kalem
- 39 Gösterirse cünbüş-i ebrû vü gamze kesr ü fer
Tutar elbet menhec-i *eyne'l-meferr*³¹ seyf ü kalem
- 40 Gâlib-i düşmen olurlar etseler der-vağt-i ceng
Ebruvân u gamzeye ‘atf u başar seyf ü kalem
- 41 Kahr-ı haşımı ebruvân u gamze-i ser-tîzden
Meşk ü ta’lîm eylesinler her seher seyf ü kalem
- 42 ‘Abdiyâ ‘arz u du‘ânıñ şimdi geldi nevbeti
Eyledikce tâ ki seyr-i baħr ü ber seyf ü kalem
- 43 Baħş ede şâh-ı cihâna zâtını Rabbü'l-‘İbâd
Tâ ki ede dem-be-dem def’-i zarar seyf ü kalem

25 [Der-Kenâr]

Nuşret-Nâme

31a

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Gülşen-i maţlaba esdikce şabâ-yı nuşret
Mevc urur mezra‘a-i dilde şakâ-yı nuşret
- 2 Mest eder ‘âşıkını ‘arz-ı cemâl etdikce
Şâhid-i gül-dehen-i mâh-likâ-yı nuşret
- 3 Oldu erbâb-ı gazâ garqa be-nûr-ı neş’e
Tal‘at-efrûz olalı şems-i duħâ-yı nuşret

³¹ “Kaçacak yer neresi?” Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân). Dinî kaynakların (Kur’an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur’an’da şöyle açıklanır: “(Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: “Kaçacak yer neresi?” der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb’inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12). (Yılmaz: 1992: 46-47)

- 4 Dostuna lutf u kerem düşmene endûh u elem
Sû-be-sû işidilen bunca şadâ-yı nuşret
- 5 Tâb u fer vermede şad-şükr ü senâ Yezdân'a
Dîde-i diğkat-i İslâm'a ziyâ-yı nuşret
- 6 Kimdir eşker edecek rif'at-i kadr ü şânın
Karn-ı eflâke başarsa n'ola pâ-yı nuşret
- 7 Şarkdan garba kadar n'ola olunsa tezyîn
Encüm-i şevk ü şetânetli semâ-yı nuşret
- 8 Gün-be-gün bulmada efzâsı fevka'l-'âde
Sevğ-i sultân ma'ârikde bahâ-yı nuşret
- 9 Neş'emend olmadayız düşmen-i dîni yer yer
Hâk-i hizlâna düşürdükce belâ-yı nuşret
- 10 Dâğ-ı hasretle çeker sûz-ı felâketdir hep
Şahn-ı meydân u gâra ruşabâ-yı nuşret
- 11 Mümkün olmaz ki ola hamlemize tâb-âver
Okuruz düşmene heycâda şalâ-yı nuşret
- 12 Başı ol deñli şıklımlı ki 'adû-yı dîniñ
Okudur deyr ü kilîsâda du'â-yı nuşret
- 13 Ekl ü şurbu koyalım bir yaña rûz-ı harbde
Eylesin Hağ bizi dil-sîr-i gıdâ-yı nuşret
- 31b** 14 Maşraf-ı harbi hezîmetle düşünsün düşmen
Bize sermâye yeter feyz ü nemâ-yı nuşret
- 15 Rus-ı menhûs-ı mezellete perîşân etdi
'Askerinde görülen kaht ü galâ-yı nuşret
- 16 Ser-i bî-devletine Rus-ı le'îmiñ konmaz
Evc-i a'lâda uçar murğ-ı Hümâ-yı nuşret
- 17 Verdi Hağ millete bir şâh-ı hamîdü'l-ağlâk
Zât-ı 'ulyâsı kumândân-ı vegâ-yı nuşret
- 18 Kande 'azm eylese ol şâh-ı felek-câh dil-ber
Çekilir pîş-i rekâbetde livâ-yı nuşret
- 19 Bezm-i ünsünde anıñ sâkî-i sâgardârı
Şâhid-i gül-beden-i 'aşk-nümâ-yı nuşret

- 20 Dâ'im îcâd-ı 'asâkirle o şâh-ı devrân
Heves iqbâline giymekde kabâ-yı nuşret
- 21 Gün-be-gün kâlbüd-i şevki neş'emend oluyor
Mu'tedildir o kadar âb u hevâ-yı nuşret
- 22 Sûznâk etmede a'dâyı bizi şevk-efzâ
Şâh-ı Mansûr'a sezâ nağme-i nây-ı nuşret
- 23 Gözü fırlar dışarı mağzâ olur yaşıda
Düşmeniñ başına urduçca 'aşâ-yı nuşret
- 24 Şırp u Eflâk u Karadağ'dan edip istimdâd
Denilir Rus-ı denî şanki gedâ-yı nuşret
- 25 Doğrusu şükr ederiz lutfuna kavm-i Rus'uñ
Etdi çok yerde bize terk-i fedâ-yı nuşret
- 26 Kuvve-i hâzime-i mi'desine yok süzmez
Bel' eder loçma-i hızlânı becâ-yı nuşret
- 32a** 27 Sürdü leşker ileri maşşad-ı kable'l-i'lân
Şöyle kim tarz-ı şekâvetde berây-ı nuşret
- 28 Pây-mâl etdi hûkûk-ı düveli ol menhûs
Bilmedi olacağın böyle cüdâ-yı nuşret
- 29 Her taraftan yürüyüş eyledi mülke ammâ
Yüzünü tersine döndürdü Hudâ-yı nuşret
- 30 Nerede harbe kıyâm etdi ise hep oldu
Kahr-ı Yezdân ile bir berk ü nevâ-yı nuşret
- 31 İşte ez-cümle gediklerle Plevne cengi
Düşmeni etdi giriftâr-ı cefâ-yı nuşret
- 32 Etdi muhtâr-ı cihân şıfat-ı Ahmed Paşa
Düşmene karşı gediklerde gazâ-yı nuşret
- 33 Beñzemezdi bu gazâ bildigimiz gazvelere
'Arşa 'aks eyler idi gulgule hâ-yı nuşret
- 34 Kaşd-ı hûbân-ı tevârîh-i selef görmüş mü
Asya'da 'acabâ böyle 'atâ-yı nuşret
- 35 O müşîr-i zafer-ârâ-yı şalâbet-kâra
Az gelir dense re'îs-i ümerâ-yı nuşret

- 36 Server-i ehl-i ğazâ şıfat-ı ‘Osmân Paşa
Oldu Plevne'de ser-pûş-ı ğuşâ-yı nuşret
- 37 O ğazâ-perver-i haydar şime mâ'ildir
Silmi-i ‘işveger-i hûb-edâ-yı nuşret
- 38 Her ğülüşde nice biñ düşmeni etdi tedmîr
Eyledi ğarb ile teşhîr-i kazâ-yı nuşret
- 32b** 39 Sevķ eder ‘askeri Bâyezîd bahâra bakmaz
Birdir ‘indinde anıñ şayf u şitâ-yı nuşret
- 40 Mefğar-ı ehl-i vegâ ya‘ni Süleymân Paşa
Müfteğar zâtı ile mülk-i Sebâ-yı nuşret
- 41 Şardı etrâfını Balkan'da ‘adû-yı dîniñ
‘Aks eder her tarafa şimdi nidâ-yı nuşret
- 42 ‘İllet-i müzmine-i ğarbe ğakîm-i ğâzık
Zât-ı ‘İlyâs eder neşr-i hevâ-yı nuşret
- 43 Sâyesinde o Sinimmâr-ı binâ-yı ğarbiñ
Revnaķ-efzâ-yı ‘imâr oldu ğarâ-yı nuşret
- 44 O Muhammed ‘Ali Paşa ki ğumândân-ı Tuna
Yapdı mi‘mâr-ı şecâ‘atle serâ-yı nuşret
- 45 Kırdığı düşmeni kâbil mi şümâr u ta‘dâd
Her tarafda ğörülür ğışb u reğâ-yı nuşret
- 46 Ğağķımızdır alırız bir ğün olur düşmendenden
Bunca maşraflarımız oldu rübâ-yı nuşret
- 47 Cümle ğas-pâre-i efrâd-ı adûyı çekeriz
Var iken bizde şehâ kâh-rübâ-yı nuşret
- 48 Farz olur böyle gider ise zekât-ı ğalebe
Rûz u şeb artmada aşğâb-ı ğinâ-yı nuşret
- 49 Dem-be-dem olmada bâzû-yı ğuzât-ı İslâm
Ğûn-ı a‘dâ ile hem-reng-i ğinâ-yı nuşret
- 50 Düşmeniñ başına bârân-ı belâ yağsın tek
Çekeriz başımıza biz de ‘abâ-yı nuşret
- 51 Fazlını şükr ü şenânıñ bilen elbet ‘Abdî
Derğeh-i Ğağķ'a olur nâşıye-sây-ı nuşret

26

- 31b** **Kaşîde-i Berây-ı Sitâyîş-i Dervîş İbrâhîm Paşa**
Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
- 1 Hezâr-ı tab'ımîñ feryâd u âhı şad-hezâr oldu
 Edip ürd-i bihişt eyyâmı zannım nev-bahâr oldu
- 2 Bahârîñ hânde-i şîrîni bâd-ı müşg-efzâsı
 Siyeh-mestâne eltâf u zemistâne hisâr oldu
- 3 Kõ reşkenden kızıl kana boyansın kıpkızıl olsun
 'İzâr-ı dil-ber anı gördü lâle-dâg-dâr oldu
- 4 Elinde sâgar-ı şahbâ dilinde âteş-i sevdâ
 Bu bezme lâle gûyâ sâki-i âteş-'izâr oldu
- 33b** 5 Ruḥ-ı yârı görünce sünbül ü sûsen bu gülşende
 Biri gömgök dere batdı biri de şerm-sâr oldu
- 6 Ser-â-ser ḥ'âba varmışlardı etfâl-i çemen geldi
 Şu serpdî yüzlerine ebr-i Nîsân dâyevâr oldu
- 7 Bahâr ezhâr-ı gûn-â-gûndan kurmuşdu bir meclis
 Riyâsetle gelip gül halka zîb-i iftiḥâr oldu
- 8 Cünûd-ı şâdmânî vü meserret geldi koc-â-koc
 Dağıldı eşkıyâ-yı guşsa dilden târumâr oldu
- 9 Dedim gönümde peydâ şimdi bir neş'e nedendir bu
 Dediler dedigiñ ser-'asker-i 'âlî-vaḫâr oldu
- 10 Dedim dâ'im dedigim başka yok Dervîş Paşa'dan
 Dediler işte odur müjde devlet baḫtiyâr oldu
- 11 Dedim böyle ise Mevlâ'ya şad-şükr ü senâ olsun
 Gürûh-ı eşkıyânîñ ba'dezîn ḥâli dimâr oldu
- 12 Çekirdekden yetişmiş böyle bir ser-'askeri Allâh
 Bize verince bildim naḫl-i devlet pâydâr oldu
- 13 O zât-ı Cem-cenâbîñ cevher-i zâtına sen benden
 Soruñ ki söyleyim bu dilde emr-i ihtiyâr oldu
- 14 Bugün de düşmen üzre sevḫ-i 'asker aña vâ-beste
 Bu bir fendir ki ehlin bula vaḫf-ı ıztırâr oldu
- 15 Belî mekteb-nişînân-ı cihâdîñ kesreti vardır
 Velî şanma bu fendi her bir yere behredâr oldu

- 16 Bu fenniñ kesbi mevķûf oldu ancak cevher-i zâtı
Anıñda mektebi dâru'l-füyûz-ı Kirdgâr oldu
- 17 Bu zâta sevķ-i ‘asker ķahr-ı düşmen dâr-ı Mevlâ'dır
Anıñ'çün şark u garba verdi şöhret nâmdâr oldu
- 18 Cesâretle şecâ‘at dîde-dûz emr ü fermânı
Biri gider yemîninde biri de der-yesâr oldu
- 19 Bu eyler sevķ-i ecnâd u o eder düşmeni pâ-mâl
Bunuñ kârı tehâcümdür anıñ da iķtidâr oldu
- 20 İki a‘zâ dirâyetle şadâķat bezm-i hâşında
Biri helâl-i müşkil dîgeri de mest-i şâr oldu
- 21 Bu irşâd-ı şavâb eyler o da te‘mîn-i istikbâl
Bu rehber şavb-ı Haķķ'a o da cây-ı iftihâr oldu
- 22 Bezimde gösterir kendisini aşhâba mûmâsâ
Geline rezme gûyâ sînesi sengîn-hişâr oldu
- 23 Semend-i şavleti cevlâna gelse şahñ-ı feyzâda
Gören tarla şanır dihķân elinde hep şiyâr oldu
- 24 Hıdîvâ dâverâ düşmen-şikârâ şavlet-endâzâ
Şu günlerde bu ser-‘askerliĝiñ ni‘me'l-ķarâr oldu
- 32b
- 25 Ğubârıñ şakķ eder bir kimse yokdur şimdi devletde
Bu söz erbâb-ı reşke hısn-ı başş-ı iĝbirâr oldu
- 26 Ğarâr-ı eşkıyâ hûnu bütün gitdi gönüllerden
Ümîdim böyledir kim anlarıñ kârı firâr oldu
- 27 Revâ şad-çâk olursa Zühre-i zehre feleklerde
Ser-i tîĝ ü sinânıñ lem‘a-başş-ı Kûh-sâr oldu
- 28 Degil şimdi ezelden vaşfiñi derd-i ziyân etdim
Baña bu hîdmetiñ mevhûbe-i leyl ü nehâr oldu
- 29 Cemâl-i şâhid-i evşâfiñi noķşân gösterdi
Ğam-ı eyyâm ile mir‘ât-ı tab‘ım pür-ĝubâr oldu
- 30 Hişâliñ böyle mi naķş eyler idi şafha-i dilde
Bütün gün kâr-ı kilĝ-i işti‘âlim âh u zâr oldu
- 31 Otuz beş yıl emek vermiş iken bu devlete şimdi
Ta‘ayyüş ber-ķaraf bu in‘izâlim baña ‘âr oldu

- 32 N'ola ben de alınsam taht-ı istifhâya bir kerre
Şahâbetle nice nâ-ehl ehl-i iktidâr oldu
- 33 Ma'ârif mâni' -i feyz ise şimdi mâh-ı 'irfânım
Semâ-yı ma'rifetde bedr iken naẓza düçâr oldu
- 34 Hülâşa 'ilm ü cehliñ ẓanķısı feyz-i medâr ise
Birer bende ikisinden de behrem âşikâr oldu
- 35 Bu taķdîre göre yoķ mâni' -i feyzim efendînâ
Meger müstaşhibim efsâne-h'ân-ı i'tizâr oldu
- 36 Bu devlet aşdıķâ-perverlik ile şöhret almışken
Sebeb n'olaydı ki böyle baña ğadr-i bî-şümâr oldu
- 37 Sebebsiz infişâlim müddeti dört sâle varmışdır
Bu miñnetle geçen eyyâm-ı 'ömrüm hâr hâr oldu
- 38 Ne yaptığım naşıl katlandığım bilmege naķl edem
Ma'îşet miñneti sırtımda dağlar deñli bâr oldu
- 39 Hele evlâd u ahfâd u huşûşan birtaķım dâmâd
Bunuñ derd ü belâ ğuyâ katâr-ender-kaķâr oldu
- 40 Uzatma rişte-i şekvâyâ 'Abdî başla da'vete
Vazîfe saña şimdeñ soñra luţfa intizâr oldu
- 41 Bağışlasın seni şâh-ı cihâna şıfat-ı aħad
Du'â-yı devlete mefrûz-ı sükkân-ı diyâr oldu

[TERKÎB-BEND]

1

33a Terkîb-Bend Berây-ı Sitâyiş-i Sadr-ı Müşârün-İleyh Reşîd Paşa

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey velîyyü'n-ni'âmım devletiñ efzûn olsun
Zât-ı 'âlî-şiyemüñ şihhate maķrûn olsun
Ola manzûme-i iķbâliñ 'alelden sâlim
Nazm-ı rengîn-i vücûduñ heme mevzûn olsun
Ol hemân mesned-i 'âlî-i şadârete mekîn
Bendegâniñ şeref ü 'azz ile memnûn olsun
Münker-i mertebe-i dânişiñ olan hâsid
Cereyân-ı dem-i reşk ile ciger-h'ûn olsun
Diñmesin iki gözü yaşı bütün şayf u şitâ
Kızılıрмаķ birisi dîgeri Ceyhûn olsun

Sende cem ‘etdi Hudâ hüsn-i şifâtı sende
Bende eyler nice zâtı saña olan bende

- 2 Şavlet-i düşmene ‘aqlıñ gibi şemşîr olamaz
Kalemiñden ileri haşma gider tîr olamaz
İşte cem‘iyyet-i ecnâd-ı ‘adûya el-Hak
Darb-ı nuṭkuñ gibi bir âlet-i tedmîr olamaz
Eser-i himmetiñi añladı ebnâ-yı zamân
Kimse yanıñda seniñ şâhib-i tedbîr olamaz
Zât-ı ‘âlî-güheriñ gibi cihânda haḳḳâ
Bende-i bî-bedel-i şâh-ı cihân-gîr olamaz
H’âce-i ‘aql u hîred şöylece imzâ etdi
Nüşâ-i ma‘rifetiñ kâbil-i taḥrîr olamaz

Seniñ âzâde-i efkâr-ı saḥîfe seniñ
Muşhaf-ı âyet-i iz‘âna saḥîfe seniñ

- 3 Sîne-i düşmene hâmeñ gibi demren mi olur
Zerre ikbâliñe beñzer kavî cevşen mi olur
Server-i devlet-i a‘dâyı dü-nîm etmek için
Sîm devâtuñ gibi bir gürze-i âhen mi olur
Olmağa menzil-i maḳsûda eñ evvel vâşıl
Esb-i çâpük-rev-i fikriñ gibi tevsen mi olur
Her biri başka laḳabla añılır dillerde
Cümle ehl-i hîrediñ şöhreti Behmen mi olur

33b

- Ne Felâtûn u Ferîdûn ne Lebîd isterler
‘Uḳalâ ḥall-i ma‘ânîde Reşîd isterler
4 Kıta‘ât-ı zer-i elṭâfiña gâyet göremem
‘Aded-i encüm-i eflâke nihâyet göremem
Der-i iḥsânîña yüz sürmedir ancak ‘izzet
Sürmemek yüz gibi dergâhîña zillet göremem
‘Aczime bakma beni dâ’ire-i devlete al
Gerçi taḥsîn olunur mertebe ḥidmet göremem
Olsa senden olur ancak baña luṭf u himmet
Dehr-i pür-kînede âşâr-ı mürüvvet göremem
‘Abdî-i şâdıḳıñ akrânına her dem söyler
Ḥidmet-i devlete girmek gibi devlet göremem

Neş’emendi mey-i medḥiñ olanı medḥ ederim
Ḳadeḥ-i medḥi elinden ḳoyanı ḳadḥ ederim

- 5 ‘Ömrüm oldukça yem-i luṭfuñu temvîc edeyim
Eser-i nuṭkum ile luṭfuñu tehyîc edeyim
Baḥr-i mevâc-ı ma‘ânîye talıp tâbe-gülûvv
Dürr-i nâ-süfte-i evşâfiñi taḥrîc edeyim
Cedvel-i midḥatiñi ḥâneye terḳîb ederek
Kürre-i şems-i semâsîñda yeñi zîc edeyim

Neşr edip her tarafa cevher-i midhatleriñi
Dil-i dânişver şadâkatiñi tefrîc edeyim
Toğrudan doğruya evşâfiñi ta‘dâd ederek
Kâmet-i hâsid-i beh-ğ‘âhiñi ta‘vîc edeyim

Hak Te‘âlâ seni bağışlaya şâhen-şâha
Eşer-i dânişini göstere zıllu'llâha

2

Berây-ı Şadr-ı Müşârün-İleyh

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Âşafâ şıfat-ı Allâh u velî't-tevfîk
Hızr-ı tevfiğin ede saña hemîşe terfîk
Ey olan râbıta-bahşâ-yı nizâm-ı devlet
Saña tevfiğ-i İllâhî ola hemvâre refîk
Hayr-ğ‘âhâniñ ola filike-süvâr iğbâl
Düşmenâniñ daği deryâ-yı mezelletde garîk
34a Hak bu ki mâşıta-i fikretiñ ile her dem
Zîb ü fer bulmada ruhsâr-ı arûs-ı tağkîk
Re‘yiñe bestedir işlâğ-ı mizâc-ı ‘âlem
Ma‘rifetdir bunu erbâb-ı rumûz u tedkîk

Hak seni vâşıta-i neşr-i ma‘ânî etmiş
‘Ağlıña ‘akl-ı Aristâlis-i sâni etmiş

- 2 Nîze-i fikriñ olup sîne-şikâf-ı a‘dâ
Müş-t-i tedbîriñ ile ağıdı rü‘âf-ı a‘dâ
Tîr-i bâlâ-rev-i efkârıña elbette olur
Her dem âmâc u hedef sîne vü nâf-ı a‘dâ
Her ne dem ki ele alsıñ edevât-ı kalemiñ
Hürdevâta döner âlât-ı meşâf-ı a‘dâ
Eşer-i himmetiñ ile oluruz hep gâlib
Mümkün olmaz bize heycâda kefâf-ı a‘dâ
Ger ayağımı uzatsa idi yorganı kadar
Yanına belki kalır idi lihâf-ı a‘dâ

Deheniñ dengi şudûr eyleye nuğk-ı mücmel
Olur elbet nice biñ leşker cerâde bedel³²

- 3 Zât-ı ‘âlî-güheriñ kıldı Cenâb-ı Hâlîk
‘İllet-i müzmine-i harbe hakîm-i hâzîk
Dostu güldürdü bütün düşmeni kıldı mağmûm
Hüsn-i tedbîriñe yokdur hele re‘y-i fâ‘ik
Olamaz halk-ı cihân fezleke-bahşâ-yı qarâr
Hükemâ-yı selefi ağıl ile etdik sebkat
Oldular gerçi seni sâde zamânâ sabîk

32

Vezin hatası yapılmıştır.

Hurd-bînân-ı cihân bir yere gelse el-ḥaḳ
Yine sensin olacak bâtı1-ı ḥaḳdan ḥârık

Saḅa teslîm olunup miḥver-i dolâb-ı cihân
Vefḳ-i dil üzre döner çarḥ-ı umûr-ı devrân

- 4
34b
- Oldu nâmıñ gibi zâtıñda reşîd ü dâna
İsmiñi kıldı müsemma ki muvâfık Mevlâ
Dem-be-dem bulmadadır revnaḳ u zînet ‘âlem
Sen olaldan beri ruḥsâre-tırâz-ı dünyâ
Bendeñizde yoḡ iken ḳudret-i inşâ-yı süḥan
Bunca evşâfıñı ta‘dâd ile kıldım imlâ
Ya olaydı azıcık behre-i isti‘dâdım
Zâtıñı böyle mi ederdim ‘aceb medḥ ü senâ
Her ne yazdımsa bütün vaşfıña dâ‘ir ḥaḳdır
Ma‘rifetdir buna azḡına gürûh-ı süfehâ

Sensin ‘âlemde faḳat ‘umde-i erbâb-ı ‘uḳûl
Ḥaḳ ile bâtı1ı da eyleyecek redd-i ḳabûl

- 5
- Ḳaşr-ı iḳbâliñi Ḥaḳ eyleye dâ‘im ma‘mûr
Nezd-i şâhîde ola sa‘y-ı cemîliñ meşḳûr
Ḥâk-i pâyiñe olan şıdḳ u ḥulûsu ḳalbim
İşte şu tarz ile bu def‘a da oldu mestûr
Bir süḥan-gû ki ola fariḡ-i medḥ ü vaşfıñ
Abdi-i ‘âcize oldur bu cihânda menfûr
Kim ki kendinde ola ḡayret-i mülk ü millet
Zâtıñı vaşf u senâyâ olur elbet mecbûr
‘Âcizâne umarım zât-ı kerîmâneñden
İltifâtıñla beni eyler dem-â-dem mesrûr

‘Âcizim şükrünü ifâda geçen eltâfıñ
Âḥir-i ‘ömrüme dek yazsam eger evşâfıñ

3

Sâḳî-Nâme

- 1
- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
Maḥrem olalı bezm-i Cem'e bâde-i gül-fâm
Rindâna ‘ayân olmada esrâr-ı ser-encâm
Meydir miḥek-i ma‘den-i mechûl-i ṭabîat
Pür neş‘e eder ehl-i dili zâhidi sersâm
Meydir bilene mâye-i iksîr-i sa‘âdet
Bu mes‘eleyi derk edemez müftî-i ḥodgâm
Mey şâhib-i dergâh-ı dil-i ehl-i şafâdır
Ḳoymaz ḥarem-i sîneye bîḡâne-i âlâm
Olmuşdur ezel meykede-i mihr ü muḥabbet
Daru'l-kütüb-i firḳa-i rindân-ı mey-âşâm

Zâhid içegör bâde-i engûru dem-â-dem
Olduğ hele biz nûş-ı mey-i ‘aşk ile mübrem

- 35a** 2 Sâkî getir ol bâdeyi şun bir kerem eyle
Bir kâsede iç sen daği def‘-i elem eyle
Ma‘mûr edelim ez-ser-i nev-ğâne-i şevki
Tahrîb-i binâ-yı gama bezl-i himem eyle
Hiç şadra şifâ vermedi dâver-i etıbbâ
Dil yarasına la‘l-i lebiñ ile em eyle
V‘allâhi gönül kıatlanamaz şirket-i gayra
Ağyârı fedâ kıl da baña tek sitem eyle
Yetmez mi sükût eylediğın ey gül-i ra‘nâ
Bir kere de tahrîk-i leb-i gonca-fem eyle
- Baksın güzele şehvet ile zâhidi mu‘allim
Hağ eyleye ‘uşşâkı bu işden hele sâlim
- 3 Beytüş-şeref-i meykededir mesken-i rindân
Hâk-i harem-ı pîr-i muğân me‘men-i rindân
Etfâl-i neşât etmede her demde tevellüd
Bintül-‘inebe dense sezâdır zen-i rindân
Yek-ğamlede tâ menzil-i mağşûda ererler
Bu rütbe yigit olur tevsen-i rindân
Olmaz ‘alev-i hîzem ü ağker ile sûzân
‘Ağk âteşine yağmada cân u ten-i rindân
Mü‘ennâları da haşre degin hârice çıkmaz
Pây-ı ham-ı meyğâne olur medfen-i rindân
Biz bârgeh-i pîr-i harâbâta gedâyız
Kârûn-ı gedâ çeşme izâfet ile bâyız
- 4 Yâriñ lebini bu gece öpdü leb-i mînâ
Besbelli sa‘âdetle doğar kevkeb-i mînâ
Gerden kırarak geldi bu şeb bezme o meh-rû
Reşk ile şikest oldu yazık ğabğab-ı mînâ
Encüm gibidir encümen-i ‘işrete ağdâğ
Pür şu‘le eder bezmi meh-i nağşeb-i mînâ
Yutduğı kanı gündüzün eyler gece rîzân
Miğnetle gelip geçmede rûz u şeb-i minâ
Böyle şerefi kesb edemez her biri anıñ
Yâriñ düşürüp kırdığıdır etyâb-ı mînâ
- 35b** Sen mu‘tekif-i mescid ol ey zâhid-i ğod-bîn
Biz mey-kedede eyleyelim ‘işreti âyîn
- 5 Bir kaçre meyi Kevşer-i mînûya değışmem
Yek cür‘asını öylece biñ şuya değışmem
Bir mey şunuşu var ki o sağî-i şarâbıñ
İşte anı biñ duğter ü bânûya değışmem

Bir bûsesini la‘l-i leb-i sâķî-i bezmiñ
 ‘Âlemde olan duht-i melek-hûya degişmem
 Tođrusu budur servini şimşâdını bâđıñ
 Sâķideki bu ķâmet-i dil-cûya degişmem
 El-kışşa hele berk-i ĥabâb-ı mey-i nâ‘bı
 Cennetde leben ile aķan cûya degişmem

‘Abdî olagör mesned-i ‘aşķ ile ser-efrâz
 Ĥaķ ede seni Ĥızır-ı hidâyet ile hem-râz

4

Terkîb-Bend-i Mu‘aşşer

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 1 Ey ĥâme benim mâ-ĥaşal-ı fikrimi gel yaz
 Kılmış seni Ĥaķ ĥüsn-i beyân ile ser-efrâz
 Derd-i dili ağyâra beyân eylemek olmaz
 Sensin olacak bezm-i cihânda baña hem-râz
 Bâlâter imiş mertebe-i rif‘at-i ķudret
 Ĥaķ eyledi îrâd-ı ķasemle seni mümtâz
 Saña yaraşır doğru kelâm etmedir îcâd
 Nâ- ĥaķ sözü red eyle aña olma deh-bâz
 Leb-beste ķalıp ĥonca-i esrâr-ı şu’unât
 Bildir ne imiş ‘âleme encâm ile âĥâz
 Seyr eylesin âfâķ-ı cihân melekûtu
 Murĥ-ı dile ver tâ o ķadar ruĥşat-ı pervâz
 Dürc-i dilime řıĥmamaĥa başladı artık
 Ben řerĥ edeyim derdimi ol sende raķam-sâz
 Ĥaĥr u sitemin ĥaşr edip aşĥâb-ı yemîne
 Bizden ne arar bilmiyorum ĥarĥ-ı ĥep-endâz
 Âteş bıraĥıp ĥizmet-i sâmânıma gerdün
 Etmek dehen-şekveyi farz oldu baña bâz

Biz müntesib-i dergeh-i erbâb-ı kemâliz
 Ne müfteĥir-i manşıb u ne mâ’il-i mâliz

- 36a 2 Etmekden ise minnet-i gerdûna taĥammül
 Yegdir ser-i râĥ üzre baña ķalsa tese’ül
 Bir luťfe bedel biñ sitemin ĥekmede âdem
 Dehr eyleye lâyıķ mı bize böyle tefâddül
 Ĥatlandığımız derd-i ĥamiñ var mı ĥesâbı
 Dîvâne olur âdem anı etse ta‘aķķul
 Bir cürme bedel etdigi biñ dürlü cezâdır
 Dehriñ ne imiş ‘adlini var eyle te’emmül
 Şahbâ-keş-i ‘irfânı eder bir pula muĥtâc
 Ser-mest-i mey-i cehle verir feyz-i temevvül
 Âsûde uķar zâĥ-ı siyeh bâĥ-ı cihânda
 Düşmüş ķafes-i ĥurbete âĥ etmede bülbül
 İlzâm edemez ‘âķıl-ı maĥdûru efendi

Takdîre nedir çâre cevâbıyla ta'allül
 Nâdân otura mesned-i 'âlî-i şafâdır
 Erbâb-ı hüner câ'iz olur mu tuta keşkül
 Eller de gezer berg-i hazân-dîde hançal
 Hâk-i reh-i nâdâna fenâda gül ü sünbül

Bu 'âleme gelmekde 'aceb fâ'idemiz ne
 Nîk ü bedi fark eylemege kâ'idemiz ne

- 3 Cevr ü elem-i dehre tayandıkca tayandık
 Âlâyiş-i dünyâ ile her renge boyandık
 Ki neyl-i maķâşid ile olduk idi hanđân
 Düşdük heves-i celb-i ehibbâya biraz dem
 Bir gün buluruz belki vefâdârını şandık
 Bulduğumuz işde kuşûr eylemedik hiç
 Ğayret kemerin râh-ı şadâķatde kuşandık
 Hiç görmedik âzâde-i âlâmı felekde
 Baħr u ber-i dünyâyı seyâhatle dolandık
 Hep hâl-i tesellüsde gider kârı cihânda
 Zencîr gibi yek-digere böyle ulandık
 Seyl-âb-ı kazâ hâlimizi etdi dîger-gün
 Aķar şü gibi durulup gâh bulandık
 İrâdımızı masrafa uydurmadık âħir
 Bir 'ıyş için âfâķı gezip çok oyalandık
 Emsâle bakıp kaķ'-ı merâtib hevesiyle
 Mâ-fevķimize 'arz-ı temennâdan uşandık

36b

Allâh bizi kırtara bu tûl tûl-ı emelden
 Vâreste ede fikrimizi zabt u halelden

- 4 Bir derde dûçâr etdi ki insânı bu gerdûn
 Merhem-zen-i iflâh olamaz gelse Felâtûn
 Ol deñli döner 'aksine gerdûne-i efkâr
 Ta'lîm-i 'uķûl etmededir 'âķıle Mecnûn
 Bâtil heme ân Hâķķ'a ezâ-baħş-ı cedeldir
 Şâhid bu söze kıssa-i Mûsâ ile Kârûn
 Muķbil şeref-i kavle verir raħne-i işâl
 Erbâb-ı zekâ olmada bu dürlü dil-hûn
 Yek-dîgeri aldatma dirâyetle mü'evvil
 Doğru gideni şaydı felek ileri mağbûn
 Mümkün mü ola şenşene-i zişt-i cehâlet
 Evşâf-ı pesendîde-i 'irfân ile ma'cûn
 Hiç kimse degil şimdi dest-gîr-i kabâħat
 Ağmaż-ı 'uyûn eylemek olmuş gibi şabun
 İhvânı bile eyleyemez âdemi te'mîn
 Dillerde döner menķabe-i Yûsuf-ı mescûn
 Bir kerre düşün âl-i 'abâyâ neler oldu
 Hûn-ı şühedâ etmedi mi dil-beri gül-gûn

Geldi ne için ‘âleme şahrâ-yı ‘ademden
Âzâde degil mi idik ol yerde sitemden

- 5 Hem-reng oluyor işte bakın küfürle îmân
Çok sürmeyerek ref[‘] olacak külfet-i edyân
Seyl-âb-ı ha tâ başdı reh-i Hakk u şavâbı
Âfet-zededir mezra‘a-i mülket-i iz‘ân
Bu rütbe ehemmiyete varmak neden olsun
Taklîd-i Fireng etme midir mâye-i ‘irfân
Bildik ne imiş ma‘nî-i ehliyyeti şimdi
Ya maşharelik eyleme ya söyleme yalan
Hanımlar olup şekl-i koğanaya heveskâr
Bilmem ki güzellik mi verir şapka vü fistân
Hep böyle gider kâ‘ide-i çarh-ı cefâ-cû
Güldürse birin etmede biñ âdemi giryân
Lâyık mı ede yek-dîgerine ‘arz-ı ta‘zîm
Rif‘at mi şandır bu gidişi fırka-i nâdân
37a Yâ Rab nedir âdemde olan far‘-ı ta‘aşşub
Fetvâ veremez bu revîşe mezheb-i rindân
Nâdir bulunur reh-rev olan hadd ü satra
İfrât ile tefrîte olur cümle şitâbân

- İşlâh-ı mizâc âdeme elbette gerekdir
Bed-hû olana tarh-ı cezâ vaz‘ gerekdir³³
6 Âdem geçinir birtakım ebnâ-yı şeyâfîn
Müslim görünür bir nice bed-mâye-i bî-dîn
H‘âherde olur dâne-şümârende-i tesbîh
Ma‘nâda eder mefsedeti kendine âyîn
Da‘vâ-yı diyânetle çıkar kürsiye vâ‘iz
Etdikde eder ‘azm-i reh-i mel‘ânet ü kîn
Ölçülmez anıñ kâle-i mensûc-ı fesâdı
Bilmem ki kırılmış mıdır endâze-i tahmîn
Bu zümre-i nâ-pâke re‘îs olmağa şâyân
Bir har bilirim eyleyemem nâmını ta‘yîn
Her kavli anıñ kızb ü dürûğ u hezeyândır
Her fi‘li riyâzâtı da bî-behre-i temkîn
İhlâl-i nizâm etmede ol hâyin-i devlet
Hak ede anı kayd-ı hayâtı ile tescîn
İbtâl-i hukûkuyla eder ol har-ı hırâş
İkbâlini hıfz eylemege nefsinı tevîfîn
Bilmemege nasıl dâ‘ire-i devlete girmiş
Etmezler idi cild-i bakırdan hele postîn

Yâ Rab bu gibi hâyine gel verme kerem kıl
Halk eyledigîñ ‘izzeti maḥfûz-ı elem kıl

33

Vezin hatası yapılmıştır.

7 Sâkî getir ol bâdeyi kim tab‘a cilâdır
 Âfet fiken ü derd ü gam-ı ehl-i belâdır
 Hâmyâze-i âlâma verir bâde sükûnet
 Bî-derde şafâ hastelere maḥz-ı şifâdır
 İnkâr edemem nef‘i anıñ naşş ile şâbit
 Mey ver ki zamân geçmede mânend-i Hümâ'dır
 Ğarḳ eyleyelim cismimizi baḥr-i neşâta
 Müstağraḳ-ı deryâ-yı gamûm ola fenâdır
 37b Ğam nâmını yâd etmeyelim bezm-i ṭarabda
 Zîrâ ki anıñ zikri de bir başka cefâdır
 Bir ben degilim âteş-i firḳat ile sûzân
 Bu nâra düşen ben gibi yüz biñ budalâdır
 Mevlâ bilir aḥvâlimizi ‘arza ne ḥâcet
 Bir sevmedigim şeyde benim baş-ı du‘âdır
 Hân kûşeleri oldu bize mesken ü Me’vâ
 Hep verdigimiz aybaşı ḥâncıya kirâdır

Bilmem ne zamân ḥâlimiz ıslâḥ olacaḳdır
 Bu ğa’ilemiz ḥatim ile ğâyet bulacaḳdır

8 ‘Âlem bizi âzâde-i âlâm şanırlar
 Nâ’ilişde-i mâ-ḥaşal-ı kâm şanırlar
 İqbâli ḳadar ḥükm olunur herkese dâniş
 Her muḳbil-i nâḳış ḥiredi tâm şanırlar
 Her kârıñ olur evveli bir ğâyete müncerr
 Bu böyle iken bir gider eyyâm şanırlar
 Ser-mest-i mey-i ğaflet olan ḥalḳ-ı zamâna
 Etdiklerimiz mâtemi bayrâm şanırlar
 Dil-beste olup eylediği vaż‘-ı ğarîbe
 Bed-ḥâḥımızı emrimize râm şanırlar
 Derk etmediler ma‘ni-i esrâf-ı kelâmı
 Çok söylemeyen âdemi sersâm şanırlar
 Şîrîni ile telḥini bildik mi cihânıñ
 Dü-şâbbı görüp bâde-i gül-fâm şanırlar
 Bezm-i mihek-i meşverete ḳonmadan evvel
 Her maşlahatı vâşıl-ı encâm şanırlar
 Ol ‘izzete la‘net ki ahâlî-i zamâna
 Tevḳîrini sermâye-i ârâm şanırlar

Ṭuttum hele ben ‘izzeti zîllete berâber
 Derk ile nedir maṭlabımız bunda birâder

9 İslâḥ-ı mizâc etmege bir dem gelecek mi
 ‘Âlem yıkılıp bir daḥi Âdem gelecek mi
 Bîmâr-ı elem oldum eyâ sâḳî-i devrân
 Şahbâ gibi pür-neş‘e-i pür-râm gelecek mi
 Ebnâ-yı beşer ‘illet-i imsâke ṭutuldu

38a İhsân edecek ‘âleme Hâtem gelecek mi
 Güm-geşte reh-i rişlet olup böylece kaldık
 Yol gösterecek mürşid-i mülhem gelecek mi
 Her şahşı birer derd ile gördüm mütelâşi
 Dünyâyâ ‘aceb merdüm-i bî-ğam gelecek mi
 Fırkat odu etmekde dil ü cânımı sûzân
 Bezm-i emele ol büt-i gül-fem gelecek mi
 İrşâd-ı enâm etmek için bezm-i cihâna
 Kıtbiyyet eder merd-i mükerrer gelecek mi
 Râhatda idik gıybet-i düşmen ile bir dem
 Terk eyledigim kelb-i mu‘allem gelecek mi
 Bilmem ne yapar ‘âleme bir gelse de görsek
 Zâhid gözedir mehdi-i ‘âlem gelecek mi

Efkâr-ı ahâlî-i cihân kaldı müşevveş
 Çoğu keçidir kimseyi de hû‘âce-i aıfş

10 Her zerd-i cilâ dîdeyi sen zer mi şanırsıñ
 ‘Ahdinde hilâf eyleyeni er mi şanırsıñ
 Her parlak olan merdümü âdem mi bilirsıñ
 Seng-i necef-i şırçayı gevher mi şanırsıñ
 Kâdr-i ni‘amı bilmeyen erbâb-ı fesâdı
 Bir gün ölür elbette muzaffer mi şanırsıñ
 Tezvîc-i fesâd edene şad-mertebe la‘net
 Reh-dâr-ı şadâkat olanı har mı şanırsıñ
 Bu şems-i cihân bir gün olur belki ziyâdâr
 Mihri acabâ zerreye muğber mi şanırsıñ
 Ta‘rîf edemem cümle hikâyât-ı cihânı
 Bu ‘âlemiñ ahvâlini izhar mı şanırsıñ
 Sözdür veren efkâr-ı cihâna hele revnağ
 Ehl-i sühanıñ kâdrini münker mi şanırsıñ
 Hep gayretimiz fâ‘ide-hû‘âhî-i cihândır
 Söz erlerini dehre ziyânkar mı şanırsıñ
 Düşmez mi edeñ kaydını her sûd u ziyânıñ
 Bu fikrimizi aılamayıp şer mi şanırsıñ
 ‘Abdî uralım ağzımıza mühr-i sükûnu
 İşmarlayalım Hakk’a bu kâr-ı melekûtu

5

Mu‘aşşer-i Dîger

38b 1 *Mef‘ûlü / Fa‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
 Bir dil-berıñ ki cevri vefâsın ede güzâr
 ‘Âşık ederse çok mudur ülfetden i‘tizâr
 Bir dil-berıñ ki gâlib ola cevri luıfuna
 Haksız mı etse ‘âşık elinden anıñ firâr
 Bir dil-berıñ ki meyli ola gayra müstened
 ‘Âşık ederse var idi terk-i diyâr u dâr
 Pâ-mâl-i cevri etdi bütün âşinâları

Bîgânegâna şunmada şahbâ-yı i'tibâr
 Şuffe-nişîn-i rağbet olup zevk eder 'adû
 Ehl-i vefâ vü gayret eder girye zâr zâr
 Hânde harîş-i düşmen olur bâ'is-i huzûr
 İhlâsı dost olmada bâdî-i igbirâr
 Etmekde tünd-bâd-ı cehâlet zamâna da
 Şeh-dâne-i ma'ârifi âlûde-i gubâr
 Etdi şikest-i sâgar-ı 'ahd u vefâyı halk
 Gel sen de naqd-i nâsereye etme i'tibâr
 Evrâk-ı kâr-ı cild-i perîşân-ı 'âlemiz
 Bir vaqt olur mu bend ola şîrâze-i qarâr

Dâd ü sitâd-ı çarha hâlel verdi yine çarh
 Bâzâr-ı 'adl ü dâda verilmez mi dâhi narh

- 2 Tohm-ı cefâdan eyleme artık vefâ ümîd
 Kim ekdi bezr-i hançalı etdi gıdâ ümîd
 Neyl-i merâma vâsıta etme icâbını
 Dâ'i derûna zehrden etme hevâ ümîd
 Bed-mâyelerden olma dilâ sen de vâye-h'âh
 Dihkân eder mi şûre zemînden güyâ ümîd
 Eñ a'zam-ı hışsa vü gabâvet degil midir
 Erbâb-ı câh-ı dehrden etmek 'atâ ümîd
 Medh-i kibârı derdime şandım devâ olur
 Hayfâ ki semden aldanıp etdim şifâ ümîd
 Âsûde-hâl-i genc-i ferâgat olur idim
 Âh etmeseydi böylece dâ'im şafa ümîd
 Vaşıl olur mu matlaba ehl-i müdâhine
 Huld-i berîni etmesin ehl-i riyâ ümîd
 Halvet-serây-ı âleme maħremdir ez-ezel
 Her kanķı bezme varsa görür merħabâ ümîd
 Bîgâne oldu meclis-i ehl-i tevekküle
 Erbâb-ı hırş u ğafletedir âşinâ ümîd

39a Kimdir cihânda söyle gözüm kâm-yâb olan
 Şad der hezâr-ı hırş ile hâne-ħarâb olan

- 3 Ta'n-ı raķib sîneme sûzen degil midir
 Şahrâ-şikâfla mezra'a âhen degil midir
 Yek-loķma nân-cû ile kanâ'at bu kûşede
 Cevr-i sipihri çekmeden ehven degil midir
 Ğamz ü nifâķ-ı merd-i le'îm-i sitîz-kâr
 Yiñe süvâr-ı matlab-ı reh-zen degil midir
 Rûz u leyâl böyle tek ü tâze âdemi
 Sevķ eyleyeni gayret-i düşmen degil midir
 Hâsret-keşân-ı neyl-i emel böyle ben gibi
 Mehcûra dârû-hâne vü mesken degil midir
 Cevher-nişâr-ı gayret edip bildiren beni

Der-dest olan da ‘vî-i ma‘den degil midir
 Bir gün de olur çâh-ı emelden eder hurûc
 Fikrim mişâl-i Yûsuf u bî-zen degil midir
 Bu pâdişâh-ı ‘âlemiñ ihsân u re’feti
 Ehl-i niyâz u hâcete me’men degil midir
 İhşkâk-ı hâk-ı ehl-i recâ vü niyâz ile
 Menşûr-ı luţf u ‘adli memnûn³⁴ degil midir
 Etdim bugün de sâye-i Yezdân'a ilticâ
 Olsa ne var luţuf-ı ‘amîmi emel-revâ

- 4 Dünbâle dâr hırş u heves soñra h̃âr olur
 Bağsa nişîn-i ‘iffet olan bahtiyâr olur
 Şehrâh-ı semt-i şıdğ u sebâta sülûk eden
 Maqbûl-i bezm-i ragbet-i şımf-ı kibâr olur
 Âlûde-fâh-ı tarafa hulûş u durûğlar
 Üftâde-gerd-i mertebe-i iftihâr olur
 Şeh-nâme-h̃ân-ı dâniş ü ‘irfâna ‘âkıbet
 Sevğ-ı ayâz-ı himmet ile i‘tibâr olur
 Râz-ı nihânıñı gizler idik dilde cân gibi
 Bir gün olur o anda o da âşikâr olur
 Ebğâ-yı nîk-i nâme eden bezl-i mağderet
 Encâm-ı rûz-ı haşre kadar nâmdâr olur
 Ğaşb-ı hûkûk-ı şahşa enâmildir az olan
 Bunda veya anıda rehîn-i hisâr olur
 39b Hağğ-ı kesânı ketm ile nahvet-fürûş olan
 Zann etmesin ki debdebesi pâydâr olur
 Sâye-nişîn-i nahl-i ezâdır füsürde leb
 Kimdir ki bâğ-ı zulm ü cefâ mîvedâr olur
 Mihr-i münîr-i ma‘delete gelmesin zevâl
 Pâ-mâl-i şîr-i tal‘at ola zulmet-i melâl
- 5 Sermâye-i refâh-ı cihân irtikâb imiş
 Fevz ü felâha bâ‘iş olan irtikâb imiş
 Ben zan ederdim ‘iffet eder kaç‘-ı menzilet
 Menzil-tırâz-ı ehl-i emel irtikâb imiş
 Ebnâ-yı âdem oldu heveskâr-ı vuşlatı
 Şeyh-i cihân u kuţb-ı zamân irtikâb imiş
 Tahrib ederdi ‘iffete kalsa idi eger
 Zînet-fezâ-yı kevn ü mekân irtikâb imiş
 Çokdan helâk olur idi kalsa ‘iffete
 Cism-i me‘mâşe rûh u revân irtikâb imiş
 Kaldı piyâde şimdi tarafdâr-ı ihtimâl
 Gerdûne-bağş-ı esb-i devân irtikâb imiş
 Kühsâr içinde kaç‘-ı tarîk eyleyen gibi
 Ehl-i hûkûk-ı ‘aşrı soyan irtikâb miş

34

Vezin ve kafiye hatası yapılmıştır.

Kânûn ederse hükmünü icrâ ne hûb olur
Erbâb-ı hırşî derde koyan irtikâb imiş

Gayret-keşânî işte budur bî-huzûr eden
Efkâr-ı ehl-i 'iffeti de pür-fütûr eden

- 6 Yıktdı cihânı yapma gönül i'tikâdımız
İ'mâra rahne vermededir bu fesâdımız
Nâ-ehl ü ehli farka nedir bizde ka'ide
Tevfik-i Hakk'a haşr olunur istinâdımız
Tevfik Efendi dâ'im eder ehli cüst ü cû
Bu nükte daîi olmadı mı müstefâdımız
Lâzım gelirdi olmaya nâ-ehle i'tibâr
Tercîh-i kâbil etme ise i'tiyâdımız
Bunca hasâra uğradıyor göz göre bizi
Kalsın mı böyle hükm-i sahf-i fu'âdımız
Bilmem ne dürlü hâle olur mihnet-i cihân
Kalır giderse böylece vaz' u nihâdımız
Agyâr u yâre belki bizim mübtelâlara
Keşf-i nişâb etmedi hâlâ murâdımız
Başdan çıkardı halkı bütün etdi serserî
Hadden ziyâde neşr-i efitân 'adl ü dâdımız
Zevk ü şafâya şarf olunup böyle hep gider
Uçkura kaldı maşraf-ı ceng ü cihâdımız

40a

Âh etmesin mi ehl-i hamiyet bu hâlete
Yazık hezâr kerre yazık mülk ü millete

- 7 Milletde var mı şimdi heveskâr-ı ma'rifet
Bağılsa yitdi gitdi gibi kâr-ı ma'rifet
Efrâd-ı nâsı kapladı çirkâb-ı humk u cehl
Yokdur birinde zerrece efkâr-ı ma'rifet
Bâd-ı semûm-ı cehl ü gabâvet vezân olup
Pejmürde oldu şimdi çemenzâr-ı ma'rifet
Şahbâ-fürûş-ı cehliñ elinden düşüp yere
Şad-pâre oldu sâgar-ı ser-şâr-ı ma'rifet
Cünd-i li'âm cehle takâbülden el çekip
Düşdü esîr-i leşker-i sâlâr-ı ma'rifet
Ebr-i zılâm-ı cehl ile kaplandı ser-te-ser
Görünmez oldu çehre-i kühsâr-ı ma'rifet
Giydiñ pelâspâre-i humk u belâheti
Geçdi Fireng'e kâle-i zertâr-ı ma'rifet
Gayret-keşân-ı ma'rifetiñ kadri pest imiş
Menfûr-ı millet oldu tarafdâr-ı ma'rifet
Hasretle ehli yansa yakılsa çi fâ'ide
Kaldı verâ-yı perdede dîvâr-ı ma'rifet

Geldi kesâd bey' u şîrâ-yı ma'ârife
Dâğ-ı derûn olmada bu merd-i 'ârife

- 8 Nabz-âşînâ-yı haste olursa eger tabîb
Bîmâra vermek istemez ammâ keder tabîb
Havf-i helâk ü mergi getirmez hayâline
Evvel gelişde pâyma ücret diler tabîb
Eyler marîzi muhtaızır-ı pister helâk
Almaz ise gelince eger sîm ü zer tabîb
40b Merd-i ganîye kendi gelir da'vet istemez
Eyler fakîre göz ucu ile nazar tabîb
Aşmaz kulak da'vet-i merdâne geç gelir
Nisvân olursa müşteri bekler haber tabîb
Dâveri nuş u pend ile bîmâr-ı gaflete
Rûz u leyâl etmede 'arz-ı hüner tabîb
Tob-hâne-i cihânda hadâ'ik bulunca dek
Çendân-ı nuş etdi hebâ vü heder tabîb
Bu nâm u şânı şöhreti bulmak kolay mıdır
Geş ü güzâr etdi nice baır ü berr tabîb
Bulsunlar aña başka tabîb-i tabîb-keş
Ölmüş işitdim işte yazık muhtaız tabîb

Şimdi budur hâli cihânın efendimiz
Dermân-ı derdi bulmalıyız kendi kendimiz

- 9 Düşmeden ağız-i şare tabî'at verir cevâz
Bundan bile munaşşif eder havf ü ihtirâz
Mişli ile muğâbele yetmez mi düşmene
İnşâf olursa fazlası olmaz anın mecâz
Bâzû-yı kâma fiske zen-i ta'na oluna
Lâyık mı etme hançer ü tîğ u tîr-i dirâz
İster hemîşe ehl-i hired şulh u âteşi
Kim oldu kahr-ı haşım la dünyâda ser-firâz
Mümkün ederse yâr-ı vefâdâr-ı haşımını
Bezli-i 'atâ vücûd ile merd-i 'adû-nevâz
Degmez cihân-ı ceng ü cidâl ü keşâkeşi
Elde hayâle bu sözü diğkat buyur biraz
Seng-i kazâ-yı ta'n-ı 'adûdan olur emîn
Mekşûf-ı semt-i ülfet olan cebhe-i niyâz
Âb-ı hulûşu pâyine ağıdıkca dem-be-dem
Olur ümîd-i nahli berûmend-i imtiyâz
Düşmânı dost eylemedir eñ büyük hüner
Etek sezâ işte bunuñ ile ihtizâz

Sermâye-i sa'âdet-i âlem uyuşmadır
'Aks-i kazıyye boş boşuna yelme koşmadır

- 10 ‘Ahde vefâ etmeyene etme ser-fürû
 Pây-ı çenâr-ı huşke şaķın dökme ab-ı rû
 41a Görmem felekde merd-i metîn-i vefâ şî‘âr
 Gezdim cihânı nice zamân böyle sû-be-sû
 Her kimle ‘aķd-i ülfete verdim ise karar
 Âķir ğaraż anda da gösterdi reng ü bû
 Bulmak müyesser olmadı bir mürşid eyledim
 Bu hân-kâh-ı güne ser-â-pâ-yı cüst ü cû
 ‘Aķlım birinde tutmadı yek-rişte-i karar
 Zülf-i ‘arûs-ı maţlabı şaydın da mû-be-mû
 Sâğar be-dest-i kâm u emel olmadım henüz
 Etdim şikest-i mey-kede-i dilde şad-sebû
 Oldum ğarıķ-i lücce-i hayret zamânede
 Bend-i miyân eyleyecek bulmadım kedû
 Kâl‘a-nişîn-i ‘işret olup durmasam eger
 Ceyş-i ğamûm üstüme eylerdi şad-ğülû
 Herkes hezâr-ı maţlab u dil-ķ‘âh u şad emel
 Bî-intihâ dâmen-i şahrâ-yı ârzû
- Besdir ümîd-i luţf-ı Hudâ ‘Abdiyâ saña
 Görmem cihânda kendime bundan büyük ‘aţâ

6

Mu‘aşşer-i Dîğer

- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
- 1 Şanmañ bizi âlûde-i hüsrân u tebâhız
 Biz mu‘tekif-i şavma‘a-i ‘aşķ-ı İlâhız
 Tecdîd ü vuzû etmedeyiz hûn-ı cigerle
 Sedd-efgen-i mecrâ-yı yenâbi‘-i ğunâhız
 Gösterdi bize Ka‘besini ecma‘-ı Raħmân
 Muhtâc-ı delîl olmayan ol sâlik-i râhız
 Olmak ne revâ töhmet-i zühd ile siyeh-rû
 Biz müfteħir-i zîb-i sefidî-i cibâhız
 Bigâneleri eylemeyiz maħrem-i esrâr
 Genc-i hüner ü dânişe gencûr ü penâhız
 Gözyaşu gibi düşdü cihân gözlerimizden
 Dil-dâde-i didâr-ı büt-i çeşm-i siyâhız
 Yeksân görünür didemize zillet ü ‘izzet
 Her yerde gedâ ile gedâ şâh ile şâhız
 Temkîn ederiz düşmene mânende-i kûhsâr
 Gördükde eħibbâmızı ğaspâre-i kâhız
 Eţvârımızı añlayamaz zâhid-i ğod-bîn
 Ne cebhe be-seccâde vü ne ser-i be-külâhız
- 41b Biz eylemişiz da‘vet-i rindâne icâbet
 Ser-mest-i mey-i ‘aşķa budur râh-ı selâmet

- 2 Kûy-ı emele erdiren insânı hüdâdır
 ‘Âlemde bizim meslegimiz ‘aşk-ı Hüdâ’dır
 Şeh-râh-ı hakikatde yorulmaz dil-i dâna
 Bunda yorulan merdüm-i bî-berg ü nevâdır
 Cânâna giden kâşımız yok mu şanırlar
 Peygâmımızı hep getiren biñ şabâdır
 Derk eyleyemez hâlimizi müftî-i hodgâm
 Bu meslegimiz havşala-sûz-ı ‘uçalâdır
 Mecnûn’u mükellef mi bilir merdüm-i huşyâr
 Kim böyle bilir ise o elbet budalâdır
 Meczûb-ı İlâhî’niñ eden hâlini teftîş
 Hakka ki o ser-defter-i şıf-ı cühelâdır
 Biz geldigimiz bezme müheyyâ-yı harâmız
 Her kaatre sûy-ı bahre revân olsa becâdır
 Fırkatde tutar gerçi bizi hestî-i şoru
 Ervâhımız âlüfte-i ma’sûk-ı liqâdır
 Bir noktamızıñ iki çıkar hükmi me’âli
 Ahbâba ‘atâ düşmene bir özge belâdır

Biz encümen-i ‘aşkda ser-i halka-nişiniz
 Âşüfte-i sevdâ-yı büt-i mâh-ı cebînez

- 3 Dil-gîr olamaz hiçbirimiz ta’n-ı ‘adûdan
 Vâreste-diliz havf-ı şikestî-i sebûdan
 Olduk olalı bahr-i ma’ârifde şinâver
 Âzâde-miyânız elem-i bend-i kedûdan
 Mümkün mü fûrû-bürde-i ketm olsa bizim’çün
 Bir söz ki hurûc eyleye sûrâh-ı gelûdan
 İnsânı bütün gevher-i vâhid biliriz biz
 Bî-vâyeleriz gayret-i ebnâ vü ebûdan
 Göñlüñde olan çirk-i riyâ zâhid-i sâlûs
 Zâ’il mi olur gusl-ı beden aHz-i vüzûdan
 Oldum mu şanır vâşıl-ı ser-menzil-i lâhût
 Şeyhiñ ‘acabâ behresi ne Hâ ile Hû’dan
 Pervâz olur rind-i felek meşreb-i ‘âlem
 Havf eylemeyiz mağlağa-i ‘Arab’da cûdan
 Lâzım mı bize herze-derâyât-ı zamâna
 Hâz eyleyemez encümen-i felsefe hûdan
 Yazık size ey tekye-nişinân ne alırsız
 Mürşid geçinen maşhara-i safsağa-gûdan

42a

Taklîdle ser-i menzil-i maşşûda kim ermiş
 Ermiş de velev encümen-i maħreme girmiş

- 4 Şanmañ bizi âzürde eden cevri felekdir
 Yâ vaz’-ı pey-ender-pey-i insân u melekdir
 Bu qahr-ı dem-â-dem ile bu luğf-ı pey-â-pey
 Nerden geliyor bilmeyen elbette eşekdir

Tevfik eder sa'y ile her matlabı hâşıl
 Tevfîke bağal-gîr olan el-kışşa emekdir
 Ahbâbıñ eder hâliş ü gışşe bize ta'yın
 Mey meclis-i ülfetde harîfâne mehekkdir
 Nefretle nazar mağz-ı güneş merd-i Hudâ'dır
 Bu nuşsesiziñ sıhhati bî-şübhe vü şekkdir
 Bu şevk ü şetâretle koşuş bu tapınışım
 Hep celb-i fevâ'id ki o da nân u nemekdir
 Nâdân arıyor Haqq-ı tekkaddum fuşâlâyâ
 Bilmem bu ne hikmet ne kâşâvet ne demekdir
 Dün etmiş idim hân-kah-ı şeyhe 'azîmet
 Gördüm ki hüner anda da bir dem ile tekdir
 Var kâdrimizi aña bizim eyle te'emmul
 Hep öpdüğümüz bizim ekâbirde etekdir

Dünyâ için etmek ne revâ halka perestiş
 Şeh-râh-ı ma'âş olmuş iken âdeme küşiş

- 5 Geride bugün feth-i kitâb eyledi vâ'iz
 Başdan başa tafşîl-i 'azâb eyledi vâ'iz
 Dünyâyâ olan meylini ebnâ-yı zamânıñ
 Men' eyleyerek 'unf-ı hıttâb eyledi vâ'iz
 Ağlatdı bütün sâde zamîrân-ı cihânı
 Za'mınca nice kesb-i şevâb eyledi vâ'iz
 Dünyâyâ heves re's-i haâtadır dedi halka
 Tüccâra bakıp zecr ü 'itâb eyledi vâ'iz
 İslâm'ı bütün etdi kalendarlige da'vet
 Cehliyle yazık mülkü harâb eyledi vâ'iz
 42b Servetle bulur mikneti millet diye düşdüm
 Yok yok diyerek rev-i cevâb eyledi vâ'iz
 Keşretde olan vahdeti etdikce şenâ ben
 Bu mes'eleyi redde şitâb eyledi vâ'iz
 Kürsüden inip aldığı naqd-i şad kâtı
 Tüccâra verip ağız-ı şiyâb eyledi vâ'iz
 Hep mağlağa-i cer ü su'âl üzre imiş kâr
 Zann etmeyelim baht-i şavâb eyledi vâ'iz

Yâ Rab bu ne evza' u ne fikr ü ne hamâkat
 Bu meslege râzı mı olur ehl-i haşâfet

- 6 Besbelli cihân kimseye bâkî degil ammâ
 'Ukbâyâ anı mezra'a kıldı şeh-i Bahtâ
 Görmezse eger mezra'ası reng-i 'imârı
 Bilmem nice ma'mur olacak mülket-i 'uqbâ
 Servetdir eden âdemi memnû'-ı menâhî
 Her dürlü güneş olmadadır faqr ile peydâ
 Küh-sâra çıkıp kimdir eden kaat'-ı tarîki
 Zî-servet eder mi bu işe nefsini ilkhâ

Germâbelere kimdir olan hâdım ü dellâk
 Kimlerdir eden aķçe için 'ırzını ifnâ
 Âmâde iken Hîve'de bir nice Müselmân
 Lâyık mı ola fakr ile mağlûb-i Naşârâ
 Tahvîl-i lisân ile eyâ vâ'ız-i nâdân
 Gâlib oluyor müslime şervet ile a'dâ
 Ma'bedlerimiz cümlesi şervetle yapıldı
 Zann etme fakat zehr ile ma'mûr ola uhrâ
 Sen niyetiñi eyle hulûş ile müzeyyen
 Vermez ebedî dîne zarar rağbet-i dünyâ

Kesretle bulur vaħdeti erbâb-ı ma'ârif
 Bu mes'eleyi meslek eder merdüm-i 'ârif

- 43a
- 7 Kimdir 'acabâ daħl eden eşmârına Türk'üñ
 Nâ-ħaķ yere hep ħaķ veren aġyârına Türk'üñ
 Kâ'il mi olur resm-i vefâ eyleye tercîħ
 Bîġâneleriñ ħavlini âşârını Türk'üñ
 Türklük ile faħr eyler iken ħalk-ı zamâne
 Daħl eylemege başladı efkârına Türk'üñ
 Bîġâneleriñ farz edelim şıdķ-ı maķâlin
 Beñzer mi 'aceb şîve-i ġüftârına Türk'üñ
 Çingâne bile ġoyun cinsiyle mübâhî
 La'net aña kim çalışa idbârına Türk'üñ
 Bîġâneleriñ tarzına gitdiñ ne kazandıñ
 Bir taş mı kuduñ kûşe-i dîvârına Türk'üñ
 Türklükdür eden bizleri bu ni'mete nâ'il
 Mevlâ bereket-baħş ola hep vârına Türk'üñ
 Bu devleti biz sâye-i Türkî'de edindik
 Nuşret vere Ĥaķ şâh-ı cihândârına Türk'üñ
 Düşmâna cefâ dostuna vefâ Ĥaķķ'a temennâ
 Şâyân u sezâ işte bu mişvârına Türk'üñ

Ėayret-keş-i cins olmayanıñ cânına ħad yok
 Var ise eger dînine îmânına şad yok

- 8 Bir kere nazâr etse görür çeşm-i emâşil
 Her tekyede şad-mürşid ü şad-oda biñ 'âķıl
 Herkes tutuyor emr-i siyâsetde baķıñ baķ
 Efkarını efkar-ı Felâtûn'a mu'âdil
 Aġvâl-i cihân ġit gidin olmaķda dîġer-ġûn
 Ta'lîm-i 'uķûl etmededir 'âķıla bâķıl
 Eyler Yemen'iñ zaġbtına da'vâ-yı liyâķat
 Dükkânda olan peyke-nişînân-ı esâfil
 Za'mınca alır taġt-ı nizâma bu cihânı
 Yek-ħamle-i merdân ile merd-i mütekâsif
 Bir ħarıřımıñ zaġbtına kâdir degil iken
 Bî-çâre eder da'vî-i teşhîr-i ħabâbil

Ey eṭ'ıme vü elbise vü tarz u edâda
 Olan çelebi tavr-ı Firengâneye mâyıl
 Öğrenmez isek ma'rifet-i merd-i Fireng'i
 Zâhirdeki taḳlîd ile bilmem ki ne hâsıl
 Yoğ ise eger bir hüneriñ kavm-i Fireng'e
 Taḳlîd ile kendiñi begendirme ne kâbil

Böyle gidişin 'âkıbeti züll ü hevâdır
 Bu meslege sâlik olanın ḥâli yamândır

- 43b 9 Âdem midir ol âdem ile etmeye ülfet
 Bir de ede hem-cinse îrâs-ı mazarrat
 Râhat-ı dilin maḥkeme-i rûz-ı cezâda
 Bir ferde cefâ etmeye bir merde eziyyet
 Maḥrûm-ı 'inâyât-ı Îlâhî o kişidir
 Metrûk ola 'indinde ḥuḳûḳ-ı 'aşabiyyet
 Ferdâ-yı kıyâmetde biçer kiş-t-i cezâsın
 Bu mezra'ada toḫm-ı mezâlim eken elbet
 Pür-neş'e eder ḥâkimi hengâm-ı kazâda
 İḥkâḳ-ı ḥuḳûḳ etmede bulduḡu ḥalâvet
 Hep yâd olunur ḥayr ile efvâh-ı beşerde
 Turduḡca cihân zâ'ıḳamendân-ı 'adâlet
 Zülmün de gelir bir gün olur vaḳt ü maḥalli
 Çok zâlime zulm eylemek olmaz mı işâbet
 Nîk ü bedi ḥalk etdigi bîhûde mi Ḥaḳḳ'ın
 Maşraflarını bulmadadır sâde dirâyet
 Câniye cezâ yere 'atâ re's-i ḥakemdir
 İcrâya bunu ḳoymalı erbâb-ı ḥükûmet

Sermâye-i âsâyış-i 'âlem bu degil mi
 Pîrâye-i ârâmiş-i 'âlem bu degil mi

- 10 İntâc ediyor işte bu aḳvâl-i perîşân
 Milletde bulunmaḳlığı bir şâhib-i fermân
 Kânûn u nizâmâta ede ḥükmünü tevfiḳ
 Râhatla mu'ammer ola tâ sâye-nişînân
 Mücrim ede ḳahrı ile ıslâḫ-ı tabî'at
 Muşliḫ de ola luṭfu ile ḥurrem ü ḥandân
 Şad-şükr ü şenâ edelim elṭâf-ı Ḥudâ'ya
 Verdi bize bir böyle şehin-şâh-ı cihânân
 Bu gördüğümüz luṭf u 'inâyâtını mülke
 Ta'dâd edemez gelse de bu 'âleme ḥibbân
 Şeh-beyt-i şenâsında o dârâ-yı cihânın
 Yazılsa sezâ kâfiye-i sâye-i Yezdân
 Bir böyle şeh-i ma'delet-efzâ-yı zamânı
 Bu ana ḳadar görmedi bu kişver-i 'Oşmân
 Hep ḳaldı geri şimdi ḥavâḳîn-i güzeşte
 Şânında anıñ dense sezâ nuḫbe-i şâhân

Böyle ederiz dergeh-i Menân'a münâcât
Tahtında şafâ-yâb ola bu 'abd-i 'azîz hân

44a Bundan öte itnâb-ı kelâm eyleme 'Abdî
Söz bunda biter başka sühan söyleme 'Abdî

7

Şikâyet-Nâme

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Âşafâ zülf-i murâdîñ heme pür-çîn olsun
Türra-i şâhid-i bahtıñ dañi müşğîn olsun
Ola şeh-beyt teng-i 'ayb u 'ilelden sâlim
Mañla'-ı menkabetiñ kıt'a-i rengîn olsun
Nüşa-i nâdire-i zat-ı kerimü's-şânîñ
Zîver-i mahfaza-i şa'sa'a-âgîn olsun
Bendegâñıñ o kadar feyz ü şeref bulsun kim
Sâki-i bezm-i meyiñ Hüsrev ü Şîrîn olsun
Aşdıķâ-yı der-i iclâliñ ola ferruñ-ı kâm
Kec nigâhıyla baķan bâbıña miskîn olsun
Ben du'â eyleyim iķbâliñe her şubñ u mesâ
Kudsıyân yek-sere h'ânende-i âmîn olsun
- Zatıñı zîver-i dîvân-ı rıyâset görelim
Nâşir-i cevher-i yek-tâ-yı 'adâlet görelim
- 2 Bir 'aceb hâle giriftâr ile kaldım hayrân
Ketmi güç söylemesi müşkil o bir derd-i nihân
Fâş u îmâsı olur bâ'is-i şad-gün hatña
Ketm ü izmârı eder mülk-i derûnum vîrân
Bu ne hikmet ne kasâvet ne kederdir bilemem
Felegiñ böyle midir etdigi ahd ü peymân
Çok mu dihkân-ı kazâdan 'aceb etsem şekve
Oldum âfet-zede-i hürmen-i şabr u sâmân
Mîve-i luţfun umar iken felek bed-'ahdiñ
Telñ-kâm etdi beni hançal-ı nañl-i hürmân
Geldim İstanbul'a bâ-da'vet-i fevka'l-'âde
Âhir oldum ne 'aceb kûşe-nişîñ-i hizlân
Dâverâ derd-i derûnum diyemem bir ferde
Sen meger şimdi hevâ-bağş olasın bu derde
- 3 Dâm-ı igfâle düşürdü beni şayyâd-ı kazâ
Dâne-efşân-ı mevâ'id olarak ser-tâ-pâ
Haķka-i cismimi ğaltîde-i meydân etdi
Şu'bede bâzû-yı bahtımdan olunsun şekvâ
44b Elbet olur idi sebbâbe-gezâ-yı hayret
Vâķıf olsaydı eger vak'aya İbn-i Sînâ
Bu mudur 'âdet-i manşûbe-şinâsı şatranc
Sürdüğü beydaķı meydânda bırakmak ne revâ

Hâk-i huşkîde nemâ-bahş-ı nebâtât olmaz
Reşha-pâş-ı maţar olmazsa eger ebr-i semâ
Luţf u ihsânîna dikdim yine çeşm-i emeli
Mihr-i rahşâna nazâr etmede çeşm-i hırbâ

Başımıñ çâresine baķ da efendim gideyim
Âhîr ‘ömrüme dek luţfuñu ta‘dâd edeyim

- 4 Halkı meydâna atıp soñra ibâ lâyıķ mı
Va‘d-i mesbûta ferâmûş u hebâ lâyıķ mı
Va‘d olunmuşdu baña bir nice luţf u ihsân
Şimdi te’hîr-i kerem men‘-i ‘atâ lâyıķ mı
Her ne dendi ise icrâda kuşûr eylemeyen
Böyle bir kemtere şad-cevr ü ezâ lâyıķ mı
Bir buçuk yıl bu mevâ‘îdle oldum dil-şâd
Etmemek soñra ‘aceb va‘de vefâ lâyıķ mı
Bal çalıp ağızına evvelce harîfiñ âhîr
Zehr-i kâtil gibi i‘tâ-yı ğidâ lâyıķ mı
Kûfe'ye davet ile ‘azm eden ehl-i beyte
Ħançer-i ‘özü ü ihânetle cefâ lâyıķ mı

Ne zarar gördüğümü ben bilirim bu yolda
Çekdiğim miĦnet ü âzârı da İstanbul'da

- 5 Sûd-ı mev‘ûda bedel görme ziyân-ı müşkilmiş
Bu Ħasâret bu mezellet ne yamân müşkilmiş
Âdemiñ Ħavşala-i sînesin eyler şad-çâk
Ħıfz-ı esrâr-ı ğam-ı derd-i nihân müşkilmiş
Tıfl iken Ħatı bilirdi o meh-i nev-sâlik
Vaķt-i ğül mevsim-i Ħadrâda Ħazân müşkilmiş
Cennet'e Ħaml olunur cezide-i nuţķ u kelâm
Râst-ğûluk ile ıtlâķ-ı lisân müşkilmiş
Şormasın Ħâl-i perîşânımı yâr u ağyâr
Ma-cerâ-yı ğamı ta‘rîf u beyân müşkilmiş
Tâlib âzâr iken elden çıkarıp bulğuru
Soñra bîhûde yere âh u figân müşkilmiş
45a İçmeden bâde-i mînâyı Ħumârın gördüm
Kârîñ evvelce ‘aceb böyle Ħasârın gördüm

- 5 Nice tâb-âver-i temkîn olayım bu derde
Sergüzeştim daha mı söylemeyim bir ferde
‘Ahd ü peymâna vefâ etmegi lâzım bilirdik
Gerçi çekdim bu işiñ üstüne yüz biñ perde
Şakladım şişe-i Ħatırda perîveş anı
Demedim şimdiye dek bir zen ü yâ bir merde
Naķz-ı ‘ahd etdi felek şimdi naşıl şabr edeyim
Lîk cür‘et edemem yine bu sırrı serde
Ħayf kim ‘aks-i kaızıyye ne ‘aceb etdi zuhûr

Zann ederdim bulurum ben ‘arzı cevherde
Halef-i va‘de ne tenezzül bilemem şad hayret
Bezî-i ihsânla olmuşlar iken perverde

Âşafâ senden olur olsa bu derde dermân
Koyma bu çâkeriñi haste-i ye’s ü hirmân

- 6 Şeref-i hâk-i reh-i şîfat-ı peygamber için
İ’tilâ-yı ufk-ı kevkebe-i Haydar için
Kerbelâ vak‘a-i cân-sûzuna taakat getirip
Hûnunu şafha-i guberâyâ dökken serv için
Hâl-i ruhsâre-i hâtûn-ı ‘Arab kim ya‘ni
Nâmdâr-ı Hacer-i Esved olan gevher için
Hasret-i vaşla cânânla her şubh u mesâ
‘Âşık-ı dil-şüdeniñ dökdüğü eşk-i ter için
Merd-i muhtâca terahhümle berây-ı infâk
İmtinânsız yayılan sıra-i sîm ü zer için
Rûz-ı nevrûz-ı bahâr u gül-i bâğ u bostân
Sünbül ü lâle vü zerrîn-kağeh ü ‘abher için

Koyma bu ‘Abdî-i nâlânıñı maħrûm-ı emel
Gelmesin ‘aql u şu‘ûr u serine zabt u halel

8

Berây-ı Sitâyış-i Yûsuf ‘İzze'd-dîn Efendi

- 45b 1 *Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
Ey olan ferzend-i ‘âlî-i şehin-şâh-ı zamân
V'ey vücûd-ı nâzını mefhar-ı halk-ı cihân
Eylemiş Hâk zât-ı vâlâ-yı ma‘ârifdânıñı
Server-i şehzâdegân u ser-firâz-ı mehterân
Olalı ser-levha zîb-i şân u ‘unvânıñ seniñ
Lafz-ı devlet pâydar u hem necâbet kâmrân
Dest-i kudret bîh-i Tûbâ'dan mı almış hâkiñi
İrtifâ‘-ı kâdr ü şânıñ oldu reşk-i Husrevân
‘Unşur-ı âbiñ alınmış bi‘r-i Zemzem'den gibi
Bârgâh-ı devletiñ Tâ‘if bütün hürd ü kelân
Âteş-i eczâ-yı cismiñ muğtebesdir nûrun
Şu‘ledâr-ı luğf u ihsânıñ anıñ‘çün bendegân
Kim olurdu sâyeñizde behre-yâb-ı i‘tidâl
Cism-i bâkiñ olmasaydı ger hevâdar-ı cenân
Cebhe-sây-ı hâk-i dergâhıñ olan merd-i za‘îf
Çok degildir olsa harf-endâz-ı mihr-i âsumân
Olsa İskender sezâ bezmiñde bir âyinedâr
Husrev ü Pervîz ü Dârâ'da deriñde pâsbân

Her dakîkañ sâ‘at u her sâ‘atiñ şad-rûz ola
Baht u iğbâlîñ hemîşe ma‘nî-i firûz ola

- 2 Bir zamân hayli bahâdâr idi kâlâ-yı sühân
 Elden ele gezdiriliyor idi kemhâ-yı sühân
 Kıanķı meclisde oķunsa bir kaşıde yâ ğazel
 Olmayan kalmaz idi ser-mest-i şahbâ-yı sühân
 Böyle müsteşkal mi idi zümre-i nazm-âverân
 Rûh-ı meclis şayılırdı nükte-berây-yı sühân
 Her ‘aşırda bir hakîm-i zü-fünûñ hükümüne
 Hep havâle olunurdu faşl-ı da‘vâ-yı sühân
 Olunurdu hıfz-ı kânûnunda çendân i‘tinâ
 Dem-be-dem olur idi ma‘mûr-ı dünyâ-yı sühân
 Nice şâh u nice hâkân u nice şehzâdegân
 Oldular hep rağbet ü ğayretle dâna-yı sühân
 Bir cihân-gîr pâdişâh iken Yavuz Sultân Selîm
 Var mı idi zâtına ‘aşırda hem-pây-yı sühân
 Sever ‘ilm ü fazl u dâniş ‘âdetâ mâtemlenir
 Naĝme-sâz-ı ma‘rifet olmazsa şehnâ-yı sühân
 Maħrem-i halk-ı serây-yı dânişe maħşûşdur
 ‘Arz-ı didâr eylemez nâdâna şafâ-yı sühân

46a

Zât-ı ‘âlî-kadriñ oldu server-i nazm-âverân
 İ‘tibâr u rağbetiñ efzûnu etsin müste‘ân

- 3 Çok işitdim nazm u neşre rağbetiñ efzûn imiş
 Tab‘-ı hikmet menba‘ı nekķâdiñ daħi mevzûn imiş
 Bî-riyâ naķl eyledi bir şâ‘ir-i hikmet-şinâs
 ‘Aķl u idrâk ü kemâliñ reşk-i Eflâtûn imiş
 Her sözüñde var imiş derc-i dehâniñden ebed
 Her ne nuķ etsek ser-â-pâ dopdolu mazmûn imiş
 Bûy-yı misk-âlûd-ı nuķkuñ gülşen-i ‘irfânda
 Behre-baħş-ı sünbül ü reyħân u eftîmûn imiş
 Zât-ı Hakk’iñ verdiği sâña bu feyz-i zâtından
 Âşinâlar neş’eli bîĝâneler maħzûn imiş
 Saķvet-i iķbâl-i ‘âlem-gîriñ oldukça füzûn
 Rûh-ı Cemşîd ü Ferîdûn reşk ile dil-hûn imiş
 Dâ‘imâ aķmaķdadır her yâña seylâb-ı ğased
 Çeşm-i hâsid reşk-i iķbâliñ ile Ceyhûn imiş
 Leylî-i gül-çehre-i medħ ü senâ-yı dânişiñ
 Nâz u istignâ-nümâ-yı hâme-i Mecnûn imiş

Baħt-ı rûz efzûn ile Mevlâ ‘azîz etsin seni
 Tal‘atıñla şark u ğarba şu‘le-rîz etsin seni

- 4 Merd-i nâdân bu hevesden herkesi tenfir eder
 Şi‘ri tühmet ‘add edip erbâbını taħķîr eder
 Der ne lâzım nazma rağbet sâde neşr öğrenmeli
 Nazma rağbet nazm-ı kâr-ı ‘âlemi te’ħîr eder
 Hiç demez ki yek-dîĝerden farkı yok tev’em gibi
 Merd-i nâzım bâ-sühûle neşri de ta’yîr eder

46b Nazm u neşriñ görmemiştir kimse cem'inde 'inâd
 Şâ'irâne yâ niçin ehl-i hâsed ta'bîr eder
 Her lisânda gerçi başka neşr ü nazmıñ hîdmeti
 Gâh olur yek-dîgeriñ noğşânını ta'mîr eder
 Neşri naqd-i sa'y ile herkes çeker ağûşuna
 Tab'ı mevzûn olmasın nazmı naşıl tahrîr eder
 Neşr oladursun umûr-ı 'âlemi zabta medâr
 Nazm ile şâ'ir hezârân-ı hikmeti tezbîr eder
 İşte gülzâr-ı belâgat işte bâğ-ı ma'rifet
 Nazmla nâzım ruḥ-ı cânâna gül-i taşvîr eder
 Siyyemâ olursa şâ'ir maḥal-i ḥ'ân-ı kelâm
 Bezm-i 'ıyş u şöḫbeti bir büt ile tenvîr eder

Yâ Rab ol serv-i bülend-i şevketi kıl pây-dâr
 Nazm u neşre rağbet ile edelim biz iftiḫâr

5 Nazmı hoş gör ey kalem fenn-i belâgat andadır
 Şîve-i güftâr-ı erbâb-ı tâlâkat andadır
 İrticâl ü isti'âre luḫf-ı irsâl-i meşel
 Leff ü neşr ü tevriye zevk-ı selâset andadır
 Var mı nazmâsâ 'aceb ilzâm-ı ḫaşma ber-medâr
 Düşmene dehşet-fezâ zûr u şecâ'at andadır
 Remz ü îhâm ile ḫaşma maḫşadı îmâ eder
 Tab'ı memnûn edecek reng-i nezaket andadır
 Mâ-cerâ-yı 'aşkı 'âşık nazm ile tefsîr eder
 'Âşık u ma'sûḫ beyninde risâlet andadır
 Nazm ile yazıldı şâhâne sitâyiş-nâmeler
 Çünkü âdâb üzre âşâr-ı feşâḫat andadır
 Tab'-ı 'âlem nazm ile eyler kabûl-ı terbiye
 Âdeme lâzım olan ḫûy-ı zarâfet andadır
 Kim olursa nazma ḫarf-endâz-ı daḫl ü i'tirâz
 Yâ gabâvet yâ hâsed yâḫûd cehâlet andadır
 Hem okur nazmı yeri geldikde hem de daḫl eder
 Bu ne hikmet ne ḫasâvetdir ḡarâbet andadır

Silk-i tahrîre çekildi nazm ile şeh-nâmeler
 Giydirildi şâhid-i mazmûna nice câmeler

6 Nâ-revâdır nazm-ı eş'âra bütün gün ibtilâ
 Siyyemâ me'mûr-ı devlet ise merd-i mübtelâ
 Varken ise elde zerre şî're etmez iltifât
 Hîdmet-i evvel-be-evvel hûşmend eyler edâ
 İşte 'ibret-ḫâne-i 'âlemde pek çok görmüşüz
 Nazma ḫaşr-ı vaḫt eden kes kaldı âḫir bî-nevâ
 Cümle 'indinde müsellemdir hele nazm-ı sūḫan
 Zâtı tezyîn eyler ammâ edemez celb-i ḡidâ
 Nazma 'atf-ı rağbet etmez olsa da siḫr-i ḫelâl
 Sîm ü zer ister manav baḫḫal börekci Muştâfâ

47a Nice şâ'ir bûy-ı misk-âlûdını etdi senâ
 Kande dil-h'âh üzre esdi kûy-ı dil-berden şabâ
 Şâ'iriyetden garaž taşşıl-i 'irfân ü kemâl
 Behremend-i sûd etmez şâ'iri medh ü senâ
 Merhale-pîrâ-yı encâm olamaz bunda kelâm
 Söyledikce birbirin ta'kıb eder biñ mâ-cerâ
 Pek uzatma kâmet-i güftârı 'Abdî kışa kes
 Ol lisân-ı şıdk u şıhhatle dehen-bâz-ı du'â

Luţf-ı Hâk'la şu'le-rîz oldukça mihr-i âsumân
 Ola 'İzze'd-dîn Efendimiz hemîşe kâm-rân

9

Mu'aşşer-i Dîger

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Geldi yek-tâ pâ-y-ı taht-ı dehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Bağ ne revnağ verdi kûy u şehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 El-mülûk-ı melhemûne mâ-şadağ zıll-ı Hudâ
 Çok mu vâkıf olsa ser ü çehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Aşdıķâsın nîk-hâl eyler 'adûsun pâ-y-mâl
 Olalı mevkûl-ı luţf u qahra Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Zerre olmaz pertev-i iķbâl-i rûz efzûnuna
 Dâ'im istiğnâ-nümâdır mihre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Tutdu âfâķ-ı cihânı iştihâr-ı satveti
 Çâk çâk etse sezâ şad-Zühre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Şafha-i 'âlemde peydâ incilâ-yı intizâm
 Oralı kırtâs-ı 'adle mühre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Şad-Süleymân u Sikender nice Dârâ nice Cem
 Fahr ederler etse da'vet mihre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Hep olurlar perde-pûş-ı inkisâf u inhisâf
 Mihr ü mâha etse 'arz-ı çehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 H'ân-ı luţfu hırmen-i eflâk ile hem-pâyedir
 İstese verir cihâna behre Hân 'Abdü'l-'Azîz

'Ömr ü iķbâlin füzûn etsin Hudâ-yı müste'ân
 Sâyesinde ister ihtiyâc ola halk-ı cihân

- 2 Serkeşi de çarha sâhil-hâne-i Beglerbegi
 Hem-ser-i bâm-ı felek kâşâne-i Beglerbegi
 Tarh-ı nev-taraz cedîd üzre yapıldı şöyle kim
 Buldu revnağ menzil-i şâhâne-i Beglerbegi
 47b Şâh-ı İrân'ı kabûl etdi egerçi çend-i rûz
 Mest-i hayret eyledi peymâne-i Beglerbegi
 Bir güzel maħbûba teşbîh eyledim endâmını
 Her gün nâ-çâr olur dîvâne-i Beglerbegi
 Yansın âteşler gibi gördükce erbâb-ı hased
 Ya'ni olsun her biri pervâne-i Beglerbegi
 Der gören aġyâr u yâr olsa maķarr-ı dil-güşâ

Tâyir-i kuds-i kemâle lâne-i Beglerbegi
 Dâsitân-ı tâk-ı Kısra-veş u veripdir iştiâr
 Şeş-cihât-ı 'âleme efsâne-i Beglerbegi
 Gerden-i 'arş-ı berîne şad sezâ aşılma ger
 Behr-i zînet-i lü'lü' şehdâne-i Beglerbegi
 Çok mu etse kâse-i gerdûnu sâgar bezmine
 Halka zîb-i 'ıyş olan mestâne-i Beglerbegi

Haşre dek Hağ eyleye mihmân-serây-ı saltanat
 Pişegâhında çalısın şâhnâ-yı saltanat

- 3 Var mı yapırmış Çırağan gibi bir sâhil-serây
 Söylesin görmüşse gerdûn böyle bir kâmil-serây
 Sâha-i 'âlîsi şahrâ-yı tahayyülden vesî'
 Şânına şâyân olur denirse deryâ dil-serây
 Şâh-ı Îrân şaşdı edince temâşâ tarhını
 Dedi hayfâ olmadı mihmân-ı gam kâbil serây
 İrtifâ'-ı sağf-ı mînâ fâş-ı hâric ez-'uğûl
 Etmede nüzzârı hayretmend ü pâ-der-gil serây
 Gönderip mi'mâr-ı dehri resmini alsın hemân
 Bâğ-ı 'Adn'e yapmak ister ise Mîkâ' il serây
 Olmamağ kâbil mi dünyâyâ medâr-ı mefharet
 Mişlini yapmak felekde böyle bir müşkil serây
 Olalı revnağ-fezâ-yı kaşr-ı imkân u vücûd
 Yapmadı mi'mâr-ı gerdûn böyle bir muğbil serây
 Hağ ile yapıldı oldu mesken-i şâh-ı cihân
 Olmadı Şedâd'e mesken yapıldığı bâtil serây
 Ne şehin-şâh-ı cihâne var cihânda bir meşîl
 Ne de 'âlemde yapıldı buña mûmâşil serây

Yâ Rab ol tarh-ı bülendiñ kıl esâsın pâydâr
 Şehriyâr-ı 'âleme eyle anı cây-ı karar

- 4 Bir silâh anbârı yapırdı civâr-ı Maçça'da
 Var imiş feyz-i terakkî kûh-sâr-ı Maçça'da
 Pertev-i i'mârı oldu şark u garba şu'le-rîz
 Oldu peydâ rûşeni leyl ü nehâr-ı Maçça'da
 İctimâ'ı âlet-i harbiñ bu yerde añdırır
 Olduğun bûy-ı zafer hâk ü gubâr-ı Maçça'da
 Ol kadar rengîn olmuşdur bu anbâr-ı silâh
 Hâk-i 'anber bu gibi gördüm 'izâr-ı Maçça'da
 Hıfz-ı âlât-ı cihâda bu gibi olmaz mağâm
 Yok ruğûbet mevkı'-ı revnağ-nisâr-ı Maçça'da
 Bulunursa belki gülzâr-ı İrem'de bulunur
 Bu luğufuña rû-nümâ bâğ-ı bahâr-ı Maçça'da
 Nice biñ dükkân u hâne tarh u bünyâd olunur
 Çoğa sürmez buk'a-i devlet-medâr-ı Maçça'da
 Böyle bir debûyuñ eden hamd ü şükründen nükûl

Düşse lâyıķ hâk-i idbâra mezâr-ı Maçķa'da
Pâdişâhâne sezâdır eylemek ibķâ-yı nâm
Bu sitâyîş-nâme yazılsın cidâr-ı Maçķa'da

Şehriyâr-ı 'âlemi bâğışla Yâ Rab 'âleme
Sâyesinde püşt-pâlar uralım diye ğama

- 5 Eyledi Gül-hâne'de bir top anbârı binâ
Oldu tarķ-ı dil-pesendi reşk-i icrâm-ı semâ
Müstemendir ihtiyâta tarķ u inşâsı anıñ
İktizâsın eyledi taşdıķ-i erbâb-ı nühâ
Var idi bir böyle anbârıñ lüzûmu devlete
Tâ ki maḥfûz ola içinde mühimmât-ı vegâ
Yapdırıp şâh-ı cihân anı da ikmâl eyledi
Ceng-cûyân etseler şâyestedir şükr ü senâ
Nev-edâ tarz-ı cedîd üzre nice top kurup
Destġâhından götürdü şâh-ı mansûru'l-livâ
Öyle bir âşüfte-şân toplar ki isterse eder
Bir ağızdan kal'a-i Efrâsiyâb'ı bir hevâ
Baķ ne şâh-ı memleket-perver ki cümle toplarını
Eyledi ceyb-i Hümâyûn'undan ešmânın edâ
Niyet-i şâhânesi hıfz-ı vaḥan zabt-ı belâdır
Var mı inkâra maḥal şâhid buña bay u gedâ
Dâne-i top-ı kazâ-yı nâġehâna uğrasın
Etmeyen bu pâdişâhıñ yoluna cânıñ fedâ

48b Bed-nazardan şakla yâ Rab şer-i yâr-ı 'âlemi
Eyle nice böyle âşâr-ı cedîdiñ mülhemi

- 6 Bî-miśl-i çâr-sû başlatdıġın ol şehriyâr
İşidip etdim Beşiktaş'a hem-ân-dem ben ġüzâr
Bir de gördüm ki iki şeh-râh açıp iki yaña
Biri düşmüşdür yemîne diġeri de der-i yâr
Cem' edilmiş ol kadar üstâdlar ırġâdlar
Ķâbil olmaz istesek anları ta'dâd u şümâr
Her biri bir ġidmet-i i'mârla meşġûldür
Ekserî destindeki âlâtı ile taş yunar
Taḥtı dükkân u maġâza fevķı bâm üstünde bâm
Nice hâne olunur inşâ be-ġâyet üstüvâr
Yok ešer aḥşâbdan taşdan oyumuş cümlesini
İrtifâ'-ı ibniyye baḥşinde yokdur bir karâr
Taşdan oyma şeh-nişinler tâķlar dervâzeler
Birbiri üstünde olmuşdur ser-â-pâ pâyedâr
Zühre olsa bir dükâna Müşterî Mirrîḥ ile
Olunan bî' ü şirâda hâḥıra gelmez ġisâr
Gelmedi gelmez felekde böyle kâdir-i pâdişâh
Bu ne himmet bu ne kuvvet bu ne 'âlî iķtidâr

Pâdişâhı Hâk muvaffak eyleye ikmâline
Ermeğe zerre keder ne mâlına ne cânına

- 7 Çâr-sûdan zirve-i bâlâya çıktım bî-halel
Gördüm atılmış o cây-ı cân-fezâda bir temel
Ne temel kim görüp işitdigimiz gibi değil
Şan zemîne inmiş oturmuş bu dem burc-ı Hâmel
Nice bend-i âhenîn ile atılmış aşfara
Olmasın diye esâsında tezelzül muhtemel
Taş taşır toprak çeker çamur yapar her birisi
Birbirin ta'kîb eder gayretde erbâb-ı 'amel
Her biri bir başka işle sa'y ü verziş etmede
Yok 'amele zümresinde zerre âşâr-ı kesel
Bir tarafında birikmiş bir nice ırğâd kim
Ediyorlar behr-i tevsi'-i maḥal ḥafr-i cebel
Ḥayretimden bir zamân etdim tavaḫḫuf ba'dezîn
Dedim eyâ bu mudur câmi' binâsına maḥal
49a Dediler der-nezd-i şâhen-şâh Sikender-i gulâm
İntihâb olundu Yemen ile bu cây-ı bî-bedel
Fi'l-ḥaḫîḫa yok bahâne bu maḥal-i dil-güşâ
Olsa şâyân meḫar-ı müşkil-pesendân-ı milel

Pâdişâh-ı 'âleme ikmâlin etsin Hâk naşîb
Secdegâh-ı mü'minîn olsun bu cây-ı dil-firîb

- 8 Yalnız bunlar mı inşâ-kerde-i şâh-ı cihân
Cümle âşârın kalem yazmaḫda 'acz-i bî-gümân
Nice meştâ nice istiḫkâm u nice ebniye
Nice cisr ü nice ma'ber nice ḫaşr-ı zer-nişân
Nice ma'bed nice mekteb siyyemâ dâru'l-fünûn
Nice 'âlî medrese bir nice dâr-ı imtiḫân
Tîşe-i himmetle yaptı hem de yapırmaktadır
Şaḡ u vâr olsun hemîşe ol şeh-i kîtî-sitân
İşte ez-cümle o yıldız keşki parlar gün gibi
Mihr-i 'âlem-tâb ile eyler rekâbet her zamân
Göḫsu ḫaşrı gökleri düşürdü reşk ü gayrete
Ṭarḫ-ı dil-cûsunda naḫş-ı nuşret olmuşdur 'ayân
ḫaşr-ı Sa'd-âbâd Kâḡıt-ḫâne'de hem-pây-ı 'arş
Oldu şahn-ı dil-pesendi reşk-i gülzâr-ı cinân
ḫaşr-ı Ṭop-ḫâne şerefle dehre âteş püskürür
Ṭoplar oldukça etrâfında hep âteş-feşân
ḫanḫısın ta'dâd etsin ḫâme-i mu'ciz-raḫam
ḫâbil-i ihşâ olur mu encümene âsumân

Hâk muvaffak eylemiş i'mâra zât-ı devletin
Gün-be-gün efzûn ede esbâb-ı şân u şevketin

- 9
49b
- Haşr-ı matlab eyledi i‘mâr-ı mülke pâdişâh
Sû-be-sû tîmûr yollara açdı bâ-‘avnu’llâh
Çok bilindi mülki i‘mâra bir nice çâre bu
Her taraftan böyle açdırmağda nice şâh-râh
Hağ'dan ümîd ü recâmız böyledir ki düşmene
Âteşin gerdûnelerle ederiz sevğ-ı sipâh
Bundan a‘lâ vâsıta i‘mâr-ı mülke olamaz
Bu sözü taşdıķ eder elbet ehl-i intibâh
Siyyemâ Bağdâd'a andan bahre gitse bir tarîķ
Şübhesiz iskâna râm olur ‘Arab ħ̣âh u ne-ħ̣âh
Vâridât-ı devleti eyler dev-i bâlâ bî-gümân
Yok cihânın bir yerinde çöldeki feyz-i giyâh
Menba‘-ı şervet bu çöldür ma‘den-i şervet bu çöl
Bî-ħıkred ‘add olunur kim etse bunda iştibâh
Eñ eķall bir dâne zer‘ eden alır kırk mişlini
Reşha-efşân maţar olur ise ebr-i siyâh
Hağ'dan ümîd ederiz olur muvaffaķ bunda da
Şehriyâr-ı ‘âlemârâ pâdişâh-ı dîn-penâh
- Yolda buldu pâdişeh i‘mâr-ı mülküñ çâresin
Neşr-i taħvîlât ile ihzâr etsin pâresin
- 10
- Ķuvve-i bahriyyeden baħş eylesin ħâme biraz
Bağ donanmasın ne tarza koydu şâh-ı ser-firâz
Ķarķ-ı girdâb-ı ħased ile ‘adûsun dostu şâd
Eyledikce her biri deryâ yüzünde ihtizâz
Şöyle dursun zırhlılar yelkenli bir usķur eder
Ķûh-ı pür-temkînden selb-i vaķâr-ı imtiyâz
Yalınız âlât-ı ceng ü ‘askere me‘men mi yâ
Her birinde tâyir-i şeh-bâl-i nuşret lâne-sâz
İntizâmât u ‘adedce sebķ-i aķrân eyledik
Mevc-ħîz olmaķdadır teksîrine baħr-i niyâz
Tîz-pervâz olmaķdır şayd-ı ‘adûya cümlesi
Hem-cenâħ olmaķ ne mümkün her birine şâh-bâz
Şâ‘ıķa-efşân-ı dehşet vaķt-i ħarîde düşmene
Şoñra temkîn üzre eflâke ederler ğunc u nâz
Şandal olmaz bir küçük ħalyona felek-i âsumân
Ķal‘a-i gevher-nigînini ħal‘ eder bir tombâz
Bu donanmâ-yı Hümâyû'ndan ümîdim böyledir
Mâ-verâ-yı Ķîn ü Hind'de oķudur bâng-ı namâz
- Sâye şalsın ‘âleme per-i Hümâ-yı şevketi
Ķâ’inâtı ser-te-ser ħıtsun şadâ-yı satveti
- 11
- Ķâme etsin ħuvve-i berriyye ‘atf-ı kelâm
Ķünkü budur devlete üss-i esâs-ı intizâm
Eyledi taħşîş her ordûya başķa dâ‘ire
Merkez ü mevķi‘lerin gösterdi şâh-ı Cem ğulâm

50a Fırka vü alay ü tabura bulup ecnâdını
 Topcu süvârî piyâde ile verdi başka nâm
 Eyledi ihsân her ordu kumândânlığını
 Bir müşîr-i müşterî tedbîre ol şâh-ı enâm
 Siyyemâ maḥdûmu ‘İzze'd-dîn Efendimiz ile
 Verdi ordû-yı nühüstîne kemâl-i ihtimâm
 Ol ne maḥdûm-ı necâbet-perver ü ‘âlî-nejâd
 Haḫ ede ikbâlini efzûn-ı ‘ömrün ber-devâm
 Zâbıḫân-ı ‘asker-i şâhenesinden her biri
 Rüstemâsâ teşnever bir ḫûn-ı a‘dâ li‘âm
 Tâ bu rütbe muntazamken ‘asker-i encüm-şümâr
 Kankı düşmendir ‘aceb fermânına olmaya râm
 Hey’et-i ḫabura baḫ da mevc-ender-mevci gör
 Eyledikce fevc-ender-fevc-i şahrâya ḫırâm

Eyleye Haḫ düşmen-i bed-kâmını bergeşte-ḫâl
 Nîk-ḫ’âhânın daḫî dârında âsûde-bâl

12 Pâdişâhım gerçi ḫâme naḫl-i âşâr eyledi
 ‘Âkıbet bî-tâb oldu ‘aczin izḫâr eyledi
 Silk-i nazma böyle çekmez idi kilik âşârını
 Tab‘ımı ḫayfâ felek bir derde dûçâr eyledi
 İşte üç yıldır sefâlet bîḫûde derd-i ‘uzletim
 Miḫnet-i cân-sûz-ı fâḫa cânıma kâr eyledi
 Geçmiş iken bunca ‘ömrüm ḫidmet-i mülkiyede
 Her kime bunu dedimse serd-i a‘zâr eyledi
 Celb olundum her naşılma ma‘den-i ma‘hûd için
 Döndü sözden câlibim taḫvîl-i efkâr eyledi
 Çıkdı me’mûriyyetim bîḫûde elden vâḫ beni
 Çarḫ-ı kec-rev ü ḫasret-i nâza giriftâr eyledi
 Olduğum artık yeter ḫasret-keş-i ehl ü ‘ıyâl
 ḫûn-ı firḫat sâğar-ı çeşmânı ser-şâr eyledi
 Şehr-i yârâ ḫâk-i pâye şad-hezârân şerm ile
 ḫâlîmi bildirmege bu ḫâl-i icbâr eyledi
 El-meded şehr-i yâr-ı ‘âlemârâ el-meded
 Cevr-i devr-i bî-mürüvvet kârımı zâr eyledi

‘Abdi-i nâ-kâmı bir ḫidmetle eyle ber-murâd
 Ber-ḫarâr-ı salḫanat kılsın seni Rabbü'l-‘ibâd

10

Rü’ûs-nâme³⁵

Mef’ûlü / Mefâ’ilü / Mefâ’ilü / Fe’ûlün

50b 1 Kim etdi ‘aceb düşmenini luḫf ile ḫoşnûd
 Olursa hele düşmen eger küfr ile âlûd

³⁵ Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “Bu daḫî intiḫâbdan maḫrûm bırakıldı.” notu bulunmaktadır.

Yâ ‘acze veyâ hud‘aya ‘atf etse gerekir
 Bed-h‘âhîñ eder eyledigiñ luţfuñu merdûd
 Hem mezhebe hem salţanata etse ta‘alluķ
 Elbette bu dūşmenlik olur ğâyete mevrûd
 Bu mes‘eleniñ ğâyeti besbelli veĝâdır
 Hâķ şâhibini eyleye Hâķ ğâlib ü mehsûd
 İcmâli budur tercüme-i hâli ‘adûnuñ
 İşte bu ‘adû başka degil Rus-ı cefâ-zûd
 Şad-sâle karîb oldu ki her dürlü merâmın
 Yapardı bize zor ile ol dūşmenin bed-bûd
 Ğaşb etdi nice mülkümüzü mülküne katdı
 Tevsi‘-i diyâr eyledi ol şânî-i Nemrûd
 ‘İnde anıñ ‘ahde vefâ muşşin-i haţâdır
 ‘Ayyûķa deĝin oldu bu söz cümleye meşhûd
 Nâmûs-ı düvel haķķ-ı milel iki günehkâr
 Tâ seyre kadar nefy-i mü‘ebbed ile maţrûd

Hâķķında zuhûr ede meĝer ĝayret-i Yezdân
 İşte o da yaklaştı eyâ millet-i ‘Osmân

- 2 Rus'uñ bize bir etmediĝi kaldı mı âyâ
 Etdikleriniñ ehveni efsâd-ı re‘âyâ
 Hânânına hep cizye-i şer‘iyye verirken
 Ğaşb etdi Kırım ülkesini şöyle ki hayfâ
 Şâhîn Girây Hân iken kıt‘ada ânı
 İĝfâle muvaffaķla dedi ey şeh-i dâna
 Cengîz-i cihân-gîre sen evlâd olasıñ da
 Lâyık mıdır olmaķlıĝıñ ‘Osmânlıya lâlâ
 Fesh eyler isek bî‘atıñı anlara ben de
 Taşdıķ ederim etdiririm salţanatıñ tâ
 Aldatdı yazık dūşmeniñ iĝfâline Tatar
 Ser-keşlige bed’ etdigini eyledi îmâ
 Bir olmayacak vaķte tesâdüf ile Mosķov
 Etdirdi bu teklîfinde devlete icrâ
 Zann etdi hükümdâr-ı şahîh oldum o Tatar
 Dîvâneye baķ oldu naşıl ‘âleme rüsvâ
 51a İslâh edeyim diye âhâlî-i Kırım'ı
 Sevķ eylediĝi ‘askeri Rus eyledi ibķa

Ğaşb etdi bu üslûb ile ülkâ-yı Kırım'ı
 ‘Osmânlılarıñ Rus-ı denî oldu ‘azîmi

- 3 Râm olmuş iken hükümümüze kişver-i Yunan
 Yoĝ iken ara yerde ebed mûcib-i ‘işyân
 Gönderdi nice müfsid ile toħm-ı fesâdı
 Zer‘ etdi o iķlîme ser-â-pâ ķoca dihkân
 Ne ahde vefâ eyledi ne şart-ı ri‘âyât
 Hep kaldı geri şîve-i emniyyet ü peymân

Uydurdu merâmına iki devlet-i Efrenc
 Müşkil bir iken üçde karar kıldı tuğyân
 Teşci'-i 'aşân eylediler şöyle ki yer yer
 Kimi gemi verdi kimi 'asker kimi ihsân
 Beş altı sene sürdü şu gavgayı şekâvet
 Çeşm-i felegi hayra şu dökülen kân
 Bunlar birikip 'ağd-i merâm etdiler âhîr
 Donanmamızı eylediler göz göre sûzân
 Üç devlet-i berriye vü bahriyeye kimdir
 Karşı durarak ref'e bula çâre vü imkân
 Naşb eylediler kişver-i Yunan'a kralı
 Çıkdı oradan ağlayarak cümle Müselmân

Moskov'da olan müslime düşmânlığı derk et
 Hayf ata yolunda amân ihmâliñi terk et³⁶

- 4 Mümkün mü 'aceb Rus'uñ ihânâtını ta'dâd
 Hep nazm edecek olsam eder hâme de feryâd
 Eflak ile Boğdan'a Karadağ ile Sırp'a
 Eder mi idi devlet imâret özün isnâd
 Lâyık mı idi feth-i eftân bunca bilâdı
 Terk eyleye bîgâneye elden ede ib'âd
 Feth olmadı mı seyfi-şerî'at ile bunlar
 Ervâh-ı guzâtı 'aceb etmez mi bu nâ-şâd
 Lâkin ne denir celb ederek cümle şakareyn
 Rus etdi imâret sözünü devlete îrâd
 Redd etdi bu teklîfîni de Rus-ı le'îmiñ
 Sevğ eyledi her cânibe devlet nice ecnâd
 Nâ-çâr kalıp eyledi teklîfe tevâfuğ
 Birer kenizi etdi imâret ile dil-şâd
 Vergilerini bağladı bir cüz'î nûkûda
 Pes oldu bunuñ ile biraz eftân-ı efsâd
 Moskov sözünü bunda da yürüdü nihâyet
 Hâk devletini yoğ eyleye mülkünü berbâd

51b

Bu acılarıñ biñ katını etmeli ihrâc
 Müslim olana işte budur işlah-ı minhâc

- 5 Rus'uñ bu cihân halkına her kaşdı ziyândır
 'Arz etdiği âsâyîşe meyli hezeyândır
 Ceddi dili Petru'dan alıp böyle vaşıyyet
 Dil-h'âh-ı cihân-gîrî-i murdârı 'ayândır
 Neşr olmuş iken 'âleme bu mes'ele böyle
 Devletleriñ ihmâli degil yahşî yamândır
 Maşûdu gele kâymedir ihlâl-i cihândan
 Ne hıfz-ı hûkûk eylemez ne 'arz-ı emândır

Vermiş bu cihân ‘arşası bir devlete kâfi
 Ol devleti de zabta sezâ Rus-ı cihândır
 Sakf-ı felegi askerimiñ süngüleriyle
 Tutmağ baña mümkün dediği mağz-ı yalandır
 Göz keremiñ ile hayli çürük sağladı mel‘ûn
 Gel sen bu sözü ‘âleme mümkünse inandır
 Devlet mi denir ‘ahdi bozan merd-i le‘îme
 Kavmi hâzele kendi re‘îs-i haşamandır
 Kimse olamaz hıfz-ı ‘ayâl etmege kâdir
 ‘Arz ehline mülkünde haķâret o zamandır

Yâ Rab bu gibi zâlimi sen etme nemâ-yâb
 Eyle heme ân-ı çeşme-i iķbâlini bî-âb

- 52a
- 6 Moskov bu cihân halkını hep Rus edeyim der
 Mes‘ûd olanıñ bahtını menhûs edeyim der
 Her gördüğü bir hafte-i âsâyîşe elbet
 İşkenceli biñ sıķlet-i kâbûs edeyim der
 Bir kimse be-ķâm olsa huşûl-i emeliye
 Der-hâl anı ğadr ile me‘yûs edeyim der
 Her ķankı işe olsa kemer-bend-i tehâlûk
 Ruhsâre-i dil-h‘âhı o dem bûs edeyim der
 Derk etmek için ‘âlemiñ ahvâlini dâyim
 Her beldeye bir müfsidi câsûs edeyim der
 Zevķ-i medeniyyet ile perverde olanı
 Bu vahşet-i ahlâķına me‘nûs edeyim der
 Gülgül yedirip cünd-i siyeh-bahtına soñra
 Her birini hem-ķuvvet-i câmûs edeyim der
 Pâ-mâl-i hûķûķ-ı düvel ü naķz-ı ‘ahd ile³⁷
 Dünyâda ‘aceb hîdmet-i nâmûs edeyim der
 Mülkünde olan vûs‘ati dirilişle her dem
 Akrânına faħr eyleyerek süs edeyim der

Çok sürmeyerek defter-i kibrin dürecedir
 Etdikleriniñ seyyi’ esin hep görecedir

- 7 İslâm'a olan sût’-i ğaraż anda mükemmel
 Bu söz nice biñ dürlü delâ’ille müdellel
 Hep ğayreti maħv etmedir İslâm'ı cihândır
 Şanma bu sözü ma‘nî-i dîĝerle mü’evvel
 Türk'lerden olacağını hissetdi helâkin
 ‘Arz etdiği bed-h‘âhlığı bunuñla mu‘allel
 Devletleriniñ nesli haram-zâde degil mi
 Târîķ-i Fenârîn'de bu faķra müseccel
 Çend sâl oluyor naķz-ı ‘uhûd eyledi Moskov
 Ahvâl-i cihân oldu dîĝer renge mübeddel

37

Vezin hatası yapılmıştır.

Nâ-çâr edip devleti bir harble mecbûr
 Bu mes'ele ser-levha-i 'âlemde mufaşşal
 İngiltereli oldu Fransız ile birlik
 Devlet bu iki devletle oldu müşekkel
 Gerçi o zamân eylediler Moskov'u te'dib
 Üç yıl uzayıp vaqt-i cidâl oldu muhavvel
 Şulh ile hıtâm verdiler âhîr bu cidâle
 Ârâyiş ü ârâma cihan oldu muhavvel

Pâris'de düvel etdi 'ahid-nâmeysi tecdîd
 Hep eylediler saltanat-ı devleti te'bîd

- 8 Bed' etmiş idi mülkünün i'mârına devlet
 Karşı durarak yârına ağıyârına devlet
 Efsâd-ı ri'âyâya yine başladı Moskov
 Bir taş komadan kûşe-i dîvârına devlet
 52b Tahrike kıyâm etdi ri'âyâ-yı Girit'i
 Ummaz idi vâkıf ola esrârına devlet
 İ'mârı koyup başladı teskîn-i fesâd
 Göz yumdu o bed-ḥâh-ı sitemkârına devlet
 Sevḳ etdi sefâyinle mühimmât u 'asâkir
 Doldurdu Girit kışla vü anbârına devlet
 'Arz eyledi çok re'y ü emân ehl-i fesâda
 Bakmaz idi anlarıñ ısrârına devlet
 Bir fâ'idesin görmedi bu re'y ü emâniñ
 Terk etdi işi 'askeriñ icbârına devlet
 Bundan da nice kan dökülüp mâl telef oldu
 Sa'y etse revâ müfsidiñ idbârına devlet
 Rus'uñ ne imiş niyeti añladı âhîr
 Muhtâc degil muhtarıñ ihtârına devlet

Ahḫ etse gerek hakkımızı seyf-i şerî'at
 Bu yolda gözüm kaḫ'-ı ümîd etmez elbet

- 9 Hersek'de zuhûr etdi sebep yoğ iken 'işyân
 Etrâfa edip neşr-i şerer âteş-i tuğyân
 İslâm'a hücûm etmege başladı ri'âyâ
 Selb oldu o yerlerde bütün râhat-ı insân
 Bu fitne o dem Bosna'ya da 'akis ile der-ḫâl
 Yek-ḫamlede her cânibe oldu zarar-efşân
 Bu bâd-ı müḫâlif ki zuhûr eyledi birden
 Devlet nereden esdigini eyledi iz'ân
 Sevḳ etdi hemen ehl-i fesâd üstüne 'asker
 Gavgayı karışdırdı ra'ıyyetle Müselmân
 Bir nice Karadağlı vü Dalmaçyalı Sırp
 Görüldü 'aşân içre merâm oldu nümâyân
 Ta'ḫîb-i 'aşân etmek için ehl-i hükûmet
 Pey-der-pey edip her tarafa 'askeri pûyân

Oldukca ‘alev-pâş-ı hürûş âteş-i fitne
 Teskîne devâm eyler idi harble şüce‘ân
 Ol deñli olur idi veğâ hûn-ı ‘adûdan
 Gûyâ cereyân eyler idi seyl-i firâvân

Bu âteşiñ itfâsına meşgûl idi devlet
 Etdi Karadağ Şırp ile ‘isyâna cesâret

- 53a** 10 Devlet yek-beden oldu kıtâl etmege mecbûr
 Te’dîb-i ‘uşâtıyla cidâl etmege mecbûr
 Gâh oldu neşâyihte ıslâh u itâ‘at
 Geh anlara tahmîl ü bâl etmege mecbûr
 Tek sefk-i dimâ olmaya fikri ile oldu
 Dârû-figen-i dâ‘i ‘uzâl etmege mecbûr
 Ma‘lûmu iken şûret-i resmiyyede devlet
 Olmuşdu bu ‘işyânı su‘âl etmege mecbûr
 Meyl-i düveli ehl-i şekâvet ile gördü
 Devlet burasın oldu hayâl etmege mecbûr
 Olmaz mı gören düşmenine meyl-i ‘umûmu
 Pây-ı hevese bend-i ‘ıķâl etmege mecbûr
 Zann etme ‘uşâtı ki ede terk-i ma‘âşî
 Olmak ne revâ farz-ı muhâl etmege mecbûr
 Ümîd-i vefâkâriye kaç‘ eyledi devlet
 İki tarafa oldu nekâl etmege mecbûr
 Hanzal bitirir ise derûnunda hemîşe
 Cinân olur kesr-i sifâl etmege mecbûr

Bu fitneye bâ‘iş olanı kahr ede Allâh
 Şec‘ân-ı gâzanfer fer-i İslâm ile her gâh

- 11 Şırp ile Karadağlıya eyler iken icbâr
 ‘İsyâna kıyâm etdi bütün millet-i Bulgar
 Buldukları İslâm'a telef kaşdına maķrûn
 Her cânibe bir fırķa iletdiler ılgâr
 Şıbyâna kadar katl-i nüfûs etdiler ammâ
 Ta‘ķîb ederek her yerine asker-i seyyâr
 Olmak için emşâli fesâd ehline ‘ibret
 Katl eylediler çocuklarını kimini ihtizâr
 Her yerde ‘alev-pâş-ı zuhûr oldu şekâvet
 Teskînine sa‘y eylediler leşkeri cerrâr
 Günden güne kesb eylediler fitne cesâmet
 Erbâb-ı fesâd eylediler şûrişe ısrâr
 Yanağın gibi her cânibe oldu ‘alev-efşân
 Bu fitneyi başdırmağa emr eyledi hünkâr
 Tertîb olunup ersiz nev dürlü ‘asâkir
 Arvanud u zeybek kimi de Çerkes ü Tatar
 ‘Azm eyleyerek oldu esîrân-ı mehâbet
 Ordulara kumanda için şıfat-ı serdâr

53b

Tenkîl-i ‘aşân eyledi ol merd ü ‘gâbiş
Eylerse revâ Moskov efkârını taḥdîs

12

Her süren edip ḥamleleri leşker-i İslâm
Tenkîl-i ‘aşân eylemege etdiler aḳdâm
Her nerde neberd oldu ise şâhid-i nuşret
‘Arz eyledi İslâm'a hemân elṭaf-ı endâm
Maḥcûb-ı zafer düşmene râm olmadı hergiz
Hem-bezm olarak müslim ile eyledi ârâm
Her ḥarb ki vuḳû bulur idi şıfatu'llâh
Eylerdî anı düşmene mâtem bize bayram
Sâgar-ı be-keff neş'e olup cümle ğazâte
Sâkî-i zafer eyler idi iç diye ebrâm
‘Askerlerimiz Şırp'ın ...³⁸ aldı
Naşb eylediler burc-ı dil-fezâda da i'lâm
Her cânibini şardı bütün eyledi maḥşûr
Arslanlarımız aldı Karadağ'da da çok nâm
Şad-şükr ü senâ etmege degmez mi ki etdi
Yezdân bizi pür tarab u düşmeni nâ-kâm
İbrâm-ı düvel girmemiş olsaydı meyâna
Belâ ana kadar bulur idi maşlahat-ı encâm

Bilmem ki yine bağlanacak bunca emekler
Herkes düveliñ kuracağı meclisi bekler

13

Zann etme ki taḥrîki nihân eyledi Moskov
Her etdigini cümle ‘ayân eyledi Moskov
Zamm eyledi taḥrîkine teşcî'ini âḥir
İki tarafa böyle beyân eyledi Moskov
Geçmişdi hele beş yüzü gönderdiği zâbiṭ
Bu yolda nice bezl-i tüvân eyledi Moskov
...³⁹ etdi kumandân-ı ‘asâkir

Bunuñ ile tehdîd-i cihân eyledi Moskov
Sevḳ eyledi çok Şırp'a Karadağ'a gönüllü
Toğruyusa ıslâh-ı meyân eyledi Moskov
Gönderdiği âlât-ı cidâle buña nisbet
Bu külfetle ḳahrı kemân eyledi Moskov
Aldı ise de ağzımın ölçüsünü âḥir

54a

Ṭurmadı yine fekk-i dehân eyledi Moskov
Dermiş duramam ḥarb ederim Türk ile elbet
Bu ‘arbedeyi ḥayli zamân eyledi Moskov
Sevḳ eylediği bunca mühimmata nazarla
Ḥaḳ vermeli bir nebze ziyân eyledi Moskov

Ḥarb ister ise cümlemiz âmâde vü ḥâzır
Ḳahr eyleye ḥaḳsız ṭarafı şıfat-ı Ḳâhir

38

Bu kelime okunamamıştır.

39

Bu kelime okunamamıştır.

- 14 Şark mes'alesi nâmı ile kurduğu dâma
 Düşürmek için devleti yazdığı nâme
 Baḥs etmede âsâyişe meyl ü hevesinden
 Bu meslegi hayret verir efkâr-ı 'avâma
 Bir maḫsadı da Rûmeli'den Türk'ü çıkarmak
 Neşr oldu bu söz havşala-i cümle enâma
 Efkarına uydurdu iki devleti ammâ
 Elden çıkarıp edemedi soñra iḳâme
 Bir tûru eder şulḥ ile âsâyişi te'mîn
 Vaz'-ı degeri ragbet eder ḫarbe kıyâma
 Bu meslegi kim eyledi Moskovluya ta'lîm
 Beñzer ki anı etmiş ola murğ-ı ne'âme
 Çok mu 'acabâ gitse eger Rus-ı le'îmiñ
 Ḥaksız la'netiñ şöhreti tâ mülk-i Siyâm'a
 Terk-i Rûm eyleyen hiç kolaylıkla çıkar mı
 Ḥizb eylemeden tîgını a'dâ-yı li'âma
 Bu yolda bütün ḫaşr olacak ümmet-i İslâm
 Yek-zerre ḫalel gelmeyecek bunda devâma

Bu milleti şu rütbeye îşâl eden İzzid
 Elbette olur raḫnede düşmen-i ḫâsid

- 15 İslâm'a bu şiddetli 'adâvet neden olsun
 Tevhîd-i Ḥudâ edene nefret neden olsun
 'Îsâ'nıñ ulûhiyyetine kâ'il olup da
 Bu şirke 'aceb herkesi da'vet neden olsun
 Bir şey ki ola meḫûle işbât arasında
 Allâh mı denir aña bu gayret neden olsun
 Peygamber-i zî-şandır Allâh'ıñ o 'Îsâ
 Bu ḫaḫkı kabûl edene ḫiddet neden olsun
 Bir kere düşün Ḥîve'de etdigini Rus'uñ
 İslâm'a 'aceb böyle ḫaḫâret neden olsun
 Kâ'il mi olur tâ bu kadar zulm ü cefâya
 İnsânlığa düşer mi bu vahşet neden olsun
 Men' eyleyerek kendi lisânın okumakdan
 Etḫâl-i Müselmân'a bu miḫnet neden olsun
 Mümkün mü ola ḫalk-ı cihân millet-i vâḫid
 Bu olmayacak fikre ri'âyet neden olsun
 İslâm iken uymağa inanmağa eḫrâ
 Bâtıl diye ısrâr-ı dâlâlet neden olsun

54b

Bir kere bulan ni'met-i İslâm ile lezzet
 Umar mısıñ ey Rus ede terk-i diyânet

- 16 Dil-ḫ'âhı degil ḫâl bu ki Ḥaḫ mezhebi bulmak
 Dil-ḫ'âhı anıñ sâdece bir maḫlabı bulmak
 O maḫlabı da başka degil zabḫ-ı memâlik

Artık ne lüzûm-ı mezhebi müstaşhibi bulmak
 Bîgâne Rus-ı tıfla gerek mürşid-i hâdî
 Mümkün mü ‘aceb kendi gidip mektebi bulmak
 Hep seyr ü sebât üzre imiş cevfi felekde
 Vâyestedir erbâbına her kevkebi bulmak
 Taşîl-i hüner ehline maşşûs olur ammâ
 Bir müşkili de kesb edecek eşhebi bulmak
 Ta’lîm-ı şavâb eyler idi müşrik-i inşâf
 Rus’uñ ğarazı olsa idi aşvabı bulmak
 Hazîrânını ab’-ı selîm şâhibi yer mi
 Yok mu ‘acabâ dinde dañi ensebi bulmak
 Tâhir mi olur vaftizle kalb-i insân
 Lâzım mı değil aħbîsle atyabı bulmak

Rus’uñ emeli mezheb-i Hâk bulma mı şandıñ
 Ey ‘İsevi yazık ki anıñ kavline kandıñ

- 17 Efrâd-ı milel birbirin etmiş idi te’ mîn
 Eyleyidi ülfet ü ünsiyyeti âyîn
 Kalkmışdı ara yerde olan eski ta’aşşub
 Biri dîgeriñ eyler idi hüzününü teskîn
 Her biri olup reh-rev-i kûy-ı medeniyyet
 Yek-dîger ile eder idi şöhet-i rengîn
 Bir yandan ederlerdi te’âfî-i ticâret
 Bu dâd ü sited ile olurlar idi zengîn
 Ol deñli barışmışdı nüşşâr ile İslâm
 Gûyâ dü-birâder biri bâ-dîn biri bî-dîn
 Bu ülfet ü âmîzişe Rus etdi rekâbet
 Bu yek ciheti etmiş idi çok anı ğam-gîn
 Hem mezhebimi ederim elbette himâye
 Diye ederek Rus-ı denî kavline tezyîn
 İki tarafı eyledi bu tarz ile tebrîd
 Yek-dîgerine eylemege başladı şad kîn
 Âsâyişine geldi halel halk-ı cihânıñ
 Bâ’is olana etmeliyiz la’net ü nefrîn

55a

Rus’uñ ki nûkûz eyleye hükmü bu cihâna
 Mümkün değil âsâyiş-i ebnâ-yı zamâna

- 18 Zann etme cihân Rus ile râhat olacağdır
 Râhat nerede ‘aksine miñnet bulacağdır
 Vakti ile bulmaz ise bir çâresi anıñ
 Moskov daha çok şöhet ü kuvvet bulacağdır
 Bu hâli ile Moskov’u terk eylesek âhir
 Tehdîd edecek ‘âlemi şöhet bulacağdır
 İrân’ı bile üstümüze eyledi taħrîk
 Eñ soñra ‘Acem şâhı nedâmet bulacağdır
 Şâhîn Girây mes’elesin etmeli der-pîş

Etmezse anîñ gibi rezâlet bulacaqdır
 Eylerse eger Rus ile İslâm'a huşûmet
 İrânlı kıyâmetde vehâmet bulacaqdır
 Dil-dâde olan Moskov'uñ iğfâline bugün
 Elbette vü elbette küdüret bulacaqdır
 Kalır mı 'aceb yanına bu dolan Rus'uñ
 Bir gün olacak etdiğîñ elbet bulacaqdır
 İslâm 'umûm üzre kıyâm eylese harbe
 Kim der ki 'aceb Rus'a selâmet bulacaqdır

Ser-mest olalım nûş-ı mey-i şavlet-i harbe
 Kahr eyleyelim Moskov'u hep kuvvet-i harbe

- 19 İslâm'a düşen dîne fedâ cân u cihânı
 Dîn olmayacak ne'tmeli dünyâda bu cânı
 55b Hâk dîne zehâb eylese Moskov olamazdı
 Nisvânı bütün zâniye erkekleri zânî
 Nisvânı ricâl ile berâber şoyunurmuş
 Seyr eyler imiş her biri germâbede ânı
 Ben kendi gözüm ile görüp Moskov'a şordum
 Memşâya niçin dökdüğünü fazla-i nânı
 Hiddetle cevâbında dedi fark edemem hiç
 Ben mi' de-i insân ile bu mebrez-hânı
 Moskov'larıñ işte budur mezheb ü dîni
 Yâ var mı 'aceb medhe sezâ şöhret ü şânı
 Biz hayfimizi almalıyız kuvvet-i harble
 Ne anlara kalır ne bize mülket-i fânî
 Hıfz-ı vağan u râhat-ı ahlâfa çalışmak
 Olmaz mı 'ukûl ehline akşâ-yı ma'ânî
 Farz oldu fedâ cümlemize cân ile mâlı
 Vermekden ise düşmene bir böyle mekânı

Hâk'dan umarım kahr ederiz düşmeni elbet
 Sermâyesi bu maṭlabıñ ikdâm ile gayret

- 20 'Askerlerimiz her biri bir merd-i bahâdır
 Tenkîl-i 'adû kaṭ'-ı ser-i düşmene kâdir
 Tâ vaz'-ı kadîminden olup harb ile me'lûf
 Şan'atları hep kahr-ı cihân zabṭ-ı binâdır
 Esbâb-ı ma'îşetleri emvâl-ı ğınâyim
 Öğrenmediler bi' u şirâ tayy-ı meşâdır
 Sâgarları da tâs-ı ser-i düşmen-i bed-kîş
 İçdikleri mey hûn-ı la'l-gûn-ı vegâdır
 Şundukları düşmenlerine kâse-i idbâr
 Ol kâseye de doldurulan zehr-i cefâdır
 Ser-şâr mı nuşret olan kâse-i ikbâl
 Meclislerini devr ile keşkül-i gedâdır
 Bu 'asker-i qahhâr u 'adû-bend ü vegâdır

Yârâna ‘atâ düşmene püsküllü belâdır
 Cür’etleri nisbetde itâ‘atleri peydâ
 Her birine arslân u melik dense becâdır
 Ser-tîz ü ser-i düşmeni kaç‘ etmege teşne
 Kılıçlarına Zühre yemîn etse sezâdır

56a

Şaklaya Hudâ her birini sû-i nazardan
 Bî-râhat ola düşmenimiz kahr u kederden

21 Varınca kumandanlarımız merd-i dilâver
 Hep oldular etdikleri gavgada muzaffer
 Gayretleri hayretde şüce‘ân-ı zamândır
 Himmetleri bâzû-şiken-i düşmen-i bedter
 Olsaydı eger zerre cebânetleri elbet
 Girmezler idi ‘asker ile cenge berâber
 Mevrûs-ı peder her birine gerçi teşâdüm
 Mektebde de bu fenni bütün etdiler ezber
 Verdikleri kumandaları rûz-ı rezimde
 Yârânı eder neş’eli ağıyârı mükedder
 Her encümen-i harbede her şâhid-i nuşret
 Her birine bir başka edâ ile müsahhar
 Dûzahdan öte yer mi bulur kaçmağa düşmen
 Sevķ eyleseler üstlerine bir bölük ‘asker
 Cem‘ etdi hele her biri ihsân ile kahrı
 Göstermededir dostu siper düşmene hançer
 Şavletlerini görse idi rûz-ı vegâda
 Tebrîk-i gâzâ eyler idi şıfat-ı haydar

Yokdur diyecek bunlara Hâk vere selâmet
 Her biri ile fahr ede bu millet ü devlet

21 Şıdk ile eder devlete hidmet vükelâmız
 Göstermede hep himmet ü gayret vükelâmız
 Bir yaña koyup eski olan gark-ı nefesi
 Hep eylediler miñnete ülfet vükelâmız
 Her işlerini etmedeler hikmete taṭbîk
 Bî-şübhe olup ehl-i feṭânet vükelâmız
 Etmişdi sitibdâda heves ‘âlemi tazâyîk
 ‘Akd eylediler meclis-i millet vükelâmız
 İcâb-ı zamân hükm-i cihân noḡtalarında
 Göstermediler ‘aşra huşûnet vükelâmız
 Söz bahş-i hukûk üstüne geldikde ederler
 Dağlar gibi ibrâz-ı mekânet vükelâmız
 Ger olmasalar encümen-ârâ-yı tevâfuḡ
 Etmezler idi hüsn-i vekâlet vükelâmız
 Âvâz-ı vefâ şit-i ‘adâlet ile her dem
 Neşr etse n'ola ‘âleme şöhret vükelâmız

56b

Günden güne ıslâh-ı umûr etmededirler
Bulmaz mı bu gidişle se‘âdet vükelâmız

Hak cümlesini eyleye tevfiğine maqrûn
Mer‘î tütula hükmi-şer‘at ile kânûn

22

Bir pâdişeh-i ‘âkile muhtâc idik el-hak
Verdi anı da şimdi bize hâkim-i mutlak
Ol şâh-ı felek kevkebe ıslâh-ı umûra
Bâ-rüşd ü zekâ oldu cülûsunda muvaffak
Ez-cümle sitibdâdı edip der-‘ağab ibtâl
Hürriyyet-i efrâd-ı enâm oldu muhakkak
Der-hâl-i cezâ dîde-i nefy oldular oh oh
Bir emriñ ‘aleyhinde olan birtakım ahmak
Bir böyle şeh-i munşifi görmüş mü bu millet
Şu terk-i sitibdâdla bu oldu muşaddak
Vaşfinda kalır râcil ü dermânda o şâhıñ
Meydân-ı sitâyışde devât olsa Ferezdağ
Çokdur diyemem nisbetle Nûşirevân’ıñ
Kalırsa ‘adâletde olan rütbesi el-hak
Bir saltanatı zâtına şer‘ eyledi tevcîh
Fetvâ ile hal‘ olmadı mı sâbık u esbak
Bed-h‘âhıñ olan güft ü şinîdinde kederine
Çöplükde gurâb etse ne gam herze-i kaç kaç

Durdukca cihân biñ yaşasın Şâh Hamîd Hân
Râhat bula devrinde bütün sâye-nişînân

23

Ey şâh-ı felek-rütbe bu devr-i mülevven
Günden güne sâyeñde olur eskiden ahşen
Hep yek-cihetiz kahr-ı ‘adû mes’elesinde
Elbette zafer-yâb olamaz bizlere düşmen
Var öyle ‘asâkir ki bütün ordularında
Eñ ehveni şöhret-şiken-i Rüstem ü behmen
Bâzîçe-i etfâle berâber tutuyorlar
Bir iş yoğ imiş anlara harb etmeden ehven
‘Aşkerlerimiz alsa hücûm emrini bir kez
Ne berf ü ne bârân çevirir ne şulu-sebken
Bu mihnete tâkat mi olur lahm ü şahmde
Yâ seng ola her biriniñ cismi ya âhen
Kim kâ’il olur bunca tekâlîfine Rus’uñ
Harb isteyelim hizb edelim başına şad men
Her cânibini memleketiñ abluğaya alıp
İlkâ edelim hâne-i iqbâline şîven
Görsün ne imiş tohm-ı fesâdındaki maşşûl
Mülkünde anıñ tarh edelim bir koca hirmen

57a

Aḥz etmek için hayfımızı Rus-ı denîden
İslâm'a zafer isteyelim Rabb-i ğanîden

- 24 Dil-ḥâhımızı bend-i ḥuşûl eyle İlâhî
Bed-ḥâhımızı kâhra maḳûl eyle İlâhî
Vaz' eylediğiñ dîn-i mübîn ḥaḳḳına her dem
Ḥâ' inlerini kâhr u melûl eyle İlâhî
Küffâr 'aleyhinde 'umûm üzre bu dîniñ
Elṭâfiñi İslâm'a şümûl eyle İlâhî
Bu hey'et-i İslâm'a kıyan hey'et-i Rus'uñ
Miskinlerini cây-ı zübûl eyle İlâhî
Olsun heme ân-ı çarḥ gibi 'aklı çeb-endaz
Düşmânımızıñ sağıını ḥavl eyle İlâhî
Mazbûtu olan mülküne nuşret eyle Rus'uñ
Ordumuzu reh-yâb-ı duḥûl eyle İlâhî
Bu millete baḥş eylediğiñ şâh-ı cihânı
Maḳşûduna ser-ḥayl-i vuşûl eyle İlâhî
İslâm'a 'atâ eylediğiñ ğayrete söz yok
Günden güne bu ğayrerti bol eyle İlâhî
Her etdigimiz cürmümüzü 'afv ile dâ'im
Da'vâtımızı ḥüsn-i ḳabûl eyle İlâhî

'Abdî bu gidiş ḥarbe netîce verecek mi
Bilmem ki düvel yine miyâna gercek mi

[TERCÎ'-BEND]

1

Tercî'-Bend-i Berây-ı Mersîye-i Şehîd-i Kerbelâ

Mefâ'ilün / Müstef'ilün / Fâ'ilün

- 1 Eyâ kilik-i zâr-ı şikeste-zebân
Nedir sende böyle şarîr ü fiğân
Niçin başdan ayağa giydiñ siyâh
Nedir gözleriñden aḳar ḳara ḳan
'Aceb mâh-ı mâtem mi girdi bugün
Ki âşâr-ı mâtem yüzüñde 'ayân
57b Cenâb-ı Ḥüseyn'e ne etdi Yezîd
Taḥammül ederseñ ḳılayım beyân
Değişdi bir içim şuya dînini
O ḥınzîra dinsin mi yâ Müselmân
Anıñ irtikâb etdiği töhmeti
Ne etdi şeyâfın u ne üns ü cân

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
Revân-ı Yezîd'e müselsel revân
2 Şehîd etdi evlâd-ı Peyğamber'i
Aḳdı zemîne dem-i şeb perî
Ne ḳorḳdu Ḥudâ'dan ne etdi ḥayâ

Bu hâle kodu zâde-i haydari
 İhânetde âl-i Râsûl'e habîs
 Bırakdı eb u ceddini çok geri
 Bu cür'et ki andan şudûr eyledi
 Cehennem olursa degil çok yeri
 Olur kendi gibi sezâ la'nete
 Teşâhüb edenler o bed-ahteri
 Beyân et efendi be-hüküm-i şer'
 Degil mi teşâhüb küfr-i kâfiri

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

- 3 Bunuñ şerhini benden etme su'âl
 Beyân eylemek biñde birin muhâl
 Murâd eylesem zerresin yazmağa
 Çeker dîdeme perde fart-ı melâl
 Te'emmül olursa geçer mâ-cerâ
 Yanar sûz-ı hasretle levh-i hayâl
 Olup giryeden gözlerim hem-çü kil
 Serim oldu gûyâ mişâl-i sifâl
 Sığışmaz hele maşşeriñ cirmine
 O mel'ûnuñ etdiği cürm ü bâl
 Kalem kanķı birin beyân eylesin
 Yetişmez bu bahşse tınâb-ı maķâl

58a

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselse revân

- 4 Hudâ'dan hayâ etmedi ol le'în
 Olup hândân-ı Resûl'e mehîn
 Bu vaz'-ı ğarîbe şaşıp kaldılar
 Yehûd ü Neşârâ bütün ehl-i dîn
 Ne su'-i âmel işledi ol seffih
 Revâ görme anı dahî müşrikîn
 Dem-i ehl-i beyt-i Muḫammed ile
 Olup kıpkızıl Kerbelâ'da zemîn
 O hûniler âlûde gömlekleri
 Yarın kırsa meydâna bint-i Emîn
 Huzûr-ı Hudâ'da bu dehşet ile
 Ne söyler 'aceb ol Cehennem-i cebîn

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

- 5 Terâfü'lerinde bulunsam n'ola
 Kõşardım meserretle sağ u şola
 İyâb u zehâb eyledikce hemân

Dökersem yüzüne anıñ bol bola
 Hitâm-ı terâfu‘da bend eyleyip
 Yezîd'i cünûdu ile kol kola
 Sürüp dûzahıñ ka‘rına cümlesin
 Bu tarz ile mel‘ûn cezâsın bula
 Hülûd üzre olsun mu‘azzeb habîs
 Kemâl-i harâretle beñzer şola
 Du‘â eyle ‘Abdî hele şimdilik
 Yılan u çiyân ile kobra dola

N'ola olsa çirk-âb-ı la‘net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

MÜSEDESÂT

1

- 61a
- 1 *Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
 Farq eyleyeli nîk ü bedi bu dil-i sâhi
 Şeh-râh-ı kavânîne olurdu müterâhî
 Devletce eder idi bütün terk-i menâhî
 Gördü yine şadr-bağ-ı devrânı kemâhî
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhî
- 2 Yek-zerre ‘udül eylemedim menhec-i Hâk'dan
 Havf eyler idim sâye-i hallâk-ı halkdan
 Başlardım işe gayretle vaqt-i şafağdan
 Ayırdı felek yine beni sedd-i ramak
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhî
- 3 Za‘mımca verip arkamı kânûn u nizâma
 Kuş gibi kanat germiş idim fark-ı enâma
 Yüz vermedim evbâş-ı hayâdîd-i li‘âma
 Düşdüm yine bu hâl ile efvâh-ı ‘avâma
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhî
- 4 Yek lokma için böyle çekilsin mi bu minnet
 Bir ‘ıyşa bedel hâsıl olur nice mezellet
 Bu derde tahammül edemez ehl-i hamıyyet
 Sâ‘at başına ‘azli düşünmekde ne lezzet
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhî
- 5 Bir ‘ıyş için ağıyâra temennâdan uşandım
 Bâğ-ı emeli seyr ü temâşâdan uşandım
 A‘dâ-yı sitemkâra müdârâdan uşandım

- Şermendegi-i pend-i ehibbâdan uşandım
Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı
- 6 İhsân-ı murâdâtıma kâdir mi degilsîñ
Her istedigiñ emriñi fâtır mı degilsîñ
Ehl-i ğaraż-ı ‘âlemi kâhir mi degilsîñ
Hâl-i dil-i me’yûsuma nâzır mı degilsîñ
59a Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı
- 7 ‘Abdî edemez râz-ı dilin kimseye ifşâ
Lâyık mı gire beynimize şâh ile paşa
Zâtıñdır olan anlara da mevhibe bahşâ
Bu beyti yanıp yakılarak eyledim inşâ
Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı

2

Berây-ı Nazîre-i Fuzûlî

- Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
- 1 Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
Pejmürde-i hayâl daği gülşen-i ‘Aden
Haţtîñ bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânıñdırır seniñ
- 2 Bâd-ı semûm-ı hicri eder cismi lerzenâk
Sînem hırâş-ı cevri ile oldu çâk çâk
Tûfân-ı eşk-i dîdem eder ‘âlemi helâk
Etmem bu hâl ile yine sevdâdan infikâk
Bu pîçtâb dilde nedendir dedim dedi
Sevdâ-yı hâm-ı vehm ü gümânıñdırır seniñ
- 3 Nûr-ı cebîni lem‘ada mihr-i âsumân
Şubh-ı cemâli maţla‘-ı envâr-ı hâverân
Berķ-ı ‘izârı revnaķ-ı çeşm-i cihâniyân
Ruhsâr-ı âli şem‘-i zevâyâ-yı mülk-i cân
Meylim vişâl-i çâh-ı zeķandır dedim dedi
Pâ-yâb-ı çâha düş ki bu şânıñdırır seniñ
- 4 Encüm-şümâr-ı hayreti olsa bu ne felek
Mest-i şarâb-ı ‘aşkı olup firķa-i melek
59b İ‘câz-ı hüsnu Yûsuf’u eyler belâ nemek
Yek-târ-ı mûy-ı zülfü deger nice mâ-melek
Dendân-ı nâzı dürr-i ‘Aden’dir dedim dedi
Maşşûl-i mevc-i âh u figânıñdırır seniñ

- 5 Âteş bıraktı berķ daħı hırmen-i güle
 Hâl-i siyâhı dâĝ-ı derûn oldu fûlfüle
 Bûy-ı laţîf-i zülfü girân geldi sünbüle
 Verdi cihâna şöhret-i hüsni ne ğulgüle
 Harf-i vefâ sezâ-yı dehendir dedim dedi
 Bu ârzû derd-i nihânîndırır seniñ
- 6 Gülzâr-ı ‘aşka kâmetidir serv-i ser-bülend
 Kayd-ı hevâ-yı kâkülü ‘uşşâka pâ-yı bend
 Miñnet-keşân-ı ‘aşkına ğıysûları kemend
 Bağlandı târ-ı kâkülüne nice derdmend
 Rûyuñ mişâl-i berg-i semendir dedim dedi
 Gülşen-tırâz-ı hüsni beyânîndırır seniñ
- 7 Müjgân-ı çeşmi kâkülüne şâne eyledim
 Sînem hayâl-i cebhesine hâne eyledim
 Eşkim o murĝ-ı nâza döküp dâne eyledim
 Dâm-ı vişâle düşmedi hâlâ ne eyledim
 Zülfüñ ne özge müşĝ-i hatendir dedim dedi
 ‘Abdî bu ğüfte sehv-i lisânîndırır seniñ

MUĞHAMMESÂT

1

Berây-ı Tergîb-i Cihâd

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Maĝz-ı hayr olsa gerek bu sefer inşâ-Allâh
 Oluruz nâ’il-i naşr u zafer inşâ-Allâh
 ‘Avn-i Haķ bizlere olur siper inşâ-Allâh
 Ederiz hûn-ı ‘adûyu heder inşâ-Allâh
 Veririz düşmen-i dîne keder inşâ-Allâh
- 60a 2 Yoĝ iken zerre kadar mûcib-i naķz-ı peymân
 Devr ederken arada kâse-i ser-şâr-ı emân
 Bozmaĝa ‘ahdi olup devlet-i Mosķov-h’âhân
 Gerçi ‘asker çekerek eyledi harbi i’lân
 Lîk ammâ yıkılır da gider inşâ-Allâh
- 3 Çekme bu ma’rekede bâr-ı girân-ı âlâm
 Sill-i esyâf-ı himem ile olup şîrîn-kâm
 Zûr-ı bâzû-yı şalâtıyla edip harbe kıyâm
 Dâne-i top u tüfenk ile cünûd-ı İslâm
 Ser-i menhûs-ı ‘adûyu ezer inşâ-Allâh
- 4 Ğalebe olmayıcaķ saĝlıĝı n’etsin âdem
 Cânı nâmûsa fedâ etme imiş kâr-ı ehemmm
 Merd-i maĝlûba ölüm gibi ğüzel şey göremem

İşte bu fikr ile gavgaya girilse her dem
Ederiz düşmeni zîr ü zeber inşâ-Allâh

5 Etme efkârîni ibkâ-yı hayâta merbût
Zevk-i dünyâ galebe ile degil mi meşrût
Mülk-i mevrûsu ‘add eylesin nâ-mazbût
Olma bu ma‘reke de tîre-dil ye’s ü kunût
Okuruz düşmene *eyne'l-mefer*⁴⁰ inşâ-Allâh

6 Nâ'il-i maqşad u dil-h'âh olur ehl-i gayret
Maṭlaba vâşıl eder âdemi şarf-ı himmet
Yok mu bu mes'eleniñ ḥalline cây-ı 'ibret
Seyf-i meslûl-ı cünûd-ı şeh-i İslâm elbet
Ḥûn-ı a'dâyı zemîne döker inşâ-Allâh

7 Kankı nâ-merd ki bugünde ede ten-perverlik
Kâ'il olmaz aña isnâdına lafz-ı erlik
Yaşır öyle rezîl âdeme vaşf-ı ḥerlik
Donunu 'avretiniñ başına etsin terlik
Bunlar etdigini elbet çeker inşâ-Allâh

8 İşte meydânda bedîhî duruyor âşârı
Kırdı ecdâdımızı ikdâm ederek küffârı
Zabṭ edip seyf ü sinân ile nice emşârı
Mülk-i mazbûtu 'adûdan alalım biz bâri
Düşmene gösterelim tâb u fer inşâ-Allâh

60b

9 İki şûretle olur mülket-i a'dâ teşhîr
Biri ikdâm u sebât u biri ḥüsn-i tedbîr
Olunursa bu iki mes'ele birden taşvîr
Şeref-i dîn eder ol demde adûyu tedmîr
Cünd-i İslâm'a erişmez ḥaṭar inşâ-Allâh

10 Cân-sipârâne hücûm etse guzât-ı İslâm
Allâh Allâh diyerek eyleseler ḥarbe kıyâm
Olsalar müttefiḳan ma'reke-peymâ-yı ḥışâm
Girecek yer bulamaz leşker-i a'dâ-yı li'âm
Olalar 'âzim-i semt-i sefer inşâ-Allâh

⁴⁰ "يقول انسان يومئذ ابن المفر"

"Kaçacak yer neresi?"

Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân).

Dini kaynakların (Kur'an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur'an'da şöyle açıklanır: "Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: Kaçacak yer neresi, der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb'inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12) (Yılmaz, 1992: 46-47)

- 11 Nâ'il olmak emele gayret ü ikdâm ister
Düşmeniñ haddini bildirmege ibrâm ister
Cümle esbâb-ı gazâ sa'y ile itmâm ister
Ya'ni a'nâk-ı 'adû harbe-i şamsâm ister
Alırız böyle hayırlı haber inşâ-Allâh
- 12 Himmet-i şâh-ı cihân dağları bile eridir
Nev-'arûs-ı zaferiñ zât-ı kerîmi eridir
Bir sipeh-dârîde vardır ki gazâ perveridir
Ya'ni bânû-yı fütûhât u zafer şevheridir
Etmeyiz ceng ü vegâdan hazer inşâ-Allâh
- 13 Rûmeli ordu sipehdârî 'Ömer Paşa'nıñ
Ya'ni ol şaf-der-i şîr-efgen-i âşferânıñ
Hüsn-i tedbîri ile güldü yüzü dünyânıñ
Şöyle kim aqdı yere kanı nice düşmânıñ
Daha çok düşmene eyler zarar inşâ-Allâh
- 14 Baţum ordusu müşîriñe Selîm Pâdişâh
Kahr-ı a'dâda nazîri görölür pek nâdir
Medhîni vird-i zebân etse cihân ber-câdır
Zâtını pâdişeh'e bahş ede Rabb-i kâdir
Seyf ile 'ırk-ı 'adûyu keser inşâ-Allâh
- 15 Nev-nihâl-i emele vermeli âb u tâbı
Nâvdân-ı talebe dökmeli gözden âbı
61a 'Abdiyâ böylece tebsîr edegör aħbâbı
Hükûm-i kaţ'î veririm şimdi be-kaavl-i nâbı
Alırız naħl-i emelden şemer inşâ-Allâh

2

Be-her Keşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivişte est*Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün*

- 1 Senâ-yı mîr-i 'atâyı şevâbdır derler
Du'â-yı devleti maħz-ı şavâbdır derler
Felekde zâtını 'âlî-cenâbdır derler
Me'âl-i nuţkuna faşlu'l-ħıţâbdır derler
Medîħa kûyu hemîşe müşâbdır derler
- 2 O müsteşâr-ı müşîr-i müfehham-ı ordu
Ki ya'ni kâfil-i huţab-ı mu'azzam-ı ordu
'Ulüvv-i himmeti kenz-i muţalsam-ı ordu
Vücûd-ı devleti nûr-ı mücessem-i ordu
Cenâb-ı zâtına ni'me'l-me'âbdır derler
- 3 Kerîm ü nâdiredân u ma'ârif-ârâdır
Kemâl-i 'aklı Felâtûn'a gıbta-fermâdır
Nazîr-i zâtı sehâvetde Hâtem-i Tâ'dır

Sözü müsellim-i cümle fuḥûl-i imlâdır
Özü bu ḥâl ile ḥâzır cevâbdır derler

- 4 Cenâbı nükte-şinâs u mühezzibü'l-ahlâk
Mizâcî râbıta-baḥş-ı tınâb-ı ḥüsn ü fâk
Derûnu menba‘-ı feyz-i mekârim ü eşfâk
Merâmı dâ‘ir-i şahñ-ı ‘adâlet ü aḥkâk
Şahîfe-i dili gûyâ kitâbdır derler
- 5 Nedîm-i meclisi edem zamân ile bende
Tınâb-ı luḫfu çekerdi bu göñlümü bende
Olup Cenâb'ına ‘Abdî bu tarz ile bende
Yerime kimleri aldı ‘aceb şu demlerde
Dem-i vişâle mişâl-i ḥabâbdır derler

3

Tahmîs-i Ğazel-i Es‘ad Paşa Merḥûm

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 61b 1 Şayd için ol yâri döküm gözlerimden dâneyi
Şahñ-ı cennet eyledim bu gece vuşlat-ḥâneyi
Eyledim tezyîn-i şem‘ u gül ile kâşâneyi
Gâh gül geh şem‘a beñzetdim ruḫ-ı cânâneyi
Bülbül ü pervâne-ḥâl etdim dil-i dîvâneyi
- 2 Nâzenînân birbiriyle mümtezic olmaz hele
Bir yere gelse mażarrat-baḥş olur âteş güle
Dâğ-ber-dil birbirine ‘âşıkânda reşk ile
Pek mü‘essirdir nevâ-yı ehl-i dil ehl-i dile
Nâle-i cân-sûz-ı bülbüldür yağan pervâneyi
- 3 Baña teklîf-i tavaḫḫuf etme ey serv-i sehî
Ben gelirken yolda görmüşdüm rakîb-i esfehî
Korkum oldur uğraya bu mevķı‘e şâyed rehi
Âfet-i fetretten olmaz ḥâne-i vuşlat tehî
Bülbül anıñ‘çün nihâl-i gülde yapmaz lâneyi
- 4 Sünbül ü reyḥânda fikr-i muḥâl-i zülf eden
Nergis-i şehlâda taşvîr-i me‘âl-i zülf eden
‘Ârız-ı sûsende farz-ı iḫtilâl-i zülf eden
Şâhid-i nâzende-i gülde ḥayâl-i zülf eden
Eylesin müjgân-ı bülbülden taşavvur şâneyi
- 5 Kışsa-i ‘aşkıñ okurdu ‘andelîb-i ḥoş-maḫâl
Cân kulağı ile diñlerdiñ yoğudu kıl ü kâl
Eylemişken cümlemiz bu tarz ile def‘-i melâl
Bâğda yâd-ı ruḫuñ rindâne verdi başka ḥâl
Nağme-i bülbül şanırdı na‘re-i mestâneyi

- 6 Rûh-ı hayvâna hemîşe cism ü ten mecbûrudur
Zindeğî-i âdemi elbet beden mecbûrudur
Bülbülü seng-i ‘aķıkide Yemen mecbûrudur
Halk-ı ‘âlem bâl-i tab‘ habb-i vaţan mecbûrudur
Biñ gülistâne değışmez bûm-ı ber-vîrâneyi
- 7 Bezm-i ‘ıyş-ı ‘Abdiyâ tezyîn edip sünbül ile
Sâgar u peymâneyi ser-şâr etdim mül ile
Bezme revnaķ-baħş oldum mebhâs-i kâkül ile
Muħlişan naķl-i hikâyât-ı gül ü bülbül ile
Âşinâ-yı ‘aşķ etdim bir büt-i bîgâneyi

4

62a

Tahmîs-i Ğazel-i Fuzûlî*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Ğarķ-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
‘Aşķ-ı yâre şahn-ı sînem gerçi mihmân-ĥânedir
Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Ben kimem sâķî olan kimdir mey ü şahbâ nedir
- 2 Olamaz hey’et-şinâsân-ı kevâkib ehl-i dil
Da‘vi-i dâniş olur işbât-ı ‘irfâna muħill
Bundan olur tab‘-ı erbâb-ı ma‘ârif münfe‘il
Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ bilen ‘ârif degil
‘Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fihâ nedir
- 3 Ben demem ki hem-nişîn olsun baña rûz u leyâl
Eylemem cânâna bu maţlab için ‘atf u bâl
Ya niçin ikide birde baña eyler infi‘âl
Vaşldan çok ‘âşıkı müstağni eyler bir vişâl
‘Âşıkâ ma‘şûķdan her dem bu istignâ nedir
- 4 Gâh olur cânândan bir câm-ı gül-fâm isterim
Gâh nûş-ı bâdeye ĥaķķımda ibrâm isterim
Vaşla meylin gösterir îmâ vü îhâm isterim
Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterim
Şorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir
- 5 Şît-i nâleñ ‘Abdiyâ bîzâr edipdir ‘âlemi
Âh-ı dil mâtem-serâya döndürüpdür ‘âlemi
Na‘re-i cân-sûz-ı efgânîñ tutupdur ‘âlemi
Âh u feryâdiñ Fuzûlî incidipdir ‘âlemi
Kerbelâ-yı ‘aşķdan ĥoşnûd iseñ gavğa nedir

5

Tahmîs-i Ğazel-i Sâmi*Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*

- 1 Bîmâr-ı 'aşk hikmet-i Loğmân'ı n'eylesin
Cism-i dü-nîm kaşkari-i cânı n'eylesin
Âteş-perest cevher-i îmânı n'eylesin
Çarh-ı le'îm şâhib-i 'irfânı n'eylesin
Nâdân olan harîf-i sühandânı n'eylesin
- 62b** 2 Bu yolda hâl ü mâlı tebâh eyleyen çü şubh
Sûz-ı firâk u hicr ile âh eyleyen çü şubh
'Aşk u hevesle terk-i refâh eyleyen çü şubh
Ol âfitâb-ı hüsne nigâh eyleyen çü şubh
Çâk etmeden de ceyb ü girîbânı n'eylesin
- 3 Câ'iz-i felek 'ârifî anda da görmese
Vaḥdet-serây-ı 'âlemi âmâde görmese
Çok mu şafâyı tab'-ı mücellâda görmese
Zühhâd-ı tîre dil ne 'aceb bâde görmese
A'mâ fûrûğ-ı mihr ü raḥşânı n'eylesin
- 4 Sâbit hurûş-ı seyl-i cihândan emîndir
Muḥkem ḥasâr-ı raḥne vü rândan emîndir
Hârâ tırâş-ı hâme-i bândan emîndir
Kâmil-ḥırâş kec-nigehândan emîndir
Şemsîr-i şâf-ı şîve-i sühânı n'eylesin
- 5 Dîdâr-ı yâra kec-nazarân edemez nigâh
Dergâh-ı 'aşkı eyleyemez bî-ḥired penâh
Olmaz mı hâli münker-i 'aşkıñ 'aceb tebâh
Tab'-ı sekîm-i zühd edemez 'aşkı cilvegâh
Ol esb-i leng-i vüs'at-i meydânı n'eylesin
- 6 Nâdân eder mi nükte-i 'aşk-ı cevâmı derk
'Abdî felekde mümkün idi terk ü berk
Râh u refâh eyler idim ihtiyâr-ı merk
Âsân idi 'alâyık mı Sâmi cihânda terk
Ammâ gönül muḥabbet-i cânânı n'eylesin

6

Tahmîs-i Ğazel-i 'İzzet Paşa*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Herkese 'arz-ı temennâ fâ'ide-baḥşâ mıdır
İhtimâl-i bâr-ı minnet lâyıq u eḥrâ mıdır
Hükm-i taḳdîre tevessül vaz'-ı nâ-ber-câ mıdır
Ârzû-yı kalb-i kâsı devlet-i dünyâ mıdır
Bâ'is-i ḥilkat 'aceb bu lafz-ı bî-ma'nâ mıdır

- 63a
- 2 Kimseyi sîr-âb etmiş mi bu âbı ‘âlemiñ
Nice Eflâtûn'u aldatdı serâbı ‘âlemiñ
Ye’s ü ħirmân ile yoğrulmuş türâbı ‘âlemiñ
Var mıdır dil-ĥâhî üzre kâm-yâbı ‘âlemiñ
Var ise bilmem meger İskender ü Dârâ mıdır
- 3 Gâh nâz u geh niyâz ibrâz ile güm-râh olan
Cebhe-sây-ı âsitân-ı şâhib-i dergâh olan
Nâr-ı ħirmân-ı emelle sîne sûz-ı âh olan
Mülket-i fânîde müstağnî ‘izz ü câh olan
Âb-ı rû rîzende-i bâb-ı şeh ü paşa mıdır
- 4 Vâkıf-ı sırr-ı meşîyyet meyl-i tedbîr eylemez
Ma’ni-i tedbîr ile taqdîri tefsîr eylemez
Bağlanıp ĥabl-i kazâyâ hiç takşîr eylemez
Her ne tedbîr eyleseñ taqdîri tağyîr eylemez
‘Aqla uymak bunda cühhâliñ ĥayâl-i ĥâmıdır
- 5 ‘Abdiyâ dil-beste-i mey olma sâz u şöĥbete
Luţf-ı Ĥağ olmazsa çıkılmaz menâr-ı rif’ate
Böyledir vâkıf olan ma’nâ-yı sırr-ı vaĥdete
Dergeh-i ‘ulyâsıdır şâyeste ‘arz-ı ĥâcete
Cümleniñ ‘İzzet Ĥudâ Rezzâk-ı zül-en’âmıdır

7

Tahmîs-i Ėazel-i Ĥîş

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

- 1 Ėoduñ bu ĥavs-i kazâyı şu ebruvân yerine
O tîr-i ĥamze-i ĥûn-rîzi de sinân yerine
Ĥadeng-i nâz ile deldiñ dili nişân yerine
Atarsıñ ikide birde oĥuñu cân yerine
A ĥaşı yâ anı ĥullan biraz kemân yerine
- 2 Ėamı sürûra deĥişmek göñülde ĥülyâdır
Ĥuzûr-ı ĥalbi te’emmül ümîd-i bî-câdır
Refâh-ı ĥâtırı ĥurmak ĥuru tesellâdır
Fîrâkı vaşla becâyîş ĥayâl ü sevdâdır
Yaĥîni fikiñe alma şaĥın gümân yerine
- 3 Rikâb-ı rif’ati yekden bulursa da maĥrûr
Semend-i ‘izzet ile atlanırsa da maĥrûr
‘Înâĥ-ı devleti deste alırsa da maĥrûr
Süvâr-ı eşheb-i iĥbâl olur ise maĥrûr
Henüz varımdan ol iner feşân yerine
- 63b
- 4 Bu kûy-ı ‘aşĥdan aĥyârı büsbütün sever de
Amân verme daĥîĥa ĥayıdların gör de
Vücûd-ı neĥbeti defterlerini de dür de

Rakîb-i gül-bünü şimdi hemân sen öldür de
Fedâ-yı mâ-melek olsun bu yolda kan yerine

- 5 Veren budur dil-i dâniş-verâna hüzn ü melâl
Degil mi mülket-i feyze veren bu izmihlâl
Cevâb var mıdır eyâ olunsa böyle su'âl
Hemîşe câhil olur câ-nişîn ehl-i kemâl
Felek çeker harı esb-i 'alev 'inân yerine
- 6 Hezâr u riziş u gûşiş ederse de muhtâc
Kaderde yoğ ise kısmet yine kalır ol ac
Dağkâdân-ı cihâna degil mi bu minhâc
Telâş u dağdağa vermez huşûl-i kâma revâc
Niyâz etme becâ dil-bere figân yerine
- 7 Sitâyiş etdi peyem-ber belâgat-ı sühânı
Helâl-i sihr olur ammâ olursa bîh ü benî
Şeref-pezîr-i tefâhür eder diyen deheni
Ne gelse hâtıra 'Abdî tefevvüh etme anı
Lisâna biz sözü al ki aña cihân yerine

8

Medhiye

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Ey şeh-i evreng-i şevket v'ey şehin-şâh-ı cihân
Hândenâk-i tal'atıñdır cebhe-i kevn ü mekân
Cism-i 'âlem zât-ı şâhâneñle buldu tâze cân
Görmedi görmez felekde müşkili çeşm-i cihân
Zîb-i taht-ı devlet ol durdukca bu ne âsumân
- 2 Zâbıñ-ı 'askeriñ var Rüstem'e akrân gibi
Ceyş-i deryâ cûş-ı şehneñ birer arslan gibi
Görünürler düşmene gâret-gerân-ı cân gibi
Pîr iken bu devleti etdiñ şehâ bir nev-cevân
Dense lâyıq şâniña hâl-i ruh-ı 'Osmâniyân
- 64a 3 Bed-nazardan hıfz ede Hâk kuvve-i bahriyyeñi
Dem-be-dem efzûn etsin saşvet-i kahriyyeñi
Olagördükce 'adû maşzûnter berriyyeñi
Lerzenâk-ı şavletiñdir şad-hezârân kahramân
Şark u garba bîm-i kahr u kudretiñ dehşet-resân
- 4 Sâye-i 'adliñde güm-nâm oldu ehl-i i'tisâf
Gürg-i hûn-h'arıyla mîş eyler cebelde i'tilâf
Etmeyen yokdur cihânda bu kelâmı i'tirâf
Oldu pes-mânde şadâ-yı şöhret-i Nüşirevân
Böyle olur saltanat olunca ey şâhib-kırân

- 5 Reh-güzâr-ı mülkü yol eylediñ feth ü küşâd
Âteşin gerdûnelerle seyr eder ehl-i bilâd
Mülküñe servet yolu açdın eyâ ‘âlî-nejâd
Sâye-i şâhâneñizde ederiz tayy-i mekân
Solmadan evvel gider Bağdâd'a tâze zamîrân
- 6 Kâbza-i teşhîriñe geçdi bütün mülk-i Yemen
Hâkim açâ himâyeñ istiyor mü‘temen
Mülküñe munzam olursa çok mu iklîm-i ‘Aden
Şeş-cihât-ı kâ’inâta ola fermânîñ revân
Farqımızda hayme-i zerrîn-i luţf-ı sâyebân
- 7 Bârgâh-ı ‘izz ü şânîñ melce’-i ehl-i emel
Kimse olmaz anda cür’et-yâb-ı gavğa vü cedel
Bunda tutdu ‘âkıbet bünyâd-ı âsâyiş temel
Âsitânîñdan gider âfâka menşûr-ı emân
Çok mudur fermân-beriñ olsa bütün gerden-keşân
- 8 Mülküñe dâhil degil mi kıblegâh-ı cümle dîn
Okur ehl-i ahkara hutbe imâme'l-Müslimîn
Zâtıña mevrûs-ı ‘unvân-ı emîrû'l-mü‘minîn
Pâdişâhım sensin ancak muhtedâ-yı Müslümân
İddi‘â-yı ehl-i bid‘at şânıña vermez ziyân
- 9 Ni‘met-i ‘azmâ-yı ‘unvân-ı hilâfet sendedir
Hatt-ı irşiyetle menşûr-ı imâmet sendedir
Her biri dünyâ deger cümle emânet sendedir
Bu kazâyâ kâ’inât içinde meşhûr sendedir
64b Ecnebîler dañi etmekde buña vaz‘-ı benân
- 10 Kim bu da‘vâyı eden taşhîh-i mezheb etmeden
Şâh-râh-ı şer‘ ü sünnet üzre doğru gitmeden
Habl-i dîn ü i‘tikâdı şer‘ ile bir gitmeden
Yok yere açmak nedendir böyle da‘vâya dehân
Pek ‘abeş agyâra karşı buna etmek der-miyân
- 11 Vermesin Hâk dūd-mân-ı âl-i ‘Osmân'a zevâl
Bunlar oldu dîne efzâyişde fazl ü kemâl
Sen de verdiñ millet-i İslâm'a başka yâl ü bâl
İşte meydânda hezârân kubbe-i gerdûn-nişân
Cümlesi âşâr-ı ecdâd-ı ‘izâmîñ bî-gümân
- 12 Bezl-i nakd-i câna yoluñda ser-â-pâ hâzırız
Çâr-ı çeşm-i sıdk ile fermânıña hep nâzırız
Eski ‘Osmânlılarız kahr-ı ‘adûya kâdiriz
Bunu ‘Abdî eyledi millet lisânından beyân
Ey şeh-i ‘Abdü'l-‘Azîz-i ser-firâz-ı husrevân

TEVÂRÎH

1

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Şâh-ı 'âlem ya'ni Hân 'Abdü'l-Mecîd
Dergehidir pâdişâhâne me'âb
- 2 Nisbet olmaz şemse-i ikbâline
Zerredir yanında farz-ı âfitâb
- 3 Müfredâtın yazmağa 'âciz kalem
Himmet-i hayriyyesidir bî-hisâb
- 4 Bende-i nâçizi vâ'de-i Halep
Muştafâ Mazhar Paşa-yı kâm-yâb
- 5 Emr-i şâhen-şehle i'mâr eyledi
Olmuş iken merkad-i kâlib hârâb
- 6 Mevrid-i vaşî Cenâb-ı Hâk'dır ol
Ba's olunmuş kavmine irtiyâb
- 7 Hem de mihr-i şîfat-ı mûs oldu
Eylemiş ihrâz-ı feyz-i bî-nişâb
- 8 Rûhu kaşr-ı Cennet'e verdikce zîb
Şağ ola var ola şâh-ı şeyh u şâbb
- 65a** 9 Bir düşer bu beyt-i târîh 'Abdiyâ
Her zamân olur mu böyle feth-i bâb
- 10 Kâlib İbn-i ...⁴¹ nîñ kabrini
Luţf ile yaptı şeh-i vâlâ cenâb

2

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Nihâl-i bâğ-ı behcet şâh-sâr-ı gülşen-i şafvet
Kadem başdı zemîne şağ ola her demde Râşid Beg
- 2 Yazıp mîlâdına târîh-i ma'cem hâme-i 'Abdî
Bu yıl zî'l-hicce içinde mehde Râşid Beg

3

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Şâh-ı 'âlem-şîfat-ı 'Abdü'l-Mecîd
Pâdişâhân-ı cihânîñ emcedi

⁴¹ Bu kelime okunamamıştır.

- 2 Bâtlı Hâk'dan hemîşe fark için
Ber-kef etdi tiğ-i şer'-i Aḥmed'i
- 3 Bosna halkı bağı u 'ișyân eyleyip
Çünkü bilmezler idi nîk ü bedi
- 4 Anları te'dîb için şâh-ı cihân
Bu 'Ömer Paşa'yı me'mûr eyledi
- 5 Da'vet etdi ol müşîr-i kârvân
Terk-i 'ișyâna gürûh-ı câhidi
- 6 Lîk te'sîr etmedi 'arz-ı emân
Gördü anlardan 'inâd-ı ba'îdi
- 7 Hâdlerin bildirdi âhir ezelde
Şöyle kırdı eşkıyâ-yı bî-haddi
- 8 'Asker-i devlet şehîdânı için
Yapdı nice yerde böyle merḳadi
- 9 Tam târiḥin dedi Rûhu'l-emîn
Şu maḳâm oldu şehîdân-ı meşhedî

4

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Şâh 'Ali nâmında bir zât-ı vilâyet mertebe
Çâr-sâl evvel etmiş idi 'azm-i beḳâ
- 2 Etmiş başka maḥalde yatmağa ol ihtiyâr
Âgah olmuş merḳad ü medfen bu cây-ı can-fezâ
- 65b 3 Türbedâr ḥidmetine almamış hiç kimseyi
Gerçi tâlib olmuş imiş nice zât-ı bî-nevâ
- 4 Görmek için ba'dezîn iḳdâm ile bu ḥidmeti
Gönderilmiş cânib-i maḡribden açık baş Baba
- 5 Bu denî dünyâyı hîçe tutmuş ol zât-ı güzîn
Şöyle kim yanında siyyândır 'ayâ ile ḳabâ
- 6 Şâh-ı 'Alîniñ türbesi üstünde bâ-ilhâm-ı Hâk
Şarf-ı naḳd-i himmetle ḳapladı bir tekye binâ
- 7 Nâm-ı târiḥin dedi Abdî anîñ Rûhu'l-Ḳudüs
Râh-ı Hâḳḳ'a ḥânḳah yapdı Celâle'd-dîn Baba

5

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Var mı görmüş söylesin âlemde hiç bûy u vefâ
Şanma bîhûde anı Mevlâ mezemmet eyledi
- 2 Ne hayâtda şafâ var ne şafâsında vefâ
Her gelen dünyâyı gerçi meyl ü rağbet eyledi
- 3 Kimseyi hoşnûd etmiş mi 'aceb pîr-i felek
Nice Eflâtûn'lar andan şikâyet eyledi
- 4 Bosna defterdârı iken hâke kırdı 'âkıbet
Âh-ı ecel 'Azmi Efendi'ye ne hâlet eyledi
- 5 Hâsret-i ehl ü 'ıyâl ile olup bergeşte-hâl
Şübhesiz kesb-i meşûbât şehâdet eyledi
- 6 Fevt olunca tam târîhin dedim yek-lağzada
Şimdi âh 'Azmi Efendi 'azm-i Cennet eyledi

6

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Menba'-ı cûd u kerem-şîfat-ı Hûrşîd Paşa
Hâk bağışlaya anı pâdişeh-i devrâna
- 2 Bosna vâlîsi iken yaptı bu vâlâ tâkı
Nâm-ı nâmî-i şehin-şâh-ı 'azîmü's-şâna
- 3 Ol kadar oldu ki tarhında le'tâfet peydâ
Müstehâk oldu mecîdiyye gibi 'unvâna
- 4 Öyle şâhen-şehe 'âdil ki nazîrîn gerdûn
Gösterir olmadı bu ana degin insâna
- 5 Nev-be-nev kesb-i 'imaret etmedir şahn-ı zemîn
Sâyesinde n'ola yapılmış nice kâşâne
- 66a 6 Meylini 'askere i'lân için ol düstûru
Harf-i nakd eyledi yapırdı mu'allâ-hâne
- 7 Harf-i menkûṭ ile mi'mârı dedi târîhin
Pek güzel mevķi'e düşdü bu qarâvü'l-hâne

7 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 65a 1 Şûh-ı tab'ım eyledikce 'arşa-i nazma hırâm
Eyler ebkâr-ı mezâmîne hücûm u iktihâm

- 2 Verdiler yurtluğ ocaklık baña mülk-i dânişi
Var mı benden başka olmuş bu imâretle be-kâm
- 3 Zâde-i tab'ım o deñli mâ-melek hüsn ü cemâl
Görseler didârına hayrân olurlar hâş u 'âm
- 4 Eylemem kaç'an tenezzül iştikâya dehrden
Etsin o benden şikâyet varsın alsın intikâm
- 5 Ben bu 'aşrîñ şa'ir-i Şeh-nâme-h'ân-ı vaşfıym
Eylemem 'arz-ı hüner kaçdıyla iglâk-ı kelâm
- 6 Ol kadar ser-tîz-ver-i tîğ-i zebân-ı şavletim
Yâ hiç etmez açdığı yâra kabûl-i iltiyâm
- 7 Kâf-ı istiğnâda çün 'Ankâ şikâr himmetim
Kaşd-ı şayd-ı şa've ile kurmazam bir yerde dâm
- 8 Pehlevân-ı sâha-i dâniş benim kimdir 'aceb
Fikr-i keşfîgeri ile ede karşımda kıyâm
- 9 Oldum kayd-ı hüner Yemen'de esîr-i haşm-ı cân
Hamle-i evvelde göstermez sem aña inhizâm
- 10 Bir tecellî verdi Hâk baña begenmem fi'l-misl
Sâhiriñ bahrini etdirsem 'aşâyâ iltikâm
- 11 Tûr-ı Sînâ-yı belâgatde kelîm-i şöhetim
Bu siyeh hâmem yed-i beyzâya bir kâ'im maķâm
- 12 Hâşılı bu şervet-i bî-gâyet-i dâniş ile
Mülk-i nazmı kabza-i teshîre aldım bi't-tamâm

8

- Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün*
- 66b 1 Ey hâme-i şîrîn-edâ v'ey kilik-i hikmet-âşinâ
Bir âşafîñ vaşfında tâ bülbül gibi ol nağme-sâz
- 2 Ne âşaf-ı 'âlî-himem düstûr-ı memdûhu's-şiyem
Revnaķda kâr-ı ümem-i gerden-firâz-ı ihtizâz
- 3 Eblaķ-süvâr-ı 'âtîfet şahrâ-neverd-i merhamet
Zînet-fezâ-yı mekremet beyne'l-e'âi ser-firâz
- 4 Kân-ı vefânîñ gevheri dûşîze-i lütfuñ eri
Sâmî-i câhuñ şevheri dense aña olmaz mı az

- 5 Gelmişdi nezd-i devlete kıldı icâbet da‘vete
Dergâh-ı şâhib-şevkete yüz sürdü buldu imtiyâz
- 6 Kıtub-ı zamân ‘Abdü'l-Mecîd kıldı anı şimdi mürfid
Oldu hakikatde sedîd bu kavlimi şanma mecâz
- 7 Ol âsaf-ı dâd-âveri ol zât-ı dâniş-perveri
İklîm-i Mısrîñ dâveri kıldı şeh-i aşdağ-nüvâz
- 8 İ‘mâr eder etrâfını ya‘ni Mısır eknâfını
Sebkat eder eslâfını budur Hudâ'dan hep niyâz
- 9 Ma‘mûr ede Hâk hânesin çok vere âb u dânesin
Dünyâniñ aldı ânesin tertîb edip hayli cihâz
- 10 Bu düşdü bu târîhe bak medhe degil midir ehağ
Kıldı Sa‘îd Paşa'nı Hâk ülkâ-yı Mısr'a sâye-sâz

9

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Pîş-ezîn belli idi fikr-i muhâl-i Moskov
Cümle ‘indinde bilinmiş idi hâl-i Moskov
Fi‘line uymaz idi tavr-ı mağâl-i Moskov
Buldu şöret o kadar kesret-i mâl-i Moskov
Tutdu âfâkı bütün şît-i celâl-i Moskov
- 2 Şöhret-i şâyi‘ası kendine cür‘et verdi
Gökleri süngü ile hâke düşürmem derdi
Da‘vi-i kuvveti bu mertebeye dek erdi
Âhir İstanbul'a bir âdemini gönderdi
Mençikof nâmına geldi ceneral Moskov
- 3 Bir alay sözler ile eyledi ‘arz-ı nağvet
Öyle sözler idi ki hâric-i insâniyyet
‘Âkıbet eyledi ol nağz-ı ‘uhûda himmet
Harbi i‘lâna verip devlete mecbûriyyet
Gerçi çok da idi mihmân-ı cidâl-i Moskov
- 4 İngiliz ile Fransız ki iki devletdir
Bağr ü berrde ikisi şâhibi şervetdir
Ehl-i Hâk ile bütün yek-cihet gayretdir
Her biri kuvvet ü miknet ile zî-şöhretidir
Demesin bunlara bir kimse mişâl-i Moskov
- 5 Çok cihân-gîrlük idi devlet-i Rus'uiñ emeli
Bu idi eylediği vaz‘-ı garîbiñ temeli
Düvel-i müttefiğa bildi yakîn-i muhtemeli

İnfâk üzre edip cümlesi birlikde eli
Duymamış idi bunu fikr ü hayâl-i Moskov

6 Berren ü bahren edip sevğ-i mühimmât u cüyüş
Her taraftan olunup ma'rekeye cüş u hurûş
Âlet-i harb ü vegâdan yoğ idi bir eli boş
Etdiler memleket-i düşmeni 'ahd-i menkûş
Cümleye vâcib idi çünkü kıtâl-i Moskov

7 Celb için sür'atle maşlahat-ı dünyâyı
Aldılar içlerine devlet-i sârr dünyâyı
Dört taraftan şararak memleket-i a'dâyı
Sû-be-sû eylediler düşmenle gavğayı
Şöyle kim kalmadı peykâra mecâl-i Moskov

8 Yerine geldi tamami-i hûkûk-ı devlet
Hândenâk oldu nevâşî-i ricâl-i millet
Kıpladı her tarafı şa'sa'a-i emniyyet
Çünkü şulha verilip şöylece hüsni-şûret
Ne keder bizlere artarsa melâl-i Moskov

67a 9 Secde-i şükre varıp koymalıyız yerlere ser
Eşer-i tâli'-i şâhânedir ancak bu zafer
Buña olmuş mu havâkîn-i güzeşte mazhar
Hağ ede zâtını mahfûz-ı heyûlâ-yı keder
Hem ede cümleyi me'mûm-ı nekâl-i Moskov

10 Görücek toplarıñ atladığı re'yül-'ayn
Ya'ni icrâ olunur idi o dem şehr-i âyin
'Abdiyâ peyk-i hıred gûşuma etdi telkîn
Biñde bir belki düşer böylece târif-i metîn
Hele meyl etdi bu yıl şulha kırâl-ı Moskov

10 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün

- 66a 1 Bulamazım n'eyleyim şarfa sezâ bu şerveti
Bir mağall-i dil-pesend ü ber-kerîm-i nîk-nâm
- 2 Geldi hâtif dedi ey gaflet-nümâ-yı rûzigâr
Maşraf-ı mazmûn Hân 'Abdü'l-Ħamîd Cem gulâm
- 3 Öyle şâh-ı âlemârâ kim verende merhamet
Her gelen bay u gedâya etmede şad-ihtirâm
- 4 Öyle şâhen-şâh-ı âdil kim zamân-ı devleti
Vâyedâr-ı emn ü âsâyış olup buldu nizâm

- 5 ‘Âtıfî sâķî-i sâġardâr-ı bezm-i Şevketi
Bârgâhı devresinde bîş-i Őefķat der-ķıyâm
- 6 HÛsn-i tedbîri vekîl-i muıtlak ĥikmet-Şinâs
Emr ü fermânı vezîr-i ĥalka-zîb-i intizâm
- 7 Bir elinde seyf-i Őârım bir elinde ĥâmesi
Bu keser ‘ırķ-ı ‘adÛyu o eder baş-ı merâm
- 8 Bu olur dehşet-nÛmâ-yı ser-keşân-ı salıtanat
O eder neŐir o emir ile iŐlâĥ-ı enâm
- 9 O eder efnâ-yı dÛŐmen ile zabı-ı memleket
O da iĥbâr-ı fÛtÛĥât ile olur Şâd-kâm
- 10 Âl-i ‘OŞmân'a mÛyesserdir fÛtÛĥât u zafer
Ŝâyesinde ederiz dÛŐmenden aĥz-i intikâm
- 11 Behremend-i intikâmet olmayanlar öġmesin
Etdiler bu milleti medyÛn-ı aĥz-i intikâm
- 12 Şehriyâr-ı ‘ulemâ ĥÛnkâr-ı ‘âlî-Şevket
Ĥaķ ede dâ’im seni memnÛn-ı aĥz-i intikâm
- 13 ‘Ahde var medĥiñ olmazsam eger tâbe-ebed
ĖördÛġÛm iĥsânıñı Ĥaķ eylesin baña ĥarâm
- 14 AŐdıķâ-yı Şâ’irân merkezde ben de taŐrada
İftihâr-ı neşr-i evŐâfiñla etdik iġtinâm
- 15 ‘Add edenler gerĥi ĥoķdur nazm-ı Şi’ri bî-lÛzÛm
Şâ’iriñ Şi’ri degil mi bâ’iş-i ibķâ-yı nâm
- 16 Eyledikce zîver-i medĥiñle tezyîn-i lisân
Ėösterir Şad-hicre Őaĥn-ı sîneme Őevķ u ġarâm
- 17 Ėekse mervârîd-i vaŐfiñ silk-i ta’dâd-ı ķalem
MÛmkÛn olur mu ki bulsun aña encâm u ĥıtâm
- 18 Salıtanat ebâ vÛ ecdâdıñla buldu imtiyâz
Őoñra etdi ‘aşr-ı tâsi’de ĥilâfet-i inzimâm
- 19 Hem emîrÛ’l-mÛ’minîn hem zÛ’l-cenâĥîn oldular
Zât-ı ‘âlî-ķadriñâsâ cÛmle eslâf-ı ‘ızmâm
- 20 BÛyle bir Őâĥ ibn-i Őâĥâne sezâ medĥe ‘aceb
Kimde ķudret var ki olsun levĥa-zîb-i imtiĥân

21 Dedi bu târîhi gâyib oldu hâtif ‘Abdiyâ
Pâdişâh-ı sâlik olsun sa‘d u ‘ömrüñ ber-devâm

11 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 66b 1 Yine meydân-ı nazma raşş-ı tab‘ım eyledi pertev
Ki olmuş aña şahrâ-yı senâ mizmâr-ı nâ-mahdûd
- 2 Eder tevsî‘-i pehnâ-yi belâgat Rüstem-i tab‘ım
Hudûd-ı dânişim olursa çok mu Çîn'e dek mahdûd
- 3 Hübâyâ âşinâ-yı ders-i hikmet olsaydım ben
Olmaz mı idim ağıârıñ içinde dâimâ mahsûd
- 4 Ben ol Şeh-nâme-h‘ân-ı şehriyâr-ı ‘âlimim baña
Senâ-h‘ânide pâ-dâş olamaz meddâh-ı Şeh Mahmûd
- 5 Ezip ibrîz-i nâb-ı medhîni kâs-ı belâgatde
Cebîn-i şıdk u ihlâşa olursam çok mu zer-endûd
- 6 Teşâ‘ur eylerim ‘uqbâda görsem bilâ-pervâ
Gubârım şakç ederse âferîn ol nef‘î ma‘hûd
- 7 ‘Umûmen nesl-i ‘Osmân'a huşûşan câlis-i tahta
Şadâkatdir gönülde naşş olunan şûret-i maşşûd
- 8 O işte Hazret-i ‘Abdü'l-Hamîd Hân-ı şafâ-perver
Şadîkı bir hayât olsun mühîni kaşbe-i mefkûd
- 9 ‘Adâlet hâdım-ı dergâhı haşmet-zîb-i dîvânı
‘Înâyet meclisinde nağme-sâz-ı Hazret-i Dâvûd
- 10 Sezâ kilik-i kader ser-levha-i ‘unvânına ânıñ
Keşide eylese tuğrâ-yı şâh-ı ‘âdil-i bihbûd
- 11 Açıldı hem açılmağda nice şeh-râh-ı mülkünde
Bu va‘d-i âyine ister mi âşârı heme meşhûd
- 12 Ne miñnetler çekerti reh-revânân-ı sefer evvel
Yapıldı şimdi yollar oldu zahmetler bütün menfûd
- 13 Bu hengâm-ı zarûretde bu bâzâr-ı kudûretde
Odur cevher-fürûş-ı merhamet-pûş-ı ‘atâ vücûd
- 14 Bi-hamd-üllâh cihân günden güne olmağda revnağ-yâb
Mezâlim dûr-pâş-ı ‘adli ile olalı merdûd

- 15 Hele miḥnet-keşân-ı ƣahr-ı dehre müjdeler olsun
Ƙalır mecrâ-yı seyl-âb-ı cefâ luṭfu ile mesdûd
- 16 Muşâb-ı dîdegân-ı hicret ü iḥrâḳ u taḥrîke
Ne iḥsânlar ki etdi her biriniñ mişlidir na-bûd
- 17 Nihâyet mi bulur ta‘dâd ile eltâf u iḥsânı
Bunu inkâr edenler oldular üftâde-i ḥudûd
- 18 Naşıl buldu cezâ-yı ...⁴² âl-i ‘Osmân'a
Cinâyet eyleyen küfrân-ı ni‘met bir alay Nemrûd
- 67a** 19 Bulara siyyemâ şâh-ı cihâna kec baƣan gözler
Ola Yâ Rab hemîşe zûr-ı ‘illetle ‘amâ-âlûd
- 20 ‘Aceb bunlar ƣadar bir ḥidmet etmiş var mıdır İslâm'a
Bunu taşdıḳ eder ebnâ-yı cins-i Âdem-i mescûd
- 21 Eyyâmın cedveli ni‘met-i ‘Osmâniyândırlar
Bize vâcib olan anlara etmekdir heme bedrûd
- 22 O şâh-ı Cem-cenâbıñ sâlini tebrîk için ‘Abdî
Bu güftâr-ı belîḡi ḥâme etdi sa‘y ile menḳûd
- 23 Gelip bir müjde-res ma‘nâ daḡi lafz dedi ...⁴³
Biñ üç yüz iki olsun şehriyâr-ı ‘âleme mes‘ûd

12

- Müstef‘ilün / Müstef‘ilün / Müstef‘ilün / Müstef‘ilün*
- 1 Şâhen-şehe ‘âlî-himem ‘Abdü'l-Mecîd Cem-i şiyem
Zâtı olup kân-ı kerem iḥsân u luṭfu dil-firîb
- 2 Devrinde ‘âlem pür-şafâ zevḳ etmede bay u gedâ
Çeşm-i cihân görmüş mü yâ böyle şehin-şâh-ı nesîb
- 3 *Naşru'm-min-Allâh* âyeti⁴⁴ ser-levḡa zîb-i nuşreti
Böyle idi hep niyeti zâhir ola fetḥ-i ƣarîb
- 4 Geldi zuhûra bu sefer tertîb olundu mâ-şafar
Görmek için rûy-ı zafer bâ-‘Avn-ı Mevlâ-yı mücîb
- 5 Ḥaḳḳ-ı şeh-i mülk ü milel ma‘lûm idi beyne'l-düvel
Tâ etdiler ‘azm-ı cedel görme bunu emr-i ƣarîb

⁴² Bu kelime okunamamıştır.

⁴³ Kelime sayfanın çok kenarında kaldığı için okunmamaktadır.

⁴⁴ “Sevdiğiniz diğeri bir şey, Allah’tan bir zafer/yardım ve yakın bir fetihtir. Müminlere müjdele!” (Saf, 61/13)

- 6 Bunlar idi çünkü muhik ebvâb-ı ahvâli şıdk
Âhîr olup hep müttefik bu oldu bir kâr-ı muşîb
- 7 Hâk bozmaya devletlerin yek-dîgere himmetlerin
Mezdâd ede şervetlerin budur bize emr-i vecîb
- 7 Hâşıl olan feth ü zafer şulha verip hüsni şuver
Neşr olduğu dem bu haber aldık meserretten naşîb
- 9 Lafzan dahî ma'nâ yazıp 'Abdî iki târîh-i tam
Biñ iki yüz yetmiş iki şilahla 'âlem buldu zîb

13⁴⁵

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Mefhar-ı şâhân-ı 'âlem-şifat 'Abdü'l-Mecîd
Eylemiş Hâk zâtını ehl-i cihâda muhtedâ
- 2 Câh- devâ fermânını hazer derûn edip müdâm
Dem-be-dem etmekdedir fenn-i cihâda i'tinâ
- 3 Hıfz için âlât-ı harb-ı 'asker-i şehnesin
Yapdırıp her merkez-i tabuda bir 'âlî binâ
- 67b 4 İşte ez-cümle Karahîşâr Şarq-ı merkezi
Tarh-ı debboy ile buldu revnaq-ı bî-intihâ
- 5 Hâk'dan ümmîd ederiz ol pâdişâh-ı Cem-cenâb
Beldemizde luğ ile bir de eder meştâ binâ
- 6 Her ne semte sevq-i leşker eder ise sû-be-sû
Düşmeni maqhûr ola kendisi mansûru'l-livâ
- 7 Bende-i nâçizi 'Abdî-nâm-ı târîhin dedi
Âferîn bânîsine debboy oldu dil-güşâ

14

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Hazret-i 'Abdü'l-'Azîz Hân-ı 'adâlet destgâh
Geçdi taht-ı devlete oldu cihâna pâdişâh
- 2 N'ola olsa sâye-i 'adlinde 'âlem pür-şafâ
Rû-nümâ zâtında hükmi ma'ni-i zıllu'llâh
- 3 Gülşen-i âmâline aqdı zülâl-i saltanat
Bâğ-ı 'âlem ba'de-mâ olur mu muhtâc-ı miyâh

⁴⁵ Bu şiirin başında şair tarafından yazıldığını düşündüğümüz "İrtihâb etdim." cümlesi bulunmaktadır.

- 4 Reşha-rîz olsa sehâb-1 luţf u ihsâmı eger
Seng-i hârâdan zuhûr eyler o dem nânda giyâh
- 5 Çok degil ibrîz-i hâliş belki la'1-i nâb olur
İttihâd-1 ef'ide bu mebħase olur güvâh
- 6 Mebde'-i 'İmrân-1 'âlemdir zamân-1 devleti
Bunda aşlâ olmayız dûçâr-1 kayd-1 iştibâh
- 7 Tâ zamân-1 merge dek olsun 'adû pejmürde-ħâl
Yanına olduğu ħalsın sâdece rûy-1 siyâh
- 8 Kilk-i 'Abdî tâm-1 târîh-i cülûs söyledi
Ķuţb-1 'âlem oldu Ĥân 'Abdü'l-'Azîz dîn-i penâh

15

Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fe'ülün

- 1 Şehin-şâh-1 cihân 'Abdü'l-'Azîz Ĥân
Yesinde ħabza-i şemşîr-i şevket
- 2 Cihân sîr-âb-1 luţf u re'fetidir
Bahâristâna döndü mülk ü millet
- 3 Müsellim dest-i fer-i vuĥûfuna
'Înân-1 zer-nişân-1 rahş-1 devlet
- 68a 4 Hemîşe kûşe-gîr-i inzivâdır
Der-i devlet-me'âbında 'inâyet
- 5 Sebût-1 müdde'â-yı şefħatine
İki şâhid olur luţf u 'adâlet
- 6 Ķad-i çîmâ-yı 'ıyş u şöħbetidir
Döner bezminde sâħî-i sa'âdet
- 7 Sezâ etse Süleymân İbn-i Dâvûd
Menâbîr-i şenâsında ħitâbet
- 8 Olaydı Keyûmers bezminde ħâzır⁴⁶
Anı taħdîme eylerdi işâret
- 9 Veren zâtına bir de başka revnaħ
Ezelden ħâ'iz olduğu aşâlet
- 10 Emânâtı eder ehle sipâriş
Budur sermâye-i işlâh-1 mülket

46

Vezin hatası yapılmıştır.

- 11 Ez-encümle şu günlerde verildi
Re'îs-i sâbîka câh-ı riyâset
- 12 Ne câh ammâ revân-ı cism-i 'âlem
Mehâmm-ı devlet eyler aña ric'at
- 13 Olunur Hâk u bâtıl anda tefrîk
Hüveydâdır o manşıbdâ hükûmet
- 14 Re'îs ammâ ne zât-ı pür-himemdir
Derûnu mağzen-i genc-i mürüvvet
- 15 Vücûd-ı devleti burc-ı ma'ârif
Cebîni maţla'-ı envâr-ı devlet
- 16 Zebânı nâverân-ı âb-ı inşâf
Dili mecrâ-yı mâ'-i âdemiyyet
- 17 Eder cem'-i 'uqûl-i ehl-i şûrâ
Olunca kâra fayşal-bağş-ı şûret
- 18 Nigâh-endâz olur rûh-ı maqâle
Nüfûz-ı kâ' ile vermez bizâ'at
- 19 Semî Yûsuf-ı Ken'ân-ı Ya'kûb
Hıdîv Kâmil-i Mışır-ı vezâret
- 20 Muşâhibdir yanında fikr ü tedbîr
Nedîm-i bezmi dânişle dirâyet
- 21 Olurlar bî-zebân bezmi anıñ
Nizâmı ile Firdevs ü Şevket
- 22 Edipdir i'tirâf-ı 'acz ü taqdîr
Kalem evşâfına bulmaz nihâyet
- 23 Fûrûzende ola şem'-i murâdı
Dem-i iqbâline olmaya gâyet
- 68b** 24 Bulunca 'Abdiyâ târîh-i mu'acem
Redd-i mısrâ'ıyla etdim tarha cür'et
- 25 'Azîzim oldu dâmen-gîr-i lâyıķ
Yine bu dem Züleyhâ-yı riyâset

16

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ser-firâz-ı vüzerâ-yı devlet
Ya'ni âşaf-ı şiyem 'İzzet Paşa
- 2 Vâli-i muhteşem-i dîn-perver
Oldu Sivas'a vilâyet-pîrâ
- 3 Kâ'id-i ceş-i ma'ârif oldur
Olamaz zâtına Rışto hem-pâ
- 4 Şadef-i dürr-i yetîm-i 'irfân
Kaşredir fazlına nisbet deryâ
- 5 Bu sarây câmi'ini yapmış idi
Vâlid-i Mâcid'i 'Oşmân Paşa
- 6 Eskiyip her tarafı oldu bütün
Mağv u işbât ile ta'mîre sezâ
- 7 Yaptırıp ezber nev-zîr ü bemm
Pederi rûhunu kıldı ihyâ
- 8 Ben de bir beyitle 'Abdî bu dem
Tam-ı târîhini etdim inşâ
- 9 Ma'bed-i vâlidini yaptı bu yıl
Nâ'il-i 'izz ola 'İzzet Paşa

17

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Menba'-ı cûd u 'aâtâ vü daği Erzincan
Vâlî-i mülket-i Sivas leâfet-pîrâ
- 2 Cedd-i şems-i mevc-nevâl ü kereminden şimdi
Açdı bu mevki'-i nüzhet eşere bir mecrâ
- 3 Ben de târîhini itmâm ile yazdım 'Abdî
Yapdı bu çeşmeye iclâl ile 'İzzet Paşa

18

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 69a 1 Zihî tarh-ı mu'azzam ki edâ-yı vaşfına gerdûn
Ağır ücret ile bir şâ'ir-i âteş-zebân tutsun
- 2 Ne mümkündür muhît ola bu bünyâd-ı ser-âzâdı
Bütün fânûs-ı dünyâyı velev mihr-i cihân tutsun

- 3 Bu dîvân-hâne-i ‘âlîyi artık edemez tanzîr
İnanmazsa felek bu nuḡkumu ḥâtîr-nişân tutsun
- 4 Çekip şâḳûlünü mi‘mâr-ı gerdûn-ı hezârân fen
Mesâḥ-ı ṭavl ü ‘arza nûr-ı mehden rîsmân tutsun
- 5 Temâşâ-h`âh-ı bâm u saḳf-ı zerrîni olan zâta
İnip saḥ-ı zemîne kehkeşân bir nerdübân tutsun
- 6 Büzürce mührü yâḥûd âşaf İbn-i Beraḥâ-yı çarḥ
Bulup bu ḳaşr-ı Cennet manzara bir pâsbân tutsun
- 7 Esâs müntehî mâḥîye bâmı mâha hem-serdir
Bu ḥabl-i ittişâli dâ’imâ geri beyân tutsun
- 8 Hemîşe âb-ı tâb-ı ‘âfiyetle reşḥa-yâb olsun
Nesîm-i cân-fezâ her kûşesinde bir mekân tutsun
- 9 Emîn Paşa-yı ‘âlî-meşreb-i şadr-ı müfehḥam kim
Bu bâlâ-hâneye şad-minnet-i ḳuddûsiyân tutsun
- 10 Bu ṭarḥ-ı dil-keşi gördükde yazdım tam târîhin
Hümâ-yı cism-i ‘âlem bu mekâna âşiyân tutsun

19

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Leyle-i yeldâ-yı ḡamda nice dem bîdâr olup
Eder idim ṭal‘at-ı şubḥ-ı murâda intizâr
- 2 Öyle bî-tâb-i ḡumûm u ḡuşşa olmuş idi kim
Cismimi az ḳaldı yaḳsın nâr-ı ye’s ü iḡbirâr
- 3 Ḳaṭ‘-ı ümîd-i ḥuşûl-i maṭlab etmişdim hele
Tâ o rûtbe olmuş idim tîḡ-i ḡamla dil-figâr
- 4 Bir beşîr-i müjde-res geldi işitdiñ mi dedi
Mîr-i Maḥmûd oldu bâlâ ile bugün müsteşâr
- 5 Üstüme birden ḡulüvv gösterdi ecnâd-ı sürûr
Bir ramaḳ ḳaldı ki bulam şâd-merḡ ile dimâr
- 6 Her naşılta toplayıp ‘aḳl u şu‘ûr u fikrimi
Görmedim aniñ gibi ḳadr-i süḥandânı arar
- 7 Nüktedânı şem‘-i iḳbâline bir pervânedir
Şeb-çerâḡ-ı bezm-i ‘irfânı degil mi iḳtidâr

- 72a 8 Olmuş ehliyyet nedîm-i bezle kûy-ı maḥfili
Sâkı-i sîmîn-sân-ı meclisidir iftiḥâr
- 9 Kimse görmez aña çok mey-ḥâne-i iḳbâli de
Olsa dâ'im âteş-i seyyâle nûş-ı i'tibâr
- 10 Mazhar-ı iḳbâl-i rûz-efzûn ede Mevlâ anı
Cism ü cânında ola maḥfûz-ı renc-i rûzigâr
- 11 Beyt-i vâḥidde bulup târîḥ-i cevherdir anı
Ḳubbe-i eflâke ta'lîk etse 'Abdî pîri-vâr
- 12 Nev-be-nev iclâl ile kılsın mübâhî Ḥaḳ anı
Mîr-i Maḥmûdu'l-fe'âl oldu ne vâlâ müsteşâr

20

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Şît-i iḳbâli cihân-ı dânişe
Vermişdi bir ḥıdîviñ gulgüle
- 2 Nâzır-ı mâliye iken şimdicek
Mîhr-i şadr-ı devleti aldı ele
- 3 Nâmdâş şıfat-ı Ḥayrû'l-verâ
Rüşdü Paşa-yı vilâyet-i silsile
- 4 Şîve-i nuḳ-ı selâset-perveri
Lüknet-efzâdır lisân-ı bülbüle
- 5 Şâhid-i âteş-i 'izâr dânişi
Verse ḥaclet çok mu ruḥsârıñ ile
- 6 Nîze-i iḳbâl fûrû satveti
Sîne-i a'dâsını dâ'im dile
- 7 'Abdiyâ bir müjde-res geldi dedi
Şadre geçdi Rüşdü Paşa yeminle

21

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

- 1 Ey sâkı-i şîrîn-dehen v'ey nâzenîn-i gül-beden
Reşk-âver-i serv ü semen gel bezme behr-i def'-i gam
- 2 Mîhr-i ruḥuñ ey gonca-leb olsun ziyâ-baḥş-ı ṭarab
Burc-ı zevâle gide hep târîki-i renc ü elem
- 3 Sensiñ bu bezmiñ serveri 'âşıqlarıñ meh-peykeri
El destîñe nev-sâgarı bulsun yerin âyîn-i Cem

- 4 Bir âteş-i seyyâle şun evvelce ben meyyâle şun
Bir de ruhuñdan lâle şun dil qalmaya böyle dijem
- 70a 5 ‘Aşkıñ ile ben ey perî buldum ararken gevheri
Biñ iki yüz doksan biri tebrîke târîh-i etemm
- 6 Gül hâme çekmesin esef olma giriftâr-ı şefef
Verdi bu târîhe şeref ‘unvân-ı şâh-ı pür-ğuşem
- 7 Medhinde ol nağme-sera bu gerçi müşkil müdde‘â
Bir tarz-ı Nef‘î ‘Abdiyâ el destîne levh ü kalem
- 8 Şimdi düzeldi râhına erişdi eski câhına
Yüz süreli dergâhına ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'ın kerem
- 9 Verdi o şâh-ı kâmurân dünyâya şad-emn ü emân
Dost ile düşmen tev‘emân kürk oldu şu bân-ı ganem
- 10 Gitdi cihândan ser-te-ser âzâr-ı erbâb-ı zarar
Dillerde yok reng-i keder ede meger cânân-ı sitem
- 11 Âsâyiş-i mülk ü milel âmîziş-i cümle düvel
Âzâdegî ezher hâlel şîrâze-gîr ü muntazam
- 12 Her emri ilhâm-ı Hudâ zulm ü sitemden şad-cüdâ
Şâhid buña bay u gedâ vâkıf aña Rum u ‘Acem
- 13 Pîr-i felek fikr eylesin deme bu yolda n'eylesin
Görmüşse gelsin söylesin bir böyle şâh-ı muhterem
- 14 Hâkân gelirse yanına başın eger der-bânına
Dense gül-i râz şânına hâkân-ı memdûh'uş-şiyem
- 15 İ‘mâr-ı mülk ü millete ihya-yı dîn ü devlete
Ezhâr-ı ‘adl ü re’fete şarf eylemekde şad-himem
- 16 Hândân-ı luţf u merhamet şîrîn-mezâk-ı âtıfet
Sir-âb-ı mâ’-i ma‘delet devrinde aqvâm u ümem
- 17 Dâniş-i ayağ bezmidir himmet-i çerâğ-ı rezmidir
Gayret-i sürâğ ‘azmidir havşala vü zîr-i muhteşem
- 18 Ey pâdişâh-ı ‘adl ü dâd v'ey husrev ü ‘âlî-nejâd
Mümkün mü medhinde nekâd vaşfiñda ‘âcizdir raqam
- 19 Sen bir şeh-i devrânıñ ser-defter-i şâhânıñ
Tuğrâ-keş-i fermânsıñ kalem-reviñdir mülk-i Cem

- 20 Maḥfûz ola cism ü teng şehzâdegânıñla seniñ
Olsun bütün düşmenleriñ üftâde-i çâh-ı ‘adem
- 21 Hâmem alınca ben ele buldu bu târihi hele
Sâl nevk-i şehmâl ola ey pâdişâh-ı pür-ni‘am

22

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Ser-efrâz-ı havâkîn-i cihân ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'ıñ
Nivişte levh-i iqbâlinde ‘unvân-ı şeh-i ‘âdil
- 70b** 2 Teşâdüf etse idi ‘aşr-ı Şevket ḥaşrına farzâ
Dırâz etmiş idi dest-i gezindi Hâbil'e Kâbil
- 3 ‘Adâlet bende-i halka-be-gûş-ı dergeh-i luṭfu
‘Înâyet ‘âşık-ı efgendeveş dîdârına mâyil
- 4 Süleymân'lar yanında mûrla hem-ḳader ü hem-pâye
Berâber pişegâh-ı devletinde baḥr ile sâhil
- 5 Senâ ḥasret-keş-i dîdâr-ı vaşf-ı luṭf u iḥsânı
Der-i devlet-me‘âbında sitâyiş serseri sâyil
- 6 ‘Aṭâ bir sâki-i sâgar-ı be-keff bezm-i iqbâli
Vefâ dîvân-ı iclâlinde ser-Hudâ'm rûşen-dil
- 7 Ḳazanmaḳdır hüner ḥüsn-i ḳabûl-i Şevket-efzâsın
Eder ḥâşiyet-i te’sîri nice Bâkıl'i ‘âḳıl
- 8 Özü mi‘mâr-ı bünyân-‘adâlet her sözü ḥikmet
Ḳalır Nûşirevân yanında bir şâkird-i nâ-ḳâbil
- 9 Bahâ vü kıymeti günden güne bulmaḳda efzâyiş
Olaldan dûş-ı iqbâlinde şâl-ı devleti ḥâmil
- 10 Göreydi Şevket ü Dârât'ı fevḳa'al-‘ade zâtın
Ḳalır idi Ferîdûn sâḥa-i ḥayretde pâ-der-gil
- 11 Vücûd-ı devletidir mâye-i âsâyiş-i ‘âlem
Nice sâl-i cedîde vaşla etsin Ḥaḳ anı nâyil
- 12 Eder ‘Abdî tamâm sâlini târiḥ ile tebrîk
Niyâzımıñ da fânûs-ı sa‘âdet ey şeh-i ‘âdil

23

Güfte-i Hikemiye*Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*

- 1 Ey kalem kırdıñ geçirdiñ 'âlemi
Seyf-i 'âlem-gîr ile hem-pâ mısıñ
- 2 Şark u ğarba hükümüñü etdiñ revân
Mihr-i 'âlem-tâbdan bâlâ mısıñ
- 3 'Âlemi fermâyız etdiñ kendine
Taht-nişîn-i mülket-i Dârâ mısıñ
- 4 Hâll ü 'ağd-i hayr u şer hükümüñdedir
Hâkim-i dîvân-ı istîlâ mısıñ
- 5 Olmağ olmaz mı cevâben 'âleme
Müfti-i fetvâda dünyâ mısıñ
- 6 Ders alır senden bütün ehl-i hîred
Medrese-nişîn olan mollâ mısıñ
- 7 Hep görmekdeyiz bâlâ-nişîn
Levha-zîb-i beyza-i tuğrâ mısıñ
- 71a** 8 Şeker-efşân-ı belâgat sözleriñ
Hem-zebân-ı tûfî-i gûyâ mısıñ
- 9 Müşteri necm-i 'Utarid nuţkuña
*Levh-i Mahfûz*⁴⁷ üzre pâ-ber-câ mısıñ
- 10 Sözleriñden aşdıka şîrîn-mezâğ
Murğ-ı şîrîn-gû vü şeker-hâ mısıñ
- 11 Dosta lütf u kerem a'dâya qahir
Eylemekde dehre pâdişâ mısıñ
- 12 Dehri aldıñ kabza-i teşhîriñe
Sen kıryeden cihânârâ mısıñ
- 13 Kâf-ı istîgnâya çekdiñ kendiñi
Câ-nişîn-i lâne-i 'Ankâ mısıñ
- 14 Şimdi verdiñ şarkdan ğarba haber
Ra'dâsâ çüst ü çâpük-pâ mısıñ

⁴⁷ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. "(Onun aslı) Levh-i Mahfûz'dadır. (Allah'ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha'dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 15 Kuvve-i seyyâle rehber mi saña
Hem-‘inân-ı berķ-ı âteş-zâ mısıñ
- 16 Şavletiñden pehlevân-ı lerzenâk
Rüstemâsâ böyle bî-pervâ mısıñ
- 17 Şöhretiñle doldu âfâķ-ı cihân
Hân mısıñ hâķân mısıñ Çînâsâ mısıñ
- 18 Hâl ü kâliñ bir bilinmez neş’edir
Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ mısıñ
- 19 Şer’ ü kânûn saña eyler ser-fürû
Tercemân-ı nazm u yâ inşâ mısıñ
- 20 Sîne-i ‘uşşâķı etdiñ şerhadâr
Ėamze-i hûbâna reşk-efzâ mısıñ
- 21 İşlesin peykânı kaşr-ı cânına
Haşma tîr-endâz-ı istihzâ mısıñ
- 22 Neşteriñ kan kusdurur mağrûbuna
Dâver-i cellâd-ı hûn-pâlâ mısıñ
- 23 Bir netîce vermediñ bu ‘âleme
Câhil-i şugrâ veyâ kübrâ mısıñ
- 24 Yok şahâbet senden kaķ’an ehliñe
Râh-ı Ėayretde ‘aceb yaya mısıñ
- 25 Etmiyorsuñ ehliñi hiç müstefid
Lafz-ı mühmel Ėarf-i bî-ma’nâ mısıñ
- 26 Sende görmem bî-kesâne iltifât
Ehl-i iķbâle meğer lâlâ mısıñ
- 27 Dü-sitânıñ kaldı bî-berg ü nevâ
Yoksa sen Ėayret-keş-i a’dâ mısıñ
- 71b** 28 Nerde kaldı Ėayret-i ehl-i ķalem
Zümre-i bîğâneye me’dâ mısıñ
- 29 Görüyorsuñ ehli kec-nâ-ehli est
Kec nigâhân gibi sen şehlâ mısıñ
- 30 Bir eşer Ėöster bize ey ser-firâz
Bilelim mefķûd u bâ-peydâ mısıñ

- 31 Görmüyorsuñ hâl-i ehl-i dânişi
Çarh-ı kec-rû gibi nâ-bînâ mısıñ
- 32 Sen düşürdüñ ‘âlemi yek-dîgere
Bilemem h̃âhişker-i gavğa mısıñ
- 33 Yok mu sende gayret-i gayret-keşân
Dil-berâsâ yoksa bî-vefâ mısıñ
- 34 Semti gözetmek degil mi kâ‘ide
Bu hükümden söyle müsteşnâ mısıñ
- 35 Eylediñ âhir ziyânım şevke-h̃ân
Yoksa lezzet-yâb-ı iştikâ mısıñ
- 36 Cânıñ ister gâlibâ gavğasınıñ
Tâ bu rütbe ‘arbede-cûyâ mısıñ
- 37 Kâr u bârıñ dâ‘imâ gamz u nifâk
Başına halkıñ ‘aceb belâ mısıñ
- 38 Bir sözü şad-rengе koymağdır işiñ
Sen ricâl-i rütbe-i bâlâ mısıñ
- 39 El çek artık bu kalemden ‘Abdiyâ
Dûn-ı himmet mürde mübtelâ mısıñ

24

Vak‘a-i Maşûşa*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Zâtı emniyyetle şöhret-yâb olan Vartan Ağa
Şandık-ı emvâl-i Muş'a olsa evvelce emîn
- 2 Kalmamışdı ihtimâlât-ı zuhûr-ı zimmeti
Cümle me‘mûrîn etmiş şıdkına kesb-i yakîn
- 3 Öyle mümkün idi hakkında esâs-ı i‘timâd
Zann ederdiñ şandık-ı emvâli bir hışn-ı hasîn
- 4 Görülür idi hisâb-ı dahl ü harcı da‘imâ
Her ayıñ başında mevcûdu olurdu müstebîn
- 5 Perde-i zer-târ-ı hüsn-i i‘timâd-ı beldeyi
Başına çekmiş de olsa idi peygûle-nişîn
- 72a 6 Müslümânân bir velîdir zann ederlerdi anı
Ger olaydı şûretâ ma‘bed-nişîn-i ehl-i dîn

- 7 Milletinde surp ‘unvân alırdı muṭlaḳâ
Etmış idi tâ bu rütbe ihtilât-ı mü’minîn
- 8 Mazhar-ı sırr-ı celâl ü hem cemâl olsa gibi
İttifâkan sevmiş anı Ermenî vü Müslümîn
- 9 Ol kadar haşr-ı muḥabbet eylemişlerdi aña
Varıtanıñ başına iki millet eylerdi yemîn
- 10 Böyle iken hâli çıkdı zimmet-i külliyyesi
Ḥayrete düşdü bu yolda nâzirîn u sâmi’în
- 11 Ol kadar oldum ki bundan sîne-kûb-ı infi’âl
Ḥiddetimden ditredi sükkân-ı çarḫ-ı çârümîn
- 12 Ḥânesin tehdîde gönderdim veche beldeyi
Taht-ı tevḳîfe alıp kendisini etdim ḥazin
- 13 Bir de işitdim ki iki milletiñ uluları
Birbirine meclis-i vâḥidde olmuşlar qarîn
- 14 Hem-zebân-ı ittifâk olup edâ-yı zimmete
Eylemişler Vartan’ı kurtarmağa ‘ahd-i metîn
- 15 Ba’de birlikde ḳalkıp geldiler hep yanıma
Dediler gösterme bu kerre bize çîn-i cebîn
- 16 Beldemize geldiği günden beri Vartan Ağa
Herkesi ḥâlince etdi luṭf u iḥsâna qarîn
- 17 Görmemiş yoḳdur bu sancaḳda anıñ iḥsânını
Nâ’il-i eltâfız hep ḥâzirîn ü ḡâ’ibîn
- 18 Böyle günde dest-ḡîr-i Varta olmazsan eger
Oluruz biz bî-vefâlar zümresine lâḫikîn
- 19 Zimmet-i mîrîyesin a’ṭâya verdik biz qarâr
İki millet eyledik bu ittifâkı birbirin
- 20 Hâl-ı iflâs-ı ‘umûma bir de baḳdım zimmete
Añladım bu ittifâkıñ soñra bozulacaḡın
- 21 Lâzım oldu ihtimâlâta ri’âyet eylemek
Şuretâ ‘arz eyledim her birine şad-âferîn
- 22 Mâl-dârât eylediler şimdi fesh-i ittifâk
Ḳaldı meydânda gürûh-ı müflisîn ü müdbirîn

- 23 ‘Abdiyâ añladığım gibi zuhûr etdi bu iş
Hişse-yâb-ı intibâh oldu kulûb-ı gâfilîn

25

Muţâyebe

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 72b 1 Ayak altında iken cümleye baş olduğun var mı
Molozken kûşe-i dîvâre bir taş olduğun var mı
- 2 Fülûs-ı aħmere muhtâc iken *vakten mine'l-evkât*
Gelip şadr-ı enâma merd-i zer-pâş olduğun var mı
- 3 Bu taşvîr-i güher-bârı takıp şadr-ı mübâhâta
Huzûr-ı pâdişehde şâha pâ-dâş olduğun var mı
- 4 Muhibb-i çâr-yâr-ı sıfat-ı peygamberim derken
Kızıl taşvîr için yâr-ı Kızılbaş olduğun var mı
- 5 Yaparken bir zamân memşâda resm-i lenger kalıbın⁴⁸
Serây-ı salţanatda şimdi nakkâş olduğun var mı
- 6 Ne bilirsin füsûn u fitneniñ zevk ü temâşâsın
Seniñ evbâş içinde merd-i kallâş olduğun var mı
- 7 Kitâbı bâdeye etmek becâyış hayli bir işdir
Bırağıp ders ü devri soñra ‘ayyâş olduğun var mı
- 8 Kamaşdırsa n'ola bu mihr-i devlet çeşm-i a‘dâyı
Şeb-i târ-ı hasedde murğ-ı huffâş olduğun var mı
- 9 N'ola ser-mest-i afyon-ı maķâlîm olsa ehl-i keyf
Seniñ revgân-fürûş-ı toħm-ı haşhâş olduğun var mı

26

Dıger

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 N'ola bir duħter-i sîmîn-‘izâra hem-firâş olsam
Der-âğûş eylesem endâmını tâbe-tirâş olsam
- 2 Çekip yaşmağın indirsem yüzünden yüz göz olsam ben
Çözerken bend-i şalvârın giriftâr-ı telâş olsam
- 3 Şarılsam şarmalışsam sîne-şâf-ı vuşlatı olsam
Ten-i gül-penbesine bir biçilmiş nev-ķumâş olsam

48

Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Edip pîrâhen-i nâziklerin nâf üstüne der top
Hücûm-ı feth-i bâb-ı bikrine kuvvetli bâş olsam
- 5 Havâle eylesem beynimi mâ-beyn-i dü-pistâne
Şemîm-i şehvet-i cân-perveriyle hurde-ğâş olsam
- 6 Zafer-yâb-ı fütûhât-ı vişâl-i yâr oldukça
Fırâşında kızıl kana boyansam cümle yaş olsam
- 7 Eder her zevke elbet bir humâr büt ile encâma
Be'is yok lezzet-i bâh ile 'Abdî dil-hırâş olsam

27

Hezl

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ne dem ki merd-i Lût'u kevn-i dil-berde şafâ bulmaz
Kes-i bânûda zânî zevk-i bâde vü iştihâ bulmaz
- 73a 2 Ne müşkil oldu hayfâ şimdi şayd-ı fâre vü güncişk
Cigerci Arnebudsuz kürbe-i miskîn gıdâ bulmaz
- 3 Bilir şıdk u hulûsuñ geçmez aķce olduguñ yâ hû
Bu vaķ' u i'tibârı Şeyh Efendi bî-riyâ bulmaz
- 4 Tabîb ile müdâvât üzre 'aķd-i şöhet eylerdim
Dedi bâña efendi aķcesiz ĥaste devâ bulmaz
- 5 Giderse böyle yâ şatmaķ gerekdir yâ bağıslamaķ
Degil cû esb ü ester dânehâ-yı lûbiyâ bulmaz
- 6 Yine kanbûr menârı şalla kıyruķ gitdi bâzâra
Kesâd eyâ mıdır zann ederim nef' ü nemâ bulmaz
- 7 Büyüdüķce büyütmüş ĥ'âce baş üzere destârın
Ser-i menĥûsuna bundan büyük bâr-ı belâ olmaz
- 8 Raķîbiñ kellesin gördüķde dedim müjde cilâda
Sezâ-yı tîg olur bundan yoğun iri ĥazâ bulmaz
- 9 Yıķılsın ĥân mân-ı düşmen-i erbâb-ı isti'dâd
Hevâyî şimdilik ehl-i recâ başka du'â bulmaz

28

Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Parladan Âdem'i zâtında olan cevherdir
Cevheri olamayanıñ nâm-ı şahîhi ĥardır

- 2 Meh gibi şa‘şa‘a-engîz idi beyne'l-elfaz
Lâmi‘î lafzı saña nâm olalı muğberdir

ĠAZELİYYÂT

1

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
73b 1 ‘Acz-i îrâs eyledi idrâk-i mâhiyyet baña
Rû-nümâdır ‘acz ile her müşkil-i hikmet baña
- 2 Dêr-i hicri kâle cevri yâda almam ba‘de-zîn
Râm oldu şâhid-i gül-çehre-i vuşlat baña
- 3 Dîde-i diğkatle bakdıqca heyûlâ-yı vücûd
Gösterir her demde yüz biñ kere biñ şûret baña
- 4 Bî-sütûn-ı maţlaba mecrâlar açdım sînedem
Ber-güzâr-ı kûh-kendir tîşe-i himmet baña
- 5 Mest-i şahbâ-yı vişâl-i yâr iken verdi yine
Fırkat-i nâgeh zuhûri başka keyfiyyet baña
- 6 Cüst ü cû-yı sû-yı râhat eyler iken sû-be-sû
Âhîr oldu bî-ğuzûri mebdem-râhat baña
- 7 Yandığıñ yanında kaldı bâde te’sîr etmedi
Rû-nümâdır ‘Abdiyâ pervânedem ‘ibret baña

2

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Her şafâya der-ğazâdır bir keder ‘âlem bu ya
Şanma gülşende dikensiz gül biter ‘âlem bu ya
- 2 Ehline îrâs-ı hayşiyet eder güher ez-ğadîm
Bâdı-ı tevbiğ olur şimdi hüner ‘âlem bu ya
- 3 Var iken erbâb-ı dâniş le’îmî dehr eder
Zevğ-yâb-ı lezzet-i şîr ü şeker ‘âlem bu ya
- 4 Ġadr-i hayşiyâtını bilme yolunda cân verir
Sînesin nâmûsuna eyler siper ‘âlem bu ya
- 5 Her kime etdim ise cevri-felekden iştikâ
Dediler şabr et bu da bir gün gezer ‘âlem bu ya
- 6 Bakma kadh ü medh ebnâ-yı zamâna nîk ü bed
Sen hemân dünyâda işiñi becer ‘âlem bu ya

7 Gerdişinde ittirâdı yok bu dehrin ez-ezel
Gâh 'aks ü geh murâd üzre döner 'âlem bu ya

8 Peyrev-i kilik-i cenâb-ı nâzım olduñ 'Abdiyâ
N'ola etsem ben de ibrâz-i hüner 'âlem bu ya

3

- 74b** 1 *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
Şorarsan söyleyim doğrusunu cânâ nedir dünyâ
Değil de bir belâ halk-ı cihâna yânedir dünyâ
- 2 Biri medhal o biri maḥrec-i semt-i 'ademdir bil
İki dürdâneli bir bî-meze meyḥânedir dünyâ
- 3 Uçurma murğ u efkârı o rütbe evc-i a'lâya
Yapılmış ḥâr u ḥasdan bir temelsiz lânedir dünyâ
- 4 Degil şimdi ezelden böyledir vaz'-ı tabî'îsi
Sebük-mağzâna maḥrem-i 'âkile biğânedir dünyâ
- 5 Olur elbet pey-â-pey pefzen-i şevk-i dil-i dânâ
Gelince şem'-i cem'-i câhla pervânedir dünyâ
- 6 Edip nice 'uqûl erbâbını pâ-der-gil-i ḥayret
Netîce kendine meyl etdirir ferzânedir dünyâ
- 7 Nedir bu rütbe meyl ü ârzumânın 'Abdiyâ böyle
Bilirken şubhesiz bir bî-bekâ efsânedir dünyâ

4

Ġazel-i ez-Dehân-ı Cânân

- Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilün / Fâ'ilün*
- 1 Tevcîh olundu kişver-i ḥüsn ü bahâ baña
Nisbet kıldı şîve-i nâz u edâ baña
- 2 Ḥûbân-ı 'aşra şimdi benim şâh-ı kâmurân
Olur hezâr Sencer ü Dârâ gedâ baña
- 3 Bezm-i ezelde kısmet-i herkes edip zuhûr
'Uşşâka düşdü şabr u taḥammül cefâ baña
- 4 Kânûn-ı 'aşka vermelidir tâze şu'beler
Vermez bezimde sâde beyâna şafâ baña
- 5 Vechinedir ki mihre yüzüm eylediñ şebîh
Mihriñ ne ḥaddi var ki mu'âdil ola baña

- 6 Peykân-ı nâzla delerim bağı başını
Teklîf ederse bir daği ‘âşık vefâ baña
- 7 Âdâb-ı ‘aşkı bilmeyen ehl-i mücâdele
Lâf u güzâfla olamaz âşinâ baña
- 8 ‘Âhîr hayât-ı tâze bulur bir günâh ile
‘Âşık iderse cânını evvel fedâ baña
- 9 Yazarım seniñ de defter-i ‘uşşâka nâmınıñı
‘Abdî hemîşe etmelidir ilticâ baña

5

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün

- 1 Harâbâd-ı cihânda olalı bintü'l-‘ineb peydâ
Dil-i ehl-i şafâda oldu âşâr-ı tarab peydâ
- 2 Ne dem ki yâr ile halvet-serây-ı vaşla ‘azm etsem
Raķîb-i bed-likâ olur verâdan der-‘aķab peydâ
- 75a 3 Hemîşe haķķa bâtıldır veren sermâye-i kuvvet
Anıñçün ‘asr-ı peyğamberde oldu Bû-Leheb peydâ
- 4 Bütün ehl-i ‘aķılı eyledi dem-beste-i hayret
Telegrâfi ne üslûb üzre etmişler ‘aceb peydâ
- 5 Degil çok ehl-i dâniş eylese ‘arz u hüner dâ’im
Eder cev-h-i me‘âdin nev-be-nev sîm ü zeheb peydâ
- 6 Ne hikmetdir eder tezyîfe cür’et zümre-i nâdân
Lisân-ı ehl-i dilden olsa nuķķ-ı münteķab peydâ
- 7 Teşâdüf mü eder ya sû’-i iķbâl midir ‘Abdî
Bulunsam ķankı meclisde olur bir bî-edep peydâ

6

Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün

- 1 ‘Âşıkâ zann olunur derd-i hevâ gerçi belâ
Şor ki bir nesne mi var bundan elezz ü ehlâ
- 2 Cevher-i zât verir kâr-ı cihâna revnaķ
Çünkü zerm mühre olur ħalle şafâ-baķş-ı cilâ
- 3 Kim olur ‘aşķ ile Mecnûn-ı beyâbân-ı taleb
‘Arz-ı didâr-ı vefâ etmese bir dem Leylâ
- 4 Kâmet-i ‘âşık-ı dil-ħaste olur lâm gibi
O cefâ-pîşeden aldıķca cevâb-ı lâ lâ

- 5 Nazar-ı ehl-i haqîkâtd e berâber gül ü hâr
İki görse ne be'is bunları çeşm-i şehîlâ
- 6 Mâ-cerâ-yı gam-ı 'aşkı nice ta'rif edelim
Münkeşif olmadı bir ferde bu nükte hâlâ
- 7 Zâhidâ 'Abdî-i zâra olamaz 'âlemde
Der ki sırr-ı ahâdiyyet gibi emr-i bâlâ

7

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Kânde-i şîrîn-i heves sermâye-i semdir baña
Rîze-i elmâsı zehr-âlûd-merhemdir baña
- 2 'Ârife tarz-ı tecâhüldür veren feyz-i kemâl
Nükte-i mermûze-i 'irfân mülhemdir baña
- 3 Eylemem mâzî ile müstağbeli fikr ü hayâl
Gün bu gün sâ'at bu sâ'at dem de bu demdir baña
- 4 Yeknesak 'indimde esbâb-ı sürûr u infî'âl
Mevsim-i 'ıyd-i meserret rûz-ı mâtemdir baña
- 5 Şahn-ı sînem mağzen-i esrâr-ı ma'nâ-yı şühûd
Vâridât-ı gayb dûr-a-dûr mülhemdir baña
- 6 Şuretâ zencîrler bend edemez yek-mûyumu
Mûy-ı bârik-i ma'ânî kayd-ı muhkemdir baña
- 75b 7 Kâbza-i teshîrime aldım cihân-ı dânişî
Zîr-i destân-ı ma'ârif cümle munzamdır baña
- 8 Feyz-i Hâk'la 'Abdiyâ garğ âb u baır-ı vahdetem
Heft-deryâ-yı cihân bir kaçre şebnemdir baña

8

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mef'ûlü / Fâ'ilün

- 75b 1 Bezm-i harâba şanmañız etmez güzer hağâ
Etmiş o bezmi kendine bir hoş muğar hağâ
- 2 Bulunur cihânda nesne ki bundan selîm ola
Etmez meger ki sâdece hükm-i kader hağâ
- 3 Olmuş esîr-i pençe-i erbâb-ı irtikâb
Denmez mi etdi bunda 'aceb sîm ü zer hağâ

- 4 Şekl-i şavâb u şûret Hakk'a hulûl edip
Erbâb-ı 'aklı kendine dâim çeker haţâ
- 5 Kâği-i belde hükmünü infâz eder belî
Pîrâmeninde dâ'im anıñ da güzer haţâ
- 6 Mîrâs olup kaldı bize böyle hep gider
Bâg-ı cinânda eyledi ol peder haţâ
- 7 'Abdî şavâba karşı durup etmede şavaş
Etse n'olaydı ehl-i hîreden hazer haţâ

9

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Raķîb-i fitne-engîziyle yâri bir bilir dâna
Gül-i şad-berg ile gülşende hârı bir bilir dâna
- 2 'Anâşırdan ecsâm etdi gerçi her birin tefrîķ
Velî âb u hevâ vü hâk u nârı bir bilir dâna
- 3 Görür kûteh-nazar zâhirde zıdd u muhtelif ammâ
Şu'ûnât-ı cihâna mûr u mârı bir bilir dâna
- 4 Fuşul-i erba'a ta'birine 'atf-ı nigâh etmez
Şitâ vü şayf u pâyîz u bahârı bir bilir dâna
- 5 Egerçi olmada yek-diğere âfet-resan ammâ
Şumâ' ü zulmet-i leyl ü nehârı bir bilir dâna
- 6 Mezâhirde olan gayriyyeti ta'bîr edip dâ'im
Şeh-i zî-şânı merd-i hâk-sârı bir bilir dâna
- 7 Sebâtı yok cihânıñ telh ü şîrîninde hiç 'Abdî
Ânıñ'çün dâ'imâ zevk-i humârı bir bilir dâna

10

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Reşk ile erbâb-ı gayret şimdi muğberdir baña
Şâhid-i nâzende-i dâniş musahhârdır baña
- 76a 2 Sîr-i çeşmi mâye-bağş-i mâye-i servet olur
Hâmemiñ vaz' etdiği her nokta bir zerdir baña
- 3 Ben nedîm-i bezm-i hâsu'l-haşşı vahdâniyyetim
Ayrılıkla gayrılık bir emr-i münkerdir baña
- 4 Güft ü gû-yı zâhid-i hod-bîne etmem iltifât
Niş hayrı ile nuķ etdiği söz şerdir baña

- 5 Tûr-1 sînâ-yı ma‘ârifde Kelîm ü vaḥdetim
Bu ‘aşâ-yı ḥâme bir çûb-1 muḥakḳardır baña
- 6 Oldu ṭab‘-1 nâzenînim bir Züleyḥâ-yı zamân
Yûsuf-1 güm-geşt-i mazmûn-1 şevherdir baña
- 7 Öyle şebbâz-1 felek-pervâz-1 evc-i rif‘aten
Kâf-1 istiğnâda ‘Anḳâ şayd-1 aḥḳardır baña
- 8 Ben ocağ-1 âteş-efrûz-1 hevâ vü ḥasretem
‘Aşk-1 cânân sîned e murğ-1 semendir baña
- 9 Bu neşîmengâha etmem ‘Abdîyâ meyl ü rûkûn
Atlas-1 gerdûn maḥz-1 köhne minderdir baña

11

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Dergeh-i Mollâ-yı Rum'a cebhe-sâyım ‘Abdiyâ
Neş‘emend bâde-i feyz-i Ḥudâ’yım ‘Abdiyâ
- 2 Baḥr-1 mevc-engîz tevḥîd-i Ḥudâ'ya ğarḳ olup
Dest-şûy-1 inhimâk-i mâsivâyım ‘Abdiyâ
- 3 Kûh-sâr-1 dânişe başdım ḳadem ammâ yine
Pîr-i vaḳte destbâne ilticâyım ‘Abdiyâ
- 4 Ederim mihr-i münîr-i ‘aşḳa ancak ser-fürû
Çehre gerdânındaki mihr-i semâyım ‘Abdiyâ
- 5 Şeh-nişîn-i ma‘rifetde kûşe kibr ü ḥiddetim
Tâcidâr-1 mülk-i tecrîd ü ğinâyım ‘Abdiyâ
- 6 Küfr ü imânı celâliyle cemâle bend edip
Yeknesaḳ-sâz-1 şavâb vehm-i ḥaṭâyım ‘Abdiya
- 7 Cür ‘a-nûş menhel âb-1 ḥayât-1 ‘aşḳ olup
Ḥızr-1 tevfiḳiyle hem-ḥâl-i bekâyım ‘Abdiyâ

12

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Nâzar-1 ‘ibrete al kim ne fenâdır dünyâ
Ḥurde-bînân-1 şu‘ûnâta belâdır dünyâ
- 2 Herkesi etdi birer miḥnetle ser-gerdân
Ḥayret-efzâ-yı gürûh-1 ‘uḳâlâdır dünyâ
- 3 Dil-firîb etdi nice merdüm-i perḥîzkârı
Bir zen-i fâḥiše-i ḳaḥbe-edâdır dünyâ

- 76b 4 Veririz naqd-i girân qadr-i vücûdu ‘ademe
Gûyiyâ kârgêh-i bey‘ ü şîrâdır dünyâ
- 5 Hâşılâtı-ı gam u endûhunu dâ’im alırız
Hırmen-i mezra‘a-yi tohm-i cefâdır dünyâ
- 6 Hârb-i nâdân cefâ-bağş-ı nümâdır ammâ
Nüktedân-ı hünere renc ü ‘anâdır dünyâ
- 7 Dest-i qahrından anıñ var mı rehâ-yâb olmuş
Rağne endâz-ı bay u gedâdır dünyâ
- 8 Tîz-pervâz o kadar murğ-ı zamânı anıñ
Bir gelir bir de geçer zıll-i hümâdır dünyâ
- 9 Her biri ric‘at eder aşlına âhîr ‘Abdi
Hâk ile âteş ü âb ile hevâdır dünyâ

13

- Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün*
- 1 Nazar-ı diğkate al kim ne güzeldir dünyâ
Kaşr-ı bâlâter-i mînûya bedeldir dünyâ
- 2 Oldu derd üstüne esbâb-ı neşâtı mevcûd
‘Iyş u nûş u tarab u ‘aşka mağaldır dünyâ
- 3 Eskidikce oluyor lezzeti git git efzûn
Şimdi rû-nağş-geh-i zevk-i ‘aseldir dünyâ
- 4 Olmamış kimdir anıñ beste-i kayd-ı hevesi
Herkesi silsile-cünbân-ı emeldir dünyâ
- 5 Zâhidâ gel nazar-ı nefretle bakma aña
Etdigin bunca ‘ibâdete temeldir dünyâ
- 6 Lağm u şemm-i gânemi öyle firâvândır kim
Gıpta-bağşâ-yı meh u burc-ı Hameldir dünyâ
- 7 Ne ararsañ bulunur anda vefâdan başka
‘Abdiyâ evveli yok köhne cebeldir dünyâ

14

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Câm-ı hicriñ neş’e-bağş-ı zevk-i vuşlatdır baña
Bâde-i vaşlıñ humâr-âlûd-ı firqatdır baña
- 2 İnfî‘âlin böyle ‘indimde olunca muğterem
Nâzenînim iltifâtıñ yâ ne devletdir baña

- 3 Bağlanıp zencîr-i sevdâñ ile oldum bî-mecâl
Târ-ı zülf-i müşg-nâbuñ bend-i hayretdir baña
- 4 Öyle bir h̃âhişker-i nûş-ı rahîk-i vahdetim
Heft-deryâ-yı cihân yek cür'a şerbetdir baña
- 5 Râh-ı 'aşk-ı yârde buldum refâh-ı dâ'imî
Mâye-i emn ü selâmet terk-i râhatdır baña
- 77a 6 Kûh-sâr-ı Kâf-ı istiğnâda oldum lâne-sâz
Şayd-ı 'aşka eyleyen minkâr-ı himmetdir baña
- 7 'Aşk ile bîmâr olmaqdır 'ilâc-ı sıhhatim
Derd ancak 'Abdiyâ meyl-i ifâkâtdir baña

15

Medhiye

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Gerçi pîr olmuşsun ammâ bir cevânsîñ zühdüyâ
Şanki bir mahcûb-ı şâhib hüsñ ü ânsîñ zühdüyâ
- 2 Yok seniñ gibi ehibbâ perver ü aşdağ-nüvâz
Merdüm-i dâniş-fezâ vü nüktedânsîñ zühdüyâ
- 3 Âşinâya âşinâ bî-gâneye bî-gânesîñ
Düşmenâna düşmen ü aħbâba cânsîñ zühdüyâ
- 4 Dürr-i dâniş cevher-i îmâna muşdardır diliñ
'Âlem-i imkânda deryâ vü kânsîñ zühdüyâ
- 5 Kim okursa âteşîñ güftârıñı âteşlenir
Şübhesiz bir şâ'ir-i âteş-zebânsîñ zühdüyâ
- 6 Görmez artık bâğ-ı dâniş ba'de-mâ rû-yı hâzân
Gülşen-i 'irfânda bir bâğbânsîñ sen zühdüyâ
- 7 'Abdî-i bî-vâyedir her dem senâ-h̃ânıñ seniñ
Tarbzon'da ser-firâz-ı âşikânsın zühdüyâ

16 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 73b 1 Şâki-i âzâdegî hem-bezm-i ülfedir baña
Nev-be-nev pîşâver-i câm-ı meserretdir baña
- 2 Niyet-i himmetle yakdım hân mân-ı guşşayı
Şimdi kaşr-ı şâdımânî cây-ı râhatdır baña

- 3 Kâbzâ-i teshîre aldım kişver-i tecrîdi hep
Tahtgâh-ı saltanat künc-i ferâgatdir baña
- 4 Hûşmendiñ bir vaqıtde görmedim âzârını
Eyleyen cevri ü ezâ ehl-i gâbâvetdir baña
- 5 Hem bezm-i ter hamle-i şarşarla olur şu'levâr
Ta'n u dahl-i câhilân bâd-ı rif'atdir baña
- 6 Kuvve-i 'irfânla keşf eyledim müstağbeli
Keşfimiñ 'aynen zuhûru bir kerâmetdir baña
- 7 Tuna nehrinden güzârı düşmenin bî-gâile
Herkeselâ-siyyemâ bâdi-i hayretdir baña
- 8 Va'd-i 'arkûb-ı velî dûçâr-ı buhrân eyledi
İltifâtı kat'î dehriñ câna minnetdir baña
- 9 Bu zamânın feyz-i iqbâlde görmem i'tibâr
Bî-şeref iqbâl 'Abdî mağz-ı nekbetdir baña

17

74b

Fârisî⁴⁹ [Der-Kenâr]*Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün*

- 1 Hâhem ki konem hamle-i şîrâne elem-râ
Tâ reh be-bered dâmen-i şahrâ-yı 'adem-râ
- 2 În cevher-i tâbende-i gayret ki merâ hest
Bâyed ki nevâzende şevem ehl-i kalem-râ
- 3 Gül hande koned nâle-i mürğ-i seherî-râ
Ey sâkî-i gül-çehre biyâr sâgâr-i Cem-râ
- 4 Hem-râz meşû ey gül-i ra'nâ be-cevânân
Lâyık ne-büved meyl-i to erbâb-ı sitem-râ

⁴⁹ 1. Yol, yokluk çölünün eteğine götürene kadar bir arslan gibi üzüntülere saldırmak istiyorum.

2. Bu çaba ışığının cevheri bendedir. O halde, kalem ehli içinde en üstün yazan benim olmalıyım.

3. Gül, seher kuşunun inlemesine güler. Ey, gül yüzlü sâki, Cem'in kadehini getir.

4. İki renkli gül, gençlerle sırdaş olma. Sitem erbabına meyletmek sana yakışmaz.

5. Zamanenin gönül inciten cevriinden benim korkmuyorum. Benim gibi kedere şükredene felek ne yapabilir ki?

6. Ey sevgili, senin çevrende olanlara aman ver. Yakın olanların ruhunu öldürmek caiz değildir.

7. Abdi, bilgi ve irfan hevesi geride kaldı. Cihan halkı, dinar ve dirhem hırsına düştü.

- 5 Bî-bâkem ez ân cevr-i dil-âzâr-ı zamâne
Gerdûn çe koned hem-çü men şâkir-i gam-râ
- 6 Ber kûy nişînân-ı to ey şûh amân de
Câ'iz ne-bûved kuşten-i zî-rûh-ı harem-râ
- 7 'Abdî heves-i dâniş ü 'irfân fûrûmând
Üftâd cihân gayret-i dînâr u direm-râ

18

75a

Fârisi⁵⁰ [Der-Kenâr]*Müfte 'ilün / Müfte 'ilün / Fâ 'ilün*

- 1 Ân ki be-û goft kazâ nâ-sezâ
Mî-ne-tevân dîd ez-û cüz hatâ
- 2 Terbiyet-i nâ-ehil imkân-pezîr
Mî-ne-şevêd goft mer ehl-i nehâ
- 3 Gerçi be-şâbûn heme şüstişû
Pâk koned câme-i nâ-pâk-râ
- 4 'Ayn-ı necis key şevêd ez-şüstişû
Pâk eyâ server-i 'aql u zekâ
- 5 Rîş eger çeşme-i Kevser dehed
Mîve ne-bahşed giyeh-i kendinâ
- 6 Nîk ne-gerded be-cihân bed-güher
Seng-i hazef mî-ne-şevêd güher-bâ
- 7 Hikmet-i mahz est der-u mesned-i mec
În sühenem-râ be-hâ'n 'Abdiyâ

19 [Der-kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 75b 1 Derd-i dil dermân ile bulmaz şifâ
Ey perî dermân meger vaşlîñ ola

⁵⁰ 1. Terbiyeden mahrum olanları terbiye etmek mümkündür; ancak terbiyesizliğe alışan insanı sonsuza dek terbiye etmek mümkün olmaz.

2. Yersiz sözler sarf eden kişide, hatadan başka bir şey görmek mümkün değil.

3. Sabunla her şey temizlenir, hatta temiz olmayan elbiseler bile.

4. Ey, akıl ve zekâ padişahı! Necaset gibi bir pisliği temizlemek nasıl mümkün olur?

5. Kendina bitkisinin kökünü Kevser suyu da koysan yine de meyve vermez.

6. Hazef taşının güher gibi olmaması gibi, iyi insan da cihanda kötü olamaz.

7. Ey Abdi, benim bu yazdıklarımı oku ki bunların içinde kesin bilgi ve hikmet vardır.

- 2 Bâda verdi hırmen-i şabrım felek
Hân mân-ı servetim oldu hebâ
- 3 Rûy-ı râhat görmesin eşk-i terim
Akdı birden oldu zâhir mâ-cerâ
- 4 Dâsitân-ı aşkı hâme şerh eder
Olamaz hâmûş merd-i bî-nevâ
- 5 Murğ-ı efkârı uçurdum lânedden
Dâneçîn-i 'ıyşım oldu ber-hevâ
- 6 Vermesin Yezdân perestâna firîb
Dîv ü dehrîñ verdigi neşv ü nemâ
- 7 Dûzah-ı gayretde yansınlar müdâm
Dâğ-ber-dil nuçkuma ehl-i riyâ
- 8 Rû-be-sûyı bârgâh u hiddetim
Münfe'ildir baña meyl-i mâsivâ
- 9 Kûh-ı istignâ-nişîn-i vahdetim
Kırş-ı mihre bî-niyâzım 'Abdiyâ

20

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 76a 1 Hâsretâ bîgâne iken âhîr olduñ âşinâ
Hâne-i 'ıyşım harâb etdiñse de gel merhabâ
- 2 Firkatâ bu rütbe bed-munzarlığın bilmez idim
Çehre-i nâ-pâkiñe bu râhatım olsun fedâ
- 3 Mihnetâ mihmen-serâ ister isen işte gönül
Bî-huzûr eyleser 'afv et zâtıñı bu tengnâ
- 4 'İşretâ etdiñ şikest bu sâgar-ı âsâyışı
N'ola senden eylesem pîr-i muğâne iştikâ
- 5 Şohbetâ nuçkum tutuldu hem-zebânıñ olmadan
Herze-gûyân-ı zamâne ol muşâhib lu'bemâ
- 6 Ülfetâ bîgâne-perverlikden aldıñ lezzeti
Oldular hep âşinâlar kûşe-gîr-i inzivâ
- 7 Vuşlatâ firkatle hem-zânû-yı ülfet olma gel
Demesinler saña meyyâl-i harîf-i bed-likâ

- 8 Râhatâ terk-i diyâr etmekte görmem fâ'ide
Şanma қоша қоша арқаңдан gelir ehl-i recâ
- 9 Şohbetâ ehl-i hayâtı pek ihâfe eylemem
Kimseden şormaz zamân ü sâ'atin hük-m-i kazâ
- 10 'İbretâ aldık cihânın örneğin bâ-tecrübe
Yeknesakdır 'indimizde luţf-ı Hakk kahr-ı Hudâ
- 11 'Abdiyâ bu tarzı ifrâğ eyledim âhîr sözü
Keşf-i sırr-ı vahdete oldu resîde mâ-cerâ

21 [Der-Kenâr]

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 76b 1 Kûr-ı cinân u hûr-ı zamân bir gelir baña
Devr-i püser ü cev-r-i bütân bir gelir baña
- 2 Rûy-ı beşûş u vech-i 'abûsuñ ne firqati var
Reng-i bîmâr u levn-i hazân bir gelir baña
- 3 Vaşl u firâk-ı yâri müsâvî görür gözüm
Bu nûş u nîş-i kâr-ı cihân bir gelir baña
- 4 Bay u gedâyı fark edemez nâkıd-i nazar
Şâh-ı cihân u merd-i şebân bir gelir baña
- 5 Bend-i garâz eyleyemem bu perestişi
Ka 'r-ı cahîm u bâğ-ı cinân bir gelir baña
- 6 Bu kârgâh-ı derde oturdum berâ-yı 'aşk
Sermâyeden sûd u ziyân bir gelir baña
- 7 Dil-ğâhımı şorarsañ eger dâniş ü hüner
Bu hân-kâhda pîr ü cevân bir gelir baña
- 8 Ey gönül saht kavli nerm zâhid-i foğul
Seng-i siyâh u âb-ı revân bir gelir baña
- 9 Geh deyr ü gâh mescide 'Abdî gider gelir
Şeyh-i şehr ile pîr-i muğân bir gelir baña

22

Fî Harfî'l-Bâ

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 77a 1 Âdemiñ revnağıdır hıl'at-i zîbâ-yı edeb
Setr-i 'ayb etse n'ola dâmen-i dîbâ-yı edeb

- 2 Olsalar çok mu ‘aceb şoffa-nişîn-i tevkîr
Cür‘a nûşân-ı mey-i sâgar-ı mînâ-yı edeb
- 3 Tıfl-ı dil kanda olur zîb-i kıymât-ı nigîn
Etmese anı eger terbiye lâlâ-yı edeb
- 4 Bî-edeb lutf-ı Hudâ’dan olur elbet maḥrûm
Tutalım etse de her yerde o da‘vâ-yı edeb
- 5 Ḥayret-efzâ-yı ‘uḳûl-i üdebâdır vaz‘ı
Herkesiñ kârı mıdır keşf-i mu‘ammâ-yı edeb
- 6 Tutarız zümre-i nâdân-ı bu yolda ma‘zûr
‘Arz-ı dîdâr edemez anlara Leylâ-yı edeb
- 7 Kafes-i ḳalbiñe ḥabs eyle bu nuḳḳu ‘Abdî
Oldu ḥâmem hele tûṭî-i şeker-ḥâ-yı edeb

23

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Zâhidâ terk eyle ‘örfü ver cevâb
Nûş-ı şahbâda nedir re’y-i şavâb
- 77b** 2 Nûş etmişsin işitdim dün gece
Yâr elinden bir dolu câm-ı şarâb
- 3 Ben de bûs-ı ğabğab-ı yâr eylesem
Olamaz mı şer‘-i ‘aşḳ üzre şavâb
- 4 Muşḥaf-ı ḥüsnüyle fâl etdim küşâd
Sen de ‘ilm-i cifr ile eyle ḥisâb
- 5 Ol şeh-i ḥüsn ü melâḥat görelim
Ḳanḳımıza ede tevcîh-i ḥitâb
- 6 Saña derse sen benimsiñ gel beri
Çünkü sifle-perver olur zî-cenâb
- 7 Ol vakt-i keşf-i dehân edip derim
Ey olan revnaḳ-fezâ-yı âfitâb
- 8 Sen nesinden hoşlanırsiñ zâhidiñ
Bülbül ile hem-zebân olmaz ğurâb
- 9 Olma cevher-pâş-ı istişḥâb aña
Ḥân mân-ı ‘aşḳı gel etme ḥarâb

- 10 Söyle var mı gördüğün ey meh-cebîn
Bezm-i hâşşü'l-ħaşşa girer mi kilâb
- 11 Saña vermez fâ'ide bîgâneler
Kandırır mı teşne-i âbı serâb
- 12 Maħrem-i râz u vişâl etme anı
Ehl-i 'aşka verme şöyle ıztırâb
- 13 Ni'met-i vaşlıñ aña görme revâ
Etse de biñ kere günde dağk-ı bâb
- 14 Bî-edebdir bî-edebdir bî-edeb
Aña gelmez infi'âliñle hicâb
- 15 'Âdetâ def' etmelidir münkiri
Lâzım olan aña etmekdir 'itâb
- 16 Kadr-i cânânı bilir ehl-i vefâ
Anla olur pâyiñe ancak türâb
- 17 Ka'be-i kûyuñda ederler şafâ
Eylediler dergehiñ ni'me'l-me'âb
- 18 Bir meşeldir sev seni sevmişleri
Gel seni etme senden ictinâb
- 19 Tal'atıñla olalım rûşen-zamîr
Ehl-i 'aşka eyle gel keşf-i niğâb
- 20 Sen şeh-i iqlîm-i hüsn ü ânsıñ
Herkes ister saña etmek intisâb
- 21 'Âlemi gözden geçirdim görmedim
Nüşa-i zâtıñ gibi enfes kitâb
- 78a** 22 İşte böyle yâri ilzâm ederek
Nuğk ederdim aña ben der-câme-ğâb
- 23 Sîne-ber-sîne olup rağmen hele
Veririm zâhid saña hayli 'azâb
- 24 Âteş-i gayret seni yakdıkça tâ
'Abdi-i nâ-kâm olur kâm-yâb

24 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵¹

77a

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

- 1 Ber-cünd-i ebâlîs reved server-i mehtâb
Encüm şodeend leşker-i ceng-âver-i mehtâb
- 2 Ki şekl-i hilâl âyed ez-û gâh müdevver
Îneş siper ü ân şevd hançer-i mehtâb
- 3 Der-kârgen-i hâle 'amel kerd besâ mîh
Ber saqf-ı semâzed heme-râ zerger-i mehtâb
- 4 Bârik zer-âlûde şode şafha-i gerdûn
Âyâ çe besâ cevher-i sîm ü zer-i mehtâb
- 5 Her şubh u mesâ merhale kerd ân ber-û cüst
Tâ zed heme-ân tevsen-i cûlânger-i mehtâb
- 6 Ân dem ki reved mihr-i cihân kûh-i 'adem-râ
Pertev fikened şu'le-i rûşenter-i mehtâb
- 7 'Abdî ezeli rehrev-i tevhid-i Hudâ'yım
Ne bende-i hürşid ü neyim çâker-i mehtâb

25 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Görse olur mihr-i ruhsârîñla her yâ muztarib
Kim seni görür de olmaz âfitâbâ muztarib
- 2 Oldu bîrûn u derûnum pâymâl-i ıztırâb
Elde mînâ dilde şekvâ serde sevdâ muztarib
- 3 Kûh bâ-temkîne vermez şadme-i şarşar-ı hâlel
Cevr-i gerdûn ile olmaz merd-i dâñâ muztarib
- 4 Kûy-ı yâre 'azm ederken vermiş idim tesliyet
Şimdi geldi bu dil-i divâne hâlâ muztarib
- 5 Kâr-ı 'âlem bulmadı şirâze-i hüsn-i qarâr
Hâl-i hâzır zahmetinden halk-ı dünyâ muztarib

51

1. Mehtâbın padişahı iblislerin askeriyle gider. Mehtabın kahraman askeri yıldız olmuştur.
2. Ay bazen dolunay bazen hilal şeklindedir. Dolunay kalkan, hilal hançer olmuştur.
3. Hâlenin atölyesinde birçok çivi üretildi. Mehtabın sanatkarı onları gökyüzüne mihladi.
4. Gökyüzü özenle altınla süslenmiş. Mehtabı gümüş ve altın cevheri ne çoktur!
5. Gün sabah ve akşam olmak üzere iki aşamaya bölündü. Öyle ki mehtabın hızlı atı onları vurup geçti.
6. Cihanın güneşi yokluk dağına gittiği zaman, mehtabın parlak aydınlığı ışık saçıyor.
7. Abdî, ben, ezelden beri Allahın birliği yolundayım. Ne güneşin kulu ne de mehtâbın kölesiyim.

- 6 Sell-i tiğ intikâm etsem n'ola bîgâneye
Bu cedelgâh-ı dilimde kîn ü gavğa muztarib
- 7 İzdihâm-ı haşr-ı ecsâdı hayâle çek de gör
Olmasın da n'eylesin meydân-ı 'uqbâ muztarib
- 8 Bir kadehle cân verir şad-mürdeye pîr-i muğân
Olmasın mı bu fütûhâta Mesîha muztarib
- 9 Mevc-rîz-i hüzn ü gam tûfân-ı eşkim 'Abdiyâ
Olmamak kâbil degil girdâb-ı deryâ muztarib

26 [Der-Kenâr]

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 77b 1 Tîşe-i cevriñ ile kâh-ı dilim etme harâb
Hâne taħrîb edeniñ hânesi olmaz evyâb
- 2 Hâl-i devrâna 'abeş olma dehen-bâz-ı su'âl
Müfti-i 'aql olamaz râbıta-baħşâ-yı cevâb
- 3 Gün olur seng-i tirâşide konur dîvâra
Eylesin kesb-i ma'ârif gece gündüz aħbâb
- 4 Böyle kalmaz düzelir şûriş-i kâr-ı 'âlem
Şu bulanmazsa durulmaz dedi ehl-i elbâb
- 5 Eylesin birbirini tîğ-ı 'adâvetle helâk
İnhizâm-ı ruķabâ-yı ederiz istişvâb
- 6 Cevr-i devri düşünüp olma dilâ âzürde
Hürde-bînân-ı cihân fikrini etmez ilti'âb
- 7 Tîğ-ı idrâkim eder kişver-i tevhîdi küşâd
'Abdiyâ zâhid ederse ne zarar istirķâb

27

78a

Fî-Harfî't-Tâ

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Fîtne-i dânişi kandırsa serâb-ı hikmet
Kimse olmaz idi h'âhişger-i âb-ı hikmet
- 2 Neş'e-i zevk ü humâr-ı felek-i devvârı
Olmadan eglemedim mest-i şarâb-ı hikmet
- 3 Muşhaf-ı encüm-i eflâkı geçirdim gözden
Kaldı ser-beste mu'ammâ-yı kitâb-ı hikmet

- 4 Derkine gerçi olunmakta hemîşe verzîş
Rû-nümâ olmadı bir ferde nişâb-ı hikmet
- 5 Çok degildir hele sî-murg-ı 'uqûl-ı beşere
Raḥne-endâz-ı helâk olsa zebâb-ı hikmet
- 6 Kimse şakḳ etdi mi 'âlemde gubârın 'Abdî
Boş yere olma giriftâr-ı 'azâb-ı hikmet

28

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Haste-i fâka dağılsa devâdır şervet
Cism-i âsâyiş-i dünyâya şifâdır şervet
- 2 Teng-i destîdir eden zevk-i hayâtı ihlâl
Geşte-i fakre hele rûh-fezâdır şervet
- 3 Mâye-i râhat olur kadrini idrâk eden
Nekbet-efzâ-yı gürûh-ı süfehâdır şervet
- 4 Doğrudan doğruya esbâbını taḥşîl edelim
Şavb-ı Hâk'dan ne güzel luḫ u 'aḫâdır şervet
- 5 Şarf ede ister anıñ kâ'ide-i mu'tedile
Rehrev-i meslek-i Kârûn'a belâdır şervet
- 6 Ğasb-ı emvâl-i 'ibâd ile olursa ḥâşıl
O zamân Âdem'e elbette fenâdır şervet
- 7 Olur anıñla hemen maḳşad-ı dâreyne vuşûl
'Abdiyâ aḳdem-i elḫâf-ı Hudâ'dır şervet

29

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Gedâlardan şehin-şâhâne dek dil-ḫ'âhdır şervet
Cihâna ser-te-ser ḫükm edici bir şâhdır şervet
- 78b 2 Cünûb ile şimâl ü şarḳ u garba pertev-efzâdır
Şebistân-ı cihân-ı fâkaya bir mâhdır şervet
- 3 Ḳo vâ'iz bildiğinden dönmesin etsin bizi tenfir
Sezâ-yı maḫmedet bir baḫşış-i Allâh'dır şervet
- 4 Olur peydâ anıñla âdeme cem'iyet-i ḫâtır
Vuşûl-i menzil-i âsâyişe şehrhâdır şervet
- 5 Eder ḫâbîde baḫt u kâma dâ'im nâz u istignâ
Gülünce muḳbile bir devlet-i nâgâhdır şervet

- 6 Ne isterse yapar ‘âlemde bî-pervâ vü bî-hem-pâ
O rütbe zûrmend-i bir şâhib-i ikrâhdır şervet
- 7 Hudâ dûçâr-ı hemyân-ı sefâhet etmesin ânı
Ne deñli olsa da çok ‘Abdiyâ kûtâhdır şervet

30 [Der-Kenâr]

Harfi't-Tâ

77b

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Ben demem kayd-ı cefâdan beni gel âzâd et
İster al gönülüm ele ister iseñ ber-bâd et
- 2 Gülde yok bûy-ı vefâ diye şikâyet ne demek
Kim dedi bülbüle bî-hûde yere feryâd et
- 3 Zîr-i minnetde olan varlığı şaymam sağlık
Gamzeñi tîğ-i kazâ çeşmiñi de cellâd et
- 4 Cevrden olduğınu bilmez idim lezzet-yâb
Şimdi ver Hüsrev'e Şîrîn beni Ferhâd et
- 5 Zevk-i vaşlıñ ne kadar verdim firâkıñ ne kadar
Bunları keffe-i mîzâna koyup ta‘dâd et
- 6 Tîşe-i cevriñ ile hâne-i ‘ıyşım yıkdıñ
Dilim eylemezseñ ol yıkdığımı bünyâd et
- 7 Ey şeh-i hüsn ü edâ ‘Abdi-i miñnet-keşiñiñ
Kişver-i hâtırını etme harâb âbâd et

31 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe ‘ülün

78a

- 1 Al istediğini bu ise da‘vâya ne hâcet
Verdim saña hep varımı yağmâya ne hâcet
- 2 Maşşûd eger ‘ıyş ise esbâbı müheyyâ
Mâ-fevç ile mâ-dûna temennâya ne hâcet
- 3 Ser-mest-i mey-i vahdet olan merd-i Hudâ'ya
Sâkî u mey ü sâgâr-ı mînâya ne hâcet
- 4 Hep halk-ı cihân oldu sitemkâr u cefâ-cû
Bîhûde yere ‘arz-ı müdârâya ne hâcet
- 5 Vâyeste iken neyl-i emel dâd ü sitâda
Ehliyyetiñi ‘âleme inhâya ne hâcet

- 6 Yandı ‘alev-i cehl ile kâşâne-i idrâk
Nağş-ı şuver ü resm-i heyûlâya ne hâcet
- 7 Teskîn-i cedel kâbil iken şulh ile ‘Abdî
Bu ma‘reke de hâşm ile gavgâya ne hâcet

32 [Der-Kenâr]

Mef ‘ülü / Mefâ ‘ilü / Mefâ ‘ilü / Fe ‘ülün

- 1 Yâ Rab ne bu ‘âlemde ağan seyl-i sekâmet
Etrâfımızı almada şad-mevc-i vehâmet
- 2 Yek-dîgeri ta‘kîb ediyor ‘unf-ı tekâlîf
Hep etdi dü-tâ kıddimizi bâr-ı garâmet
- 3 Ahvâl-i cihân nefret o nûr merkeze geldi
Açılrsa sezâdır dehen-i ehl-i selâmet
- 4 Bilmem nerede lâne-nişîn ola bu yerden
Pervâz-bülend eyledi sî-murğ-ı selâmet
- 5 Efkâr-ı cihân ol derece oldu müşevveş
Keşf eyleyemez hâlimizi ehl-i kerâmet
- 6 Şaf beste olur şanma cemâ‘at ki o yerde
Nâ-ehle revâ gözü ile tevcîh-i imâmet
- 7 Evrâk-ı gül-i maṭlabı şoldurdu ser-â-ser
Âyâ nereden esmede bu bâd-ı şe‘âmet
- 8 Bilmem ne girer kesesine merd-i le’îmîñ
Bî-hûde eder ehl-i dile ‘arz-ı zaḥâmet
- 9 Var ise o nâdânîñ eger kudreti ‘Abdî
Çeksin görelim düşmene şemşîr-i şarâmet

33 [Der-Kenâr]

78a

Fârisî⁵²*Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*

- 1 Der dilem gevher-i nâ-yâb-ı vefâ meşhûnest
Âri âri be-ğarâbe ħam-ı zer medfûnest
- 2 Kıymet-i kâle-i vaşleş ne-tevân dâned kes
Bûs-ı yek-bâr-ı lebeş çend bahâ-yı ħûnest
- 3 Men ümîd-i ħired ü 'aql nedârem ez-kes⁵³
Dîde-em her dem ü ân a'qıl-ı mâ be-ħûnest
- 4 Ĥâşıl-ı 'aşq u hevâ âbem ü âteş gerded
Sîne-i âteş-gede vü dîde-i mâ Ceyĥûnest
- 5 Men to-râ cân dehem veh to ze-men rû gerdân
Der-reh-i mihr ü vefâ in çi 'aceb kânûnest
- 6 Dâğ-ber-dil be-to dâmâd-ı 'arûs-ı imkân
Zülf-i to raĥne deh revnağ-ı eftîmûnest
- 7 Âfetâ nazm u dil-âvîz merâ ta'ne mekon
Tab'-ı 'Abdî çü kadet muntezüm ü mevzûnest

34 [Der-Kenâr]

78b

Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün

- 1 Gel nîk ü bedi fark ile ıslâĥ-ı tarîk et
Ağyâr-ı fedâ yâr-ı vefâdârı refik et
- 2 Nâ-ehle tekâpû u müdârâda şafâ yok
Bu mes'eleyi ĥoşca düşen fikr-i 'amîk et
- 3 Bir katre bile mümkün ise câhile verme
Baĥr-ı kereme merdüm-i ĥuşyârı garîk et

⁵² 1. Gönüm vefanın bulunmayan incisi ile doludur. Evet, evet. Bu harabede eğri altınlar gömülüdür.

2. Kavuşma kumaşının kıymetini herkes bilir. Onun dudaklarından bir öpücük almak kaç kan pahasına bedeldir.

3. Ben kimseden akıl ve zekâ ümit etmem. Gözlerimiz ve aklımız her an kan içindedir.

4. Aşk ve hevanın sonucu su ve ateş olur. Bizim ateşe tapanın sinemiz ve gözümüz Ceyhun ırmağıdır.

5. Ben sana canımı bahşediyorum, sen benden yüzünü çeviriyorsun. Sevgi ve vefa yolunda bu ne garip bir kanundur.

6. İmkân olan gelinin damadı senin dönlündedir. Senin saçın biri on gelin saçının parlaklığıdır.

7. Ey afet! Benim gönül altıcı şiirlerimi alaya alma ki Abdî'nin kabiliyeti senin düzgün boyun gibidir.

⁵³ Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Bâzâr-ı mübâhâta koma dâne-i fikriñ
Evvelce anı âs-ı derûnuñda daķık et
- 5 Bî-hûde niçin yatmalı peygûle-i gamda
Kahr u sitem-i dehre bedel nûş-ı rahîk et
- 6 Hem-reng oluyor muhliş ü mubğiz bu ‘aşırda
Ne düşmeni tahķık u ne teftîş-i şadık et
- 7 Efkâr-ı cedîdeyle çıkıp mülk elimizden
‘Abdî resen-i peyrevimi ‘aql-ı ‘anîk et

35 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁴

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Hoş ân meclis ki yârân-ı men encâ est
Huşûşan şâh-ı hûbân-ı men encâ est
- 2 Hudâyâ âşiyân-ı bûm-ı gerdân
Be-ân menzilgeh-i düşmân-ı men encâ est⁵⁵
- 3 Der in hâne çe deryâ-bend-i düzdân
Hezârân pâsbânân-ı men encâ est
- 4 Çe kâr âyed merâ reften be-gülzâr
Şenîden ta‘n-ı gûyân-ı men encâ est
- 5 Me kon bâver eger güftem ne-reftem
Be-ân bâgî ki cânân-ı men encâ est
- 6 Biyâver sâkiyâ ân sâgar-ı Cem
Be-tahtî ki Süleymân-ı men encâ est
- 7 Borû ‘Abdî be-kûy-ı hûş-ı yârân
Huşûl-i feyz-i ‘irfân-ı men encâ est

⁵⁴ 1. Benim dostlarımlın toplandığı meclis ne hoştur! Özellikle benim sevgili padişahım oradadır.

2. Ey Allah’ım! Gök kubbenin yuvası düşmanlarımlın mekânı olmuş.

3. Bu evde ne kadar korsan ve hırsız vardır! Ancak, burada benim binlerce bekçilerim de vardır.

4. Beni kınayanların orada olduğunu duyduktan sonra, benim gül bahçesine gitmemde ne yarar vardır!

5. Sevgilimin bulunduğu bahçeye gitmem desem de inanma.

6. Ey sâki! O Cem’in kadehini Süleyman’ımın oturduğu yere getir.

7. Abdî, akıllıların bulunduğu yere git. Benim irfânımlın feyzi oradadır.

⁵⁵ Vezin hatası yapılmıştır.

36 [Der-Kenâr]*Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*

- 1 Bir hıtâma erse artık mâcerâ-yı kâ'inat
‘Âlemi bezdirdi cânından cefâ-yı kâ'inât
- 2 Korkmasın şimden geri icrâ-yı aḥkâm eylesin
Avrupa'ya intisâb etdi ḥaṭâ-yı kâ'inât
- 3 Etmedi hiç kimseyi hoşnûd u ḥâl-i ḥâzır
Bilemem ki böyle midir mâ-verâ-yı kâ'inât
- 4 Her gelen bir ṭavr-ı nâ-ma'kûle ḥidmet eyledi
Kimi uşlandırdı bu daru'ş-şifâ-yı kâ'inât
- 5 Nice Belkıs'ı zebûn pençe-i dîv etdi ḥayf
Kankı Süleymân'a mülk oldu Sebâ-yı kâ'inât
- 6 Geh revâc u geh kesâd üzre döner kâr-ı cihân
Der-ḳarâr üzre degil bey' u şirâ-yı kâ'inât
- 7 Hem-zebân-ı mîr-i ḥaḳḳî-i belâgatzâ olup
Ben de yazdım bir ğazel ‘Abdî berây-ı kâ'inât

37 [Der-Kenâr]*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

- 79a 1 ‘Adâlet çarḥ-ı âs ‘âlemi tedvîr eder elbet
O çarḥıñ devrini cevır ü sitem te'ḥîr eder elbet
- 2 Olur ‘ibret mezâlim-perver anıñ mâl u şânından
‘Adâlet-pîşe dâ'im mülkünü ta'mîr eder elbet
- 3 Biri müşrik biri mü'min iken Kısırâ vü Ḥaccâc
Birin ‘âlim-sitâyış dîgerin taḥḳîr eder elbet
- 4 ‘Adâletdir yapan bünyâd u devrânı yıkan da cevır
Bunu rağbet anı nefretle dil tezkîr eder elbet
- 5 Añılsa ‘adl ile nâm-ı cefâ bâzâr-ı ‘âlemde
Bu ḥalk-ı ‘âleme fevḳa'l-'alâ te'sîr eder elbet
- 6 Hele şu şûret-i Ḥaḳ'dan zuhûr eden cefâ vü cevır
Deḳâyık âşinâ-yı ‘âlemi dil-gîr eder elbet
- 7 ‘Adâletdir veren hep mâl u cân u ‘ırza emniyyet
Anıñçün ‘âdili ‘Abdî cihân tevḳîr eder elbet

38 [Der-Kenâr]⁵⁶*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 1 Ben demem kayd-ı cefâdan beni gel âzâd et
Cânîñ isterse 'adâlet yog ise bî-dâd et
- 2 Mün'akis devr ile hem-hâl-i felekdir ol büt
Ağlatır âşîğını deme 'abeş dilşâd et
- 3 Gülde yok bûy-ı vefâ diye şikâyet-h'ândır
Kim dedi bülbüle bîhûde yere feryâd et
- 4 Vaz'-ı bed eylemesin merd-i mecî'-i bîzâr
Düşmeni kayd-ı 'inâyetle saña münkâd et
- 5 Husrevâne yürüme pek de sayılmaz şîrîn
Tîşe-i rengle dilâ seyr-i reh-i Ferhâd et
- 6 Sâ'iliñ zîr-i su'âlinde kalıp olma hacîl
Hûşmendâne hakîmâne cevâb îrâd et
- 7 'Abdiyâ alma şağın ağzıña hâyîde sühan
Yeñi mazmûn arayıp tâze kelâm îcâd et

39 [Der-Kenâr]⁵⁷**Ġazel-i Ez-Dehân-ı İhtiyât***Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

124a

- 1 Ben ol nâm-ı güzîn-i ihtiyât ile bulup şöhret
Hîredmendân-ı 'aşra veririm sermâye-i kudret
- 2 Bilir kadrim hemîşe 'âkıbet-endîş olan merdüm
Olan bî-behre benden şüphesiz nâdim olur elbet
- 3 Olur hâşıl-ı zafer-yâb 'adû olmağ vücûd ile
Eder mağrûru pâ-der-gil nihâyet bir kuru cür'et
- 4 Eder 'aql-ı selîm aşhâbı elbet bu sözüm taşdîk
Degil bir işde her işde baña vâcib olur ric'at
- 5 Hekîm-i feylesof-ı 'aqla sor da bir cevâb iste
Ne der bak saña ey h'âbîde-dil-âvâze-i ġaflet
- 6 Olur kâ'im-i sûtûnkâr-ı 'âlem zûr-ı destimle
Esâs-ı bünye-i 'ıyşe benim dâ'im veren kuvvet

⁵⁶ 123a'da der-kenârda bulunan bu şiirin başında, "Tâ Kâfiyesine Yazılacaktır." şeklinde bir not vardır. Biz de şiiri alfabetik kafiye sıralamasındaki yerine aldık.

⁵⁷ Şiir 124a'da bulunmaktadır. Alfabetik kafiye sıralaması gereği buraya aldık.

- 7 Beğâsı şevket ü şâna benim ancak sebep ‘Abdî
Ri‘âyetsizliğimdendir zevâl-i mülk-i her devlet

40

78b

Fî-Ḥarf'is-Sâ'

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 'Ayb u kuşûr halk-ı cihâna nazar 'abes
Har-meşrabân-ı 'aşr için etmek keder 'abes
- 2 Sevdâ-girân-ı kâle-i zer-befte dânişe
Bu kârgâh-ı dehrde 'arz-ı hüner 'abes
- 3 Kaşd-ı huşûl-i şervet ile bî-nevâlara
Sermâye-bahş-ı mâ-melek-i sîm ü zer 'abes
- 4 Aşlîñ fûru'da istediği kâbil olmadır
Ferzend ki nâ-ḥalef ola pend-i peder 'abes
- 5 Bîhûdedir ekâbir ile eylemek şavaş
Sî-murg-ı Kâf'a ḥamle-i murg-ı seher 'abes
- 6 Peygüle-gîr-i 'uzlete lâzım mı ihtişâm
Murg-ı berîde pâ vü sere bâl u per 'abes
- 7 Şakḳ edemez gubârımı 'Abdî-i nüktedân
Pey-rev olursa baña süḥanda eder 'abes

41

Fî-Ḥarf'il-Cîm

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Peydâ ederse cevî-i hevâ yek dü bâr mevc
Dûd-ı kebûd-ı âhım urur şad-hezâr mevc
- 2 Müjgânım oldu rîziş-i eşkimle târ u mâr
Ḥâşâk-ı bahrı elbet eder der-kenâr mevc
- 3 Düşdüm yine sevâhil-i girdâb-ı hayrete
Ḥas-pâre-i vücûdum eder bî-ḳarâr mevc
- 4 Kem-pâyeler zevâl-i kibâra olur sebep
Âḫir eder esâs-ı yele rahnedâr mevc
- 5 Revnaḳ-fezâ-yı âdem olur dâniş ü hüner
Kâlâ-yı Hind'e vermededir i'tibâr mevc
- 79a 6 Ğarḳâb-ı bahr-ı nüzhet eder fülke-i dili
Verdikçe pâ-yı serv ü güle cûybâr mevc

- 7 ‘Abdî şinâh-ı baħr-i ma‘ârif edenlere
Ursa ne var bu ğazel-i âbdâr mevc

42

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Sû-be-sû-yı aħz-i kâma râh-zendir ihtiyâc
Cevher-i hayşiyete revnaķ-şikendir ihtiyâc
- 2 Tîş-e endûh u gamla nice biñ mecrâ açar
Bî-sütün-ı i‘tibâra Kûh-kendir ihtiyâc
- 3 Sîne-i şâf-dil-i muhtâca saĝ olsa da
Nuţķ-ı Hakk’a mâni‘-i fekk-i dehendir ihtiyâc
- 4 Âdemi şervetdir ancak sevdiren aħbâbına
Tefriķa-baħş-ı miyân-ı merd ü zendir ihtiyâc
- 5 Rûh-perver nükte-peydâdır kelâm-ı aĝniyâ
Âfet-i nazm-ı derârî-i sühandır ihtiyâc
- 6 Çok deĝildir dâr-ı ğurbet eylese Me’vâ’sını
Ehl-i fakra sâ’ik-ı mülk-i Hoten’dir ihtiyâc
- 7 Mü’minîne Hakk nigeħbân ola dâ’im ‘Abdiyâ
Şâh-ı şirk ü küfre baĝlanmış resendir ihtiyâc

43

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
1 Dilâ sevdâ-yı ‘aşķ-ı dil-ber-i şad-âşinâdan geķ
Şikâyet gerden-i vaz‘-ı rakîb-i nâ-sezâdan geķ
- 2 Dökülmüş berg ü bâr âdemiyyet-i naħl-i himmetden
Bu ğülşende ser-i ümmîd-i maħşûl-i vefâdan geķ
- 3 Olur ğayretleri cer-i menâfi‘de netîce-yâb
Ĝarâzkârâne ‘aşra dest-bâzî-i recâdan geķ
- 4 Deger mi ihtimâl-i minnet-i naħvet-fürûşâna
Heveskârî-i ‘arz-ı ihtişâm-ı nâ-becâdan geķ
- 5 Eħibbâ-perver ü ‘adâ-keş olmak olsa da kâbil
Zamânîñ ħükmüne ‘atf-ı nazarla bu hevâdan geķ
- 6 Vefâsız bir ğül-i nev-ħîz-i bâĝa olsa dil-beste
Bu ħâristân içinde deyre dîde-dûz şabâdan geķ
- 7 Hakkâyık bîn-i eşyâya yeter bir tâze ğül ‘Abdî
Bu ğülşende temâşâ etdiĝiñ hep mâ-sivâdan geķ

44 [Der-Kenâr]*Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*

- 1 Tûfân-ı 'aşk eyledi sevķ-ı kenâr mevc
Geldi zuhûra baķr-ı cefâda hezâr mevc
- 2 Keştî-süvâr-ı nâz u istignâ olunca yâr
Deryâ-yı eşk-i dîde urur bî-şümâr mevc
- 3 Mümkün mü ta'n u şemmine karşı sebâtımız
Şarşar-vezân olunca olur bî-ķarâr mevc
- 4 Revnaķ-tırâz-ı ragbet imiş o meh-i vefâ
Kâlâ-yı Hind ü Sîn'e verir i'tibâr mevc
- 5 Sildi süpürdü hâr u has-ı guşsa-i dili
Urunca câm-ı Cem'de mey-i hoş-güvâr mevc
- 6 Çarpıp elimden aldı bu dem sâgar-ı meyi
Zann eylesin mi kendini bir baķtiyâr mevc
- 7 Sîr-âb-ı zevķ u neş'e eder ehl-i 'işreti
Darb eyledikce pâ-yı güle cûybâr mevc
- 8 Kînin tutardı şaklı ezel rinde 'âķıbet
Tîg-i cefâda etdi felek âşikâr mevc
- 9 Etmiş rakîbi gavta-h'or verða-i helâk
Etmez mi böyle bir daķi 'Abdî şikâr mevc

45 [Der-Kenâr]*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Kâf-ı istignâya çıkmış dil-ber-i 'Anķâ mizâc
Eylemez hiç kimseye 'âlemde 'arz-ı ihtiyâc
- 2 İ'tibâr-ı şâh-ı devrân olalı revnaķ-fezâ
Dem-be-dem olmaķda kâlâ-yı ma'ârifde revâc
- 3 İstikâmet belini doğruldamaz hiçbir zamân
Ferçe-yâb-ı mel'anet olduķca ehl-i i'vicâc
- 4 İşte gördün yârîñ aģyâr ile hem-bezm olduĝun
Deme şimden soñra etmez âb u âteş imtizâc
- 5 Ey olan efsâne-h'ân u herze-hâ-yı tesliyet
Sîm ü zerdîr haste-i iflâsa dermân u 'ilâc
- 6 Mâla mevķûf eylemiş Hâķ kuvvet-i kavmiyyeti
Ķankı millet devletine vermiyor bâc u harâc

- 7 Meslek-i eslâf u ahlâfa muğâyir ‘Abdiyâ
Bu gazelde eyledim nâ-güfte sözler indimâc

46

Fî Harfî'l-Hâ

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Mâye-bağş-ı feyz olmuş gâlibâ seng-i kadeh
Tas-ı mînâ-fâm-ı gerdûn oldu hem-reng-i kadeh
- 79b 2 Keşmekeş-bağş ricâl-i encümendir bu gece
Oldu zannım inkisârın mûcibi ceng-i kadeh
- 3 Edeyazdı ehl-i bezmi ğarğ-ı seyl-âb-ı helâk
Nerde tuttu bunca şahbâyı dil-i teng-i kadeh
- 4 Cüst ü cûy-ı pây-taht-ı dîger etmekdir ‘abes
Dest-i sâkî olmağa şâyân-ı evreng-i kadeh
- 5 Etmesin de n'eylesin aña şürâhî ser-fürû
Şad-hezârân vech ile efzûn-ı ferheng-i kadeh
- 6 Dîv-i mekâr-ı ğam u endûhu etdi pây-mâl
Nûş-ı meyle rind-i dâna oldu hûşenk-i kadeh
- 7 Rağşa geldi ‘Abdiyâ meclisde sâkî-i şarâb
Tutdu âfâkı şadâ-yı dil-keş-i ceng-i kadeh

47

Fî-Harfî'l-Hâ

Mef‘ülü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

- 1 Kimmiş o gül-‘izâr-ı sefid ü siyâh u sürh
Yanında şerm-sâr sefid ü siyâh u sürh
- 2 Ruğsâr u zülf ü gerden-i sîmîni dil-pesend
Hüsünde ber-ğarâr sefid ü siyâh u sürh
- 3 Elvân-ı reng ü bûyuna aldandı ‘âlemiñ
Gönlümde şad-hezâr-ı sefid ü siyâh u sürh
- 4 Levh ü kalemle eşk-i dili edemem beyân
Olduğca pâyidâr sefid ü siyâh u sürh
- 5 Hâl ü ‘izâr u sîne-i billûr-ı cân-fezâ
Bulmaz mı i‘tibâr sefid ü siyâh u sürh
- 6 Güller küşâde bülbül-i şeydâ nevâdadır
Gösterdi nev-bahâr sefid ü siyâh u sürh

- 7 Gülizâr-1 hüsni ü ânına bakdıķca ‘Abdiyâ
Olmaz mı âşikâr sefid ü siyâh u sürh

48

Fî-Ḥarfi'd-Dâl

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kûy-1 yâre doğru âheng-i şitâb etsem çi sûd
Rûz u şeb bu yolda terk-i kâr u h̄âb etsem çi sûd
- 2 Bildiginden ol perî dönmez ki âbâd olayım
Ḥân mânım râh-1 ‘aşkında ḥarâb etsem çi sûd
- 3 Her taraftan gamze-i yâre siperdir sînemiz
Tîr-i perrân-1 kazâdan ictinâb etsem çi sûd
- 4 Biñ ögüt verseñ döner mi bildiginden ol perî
İki didem iki bend-i âsiyâb etsem çi sûd
- 5 Men‘ eder vâ‘iz hevâdan yâr etmez iltifât
Mâ-cerâ-yı ‘aşkı ‘arz-1 şeyh ü şâb etsem çi sûd
- 80a 6 Geşt-i deşte ‘âlem etmekden ğaraż didârdır
Yârsız her gece seyr-i mâhtâb etsem çi sûd
- 7 Bir qarâr üzre degildir vaz‘-1 nâ-sâz felek
‘Abdiyâ bu yolda ‘arz-1 iztirâb etsem çi sûd

49

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Olmamışdı Ḥızr-1 emniyyetle hem-pâ i‘timâd
Dâ‘imâ eylerdi geşt-i kûh u şahrâ i‘timâd
- 2 Hep olurdu ḥalka servet-baḥş-1 emn ü i‘tibâr
Ḷande etse ittiḥâz-1 mesken ü câ i‘timâd
- 3 Niçe demdir dâ‘i ḥile ile bîmâr idi lîk
Yine üft ü ḥîz ile olurdu ber-pâ i‘timâd
- 4 Refte refte ‘illet ü emrâzı buldu izdiyâd
Oldu muḥtâc-1 tedâbîr-i eṭibbâ i‘timâd
- 5 Ḥâlet-i nez‘a gelip düşdü firâş-1 zillete
Ḥayf şad etdi bugün terk-i dünyâ i‘timâd
- 6 Ḥilekârân aldılar meydâna naḳş-1 pâkini
Oldu şabır-baḥş-1 ḥuzzâr-1 muşallâ i‘timâd

- 7 Kıldılar ‘Abdî namâzın cem‘ olup ehl-i fesâd
Etdi bu tarz ile ‘azm-i dâr-ı ‘uqbâ i‘timâd

50

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kırulaldan şoffa-i ‘âlemde dîvân-ı hîred
İhtiyât u haram u gayret oldu erkân-ı hîred
- 2 Olamaz şîrâze-gîr-i râbîta kâr-ı cihân
Şafha zîb-i ruşsat olmaz ise fermân-ı hîred
- 3 Kande bulsun haste-i efkâr-ı berr ü ‘âfiyet
Yoğ ise elde kemâl ü dilde dermân-ı hîred
- 4 ‘Akıbet gâltîde-i şahın-ı helâk olup gider
Olmasa kûy-ı emel mazbût-ı cevğân-ı hîred
- 5 Kişver-i efkâr olmaz hişşedâr-ı intikâm
Etmedikce hükmünü infâz-ı şultân-ı hîred
- 6 Almadı almaz sebük-mağzân-ı zîr-i hükmüne
Tutdu âfâkı egerçi şeref ü şân-ı hîred
- 7 Kâbza-i teshîre aldı mülk-i Çîn dânişi
Çok mu mülk-i ‘âlemi zabt etse hâkân-ı hîred
- 8 Merd-i huşyârıñ eder dâru’s-şafâ Me’vâsı’nı
Şanma hâl-i mu‘teber dillere tuğyân-ı hîred
- 9 Kavl-i nâ-ma‘kûl ile ‘Abdî uzatma şöhbeti
İşte bahs-i ders-i hikmet işte bürhân-ı hîred

51 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁸

79b

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Ân dem ki cevır âmed ü naqş-i qarâr kerd
Şayd-ı huzûr u râhat-i ‘âlem firâr kerd
- 2 Dest-i ehl-i ze-dâmen-i vaşleş nekerdem
Sî-murg-ı Kâf-râ ne-tevân kes şikâr kerd

⁵⁸

1. Zulüm âleme gelip yerleştiğinden beri âlemin rahatı ve huzuru kaçtı.
2. Ben vuslat eteğinin ehlinin eline ulaşamadım. Kâf dağı’nın Sî-murg’unu kimse avlayamaz.
3. Sen, sırlarının gizli kaldığından ümitlisin. Meyhane şeyhinin ilacı onu ortaya çıkardı.
4. Leylâ güzellik devesine bindi. Mecnun, sürüklemenin haşmeti için onu dizginledi.
5. Benim gözüm senin güzel yüzünü gördüğünde senin geçtiğin yola inciler (gözyaşı) döker.
6. Bahar bağının meclisinin sevgilisine kendini ve varlığını bağışlayan kişi mutludur.
7. Abdi, binlerce kez hatasını başına vurdum. Fakat kötü huylu rakip bize zarar verdi.

- 3 Dârî ümîd ki sırr-ı zamîret nühüfte mâned
Dârû-yı pîr-i meykede ân âşikâr kerd
- 4 Leylî süvâr-ı nâkı-i hüsn ü cemâl şod
Mecnûn berây-ı debdebe-i cerr mehâr kerd
- 5 Vaqtâ ki dîde-i men rûy-ı hûb-teret
Ber hâk-i râh-güzâr-i to gevher nişâr kerd
- 6 Hürrem kes ân ki mâ-melekeş bâ-vücûd-ı şarf
Yâreş enîs-i meclis-i bâğ-ı bahâr kerd
- 7 ‘Abdî hezâr laṭme zedem ber-sereş velî
Mâ-râ raḳîb-i bed-meniş ammâ ḥasâr kerd

52 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁹

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Şad-figân u şad-hezârân nâle zed
Her ki pâ in ḥâne-i bed-kâle zed
- 2 Kâm cüstem ez-sipîhr-i bî-vefâ
Hem-çü ef’î ber-serem dümbâle zed
- 3 Sâkî-i devrân eknûn ber-kefem
Sâğar-ı bî-âteş seyyâle zed
- 4 Yek ḥayâl-i âfitâb-ı ârîzeş
Her dü-çeşmim şu‘le-i cevvalle zed
- 5 Ḥafte-i hicrân bûdem der-kenâr
Ber-ruḥem ebr-i felek yek jâle zed
- 6 Gül-i ber-ğam sünbül-i ḥûy-kerde ruḥ
Nâḥun-ı ḥâriş be-dâğ-ı lâle zed
- 7 Mâh-ı men pür-âteş âmed ‘Abdiyâ
Yek şerer ḥarmen-geh şad-hâle zed

⁵⁹

1. Bu kötü kumaşlı eve giren herkes yüzlerce figan eder ve yüz binlerce defa inler.
2. Vefâsız güneşten murad almak istedim; fakat o yılan gibi başımın etrafında dolandır.
3. Devrânın sakisi artık avucumun içindedir. Ateşsiz kadeh akıcıdır.
4. Yüzünün güneşinin hayali tektir. Her iki gözüme ışığı döne döne çarptı.
5. Kenarda hicran uykusuna tutuldum. Göğün bulutları yüzüme çiğ tanesi serpti.
6. Gamlı gülün yanağına alışkın sünbül, tırnağı ile lalenin göğsünü kaşır.
7. Ey Abdi, benim ayım ateşle dolu geldi. Bir kıvılcım harman yerinde yüz hale meydana

getirir.

53 [Der-Kenâr]**Fârisî⁶⁰***Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*

- 1 Merd ü nâ-merd yek diger-râ deng ü hem-ser key şevd
Bâ-dakîk-ı hatta âred cû berâber key şevd
- 2 Kes ne-sâzed nâ-kesi pûşîden-i zerrîn-ķabâ
Bâtılâ-yı âb-ı zer mis hem-ser-i zer key şevd
- 3 Zen be-merd yeksân ne-bâşend der-ķurûş-ı düşmenân
Ez-dıraķt-ı bîd-i gülşen tîĝ u ķanķer key şevd
- 4 Hem-'inân hergiz ne-bâşed nâ-ehl ân-ehl-râ
Esb-i tâzî-râ berâber ester u ķar key şevd
- 5 Ger ne-bâşed der-ķalem-rû raķş câsûseş revân
Müstahķıra pâdişeh-i hicrî-i keyfer key şevd
- 6 Güft ü ĝûy-ı cahilân der-nezd-i dâna bî-furûĝ
Şem'-i meclis şu'le-baķş-ı semt-i ķâver key şevd

54 [Der-Kenâr]**Fârisî⁶¹***Mef'ûlü / Fâ'îlâtü / Mefâ'îlü / Fâ'îlün*

80a

- 1 Ân dil ki vaşl-ı yâr resed kâmurân şevd
Elbette pîr der-ber-i cânân cevân şevd
- 2 Ân dem ki Leylî nâķıd-i sÛvâr-ı vefâ bûd
Mecnûn berây-ı ķidmet-i û sârbân şevd

60

1. Mert ve nâmert birbirine denk ve eş olamaz. Buĝday unu ile galal unu da eş olamaz.
2. Düşman saldırdığı zaman erkekle kadının gücü bir olamaz. Gül bahçesindeki söĝüt ağacından hiçbir zaman kılıç ve hanķer olamaz.
3. Ehl olanla olmayan hiçbir zaman arkadaş olamaz. Hızlı at ile katır ve eşek bir olamaz.
4. Câhilin sözleri akıllının yanında deĝersizdir. Mecliste yanan mum bütün doğuyu nasıl aydınlatabilir?
5. Eğer kalemde parlaklık olmazsa akan casustur. Hapsedene kalenin ayrılıĝının padişahı olamaz.
6. Câhilin sözleri akıllının yanında deĝersizdir. Mecliste yanan mum bütün doğuyu nasıl aydınlatabilir?

61

1. Sevgiliye ulaşan gömül mutlu olur. Elbette ihtiyar, sevgilinin yanında gençleşir.
2. Leylâ vefâ devesine bindiğinde, Mecnûn ona hizmet için deveci oldu.
3. Peri yüzlüleri gören istese de istemese de onun gittiği yola istekli olur.
4. Annesi şefkatli olan çocuk, Şehnâme okuyacak bilgi ve irfana sahip olamaz.
5. Akıl yol göstericisinin anayolunda yürüyen yolcu, neden, meyhane pirinin gösterdiği yola gitsin?
6. Âlem vuslat denizinin dalgalarına boĝuldu. Bu cihan yine de, o ayrılıĝın şikâyetçisi oldu.
7. Ey Abdi, akıl sahibi bana; bilgili, dilenci ve sÛfî bu zamanın sahibi olacak, dedi.

- 3 Ân kes ki dîd şafha-i ruhsârân-ı perî
H`âh u ne-h`âh hem-rehe müştâkıyân şevêd
- 4 Şehnâme-h`ân dâniş ü `irfân nemî-şevêd
Ân kûdekî ki mâder-i û mihrîbân şevêd
- 5 Der-şâh-râh-ı mürşid-i `aql u hıred best
Sâlik cerâ peyrev-i pîr-i muğân şevêd
- 6 `Âlem garîk-i mevce-i deryâ-yı vuşlat-est
Bâz îñ cihân şâki-i hicrân-ı ân şevêd
- 7 `Abdî çîñîñ güft merâ hâtif-i hıred
Dânâ gedâ vü kûdeni şâhib-zamân şevêd

55 [Der-Kenâr]

Fârisî⁶²

Mefâ `ilün / Mefâ `ilün / Fe `ülün

- 1 Eger ki şevk ü gâhi gam ne-bâşed
Der-în deyr-i cihân âdem ne-bâşed
- 2 Nihâd-ı aşlı `âlem-i çîñîñest
Kesi bî-zevk u yâ bîhem ne-bâşed
- 3 Felek mâder gam u şâdî dü-dâver
Velî bâ-yek-diğer hem-dem ne-bâşed
- 4 Yeki âyed reved diğer ki der-ân
Kesi mağmûm hem-hurrem ne-bâşed
- 5 Velîkin guşşa dâ'im gâlib âyed
Esâs-ı hurrem muhkem ne-bâşed
- 6 Be-bîned her dü-râ huşyâr yeksân
Ber-ân tarzî ki bîş ü kem ne-bâşed
- 7 Hâkîmân-ı self güftend `Abdî
Kesi bî-gam der-în `âlem ne-bâşed

⁶²

1. Bazen şevk bazen keder olmasa bu cihan mekânında insan olmaz.
2. Dünyanın asıl tabiatı şöyledir ki: Zevksizve eşsiz bir olmaz.
3. Felek anne, keder ve mutluluk iki hükümdar; fakat biri diğeri ile birlikte olmaz.
4. Kişi aynı anda hem kederli hem sevinçli olamaz; biri geldiğinde diğeri gider.
5. Fakat eğer, keder daima üstün gelirse, asıl sevinç sağlam olmaz.
6. Akıllı insan, azlık ve çokluk tarzında olmayan ikisini (sevinç ve keder) bir görür.
7. Ey Abdi! Geçmişlerin âlimleri şöyle söylediler: "Bu dünyada kedersiz insan olmaz."

56

80b

Fî Harfî'z-Zâl

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Görmedim bir nesne cevr-i mehlikâlardan lezîz
Geldi firqat baña vaşl-ı dil-rübâlardan lezîz
- 2 Müntic-i neyl-i murâd oldu baña gamz-ı rakîb
Kahr-ı 'adâ düşdü luţf-ı âşinâlardan lezîz
- 3 Telh-i gûy-ı 'adüvv 'indimde el-beste gelir
Va'd-i 'usr kaydî-i yâr-ı bî-vefâlardan lezîz
- 4 Zemm ü kadh-i düşmen-i bedkârı zâhid bilirem
Rev-be-rev bu sahte medh ü şenâlardan lezîz
- 5 Miñnet-i hicr ü firâk yâr olmuşdur baña
Vaşla dâ'ir sebkat eden mâ-cerâlardan lezîz
- 6 Rind-i şâfî meşrebiñ düşnâm ü şetmi görünür
Zerq u tezvîr ile eftân-ı du'âlardan lezîz
- 7 Söylesen inşâf ile 'Abdî degil mi muţlakâ
Şoñbet-i merdân meyl-i nâ-sezâlardan lezîz

57

Fî-Harfî'r-Râ

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Atıp bâr-ı hicâbı iktisâb-ı hiffet etmişdir
O dâna dil ki dâ'im iltizâm-ı 'iffet etmişdir
- 2 Sebeb şorma raqîbâ şimdi hâl-i pür-melâliñden
Ne etmişse saña inkâr-ı Haqq-ı ni'met etmişdir
- 3 Mükâfâtın görür elbette bir gün bezm-i 'âlemde
Veliyy-i ni'metine kim ki hüsn-i hizmet etmişdir
- 4 Otursun ba'dezîn peygûle-i deycûr-ı zannında
O kim itfâ-yı nûr-ı şeb-çerâğ-ı himmet etmişdir
- 5 Metâ'-ı vaşl-ı yâri dest-i dellâle verip gerdûn
Raqîb ile bu işde yine 'akd-i şirket etmişdir
- 6 Heyûlâ-yı havâdis 'aks-i mirât-ı hüviyyetden
Bu deyr-i sîne-i bî-kînemi ber-şûret etmişdir
- 7 Le'âlî-i me'ânî ictinâ maşşudu 'Abdî'nin
Anıñ'çün 'acizâta gavş-i bañr-ı hikmet etmişdir

58

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Esince şahfa-i saḥ-i hevâda bâd-1 bahâr
Ġubâr-1 ṭab'ımı vermez mi bâda bâd-1 bahâr
- 2 Hezârı eyledi hâmuş-1 çeġâne-i ṭab'ım
Gül-i neşâtı edince güşâde bâd-1 bahâr
- 3 'Aceb leṭâfetin inkâr eder mi ehl-i şafâ
Esip şavursa da ġâyet ziyâde bâd-1 bahâr
- 81a** 4 Döküp şükûfe-i eşcârı yer yerin eyler
Çiçek donanması gülşen-serâda bâd-1 bahâr
- 5 Cuyûş-1 şayf u şitâda eder bahâr-1 maşûn
Gören şanır anı her dem ġazâda bâd-1 bahâr
- 6 Dimâġ-1 ehl-i mezâka şafâ-yı ġûn-â-ġûn
Verir bu gülşen-i nüzhet-serâda bâd-1 bahâr
- 7 Fezâ-yı gülşeni huld-1 berîne döndürdü
Fenâ degil hele dâr-1 fenâda bâd-1 bahâr
- 8 Ne i'tidâlı tecâvüz eder ne de kesilir
Bağılsa sâha-i ḥavf ü recâda bâd-1 bahâr
- 9 Felekde aña da râhat yok olduğun 'Abdî
Lisân-1 ḥâl ile eyler ifâde bâd-1 bahâr

59

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Kuşûrum mahv eden 'âlemde ancak i'tirâfımdır
Beni zîr-i ḥacâletde koyan lâf-1 ġüzâfımdır
- 2 Çözülmez oldu yârîñ 'ukde-i baḡs-i ser-i zülfü
Anı ḥall edecek dünyâda fikr-i mû-şikâfımdır
- 3 Olur peydâ dem-â-dem 'aks-i mir'ât-1 derûnumda
Temâşîl-i vukû'âtıñ muhîti kalb-i şâfımdır
- 4 Egerçi kec-menişler bu revîşden behredâr olmaz
Benim bâdî-i feyzim doğrulukla ittişâfımdır
- 5 Ma'ârif etmez oldu şimdi tervîc-i emel 'Abdî
Medâr-1 'izzetim herkesle ḥüsn-i i'tilâfımdır

60

- Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*
 1 Âh o demler ki baña va'd-i vişâl eylerdi yâr
 Lîk ammâ ma'nide 'arz-ı muhâl eylerdi yâr
- 2 Göz ucuyla olsun etmezdi haķire iltifât
 Rû-be-rû aġyâr ile ġunc u delâl eylerdi yâr
- 3 Mâ-cerâmız harbi intâc etdi aġyâr ile hayf
 Şulha meyl etdikce tervîc-i kıtâl eylerdi yâr
- 4 Şimdi âġuş-ı vişâle geldi ammâ bir zamân
 Ben niyâz etdikce vaşlıñ infî'âl eylerdi yâr
- 5 Mekteb-i hüsnünde okurken kitâb-ı hüsnünü
 Bir cevâb almazdan evvel biñ su'âl eylerdi yâr
- 6 Vaşla dâ'ir va'dini ben eyledikce der-miyân
 Durmayıp kavlinde te'vîl-i me'âl eylerdi yâr
- 7 Ben şikâyet eyledikce teşnelikden 'Abdiyâ
 Leblerin âlûde-i âb-ı zülâl eylerdi yâr

61

- Mefâ'ilün / Fe'îlâtün / Mefâ'ilün / Fe'îlün*
 81b 1 'Araķla bâdeyi dil-ber 'acîn eder de iķer
 Gül-âb ile meyi revnaķ-rîn eder de iķer
- 2 Alınca zevķini sûfî şarâb-ı gül-fâmıñ
 Cem'iñ kemâline şad-âferîn eder de iķer
- 3 Egerçi hürmetin iķrâr ederse de zâhid
 Menâfi' meye doġru yemîn eder de iķer
- 4 Cenâb-ı şeyh-i şarâb-ı be-hükme-i istihlâl
 Şebîh-i reng-i ruķ-ı nâzenîn eder de iķer
- 5 Bezimde sâġar-ı leb-rîzi sâķi-i gül-rû
 Serây-ı iķrete bir şeh-nişîn eder de iķer
- 6 Şabâh-ı rûşen-i vaşla erem diye 'âşık
 Şabûhu her gece âh-ı hazîn eder de iķer
- 7 Alınca destine 'Abdî şarâb-ı gül-fâmı
 Firâķ-ı yâr ile âh u enîn eder de iķer

62

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Her dem bu künc-i dilde hayâl-i bütân yatar
Gûyâ harîm-i Ka'be'de kerrûbiyân yatar
- 2 Bu kıl ü kâl-i 'aşk-ı cevânâna dûr eder
Ser-levha-i dilimde nice dâsitân yatar
- 3 Serkeşligi bırakmadı gitdi bu ana dek
Bu tevsen-i emel yola kanķı zamân yatar
- 4 Burc-ı hişâr-i şehri Sitanbul'a çık da bak
Her kûşesinde bir nice meh-pâregân yatar
- 5 Tavşan taşında taş yatar idi gümânımız
Gördüm ki lânesinde o kebg-i devân yatar
- 6 Yükletdi şimdi 'âşıkâ kanbûrunu felek
Âgûş-ı gayra bel verip ol mû-miyân yatar
- 7 Hayfâ ki haste-hâne-i 'aşkında ol mehiñ
Ümmîd-i vaşl ile nice dil-ğastegân yatar
- 8 Kâ'im-bi-zâtihi olamaz ehl-i ma'rifet
Geçmezse dest-i kâtibe hâme hemân yatar
- 9 Cildi şekil 'add olunur doğru bulamaz
Peygûle-i ferâğda rûhu'l-beyân yatar
- 10 Yâriñ yanında yatmada dâ'im rakîb âh
Kenz-i muğalsam üzre hemîşe yılan yatar
- 11 İnsân cihânda nîk ü bedi görmemek muğâl
'İlm-i ezelde ikisi de yan-be-yan yatar
- 12 Ey dil tağammül etmelidir cevr-i dil-bere
Tîr-i cefâsı her dem anıñ der-gümân yatar
- 82a 12 Müşkil bir iken oldu iki şimdi 'Abdiyâ
Koyunda gördüm ol mehle bir cevân yatar

63

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Şoğbeti 'uzlete tebdil edecek günlerdir
Keşreti vahdete tahvîl edecek günlerdir
- 2 Tatsıza tatlı demek oldu 'aşra mu'attâd
Zehiri bal ile te'vîl edecek günlerdir

- 3 Müft-i hârâne geçip ni‘met ehl-i himmet
Durmayıp ‘aşr-ı fî-taklîl edecek günlerdir
- 4 Kavline fi‘li mübâyin görünür gerdûnuñ
Gayret-i vehmini ta‘tîl edecek günlerdir
- 5 Kalmadı gitmege ‘âlemde tarîk-i eslem
Çekilip kûşeye tehlîl edecek günlerdir
- 6 Kâm almak ise maqşûduñ eger ‘âlemde
İltizâm ehlini taşşîl edecek günlerdir
- 7 Telh u şîrîni müsâvî görünür gerdûnuñ
Şükrü şâb ile temşîl edecek günlerdir
- 8 ‘Andelîbe görünür şimdi mürecceğ zâgân
Câhili âleme tafzîl edecek günlerdir
- 9 Eşkıyâyı çekerek me’men-i istişhâle
Şâdıq-ı devleti tezlîl edecek günlerdir
- 10 ‘Abdiyâ ‘âkıbet-i kâra bak etme ta‘cîl
Haqqıñı haşmıña te’cîl edecek günlerdir

64

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Gazel-i sâbıkı tebdîl edecek günlerdir
Eski efkârımı taḥvîl edecek günlerdir
- 2 Yine parmağına pırlanta yüzük taḥdı felek
Kıbrıs elmasını ta‘tîl edecek günlerdir
- 3 Sâha-i ‘âleme geldi yine bir tâze bahâr
Devleti gülşene temşîl edecek günlerdir
- 4 Ba‘de-mâ vefk-ı merâm üzre döner çarḥ-ı umûr
Her işi ehline tavşîl edecek günlerdir
- 5 Meslek-i şıdḳ u sedâd üzre gider ihvâna
Ḥidmet-i devleti taşşîl edecek günlerdir
- 6 Aşdıḳâyı çekerek me’men-i istişhâba
Ḥâyin-i devleti tezlîl edecek günlerdir
- 7 Bir zamân ‘aks-i kabza gider iken şimdi
‘Âlemi câhile tafzîl edecek günlerdir

- 82b 8 Mesned-i şadra reşîdü'l-vüzerâ geldi yine
Şıdk ile her işi tekmîl edecek günlerdir
- 9 Hândenâk oldu cihânîñ yüzü şimdi 'Abdî
Şükr-i Yezdân ile tehlîl edecek günlerdir

65

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Dil-berîñ var ise cevri âşıkın da âhı var
Va'z-ı ahvâl-i cihânîñ böyle resm ü râhı var
- 2 Var birer yüzden medâr-ı iftihârı herkesiñ
'Âşık-ı zârîñ da cânân nâmına bir şâhı var
- 3 Nice eyler dil taħammül ol büt-i nâzik-teniñ
Seng-i hârâya geçer bir ğamze-i cângâhı var
- 4 Eylemez dünyâ için şâh u vezîre ilticâ
'Âkıllıñ iki cihânda bir ulu Allâh'ı var
- 5 Etmege divân yerinde kaçd-ı ibtâl-i huķûķ
Ehl-i tezvîriñ iki şâhidle bir bi'llâhı var
- 6 Vaşla dâ'irdir sözü hep âşıkın ey dil-rübâ
Şanma bundan özge 'âlemde anıñ dil-h'âhı var
- 7 Dest-şûy-ı manşıb u mâl olsa da yok mu yeri
Çünkü 'Abdiyâ ğınâ-yı dil gibi bir câhı var

66

- Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*
- 1 Bâr-ı girân-ı cevri cihânı çeken bilir
Şîrin'iñ acı sözlerini Kûh-ken bilir
- 2 Sîh-i sitemde nice yanıp olduğun kebâb
Hûn-âb-ı eşki âteş-i 'aşka dökken bilir
- 3 Şad-pâre etdi şimdi bu peymâne-i dili
Bilmem niçindir anı o peymân-şiken bilir
- 4 Bâĝ-ı cihânda lezzet-i esmâr-ı vuşlatı
Gülzâr-ı 'aşka naħl-i niyâzı diken bilir
- 5 Sûd u ziyânı var mı bu maħşûl-i vuşlatıñ
Toħm-ı vefâyı şahñ-ı derûna eken bilir
- 6 Ķat'-ı emelde rütbe-i te'sîr-i hüzñüñü
Bâb-ı recâda vakf ile boynun büken bilir

7 ‘Abdî ne dürlü miñnet ile geçdi demleri
Dîvâr-ı çâr-bâğ-ı vişâli söken bilir

67

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

1 Ta‘n-ı raķîb ‘âşıkâ dağ-ı nihân olur
Âhîr bu dağ-ı şerha-i dilden ‘ayân olur

83a

2 Meşq-ı cefâya başladı tıfl iken ol perî
Böyle giderse fitne-i âhîr-zamân olur

3 İki taraflı olma amân ey firişte-hû
Şoñra raķîb ile aramızda kıan olur

4 Te‘şîr eder muvâfık olursa maķâma söz
Sihri-i helâl olsa da ‘aksi yalan olur

5 Hâmûş-ı ‘aşkı al da hayâle güzelce bak
Kıutr-ı zemîn gibi nice biñ cihân olur

6 Yokdur fuşûl-i erba‘a-i ‘aşkıda ıtırâd
Faşl-ı bahârı gelmeden ol hazân olur

7 ‘Abdî tennûr-ı ‘aşkıda yan gel şafâya bak
Bir dil ki yanık olmaya hâli yamân olur

68

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

1 Dem-be-dem zâhid beni ta‘zîr eder
Dûzahıñ ahvâlini tağyîr eder

2 Bâğda bülbül efendi harf-be-harf
Ders-i ‘aşkı dil-beri taķrîr eder

3 Mâ-cerâ-yı ‘aşkı bülbül eşk ile
Levha-i berg-i güle taķrîr eder

4 Şafha-i dilde hayâl-i dil-beri
Kıl kalemle ‘âşıkân taşvîr eder

5 Feyz-i bûy-ı zülf-i dil-berle şabâ
Bu dimâğ-ı cânımı ta‘fîr eder

6 Gerçi cismin mâhv eder pervâne lîk
Şem‘ ile cân u dilin tenvîr eder

- 7 Olamaz te'sîri 'aql u fiṭnatîñ
Cümle kârı şîve-i taḳdîr eder
- 8 Vaz'-ı nâdân ile incinmem velî
'Ârifîñ daḥli dile te'sîr eder
- 9 'Âkıbet şîvenger-i efsûs olur
Şol ki vaḳt-i fırşatı te'hîr eder
- 10 N'ola olsa ḥân mân sûz-ı helâk
Kim ki her gördüğünü tekdîr eder
- 11 Bir gün olur ki 'adûnun cânına
Nevk-i 'âhım 'Abdiyâ te'sîr eder

69

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Olmasaydı ger felekde mâyil-i aḡyâr-ı yâr
Kûşe-i mihnetde ḳalmazdı dil-i ḡam ḥ'âr-ı ḥ'âr
- 83b** 2 'Âḥir olduñ maḥrem-i ḥalvet-serây-ı düşmenân
Etmedi ḥayfâ saña şarf etdigim efkâr-ı kâr
- 3 Lâne-sâz-ı naḥl-i gül olsun yine zâḡ-ı siyâh
Çok mudur eylerse her dem bülbül-i gülzâr-ı zâr
- 4 Lerzenâk oldum görünce zülf-i pîç-â-pîçini
Görse dehşet-yâb olur her zinde vü bîmâr-ı mâr
- 5 Bir zamânda geşt-i şahrâ-yı firâḳ etsem n'ola
Nâ-revâ olmaḳ der-i dildârda her-bâr-ı bâr
- 6 Eylemem hergiz tefevvüh nuḳḳ-ı nâ-hem-vâreyi
Bundan eyler nüktedân şîve-i eş'âr-ı 'âr
- 7 Şehr-i İstanbul ḡuyâ mihverimdir 'Abdiyâ
Üstüne devr ederem gerdûne-i devvâr-ı vâr

70

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 1 Hâmûn-ı 'aşḳ meslek-i merdân-ı Ḥudâ'dır
Merdân-ı Ḥudâ sâlik-i minhâc-ı hüdâdır
- 2 Ebnâ-yı Ḳays u Vâmıḳ u Ferhâd-ı Kûh-ken
Meskûn-ı ḳurb-ı mey-kede-i 'aşḳ u hevâdır
- 3 Da'vâ-yı fazl u dâniş ile zâhid-i ḥod-bîn
Mehcûr-ı luṭf-ı maşṭaba-i zevḳ u şafâdır

- 4 Ey şeyh-i şehri ehl-i harâbâta ilişme
Mecnûn-ı 'aşka mey-kedemiz dâr-ı şifâdır
- 5 'Abdî hemîşe bülbül-i hâmem bu bâğda
Şeh-nâme-h'ân-ı menkabet-i ehl-i fenâdır

71

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 İstikâmet ehlini mümtâz eder
Tâlibi mahrûm-ı maṭlab az eder
- 2 Dâneçîn-i irtikâb olma amân
Murğ-ı rûḥ maḫşadiñ pervâz eder
- 3 Hulf-i va'd-i istikâmet lâ-yecûz
Merd-i kâmil va'dini incâz eder
- 4 El-cenâbın fi's-şıdḳ ile kâili
Dem-be-dem insâna keşf-i râz eder
- 5 Gerçi derler doğrunuñ yoḫdur yeri
Baḫse koymaz dil bunu ifrâz eder
- 6 Meyl eder erbâb-ı şıdḳa 'âkıbet
Şâhid-i maṭlab ne dem ki nâz eder
- 7 İstikâmet nâmına nazm eyledim
Bu sözü 'Abdî kime ibrâz eder

72

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 84a 1 Söyle zâhid neş'e-i mey gül-gül-i mînâ nedir
Rind-i dâna-dil ile bu etdigiñ gavgâ nedir
- 2 Şafḫa-i sînemde pinhân ederim derken 'aceb
Râz-ı 'aşkı şimdi böyle 'âleme ifşâ nedir
- 3 Öyle garḳ-ı lücce-i girdâb-ı hayret olmuşum
Bilmezem ben şorsa sâ'il sâhil ü deryâ nedir
- 4 Luṭfuñu görmekdedir ancak raḳîb-i küştenî
Bu degil de 'âşık öldürmek e zâlim yâ nedir
- 5 Ḳavliñi fi'linle tekzîb etmede ehl-i rumûz
Çünkü 'aşḳ-ı yârdan geçdikse bu sevdâ nedir
- 6 Müftî-i 'aşḳ u hevâdan vaşla dâ'ir el-cevâb
Mezheb-i 'aşḳ üzre ḫaḳḳıñ yoḫ ise da'vâ nedir

- 7 Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdiyâ
Peyrev-i kilik-i Fuzûlî olmaga ma‘nâ nedir

73

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Murğ-ı dil uçdu yine bir konacak lâne arar
Hâl-i cânâmı hayâle getirip dâne arar
- 2 Var mı bir dem ki rakîbi burada bulmayalım
Ser-i kûyunda sefhiñ işi yok yâ ne arar
- 3 Âşiyânın yitirip bülbül-i şûrîde mizâc
Dâr-ı ğurbetde benim gibi o da hâne arar
- 4 Kays-ı dil düşdü yine deşt-i hevâ vü humûma
Sûz-ı hasret ile Leylâ'sını her yane arar
- 5 Züll müdür ‘aşıkâ yârin aramağ ‘âlemde
Gül ü bülbül ‘alev-i âteşi pervâne arar
- 6 Düşeli vâdi-i hicrân u firâk-ı yâra
Dem-i vuşlatdaki zevki dil-i dîvâne arar
- 7 ‘Acabâ zülf-i dil-âvîzine mi kullanacak
Müje-i çeşm-i terimden sıkı bir şâne arar
- 8 O perî şunmada her nâ-kese câm-ı ser-şâr
‘Âşık-ı zâra gelince tehî peymâne arar
- 9 ‘Abdiyâ sen ne ararsın ‘acabâ ‘âlemde
Zâhidân şavma‘a uşşâğ da mey-hâne arar

74

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Bu bahâristân-ı ‘âlem bir zamânı bekliyor
Berg-i sebz-i şâh-ı gül vaqt-i hazânı bekliyor
- 2 Bir elinde sehm ü kavs ü bir elinde hançeri
Ğamze-i hûn-h’âr ol kaşı kemânı bekliyor
- 84b 3 Pâsbândır ‘ârız-ı gül-gûnuna zülf-i siyâh
Mâr-ı pîçide yine künc-i nihânı bekliyor
- 4 Ol ğazâl-i vahşeti şahrâ-yı hüsnu şayd için
Nice şayyâd-ı zamân cây-ı kemânı bekliyor
- 5 Cânını cânâna teslîm etmek için rûz u şeb
‘Âşık-ı dil-haste devr-i âsumânı bekliyor

- 6 Pâyına rîzân için eşk-i dil-i âvâremi
Dîde-i hûn-bâr-ı ol nahl-i revânı bekliyor
- 7 Leyle-i vuşlatda hâk-i pây-ı yâre ‘arz için
Bir sözüm var ‘Abdiyâ şahın-ı cinânı bekliyor

75

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Bozulmuş bâğ-ı ülfet bir gözü bâdâmı kalmışdır
Çemenzâr-ı vefâ-yı dil-berîñ bir nâmı kalmışdır
- 2 Yıkılmış kubbe-i mey-hâne-i mihr ü meveddet kim
Ne sâkî-i gül-endâmı ne de bir câmı kalmışdır
- 3 İler tutar yeri kalmış mı bak bu atlas-ı çarhıñ
‘Uyûb-ı nâsı setre perde-i aḡşâmı kalmışdır
- 4 Ne luḡfundan haberdârız ne ḡahrından mükedderiz
Bu dehr-i bî-ḡarârıñ sâde şubḡ u şâmı kalmışdır
- 5 Silindi ârzû-yı mâ-sivâ hep levḡa-i dilden
Vişâl-i yâre dâ’ir bir ḡayâl-i ḡâmı kalmışdır
- 6 Dil-i ber-geşte-hâne olmaḡa eglence ‘âlemde
Geçen eyyâm-ı zevḡiñ yalıñız evhâmı kalmışdır
- 7 Ḥalâvetden eḡer görmem cihânda ‘Abdiyâ şimdi
Faḡat çarḡ-ı le’îmiñ gerdiş-i eyyâmı kalmışdır

76

- Mef’ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün*
- 1 Meyl-i zenân âdeme rehzen degil midir
Sicne ḡoyan da Yûsufu bir zen degil midir
- 2 Zülf-i siyâh u ‘ârız-ı âl-i bütân ile
Çarḡıñ cefâsı baña mülevven degil midir
- 3 İslâḡ-ı ḡâle ḡûşiş olunsa çî fâ’ide
Kevnin fesâdı emr-i mîḡât degil midir
- 4 Taḡyîr Sebâ melik bâ’iḡ olan cevır ü i’tâḡ
Te’ḡîr-i ḡahr-ı ehl-i sitemden degil midir
- 5 Çarḡıñ hemîşe farz edelim intîḡâmını
Bu dâne-i vücûda degirmen degil midir
- 6 Sî-pâre-ḡân ebced iken şimdi zâhidâ
İrşâd-ı nâsa ḡalksan erken degil midir

- 85a 7 Dil-beste-i metâ‘-ı cihân olma ‘Abdiyâ
Bu gîr ü dâruñ âhîri şîven degil midir

77

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Ğıybet-i dîdâr ile şubh-ı murâdım Şâm'dır
Rûz-ı rûşen inkisâf-ı mihr ile aḥşâmdır
- 2 İhtiyâr-ı dil degil böyle beni ser-mest eden
Sâkı-i bezm-i şarâbıñ etdigi ibrâmıdır
- 3 Sûdmend olmaḳda gördüm her ne gördümse ziyân
Nâbe-sâmânı baña sermâye-i ârâmıdır
- 4 Devr-i ebvâb-ı kibâr etsin hemân şevḳ u tarab
Ez-ezel eglencemiz bâzîçe-i âlâmıdır
- 5 Maḥrem-i nâdân olup şimdi Züleyhâ-yı ‘atâ
Yûsuf-ı Ken‘ân-ı dâniş ba‘de-mâ gümnâmıdır
- 6 Olduğum yetmez mi ser-mest-i şarâb-ı imtinân
Sâkı-i dehrıñ elinden içdigim bir câmdır
- 7 Berg ü bâr-ı mâ-sivâ şimdi gözümden ‘Abdiyâ
Maṭmah-ı enzârımız bir dîde-i bâdâmıdır

78

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Saḳf-ı mînû südde-i cânândan a‘lâ mıdır
Naḥl-i Tûbâ ḳadd-i dil-berden daḫi bâlâ mıdır
- 2 Zâhidâ hulviyyetin ârz etdigiñ şehri-i bihişt
Şehd-i zehr-âlûd-ı ‘aşḳ-ı yârdan ehlâ mıdır
- 3 Nûrdan maḥlûḳ olan merdi vü gülcân-ı cinân
Sevdigim cânândan mümtâz u müsteşnâ mıdır
- 4 Nâ-revâ yekşân tutmak mihri rûy-ı yâr ile
Şubh-ı şâdıḳ subh-ı kâzible ‘aceb hem-pâ mıdır
- 5 Gâh luṭfun gâh ḳahrın görmede ehl-i hevâ
Ḳalb-i cânân penbe vü yâ şaḫra-i ḫârâ mıdır
- 6 Her ne dersem gûşuma lâ lâ şadâsı ‘aks eder
Ey perî ‘ meşḳ etdigin mektebde ḫarf lâ mıdır

7 Farq olmaz ‘Abdiyâ ehl-i haqîkatle mecâz
Kaysîñ âyâ sevdiği Leylâ mıdır Mevlâ mıdır

79

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

1 Şeyhiñ mürîde ‘aşkı benim de o yâradır
Zâğın şitâya meyli hazâniñ bahâradır

2 Görmem felekde qadrini erbâb-ı dânişîñ
Halkıñ hücûmu zâta degil i‘tibâradır

85b 3 Şu ihtilâl hâli gören ehl-i bî-nîşin
Göñlü lihâb-ı gayret ile pâre pâredir

4 Bu hâle çok mu ben de kabartsam kulağımı
Eden harîş-i gürbeleri şavt-ı fâredir

5 Bağlandı esb-i tâzî şıtablı haqârete
Bu yapılan sürûc-ı müzerkeş hımâradır

6 Kâr-ı cihân-ı terk ile şıhhat-pezîr olur
Bîmârı himye eylemede başka çâredir

7 ‘Abdî şakin sen de gezend-i ‘umûmdan
Mûrun hemîşe qaşdını zann etme mâradır

80

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

1 Bezm-i ‘ıyş u ‘işrete gördüm bu şeb âmâdedir
Dest-i sâkîde dönen mînâ kadehle bâdedir

2 Çok zamândır kâmet-i cânâna etmezdim nigâh
Şimdi gördüm serv-i bâğa ârz-ı istignâdadır

3 Bâde-i aşk ile ser-mest-i şafâ der-ümmetiz
Miñnet-i renci hımârıñ bâde-i mînâdadır

4 Kaşlarındır baña mihrâb-ı perestiş ey perî
Secdegâhım şanma câmi‘de ser-i seccâdedir

5 Buldum âhir cilvegâh sîne-i bî-kînede her
Maţlabım ne ‘âlem-i bâlâda ne gâbrâdadır

6 Kalmamış bu bezm-i ‘âlemde esâfilden biri
Kimi sorsan yâ emîr ü yâ efendi-zâdedir

7 Mâ-cerâ-yı hâl u mâzî hep bilindi ‘Abdiyâ
Şimdi çeşm-i intizârım va‘de-i ferdâdadır

81

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 O mâhı şanma ki bâğa tehî vü sâde gelir
Elinde sâğar-ı mînâ içinde bâde gelir
- 2 Degil lisânıma almağ hayâle sığmaz iken
Vişâl-i yâr-ı hemîşe âceb ki yâda gelir
- 3 Çekerdim altına rahş-ı semîn-i gerdûnu
Fezâ-yı gülşene ammâ o meh piyâde gelir
- 4 Zuhûr eder eşer-i ihtilâl-ı şûr-engîz
Ne dem ki bezm ü vişâle 'adû ziyâde gelir
- 5 Cefâ-keşân-ı cihândan 'abeş ümîd-i 'atâ
Miyân-ı ülfete revnağ dem-i şafâda gelir
- 6 Bulur belâsını bir gün 'adû-yı fitne-mizâc
Yoluna etdiği anıñ dem-i cezâda gelir
- 86a 7 Seherde gelmege söz verse 'Abdiyâ ol şûh
Civâr-ı hâne-i vaşla pey-i 'âşâda gelir

82

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Hezâr şun' u hüveydâ velîkin o birdir
Te'addüd etse de mecrâ cihânda şu birdir
- 2 Netîce vahdete müncerr olur umûr-ı cihân
Kıyâs-ı rikâat ile gör kim nîm-i dû birdir
- 3 Eder Humâ gibi pervâz Kâf-ı tevhîde
Me'âd u merci'-i lafz-ı zamîr-i hû birdir
- 4 Dü-reng olur ise de bizâ'-ı kudret-i Hâk
Beyâz penbe ile hep siyâh mû birdir
- 5 Muḥâtabına nihâyet yoğ ise de 'Abdî
Me'âli hikem-i celîl ü âmenû birdir

83

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Ḥubûbât-ı vücûdu maḥv eden ḥükm-i kazâ birdir
Hezârân-der-hezârân dâne seng-i âsiyâ birdir
- 2 Nümâ-baḥş-ı hayât-ı 'âlem eyler anları birlik
Fuşûl-i erba'a zâhirde zıdd u bâtına birdir

- 3 Raşad-bînân-ı encüm gerçi ‘âcizdir şümârından
Velîkin merkezinde mihver-i devr-i semâ birdir
- 4 Anıñ'çün kıblegâh-ı ehl-i tevhîd oldu ‘izzetle
Ziyâret-h`âhı bî-had ise de beyt-i Hudâ birdir
- 5 Olanlar ğarķa-i hîz-âb-ı tevhîd-i Hudâ derler
Bu geşt-i gâh-ı baħr-ı ma‘rifetde nâ-Hudâ birdir
- 6 Reh-i nâ-müsteķîm-i zerre ‘azm ile bulunmaz Hâķ
Be-nâm-ı ‘aşķ u sevdâ râh-ı feyz-i ihtidâ birdir
- 7 Egerçi hâver ü baħter-i ârıza nihâyet yok
Fe-emmâ ‘Abdiyâ mihr-i münîr-i pür-ziyâ birdir

84

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Merd-i huşyârıñ felekde şanma bir ğavğası var
Her işi andan bilir ğâyet büyük Mevlâ’sı var
- 2 Hey’et-i ‘uzmâya seng-endâz-ı ta‘n olmaķ neden
Mu‘terizler zann eder mi bu işiñ ma‘nâsı var
- 3 Müctehid eyler hemîşe geh şavâb u geh haķâ
Bunda erbâb-ı kelâmıñ böyle bir imzâsı var
- 4 Var ise eczâ-yı hey’etde biraz haķ-nâ-şinâs
Devletiñ binlerce şâdık merd-i müstesnâsı var
- 86b 5 Merd-i dânâ ‘âķıbet-endiş olur her kârda
Herze-ğûluk etmeniñ maħzûru lâ-yuhsâsı var
- 6 ‘Arz-ı ma‘lûmât-ı bî-ma‘nâ ne lâzım ey faķîh
Dâr-ı tedrîsi cihânıñ nice bin mollâsı var
- 7 Şarf-ğîr-i daħl ü ta‘n olmaķda görmem fâ’ide
‘Abdiyâ her i‘tirâziñ soñra biñ ammâsı var

85

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Gelicek mâh-ı Muħarrem dil-i sûzân ağlar
İttişâl eylese âteş ile biryân ağlar
- 2 Mâ-cerâ-yı dem-i evlâd-ı Resûl’ü añıcak
Dâmen-i haşre deĝin dîde-i devrân ağlar
- 3 Şanma surh-ı şafaķ-ı mihr-i felekdir ĝörünen
Her seher hûn-ı Hüseyn ile ĝüneş ķan ağlar

- 4 Yine müncer olacaktır görülür hâl-i Yezîd
Bi'r-i Gayyâ'da aña dîde-i şeytân ağlar
- 5 Öyle mel'ûn cefâ-pîşedir ol kâfir kim
Etdigi işlere bi'l-cümle Müselmân ağlar
- 6 Yalnız ben degilim âh o sefihîñ işine
İns ü cîn ü melek ü hûri vü gılmân ağlar
- 7 Yutduğu kanları bu derd ile rîzân ederek
Kûşe-i gamda yatıp la'l-i Bedehşân ağlar
- 8 Şıla-i lafz-ı Yezîd olacağına nefret edip⁶³
Aña üstâdâne la'net bile her an ağlar
- 9 Bendegânı der-i sâdât-ı kirâma 'arz et
'Abdiyâ nuḡk-ı hazînim ile yârân ağlar

86

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Dilde te'sîr-i gamı dûçâr-ı hicrân ol da gör
Zûr-ı derdi mübtelâ-yı 'aşk-ı hûbân ol da gör
- 2 Ey olan mest-i mey-i engûr ser-mestî nedir
Âteş-i seyyâle nûş-ı aşk-ı cânân ol da gör
- 3 Añma zâhid ikide birde 'azâb-ı dûzaḡı
Nâr-ı 'âlem-gîr-i firḡat ile sûzân ol da gör
- 4 Çekmeyen bilmez cihânîñ cevri-tâḡat-sûzunu
Ey dil-i âzâde gel maḡkûm-ı nâdân ol da gör
- 5 Baḡ ne istiḡkâli nâzikle olursa mündefî
Hâne-i aḡbâb-ı İstanbul'a mihmân ol da gör
- 6 Pend-i Mûsâ sûd-baḡş-ı i'tirâf olmaz saña
Ey raḡîb-i nâ-sezâ Fir'avn'a Hâmân ol da gör
- 87a** 7 'Abdiyâ mümkün mü olmaḡ şâne-gîr-i intizâm
Fikri-zülf-i yâr ile bir kez perîşan ol da gör

87

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Raḡîb-i nâ-sezâdan kâle gelmez iştikâmız var
Cedelgâh-ı cihânda bir bilinmez iddi'âmız var

63

Vezin hatası yapılmıştır.

- 2 Felek-âzürde hâl-i reşk ü garîm olmasın artık
Dü-‘âlemde ne ağıyâr u ne yâr-ı dil-rübâmız var
- 3 Hüdeng-i âhımızda kalmamışsa şimdilik te’sîr
Cihânı garķ-ı seyl-i hûn eder eşk-i du‘âmız var
- 4 Egerçi var ise şeyhiñ semâ‘ı zâhidiñ zühdü
Bizim de ez-ezel maḥv-ı vücûd-ı mâ-sivâmız var
- 5 Miyânın mûya kaddin serve teşbîh eyledik ammâ
Velev ki kıl kadar da olsa besbelli ḥaṭâmız var
- 6 Kõ olsun şuffe pîrâ-yı şafâ âlûde-dâmenter
Bu deyr içre bizim ancak bir eski bûriyâmız var
- 7 Teselsülde bıraktık baḥş-i zülf-i dil-beri âḥir
Ne ḥikmet ‘Abdiyâ böyle uzun bir mâ-cerâmız var

88

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Ne şahrâ-yı sa‘âdetden eser bir rûzigârım var
Ne gülzâr-ı vefâda serv-kadd bir gül-‘izârım var
- 2 O rütbe tîşedâr-ı infî‘âlim etdiği vaz‘a
Elimden gelse çarḥı yıkmağa şad-ictisârım var
- 3 Bahâristân-ı ‘âlem kem-bahâ bâzâr-ı fikrimde
Gül-i tevḥîd-perver dil gibi her dem bahârım var
- 4 N'ola geşt-i seyâhatgâh-ı şahrâ-yı cihân etsem
Dilimde ḥ‘âhiş ü sevdâ elimde ihtiyârım var
- 5 Kõ seng-endâz-ı ta‘n u daḥl oladursun baña zâhid
Benim pîr-i muğân yanında kadr ü i‘tibârım var
- 6 Egerçi eylerim pîr-i muğâna ser-fürû ammâ
Geline zâhid-i ḥod-bîne temkîn ü vaḳârım var
- 7 Berâber ‘Abdiyâ ‘indimde vaşl u hicr ü şevķ u ğam
Ticâretgâh-ı ‘âlemde ne nef‘ ü ne ḥasârım var

89

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 ‘Âfet-i ‘aşķ u muḥabbet ‘âşıkça hicrândır
Hırmen-i şabra bu ḥâlet âteş-i sûzândır
- 2 Hân mân-sûz-ı felâket olmuşum bu deyrde
Yâra ancak armağanım berg-i sebz-i cândır

- 87b 3 ‘Âşık eyler dâ’imâ hicrândan bâk ü hirâs
Zâhidin efkârı da endîşe-i îmândır
- 4 Mâl u câh olmaz hıredmendâne bâdî-i gurûr
Zâta revnağ-bağş olan sermâye-i ‘irfândır
- 5 Nefha-i bülbül yaçar pervâneyi şem‘ oduna
Ehl-i ‘aşkıñ i‘tibârı gayret-i akrandır
- 6 Olmasın mı Cennet-i vuşlatdan Âdem hîç dûr
Hâşılâtı mülk-i ‘aşkıñ dâne-i hicrândır
- 7 Sa‘y ü gayretle olur mu ‘Abdiyâ şûret-pezîr
Şâ‘iriyyet âdeme mevhûbe-i Sübhân'dır

90

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Deyr miyânı cân yolunca şanma ber-ğurdâr olur
Ser veren sevdâ-yı ‘aşkıñla seniñ serdâr olur
- 2 Ol kadar mebzûldür mey-hânede feyz ü nemâ
Bir çadeğ meyle kişi taht-ı Cem'e hünkâr olur
- 3 Gönlüm âvîzende-i giysû-yı dil-berdir müdâm
Tâ ezelden ehl-i Hağ Manşûrveş berdâr olur
- 4 Âdemi havf-ı cezâ işlâh eder yoksa şehâ
Hâline kalsa melik de zâlim ü gaddâr olur
- 5 Tıfl iken girişmede nâz u kirişme şarfına
Böyle giderse o şûhuñ gamzesi sehhâr olur
- 6 Mest ü mağmûr oldu yine dîde-i hûn-rîz-i yâr
Hâne-i zâlim hemîşe böyle târ u mâr olur
- 7 ‘Abdiyâ vermez tabîbiñ verdiği dârû şifâ
Derdime merhem vişâl-i yâr-ı şîvekâr olur

91

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Ne fevka'l-âde dârât u ne taht u baht u genc ister
Göñül hem-bezm-i vaşla olduğum cânâmı genc ister
- 2 Çabûl etmez her olur olmazı bezminde ol âfet
Mezâyâ-yı vişâli fark eder bir nükte-senc ister

- 3 Niyâz etmeksizin âgûş-ı vaşla gelme ey meh-rû
Tabî'at ehl-i 'âşık yârini pür nâz u günc ister
- 4 Hele bir yaña günc u 'işve istignâ delâl ü nâz
Ruḥ-ı dil-berde gönülüm zülf-i zülfünde şikenc ister
- 5 Façağ isterse ister merd-i dâna ru'yet-i dîdâr
Ne dünyâyı ne de ârâyiş-i dehr-i sipenc ister
- 6 Raḳîbe merḥamet 'aynı haṭâ şer'-i muḥabbetde
Segin cânı hemîşe miḥnet ü âzâr u renc ister
- 88a 7 Biri sâḳî iki raḳḳâş iki a'zâ ile 'Abdî
Bu şeb bu bezm-i 'aşḳ u ülfetiñ erkâmı penc ister

92

- Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün*
- 1 Keyf-i bîmâr-ı hevâ neş'e-i gamla düzelir
Ḥâne-i cevr ü sitem yine sitemle düzelir
- 2 Rütbesi dîn olan örter kiberânın 'aybın
Raḥne-i haṭṭ-ı celî ince ḳalemle düzelir
- 3 'Arz-ı dîdâr verir gerçi letâfet ammâ
Meclis-i 'ıyş u ṭarab sâḡar-ı Cem'le düzelir
- 4 Na'ş-ı Ḳejdüm'le olur tîşe-i dârû-yı şifâ
Dil-i mecrûḥ hevâdâr-ı elemle düzelir
- 5 Şu'le-engîz-i maḳâmât seḥâ olmalıdır
Perde-i evc-i kerem şanma negamla düzelir
- 6 Pâyına eşkimi dökdükce şımardı cânân
Berg-i pejmürde-i gül rîziş-i nemle düzelir
- 7 İḥtilâl üzre gider böyle umûr-ı 'âlem
'Abdiyâ keşmekeş-i ḥalk 'adem ile düzelir

93

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
- 1 Egerçi lâle-ḥaddân-ı cihân şîrîn-edâlardır
Velî cânânıma nisbette bî-berg ü nevâlardır
- 2 Mey-i cân-perver 'aşḳın ile ser-mest-i mübâhâtım
Cem ü Keyḥüsrev ü Behrâm 'indimde gedâlardır
- 3 Hele geçdim senâ-ḥâni-i yâr u ta'n-ı a'dâdan
Beni mehcûr-ı dîdâr eyleyen bu mâ-cerâlardır

- 4 Nifâk u gamz ile sermâyedâr-ı iftîhâr olduñ
Medâr-ı rif`atîñ zann etme zâhid bu riyâlardır
- 5 Perîşânî-i ahvâl-i cihâna ‘illet ü bâ‘is
Zebân-ı nâ-ehilden ser-nümâ olan haţâlardır
- 6 Silindi levh-i dilden şimdi ümmîd-i vefâdârı
Döner ellerde evrâk-ı perîşân-ı cezâlardır
- 7 Şikâyet eylemem bîgânelerden ‘Abdiyâ hergiz
Baña bu cevri ü sâ mân-sûzu eden âşînâlardır

94

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Ne câh u mâl u ne luţf-ı şeh-i rû-yı zemîn ister
Göñül âşüfte-i sevdâ olup bir meh-cebîn ister
- 2 Fedâ-ender-fedâdır râh-ı ‘aşk-ı cân-fezâsında
Ne dem ki hân u mân u cism ü cânım nâzenîn ister
- 88b 3 Egerçi dest-şûy-ı mâsivâ olmak kolay ammâ
O büt bir de özüm ile bî-muhâbâ ter-evîn ister
- 4 Dem-â-dem etmede cevri-i taħammül-sûzunu efzûn
Giderse böyle bâm-ı çerh-ı âh-ı âteşîn ister
- 5 Ne isterse baña yaptırdı gerdûn-ı cefâ-perver
Döner şimdi serim üstünde bir de âferîn ister
- 6 Nedir bilmem o istiğnâ-perestiñ kâm-ı dil-h`âhı
Ne ketm-i ‘aşk u sevdâ vü ne feryâd u enîn ister
- 7 Ne mümkün ‘Abdiyâ tâkat getirmek lahm u şahm ile
Bu cevri-i cân-hırâş-ı dehre cism-i âhenîn ister

95

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Server-i ehl-i dili ‘ârif-i derrâk seçer
Kâdr-i dürr ü güheri zerger-i çâlâk seçer
- 2 Kıl u kâl etmededir fikri giriftâr-ı melâl
Hağ ile bâtılı inşâf ile idrâk seçer
- 3 Bilemez gelse de Rîstû vü Felâtûn-ı zamân
Nükte-i ‘aşk-ı dili ‘aşk-ı gamnâk seçer
- 4 Ne bilir olmayan âlüfte-i ‘aşk-ı cânân
Zahm-ı tîr-i müjeyi sînesi şad-çâk seçer

- 5 Bî-ṭaraf tebrie-i zîmmet eder her işde
Şîve-i bûd u ne-bûdu kes-i bî-bâk seçer
- 6 Bilir aḥvâlimi germâ be-nişîn-i ‘irfân
Pâk u nâ-pâk teni kîse-i dellâk seçer
- 7 ‘Abdiyâ böylece zann etmede kûteh-bînân
Ma‘bed ü mey-kedeyi sâgar u misvâk seçer

96

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Egerçi mâ-sivâ ta‘bîr ederler mâsivâ yokdur
Zamîr-i muzırr-ı hû var iken hümle hümâ yokdur
- 2 Ḥakâyık bîn-i tevḥîd-i Ḥudâ îmâ eder böyle
Vücûd-ı muṭlakı bir bilene arz u semâ yokdur
- 3 Varınca zerreden mihr-i cihâna bir bütün eşyâ
Ser-â-ser gevher-i vâḥiddir ammâ âşinâ yokdur
- 4 Dedi maḥv-ı vücûdun kâ‘ili bezm-i hüviyyetde
Ne ise hep odur demekde insâna ḥaṭâ yokdur
- 5 ‘Abeş derd-i firâk-ı yârdan bu iştikâ ‘âşık
Nigâh-endâz-ı diḳkat ol ki hicr-i müşteka yokdur
- 6 Niçe yüz biñ senâver garqa-i merc-i helâk oldu
Bu baḥr-i ma‘rifetde ibtidâ vü intihâ yokdur
- 89a 7 *Hüve'l-evvel hüve'l-âḥir hüve'z-zâhir hüve'l-bâtın*⁶⁴
Heme eşyâ odur ‘Abdî Ḥudâ’dan mâ-‘adâ yokdur

97

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

- 1 Raḳîb-i fitne-mizâcı kenâr-ı ‘ıyşe çeker
Dil-i nizârımı dil-ber alır da şişe çeker
- 2 Kemend-i ‘uzlete bağlar umûr-ı dîdeleri
Zamâne zümre-i nâdânı cümle işe çeker
- 3 Merâm-ı feyz ise şâf-ı kibâra ol ḥâzır
İmâm nakz u ḥûda yakîni pîşe çeker

⁶⁴ هو الاول هو الاخر والظاهر والباطن

O, ilktir (kendisinden önce hiçbir varlık yoktur), sondur (kendisinden sonra bir varlık yoktur). Her şey yok olurken, o kalacaktır, zâhirdir (delilleriyle varlığı gün gibi açıktır), bâtındır zâtının hakikati gizlidir, akıllar onun özünü idrak edemez), o her şeyi bilendir. (Hadîd, 57/3). (Yılmaz, 1992: 72)

- 4 Dimâ'-i fâside-i tab'ı etmeli ıslâh
Tabîb cism-i marîzi görünce şişe çeker
- 5 'Afif-i pister-i kemhâ-nişîn-i râhatdır
Hıyânet ehli cezâsın bulur hemîşe çeker
- 6 Mizâcî nâzik ü şîrîn-zebândır ammâ
Geline şöhet-i vaşla o mâh tîşe çeker
- 7 Çeker zümre-i ağıyârı halvet-i vaşla
Sinân-ı gamzeyi 'Abdî-i sîne-rîşe çeker

98

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Meslek-i ebleh-firîbân giderek bir dîn olur
Kavl-i nâ-hem-vâr ehl-i mefsedet-âyîn olur
- 2 Seyf-i meslûl-i sühandir hâmî-i mülk-i cihân
Tîg-ı bürrân-ı belâgat tîgden keskin olur
- 3 Bu muhayyez ıztırâb olur deñiz-ğas-pâreden
Görse muğbil müstemendi cebhesi pür-çîn olur
- 4 Ben du'â-gûy-ı helâkiñ ölmeden evvel raqîb
Bir ağızdan 'âşıkân h'ânende-i âmîn olur
- 5 Bir zen-i şad-âşinâdır rûzigâr-ı nâ-bekâr
Herkesiñ kâlâ-yı 'ömrü qahbeye kâbîn olur
- 6 Fikr-i vuşlat zevk-ı vaşl-ı yâra olsun mu bedel
Hûlyâ-yı mâlla müflisi naşıl zengîn olur
- 7 Behremend-i devlet-i tevhîd olur mu 'Abdiyâ
Şol ki mir'ât-ı vücûda nâzır u hod-bîn olur

99

- Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün*
- 1 Bezme geldi yine bir yosma-kıyâfet dil-ber
Havf-ı tîg-ı nigeği ile Nerîmân ditrer
- 2 Pertev-i hüsnüñe hasretle bakar mihr-i felek
Tâb-ı ruhsârı eder çehre-i mâhı muğberr
- 89b 3 Pey-rev-i dem-be-dem-i 'aşk u hevâsı gerdûn
Âteş-i reşk ile sûzendesi mihr-i hâver
- 4 Oldu sâgar-ı be-kef bâde-i 'işret ammâ
Dil-i dîvâne ise bâde-i vuşlat ister

- 5 Nûş ederdi o perî kâse-i ser-şâr-ı meyi
Bende hûn-ı dil-i mecrûhumu sâgar sâgar
- 6 Vuşlat-ı va‘de işâret mi eder yâ hicrin
Geh gelir geh gücenir meclise ol meh-peyker
- 7 ‘Abdiyâ pey-rev-i rüşdî-i sühân-gû olduñ
Okusun nazm-ı dil-âvîzimi etsin ezber

100

- Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
- 1 Zann etme zevk-ı vuşlatı şâh u gedâ bilir
Sâgar be-dest-i ‘aşk olan ehl-i vefâ bilir
- 2 Çâh-ı helâke mûru fütâde eder cenâh
Hadden ziyâde rif‘ati ‘âkıll belâ bilir
- 3 Bîmâr-ı kâm zor ile olmaz şifâ-pezîr
Sabr u qarârı derdine dâna devâ bilir
- 4 Halk-ı cihâna belki baña olmadı ‘ayân
Râz-ı nihân-ı sînemi ancak Hudâ bilir
- 5 Kankı sularda lenger atar fülke-i emel
Keştî-süvâr-i hikmet olan nâ-Hudâ bilir
- 6 Etmem güzâf-ı zâhid-i hod-bîne iltifât
Sırr-ı kazâ-yı hâlık-ı arz u semâ bilir
- 7 ‘Abdî dilimde sakladığım dürr ü güheri
Ne halk u ne mîr ü ne de pâdişâ bilir

101

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Şulûh-ı vaqt hecâda dest-i kûteh pâ-yı leng ister
Sa‘âdet şanma dünyâda sitiz ü harb u ceng ister
- 2 Semend-i ser-keş-i efkâra dizgin etme bu rütbe
Gelince mevķif-i lağzîdeni anda direng ister
- 3 Erilmez bir yere erdirdiler tedbîr-i dünyâyı
Emel sâ mân u şervet ise taklîd-i Fireng ister
- 4 Şikest etmez hele merd-i hîredmend olsa da bârîk
Miyân-ı bezm-i ülfetde nigâh-ı pâleheng ister
- 5 Görülmezse eger hüsn-i eşer ‘arz-ı müdârâda
‘Adû-yı kîne-cûya hamle-i şîr ü peleng ister

- 6 ‘Adû hakkında fevt-i fırsatı men‘ eyledi hikmet
Ser-i mâr-ı münakkaş darbe-i cân-sûz-ı seng ister
- 90a 7 Esâs-ı cümle eşyâ birdir ammâ merkeb-i gerdûn
Şeb-i rûza müşâbih bâr-ı püştün iki deng ister
- 8 Denir mi şafha-i arzıñ ağan her nehrine bir Nîl
Bu mışr-ı kâ’inât içinde Nîl olmak niheng ister
- 9 Berây-ı hıfz-ı âsâyîşe şeh ‘Abdü'l-Azîz-âsâ
Serîr-i şaltanatda merd-i sâhib-nâm u neng ister
- 10 Bu tîğ-i cân-sitân-ı nuḡkumâsâ ‘Abdiyâ göñlüm
Şikâf-ı sîne-i a‘dâya işler bir ḡadeng ister

102

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Ne zabt-ı ‘âleme ne ‘âlemi âbâda gelmişdir
Cenâb-ı Cem cihânda bâdeyi icâda gelmişdir
- 2 Begenmez degme bir şeh ü kûrânıñ hûb-rûyânın
Göñül şimdi bilâd-ı felâḡ u nev-şâda gelmişdir
- 3 Felek bir tarz ile âzâde-dil etdi beni şöyle
Ne bîdârîde bu ‘aḡla ne de rüyâda gelmişdir
- 4 Raḡîb-i küşti neng-i na‘ş-ı nâ-pâkin muşallâda
Görüp rûḡu'l-ḡudûs baña mübârek bâde gelmişdir
- 5 Ḥesâbın isterim senden a zâlim rûz-ı maḡşerde
O miḡnetler ki senden başıma dünyâda gelmişdir
- 6 Gelir elbet berâber şâhid-i gül-çehre-i neş’e
Ne dem ki bezme sâḡî bir elinde bâde gelmişdir
- 7 Ben oldukça metâ‘-ı vaşl-ı yâre pey-zen-i raḡbet
Hezârândır hezârân müşterî mezâda gelmişdir

103

- Mef‘ülü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
- 1 Erbâb-ı câh u menzilete kim ḡulûl eder
Maḡrem-serâ-yı maḡlaba elbet duḡûl eder
- 2 Ye berg ü bâr varma şaḡın bezm-i muḡbile
Yokdur tehî desti ḡuzûra ḡabûl eder

- 3 Nâ-merd ü merdi farğa budur elde kâ'ide
Biri vefâ dîgeri sözden nükûl eder
- 4 Şad-ğayf bir 'aşıra getirdi felek bizi
Dîvâne-rev-i fikret-i ehl-i 'uqûl eder
- 5 Çıkdı mezâda şimdi menâşıb kalır tehî
Şanem bedelden ol ki bugünde 'udûl eder
- 6 Manşıb-fürûş Ermenî geldikce yanıma
Şeh-râh-ı şıdķ u 'iffete men'-i meşûl eder
- 7 Der ey efendi aykırır 'aql u meslekin
Da'vâ-yı şıdķ u 'iffeti merd-i fuzûl eder
- 90b 8 Dedim hezâr la'net ola eylemem kabûl
Şol manşıbı ki aķca rehîn-i huşûl eder
- 9 'Abdî bu hâl böyle giderse ile'l-ebed
Gayret-keşân-ı devleti elbet melûl eder

104

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Cânân giderse bâğa döner bî-gümân gelir
Cism-i nizâr-ı 'âşıkça cân ol zamân gelir
- 2 Teller taşınsa çok mu Züleyhâ-yı Mısr eger
Gördükde ana Yûsuf-ı 'izzet-nişân gelir
- 3 Olduķ peyâm-ı 'azmi ile cümle bî-ğuzûr
Bâr-ı firâk-ı ehl-i vefâya girân gelir
- 4 Keştî-süvâr nühüft olunca o bahtiyâr
Mecrâ-yı çeşm-i rikķate eşk-i revân gelir
- 5 Neşyî'a geldi hey'et-i devlet 'ale'l-uşûl
'Avdetde hoş-âmed-i zeheb-i cihân gelir
- 6 'Abdî gelince şehr-i Sitanbul'a ol hıdiv
Şûrâ-yı devlete yine bir tâze şân gelir

105

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Zemherîr-i hicr-i cânân ile cânım ditriyor
Merd-i sermâ-dîdeâsâ tende ķanım ditriyor
- 2 Soķduñ âhir bir burûdet ortaya ey rûzgâr
Serdi-i âhım ile serv-i revânım ditriyor

- 3 Ol kadar imrendi gördükde o sîb-i gâbgabı
Berg-i bîdâsâ yazık hâlâ revânım ditriyor
- 4 Bu sükûtum ‘aczime haml etme ey şîrîn-dehen
Dehşet-i didâr-ı hüsnüñle zebânım ditriyor
- 5 Şarşar-ı ‘aşk u hevâ-yı yâr oldukça vezân
Nañl-i ümmîd üzre şad-berg-i kemânım ditriyor
- 6 Ketmi güç izhârı müşkil bir belâdır n'eyleyim
Âşikâr olmak diler râz-ı nihânım ditriyor
- 7 Âñir oldu ol perî-i hâme-keş naşş-ı ‘uhûd
Aña artık ‘Abdiyâ levh-i emânım ditriyor

106

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 İstinâdım ne şehin-şâhâne ne şâhânadır
Kâ’inâtı yoğ iken var eyleyen Yezdân'adır
- 2 Hâl-i ‘anber-fâmına hayrân hem ben hem gönül
Düşüren mâhîyi ağa murğu dâma dânedir
- 91a 3 Ne geleydin bâğına ne şemm edeydin güllerin
Bu denî dünyâ degil de dâr-ı miñnet yâ nedir
- 4 Teng-dildir feyz-i mâ-fevķ ü mâ-dûnunda da
Şanma reşk-i merd-i hâsed yalnız akrânadır
- 5 Kalmadı ‘âlemde artık kesb-i sâ mânâ-tarîk
Bu tekâpû bu perestîşler kuru ‘unvânadır
- 6 Ğayret-i akrân-ı ehl-i dilde âyîn-i kadîm
Bâdi-i feryâd-ı bülbül sûziş-i pervânedir
- 7 Hîdmet-i huddâm-ı Ğurbetden uşandım ‘Abdiyâ
Şıdķ ile hîdmet eden insâna ehl-i hânedir

107

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Kimi mînâda kimi meyde kimi neyde görür
Merd-i dâna ruķ-ı cânânını her şeyde görür
- 2 N'eylesin katl-i raķîb eylesin ‘aşıķ-ı zâr
Meclis-i vaşla ne dem varsa anı peyde görür
- 3 Göremez şavma‘a bir farz edelim girsem eger
Zâhid ancak beni bu encümen-i meyde görür

- 4 Gördü dârât-ı şehin-şâh-ı cihânı işte
Şâh-ı Îrân bunu ne Gâzne'de ne Rey'de görür
- 5 O kadar 'arz-ı cemâl etmesin Îrânlı güzel
'Aşk-bâzânı Sitanbul'da bütün Hoy'da görür
- 6 Çeker elbette alır dehr-i denî başından
Efser-i pür-güher şalhanatı Key'de görür
- 7 Gözleri görmez ola şubh-ı vişâli 'Abdî
Kim ki cânânımı hûbân ile bir boyda görür

108

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 'Âkıl olmaz dil-firîb-i rîş-ğand-i rûzgâr
Va'd-i 'arkûba kapılmaz hûşmend-i rûzgâr
- 2 Geldi gitdi olmadı dil-h'âhı üzre rûzgâr
Şad-hezârân şehr-yâr-ı ser-bülend-i rûzgâr
- 3 Şeh-süvâr-ı 'arşa-i iqbâl iken şad-serveri
Hâk-i idbâra düşer minder-i semend-i rûzgâr
- 4 Nice biñ sevdâgerî uğratdı gâbn-ı fâhişe
Dest-gâh-ı i'tibâr üzre perend-i rûzgâr
- 5 Her kimi gördüm ise hâlinden eyler iştikâ
Olmayan yok mu 'aceb bend-i kemend-i rûzgâr
- 6 Çok mu etse serseri geşt ü güzâr şark u garb
Gece gündüz halka zulm eyler levend-i rûzgâr
- 91b 7 'Âlemi peymân-şikenlik ile berbâd eyledi
Yalıñız bir bu mu vaz'-ı nâl-pesend-i rûzgâr
- 8 Kimdir âyâ 'âleme gelmiş de giryân olmamış
Bir büyük mâtem-serây-ı kûy u kend-i rûzgâr
- 9 Olsa da Âfrâsiyâb der-siteâsâ pehlevân
Olmamak mümkün mü âdem müstemend-i rûzgâr
- 10 Görmedim ben 'Abdiyâ bir gün ki mağmûm olmayım
Geldi geçdi hep elemle rûz-ı çend-i rûzgâr

109

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Esbâb-ı 'ıyş-ı ehl-i hıred cüst ü cû eder
Şad-mûr yek-i dâneye birden gülû eder
- 2 Ancak bilir ehl-i vefâ kıadr-i ni'meti
Seg nân-ı yek-i loğmaya biñ ser-fürû eder
- 3 Görmüş mü kimse zevkını hâtır-şikenligin
Merd-i fatın men'-i şikest-i sebû eder
- 4 Gördükce dilde leşker-i inde guşşayı
Sâkîye bâde na'ra zen-i hâşir-bû eder
- 5 Dağlar taħammül eyleyemez kıahr-ı 'âleme
Cism-i cesım-i Rüstem'i ğam-hem-çü mü eder
- 6 Gülден degil mi eylediği âh u nâleler
Her ne ederse bülbüle gülşende bu eder
- 7 Şikest-i niyâza belki düşer mâhî-i merâm
'Abdî niçin ye's-i dili böyle hû eder

110

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

- 1 Kıahr u sitem-i dehre taħammül ne belâdır
Dar meşreb olan şaħşa tezellül ne belâdır
- 2 Dâyin eder elbette girîbânını şad-çâk
Bî-vâye-i dînâra tekellüf ne belâdır
- 3 Berr-i Seb'e'niñ fi'line cür'et ile soñra
Te'vîl-i haťâ 'arz-ı temellül ne belâdır
- 4 Elbette yaķar âdemiñ esmâsını yâ hû
Bî-fazl u hüner ğayra tefazzül ne belâdır
- 5 Zâtında o kim olmaya yek-zerre-i idrâk
Ehl-i hıred ü 'aķla temessül ne belâdır
- 6 Düşmânı bile hıfz ede Hâķ böyle belâdan
Nâdân-ı sebük-mağza tevessül ne belâdır
- 7 Kim erdi 'aceb vâsıtasız maťlaba 'Abdî
İnsâna bu da'vâ-yı tevekkül ne belâdır

111 [Der-Kenâr]

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 11a 1 Oldu Fir'avn-ı şitâ düşmen-i Mûsâ-yı bahâr
Olsa bî-câmı 'aşâ-zen yed-i beyzâ-yı bahâr
- 2 Kâdi-i maḥkeme-i rûz-ı cezâ faşl etsin
Reh-zen-i dey ile vardırınca da'vâ-yı bahâr
- 3 Baḥye rûz-ı dehen-i bülbül olup sözün yaḥ
Geldi bundan ileri ruḳ'a-i şekvâ-yı bahâr
- 4 Dehen-i murğ-ı şeb-âvîze urup mihr-i sükût
Servi-i dey ki urur düşmen-i Dârâ-yı bahâr
- 5 Müjde-res bu gece ver dedi şeb-i nevrûzu
Sâkıyâ nûş edelim ver bize şahbâ-yı bahâr
- 6 Ḥayme-i salṭanatın gülşene ḳurmuş bu gece
'Âleme oldu 'ayân mesken ü Me'vâ-yı bahâr
- 7 'Iyş u nûş eyleyecek mevsim-i ḥired geldi
Bezm-i gülşende bu şeb edelim ihyâ-yı bahâr
- 8 Büsbütün luṭf-ı Ḥudâ ile rehâ-yâb oldu
Cünd-i yağma girüpdin hele şahrâ-yı bahâr
- 9 Ḥas ü ḥaşâk-ı şitâ ile cân dolaşdı
Sildi süpürdü nesîm-i çemen-ârâ-yı bahâr
- 10 Server-i bâd-ı vücûd eyledi bir ḥamle ile
Şâh-ı gümrâh-ı zemistânı ne rüsvâ-yı bahâr
- 11 Bezm-i 'irfâna gelip eyledi şükr-i Yezdân
Tûtî-i hilm ile güftâr-ı şeker-ḥây-ı bahâr
- 12 Kûhsâr-ı 'ademe reh-rev-i idbâr oldu
Leşker-i dey edemez bir daḥi gavğa-yı bahâr
- 13 Oldu mecnûn-ı şitâ bâdiye-pûyân-ı zevâl
Eylemez 'arz-ı cemâl aña bu Leylâ-yı bahâr
- 14 Bülbülüñ nâlesine şûḥ gülüñ ḥandesine
Kec nazar eylemesin nergis-i şehlâ-yı bahâr
- 15 Murğ-zâr-ı dil-i 'uşşâkı eder reng-â-reng
Gül-i sûrî-i zamân sünbül-i zîbâ-yı bahâr

- 16 Şulh ile olmaz ise ceng ile olsun vardır
Kişver-i 'âlemi zabt etmege yârâ-yı bahâr
- 17 İşte meydân-ı şalâ ma'rekine gülşende
Çalınır dehşet ile nağme-i şeh-nây-ı bahâr
- 18 Bârgâh-ı harem-i gülde vaţan-pîrâdır
Nâle-pervâz olarak bülbül-i gûyâ-yı bahâr
- 11b** 19 Şahn-ı gülşende bu şeb verdi karar-ı kat'î
Bir şebîhûn-ı deye meclis-i şûrâ-yı bahâr
- 20 Kuşdili nuţkuna âgâz ile oldu gûyâ
Şa've vü şalşal ü bülbül gibi bebğâ-yı bahâr
- 21 Olamaz zor ile maşşûduna reh-yâb-ı zafer
Olmasın Rüstem-i dey bâdiye peymâ-yı bahâr
- 22 Serdi-i gamdan eşer kalmadı hîç dillerde
Revnağ-efrûz olalı gülşen-i pehnâ-yı bahâr
- 23 Kim dedi kavş-i kızah hâme-i kudret kat kat
Çekmiş elvâh-ı semâya nice tuğrâ-yı bahâr
- 24 Zâhid-i tîre-dil aĥkâm-ı fuzûlî ne bilir
Nice ta'rîf olunur mürdeye ma'nâ-yı bahâr
- 25 Cân verir kâlib-ı mevtâ-yı zemîne her sâl
'İsi-i Meryem'e tev'em gibi eşnâ-yı bahâr
- 26 Yaz u pâyize şitâ eyleseler 'ağd-i vefân
Olamazlar üçü birden yine hem-pâ-yı bahâr
- 27 Çekilir şey midir evzâ'-ı şütür gürbeleri
Olmasaydı tarab-efzâ gül-i hamrâ-yı bahâr
- 28 Bâr-ı miĥnetlerini çekdigimiz bir gül için
Bunda durur mu idik olmasa dünyâ-yı bahâr
- 29 Rif'at-i kadrini taşdîk ederiz 'arşa kadar
Sûreyi etdi güzer kâmet-i bâlâ-yı bahâr
- 30 Çâker-i halka be-guş olmağa teşne pâyize
Şayfide eyleyelim nev-kej-i lâlâ-yı bahâr
- 31 Her ne dem çehre-i nâ-pâkini görse bir dek
Ĥiddetinden bulanır mi'de-i şuğrâ-yı bahâr

- 32 Rûzedâr-ı ğam-ı hicri kıalamaz nâ-ümmîd
Ni‘met-i vaşl ile iftâr eder esnâ-yı bahâr
- 33 Çehre-efrûz-ı şeref olmaz idi tâbistân
Evvel-i rûzu eger olmasa ferdâ-yı bahâr
- 12a** 34 Oldu şahrâ-yı cihân zîb-i fezâ-yı şad-renk
Gûyâ her tarafı kapladı kemhâ-yı bahâr
- 35 Cevr-i nâ-sâz-ı felekden ne yaman incinmiş
Rûz u şeb nâle eder bülbül-i şeydâ-yı bahâr
- 36 İsteriz ğarka-i girdâb-ı mücâzât etsin
Düşmen-i hürmetini mevce-i deryâ-yı bahâr
- 37 ‘Add eder ehl-i raşad görmeden evvel saķfın
Şeh-nişîn-i felegi günbed-i mînâ-yı bahâr
- 38 Nazar-ı diķķat ile baksa görür merd-i faţîn
Çeşmegâh oldu çiçekler ile feyfâ-yı bahâr
- 39 Pây-ı taht-ı gül-i handânı ara şubh u mesâ
Destine aldı ‘aşâ nergis-i a‘mâ-yı bahâr
- 40 Başladı bâd-ı hazân bâğa fidân olmağa hayf
Mürdegân-ı çemene yok mu muşallâ-yı bahâr
- 41 Haşre dek kıala setirden yine doğurmaz ise
Kûdek-i maţlabı leyle-i cilâ-yı bahâr
- 42 Bir kıuru nâm ile âfâķa ne şöhret verdi
Âşiyân-sâz ne vücûd oldu mu ‘Anķâ-yı bahâr
- 43 Mâ-cerâ-yı gül ü bülbülde netîce göremem
Var kıyâs eyle nedir ma‘nî-i şuğrâ-yı bahâr
- 44 Gülşen-i şevketine verdi nizâm şad-reng
‘Uķhuvân u gül ile meclis-i vâlâ-yı bahâr
- 45 Şîve-i nuţķum ile kendini öğdüdü baña
Hayli demdir bu idi maķşad-ı aķşâ-yı bahâr
- 46 Silk-i tavşîfe çekip eyledim îfâ-yı emel
Buldu kıymet yeñiden lü’lü-i lâlâ-yı bahâr
- 47 Benim ol şâ‘ir-i mu‘ciz-raķam-ı kışver-i Rûm
İstese hâmem olur nâtıķa-bahşâ-yı bahâr

- 48 Kimdir eyâ edecek kâle-i nazm-ı taqlîd
Olamaz kâbil-i taşvîr-i heyûlâ-yı bahâr
- 49 Rütbe-i kudretimi nazm-ı sühânde ‘Abdî
Keşfe kâdir mi ‘aceb h̃âce-i dâna-yı bahâr

112 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 80b 1 Kûh-sâr-ı nâzdan doğdu kamer
Kıpladı dünyâ-yı ‘aşkı nûr u fer
- 2 Tâb-ı dehşetden kamaşdı bâsıra
Pertev-i dîdâra ğark oldu nazar
- 3 Bâm-ı ‘arşa ursa âteş çok mudur
Na‘l-i esbinden çıkan her bir şerer
- 4 Şad-hezârân âfitâb-ı bî-zevâl
Zerresinden muhtefî vü müstemer
- 5 Zâhidi rem-gerde etdi bu hurûş
Ez-kazâ hâtif dedi *eyne'l-makarr*
- 6 Dehşet-i dîdâr eder mahv-ı vücûd
İşte budur ‘aşıkâ cây-ı haţar
- 7 Güft ü gû-yı şeyhden olma melûl
Pür-giyâh-ı huşk u ter şinf-ı baķar
- 8 Bu ‘alâ sînâ-yı ders ü vahdetim
Tutmam Eflâtûn'u bunda mu‘teber
- 9 ‘Abdiyâ şanma beni şûret-perest
Etmedim mi deyr-i tevhîdi makarr

113 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 81a 1 Zûrmendi pây-mâl-i hamle-i idrâkdir
Bî-hıred zûr-âveri âhir girîbân çâkdir
- 2 ‘Aql u hûşa zûrmendi ğâlib olmaz bir zamân
Kâmet-i tîĝı dü-tâ eden dil-i derrâkdir
- 3 Hüsni-i tedbîre teķâbül edemez zûr-âverân
Düşmesi dâma pelengin bâ‘iş-i ihlâkdir
- 4 Bir bedende birleşirse zûrmendi ‘aql ile
Düşmen-i bed-h̃âhı elbette anıñ ğamnâkdir

- 5 Şahşına şâyânı herkes dâ'im eyler cüst ü cû
Lâzım olan rinde câm u zâhîde misvâkdir
- 6 'Âkıbet-endîş olmaz bî-ħıred hep zann eder
Şayd-ı maţlab gûyiyâ âvîze-i fitrâkdir
- 7 Birtaķım nâ-ehl ile bozuldu ħüsn-i şaltanat
Revnaķın ihlâl eden bâğın ħas ü ħâşâkdir
- 8 Müstefîd olur e'âlî dâ'imâ mâ-dûndan
Çeşme-i ħûrşîde şebnem gönderen bu ħâkdir
- 9 Râst-gû olduğu inkâra yok 'Abdî mecâl
Ķalbi merd-i muħlisiñ levş-i riyâdan pâkdir

114 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Nâzenînân büsbütün 'uşşâķı giryân etdiler
Rûy-ı arzı eşk-i terle baħr-i 'ummân etdiler
- 2 Kaş siyeh kiprik siyeh kâkül siyeh giysû siyeh
Dört taraftan zabt-ı taħt-ı mülk-i Sûdân etdiler
- 3 Sürdüler üftâdegânı vâdî-i hicrâna dek
Ķâne-i vuşlaţda hep aġyârı miħmân etdiler
- 4 Her biri küştî-süvâr-ı nâz u istiğnâ olup
Bir nice âvâregânı ġarķ-ı tûfân etdiler
- 5 Dil-i Züleyħâ meşrebân mışr-ı sevdâ vü hevâ
Yûsuf-ı Ken'an-ı şabrı vaz'-ı zindân etdiler
- 6 Etdiler bîġânegânı maħrem-i ħalvet-serây
Âşinâyı aġladıp aġyârı ħandân etdiler
- 7 'Abdiyâ âşüfteġân-ı 'aşķ u sevdâyâ bütân
Yok vefâ elimizde diye nice bühtân etdiler⁶⁵

115 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 81b 1 Her ne dem ki ħaķķ u nâ-ħaķķ yek-sere hem-reng olur
Merdüm-i bîmâyeye merd-i mâyedâra deng olur
- 2 Berg-i sebz-i bâġı oynatdıķca båd-ı nev-bahâr
Bülbül-i ħoş-lehce-i gül-zâra ħoş-âheng olur

⁶⁵

Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 Düşmen-i dîn ile maqşad aşdı emr-i muhâl
Âb u âteş imtizâc etmez nihâyet ceng olur
- 4 Kahr-ı ‘adâ lutf-ı aḥbâba muvaffaḥ olmayan
Şanma dâr-ı salṭanatda lâyıḳ-ı evreng olur
- 5 En büyük pâye cihânda i‘tiraf-ı ḫaḳ imiş
Merd-i nâ-kes ḳavl-i ḫaḳ'dan ḳocunur dil-teng olur
- 6 ‘Âlemi berbâd etdi birtaḳım re’y-i rekîk
Bu gidiş erbâb-ı nâmûsa büyük bir neng olur
- 7 Raġbet etmek nesl-i nâ-ma‘lûma emr-i na-şavâb
Bed-aşıl başı şıkılsa der-‘aḳab Fireng olur
- 8 Niçin etsin bed-aşl devletde kat‘ı menzilet
Pâdişehde bâ-âşâlet câlis-i evreng olur
- 9 Olunurken cins ü nâ-cins-i behâyim cüst ü cû
Cins-i âdemde aransa mûcîb-i ferheng olur
- 10 Pâyidâr-ı istikâmetdir hemîşe zî-ḫired
Edineñ ḫidmet mizâca re’yi elbet leng olur
- 11 Şad-hezârân kere gördüm ‘Abdiyâ ehl-i riyâ
Doġru refṭâr edemez hem-meslek-i Ḥarçeng olur

116 [Der-Kenâr]

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün

- 1 Ne zîb ü zîver-i dünyâ ne evlâd u ‘ıyâl ister
Göñül kâşâne-i ülfetde bir şâḫib-cemâl ister
- 2 Olur mu sâde ḫüsn ile cemâliñ revnaḳı eفزün
‘İzârîñ dil-berâ bir ân ile birkaç da ḫâl ister
- 3 Ben oldum mâlik-i ḫüsn-i ṭabî‘at devr-i ḫüsnünde
Mizâcım ḫîn-i raḳşında hemîşe yâl u bâl ister
- 4 Sen ol bir gevher-i yek-dâne-i mevc-i feḫâmetsin
Der-‘âġûş eylemek cânâ seni bir ḫayli mâl ister
- 5 Amân bir dil-ber-i remz-âşinâya olmuşum mecbûr
Su’âli inceden ince cevâbı da ḫayâl ister
- 82a 6 Tarâfdâr-ı şulḫ göstermede kendisini ammâ
Geline baḫş-i ‘aşḳa ol perî ceng ü cidâl ister

- 7 Şabâh-ı rûşen-i vaşlında gördüm tıl‘at-i rûyun
Maķâle vaşfı sıgmağ keşf-i hâlle ehl-i hâl ister
- 8 Raķîb-i küştenî taħrîk eder zencîr-i ifsâdı
Giderse böyle kâfir sell-i segîn kıtâl ister
- 9 Hâķîķât-bîn olan ‘Abdî mezâyâsın eder idrâk
Bu tarz-ı dil-nişîn üzre ğazel tarhı kemâl ister

117 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Hîkmet nedir ki eylese bir hûb-eşer zuhûr
Ardınca şad-mihnet ü ğuşşa eder zuhûr⁶⁶
- 2 Ol dem egerçi reh-rev-i kûy-ı vişâl-i yâr
Râh-ı talebde eyledi nice haţar zuhûr
- 3 Ağyâr u yâr bezm-i meye hem-‘inân gelir
Âh etmeseydi hayra bedel bir de şer zuhûr
- 4 Rûbâh olur hâķim eger eylemez ise
Bu mîşezâr-ı dehrde bir şîr-i ner zuhûr
- 5 Âteşle âbı cem‘e çalıřmaķdayız henüz
Çok mu felek de eylese böyle hüner zuhûr
- 6 Verdi kelâl tab‘a dırâzî-i inhizâm
Bir ğün olur mu eyleye mihr-i zafer zuhûr
- 7 Kâr-ı cihân böyle müşevveş kalır gider
Etmezse ger dehrde bir kerr ü ferr zuhûr⁶⁷
- 8 Zâhid gelir bezm-i meye talebân-ı be-ser
Rindân-ı bezme etdi yine derd-i ser zuhûr
- 9 Sâğar be-dest ‘ıyş ü tarab olalım amân
‘Abdî derûna etmeden evvel keder zuhûr

118 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 82b 1 Ğam hücûm etdikce dâna ğayretin mezdâd eder
Pehlevân-ı ‘aķl ile âķir anı ber-bâd eder
- 2 Vermeli dâ’im sipehsâlar ‘aķla i‘tibâr
Düşmen-i endûhu ķahra himmetin îcâd eder

⁶⁶ Vezin hatası yapılmıştır.

⁶⁷ Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 Şehr-yâr-ı hûşu mağlûb etmesin çend-i gumûm
Gam harâb u hûş bu mülk-i dili âbâd eder
- 4 Hûşâsâ var iken bir server-i ‘âlî-cenâb
Kankı dîvâne ‘aceb kendisini nâ-şâd eder
- 5 Vaz‘ olunmuşken esâsı ‘âlemiñ gam üstüne
Şanma dâna bu denî dünyâ için feryâd eder
- 6 Ol kadar şîrîn-nümâdır bu cihânda def‘-i gam
Şad-hezârân Husrev'i gıbta-keş-i Ferhâd eder
- 7 Var iken tedbîri ‘aklıñ yok şarâba ihtiyâc
‘Âkıllı şeydâlığa ol duht-ı rez mu‘tâd eder
- 8 Hem-nişîn-i şâhid-i şâdî olur ehl-i hîred
Dûr-bâş-ı şevk ile çünd-i gamı ib‘âd eder
- 9 ‘Abdiyâ olma sakın hem-bezm-i gamgîn ü dijem
‘Arz-ı nâ-şâdı ile mülk-i dili ifsâd eder

119 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün

- 1 Beni mahsûd eden hüsn-i beyândır
Baña hüsn-i beyân şıdķ-ı lisândır
- 2 Eder pervâz evc-i Haķ-şinâsı
İşâbet murg-ı fikre âşiyândır
- 3 Olur girye dem-i bî-çâre nâ-kes
Gelince lâfa şîr-i jiyândır
- 4 Vefâdârî-i ebnâ-yı zamâna
Beyân-ı i‘timâd etsem yalandır
- 5 Olur bâ‘is fesâd-ı i‘tilâfa
Sühânçînânîñ ahvâli yamândır
- 6 Muķadderdir bu şûriş bu keş-â-keş
Ne hükm-i ‘aşr u ne sevķ-ı zamândır
- 7 Kazâ icrâ-yı ahķâm ile kâ‘im
Vuķû‘at-ı zamân seyl-i revândır
- 8 Beyân-ı hikmet-i Yezdân-ı ‘âlem
Bize nisbet ile vehm ü gümândır

- 9 Şu'ûnât-ı cihân dâ'im nazarda
Hayâlât-ı fenâya şad-nişândır
- 10 O rütbe hikmet-i ta'mîk-i efkâr
Bakılsa 'âkıbet 'aqla ziyândır
- 11 Bize ağıyârın etdiği cefâlar
Belâ-ender-belâ-yı nâgehândır
- 12 Uşanmaz bir zamân cevr ü sitemden
Şakın zannetme çarhı mihribândır
- 13 Kâhır ser-lütfunu kim gördü dehriñ
Bahâra karşı îcâdı hazândır
- 14 Felek kâfir-nevâz u Müslim-âzâr
Heder etdiği cümle Müslümân'dır
- 15 Görürsün her tarafda ehl-i tevîd
Şikâyetde felekden hem-zebândır
- 16 Bilâd-ı şarkın İslâm'ı ser-â-pâ
Figânda hem-ser-i efgâniyândır
- 17 Amân nîrengine aldanma 'Abdî
Cihândır bu cihândır bu cihândır
- 18 Felekden iştikâ 'Abdî bu resme
Girândır ha girândır ha girândır

120 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 İstedikce bâde ben sâkî baña şu gösterir
Gelse bir bîgâne bezme biñ tekâpû gösterir
- 2 Vâ'izi gördüm bugün kürsüde açmış bir kitâb
Rinde derk-i esfeli zühhâda mînû gösterir
- 3 Böyledir hükm-i kazâ Ferhâd'ı eyler Kûh-ken
Husrev-i pervîz ile Şîrîn'e meşkû gösterir
- 4 Bağs-i bed bir fâzılı fazlıyla eyler müttehem
Hüsni-i tâli' câhili meclisde hoş-gû gösterir
- 5 Hâl ü şân-ı 'âlemi bir kimseden etmem su'âl
Korqarım zâg-ı sîyâhı baña tîhû gösterir

- 6 Başına cem‘ eyleyip sâde-dilân şehri şeyh
Her birine başkaca esrâr sitû gösterir-
- 7 Deşt-peymâ-yı teccüs olma şayyâd-ı felek
‘Abdiyâ reşk eyleyip rûbâhı âhû gösterir

121 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1 Muhâcir-i dil-i şeydâ diyâr-ı yâra gider
Sitem-keşîde-i ‘adâ bilâd-ı câra gider
- 2 Sürûru müntic olur her kazıyye-i miñnet
Şitânîñ âhîri günden güne bahâra gider
- 3 O deñli muztarib oldu rakîb neş’emden
Bağılsa tavrına besbelli intihâra gider
- 4 Şorunca gâ’ib olan göñlümü harîfimden
Dedi ki senden uşanmış da gül-‘izâra gider
- 5 Kûmanda eyleyemez nâ-Hudâ-yı tâli‘-i dîn
Sefîne-i emelim hep döner kenâra gider
- 6 Olunca kal‘a-nişîn-i tegâfûl ol cânân
Fütâdegânı verâdan pey-i hişâra gider
- 7 Bu hükm-i firâte râzı olur mu mücrim dil
Berây-ı şekve muhakkağ o şehriyâra gider
- 8 O kebg-i nâzı görünce gürûh-ı şayyâdan
Ber-câl-i vişâle kadar şikâra gider
- 9 Muķîm-i kûşe-i vahdet olup dilâ ‘Abdî
Ne sû-yı eb‘adı ister ne de civâna gider

122 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 84a 1 Şeh-i ‘âlî-cenâb kişver-i gülşen-i gül olmuşdur
Nedîm-i meclis-i bâğ-ı melâhat bülbül olmuşdur
- 2 Faşıl olmaz gören didârını ser-mest ü lâ-ya‘kıl
Dağı gül zülfü sünbül lebleri yârîñ mül olmuşdur
- 3 ‘İzârı dağ-dâr-ı gayret etmiş lâle bâğı
Serinde giysuvânı gıbta-bahş-ı sünbül olmuşdur
- 4 Olan tab‘-ı leţâfet-ğâh-ı rindâne şafâ-bahş
Bu bezm-i ‘ıyş u işretde şadâ-yı kulkul olmuşdur

- 5 Kopardmış nice kudret ser-i dildâra bend etmişdür
Bihîştîñ sebze-i şâd-âbı gelmiş kâkül olmuşdur
- 6 Görünce dâne-i hâlin bu şaydgâh-ı firqatde
Düşüp dâm-ı kazâyâ dil-i şerîk teşalşül olmuşdur
- 7 Kimi gördüñ ki ‘Abdî gitmemiş bu dâr-ı miñnetden
Güzergâh-ı fenâyâ ‘arşa-i âdem yol olmuşdur

123 [Der-Kenâr]

- 84b 1 *Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
Kitâb-ı hüsn-i dil-ber nâtıq-ı aḥkâmı Kur’ân'dır
Ânın'çün hıfzına tıfl-ı tabî‘at pâ-şitâbândır
- 2 Olur ḥasret-nişîn-i bezm-i râḥat mefsedetmendân
Çeken bâr-ı girân-ı cevri-i devri ḥayr-ḥâhândır
- 3 Sebebkâr-ı cihânıñ şûriş-i aḥvâli ne böyle
Mizâc-ı vaqt u ḥâli bilmeyen her merd-i nâdândır
- 4 Ḥakîm-i ḥâzık-ı vicdâna verdim şormadan söyler
‘Îlâc olsa dirîğ etmez idim ‘illet-nümâyândır
- 5 Olur ‘âyineye de ‘aksi muḳbil zâhir ü peydâ
Dili böyle perîşân eyleyen zülf-i perîşândır
- 6 Bilirsem çok mudur baḥt-ı siyâh-ı nâ-bekârımdan
Bu ğadri eyleyen baña ne aġyâr ne de cihândır
- 7 Demiş zâhid vefâdan geçdi ‘Abdî-i vefâ-perver
Bu rind-i bâde-âşâm-ı vefâdârıma bühtândır

124 [Der-Kenâr]

- 85a 1 *Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
‘Andelîbâ dîde-rûşen geldi eyyâm-ı bahâr
Şahn-ı bâġı Cennet'e döndürdü hengâm-ı bahâr
- 2 Sâġar-ı billûra artık sâkiyâ görmem lüzûm
Bezm-i meyde lâle vü zerrîn-ḳadeḥ câm-ı bahâr
- 3 Pertev-i dîdâr-ı dil-ber zece olsa şu‘le-rîz
Rûz-ı rûşenden tefâvüt eylemez şâm-ı bahâr
- 4 Ol büt-i nev-sâle cevri ü luḫfa vermiş imtizâc
Çâşnî-baḥş-ı ḥamûzet mîve-i fâm-ı bahâr
- 5 Tâ ebed ser-mest-i ‘aşḳ u iştîyâḳ olsa revâ
Maḥrem-i bezm-i vişâl ü bâde âşâm-ı bahâr

- 6 Cümleden evvel berâ-yı hıfz-ı etfâl-i çemen
H`âbdan bîdâr olup çeşmân-ı bâdâm-ı bahâr
- 7 ‘Abdiyâ bâğ-ı cihânıñ berg ü bârı bî-vefâ
Bir gül-i zîbâya mevķûf oldu encâm-ı bahâr

125 [Der-Kenâr]

- Mef`ûlü / Fâ`ilâtü / Mefâ`ilü / Fâ`ilün*
- 85b** 1 Hâl-i cihânı şanma ki her merd ü zen bilir
Şark u şimâl ü garb u cenûbu gezen bilir
- 2 Tab‘a ne rütbe zevķ verir aķz-ı intikâm
Seng-i tarabla fark-ı ‘adûyı ezen bilir
- 3 Ma‘nâ-yı çâk-ı câme-i dûş-ı hayâtını
Cân u cihân u kevn ü mekândan bezen bilir
- 4 Hem-bezm-i yâr olmayıcak ‘âşık-ı cemâl
Cennetde olsa meskeni beytül-ı hazen bilir
- 5 Meşkû-yı vaşla Husrev ü Şîrîn çekildiler
Bunda olan derd-i dili tîşe-zen bilir
- 6 Söyle rakîb eylemesin lâf boş yere
‘Âkıl hulûş-ı düşmeni dâ’im düzen bilir
- 7 Her fıkrasında bir nice remz-i cefâsını
Bu dâsitân-ı ‘aşķını gözden süzen bilir
- 8 Vuşlat deminde ‘ârız olan lerze-i dili
Dest-i hevesle bend-i miyânın çözen bilir
- 9 Râh-ı talebde bu çekilen renc ü miñneti
‘Âhû-yı deşt-i maţlaba ‘Abdî tezen bilir

126 [Der-Kenâr]

- Fâ`ilâtün / Fâ`ilâtün / Fâ`ilâtün / Fâ`ilün*
- 86a** 1 Hâl-i hâzır hayret-efzâ-yı dil-i derrâkdir
Merd-i gâfil hâl-i hâzırdan dili bî-bâkdir
- 2 Cünd-i iflâsıyla maşşûr oldu hışn-ı ‘ıyş u nûş
Baķsana dizdâr-ı âsâyış nasıl gamnâkdir
- 3 Düşmen-i cev‘a esîr olmuş sabî eyler figân
Vâlidini ac u muhtâc u girîbân-çâkdir
- 4 Bir taraftan ‘öşr ü bir yandan da envâ‘-ı rüsûm
Âlemin maţlûbu şanma yalıñız emlâkdir

- 5 Hâneelerde kalmadı yorğan yatağ eski bakır
Var ise bir nesne kalmış o da bir misvâkdir
- 6 H'âb-ı nâza varsın ebnâ-yı beşer şimden geri
Herkesiñ bâlını seng ü pisteri hâşâkdir
- 7 Zâ'il oldu nîş-i cevri ü zulümle nûş-ı hayât
İstedığı âdemiñ reftâr-ı rîz-i hâkdir
- 8 Ey mu'ârız olma seng-endâz-ı tekzîb ü dürûğ
Sözlerim evsâh-ı ifk ü iftirâdan pâkdir
- 9 Bilmeyiz şun'-ı beşer 'Abdî bu hâl-i hâzırı
Fâ'il-i muṭlak cenâb-ı Hâlîku'l-eflâkdir

127 [Der-Kenâr]

- 86b 1 *Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün*
Hâl-i hâzır ki dil ehl-i dile gam getirir
Şafha-i hâtıra endûhu dem-â-dem getirir
- 2 Dökdüğü zehr-i sitem ekdiği hurd-ı elmâs
Şanma cerrâh-ı kazâ yaraya merhem getirir
- 3 Hanzalı hier şunar mîve-i vaşlıñ yerine
Bâde-i nâba bedel bezme o meh semm getirir
- 4 Herkesiñ kârı mı ihdâs-ı eşer 'âlemde
Bezm-i îcâda meger câm-ı meyi Cem getirir
- 5 Kâbiliyyet gözedir bezl-i Hudâ her işde
Kûha yah-pâre felek gülşene şebnem getirir
- 6 Bahtiyârıñ iki başdan görünür menfa'ati
Miş-i muḳbil-Ḥamelin ekşeri Tev'em getirir
- 7 Cân işi da'vetine gelse rakîbiñ zâhid
Hırka pûşân-ı riyâdan nice âdem getirir
- 8 Getirir evde olan berg ü nevâsın aḫmağ
Dest-hûş-ı ni'amı merdüm-i ḥurrem getirir
- 9 'Abdiyâ añma şakın mâ-sebâk aḫvâli
Hâtıra mâtem-i cân sûz-ı muḫarrem getirir

128 [Der-Kenâr]

- 1 *Mefâ'ilün / Fe'îlâtün / Mefâ'ilün / Fe'îlün*
Megerçi nâle vü zârım bahâra dâ'irdir
Bahâr elde bahâne o yâra dâ'irdir

- 2 Beyâz gerden ü zülf-i siyâh dil-i mâ'il
 Hâyâl-i şîve-i leyl ü nehâra dâ'irdir
- 3 Felekden etmege görmem şikâyete ma'nâ
 Bu şekve miḥnet-i cevr-i nigâra dâ'irdir
- 4 Bu dâm-ı nâle-i vehm ü bu hırş-ı cângâhım
 O murğ-ı gülşen-i ḥüsn-i şikâra dâ'irdir
- 5 Hemîşe şohbet-i ehl-i recâ-yı mansıb u câh
 Hediye vü evi şımf-ı kibâra dâ'irdir
- 6 Biraz da eylese vâ'iz senâ-yı bâğ-ı bihişt
 Ne dem ki söylese bir söz o nâra dâ'irdir
- 7 Hâyâle çekse cemâl-i gülü ne dem bülbül
 Mehâmm-ı fikr-i taḥsîni ḥâra dâ'irdir
- 8 Belâ-yı kaḥṭ u galâdan tükense berg ü nevâ
 O demde merdüm ü dihkân şeyâra dâ'irdir
- 9 Zerî'a cûy-ı sehâ vü semâ ḥaṭem-i 'Abdi
 Heves göñüldeki bezl ü nisâra dâ'irdir

129 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 87a 1 Ey kalem cevr-i felekden etdigin bu şekvâ yeter
 Düşmen-i bed 'ahd ü peymân ile gavgâ yeter
- 2 Olmadın nâme-nüvis-i ilticâ cânânıma
 Levḥ-i dilde yazdığın şad-ḥaṭṭ-ı istiğnâ yeter
- 3 Kays-âsâ dest-şûy-ı ni'met-i dâreyn olup
 Ḥân-ı hestîde baña kurş-ı ruḥ-ı Leylâ yeter
- 4 Vâ'iz-i kürsî-nişîn-i fazl u 'irfânım diye
 Cehliñi işbât eder bu etdigin da'vâ yeter
- 5 Avrupalı eyledi gaşb-ı hûkûk-ı pâdişâh
 Şanma bin Fir'avn'a bu 'âlemde bir Musâ yeter
- 6 Haşılâtın saña verdim zâhidâ bâd-ı hevâ
 Baña bu bâğ-ı cihânda bir gül-i ra'nâ yeter
- 7 Şorsan İskender bile olur felekden şekve-ḥân
 Hisse-ḥâh-ı intibâha kışsa-i Dârâ yeter

- 8 Dîvi Süleymân Süleymânî'de mâhî var eder
Behr-i 'ibret bu hikâye 'âkıla tenhâ yeter
- 9 Zâviyedâri-i pâ-y-ı hamle oldum ser-firâz
Ba'dezîn 'Abdî baña da hizmet-i vâlâ yeter

130 [Der-Kenâr]

- Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün*
- 87b 1 Kış geldi ise kışlayacak hânelerim var
Eyyâm-ı bahâr erse de kâşânerim var
- 2 Sî-murg-şifat Kâf-ı sitiğnâda maqâmım
Yavrularımı besleyecek dânerim var
- 3 Her târ-ı müjem zülf-i perîşânına geçdi
Cânâna sezâ tuhfe edâ şânerim var
- 4 Evzâ'-ı şeker gübresine dehriñ inanmam
Muhlis görünür haylice bigânerim var
- 5 Bak 'âlemin ahvâline de isteme bürhân
'Âkıl geçinir bir nice dîvânerim var
- 6 Hâli mi sanır zâhid-i nâ-puhte cihânı
Bu mey-kede-i dehrde mestânerim var
- 7 'Abdî yanarım mum gibi bu deyr-i fenâda
Devr eyleyecek başıma pervânerim var

131 [Der-Kenâr]

- Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*
- 1 Yok nesne mülk-i cânâ mefer derd-i gam kadar
Var mı yıkan hâne-i 'ıyşî sitem kadar
- 2 Haqqın nedir e câhil-i miskîn rekâbete
Var mı cihâna hizmetîñ ehl-i kalem kadar
- 3 Nazm-ı sühanda kim imiş eslâfi sebğ eden
Parlak olur mu câm-ı Haleb câm-ı Cem kadar
- 4 Tutdu cihânı servet-i ehl-i murâbağa
Dihkân-ı mülkü müflisin eder bu silm kadar
- 5 Etmek murâdı doğruca meclisde der-miyân
Vermez umûra sekte evetle ne'am kadar
- 6 Fazz-ı galîz nuţka olunca dehen-güşâ
Cism-i merâma sekte verir zehr ü semm kadar

7 ‘Abdî huşûl-i maṭlabîñ imkânı var mıdır
Cem’ olmadıkça bir yere tedbîr ü hem kadar

132 [Der-Kenâr]

- 88a** 1 *Mef’ûlü / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fâ’ilün*
Pîr-i muğâna kim ki gelir intisâb eder
Evvel görüşde ‘aşkına nûş-ı şarâb eder
- 2 Kâbil görürse rindi eger pîr-i meykede
Bezî-i şarâb-ı ‘aşk ile mest ü harâb eder
- 3 Sâkî-i ‘aynı Kevşer-i irşâd u ma’rifet
‘Aşân-ı ‘aşkı şanma ki sevğ-ı serâb eder
- 4 Kânûn-ı ‘aşk böyle ise yok ‘adâleti
‘Âşık niyâz u dil-ber aña şad-‘itâb eder
- 5 Sûd u ziyâna bezî-i hîred etmemek ‘abes
Elbette vaşl u hicrânı ‘âşık hesâb eder
- 6 Sâkî de etdi terk-i vazîfe zamânede
Ben istedikce bâde o ‘arz-ı kitâb eder
- 7 Hâce efendi medreseye geç olur revân
Hâcî pilavı da’vetine şad-şitâb eder
- 8 Kâtl-i rakîbe verdi yine emr-i mu’tâd
Pîr-i muğân kârını dâ’im şavâb eder
- 9 Çıkmış firâz-ı minbere ‘Abdî bugün yine
Ehl-i hevâya ‘unf ile vâ’iz hitâb eder

133 [Der-Kenâr]

- 88b** 1 *Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Fâ’ilün*
Dirâyet kesb-i feyze reh-zen midir
‘Akıl hâra şikâf-ı maḥzen midir
- 2 Mesâfât-ı hayâle yok nihâyet
Yorulup kaldığım yer me’men midir
- 3 Girip perde-serây-ı inzivâya
Nişîmengâh-ı ‘uzlet mekmen midir
- 4 Ğam-ı ‘ıyş-ı ‘ıyâl-i hâne-zâdım
Zâlâm-endâz-ı rûz-ı rûşen midir
- 5 Merâyâ-yı tecelliyât-ı Hakk’a
Dü-çeşm-i i’tibârım revzen midir

- 6 Şadâ-yı cân-hırâş-ı nuṭṭ-ı nâşih
Melâl-endâz-ı ḳulb-i aḫzen midir
- 7 Degil çok ḳaṭ‘-ı râh-ı muṭlaḳ etsem
Ḳalem ḳamç-ı belâgat tevsen midir
- 8 Edindim mevḳıf-i tevḫîdi mesken
Ser-i kûy-ı hidâyet berzen midir
- 9 Velev maḫşûl-i şulbüm olsa ‘Abdî
Büyük düşmen muḫıbb-i düşmen midir

134 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ey şabâ bâd-ı bahâra karşı bu ğavğa nedir
Ben getirdim müjde-i vaşlı diye da‘vâ nedir
- 2 Devr eder efvâh-ı ‘âlemde ḫaḳîḳâtle mecâz
Şorsalar bilmem ki bunlar da olan ma‘nâ nedir
- 3 İdrâkim çeşim büründü perde-i ḫayret ile
‘Âşık u ma‘şûḳ kimdir bilmezem sevdâ nedir
- 4 Dil ki âḫir oldu böyle ğarḳ-ı girdâb-ı ḫayâl
Mümkün olur mu ki bilsin ḫikmet-i Mevlâ nedir
- 5 Çeşm-i dil ki Ka‘be-i maḳşûda ‘atf etdi nazar
Şorma artık ba‘de-mâ bînâ vü nâ-bînâ nedir
- 6 Bir perî-ruḫsâra çarpılmış göñül ammâ çi sûd
Bilmiyor bundan ‘aceb maḳşûd u müstercâ nedir
- 7 Zâhid-i ḫod-gâma etme sırr-ı tevḫîdi beyân
Nâ-şinâsa bu vücûd-ı muṭlaḳı ifşâ nedir
- 8 Neş‘emend-i sâġar-ı şahbâyım ammâ bilmezem
Neş‘e vü sâġar nedir nûş etdigim şahbâ nedir
- 9 Hâl söyler ḫâlimi ḳâle ne ḫâcet ‘Abdiyâ
Şorma benden kûşe-i vaḫdetde istiġnâ nedir

135 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 89a 1 Ğam-ı devrân ile nâ-kâm u nâ-şâd olmayan kimdir
Felekden şekve-ḫ‘ân-ı cevri ü bî-dâd olmayan kimdir
- 2 Kimi der olmasaydı kâşki kimi de olsaydı
Bu miḫnet-ḫânede bîzâr-ı evlâd olmayan kimdir

- 3 Meger ola ricâl-i ‘âkıbet-endîş ile hem-râh
Ve illâ bu ‘arûs-ı dehre dâmâd olmayan kimdir
- 4 Süleymânlar bile efsende-i seyl-i kazâdırlar
Zebûn-ı qahir-ı dehr-i âbâd olmayan kimdir
- 5 Olur şahrâ-nişîn-i nisbet-i âhir bütün zî-rûh
Bu zencîr-hâne-i hestîden âzâd olmayan kimdir
- 6 Kimi gördüñ ki pâ-mâl-i havâdiş olmasın kalmış
Felekde mâl u cân u ‘ırzı berbâd olmayan kimdir
- 7 Niçin ‘Abdî edersin dehre dâ’im ‘arz-ı istiğnâ
Bu ‘işret-hânedede muhtâc-ı imdâd olmayan kimdir

136 [Der-Kenâr]

- 89b 1 *Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
‘Adû ‘arz etdigi ihlâşa zann etme devâm eyler
Görünce zelq-ı pâyım qahrıma elbet kıyâm eyler
- 2 Ruḥ-ı cânânı gördüm bî-tavaḳḳuf eyledim taḳbîl
Meh-i Şevvâl’i görse şâ’im iftâr-ı şıyâm eyler
- 3 Baña fetvâda nûş-ı mey oldu pîr-i mey-hâne
Ne haḳ bulmuş ki müftî ‘aşkı ‘uşşâka harâm eyler
- 4 Güşâde olmadan pejmürde oldu gonca-i maḳşûd
Bu gülşende ne eylerse felek hep nâ-tamâm eyler
- 5 Berây-ı mîve çînîni emel geldimse de bâga
Dil-i dîvâneyi gördüm tehî hûlyâ-yı ḥâm eyler
- 6 Bakındı sâki-i şîrîn-likâ-yı meclis-i ‘aşka
Ne ehl-i bezme bir bûse ne de i’tâ-yı câm eyler
- 7 Raḳîb aldı cefâda şöhret ü ben de muḥabbetde
Belî Mûsâ’ya karşı Fir‘avun ibkâ-yı nâm eyler
- 8 N’ola mazmûn ararsam emrini elḳâb kitâbından
Ḳalem bir qahramândır mâl-ı küfrü iğtinâm eyler
- 9 Revâ sükkân-ı ‘arş olursa âmîn-h’ânımız ‘Abdî
Zevâline raḳîbiñ dil du‘â-yı şubḥ u şâm eyler

137 [Der-Kenâr]

- 90a 1 *Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
Nâ’il olmuş luṭf-ı Ḥaḳḳ’a yok benî Âdem kadar
Ḳısmet etsen luṭfu düşmez sâ’ire şebnem kadar

- 2 Şımf-ı Âdem halbe-i nuṭk u dirâyetle ‘azîz
‘İzzet-i şımf-ı behâyim nokta-i ebkem kadar
- 3 Lîk luṭf-ı Hakk'a karşı kahra olduk mübtelâ
Âdemi bîzâr eden âyâ ne vardır gam kadar
- 4 Niçe Eflâtûn'lar keşfinde hâyim oldular
Yok haṭa insâna sırr-ı Hakk'dan urmaḡ dem kadar
- 5 Eylemez nâ-ehli bezm-i ülfete dâna kabûl
Nuṭk-ı nâdân doḡunur efkâra elbet semm kadar
- 6 ‘Âḡıl etmez kendini ilḡâ-yı girdâb-ı elem
Nûş eder şahbâ-yı şevkı olsa mevc-i yemm kadar
- 7 Olmadım keyfimce ser-mest-i rahîḡ-i bezm-i ‘aşḡ
Neş'e vermez sâḡar-ı mey-hâne câm-ı Cem kadar
- 8 Serzenişle ‘âḡıbet ihsânını etdiñ heder
Nâ-kesâ bezliñde revnaḡ yok mudur hâtem kadar
- 9 Şâ'ire olmaḡ senâ-ḡân u hicâ-gû töredir
Olamaz kizb ü dürûḡa ferce medh ü zemm kadar
- 10 Tâ ki a'dâ cerḡ u tezyîfe zafer-yâb olmaya
Sözde kuvvet olmalıdır hışn-i müstahkem kadar
- 11 Şânevâr-ı intizâma ‘Abdiyâ muhtâcdır
Buldu şûriş kâr-ı ‘âlem zülf-i ḡam-be-ḡam kadar

138 [Der-Kenâr]

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 90b 1 Bir dil ki perîşân ola def'-i gamı n'eyler
Mey-hâne ki yok bâdesi câm-ı Cem'i n'eyler
- 2 Bir Ka'be ki mihrâbına büt oldu mu'allâḡ
Seng-i siyeh ü âb-ı çeh-i Zemzem'i n'eyler
- 3 Gülşen ki hazân-dîde-i âfâḡ-ı felekde
Hengâm-ı bahâr olsa velev şebnemi n'eyler
- 4 Bir şûḡ-ı dilârâ ki geçe vaḡt-i şebâbı
Ruhsâre-i pejmürdesine perçemi n'eyler
- 5 Aḡbâb aramaz kâlbüd-i merdüm-i bî-rûḡ
Tekmîl-i ḡayât etmiş olan hem-demi n'eyler

- 6 Şol hâne-ħarâb âdem ü ol müdbir-i nâ-kâm
Teftîş-i mevâķît ü dem-i ħurremi n'eyler
- 7 Bir şeh ki anıñ mülkü elinden çıķa ‘Abdî
Cem‘-i sipeh ü dağdaġa-i âdemi n'eyler

139 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Tütalım te’sîs etmiş olsun Eflâtûn'lar
Nâ-ehil ħükmünde ise n'eylesin ħânûnlar
- 2 Ķaġt-ı derk ü fehmiñ intâc etdigi bu ħâldir
Farķ olunmaz gibidir mâ-fevķ ile mâ-dûnlar
- 3 Aç yatarsa ħânesinde aġşam üstü çok mudur
Devr-i esvâķı temâşâ eyleyen ħâtûnlar
- 4 İġtilâle vardırır kârım ħümâm-ı ‘âlemi
Herkesiñ serd etdigi efkâr-ı ġûn-â-ġûnlar
- 5 Ħalkımız ħurtulmuyor kayd-ı zarûretten ħayf
Mülkümüzde var iken dünyâ ħadar ħâmûnlar
- 6 Reh-rev-i şehrâh-ı ġayret bizde olsun dem-be-dem
Oldu peydâ ecnebîlerde nice Ķârûn'lar
- 7 Çok mu ħaġķım ‘Abdiyâ eslâfa etsem i‘tirâz
Şarf edilmiş ‘ıyş u ‘işret nâmına mazmûnlar

140 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

- 91a 1 Ġönlüm felekle ceng-i cidâl etmek istiyor
Teşmîr-i tîġ-i ye’s ü melâl etmek istiyor
- 2 Sükkân-ı şarķ u ġarb u cenûbu birikdirip
Birden ħücûm-ı semt-i şimâl etmek istiyor
- 3 Şordum bir ehl-i himmete bu ħâl-i ħâzırı
Tâ ħaşr olunca ħarb u ħıtâl etmek istiyor
- 4 Püşt-i dü-tâ-yı devlete a’dâ-yı bed-ġümân
Taġmîl-i bâr-ı emr-i muġâl etmek istiyor
- 5 Ol deñli şıķdı ‘araķ ġülû-yı diyâneti⁶⁸
Dil i‘tirâz-ı zât-ı celâl etmek istiyor

⁶⁸

Vezin hatası yapılmış.

- 6 Herkes murâd-ı hâkkı te'emmülden el çekip
Yek-dîgerine 'atf-ı vebâl etmek istiyor
- 7 Görmem tabîb-i hâzıkı 'Abdî deyim aña
Vaz'-ı devâ-yı dâ'i 'udâl etmek istiyor

141 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Rağş-ı fikrim Düldül-i Peygamber'in hem-pâsıdır
Hâşe-lillâh hâk-i pâk-i na'l-i mihrâsâsıdır
- 2 Kalmadı gördüklerimden kimse dünyâda faqat
Nîk ü bed var ise kalmış anlarıñ esmâsıdır
- 3 Bülbül-i tab'im ederse çok mu feryâd ü figân
Sevdiğim bu bâğ-ı hüsnuñ bir gül-i ra'nâsıdır
- 4 Sâye salsa n'ola âfâk-ı cihân-ı dânişe
Nağl-i hâmem huld-ı 'irfânıñ yüce Tûbâ'sıdır
- 5 Kulle-i Kâf-ı vuqufa çık da bak im'ân ile
Levh-i sînem *Levh-i Mahfûz*⁶⁹uñ nasıl ma'nâsıdır
- 6 Âteş-i seyyâle tevhîd ile ser-mest olan
Merd-i dâna mülk-i 'aşkıñ şâh-ı bî-hem-tâsıdır
- 7 Vâ'iz olmuş 'Abdiyâ kürsî-nişîn-i iddi'â
Gûyiyâ bâğ-ı beyânıñ bülbül-i gûyâsıdır

142 [Der-Kenâr]

Ġazel-i Cedîd

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 91b 1 Ġod-pesendi 'azamet berzâh-ı idbâra atar
Ġacerâ 'azami bennâ ben-i dîvâra atar
- 2 Nağl-i pür-bâr olamaz seng-i sitemden âzâd
Tîr-i dahli bilmese merdüm-i hûş-yâre atar
- 3 Dâne-h'âr-ı 'azamet olduñ olunduñ maṭrûd
Âdemi dest-i kazâ kevkeb-i seyyâra atar
- 4 Verdi şive o kadar bezl-i 'aṭâya muḳbil
Pîş-i züvvâra birer bağlama sigâra atar

⁶⁹ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. "(Onun aslı) Levh-i Mahfûz'dadır. (Allah'ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha'dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 5 Bağlandı ne imiş aña bu bâğ-ı luṭfuñ
Ḥâs ü ḥârin baña gül destesin ağıyâra atar
- 6 Bir hediye ile tutuldu lisân-ı zâhid
Şavlet-i kelbi kırar kim aña nân-pâre atar
- 7 Düşmenân-ı nuṭkumla eylediler ḥayli telâş
Ceres-cû kellesini mevķı'-i peygâre atar
- 8 Her ne dem şordum ise ol büt-i sencîde maķâl
Bu vefâsızlığını vâdi-i inkâra atar
- 9 Yine kürsîde bugün zâhîdi gördüm 'Abdî
Eyledi Cennet'e rindâmı bütün nâra atar

143 [Der-Kenâr]

İ'tirâz

- 120a 1 *Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
Mekâtib Mısr niçin celb-i îrâde güzel derler
Tecâvüz etse imkânı aña sû'-i 'amel derler
- 2 Be-her çift başına beş yılda yüz kıyye tohum zer'î
'Aceb başa çıkar iş mi buña ṭavl-i emel derler
- 3 Mahâll-endiş olan vâlî-i Sivâs'ın bu emrine
Ḥaṭâsı gün gibi zâhir şavâbı muḥtemel derler
- 4 Ucun ormandan ihracı müyesser olmayan kâra
Geline bir yere erbâb-ı vaķt-i pür-ḥalel derler
- 5 Sitânbûl'un da bu fikri kabûlü ḥayret-efzâdır
Nihâyet bu da 'ayb oldu bize beyne'l-milel derler

144

Mev'ize

- 123a 1 *Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*
'Adâlet revnaķ-efzâ-yı cihândır
Mezâlim ḥân mân-sûz-ı zamândır
- 2 'Adâlet döndürür dünyâyı bâğa
Semt ile bâğı 'âlem pür ḥazândır
- 3 'Adâletle cihân dârü'l-ḥazendir
Cihân dârü'l-ḥazen olmaķ yamandır
- 4 Ne ḥazzı var 'aceb kim ḥuķûķuñ
Bu insân oğluna ğâyet girândır

- 5 Bu insâniyyeti fark eyler insân
Bunu fark etmemek cehle nişândır
- 6 Hıyâle al ki mü'min idi Haccâc
Bunuñ ile yine menfûr cihândır
- 7 Yağışmaz ehl-i dîne zulm ü bî-dâd
Mezâlimkârı şanma Müslümân'dır
- 8 'İbâretdir zulüm ibtâl-i Hakk'dan
Bu cürmüñ fâ'ili nâ-mihribândır
- 9 Cihânı cevır ile yıkmak ne lâyıq
Yıkanlara Cehennem âşiyândır
- 10 Biri Nemrûd-ı mel'ûn idi âhîr
Helâki yeñmek ile râygândır
- 11 Yeri de zâlimiñ Fir'avn-ı Mûsâ
Naşıl garq olduğu bahre 'ayândır
- 12 Mezâlim pîşegâna yok nihâyet
Cezâsız kaldılar derseñ yalandır
- 13 Olup her biri bir derde giriftâr
Tevârîh âşinâyâna beyândır
- 14 Bidâyet maħkemesidir bu dünyâ
Anıñ hükmünde ħiffet bî-gümândır
- 15 Yok istînâfi 'Abdî bunda hükmüñ
Ki bunuñ ħâkimi ħallâk-ı cândır
- 16 Anıñ bir maħkemesi var ki şöyle
Ĥukûku anda temyîze palândır
- 17 'Aceb neyle ederler def'-i da'vâ
Ki ħâkim 'âlem sırr-ı nihândır

145

Fî-Ĥarfi'z-zâ

92a

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Her gezen 'âlemi irşâd edecek er bulamaz
Eşigine serini koymağa bir der bulamaz
- 2 Etmesin kâşid-ı dil-geşte beyâbân-ı tamâ'
Dâmen-i kûh-ı kanâ'at gibi bir yer bulamaz

- 3 Huṭbe-i mebḥaş-i hattıñ okuyunca ‘âşık
Çıkmağa silm-i vaşlıñ gibi minber bulamaz
- 4 Hâzret-i Haqq'a tevessülde olan bes-pervâz
Tutalım olsa melek uçmağa şeh-per bulamaz
- 5 Bu burûdetde ‘aceb nice olur hâl-i rakîb
Mevkı‘i nâr-ı ceḥîm olsa da aḥker bulamaz
- 6 Gerçi teslîm olunur şîve-i nuṭk-ı eslâf
Lîk râğıb gibi ‘Abdî-i aḥḫar bulamaz

146

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Cân vermektedir bizim cânâna âḥir kârımız
Oldu bu ‘âlemde ancak naḥbe-i efkârımız
- 2 Bir dıraḥt-ı ser-bülend-i bûstân-ı himmetiz
Seng-i ta‘n u daḥl ile düşmez yere eṣmârımız
- 3 Olmazız bir âşiyân-sâz-ı nihâlistân-ı ‘âşk
Bir gül-i ra‘nâ içindir bu dem âh u zârımız
- 4 Göñlümüz verdik o naḥl-i nâz-ı bâğ-ı ‘işveye
Bundan özge yok bu gülşen içre berg ü bârımız
- 5 Levḥ-i dilden eyledik maḥv-ı vücûd-ı mâ-sivâ
Yârdan ğayra ta‘allük eylemez enzârımız
- 6 Kesdik aldık merz-bûm ḥiddeti kaldık maḫar
Kalmadı ‘âlemde artık yârımız aġyârımız
- 7 Dehr içinde ḥân mân-sûz-ı ‘alâyık olmuşuz
Hâzret-i Sulṭân-ı ‘aşka hep fedâdır vârımız
- 8 Mülk-i tecrîdi bize tevcîh kıldı bâ-berât
Ḥaqqımızda böyle fermân eyledi ḥünkârımız
- 9 Dergeh-i sulṭân-ı ‘aşka ilticâmızdır kadîm
Şanma ḥâdis ‘Abdiyâ bu yoldaki ikrârımız

147

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Ne dem ki dilde dâğ-ı iştiyâk-ı âteşin olmaz
Bu şîven-ḥâne-i ‘âlemde efgân-ı danîn olmaz
- 2 Olur bir dil-ber-i ‘âlem-pesendiñ ‘aşkına meftûn
Göñül sevdâ-perest-i vuşlat-ı her meh-cebîn olmaz

- 92b 3 K̄o zâhid ‘izzet-i dâreyn ümîdîn eylesin dursun
Dil-i dânáda hergiz ârzû-yı ân u îñ olmaz
- 4 K̄alır bî-vâye kıptî-meşreb ‘aşra veren arka
Şecâ ‘at dest-i hoş-ı ğayret-i merd-i cebîn olmaz
- 5 ‘Abeş-i teklîf-i âyîn inâbet eylemek zâhid
Baña tevhîd-i Hâk'dan özge âyîn-i behîn olmaz
- 6 Merâyâ-yı vücûd-ı mün‘akis gerçi bütün eşyâ
Velîkin ħurdedân-ı ‘aşk u sevdâ ħod-bîn olmaz
- 7 Serâ-perde-nişîn-i ihtiyât u ħazm olur dâná
Dem-i firkatde a‘dâ şanma ‘Abdî der-kemîn olmaz

148

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Vişâliñ zevķini hicriñle maĥzûn olmayan bilmez
Şafâ-yı Cennet'i Dûzah'da meskûn olmayan bilmez
- 2 Zûr-ı ‘âlemde kadr ü i‘tibârı ħayr-ĥ‘âhânıñ
Velî âzâr-ı düşmen ile pür-ĥûn olmayan bilmez
- 3 Yere batsın bu dâr-ı miĥnet-âbâda zer ü sîmi
Belâ-yı şervet ü sâmânı K̄ârûn olmayan olmaz
- 4 Hemîşe kadr u şükr-i feyz-i rûz efzûn Mevlâ'yı
Selefde rûtbe-i ħayşiyyeti dîn olmayan bilmez
- 5 Nigeĥdârî-i ĥüsn ü ‘aşk-ı Leylâ'dan nedir maĥşad
Hevâ-yı ‘aşk ile ‘âlemde Mecnûn olmayan bilmez
- 6 ‘Aceb sevdâ-girân-ı kârgâh-ı ma‘rifet kimdir
Derûnu cevher-i dânişle meşĥûn olmayan bilmez
- 7 Bu nazm-ı dil-keşi ta‘yîn-i kıymet eylemem ‘Abdî
Buna şahn-ı cihânda tab‘ı mevzûn olmayan bilmez

149

- Mef‘ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün*
- 1 Neşr-i ziyâ-yı şems-i duĥâdan ne añlarınız
Feyz-i ĥübûb-ı bâd-ı şabâdan ne añlarınız
- 2 Hep gördüğüm cefâ vü sitemdir zamânedede
Ĥalk-ı cihâna ‘arz-ı vefâdan ne añlarınız
- 3 Eksik olur mu daĥdaĥa-i şerr ü ħayrları
Ebnâ-yı ‘aşra ħayır du‘âdan ne añlarınız

- 4 Bir lokma nâna âdemi muhtâc eder felek
Ferş-i besât-ı cevri ü şehadan ne añlarız
- 5 Meclisleri müzemet-i ‘âlemler hatm olur
Yârân-ı vakti medh ü şenâdan ne añlarız
- 6 Vâ-beste oldu hükmüne bir muqbiliñ umûr
Dillerdeki şavâb u hatâdan ne añlarız
- 93a 7 ‘Abdî şerâr-ı âhım aña etmesin eger
Bu intizâm-ı saķf-ı semâdan ne añlarız

150

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Gelirse hâtıra fikr ü hayâliñ cânâ yer kalmaz
Konunca şeh misâfir-hâneye mihmâna yer kalmaz
- 2 Olur seylâb-ı rûb-ı ‘aşk u sevdâ berg-i sâlûsî
Vezân olsa dile bâd-ı hevâ îmâna yer kalmaz
- 3 Bir kudret-i meger tevsî‘ ede şahrâ-yı imkânı
Dem-i haşri hayâle al ki çok insâna yer kalmaz
- 4 Bahâdâr u revâc olursa böyle cehl ü nâdânı
Olur bir gün cihânda kâle-i ‘irfâna yer kalmaz
- 5 Olur kûteh-nazar güm-keşte-râh-ı menzil-i maķşûd
Derûn-ı sînesinde kuvvet-i iz‘âna yer kalmaz
- 6 Fünûn-ı hud‘ayı ebnâ-yı ‘aşra etmede ta‘lîm
Giderse böyle ‘âlem himmet-i şeytâna yer kalmaz
- 7 Kâbûl etmem sürûr u şevki dilde yek nefes ‘Abdî
Ezel mihmân edindigim gam-ı cânâna yer kalmaz

151

- Mef‘ûlü / Mefâ ‘ilü / Mefâ ‘ilü / Fe‘ûlün*
- 1 ‘İlm-i ezeli ‘aql-ı Felâtûn'a sığışmaz
‘Ummân-ı cihân sâğar-ı gül-gûna sığışmaz
- 2 Vaşf-ı ruhu bir fakre yer idrâc ne mümkün
Kur‘ân-ı Hudâ mışra‘-ı sûzuna sığışmaz
- 3 Bu rütbe neden şu‘be verir nağmeye cânân
Âheng-i cefâ-perde-i kânûna sığışmaz
- 4 Eyler heme ân-ı vuşlat-ı Leylâ'ya tezekkür
Efsâne-i şîrîn-leb-i Mecnûn'a sığışmaz

- 5 Güncîde-i ‘aql olmalıdır şöhet-i nâşih
Bir kaçre-i âb kâse-i meşhûna sığışmaz
- 6 Ğam nâmını yâd etme bize muṭrib emân ver
Bîgânedir ol sûr-ı hümâyûna sığışmaz
- 7 ‘Abdî ne ‘aceb hey’et-i manzûme-i şî’rim
Şerhi nerede nüşha-i hâmûna sığışmaz

152

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Hıredmend-i cihân cevri ü felekden bî-ḥuzûr olmaz
Bilen sırr-ı kazâ-yı Hakk’ı ducârı fütûr olmaz
- 2 Olursa meskeni pâ-yı hum-ı mey-ḥâne-i ikbâl
Yine şâhib-ḥired ser-mest-i şahbâ-yı gurûr olmaz
- 93b 3 ‘Abeş işlâh-ı nâ-ehle bu rütbe revziş ü gûşiş
Dibâgat etseler de cild-i ḥinzîrî ṭahûr olmaz
- 4 Demiş ḥâce filânî ‘aql u idrâkde var şübhe
Bu sözler raḥnedâr-ı ‘aql-ı erbâb-ı şu‘ûr olmaz
- 5 Hele farz edelim mekteb-nişînâmı birer taḥrîr
Ser-i kâra gelince cümlesi ehl-i umûr olmaz
- 6 Kâlır bî-vâye-i servet bütün bî-behre-i şan‘at
Ma‘ârifdân-ı şan‘at sa‘y ederse mendebûr olmaz
- 7 Silaḥşörân-ı aşrîñ her biri da‘vâda bir Rüstem
Gelince rûz-ı heycâ biñde bir ‘Abdî cesûr olmaz

153

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Süreriz zevkimizi neş’e-i sahbâ ile biz
Vaḳtimiz hoş geçirip ‘ıyş-ı mûhennâ ile biz
- 2 Gerçi yok kudretimiz def‘-i ezâ-yı megese
Lâfa geldikde uçarız hele ‘Ankâ ile biz
- 3 Ğalaṭ u sıḥḥat-i elfâzı henüz anlamadan
Bezme revnaḳ veririz şîve-i ma‘nâ ile biz
- 4 Baḳmayıp birbirin işlâh-ı umûr-ı melike
Düşmene faḥr ederiz vüs‘at-i ülka ile biz
- 5 Ma‘rifet zann ederek uğraşırız bî-hûde
Beḳâlık olmadığı şî‘r ü mu‘ammâ ile biz

- 6 ‘Abdiyâ cümle yalan etdigimiz ‘arz-ı hülûş
İ’tilâf edemedik şıhhat-i inhâ ile biz

154

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Bu cedelgâh-ı cihânda sormañız âyâ neyiz
Âşinâya âşinâ bîgâneye bîgâneyiz
- 2 Taht-ı istignâ-nişîn-i mülk-i tecrîdiz hele
Ne hıdv-i Mışır az u ne esîr-i dâneviz
- 3 Şöyle bâl u ber-güşâ-yı ‘aşk u sevdâyız ki biz
Şem‘-i dîdâr üstüne dâ‘im döner pervâneviz
- 4 Etme zâhid bizden ayılmak ümîdin ba‘de-mâ
Sâgar-ı şahbâ-yı ‘aşkıyla bütün mestâneviz
- 5 Edemez hükm-i kalem maşkûm-ı ehl-i Cennet‘i
Biz bu bîmâr-hâne-i sevdâda hep dîvâneviz
- 6 Olmadık biz zevk-yâb-ı lezzet-i zühd ü riyâ
‘Âşık-ı sevdâ-perest-i vuşlat-ı cânâneviz
- 7 Biz anâtık-gû-yı tevhîd-i Hudâ’yız ‘Abdiyâ
Semt-i pâ-yı dârda Mansûr ile hem-hâneviz

155

- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ülün*
- 94a 1 Şanmañ bizi âzürde-i âsîb-i cihânız
Hayret-keş-i evzâ‘-ı ehibbâ-yı zamânız
- 2 Sevdâ-yı vişâl ile beyâbân-ı fenâda
Mecnûn gibi beste-i zencîr-i kemânız
- 3 Uçsa eremez sâyemize tevsen gerdûne
‘Azm-i vaţana ol derece germ-i ‘anânız
- 4 Besdir bize bu salţanat-ı mülk-i tecerrüd
Âzâde ser-i dağdağa-i şöhret ü şânız
- 5 Doysun heme ân tâbe-gülûvv gürisne-çeşmân
Dil-sîr-i şeker-pâre-i yek-lokma-i nânız
- 6 Ne kat‘-ı ümîd eyleriz eltâf-ı Hudâ‘dan
Ne munţazır-ı luţf-ı şehin-şâh-ı cihânız
- 7 Geh neşr ederiz ‘âleme pertev gehi zulmet
‘Abdî ne ‘aceb gün gibi peydâ vü nihânız

156

- Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün*
- 1 Hevâ-yı 'aşk ile kûy-ı nigâra dek gideriz
Bu şevk-ı dil ile encâm-ı kâra dek gideriz
- 2 Cihân-ı 'aşk u hevâdır bize tarîk-i necât
Hıtâm-ı mevsim-i köhne bahâra dek gideriz
- 3 Felekde teşne-i âb-ı hayât-ı câvîdiz
Cenâb-ı Hızr'ı bulup bir pınara dek gideriz
- 4 Duhûl-i hısn-ı haşîn emel muhâl ise de
Ümîd-i kalb ile pây-ı hışâra dek gideriz
- 5 Şabâh u zulmet-i vaşl u firâkı bir bilerek
Bu yolda âhir-i leyl ü nehâra dek gideriz
- 6 Suvâr-ı keşti-i bahr-i siyâh-ı 'aşk olduk
Nesîm-i lutf ile pîş-i fenâra dek gideriz
- 7 Metâ'ib-i sefer-i 'aşkı zevk edip 'Abdî
Ümîd-i vasl ile kûy-ı nigâra dek gideriz

157

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Etdi âhir 'aşkı hem-râz ister istemez
Bezm-i vaşla ol büt-i tannâz ister istemez
- 2 Şundu sâkî sâgar-ı şahbâyı ol destime
Eyledi akrânıma mümtâz ister istemez
- 3 Oldu yine bu gece bezm-i tarabda ol perî
Perde-zîb-i şu'be-i şehnâz ister istemez
- 4 Çünkü ben bir şâ'ir-i Şeh-nâme-hân-ı dânişim
Nazm-ı şi're eylemem âgâz ister istemez
- 94b 5 Etmesin şûh-ı 'Acem ibrâm yoksa çârene
Eylerim 'azm-i reh-i şîrâz ister istemez
- 6 Nâzenînim va'd-i teşrîf eyler ise bu gece
Etmeli bezm-i meyi îvâz ister istemez
- 7 'Abdiyâ ka'b-ı celâle ermege bî-tâb iken
Murğ-ı tab'im eyledi pervâz ister istemez

158

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Dü-düşmân-ı kavîniñ infi'âli artar eksilmez
Fransız'la Prusya'nın cidâli artar eksilmez
- 2 Reķâbetdir eden âsâyişi dûçâr-ı izmihlâl
Raķîb-i nâ-sezânîñ ihtiyâli artar eksilmez
- 3 Tarafdârân-ı şulh-ı 'âlem oldu şimdi dem-beste
Cedelgâh-ı cihânîñ ihtilâli artar eksilmez
- 4 Nakîşa-bağş olan her devletiñ vaķt-i kemâlidir
Zuhûrdan soñra ħurşîdin zevâli artar eksilmez
- 5 Gedâ çeşmân-ı servet olamazlar bir zamân dil-sîr
Ĥarîşiñ inhimâk-ı meyl-i mâli artar eksilmez
- 6 Senâdırlar müheyyâ yemmler olduķca şadef-perver
Cihânda meyl-i iħrâc-ı le'âlî artar eksilmez
- 7 Mücîz olmaz egerçi merd-i dâna 'Abdiyâ ammâ
Zenânîñ ârzû-yı yâl ü bâli artar eksilmez

159

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Bu 'alâ Sînâ'ya ħikmet-ĥ'ân olur mâ-dûnumuz
'Aķl-ı Eflâtûn'a ħarf-endâzdır Mecnûn'umuz
- 2 'İndimizde müflis-i bî-vâyedir Kârûn'lar
Maĥzen-i genc-i mu'âyindir dil-i meşĥûnumuz
- 3 Rabť olundu rişte-i müstahkem-i tevĥîd ile
Raĥnedâr olmaz hele şîrâze-i ķânûnumuz
- 4 Sûdmend etmez bizi âlâyiş-i zühd ü riyâ
'Aşķdır sermâye-i feyz-i dil-i pür-ĥûnumuz
- 5 Bağrı yanıklardanız taĥt-ı ķasemnâdan beri
Sû-yı Ĥaķ'dan böyle geldi ĥükm-i ķâf u nûnumuz
- 6 Ez-ezel peygûle-pîrâ-yı serây-ı vaĥdetiz
Ĥayd-ı zencîr-i teselsül ile yok mescûnumuz
- 7 Biz mecâzî 'âķıbet olduķ mücâviz 'Abdiyâ
Ba'de-mâ 'aşķ-ı Ĥudâ'dır maşraf-ı mażmûnumuz

160

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Ağyâra şimdi 'arz-ı vefâ eylemekdeyiz
Bâd-ı semûmu rûha ğidâ eylemekdeyiz
- 2 Derd-i firâkı şîve-i vaşla bedel bilip
Cevr ü elemle zevk u şafâ eylemekdeyiz
- 3 Alındı cümle hâşşa-i eczâ-yı 'ıyş u nûş
Nîş-i sitemle derde hevâ eylemekdeyiz
- 95a 4 Kâlâ-yı hünere kalmadı raġbet zamânede
Mâl-ı Fireng'e kaţ'-ı bahâ eylemekdeyiz
- 5 Geldi şu hâle sâyelerinde refâh ile
A'dâya şimdi hayır du'â eylemekdeyiz
- 6 Hâyfâ fülûs-ı aħmere muhtâc iken yine
Ebnâ-yı 'aşra 'arz-ı ğınâ eylemekdeyiz
- 7 Efkâr-ı 'aşra şimdi uyup işte 'Abdiyâ
İkrâr-ı sebķ-ı cürm ü haţâ eylemekdeyiz

161

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 İçmeden bâde-i mînâyı humârın görürüz
Ķârîñ evvelce 'aceb böyle hasârın görürüz
- 2 Rû-be-râh-ı ser-i kûyunda olursak ne be's
Vaşl-ı yâr olmaz ise belki 'izârın görürüz
- 3 Mîve-i maţlab-ı dil bir ğün olur da erişir
Bâĝ-ı dehriñ umarız hayli bahârın görürüz
- 4 Oluruz çâre nedir 'arbede-sâz-ı la'net
Hâsid-i bed-menişîñ nerde mezârın görürüz
- 5 Ķal'a-i kâm-ı derûnu edemezsek teşhîr
Dest-i bürd eyleyerek bâr-ı hişârın görürüz
- 6 Başdan ayaĝa bürünmüşse de ehl-i iķbâl
Perniyân-ı emeliñ biz de kenârın görürüz
- 7 Düşmeniñ kâse-i iķbâlini kırmış gerdûn
'Abdiyâ şabr edegör böyle hezârın görürüz

162

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ne dem ki dîde mir'ât-ı cemâliñle cilâ bulmaz
Ġubâr-ı ğamdan özge dilde âşâr-ı şafâ bulmaz
- 2 Cihân-pû-yı hevâ vü ârzû olsa ne deñli dil
Ġubârıñ şakķ eder 'âlemde şûh-ı dil-rübâ bulmaz
- 3 Niçin âzürde eyler şadme-i merk ile ol âfet
Dil-i şeydâ gibi dîdârına bir mübtelâ olmaz
- 4 Şabâh-ı haşre dek efsâne-h'ân 'aşķ u sevdâdır
Ġöñül bundan güzel hâle muvâfıķ mâ-cerâ bulmaz
- 95b 5 Olaldan beste-i zencîr-i zülfüñ ey perî-zâdem
'İkâl-i ğuşşa vü ğamdan dil-i zârım rehâ bulmaz
- 6 N'ola nakd-i hayâtım kâle-i vaşla fedâ etsem
Metâ'-ı maţlabı bir müşterî båd-ı hevâ bulmaz
- 7 Bu bîmâr-hâne-i 'âlemde şöyle haste-i 'aşķım
Degil bigâneleler bu derde dermân âşinâ bulmaz
- 8 Begendirmek ne kâbildir 'umûma şîve-i nazmım
Felek Haķ nerde olsa anda zann etme haţâ bulmaz
- 9 Nazîre-ġû-yı şi'r-i dil-pesend-i mîr-i Maħmûd'um
Anıñ'çün 'Abdiyâ bu nazmıma hâme bahâ bulmaz

163

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Ġül-i taşvîr ġül-i bâġ ile yeksân olmaz
Perveriş ile diken naħl-i hırâmân olmaz
- 2 Kâmil olmaķla olur mışr-ı hünerde yoksa
Nâ-sezâ rütbe ile Yûsuf-ı Ken'ân olmaz
- 3 Şîve-i nazmı ġazel-h'ân-ı belâġat añlar
Gevherî koşma ile merd-i sühândân olmaz
- 4 Âb-ı Kevşer'le su verse aña Rıdvân-ı cenân
Arz-ı nâ-münbite-i şûrede bostân olmaz
- 5 Tıynet-i tıynet-i insân ile âmîhte gerek
Yoksa İstanbul'a gelmekle Ĥorasan olmaz
- 6 Çehre senden biliriz cerge-nişîn olduğunu
Merd-i kıptîniñ efendi özü pinhân olmaz

- 7 Şett-i şev eyleseler Zemzem ile ehl-i Hicaz
Hırs u hûk u seg ü rûbeh yine kurbân olmaz
- 8 ‘Abdiyâ mu‘teriz-i hikmet-i nazmım gelsin
Anı iskâna bu sözler gibi bürhân olmaz

164

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Cûyâ-yı zevk-ı vahdet olan keşret istemez
Tenhâ-nişîn-i künc-i şafâ şöhret istemez
- 2 Hûân-ı vişâle ehl-i hevâ bî-ta‘b gelir
Dûşâb u dûdeh mûr u meges da‘vet istemez
- 3 Kâşâne-zîb-i vuşlat olan bâğı n'eylesin
Dil-beste-i cemâl-i Hudâ Cennet istemez
- 4 Manşûr'a dârı eylediler minber-i şamûr
Ehl-i vefâ bundan öte rif‘at istemez
- 5 Zevki cefâda feyz-i dili gamda buldular
Mihnet-keşân-ı ‘aşk u hevâ râhat istemez
- 96a 6 Verir zevâl-i hüsn-i ruhu ‘âşıkâ melâl
Bülbül-i hazân berg-i gülü elbet istemez
- 7 ‘Abdî olur cilveger sâha-i vücûd⁷⁰
Taşîl-i kâma pek o kadar himmet istemez

165

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Gülşeni külhan gibidir ‘âlemiñ dildârsız
Cennet’iñ de zevki yokdur rü‘yet-i dîdârsız
- 2 İntizâm-ı mesken ü Me’vâ degil dil-h‘âh olan
Kaşr-ı mînû âdeme dûzağ gibidir yârsız
- 3 Fâriğ-i ‘aşk olalı mülk-i dilim kaldı harâb
Pâyedâr-ı enkażım olmaz cihân hünkârsız
- 4 Kûşemiz mi ‘âşıkıñ uçkuru farı neş’eden
Hâne-i vaşla o âfet gelse ger şalvârsız
- 5 Herze vardım ise oldum şad-raqîbe mübtelâ
Kankı iklîmi ‘aceb gördüñ ki ola mârsız

⁷⁰

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Zevk-i meyden bahş eder ‘âşık cenâbîñ bâhdan
Söyle zâhid kankıñıza dense lâyıık ‘ârsız
- 7 Pek de germiyyetli olmaz ‘aşk-ı yâr-ı bî-raķıf
‘Abdiyâ hoş-bû degildir gül olursa hârsız

166

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Merd-i huşyârı felek cevır ile tekdîr edemez
Vaz‘-ı nâ-sâz-ı ‘adû ‘âkılı taķķîr edemez
- 2 Yıkmasın söyle o nâdâna bu kaşır-ı dilimi
Bîn-i Yezdân‘ı yıkıp da yine ta‘mîr edemez
- 3 Emrine başın eger ehl-i hîred Allâh‘ıñ
Kimse tedbîr ile taķdîrini tağyîr edemez
- 4 Kisve-i maţlabı hayât-ı każâ deñmez ise
Tâlîbi mürtebiğ-i sûzen-i tedbîr edemez
- 5 Pek ‘abeş nâ-kes-i ibrâm-ı ‘atâ vü ihsân
Kuvvet-i đarbe-i müşt âhene te’sîr edemez
- 6 Hâl eder merdüm-i dâñâyı hemîşe inţâk
Kâl ile h’âce bu ma‘nâları tefsîr edemez
- 7 Mey ü maħbûba sözün haşır eden erbâb-ı hevâ
‘Abdiyâ nazm-ı hakem sicn,mi tanzîr edemez

167

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Şerhadâr-ı tîğ-ı hicr-i yârdır bu sînemiz
Zahmnâk-i ğamze-i dildârdır bu sînemiz
- 96b 2 Gâh fikr-i vaşl u geh endîşe-i hicrin ile
Mûr u evhâm-ı nâ-hem-vârdır bu sînemiz
- 3 Pûte-i iksîr ya bir külhan-ı germâbeveş
Şu‘-le-rîz-i âh-ı âteş-bârdır bu sînemiz
- 4 Bulmadı kesb-i yakîn ile henüz feyz-i hayât
Keşte-i zehr-âbe-i pindârdır bu sînemiz
- 5 Ey perî şanma tehî ser-mest-i sevdâ olduğum
Bâde-i ‘aşkıñ ile ser-şârdır bu sînemiz
- 6 Güft ü ğû-yı zâhid-i hod-bîne etmem iltifât
Gavta-h’âr-ı lücce-i firârdır bu sînemiz

7 Her zamân bir kûdek-i şafâyı eyler der-kenâr
‘Abdiyâ âbisten-i efkârdır bu sinemiz

168

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Hâlimizi şanma tebâh isteriz
‘Âlem-i fânîde refâh isteriz
- 2 Cem‘ olarak bâb-ı münâcâta hep
Her birimiz manşıb u câh isteriz
- 3 Eylemedik Hakk'a yarâr bir ‘amel
Hayf yine ‘afv-ı günâh isteriz
- 4 Kavl-i mücerredle şübût eylemez
Da’vi-i ‘irfâna güvâh isteriz
- 5 Lâf ile mümkün mü zafer düşmene
Harbe yarar hayli sipâh isteriz
- 6 Olmak ise maşşadımız dîn-fürûş
Elde ‘aşâ bir de külâh isteriz
- 7 Bezm-i mu‘ârızda sükût etmeyiz
Nuşka gelip tek şifâh isteriz
- 8 Edemeyiz sâhil-i cehli muşar
Baır-i ma‘arifde şinâh isteriz
- 9 Rızkımızı vermede rûzî-resân
Kim dedi biz ni‘met-i şâh isteriz
- 10 Keyfimize rahne verir bed-likâ
Yârimizi hûb-ı cibâh isteriz
- 11 İstemeyiz haş ile muşberr yüzü
Cebhen-i cânâni çü mâh isteriz
- 12 Bend-i şıtabl eyledik âşir anı
Zâhid için kâh ü giyâh isteriz
- 13 ‘Aczimizi biz biliriz ‘Abdiyâ
Luşf-ı hudâvendî-penâh isteriz

169⁷¹

- 97a 1 *Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*
Ey olan revnağ-tırâz-ı şahın-ı dîvân-ı Hicâz
Mağdemiñle fahr ederse çok mu eyvân-ı Hicâz
- 2 Çekdi mıknatısâsâ zât-ı vâlâ şanıñı
Hâl-i pâk-i hıttâ-i mülk-i felek şân-ı Hicâz
- 3 Hastegân-ı vird-i zîk-ı şad-reh elbette eder
Bir hakîm-i hâzıkı irsâl-i hâkân-ı Hicâz
- 4 Olsa hakkıñda revâ ihrâm-ı bend-i ihtirâm
Dâverâ zât-ı kerîmiñ şimdi mihmân-ı Hicâz
- 5 Koy biraz da oladursun lü'lü'-i lâle-fürûş
Görmedi zâtıñ gibi şehdâne dükkân-ı Hicâz
- 6 Hâtıfâ ol Âşaf-ı 'âli-tebârıñ nâmına
Hâme-i ihlâş ile oldum gazel-h'ân-ı Hicâz

170 [Der-Kenâr]

- 92a 1 *Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün*
Luţfu felegiñ qahr-ı dil-âzârını degmez
Bûy-ı gül-i ter serzeniş-i hârını degmez
- 2 Kürsîde bugün eylediği va'd-i bihişti
Dûzağla bizi vâ'iziñ inzârını degmez
- 3 Bunca çekilen hasret ü ümmîd pey-â-pey
Nağl-i emeliñ vereceği bârını degmez
- 4 Bir bûse için yutduğumuz hûn dem-â-dem
Yârıñ dem-i vuşlatdaki etvârını degmez
- 5 Farz eyleyelim lutfu ere âhir-i 'ömre
Dehriñ dem-i rişletde olan kârını degmez
- 6 İkbâl seh-i revzeyle gelen şâdî-i manşıb
Ta'kıb edecek guşşa-i idbârını degmez
- 7 Bir sağlık için eylediği taфра qahrveş
'Abdî felegiñ verdiği hep vârını degmez

⁷¹ Bu şiirin başında: "Ehibbâdan Biriniñ Lisânından Nazm Olunan Bir Gazeldir." Şeklinde bir not vardır.

171 [Der-Kenâr]*Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*

- 92b 1 Âşinânın bilinir mi kıymet-i bî-gânesiz
Şehriñ etrâfında revnağ mı olur çengânesiz
- 2 Bir eliñ kim gördü 'aql u hikmete tevķîfini
Hiç tîmâr-hâne-i dehr olamaz dîvânesiz
- 3 Eyledi ma'şûku müstağnî kazâ 'uşşâkdan
Şem' degil hükmün sürerler bülbül ü pervânesiz
- 4 Kaatre hây-ı eşkim etdi baħr-i Nîl'e inşibâb
Kâhire iklîmini gördük mü âb u dânesiz
- 5 Dâstân-h'ânân dehre eylemem bir dem rücû'
Bilirim ki bu cihânda kışşa yok efsânesiz
- 6 N'ola olsa şad-hezârân serzenişle müttehem
Zülf-i pîç-â-pîç-i tevħîdi koyanlar şânesiz
- 7 Ba'd-i muṭlak ile pervâz-ı bülend etdi yine
Kaldı âħir 'Abdiyâ murg-ı hayâlim lânesiz

172 [Der-Kenâr]*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 93a 1 Server-i Zühre şikâfât-ı şitâdır nev-rûz
Dâver-i memleket-ârâ-yı hevâdır nev-rûz
- 2 Büsbütün mülk-i çemenden çıkarıp ṭard etdi
Leşker-i berf ü dîh rû-be-każâdır nev-rûz
- 3 Hergiz ma'rekeye cümleden evvel geldi
Pîşdâr-ı sipeh-i ħarb u veğâdır nev-rûz
- 4 Demesinler aña ne ħayra yorar ne şerre
Düşmen-i Bürde 'arz-ı bâğa devâdır nev-rûz
- 6 Reft verip ħas u ħâşâk-ı çemen etse gerek
Rehber-i kâfile-i bâd-ı şabâdır nev-rûz
- 6 Eyledi maḳdem-i sultân-ı bahârı tebşîr
Lâyık-ı şükr ü sezâvâr-ı şenâdır nev-rûz
- 7 Olsa etfâl-i çemen heves çiçek 'illetine
Göremem bunda ħatır aña şifâdır nev-rûz
- 8 Edelim şevķ ü ħasret ile bugün şehr-âyîn
Mevsim-i 'işret ü 'ıyd-ı ħükemâdır nev-rûz

- 9 Berfe mişliyle tekâbüldeki hikmet ma'lûm
Ser-firâz-ı kudemâ-yı 'uçalâdır nev-rûz
- 10 Dâ'im eyler iki ma'nâyı tazammun birden
Zâhide mahz-ı cefâ rinde şafâdır nev-rûz
- 11 Hem yağar hem de eser karma karış sîkendle
Dehşet-efzâ-yı ahâlî-i kur'âdır nev-rûz
- 12 Kise naqd-i sereden hâne rızıkdan hâlî
Her sene böyle mazîk-i fuçarâdır nev-rûz
- 13 'Abdiyâ tatlı yiyip tatlı konuşmak lâzım
Encümen-zîb-i gürûh-ı 'urefâdır nev-rûz

173 [Der-Kenâr]

Fârisî⁷²

93b

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Biyâ bülbül der in gülşen vaţan sâz
Gülî-râ şâh-ı iklîm-i çemen sâz
- 2 Biyâ sâkî şarâb-ı ergavân deh
Me-râ şâyiste-i mülk-i haten sâz
- 3 Biyâ cânâ harîf-i bezm-i men şo
Dil-i dîvâne-râ şâh-ı 'Aden sâz
- 4 Boro zâhid ez in bezm-i harîfân
Raķîb-i mürde dil-râ der-kefen sâz
- 5 Boro şeyhâ ez in dergâh-ı rendân
Mürîdân râ hılâş ez Ehrimen sâz
- 6 Boro nâşeş ez in ham-hâne-i 'aşk
Piyâm-ı hıld ü dûzaş ez dehen sâz
- 7 Biyâ 'Abdî be-gülzâr-ı belâgat
Berây-ı 'aşk u sevdâ şad-sûhan sâz

⁷²

1. Ey bülbül gel ve gül bahçesinde yuva kur. Gülü çimen ülkesinin şahı et.
2. Ey sâki gel ve bana erguvan şarabı ver. Beni koku ülkesine yakışanlardan kıl.
3. Gel ey can! Benim meclisimin yoldaşı ol. Bu deli gönlümü Cennet'e şah kıl.
4. Ey zahid, bu yoldaşların meclisinden git. Gönlü ölü rakibi kefene sar.
5. Ey şeyh bu rindlerin dergâhından git. Müritleri şeytanın elinden kurtar.
6. Ey öğütçü bu acemi olan aşk evinden git. Cennet ve cehennem sözünü ağzından bırak.
7. Ey Abdî güzel söz söylemenin gül bahçesine gel. Aşk ve sevdâ için yüz söz söyle.

174 [Der-Kenâr]*Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*

- 94a 1 Sâlik-i şeh-râh-ı zûr olsam umarım çâresiz
Râm olur endâmını teslîme yârem çâresiz
- 2 Kâhramân-ı 'aşk-ı sevdânîñ görünce şavletin
Hâne-i vaşla yöneldi gül-'izârım çâresiz
- 3 Mücrim-i hâlvet-serây-ı vaşl olunca 'âkıbet
Mâ-cerâdan bahş-i meyl etdi nigârım çâresiz
- 4 Gördüğümde ol perî-ruhsârı hem-bezm-i raķîb
Çıkdı destimden tamâm-ı ihtiyârım çâresiz
- 5 Nâ-revâ bu mücrimi hey'et ederse ittihâm
Nâr-ı ğayret baķdı hep şabr u kararım çâresiz
- 6 Böyle bir âhû-yı deşt-i vahşeti bu tarz ile
Bir mehâbet gösterip şayd u şikârım çâresiz
- 7 Âşinâlar sâyesinde zümre-i bîĝâneye
Tarh-ı temkîn ederek 'arz-ı vaķârım çâresiz
- 8 Yârsız yokdur hayât u zindeĝiniñ lezzeti
Ol büt-i nâzik-mizâca i'tibârım çâresiz
- 9 Ben nigâh-ı luţfunu görmüş olaydım 'Abdiyâ
Maĥv olurdu levh-i dilden iĝbirârım çâresiz

175 [Der-Kenâr]*Mef'ûlü / Fâ'îlâtü / Mef'ûlü / Fâ'îlün*

- 94b 1 'Aşkıñ yolunda çok mu fedâ mâl ü cânımız
Görme bunu bizden uzak ey cevânımız
- 2 Tîĝ-i nigeħle cismimizi eyle şerĥavâr
'Aşkıñda ger zerre çıkarsa yalanımız⁷³
- 3 Ecrâm-ı bî-nihâye-i eflâke kim baķar
Şaķf-ı bülend-i ĥaymeñ iken âsumânımız
- 4 Kâşıñ hilâl ü kâmetiñi serv dediñ velî
Şermende etdi bizleri sehv-i lisânımız
- 5 Ölsek de dest-ber ü muĥîtte 'âkıbet
Düşmeden aĥz-i şâr eder elbet kıalanımız

73

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Bir küsfende derûnu sorduğda ben dedi⁷⁴
Kürküñ elinden almadı bizi şebânımız
- 7 Bir iş mi ‘Abdi zîr ü zeber etmem ‘âlemi
Var iken elde hûme gibi qahramânımız

176 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 95a 1 Şayd-ı murğ-ı dâniş ü ‘irfân dâ’im kârımız
Tıfl-ı ebced-hûândân ders almağa yok ‘ârımız
- 2 Şer‘imizde kıl u kâl-i medrese bî-i‘tibâr
Münhaşırdır keşf-i sırr-ı vahdete efkârımız
- 3 Kim eder şimdengeri pîr-i muğâna ser-fürû
Bî-tavassuť bizi ister hûân u vaşla yârımız
- 4 Nokta-i ferdin üzere eyler eşyâ ittihâd
Âşinâyız her birine yok bizim ağıyârımız
- 5 Kışsa-hûân-ı küfr ü îmân olmasın zâhid bize
Kâle-i hemezeñdir inkârımız ikrârımız
- 6 Cebhe-say-i âsitân-ı bârgâh-ı vahdete
‘Arş-ı a‘lâ-ya resîde fark-ı i‘tibârımız
- 7 Sâde-levhân-ı vefâdan şad-hezârân zâhidi
Pây-mâl-i ‘aşk eder bir ‘âşık-ı dîdârımız
- 8 Silsile-cünbân-ı hayret olmamak emr-i muhâl
Çıkdı elden rişte-i bârik-i ihtiyârımız
- 9 Zâhid olsun Kevşer-i âşâm-ı bihişt ‘âfiyet
‘Abdiyâ kâfi bize bu sâgar-ı ser-şârımız

177

Fî-Ĥarfî's-Sîn

Mef‘ülü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

- 1 Ehl-i kemâli sebkat eder erzel-i ünâs
Geçmiş bahâda sîm ü zeri âhen ü nühâs
- 2 Bu ölçüsüz iyâb u zehâba nedir sebep
‘Âlemde hiç mi kalmadı endâze-i kıyâs
- 3 Elfâz içinde güç bulunur oldu ba‘de-mâ
Evzâ‘-ı ‘aşra geçdi tîğ-i şan‘at-ı cinâs

74

Vezin hatası yapılmıştır.

4 Gayret-keşân-ı dîne degil mi bu bir belâ
Geçsin otursun üstüne tâ Aḥmed'iñ menâs

5 Durmaḡdan ise böyle revişle bu kâ'inât
Minnet olurdu cânımıza bulsa indirâs

6 Bu cümlegâh-ı ''âleme dâmâd olanlara
Münkâd olur 'arûs-ı murâd-ı mihr-i kıtâs

7 Olur felek nüshâsın almaḡa Müşterî
'Abdî ederse bu gâzeli Zühre iktibâs

178 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 96b 1 Nev-be-nev etmede iḥrâz-ı merâtib iflâs
Bezm-i Ḳârûn'a bile oldu muşâhib iflâs
- 2 'Acze perverâ dilân şerveti etdi pâ-mâl
Zûr-ı diyetle olup ḡaşmına ḡâlib iflâs
- 3 Şırtına almış eder fâka bî-dûr-ı ebvâb
Vardığı ḡânedede mihmân olmaḡa ḡâlib iflâs
- 4 İhtikâr ile misâfir olacaḡ ḡâne arar
Kışver-i Çîn'e kadar gitse münâsib iflâs
- 5 İhtiyâcı sipeh-i fakre ḡumandan ederek
Leşker-i şervet ile şimdi muḡârib iflâs
- 6 Ḥükm-i ḡânûn ile maḡkûm-ı cezâ olmalıdır
Herkesiñ mâ-melekin nâhib ü ḡâsıb iflâs
- 7 Dest-i ḡahrında zebûn oldu bütün ḡalk-ı cihân
Rûz u şeb cevrini tîzîde muvâzıb iflâs
- 8 Oldular şöylece muḡtâc-ı fülûs-ı aḡmer
Görmemişken ne 'aceb ehl-i menâşib iflâs
- 9 'Abdiyâ etmez idim hiç şikâyet andan
'Âlemiñ râḡatını olmasa sâlib iflâs

179 [Der-Kenâr]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 97a 1 Esmeyen bâd-ı şabâya deme es
Ṭayrân eyleyemez murḡ-ı kafes

- 2 Lâyık-ı bezm-i ekâbir geçinir
Şırtına setri giyen başına fes
- 3 H̄âb-ı gafletde bütün halk-ı cihân
Meger ikâz ede feryâd u ceres
- 4 Kaldı meydânda bütün cürm ü günâh
Yok mudur cürmine şâhib bir kes
- 5 Bulduğuñ ef`anı zehr-âlûduñ
Verme fırsat o zamân başını kes
- 6 Eylemiş şaḥne rakıbi der-dest
Kı helâkiñ görelim der-maḥbes
- 7 Bezm-i `ırfâna erişmez nâdân
Âfet-i revnaḫ olur gülşende ḥas
- 8 Gidelim encümen-i zindâna
Engebîne beri gör mûr u meges
- 9 Bir gelen bir dahî gelmez `Abdî
Dâr u dünyâya edilmez mi heves

180

Fî-Harfî's-Şîn

Mefâ `ilün / Mefâ `ilün / Mefâ `ilün / Mefâ `ilün

- 1 Berây-ı şayd-ı dil zülfün o âfet dâma uydurmuş
Dü-çeşm-i dil-firîbin dâne-i bådâma uydurmuş
- 2 Açıkdan vaşla dâ`ir şarf-ı vâhid söylemez ammâ
Dü-mısrâ`-ı leb-i dil-cûsuna îhâma uydurmuş
- 3 Yalan yazmak için ağızımdan evvel şûḥ-ı teng-ḥûya
Rakıb almış habersiz mührümü bir nâme uydurmuş
- 97b 4 `Azîz mısrâ olursa çok mu şol zât-ı mu`allâ kim
Raşânetde benâ-yı himmetde ehrâma uydurmuş
- 5 Nice ḥâtır-güzârım uymadı aḥkâm-ı taqdîre
Kimi gördüñ ki ey `Abdî olan encâma uydurmuş

181

Mefâ `ilün / Mefâ `ilün / Mefâ `ilün / Mefâ `ilün

- 1 Gezend-i âh-ı sînem `ârız-ı dildârı incitmiş
`Aceb båd-ı muḥâlif sebze-i gülzârı incitmiş

- 2 Yine ‘aks-i kazâyâ devr eder efvâh-ı ‘âlemde
Gül-i nâzik-edâ gülşende gûyâ hârı incitmiş
- 3 Demişdim yoluña ez-gayr-ı îmân hep fedâvârım
Girân gelmiş bu söz hayfâ mizâc-ı yârı incitmiş
- 4 Kim olmuş cevr-i bî-dâd-ı felekden hayf âzâde
Degil ebnâ-yı Âdem cümle mûr u mârı incitmiş
- 5 İşitdim yâr olmuş ta‘n-ı ağıyâr ile âzürde
Felek püşt ü penâh edindigim dîvârı incitmiş
- 6 Bu gülzâr-ı fenâda inciniksiz görmedim nesne
Şorarken bülbülün berg-i gülü minķârı incitmiş
- 7 Heveskârî-i icâd-ı sühânla ‘Abdiyâ şimdi
Elimde nevk-i hâme ķâğıd-ı işmârı incitmiş

182

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Zamân-ı ‘âlemi hükm-i kazâ ķânûna bend etmiş
Hudâ infâz-ı emr ü nehıyî ķâf u nûna bend etmiş
- 2 Açıp bu kârgâh-ı kâ’inâtı zerger-i gerdûn
Geçirmiş târ-ı ‘ıyşî hâddeden altûna bend etmiş
- 3 Bugün dârü’s-şifâ-yı hüsn eylerken temâşa yâr
Tutup yoluna gönflüm kâkül-i şeb-gûna bend etmiş
- 4 Geçirmiş bî‘at-ı Hârûn u Mûsâ’dan felek âhır
Dil-i ebnâ-yı insânı zer-i Ķârûn’a bend etmiş
- 5 Zafer-yâb olmayan bir ben miyim leylî-i maķsûda
Felek Kûh-sâr-ı hicri bir nice Mecnûn’a bend etmiş
- 6 Şıtbl-ı ihtirâma bağlayıp nice hârı gerdûn
Semend-i yâd-ı pâyı sâha-i hülûna bend etmiş
- 7 Beni dîvân-ı temyîz-i Trabzon’a re’îs etdi
Zimâm-ı re’yimi ‘Abdî felek mâ-dûne bend etmiş

183

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Murâdınca ‘aceb kimdir cihânda kâm-yâb olmuş
Açılmış gonca-i şad-berg-i maķsûdu pür-âb olmuş
- 98a 2 Görürsün çesm-i ‘ibretle bakılsa bu hârâbâta
Hezârân bahtiyârın ķuşr u iķbâli hârâb olmuş

- 3 Degil mi cây-ı ‘ibret teşnegân-ı âb-ı ikbâle
Bu şahrâ-yı cihân dillerde teşbîh-i serâb olmuş
- 4 Berây-ı ‘ibret-i ‘âlem faķaķ âşârı kalmışdır
Nice taķt-ı Süleymân lâne-i bûm u ğurâb olmuş
- 5 Ögütmekde ħubûbât-ı vücûdu âdemi bir bir
Döner hep üstümüzde çarĥ-ı seng-i âsiyâb olmuş
- 6 Taĥammül eylemezken germ ü serd-i dehr-i bed-‘ahda
Hezârân nâz-perver cümle yeksân-ı türâb olmuş
- 7 Gören kimse vefâdârî-i dehri söylesin işte
Velev ki zâtı şâh-ı zî-cenâb-ı şeyĥ ü şâbb olmuş
- 8 Nazar-bâzân ehl-i derk ü fehmiñ i‘tikâdında
Şu’ûnât-ı cihân vehm ü ĥayâl ü zıll ĥarâb olmuş
- 9 Giderler refte refte ‘Abdiyâ geldikleri asla
Ne deñli var ise zî-rûĥ-ı hem-reng-i ĥabâb olmuş

184 [Der-Kenâr]

- 97b 1 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
Mevsim-i gül geldi bülbül etdi âĝâz ĥurûş
Bâĝa gelsin nerde ise sâķi-i şabâ-fürûş
- 2 Bezl-i efkâr etme bî-hûde cihânıñ ĥâlîñ
Şafĥa-i âb-ı revâna nâ-revâ tarĥ-ı nükûş
- 3 Şu güzel iç bâde baķ zevķ ü şafâya yan gel
Boşdur it‘âb-ı ‘aķıl u dil hezârân kerre boş
- 4 Siyyemâ nevrûz verdi gülşene ĥüsn ü nizâm
Fevt eder mi böyle rûz-ı ĥurremi erbâb-ı ĥûş
- 5 Cümle zî-rûĥa nümâ-baĥş-ı ĥayât oldu bahâr
Cünbüş ü ğüftâra geldi sû-be-sû tayr u vuhûş
- 6 Encümen-pîrâ-yı feyz-â-feyz-i etfâl-i çemen
Kimi sâķîveş ķadeĥ ber-keff kimi de ĥulle-pûş
- 7 Kâm-yâbı var mı ğülzâr-ı cihânıñ ‘Abdiyâ
Yanına ‘âlemde rindiñ ĥalacaķ bir ‘ıyş u nûş

185 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 98a 1 Hem-zebân-ı mihr bu şeb mâhı mihmân eylemiş
Murğ-ı dil pervâz-ı şekvâ-yı şebistân eylemiş
- 2 Âb u âteş nûr u zulmet pâ-y-dâr-ı iştiğâl
Dâver-i mülk-i kazâ ta'yîn-i erkân eylemiş
- 3 Bâde-nûş-ı âb-ı hayvân olmadan fakr-ı emel
Şahne-i hirmân anı bend-i zindân eylemiş
- 4 Hişşedârı olmadıkça lahm u şahmından çi sûd
Tutalım tîğ-i kader 'Ankâ'yı kurbân eylemiş
- 5 N'etmeli demiş görünce mû-miyân-ı dil-beri
Yine zâhid i'tirâz-ı şun'-ı Yezdân eylemiş
- 6 Hâbbe iken kûbbe oldu düşmeniyle mâ-cerâ
Katre-i nâçîzi kudret seyl-i tûfân eylemiş
- 7 Dün gece mey-hâneden koğmuş rakîbi perî
Şan şihâb-ı sâkib-i Hakk tîrd-ı şeytân eylemiş
- 8 İmtihâna girmiş idi şimdi Eflâtûn ile
Tıfl-ı ebced-h'ân-ı dil işbât-ı rüçhân eylemiş
- 9 'Abdiyâ bâd-ı şabâ versin cevâbın ba'de-zîn
Zülf-i pîç-â-pîç-i yâri kim perîşân eylemiş

186

Fî-Harfî's-Şâd

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Pây-ı istiğnâyı minnet-hâne-i yârâna baş
Başma bûy-ı imtinân olan yere bir yana baş
- 2 Pek başılma sevdiğim başdırma ederler seni
Bezm-i meyde parmağıñ gülbağdıya büryâna baş
- 3 Bu huşûnet kadriñi zâhid eder pest ü pesîn
Pây-ı fazlıñ tutalım fark-ı meh-tâbâna baş
- 4 O delikanlı güzel ağız ura kaldırmadan
Kim dedi ey muhtesib tâ bağrına şeş-hâne baş
- 5 Tab'a uygun düşdü tab'ımdan bu nazm-ı bihterîn
Haтта ta'lîk etme şâhâ şafha-i dîvâna baş

- 6 Düz başarsa ayağıñ ‘Abdî felekde bir zamân
Pây-ı istiğnâyı minnet-hâne-i yârâna baş

187

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 8 Revnağ-ı encümen-i ehl-i vefâdır ihlâş
Zübde-i mâ-ğaşal-ı şıdık u şafâdır ihlâş
- 9 Tahta-i kulbe çakıp etmeli muhkem pür-çîn
Mih-i rezîndir beyt-i recâdır ihlâş⁷⁵
- 10 Kavliñi fi‘liñe taṭbîk edegör ‘âlemde
Mûcib-i serzeniş-i ehl-i riyâdır ihlâş
- 11 Eylemez zümre-i bîgâneyi idhâl huzûr
Perdedâr-ı harem-i hâş-ı Hudâ’dır ihlâş
- 98b 12 Sübha-gerdân-nümâ olsa n’ola ehl-i hulûş
Dem-be-dem silsile cünbân-ı ‘atâdır ihlâş
- 13 Çok degil dense aña mihr-i cihân-ı ahlâk
Pertev-endâz-ı kulûb-ı şulehâdır ihlâş
- 14 ‘Abdiyâ mevki‘ini bul da hemen şarf eyle
Kadrini bilmeyene maḥz-ı haṭâdır ihlâş

188

Fî-Harfi'd-Ḍâd

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Cânı cânâna fedâdır ‘aşk u sevdâdan ğarâz
Bir netîce bulmadır şugrâ vü kübrâdan ğarâz
- 2 Her zamânıñ başka bir Fir‘avn’ı olur âşikâr
Ḥaqq’ı bulmağdır yed-i beyzâ-yı Musâ’dan ğarâz
- 3 Redd olunmaz kavli-i müşbet nuṭk-ı nâ-mevsûk ile
Ḥaşmı ilzâm eylemekdir baş-ı da‘vâdan ğarâz
- 4 Ḥayra çeşmân-ı ma‘ârif olamazlar behredâr
Derk-i vaḥdetdir nigâh-ı sun‘-ı Mevlâ’dan ğarâz
- 5 Mâ-cerâ-yı sâbıkı terk ü ferâmûş etmiş
Maḥzar-ı ḥâkimde ‘ağd-i şulḥ u ibrâdan ğarâz
- 6 Gerçi olmaz sûd-baḥşâ-yı vişâl-i dil-berân
Şüst ü şüy-ı çirk ü ğamdır nûş-ı şahbâdan ğarâz

⁷⁵

Vezin hatası yapılmıştır.

- 7 Hişşemend-i iftihâr olmak degil mi ‘Abdiyâ
Evlüyâ-yı devlete ‘arz-ı temennâdan ğaraż

189

Fî-Ħarfî't-Ṭâ

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ħaste-gî-i ħâl-i dünyâya devâdır ihtiyât
Cism-i bîmâr-ı şu‘ûnâta şifâdır ihtiyât
- 2 Dâ‘imâ encâm-ı kârı fikr eder ehl-i ħired
Şübhesiz insâna tevfiķ-i Ħudâ'dır ihtiyât
- 3 Sûd-baĥş-ı ‘âķıbet-endîş-i aĥvâl-i cihân
Kâr-ı bendân-ı zamâna pek becâdır ihtiyât
- 4 Mâye-i icbâr-ı şulĥ-ı düşmen-i bed-ĥ‘âhdır
Ceng-cû ‘indinde emr-i mu‘tenâdır ihtiyât
- 5 Müstezîl-i sâye-i sultân-ı tedbîr olmasa
Pây-mâl-i leşker-i maĥv u hebâdır ihtiyât
- 6 Ķalbe iţmînân-baĥş-ı emn ü râĥat olamaz
Eldeki mevcûd olandan mâ-‘adâdır ihtiyât
- 7 Bâ‘iş-i fevt-i zamân-ı fırsat olursa eger
‘Abdiyâ bu ħâlde elbet ĥaţâdır ihtiyât

190

Fî-Ħarfî'z-Zâ

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 99a** 1 Kürside bugün men‘-i şarâb eyledi vâ‘iz
Rindân-ı mey-âşâma ‘itâb eyledi vâ‘iz
- 2 Pür-âteş olup tâb-ı ta‘aşşubla vücûdu
Rindâna ğazûbâne ĥitâb eyledi vâ‘iz
- 3 Beñzer ki teleĝrâfin olur rûz-ı ĥayâniñ
Uzun uzadı baĥş-ı ‘azâb eyledi vâ‘iz
- 4 Ağzı köpürüp şiddet-i gayret ile bezmde
Pîrâmenine neşr-i lu‘âb eyledi vâ‘iz
- 5 Ol deñli ye’s verdi ki aşĥâb-ı ğünâĥa
Baĥr-i kerem-i Ħaķķ’ı serâb eyledi vâ‘iz
- 6 Nisvâna baķıp girdi ĥayıż baĥşine birden
Bu mes’elede def‘-i ĥicâb eyledi vâ‘iz

- 7 Farziyyetini eyledi işbât-ı zekâtıñ
Dirîgde-i emvâle şitâb eyledi vâ'iz
- 8 Ta'rîf ederek cinsini emvâl-i cihânıñ
Her birine ta'yîn-i nişâb eyledi vâ'iz
- 9 'Abdî heme ân umduğumuz luğf-ı Hudâ'ya
Vâ-beste-i icrâ-yı sevâb eyledi vâ'iz

191

Fî-Harfî'l-'Ayn

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Tıfl-ı nev-zâd-ı yârıñ anasıdır ictimâ'
Şevher-i âsâyışın hem-hânesidir ictimâ'
- 2 Her fenâlık iftirâkıyla olur sûret-nümâ
Şâh-ı emn ü râhatın kâşânesidir ictimâ'
- 3 Beyze-i emnî kırar elbette seng-i tefriķa
Murğ-ı ıslâh-ı cihânıñ lânesidir ictimâ'
- 4 Her dem ardınca olur şahrâ-neverd-i ârzû
Leyli-i emniyyetın dîvânesidir ictimâ'
- 5 Tefriķâyla bulamaz dîdâr-ı râhat reng ü bû
Zülf-i pîç-â-pîç-i zevkiñ şânesidir ictimâ'
- 6 İhtilâf-ı erbâbını yakmakda nâr-ı fâkaya
Şem'-i bezm-i şervetiñ pervânesidir ictimâ'
- 7 Gerden-i tâbende-i ârâma aş 'Abdî anı
Bağr-ı 'aşkıñ lü'lü-i şehdânesidir ictimâ'

192

Fî-Harfî'l-'Ġayn

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mef'ülü / Fâ'ilün

- 1 Verdi egerçi nûş-ı meye muhtesib yasağ
Fetvâ-şinâs-ı şer'-i mağabbet verir mesâğ
- 2 Kâzî-i 'aşk-ı küfrümü i'lâm eder eger
Da'vâ-yı 'aşk-ı yârdan eyler îm-i ferâğ
- 99b 3 Sâkîniñ oldu revnaķı zâ'il gelince yâr
Mihriñ yanında ġâ'ib olur pertev-i çerâğ
- 4 Âdem bulur ma'ârif ile revnaķ-ı kemâl
Erzîz-i hâşı rûy-ı mesi eylemez mi ağ

- 5 Etmiş rakîb nâme yere ‘unf ile hitâb
Mes‘ûl olur mu töhmet ile kâşîd-ı bilâg
- 6 ‘Âşık vişâle renc-i firâka sezâ rakîb
Vîrâne bûm oldu vatan ‘andelîbe yağ
- 7 Sevdâ-yı hâl-i dil-ber ile koşma ‘Abdiyâ
Zâhir degil mi lâle-i dilde hezâr dâg

193

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Reng-i ruhsârımı zann etme o şûhuñ maşbûg
Dest-i sun‘-ı ezele la‘l ile etmiş medbûg
- 2 Rind-i huş-yâr çeker guşsa-i ta‘n-ı felegi
Çok mudur havf-ı helâk eylese meldûg⁷⁶
- 3 Ehl-i temkîne halel-bağş olamaz gulgul-i nâs
Sakf-ı bâm-ı felegi oynadamaz cünbüş-i lûg
- 4 Behv-i ihsân ile der-celb-i kulûb-ı insân
‘Abd-i memlûk eder ahrârı ‘atâ-yı mesbûg
- 5 Tek beni ni‘met-i vaşlîñ ile dil-sîr et de
Resen-i zülf-i dilâvîz ile isterseñ boğ
- 6 Uyuşup kaldı gam-ı hicriñ ile cism ü benim
Dest-i luğf u keremiñle beni bir kerece oğ
- 7 ‘Abdiyâ naht-ı kâsemnâ gün oldu kısmet
Rind-i dânâya mey ü zâhide dü-şây ile dûg

194 [Der-Kenâr]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Hüsn ü kubh-ı halkımı iğbâr eder şıdk u durûg
Muhsin ü müstekîmi iş‘âr eder şıdk u durûg
- 2 Luğf u kâhra mazhariyyet şavb-ı Hâk’dan böyledir
Herkesi bir hâl ile izhâr eder şıdk u durûg
- 3 Şâdık u kâzib revâ görse mükâfât u cezâ
Yerlerin elbet bihişt ü nâr eder şıdk u durûg
- 4 Her biri bir başka hükm-ibrâz ile mümtâzdır
Bunu bâ-‘âr anı da bî-‘âr eder şıdk u durûg

- 5 İşte telh u işte şîrîni ki hikmet bundadır
Kâmina nîk ü bedi ser-şâr eder şıdk u durûg
- 6 ‘Âkıle lafz u sa‘âdet eblehe kahr u gâzab
Birbirin bir yaña istizhâr eder şıdk u durûg
- 7 Gâh olur rûy-ı sefid ü gâh dûçâr-ı siyâh
Kim ki iki yüzden ihtiyâr eder şıdk u durûg
- 8 Şanma kim şandûka-i ser ü kafâda ketm eder
Fâ‘ilin elbette istişâr eder şıdk u durûg
- 9 Gerçi etdim bu gâzelde cem‘-i zıddın ‘Abdiyâ
Birbirin hayfâ ki istihkâr eder şıdk u durûg

195

Fî-Harfi'l-Fâ

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 1 Dehriñ bize bu etdiği ihsânına had yok
Zehr-i siteme katdığı dermânına had yok
- 2 Âsûde idiñ kûşe-i gülzâr-ı ‘ademde
Verdiği bize şimdiki bu cânına had yok
- 3 Rindân mey-âşâmı niçin eyledi tekfir
Kürsîdeki bu vâ‘iziñ îmânına had yok
- 4 İkrâmı ola tâbe-maḥal ehl-i ğınânıñ
Cem‘ eylediği şervet ü sâ mânına had yok
- 5 Encâmı vere bir ‘ameliñ zulme netîce
Hâşıl olacak mefhâret ü şânına had yok
- 6 Tevhîd-i Hudâ na‘t-ı Nebî olmaya bir söz
Her nâzm-ı hoş-gû-yı sühândânına had yok
- 100a 7 ‘Abdî edeniñ naqş-ı ‘uhûd-ı ‘aşabiyyet
‘Ukd eylediği rişte-i peymânına had yok

196

Fî-Harfi'l-Kâf

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Dehre pertev şalalı şems-i duhâ-yı tevfiğ
Kapladı her tarafı nûr-ı ziyâ-yı tevfiğ

- 2 Deli eder birbirin durmayıp emvâc-ı germ⁷⁷
Sebzezâr-ı emele esse şabâ-yı tevfiķ
- 3 Hüküm-i taķdîre umûrun kim ederse tafvîz
Çekilir pîş-i rikâbında livâ-yı tevfiķ
- 4 Olamaz encümen-i ehl-i gurûra maħrem
Şâhid-i gül-beden-i 'işve-nümâ-yı tevfiķ
- 5 Kim olur 'aql ile menzil-res-i şavb-ı maķşûd
Olmasa dilde recâ elde 'aşâ-yı tevfiķ
- 6 Had u 'aceb ü gurûr u 'adem-i ħüsn-i mizâc
Tâ ezelden şayılırlar ruķebâ-yı tevfiķ
- 7 Kulle-i Kâf-ı tevekkülde mekîn ol 'Abdî
Âşiyân-sâz ola firķatde Hümâ-yı tevfiķ

197

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Yoğ iken bâğ-ı cihânda şît-ı 'âlem-gîr-i 'aşķ
Bu dil-i dîvâne oldu beste-i zencîr-i 'aşķ
- 2 Kâf-ı istiğnâda pervâz-ı bülend eyler idi
Düşdü dâm-ı zülfe oldu murğ-ı dil naħcîr-'aşķ
- 3 Dem-be-dem olmaķda efzâ peştemâ-yı iştiĥâ
Bir nigâh-ı sâde etmez 'âşıkı dil-sîr-i 'aşķ
- 4 Bülbül olmuş bâğda kürsî-nişîn-i naħl-i gül
Aħsen-i ta'bîr ile kârı bütün tefsîr-i 'aşķ
- 5 Rahm u şefķatden eşer görmem dil-i cânânda
Seng-i ħârâda zuhûr etmez imiş te'sîr-i 'aşķ
- 6 Verdigi ikrârdan dönmek ne mümkün 'âşıkâ
Zâhidâ bî-hûdedir bu etdiğîñ ta'bîr-i 'aşķ
- 7 İşte buldum devlet-i câvîd şimdi 'Abdî
Oldu sînem maħzen-i gencînedâr-ı mîr-i 'aşķ

198

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Şaħn-ı gülşende ķurup dîvân-ı 'aşķ
Başladı ħükme yine sulţân-ı 'aşķ

⁷⁷

Vezin hatası yapılmıştır.

- 2 Çok mudur tâ ‘âlem-i Lâhût'a dek
Olsa cârî hikmet-i fermân-ı ‘aşk
- 100b** 3 Berg-i güldür câme kesdirmiş yine
Bülbül-i şûrîde-i nâlân-ı ‘aşk
- 4 Dağ-ber-dil etdiler ‘uşşâkı hayf
Lâle-ğaddân-ı bahâristân-ı ‘aşk
- 5 Bir Züleyhâ'ya dil oldu mübtelâ
Oldu Yûsuf gibi der-zindân-ı ‘aşk
- 6 Lenger-endâz-ı sükûnet olamaz
Seyr eder hep keştî-i ‘ummân-ı ‘aşk
- 7 ‘Abdiyâ bilmem niçin olan rakîb
Bülbüle cümle sebağ-ğânân-ı ‘aşk

199

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Saña dersem şafha-i bedr-i cihân-ârâya bak
Nûrdan berrâk olan didâr-ı mihrâsâya bak
- 2 Olalım biz neş’e-yâb-ı bâde-i şevk u tarab
Durma zâhid rûz u şeb sen va‘de-i ferdâya bak
- 3 Hâyır-ı key-i dîdeye olduñ mu âhir mübtelâ
Kim dedi gel kec-nazarla şems-i *Ve‘d-Duhâ*'ya⁷⁸ bak
- 4 ‘Âkıllı iskâta kâfîdir diye zannıñ ‘abeş
Zâhidâ bürhânsız bu etdiğñ da‘vâya bak
- 5 Yok vezâyifdân-ı kâr-ı ‘âleme hergiz ‘itâb
Ger vezâyif bilmiyorsañ ‘âkıll u dânyâya bak

78

وضحی

“Kuşluk vaktine andolsun.”

Duhâ, güneşin parlayıp yükselmeye başladığı kuşluk vaktidir. Bu sözün başında bulunan vav yemin vavı (Vâv-ı kase) dir. Ayette, kuşluk vaktine yemin edildiği için S3ureye “Duhâ” adı verilmiştir.

Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber’e bir süre vahiy gelmez. Bunu duyan ve fırsat bilen müşrikler, “Rabb’i onu bıraktı, ona darıldı.” derler, inananlar arasında fitne çıkarmaya çalışırlar. Bunun üzerine bu sure indirilir.

Birtakım sebepler yüzünden vahyin bir süre gecikmesi Hz. Peygamber’i çok üzer. Yüce Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammed’i yalnız bırakmadığını, güneşin parlayıp yükselmeye başladığı, gündüzün en genç zamanı olan kuşluk vakti ile her şeyin rahat ve huzura kavuştuğu, karanlığın çöktüğü geceye yemin ederek şöyle buyurur:

“Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb’in seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette senin sonun, ilkinden iyidir (ahretin dünyandan iyi olacaktır). Rabb’in sana verecek ve sen razı olacaksın (üzülme). (Duhâ, 93/1-5). (Yılmaz: 1992: 164)

- 6 Şîve-i elfâz ile dönmez umûr-ı kâ'inât
İntizâm-ı nuṭka revnaḵ-baḥş olan ma'nâya bak
- 7 Bakma ḵuldan olacaḵ iḥsân u ḵahra 'Abdiyâ
Şîve-i ḥakîm-i ḥalîl şaffet-i Mevlâ'ya bak

200 [Der-Kenâr]

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün*
- 100a 1 Zevḵ ile kim râḥat eder dilde ḥuzûr olmayıcaḵ
Ḥâneyi rûşen edemez şem'ada nûr olmayıcaḵ
- 2 Ğışş-ı zer ü sîmle kıymet bulacak seng-i meḥakk
'Afv-ı Ḥudâ kem-şodedir ḵulda ḵuşûr olmayıcaḵ
- 3 Bilmede fenn-i cedeli Rüstem'e fâ'ik tütalım
Ḥaşma hücûm eyleyemez merd-i cesûr olmayıcaḵ
- 4 Ḥâne-nişîn-i cihân-hâne ḥarâb olmada hep
Dest ü ḵadem iş mi görür serde şu'ûr olmayıcaḵ
- 5 İşte bütün böyle ser-â-pâ tutuşup yansa gerek
Memleketiñ zâbıta erbâbı ḡayûr olmayıcaḵ
- 6 Ücretini ehl-i 'amel etse taleb 'ayb olamaz
Zâhid 'ibâdet mi eder Kevşer ü ḥûr olmayıcaḵ
- 7 Cirm-i şems-i zerre nisbet ile taḥmîn olunur
Ḷadr-i Süleymân'ı kim añlar idi mûr olmayıcaḵ
- 8 Şandı eyle keşf olunur nîk ü bed-kâr-ı cihân
Meskeneti kim sevecek kibr ü ḡurûr olmayıcaḵ
- 9 'Abdiyâ aḥbâbı niçin ta'n ediyor bilmiyorum
Ülfete ḥ'âhiş mi gelir dilde sürûr olmayıcaḵ

201

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Bir belâ-yı 'ıyş ile biñ derde dûçâr oldu ḥalk
Birbirine biñ rekâbet ile aḡyâr oldu ḥalk
- 2 Beslenilmez gibi bir ḥâle resîde oldular
Merkeb-i zâhr-ı zemîne bir büyük yâr oldu ḥalk
- 3 Bilmiyorlar verilen hürriyyetin ma'nâsını
Şîşe-i ḥürmet kırıldı cümle bî-'âr oldu ḥalk
- 4 Biñde bir ehl-i vefâ bulmaḵ muḥâle müstened
Bu cedelgâh-ı fenâda ḥayf civâr oldu ḥalk

- 5 Şapdılar şeh-râh-ı ülfetden tarîk-i vahşete
Kûh-sâr-ı gâşb-ı hâkda şimdi yâr oldu halk
- 6 Tutdular sermâyedârân-ı vefâ iflâsa yüz
Sû'-ı ta'bir ise 'afv et hayli murdâr oldu halk
- 7 Hük-m-i kânûn u şerî'at nerde kaldı 'Abdiyâ
Katl-i nefis ü gâsb emvâliyle gaddâr oldu halk

202

Fî-Harfi'l-Kâf

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Temâşâgâh-ı 'âlemde 'acâyibden neler gördük
Felek hem ağladır 'uşşâkı hem eşkin siler gördük
- 2 Ne yârîñ hâdesin şor ne benim de girye vü zârım
Fitil-i şem'î giryân u şemâ'at hep güler gördük
- 3 Hâlâş ümmîdini etmez Hüdâ'nıñ gamzeden sînem
Ne yerde düşse biz elbette ol câyideler gördük
- 4 Hele biz görmedik oñdurduğun dârû-yı laţifle
Dil-i zârı cefâ-tîğî ile dil-ber diler gördük
- 5 Kırup dest-i kazâ hırmeniñe gerdüne bir gırbâl
Hübûbât-ı vücûdu dâne dâne hep eler gördük
- 6 Fiğân-ı 'âşık-ı mehcûru ta'yîbe maħal görmem
Sürüden dûr olan kûsfendi biz meler gördük
- 101a 7 Hele kaţ'-ı lisân-ı haşm için 'Abdî bu vâdîde
Ser-i tîğ-i zebân-ı hûn-feşâmı hep biler gördük

203

Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün

- 1 Ey şûfî-i har 'ahde vefâyı ne bilirsîñ
Bu yolda olan zevk ü şafâyı ne bilirsîñ
- 2 Bu rind-i mey-âşâmı nedir bâ'ış-i tekfir
Kendiñde şavâb anda haţâyı ne bilirsîñ
- 3 Kimdir olacak neyle meyiñ beynini fârık
Âmîziş-i her âb u hevâyı ne bilirsîñ
- 4 Ne Cennet'i va'd eyle ne Dûzah'la va'd et
Luţf-ı Şamed'i kahr-ı Hüdâ'yı ne bilirsîñ

5 Olsa olur elbette vişâl-i ten-i dil-ber
Derd-i dil-i ‘uşşâkı hevâyı ne bilirsîñ

6 Dâd ü sited-i bûd u nebûd-i dü-sarâyı
Yapdı yapan ol bey‘ u şîrâyı ne bilirsîñ

7 İnce egirip sık doğuma kâle-i fikri
‘Abdî ezeli sırr-ı kazâyı ne bilirsîñ

204 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 100b 1 Ey dil hikem ü kudret-i Mevlâ'ya ne versek
Devletlere etdirdiği da‘vâya ne versek
- 2 Geçdi Tuna'yı gâ'ilesiz leşker-i Moskov
A‘dâ ile bu şübheli gavgâya ne versek
- 3 İslâm ile bildirmiş iken birliğin Allâh
Verdi galebe kavm-i Naşârâ'ya ne versek
- 4 Bilmem nerede kaldı ‘aceb gayret-i tevîd
Müşriklere bu rütbe ‘atâyâ ya ne versek
- 5 Ne mâl u ne cân kaldı ne de ‘ırz ile nâmûs
İslâm olan bunca belâyâ ya ne versek
- 6 Bir fâ'idesin gördü mü bak devlet ü millet
Ağyâra olan sebğ-ı müdârâyâ ne versek
- 7 Berlin'de edip memleket-i devleti taqsîm
Bu kongreniñ etdiği şûrâyâ ne versek
- 8 Re'yinde haţâ ancak olur olsa bu rütbe
Bu encümen-i ‘âlem-i bâlâyâ ne versek
- 9 Gûyâ ki bize İngiliz olmuşdu tarafdâr
Bî-zıll u ziyâ şem‘-ı şeb-ârâyâ ne versek
- 10 Yunan'a daği terk-i arâzî için ibrâm
Etmekde düvel bu gibi icrâyâ ne versek
- 11 İslâm'ı bütün Rum eyledin şard için ‘Abdî
Bulgâr'ı ‘aceb dem-be-dem igvâyâ ne versek

205 [Der-Kenâr]*Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün*

- 1 Var ise cihân içre güzel bir sensîñ⁷⁹
Hüsñ ile veren dehre hâlel bir sensîñ⁸⁰
- 2 Kârında şebât eyleyerek evvel ü âhîr
Hükünden ebed çekmeyen el bir sensîñ⁸¹
- 3 Kim oldu esâs-efgen-i vaşl u firqat⁸²
Vaz' eyleyici böyle temel bir sensîñ⁸³
- 4 Ey hicri olan pey-rev-i vaşl-ı 'âşık⁸⁴
Kahrında kavî luţfu ecel bir sensîñ⁸⁵
- 5 'Âşıklarınñ zikri budur evvel ü âhîr
Feyyâz-ı ebed nûr-ı ezel bir sensîñ⁸⁶
- 6 Oldum yine ser-mest-i vücûd-ı muţlak⁸⁷
Varlık ile yokluğa maħal bir sensîñ⁸⁸
- 7 'Abdî hele tevĥîd-i Hudâ'ya be-dâ'ir
Tarĥ eyleyici böyle ğazel bir sensîñ⁸⁹

206 [Der-Kenâr]*Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün*

- 100b 1 Ne Cem kaldı ne Cemşîd ü ...⁹⁰
Kazâ her birin yetdi bend-i fezâk⁹¹
- 2 Ĥayâlinde görür merd-i ĥuredmend
Metâ'-ı 'âlemi mânend-i ĥâşâk
- 3 Sipehdâr-ı feyâfi-i sadâkat
Gelir meydâna bî-pervâ vü bî-bâk
- 4 Sefâhetle geçirdim 'unfuvânım
Girîbânım nedâmet etdi şad-çâk

79 Vezin hatası yapılmıştır.
80 Vezin hatası yapılmıştır.
81 Vezin hatası yapılmıştır.
82 Vezin hatası yapılmıştır.
83 Vezin hatası yapılmıştır.
84 Vezin hatası yapılmıştır.
85 Vezin hatası yapılmıştır.
86 Vezin hatası yapılmıştır.
87 Vezin hatası yapılmıştır.
88 Vezin hatası yapılmıştır.
89 Vezin hatası yapılmıştır.
90 Metnin bu kısmı çok kenarda kaldığı için okunamamaktadır.
91 Vezin hatası yapılmıştır.

- 5 Bu dâr-ı miḥnet-âbâd-ı cihânda
Kimi gördük evliyâya elemnâk
- 6 Buña fevka'l-'alâ ḥayretdeyim ben
Niçin zinde cehâlet ḥaste idrâk
- 7 Naşıl olsa geçer 'Abdî zamânîñ
Ḥas ü ḥaşâk-ı gamdan kııl diliñ pâk

207 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 101a 1 Cevrini millet-i İslâm'a füzûn etdi felek
Düşmen-i dîne bizi böyle zebûn etdi felek
- 2 Hem-'inân etmiş iken bâd-ı şabâya evvel
Esb-i iqbâlimizi şimdi ḥarûn etdi felek
- 3 Bâde-âşâm-ı fütûhât u zaferken dâ'im
'Âkıbet sâḥir-i iqbâli nigûn etdi felek
- 4 Ser-te-ser böyle kızıl kana boyansın 'âlem
Çeşm-i İslâm'ı bütün menhel-i ḥûn etdi felek
- 5 Ḥakk'ı bâtılla becâyiş görünür 'aqla be'îd
Vaz'ını hem-ser-i evzâ'-ı cünûn etdi felek
- 6 Sidre vü 'arşa berâber tutulurken âḥir
Rütbe-i salṭanat-ı devleti dul etdi felek
- 7 Ne hatâ buldu 'aceb meslek-i mâzîsinde
Terk-i mu'tâd ile tebdîl-i şu'ûn etdi felek
- 8 Ol kadar kırdı ki insânı hele İslâm'ı
Mîşezâr içre girip şanki odun etdi felek
- 9 Seyf-i cîfeyle heder oldu hezârân-ı Müslim
Naḥl-i Haḳ'dan niçe biñ kat'-ı guşûn etdi felek
- 10 'Abdiyâ ḥavf ediyor zann ederim inşâdan
İntikâm-ı aḥzına va'd-i kûmûn etdi felek

208 [Der-Kenâr]

Merşiyeye-i Ferîde Ḥânım

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Sipîhr-âyine râh-ı cevri ü âzâra şitâb etdiñ
Serây-ı sîne-i nâ-şâdımı yıkdın ḥarâb etdiñ

- 2 Ne versen de bu bir hamı ne versen de bu gaddârı
Kopardıñ gönca-i şüküftemi zîr-i türâb etdiñ
- 3 Nihâl-i gülbün-i nev-restemi sökdüñ esâsından
‘Aceb bu gülşen-i ‘ıyşım da kâr-ı nâ-şavâb etdiñ
- 4 Bu ele eylediñ bâd-ı şimâl-i kahr u bî-dâdıñ
Gül-i nev-ñîz-i bâğ-ı hâtıram bî-âb u tâb etdiñ
- 5 Esen yelden şakındığım nihâl-i gönca-i bâğım
Yer ile eylediñ yek-sân ne ‘özü-i bî-ñisâb etdiñ
- 6 Şikest etdiñ sebebsiz beyza-i kebg-i dil-i zârım
Ne kôrçduñ tîr-i âhımdan ne neng ü ne hiçâb etdiñ
- 7 Seni de Hâk Te‘âlâ ğarç-ı tûfân-ı belâ etsin
Dü-dîdem seyl-i eşk-i hûn-feşân ile pür-âb etdiñ
- 8 Tutuşsun bâm-ı sağf-ı hân mânîñ nâr-ı âhımla
Cigergâh-ı derûnum nâr-ı cevriñle kebâb etdiñ
- 9 Dururken sâhûrda şad-hezârân kûsfend ü miş
Harâm olsun yediñ kôrpe kuzumu mâh-tâb etdiñ
- 10 Olursuñ dâ’imâ gerden-firâz ğurr-ı istiğnâ
‘Aceb buñla mı dergâh-ı Hâk’a intisâb etdiñ
- 11 Kazâ bir ğün seni de ğarç-ı girdâb-ı helâk eyler
Niçe biñ hân mân meliki hem-reng-i serâb etdiñ
- 12 Saña rûz-ı cezâda müdde‘î evvel bu ‘Abdî’dir
Niçin dünyâda zî-rûha çekilmez şad-‘azâb etdiñ

209 [Der-Kenâr]

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 101b 1 Kankı bir cevriñi ta‘dâd edelim gerdûnuñ
Tâkati var mı beyâna sühân-ı mevzûnuñ
- 2 Durma fevka tahammül edelim her ne ise
Ya nasıl katlanalım tuğrasına mâ-dûnuñ
- 3 Bozdu ahlâkı bütün söyle nedir fâ’idesi
Neşr-i hürriyet eden mes’ele-i kânûnuñ
- 4 Hâl-i hâzırda berâber görünür sûd u ziyân
Fırkati añlayamam ‘âkıll ile mecnûnuñ

- 5 Almadan kısmet-i yevmiyyesini dâyesinden
Habsini maḥkeme i‘lâm edemez medyûnuñ
- 6 Milel-i mûnise kânûnu bizi zabt edemez
Olamaz fâ’idesi ḥasteye her dârûnuñ
- 7 Şimdi ‘âlemdeki efkâr-ı cedîde ‘Abdî
‘Aqlını ḥayrete dûçâr eder Eflâtûn'uhn

210⁹² [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 110b 1 Dilâ ur ağzıña mihr-i sükûtu râḥat isterseñ
Çekil peygûle-gîr-i ‘uzlet ol emniyyet isterseñ
- 2 Karışma güft ü gûy-ı kâ’inâta nîk ü bed hergiz
İşiñle iştiğâl et ni‘met-i bî-minnet isterseñ
- 3 Şu’ûnât-ı cihânıñ evvel ü encâmına bakma
Bugünkü ḥâle şükr et izdiyâd-ı ni‘met isterseñ
- 4 Vazîfe dâḥilinde olmayan her kâra ur parmak
‘Adûdan meyl-i ca‘li aşdıqâdan nefret isterseñ
- 5 Bulunduğuñ riyâsetde cezâ tertîbine uyma
Ahâlî-i livâ beyninde neyl-i ḥürmet isterseñ
- 4 Sezâ-yı la‘net olursuñ be-ḳavl-i fecr-i şâdıḳ
Ahâlî-i cerâyimdan fuzûlî rüşvet isterseñ
- 7 Ḥuşûl-i maḳşadı sorduḳda ‘Abdî pîr-i meyden ben
Dedi cân u cihândan geçmelidir vuşlat isterseñ

211⁹³ [Der-Kenâr]

- Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
- 122b 1 Ey nâle uyma ‘aqlına âḥ u fiğânımıñ
Anlar ḳadîm düşmenidir ḥân mânımıñ
- 2 Şâhîn-i ‘aşḳ-ı bâsiṭ-i bâl u dâm olup
Şaydı hevâsında uçar murg-ı cânımıñ
- 3 ‘Öşrü olur mu ribḥimi etsem ḥisâb eger
Bu kârgâh-ı ‘aşḳ u hevâda zebânımıñ
- 4 Tîr-i belâya elbet eder sînesin hedef
Şöyle kim ‘aleyhinde yürür nâm u şânımıñ

⁹² Bu şiirin başında “Kâf Ḳâfiyesi Maḥsûb” şeklinde bir not vardır.

⁹³ Bu şiirin başında, “Hıyn-ı Tebyîzde Kâf Ḳâfiyesine Yazılacaktır.” şeklinde not vardır.

- 5 Hâmem degil mi bâğ-ı belâgatde ‘andelîb
Meftûnu kimdir olmaya hüsni beyânımıñ
- 6 Dağlar dayanmaz edeceği harb u darbına
Nâm-ı kalemle elde olan kahramânımıñ
- 7 ‘Abdî raqîbe nerde kalır ser-fürû ‘aceb
Çekmez iken de nâzını ol nev-cevânımıñ

212⁹⁴ [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 123b** 1 Kalmış mı hükmü sebkat eden mâ-cerâlarıñ
Çekmekteyiz humârını eski şafâlarıñ
- 2 Her işte fikr-i ‘âkıbet evvel gerek imiş
Geldi zuhûra şimdi hisârı haşâlarıñ
- 3 Fikr-i netîce hükmün eder ‘hâkim-i hîred
Uyma amân re’yine gül-i bi-nihâlarıñ
- 4 Zâhid cevâb-ı yan ile döndürdü ‘âşıkı
Cennet’de hakkı yok demiş ehl-i hevâlarıñ
- 5 Meydir marîz-i ‘aşka devâ ey tabîb-i şehri
Dâ’i ‘uzâl ‘add olunur bu devâlarıñ
- 6 ‘Aklım vücûd-ı muṭlaḳı taṣdîḳ eder gider
Gayriyyetine hükm edemem mâ-sivâlarıñ
- 7 Baḫr-ı fikirde gavṭa-ḥ̣âr mevc-i vaḫdetim⁹⁵
‘Abdî tutar mı destîni yâ âşinâlarıñ

213

Fî-Ḥarfî'l-Lâm

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 101a** 1 Kim ki ‘âlemde olur mest-i şarâb-ı iḳbâl
Çoğa sürmez olur elbette ḫarâb-ı iḳbâl
- 2 İntibâh üzre olur muḳbil-i ferzâ ne müdâm
Gözlerin eylemez âlûde-ḥ̣âb-ı iḳbâl
- 3 Zevḳi kendi ile birlikde olur maḫv ü hebâ
Vaḳt-i idbâra kalır cevri-i ‘azâb-ı iḳbâl

⁹⁴ Bu şiirin başında, “Bu Daḫi Ḥıyn-ı Tebyîzde Kâf Ḥarfî Altına Yazılacaktır.” şeklinde not vardır.

⁹⁵ Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Her kemâliñ şu gider mebde'-i îrâş-ı zevâl
İnhîât üzre olur geçse nişâb-ı iqbâl
- 5 'Abdiyâ olsa şağın teşne-i zevki anıñ
Kimi kandırdı bu 'âlemde ki âb-ı iqbâl

214

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Çünkü çıkmış yana gelmişdir nihâl-i nâza gül
N'ola tutmazsa kulağın her gelen âvâze gül
- 2 Ğâlibâ olmuş 'arûs-ı 'andelib-i hoş-nevâ
Yoksa ruhsârına şormazdı ser-â-ser gâze gül
- 3 Vermiş ol rütbe bahâr hüsüne hüsni nizâm
'Arız-ı gül-günuna reşk eyler anıñ tâze gül
- 4 Esmez oldu bâğda båd-ı nesîm-i cân-fezâ
Bülbül-i mühriqama olsa revâ yelpâze gül
- 101b 5 Her ne deñli ruğlarıñ tavsîf olunsa vechivâr
Elbet olur gülşen içinde sezâ i'zâze gül
- 6 Bülbüle terk-i vağan lâzım gelir faşl-ı bahâr
Ğâlibâ gitmek dilermiş mülket-i şîrâze gül
- 7 'Abdiyâ etme şağın nâ-ehle 'arz-ı ma'rifet
Vermez erbâb-ı tabî'at Ermeni eyvânda gül

215

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Pertev-i mihr-i felek bulmağdadır her gün zevâl
Rişk-i rûyuñla eder zannım cihâna infî'âl
- 2 Kaatre kaatre gerden-i gülde dizilmiş sübhâveş
Çeşm-i bülbül den akan dür-dâne-i eşk-i melâl
- 3 Lem'a-i vechiñle her dem münfa'il vech-i kamer
Ğayret-i ebruñ ile olmuş dü-tâ kadd-i helâl
- 4 Yok netîce vermege bahş-i vişâle nitek
Bir cevâb almağsızın benden edersiñ biñ su'âl
- 5 Görmedi kaddiñ gibi serv ü dehâniñ gibi gül
Gülşen-i efkârı gezdi geldi câsûs-ı hayâl
- 6 Hep dağılmış kâkülüñ bir yaña zülfüñ bir yaña
Yine olsa melikin hüsünüñde peydâ ihtilâl

- 7 Mîve-i vuşlat yeriz bir gün olur da ‘Abdiyâ
Gülşen-i emîre dikdim yine bir tâze nihâl

216

Ġazel-i ez-Dehân-ı Cânân

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Olmuş iken halk-ı ‘âlem kâni‘-i seyr-i cemâl
Bül-‘aceb ‘âşık eden benden temennî-i vişâl
- 2 Hiç olmaz âşiyân-sâz-ı qarâr u meskenet
Dâne-çîn-i hâl-i müşğînim olan murg-ı hayâl
- 3 Ya nedendir ‘âşıka vaşlımdan olan nâ-ümîd
Zannım oldur yeryüzünden kaldırılmak ihtimâl
- 4 Şormasınlar lağımıñ dâ’im perîşân olduğun
Mülket-i hüsnümde kânûn oldu her dem ihtilâl
- 5 İstesem ben eylerim vaşlımla anı ber-murâd
Ya niçin ‘âşık eder ağıyâra tahmîl-i vebâl
- 6 Etse câ’iz vaşlımı ‘âşık taşavvur ‘Abdiyâ
Çünkü dillerde döner efsâne-i farz-ı muhâl

217

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Havf-ı merk ü kayd-ı ‘ıyş u hasret ehl ü ‘ayâl
Her tarafından etdi gurbetde beni pejmürde-hâl
- 102a** 2 Âhîr oldum dest-şûy-ı kîl u kâl-i mâ-sivâ
Her gelen geçdi gönülde kaldı sevdâ-yı vişâl
- 3 Yok mecâlim çekmege rafl-ı girân-ı guşşayı
Sâkiyâ bir câm şun tâ edelim def‘-i melâl
- 4 Bezm-i meyde nûş etmiş cür‘a-i peymâneyi
Hakkımız geçmiş naşılza zâhide etmem helâl
- 5 Mâ-sivâdan gerçi mümkündür bize geçmek velî
Fâriğ olmak kayd-ı ‘aşk-ı yârdan oldu muhâl
- 6 Düzd-i çâpük-pây-ı kâlâ-yı vişâl-i yârdır
Assalar gönülüm der -idil-dâra etmem infî‘âl
- 7 Mâyil-i ruhsârı oldum bir periniñ ‘Abdiyâ
Etmedi gitti baña bir kerrecik ‘arz-ı cemâl

218

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Tutarız lem'a-i ruhsârîñi mehtâba bedel
Lem'-i cân-bağşîñi da zevk-i mey-i nâba bedel
- 2 Mescid ü şavma'adan çekdi ayağın zâhid
Kavs-i ebrûlarıñi edelim mihrâba bedel
- 3 'İzzet-i 'uzleti birdir bu harâb-âbâdîñ
Dalğ-ı peşmîne girsem n'ola sincâba bedel
- 4 Lev m ü tekdîr olur ehl-i menâşıb şimdi
Rüteb-i devlete mağşûş olan elķâba bedel
- 5 'Abdiyâ tek olayım kûşe-nişîn-i 'uzlet
Nazm-ı eş'âr ederim şöhet-i aħbâba bedel

219

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Kim eder zor ile dil-ķ'âhını âyâ tağşîl
Etmedikce anı ihsân-ı İlâhi teshîl
- 2 Mâye-i râhat olur gerçi beķâ-yı şîhhat
Bilemem ki eceli erebilir mi te'cîl
- 3 Kendi zu'munca verir bir söze herkes ma'nâ
Eski 'âdet gibidir zırvaya etmek te'vîl
- 4 Binme birden bire gel küşti-i sù'-i zanna
Baħr-ı efkârımızı eyle biraz isķandîl
- 5 Nîk ü bed cümle-i efkârını eyler icrâ
Cânı altında olan ħûyu kim etmiş tebdîl
- 6 Olacak her ne ise kâtib-i kassâm-ı ezel
Eylemiş defter-i 'ilm-i ezeli hep tescîl
- 7 'Abdiyâ cây-ı emân künc-i rızâdır yoksa
Zûr-bâzû edemez tîr-i każâ-yı taħvîl

220

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 102b 1 Şavlet-i düşmeni ihsân eder etse zâ'il
Üstüħ'ân-pâre olur dâfi'-i kelb-i şâyil
- 2 Mâni'-i feyz olamaz âdeme künc-i 'uzlet
Bitdigi yerde verir meyveyi naħl-i kâmil

- 3 Yok yere da‘vi-i dâniş ne revâ insâna
Sûd vermez özüne ‘arz-ı ğınâ-yı ‘â’il
- 4 Nuṭḡ-ı mu‘ciz-eşer hâme-i ‘âlf-güherim
Dosta şîr ü şeker düşmene zehr-i kâtil
- 5 Bâ‘is-i fahr ü mübâhât olamaz medḡ-i le’îm
Rûḡ-perver mi olur âb u hevâ-yı sâhil
- 6 Maṭlabı celb edemez hestî-i esbâb u ḡuşûl
Nâ-ümîdi eder insânı ümîde vâşıl
- 7 ‘Abdiyâ çekmez ḡaḡkın şimdi ğam-ı feryâdı
Ġuş tutmaz hele müstaḡbele merd-i ‘âḡıl

221

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ey perî bu rütbe istiġnâya mu‘tâd olma gel
Bâ‘is-i âh ü enîn ü dâd u feryâd olma gel
- 2 Sînemi sûraḡ sûraḡ etdiġiñ artık yeter
Kâdir-endâz-ı siḡâm-ı cevr ü bî-dâd olma gel
- 3 Çıkma kûh-ı Bî-sütûn-ı nâza ey şîrîn-zebân
Tâ o rütbe tîşedâr-ı cevr-i Ferhâd olma gel
- 4 Dîde-dûz-ı intizâr-ı maḡdemiñdir ‘âşıkân
Encümen-pîrâ-yı nûş-â-nûş-ı hâdd olma gel
- 5 Bezm-i Cem-âyîn-i ‘ıyş u ‘işrete verdim nizâm
Revnaḡ-efzâ-yı ‘miyân-ı bezm-i zühhâd olma gel
- 6 Pây-bendiñ olmasın rû bûy-ı duḡt-i rez emân
Ol men‘-i şahbâ-fürûş-ı dehre dâmâd olma gel
- 7 Buluruz bir ġün ‘ıkâl-ı ġuşsa vü ğamdan ḡalâş
‘Abdiyâ cevr-i felekden şimdi nâ-şâd olma gel

222

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Verse geçid gözyaşım ey şanem-i bî-meşîl
Aḡan olur ‘âşıkân kûyuña mânend-i sîl
- 2 Âteş-i seyyâle-i ‘aşkıñı nûş eyleyen
Mey-kede-i vaşlıña râh bulur bî-delîl
- 3 ḡâl-i ruḡuñ ey perî lâleye dâġ-ı derûn
Pertev-i rûyuñ eder mihri cihâmı ḡacîl

- 4 Kanta-ra-i ‘aşkıdır ‘âşıkâ râh-ı necât
Fülk-i süvârânı garķ eyleyemez nehr-i Nîl
- 103a 5 Sahtî-i cism edemez def‘-i gezend-i ‘adû
Şavlet-i şîre taħammül mü eder cins-i fîl
- 6 Külbe-i ahzânıma gelmege söz verirdi yâr
Şem‘-i şeb-ârâ-yı maķşûdumu dikdim fitîl
- 7 Merħale-peymâ-yı ‘aşķ olalı dil ‘Abdiyâ
Kaţ‘-ı mesâfe eder günde hezârân-ı mîl

223

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1 Görünce şavlet-i şubħu kaçarsıñ yâ leyl
Meger ki sen daħi bî-iħtiyârsıñ yâ leyl
- 2 Eliñde tîğ-ı hilâl ü serinde tâc-ı bedr
Bu vaķ‘ u şân ile sen şehriyârsıñ yâ leyl
- 3 ‘Alev-feşân-ı harâret degil mi mihr-i felek
Nehâra nisbet ile baħtiyârsıñ yâ leyl
- 4 Mihirden özge nesi var k‘ide nehâr îķâd
Nücûm u mâh ile sen şu‘ledârsıñ yâ leyl
- 5 Ğunûda ħalk-ı cihân hep firâş-ı lütfulñ ile
Ne ħânedân-ı kadîm-i diyârsıñ yâ leyl
- 6 Şabâħ-ı rûşen ü feyz-i bahâra ħasret ile
Hemîşe tîre-dil-i iğbirârsıñ yâ leyl
- 7 Ne kara günleriñi gördü bu dil-i pür-ğam
Siyâh baħtına dâ‘im uyarsıñ yâ leyl
- 8 Seniñle eylese çok mu sipihre isti‘lâl
Medâr-ı kevkeb-i faħr-ı nehârsıñ yâ leyl
- 9 Dem-i vişâlde ħavf-ı seħerle ‘Abdî’niñ
Hemîşe başını derde koyarsıñ yâ leyl

224

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Ĥalef etmek selefe kâ‘idedir ħîle vü âl
Ĝaşb eder ‘ıydini her yıl Ramazân’la Şevvâl

- 2 Şavt-ı bülbül olamaz sûziş-i pervâneye deng
Hükm-i ef'âle berâber tutulur mu aqvâl
- 3 Harf-ı 'illet mi şaşar hemze-i vaşlı bilemem
Yapdırırken çömeze h'âce efendi i'lâl
- 4 İsm-i mef'ûl-i hayâle alarak mektebde
Çekdirir şırtı sıra şîga-i bâb-ı ef'âl
- 5 Etdiği 'ahdı şikest eylemez erbâb-ı vefâ
Tâyir-i Kudüs girer beyzesi üzre şehbâl
- 6 Ne kadar etse de pervâz-ı bülende cür'et
Muqbiliñ 'aybını örter per ü bâl-i ikbâl
- 103b 7 Hûşmendi edemez cevr-i felek âzürde
'Abdiyâ râhat olur hâtır-ı erbâb-ı kemâl

225 [Der-Kenâr]

13a

Bülbül-nâme

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Gonçeniñ gûşuna hoş geldi şadâ-yı bülbül
H'âbdan açdı gözün etdi du'â-yı bülbül
- 2 H'âbgâh etmiş idi pister-i şahñ-ı çemeni
Etdi bî-dâr-ı gülü müşt-i nevâ-yı bülbül
- 3 Ağzın açmazdı bıçak gûşsa-i deyden bir dem
Müjde-i faşl-ı bahâr oldu devâ-yı bülbül
- 4 Ruḥ-ı nâzende-i gülde görücek zeng-i cefâ
Sevḳ-i gayretle füzûn oldu vefâ-yı bülbül
- 5 Hüsni tedbîri verip kişver-i gülzâra nizâm
Oldu evrâd-ı şabâ medḥ ü şenâ-yı bülbül
- 6 Cümlegâh-ı harem-i gülşene âmed şüdle
Şu'le-tâb olmadadır nûr-ı şafâ-yı bülbül
- 7 Minber-i şâḥ-ı güle çıkmış oḳur ders-i hevâ
Zâhidâ diñle biraz var mı haṭâ-yı bülbül
- 8 Rûzgârîñ alımı etmez anı âzürde
Naḥvet-i gülden olur olsa cefâ-yı bülbül
- 9 Etmedikce harem-i hâş-ı güle vaz'-ı cebîn
Güle ma'lûm olamaz şekl ü edâ-yı bülbül

- 10 Âşiyânın yitirip konuşmada daldan dala
Händenâk olsa ‘aceb mi ruķebâ-yı bülbül
- 11 Berg-i gülden dikerek eylediler âmâde
Çekilir kişver-i gülşende livâ-yı bülbül
- 12 Nev-‘arûs-ı gül ile tâb-ı seher hem-dem ola
Ferş olundu bu gece bâgçe-serây-ı bülbül
- 13 Derdiniñ kankı birin nâle ile bildirsın
Gelmede birbiri ardınca belâ-yı bülbül
- 14 Âh-ı serdi ile şoldurdu gülün çehresini
Ne revâ sevdigine böyle ezâ-yı bülbül
- 15 Şavm-ı Dâvûd'a devâm üzre olur nağme-serâ
Dâ'imâ hûn-ı ciger kıvt u gıdâ-yı bülbül
- 16 Aldığı derd ü belâ şatdığı feryâd u nevâ
Bu revâc üzre gider bey' u şırâ-yı bülbül
- 13b** 17 Hâr-ı hâr-ı elem-i hier ile merdüm bîmâr
Görünür hayli uzak bir zü-şifâ-yı bülbül
- 18 Gâh gülşende olur zâg-ı siyehle hem-dem
Bundan artık olamaz kıhr u cezâ-yı bülbül
- 19 Âşinâ-yı ruh-ı rengîn-i gül olmakla çi sûd
Hâşıl olmaz ise gülşende senâ-yı bülbül
- 20 Herze-h'ârân-ı gülistânı kodu hayretde
Nağme-i dehşet ü feryâd-ı şalâ-yı bülbül
- 21 Geçmedi kendi hevâdâri-i gülden hayfâ
Verdiler gerçi naşîhat ümenâ-yı bülbül
- 22 Hâr-ı hierân o kıdar yoldu yüpürdü cesedin
Ne per ü bâli ne de kıaldı kıafa-yı bülbül
- 23 Bûm u zâg u zağan u şakşagan herze-derâ
Geçinirler bu ‘aşırda rüfeķâ-yı bülbül
- 24 Şalbe erkân-ı çemen bu gece vermişdi kıarâr
Aldılar dest-i kıazâdan şüfe'â-yı bülbül
- 25 Sûzen-i hâr-ı belâ ile deñilmiş gûyâ
Berg-i gülden ne uzun boylu kıaba-yı bülbül

- 26 Bâğbân-ı gül-i hamrâ yaşasın biñlerce
Râh-ı gayretde olur ise hebâ-yı bülbül
- 27 Çeksin alsın bed-i a‘dâdan anı hıfz etsin
‘Acze-perverâ dilân zât-ı Hudâ-yı bülbül
- 28 Düşmeni üstüne sevķ etse n'ola cünd-i ‘azîm
Dâver-i encümen-ârâ-yı vegâ-yı bülbül
- 29 Başladı saçma şapan söylemege gülşende
‘Aqlın aldırđı mı eyâ budalâ-yı bülbül
- 30 Gitmesin hâne-i nâ-mahreme bânû-yı semen
Ki müsâ‘id olamaz aña rızâ-yı bülbül
- 31 Oldu şûr-efgen-i gülzâr-ı bahâr-ı ‘âlem
Na‘re gülğule vü ‘arbede-i hây-ı bülbül
- 14a** 32 N'ola imdâdına ecnâd-ı tarabla varsak
Var imiş leşker-i gam ile gazâ-yı bülbül
- 33 Der-‘akab bezm-i şafâ-bahşına oldum hâzır
Şubh-dem gûşuma geldikde nidâ-yı bülbül
- 34 Goncanıñ nâz u sitignâsına diller hayrân
Kim ile hem-dem olur ise cüdâ-yı bülbül
- 35 Duhter-i gonçeyi çekmek garaz ile bu şeb
Harem-i gülşene girmiş şürekâ-yı bülbül
- 36 Kesr-i nâmûsa cesâret ne revâdır ki eder
Birtakım ‘arbedekâr-ı süfehâ-yı bülbül
- 37 Sû-‘i tedbîrine ‘aşrıñ ne denir ki etmiş
Bûm u ‘aşfûr u gurâbı kuranâ-yı bülbül
- 38 N'ola etfâl-i çemen bu gece gelse rakşa
Şimdiden başladı âheng-i gınâ-yı bülbül
- 39 Şadme-i berdele ruhsâr-ı bahâr oldu dijem
Handenâk olsa revâdır huşemâ-yı bülbül
- 40 Nağmesi gerçi ciger-sûz-ı kül-i gülşendir
N'ola olaydı dil-âvîz-i likâ-yı bülbül
- 41 Tard için leşker-i agyârı bu şeb gülşenden
Bir şebîhûna müheyyâ rüfekâ-yı bülbül

- 42 Sen anıñ eylediği cilve vü nâza bakma
Gül-i zîba edemez hiç fedâ-yı bülbül
- 43 Naḥun-ı ‘aşk u hevâ ile olup şad-pâre
Perde-i ‘iffet ü destâr-ı ḥayâ-yı bülbül
- 44 Gâh gam gâh neşât ile geçer eyyâmı
İhtilâf üzre gider şubḥ u mesâ-yı bülbül
- 45 Aldı ülkâ-yı gülistânı bütün zâğ u zağan
Geçdi düşmen eline şehir ü kırâ-yı bülbül
- 46 Sâki-i gül ile hem-bezm-i şarâb olmuşlar
Cem’ olup gülşene şimdi nüdemâ-yı bülbül
- 14b** 47 Ḥâr-ı gülşen ile yıprandı bütün câmeleri
Kalmadı kimiñe sırtında ‘abâ-yı bülbül
- 48 Nâme-res gelmiş idi cânib-i gülden bugün
Giydirildi aña ḥıl‘at bu kaba-yı bülbül
- 49 Çok mudur olsa bu gülşende eger ḥarf-endâz
Ḥâl-i ruhsârıñ ile nokta-i bâ-yı bülbül
- 50 Dense lâyıq mı değil nazmıma bülbül-nâme
‘Abdiyâ eyledim inşâd-ı berây-yı bülbül

226 [Der-Kenâr]

Ġazel-i ez-Dehân-ı Mâl

- 101b** *Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Ben ol ber-kuvvat-i ‘âlî-cenâbım ki be-nâm-ı mâl
Ma‘îşet ‘âleminde şöhret aldım buldum istiklâl
- 2 Degil âḥir o zî-rûḥ-ı cihân şehirler bile bensiz
Olurlar yek-nefesde ğark-ı mevc-i seyl-i izmiḥlâl
- 3 Kıyâs et varlığımla yokluğumda görünen farkı
Vücûdum ‘âlemi ıslâḥ u fiḳdânım eder iḥlâl
- 4 Peder verziş birâder ḥ‘âhiş ü mâder taşarrufdur
Muḥibb-i muḥlişim imsâk-ı zıdd-ı ekberim ibzâl
- 5 Şehin-şehirlerden elde tâ inince merd-i diḥkâna
Der-i devlet-me‘âbında olurlar ḥâdim-i hem-ḥâl
- 6 Benim kızını anadan oğlu babadan eden tağrîk
Benim bir müdbir-i bî-vâyeye tevḥîd eden iḳbâl

- 5 Ne deñli olsa iş müşkil benimle olunur teshîl
Sezâ olursa yanımda kuvâ-yi sâ'ire hep lâl
- 6 Benim efrâd u nâsı birbirine etdiren hûdım
Benim 'âşıkları ma'şûka âhîr eyleyen işâl
- 7 Hûlâşa merci'-i kâr-ı cihân ancak benim 'Abdî
Helâlınden beni cem' et hilâfın etme istihlâl

227 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 102a 1 Hûşmendi guşsa-i eyyâm etmez pây-mâl
'Aql u fikrinde meger insânın ola ihtilâl
- 2 Bâşe ile başa çıkar mı o güncişk-i za'îf
Pek 'abeş hâsm-ı kavîye karşı 'arz-ı infî'âl
- 3 Kâlbi sıkmaqla bulur mu düşmene kimse zafer
Şaşırır tedbîrini elbet giriftâr-ı melâl
- 4 İş mi dil-h'âh üzre tedbîr-i mehâmm u maşlahat
Âdemi girdâb-ı hayretde koyan fiqdân-ı mâl
- 5 Şubh-ı kâzibveş hemîşe yâve-gû mahcûbdur
Ser-firâz eder cihânda merdümü şıdk-ı maqâl
- 6 'Âkıl eyler şehriyâr-ı şulha dâ'im inkıyâd
Kim refâha nâ'il olmuş söyle yâ ceng ü cidâl
- 7 Bir vefâsın görmedim bu rûzgârın 'Abdiyâ
Her gelen cîsr-i cihândan geçdi kaldı bir hayâl

228 [Der-Kenâr]

Dile

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Olalı müstağrik-ı emvâc-ı girdâb-ı hayâl
Dest-gîrim olmadın bir kere ey rûşen-cemâl
- 2 Olamaz şîrâze-gîr-i râbîta kânûn-ı 'aşk
Devlet-i hüsnünde böyle var iken kaht-ı ricâl
- 3 Devr-i hâzırda rehâ-yâb olması kâbil midir
Hayf murğ-ı râhat oldu bend-i dâm-ı ihtilâl
- 4 İftâ gördükce cevriñ böyle dâ'im olamam
Hûlyâ-yı vaşl ile o erre-i farz-ı muhâl

- 5 Göremez bir dem cenûb u şark u garb ehli refâh
Olmadıcca pây-mâl-i kahr-ı Hakk ehl-i şimâl
- 6 Gerçi revnağ-bağş olur insâna fazl u ma‘rifet
Yoğ ise zâtında cevher edemez ‘arz-ı kemâl
- 7 ‘Abdiyâ olsun sükûtuñ anlara rengîn-cevâb
Yâr u agyâr eyledikce hâl ü şânından su’âl

229 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Şîve-i güftâr-ı yârı kimde var şerhe mecâl
Tutalım tecvîz olunsun nükte-i farz-ı muhâl
- 2 Olamaz mevlûd-ı te’sîre mağar mehd-i vücûd
Hem-fırâş-ı izdivâc olmaz ise hâl ile kâl
- 3 Dâne-çîn-i i’tibâr olsun mu yâ zâğ-ı siyâh
Nağme-sâz-ı ‘aşk iken bir ‘andelîb-i hoş-mağâl
- 4 Cümle endâmı müretteb olsa da bir dil-berîñ
Hoş görünmez cebhesinde yoğ ise hüsn-i cemâl
- 5 Şîr-i tab‘ım mîş-i mazmûna olursa pençe-zen
Hiç olur mu men‘a kâdir anı rûbâh u çakğâl
- 6 Zülfü bir yaña dökülmüş kâkülü de bir yaña
Kişver-i hüsnünde dil-dârîñ yine var ihtilâl
- 7 Var iken gül rûyu muhtâc-ı gül olmaz ol perî
Pek ‘abeş olmaz mı âyâ gülşene vaz‘-ı sifâl
- 8 Meslegimden eylemem i‘râz kavlimden nükûl
İ‘tirâza koy devâm etsin ‘adû-yı bed-sigâl
- 9 Zülf-i yâre dokunursa koy dokunsun ‘Abdiyâ
İnlesin şehler cihândan var ise kağt-ı ricâl

230 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 102b 1 Geh eder vaşlıñ beni memnûn geh hicriñ melûl
Kahrîñi luţfuñ ile olma becâyışde ‘acûl
- 2 Kahrîñi luţf üstüne tercîh eden kimdir ‘aceb
Kankı bülbül gül dururken hârdan etmez nügûl
- 3 Olmasın zâhid amân sıkket-fezâ-yı bezm-i mey
Kâbil-i ünsiyyet ü ülfet midir merd-i fuzûl

- 4 Mey muhabbet nâmına îcâd olunmuş kimyâ
Yâ hiç eder mi bezm-i Cem bigâneyi anda kabûl
- 5 Herkesi hüsn-i aşâletdir eden hep terbiye
Râm idi fermân-ı çifte Hâzret-i Hayru'l-Betül
- 6 Mevc-der-mevc-i bihâr-ı hüsnüñ olduğda 'ayân
Düşdü girdâb-ı hayâle cümle erbâb-ı 'uqûl

231 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 103a 1 Var iken böyle cihânda engel
Yiyemez kimse kedersiz töngel
- 2 Yorulur yolda kalır merd-i kavî
Vâşıl-ı maqşad olur leng ü üşel
- 3 Kimse maqşûda zafer-yâb olamaz
Meger ihsân ede Yezdân ecel
- 4 'Âkıbet nâna olurlar muhtâc
Mâl-ı mîriyi edenler nâkel
- 5 Tâli'î döneñ olur âhir-i kâr
Etdigi cümle emeklere mühmel
- 6 Bed-baht etse de gayret bulamaz
Şırtına pîrehen-i müsta'mel
- 7 Mahkeme seyrine olsun hâzır
Arayan kendine kâr-ı eshel
- 8 Çekilir mi o sitîgnâ o çalım
Gelmeyen dil-bere bezme deme gel
- 9 Bunu da kayd edelim dîvâna
'Abdiyâ söylemedim böyle gâzel

232 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Ben miyim sâde raqîbe halk-ı 'âlem münfa'il
Olmasın mı ibn-i dîve ibn-i Âdem münfa'il
- 2 Reşk-i ruhsâr ârakî reziñle lâle dâğ-dâr
Büy-ı zülf-i 'anber-i nîkden siper gam münfa'il

- 3 Yevm-i mev'ûd-ı vişâli görmeden hep oldular
Guşşa vü endûh-ı giryân hasret ü gam münfa'ıl
- 4 Gel şikâyet sîne-i mecrûhuma urma 'ilâc
Tîr-i hor u gamzeye dârû vü merhem münfa'ıl
- 5 Ey sühan-çîn etme benden yâra 'arz-ı infi'âl
Hiç olur mu 'mihr-i 'âlem-tâba şebnem münfa'ıl
- 6 Hâsma ümmîd-i zaferden âhir olduk dest-şûy
Kavs ü tîr ü gâvsız nâ-bûd-ı Rüstem münfa'ıl
- 7 Eyledi cûd u sehâ vü merhamet-i terk-i yâr
Servet ü sâ mân-ı haste ma'n ü hâtem münfa'ıl
- 8 Kalmadı mey-hâne-i 'âlemde zevk-i inbisât
Neş'e-i mey-i mizâc u sâgar-ı Cem münfa'ıl
- 9 Ol da 'Abdî kimseye gösterme yakınlık seni
Görmesinler kûşe-i 'uzletde bir dem münfa'ıl

233

Fî-Ḥarfî'l-Mîm

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Kâdrimi bilmeyenin kâdrini a'lâ bilirim
Cümleyi kendime nisbet eyler bâlâ bilirim
- 2 Şöhret-i kâzibe kibirle ma'yûb oldum
Ben ise nefsimi segden bile ednâ bilirim
- 3 Etmedim kimseye 'ömrümde haqâretle nazar
Merd-i mecnûnu bile 'âkıll ü dâ nâ bilirim
- 4 İntibâh üzre tutar âdemi ta'n-ı agyâr
Zemm-i a'dâyı şenâdan daḥi evlâ bilirim
- 5 Nîk ü bed kimseye vermem sebebiyyet zîrâ
Luṭf u kahr-ı felegi hikmet-i Mevlâ bilirim
- 6 Nerede görsem eger pîşe-i bî-miḳdârı
Kulle-i Kâf-ı cesâmetdeki 'Ankâ bilirim

234

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Bu şeb meclisde âheng-i nevâ-yı sûznâk etdim
Niḳâb-i infi'âl-i cebhe-i cânânı çâk etdim

- 2 Has ü hâşâk-ı evhâmı süpürdüm şafha-i dilden
Harîm-i aqdes-i beyt-i Hudâ'yı pîr-i pâk etdim
- 3 Raqîbiñ başına urduqda oldu gözleri a'mâ
Yine seng-i zümürüd-gûn ile ef'î helâk etdim
- 4 Olaldan dest-şûy-ı mâ-sivâ-yı kâle-i vahdet
Kenûz-ı şervet-i dünyâyı defn-i zîr-i hâk etdim
- 5 Benim gibi o da ser-geşte-i devr ü teselsüldür
Sipîhr-i dîn ile bu yolda 'aqd-ı iştirâk etdim
- 6 Bu gülşende bakınca nev-nihâl-i kâmet-i yâra
Dolaştırdım tınâb-ı 'aql u fikrim hem-çü tâk etdim
- 7 Bilirken mâ-verâ-yı 'aşk u sevdâ pendigiñ 'Abdî
Ne dürlü 'aqla uydum da bu hâle inhimâk etdim

235

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

- 1 Esîr-i kâfir-i gâmdır derûnum
Maqar-ı leşker-i hemmdir derûnum
- 2 Beni kâsdı kavurdu nâz-ı fırkat
Zülâl-i vaşla mîrimdir derûnum
- 104a 3 Biri hicir biri sevdâ-yı vuşlat
İki ma'nâya mülhemdir derûnum
- 4 Taḥammül edemez seng-i cefâya
Mişâl-i sâgar-ı Cem'dir derûnum
- 5 N'ola âhim ḥazân verse bu bâğa
Belî âlûde-i semmdir derûnum
- 6 Cefâ etme nişâbından ziyâde
O rütbe şanma muḥkemdir derûnum
- 7 Daha teşdîde kudret var mı 'Abdî
Ḥurûf-ı derde müdgamdir derûnum

236

Gazel-i ez-Dehân-ı Cânân

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ben şehe şanem güzeller bendegânımdır benim
Halk-ı 'âlem cebhe-sây-ı âstânımdır benim

- 2 Tîr-i gâzîm bağrını delse n'ola 'âşıklarıñ
Kaşlarım kavş-i kazâ-yı nâgehânımdır benim
- 3 Maṭla'-ı envâr-ı 'âlemde vücûd-ı nâzikim
Peyker-i meh manzarım mihr-i cihânımdır benim
- 4 Nâ-becâdır 'âşıkâ bunlardan etmek iştikâ
Cilve vü nâz u edâ vü şîve şânımdır benim
- 5 Kûy-ı 'aşkımda yatan âveregâniñ dilleri
Beste-i zencîr-i zülf-i dil-sitânımdır benim
- 6 Âşinâyân ber-ṭaraf belki bütün bîgâneler
Sîne-çâk-ı ârzû-yı iktirânımdır benim
- 7 'Abdi-i zârı çekip ḥalvet-serây-ı vaşlıma
Çünkü o bir 'âşık-ı mu'ciz-beyânımdır benim

237

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ferâgat eylemişken yine meyl-i câm eder göñlüm
Şikest-i 'ahda dâ'im durmayıp ibrâm eder göñlüm
- 2 Hemîşe muḳtezâ-yı ḥâle eyler ḥâlini tevfiḳ
Ne zîkr-i mâ-sebaḳ ne fikret-i encâm eder göñlüm
- 3 Egerçi vermiyor ta'mîḳ-i fikre zâhidân ruḥşat
Bunuñla def'-i dâ'i şîklet-i evhâm eder göñlüm
- 4 Ḳurup evc-i muşallâ-yı vişâle süllem-i efkâr
Dem-â-dem durmayıp fikr-i ḥayâl-i ḥâm eder göñlüm
- 5 Civânâ ârzû-yı şemm-i zülf-i 'anberîniñle
Ḳoyup bunda beni 'azm-i diyâr-ı Şâm eder göñlüm
- 6 Ḥuşûl-i maḳşadımdan kaṭ'-ı ümmîd eylemem 'Abdî
Olur bir gün ki vaşl-ı yâr ile ârâm eder göñlüm

238

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 104b 1 Neş'emend-i bezm-i 'aşkımdan âzâdeyim
'Âşıkım ben kayd-ı kâm u nâmdan âzâdeyim
- 2 Bî-ḥuzûru mâye-i emn ü refâhımdır benim
Cüst ü cû-yı vâye-i ârâmdan âzâdeyim
- 3 İ'tibârı mebd'e'-i aḥvâle maşrûf eyledim
Miḥnet-i endîşe-i encâmımdan âzâdeyim

- 4 ‘Akl u fikrim merkez-i *Haḳḳa'l-yaḳîn*⁹⁶e dūr edip
Pîç-tâb-ı şemme-i evhâmdan âzâdeyim
- 5 Germ ü serd-i luṭf u ḳahr-ı rûzgâr u dehr ile
Puḫte oldum ben ḫayâl-i ḫâmdan âzâdeyim
- 6 Ḳût-ı tecrîd ile bâgda birdir nîk ü bed
Zevḳ-i ‘ıyş u şıḳlet-i âlâmdan âzâdeyim
- 7 ‘*Urvet-i vüskâ*⁹⁷-yı luṭf-ı Haḳḳ'a oldum pençe-zen
‘Abdiyâ ḳayd-ı ḫuşûl-i kâmdan âzâdeyim

239

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Ruḫ-ı yârı görüp şekl-i meh-i tâbâna beñzetdim
Yañıldım mihr-i ‘âlem-tâbı ḳurş-ı nâna beñzetdim
- 2 Kimi serve kimi şimşâda teşbîh eylemiş ammâ
Ben anıñ ḳaddini gülşende naḫl-i bâna beñzetdim
- 3 Şaḳın te’ḫîr-i ḫürmet etme ey rind-i ‘arâḳ-âşâm
Bahâr eyyâmını durmaz gider mihmâna beñzetdim
- 4 Cevânâ vaşla dâ’ir etdigiñ eñ soñraki va’ di
Mevâ’îd-i dūrûğ-ı zümre-i yârâna beñzetdim
- 5 Dizilmiş ḳatre katre gerden-i sîr-âb-ı gül üzre
Sirişk-i bülbülü dürdâne-i bârâna beñzetdim
- 6 Görünce sünbül ü şebboy u reyḫân u gül-i bâğı
Ruḫ u gîsû-yı zülf ü kâkül-i cânâna beñzetdim
- 7 Dil-i bî-vâyegân-ı ‘aşḳ u sevdâyı hele’ Abdî
Güzergâh-ı fenâda bir yıkılmış ḫâna beñzetdim

240

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Tıfl-ı isti’dâd u ehl-i ṭab’a ders-i mektebim
Tâlib-i müşkil-pesend-i dânişe bir meksevim

⁹⁶ ان هذا لهو حق اليقين
“Doğruluğunda şüphe olmayan bilgi.” (Yılmaz, 1992: 60)

⁹⁷ Urvetü’l-vüskâ, kopması mümkün olmayan en sağlam kulp anlamına gelir. Bu sözü Müslümanlık ve Hz. Muhammed diye yorumlayanlar da vardır. Araplar, deveyi bağladıkları ağaca “urve” derler. Kur’an’da benzetme yoluyla putları inkâr edip Allah’a inanma durumuna “Urvetü’l-vüska” denmiştir. “Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğût (şeytan)ı inkâr edip Allah’a inanırsa, muhakkak ki o, kopmayan, sağlam bir kulpa yapılmıştır. Allah işitendir, bilendir.” (Bakara, 2/256) (Yılmaz, 1992: 157)

- 2 Ben de bilmem dildeki mâhiyyet-i dil-ḥâhımı
Bu cedelgâh-ı cihânda tâlib-i bî-maṭlabım
- 3 Benden eyler iktibâs-ı nûr-ı ‘irfân eyleyen
Lem‘a-baḥş-ı kuruş-ı ‘âlem-tâb-ı mâh u kevkebim
- 4 Eylemem süflî-mizâcân-ı zamâna iltifât
Kaşd-ı nev-ṭarḥ-ı felekde rind-i ‘âlî-meşrebim
- 105a 5 Olmadım ben zevk-yâb-ı lezzet-i zühd ü yâr
Ez-ezel dil-dâde-i ruḥsâre-i şîrîn-lebim
- 6 Mâ-sivâ âlâyîşi çıkdı dilimden büsbütün
‘Âlem-i ‘aşk içre ancak bûse-ḥâh-ı ğabğabım
- 7 Ben de gûyâ-yı ene'l-Ḥaḫ oldum âḥîr ‘Abdiyâ
Minber-i dâra çıkan Manşûr ile hem-mezhebim

241

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Seyr-i vahdet ile dil-ber-i nevâ-yı nâyım
Mâ-sivâdan hele edmen-keş-i istiğnâyım
- 2 Gelerek mevķif-i ḫayretde dayandım kaldım
Tekke-endâz-ı merâyâ-yı heme-eşyâyım
- 3 Geçdim âḫîr kemer-i kaṅtara-i hestîden
Nehr-i cârî-i ‘ademden ötede bir pâyım
- 4 Kemterim gerçi ki zâhirde segiñden ammâ
Kulle-i Kâf-ı tevekkülde büyük ‘Ankâ’yım
- 5 Olsam âḫîr ne ‘aceb zâviye-gîr-i ‘uzlet
‘Âlem-i ‘aşk u muḫabbetde cihân-peymâyım
- 6 Ez-ezel müntesib-i dergeh-i rindân oldum
Ḥâk-i pâk-i der-i mey-ḫâneye cebîn-sâyım
- 7 Bir zamân zühd ü yâr baḫrına müstağriḫ iken
‘Abdiyâ şimdi ‘aceb cür‘a-kesel şahbâyım

242

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Sâğar-ı ‘aşkı mey-i şevk ile ser-şâr edelim
Ḥâne-i ‘ıyşımızı zevk ile hem-vâr edelim

- 2 Dergeh-i husrev ü hubâna durup el pençe
Şekve-i cevri-i dil-âzârını şad-bâr edelim
- 3 Tîg-i ser-tîz-i zebânı çekerek bî-pervâ
Hamle-i dem-be-dem-i zümre-i agyâr edelim
- 4 Rûza dârât-ı gam-ı ‘aşkıñı etdim da‘vet
Ni‘met-i vaşlıñ ile bu gece iftâr edelim
- 5 Tekke-endâz-ı merâyâ-yı taḥayyür olarak
İktisâb-ı şeref-i devlet-i dîdâr edelim
- 6 Varalım kûy-ı dil-âvîzine hep na‘re-zenân
Nâz-ı ḥ‘âbından o meh-pâreyi bîdâr edelim
- 7 ‘Abdiyâ dest-i felekden çekilen bîdârı
Şerḥ ü ta‘dâd ile ‘arz-ı derd-i dildâr edelim

243

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 105b 1 Ne sevdâ-yı ser-i zülfü ne de bûy-ı şabâ lâzım
Şeh-i evreng-i tecrîde felekde bir ‘abâ lâzım
- 2 Ne rûy-ı naḥvet-i erbâb-ı iḳbâle nazar etmek
Ne de meclislerinde intizâr-ı merḥabâ lâzım
- 3 Hele ḥam-ḥâne-i ‘âlemde rindân-ı sebük-bâra
‘Alâyıḳdan geçip agyâra i‘tâ-yı çabâ lâzım
- 4 Yeñi nesc eyledim nâr-ı şemâ‘-ı dîde-i terden
Boyunca kim ki ol mehveş-i zerrîn-i ḳabâ lâzım
- 5 Süleymân-ı zamân olmak kolay mı mülk-i ‘âlemde
Bu yolda mihr ü Hüdhüd bir de Belḳîs-ı Sinâ lâzım
- 6 Raḳîb küştîni ḳaşd-ı helâkim eylemiş ‘Abdî
Anıñ ḳoltuḡuna ḡâyet ile keskin ribâ lâzım

244

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Kûy-ı cânâna bugün olsa idi bir gidenim
Acıyıp söyler idi yandıḡımı böyle benim
- 2 Rûy-ı mâl olsam eger ağlayarak dergehine
Raḥm eder mi ‘acabâ ḥâlime ol şûḥ-ı şenim
- 3 Dest-i yağmâya dûçâr olsa n'ola şehri-i vücûd
Dâne-i toḫ-ı sitem ile yıḳıldı bedenim

- 4 Bulamam derdime dermân edecek merd-i tabîb
Âh bildim yoğumuş baña i'âne edenim
- 5 Döndü âteş-gede-i çine derûn-ı sînem
Oldu fevvâre-i âteş gibi cavf-ı dehenim
- 6 Reh-i 'aşkıñda seniñ şöyle fedâkâr oldum
Kederim olsa da âteşden eger pîrehenim
- 7 Seng-i hârâ mı yâ âhen mi dile cânânıñ
Âteş olsa eşer etmez aña 'Abdî sühenim

245

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Riyâ-yı 'aşk-ı cânânıñ cihân-ârâsıdır hâmem
Nihalistân-ı hüsnüñ bülbül-i gûyâsıdır hâmem
- 2 Revândır hükmü şark u garb-ı ma'nâya 'ale'l-itlâk
Bu mülk-i dânişîñ bir müstaķil Dârâ'sıdır hâmem
- 3 Alınca destime yaralanır necm-i şihâbâsâ
'Amûd-ı şubh-ı vaşl-ı dil-beriñ ma'nâsıdır hâmem
- 4 Kıo yansın reşk ile dûzeğ-nişînân-ı hased her-dem
Bihîşt-i fazl u 'irfânıñ yüce Tûbâ'sıdır hâmem
- 5 Bu gülşende yaş ekmem kıadd-i şimşâd-ı ser-âzâde
Nigâr-ı maķşadıñ bir kıamet-i bâlâsıdır hâmem
- 106a 6 Denirse çok mudur mecrâ-yı mâ-i Zemzem-i 'irfân
Hele zer-nâverân-ı Ka'be'niñ hem-pâsıdır hâmem
- 7 Kim olmaz 'Abdiyâ fermâyız hükm-i mu'allâsı
Nebî-i müctebânıñ râkıım-ı tuğrâsıdır hâmem

246

Taşîr-i Ğazel-i Reşîd Paşa Merhûm [GAZEL]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Haste-i nâtıkaya rûh-fezâdır hâmem
Nabz-ı efkâra benân-ı hükemâdır hâmem
- 2 Cism-i bî-rûh-ı me'ânî verir feyz-i hayât
Zât-ı 'ıyş gibi i'câz-nümâdır hâmem
- 3 Reşha-i feyzine erbâb-ı feşâhat teşne
N'ola sîr-âb-ı 'atâ etse revâdır hâmem

- 4 Sâha-i gülşen-i efkâra revândır âbı
Gûyiyâ çeşme-i ilhâm-ı Hüdâ'dır hâmem
- 5 Ser-i şâhen-şehe endîşeye kónsa perivâr
Murğ-ı iqbâl gibi zîb-i kazâdır hâmem
- 6 Üstüñân-ı emelimdir aña rızık-ı maksûm
Evc-i a'lâ-yı ma'ârifde Hümâ'dır hâmem
- 7 Oldu icrâ-yı sühan etmede zerrîn-mîzâb
Reşha-pâş-ı dile erbâb-ı şafâdır hâmem
- 8 Dağ-ber-dil olur encüm ile mâh u hürşîd
Ka'be-i ma'niye asılsa sezâdır hâmem
- 9 Bî-muhabâ reh-i nâ-refteye gitmede ne var
Nerde de olsa baña râh-nümâdır hâmem
- 10 Sihr ü efsûn-ı 'adûyu bozarım misl-i Kelîm
Kahr-ı haşm eylemege elde 'aşâdır hâmem
- 11 Nev-'arûs-ı sühana verdi yine ârâyişi
Ser-i engüşt-i me'ânîye şafâdır hâmem
- 12 Kıldı ruhsâre-i ma'nâyı ser-â-ser tezyîn
Gûyiyâ meşşata-i hüsn-i edâdır hâmem
- 13 Ney-şeker mi 'acabâ Mısr-ı me'ânîde Reşîd
Kand-i şîrîn-i dimâğ-ı şu'arâdır hâmem
- 14 Nice inkâr olunur lezzet-i nuţku 'Abdî
Bağ halâvetde tab'-ı bulegâdır hâmem

247

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Rûz-ı vaşlı dûd-ı âhım ile şeb-reng eyledim
Hayf ammâ ol perî-ruhsâre dil-teng eyledim
- 2 Yâr ile hem-bezm iken geldi rakîb-i keştîni
Tâ helâk edince anı seyf ile ceng eyledim
- 106b 3 Bâğa 'azmi ol mehiñ olduĝda baña gûş-zed
Ârzû-yı vaşl ile ardınca âheng eyledim
- 4 Âyet-i hüsnün okurken farı-ı 'aşk u cezbe dek
Bî-şu'ûr olmuş iken ıslâh-ı ferheng eyledim

- 5 Şadme-i nuṭkum ile kırdım raḳîbiñ fikrini
Başımıñ mâriñ yine üftâde-i seng eyledim
- 6 Âhîr oldum kûşe-gîr-i hâne-i hımâr-ı ‘aşk
Terk-i âlâyişle tarḫ-ı külfet-i zeng eyledim
- 7 Şimdi keyfimce olup ser-mest-i şahbâ-yı hevâ
‘Abdiyâ terk-i mey ü keyfiyyet-i beng eyledim

248

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 ‘Adûdan aḫz-i sârı vaḳt-i fırsatda hüner şaymam
Daḫîl-âzâr u mücrim-keş olan yârâna er şaymam
- 2 Hüner hıfz-ı şümâr-ı âdemiyyetdir bu ‘âlemde
Mezâk icrâsını akrâne fî‘l-i mu‘teber şaymam
- 3 Esâsı zulm ile âbâd olan қаşr-ı zer-endûduñ
Ser-i mencûku ‘arşa çıksa da ḫüsn-i eşer şaymam
- 4 Alışdık cevri-i nâ-hencâr-ı gerdûn-ı sitemkâra
Biri beñzer vukû‘ât-ı cihânı ben keder şaymam
- 5 Ederler müşkilât-ı ders-i ‘aşkı remz ile ta‘lîm
Ben ol sükkân-ı iḳlîm-i cünûnu bî-haber şaymam
- 6 Te‘emmül eylemem sûd u ziyân-ı mâ-sivâyı hiç
Gelince baḫş-i vaşl-ı dil-bere emânlar şaymam
- 7 Ne müşkil mazḫar-ı serâb olmak ‘Abdiyâ böyle
Ben âdem olmadıkca Âdem’i baña peder şaymam

249

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Sehî-ḳadd lâle-ḫadd bir dil-bere meyyâldir göñlüm
Dil-i Leylâ-perest-i Ḳays ile hem-ḫâldir göñlüm
- 2 Ḳıyâs-ı ḫikmet ile va‘de-i ferdâya bulamaz
Hemîşe dîde-dûz-ı şîve-i ihmâldir göñlüm
- 3 Bu ḫarmengâh-ı dânişde kurulmuş dest-i ḳudretle
Eler nîk ü bed-i efkârı bir gırbâldır göñlüm
- 4 Şıgışmaz mâ-sivâ-yı cevher-i zât-ı ulûhiyyet
Der-i şeh-vâr-ı tevḫîd ile mâl-â-mâldır göñlüm
- 5 Aña mevhûb-ı Ḥaḳḳ’dır ‘ilm-i vicdânı küfür ü dîn
Rumûz-ı müşkilât-ı ḫikmeti ḫelâldir göñlüm

- 6 Ne gelse hâtıra ardınca âşârı olur peydâ
Zuhûr-ı hayr u şerre gûyiyâ bir fâldır gönlüm
- 107a 7 Cedelgâh-ı cihânda ‘Abdiyâ hiç görmedi râhat
Hücûm-ı düşmen-i endûh ile pâ-mâldir gönlüm

250

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Reh-i maşşûdunu kaç‘ etdi herkes sâde ben kaldım
Vezîr ü mîr-i mîrân olmadık dünyâda ben kaldım
- 2 Binip kaç‘-ı menâzil etdiler esb-i ta‘allakla
Har-ı leng-i tecerrüd ile bu şahrâda ben kaldım
- 3 Nice bî-behregân-ı ma‘rifet geçdi ser-i kâra
Sebebsiz ‘azl ile peygûle-i tenhâda ben kaldım
- 4 Çihil-sâl eyledim hîdmet uğur-ı mülk ü milletde
Yine bu hâl ile hep va‘de-i ferdâda ben kaldım
- 5 Hazân-dîde olup gül-berg-i himmet-bâğı ‘âlemde
Hezârânü'l-‘aceb ki böyle bir sevdâda ben kaldım
- 6 Huşûl-i maşşad ile herkes etdi ‘ağd-i âmîziş
Felekle rûz u şeb keşmekeş-i gavgada ben kaldım
- 7 N'ola tağyîr-i efkâr-ı şadâkat eylesem ‘Abdî
Kabûl olunmayan bu nâ-becâ da‘vâda ben kaldım

251

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Ne nevâ-yı ‘Andelîb ü ne gül-i bâğ isterim
Lâleveş elde piyâle dilde şad-dâğ isterim
- 2 Sa‘d u nahs-i rûzigâra gerçi etmem i‘tikâd
Def‘-i hâr u vaşl-ı gülde kütlu bir çâğ isterim
- 3 Cebhe-i şubhu eder tîre dîrûg-ı bî-fürûg
Mîhr-i şıdkîñ tal‘atıyla çehremi âğ isterim
- 4 Söylemem durduğca dünyâ hâme-i gûyâ ya da
Bir sözüm var dergah-i cânâna eblâğ isterim
- 5 Geçdiler yâra beni sâhil-nişînân-ı nifâk
Cüst ü cûy-ı râhat ile meskenim dağ isterim

6 Bûs-ı la‘liñ sâkıyâ etdi beni şîrîn-mezağ
Dest-i ihsânıñla dolmuş habr-i ayağ isterim

7 İnķırâz-ı düşmen ile yekde olmam zevk-yâb
Sevdigim aħbâbı ammâ ‘Abdiyâ sağ isterim

252 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

102b 1 Var iken hük-m-i meşiyet kıl u kâle yok lüzûm
‘Âlemi işlâh için serv-i maķâle yok lüzûm

2 Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u hış ü evlâd u ‘ıyâle yok lüzûm

3 Kaldı şer‘iñ yalıñız nâmı lisân-ı halkda
Ba‘dezin aħvâli müftiden su‘âle yok lüzûm

4 Çün degilsîñ bir lisân-ı ecnebîden behredâr
Cehliñe hük-m olunur ‘arz-ı kemâle yok lüzûm

5 Var ise vizr ü vebâli gönderenler çekmeli
Birtaķım nâ-ehile taħmîl vebâle yok lüzûm

6 ‘Âķıbet ibrâm-ı Efrenc ile faysal-yâb olur
Ba‘de-mâ düşmen ile ceng ü cidâle yok lüzûm

7 Şanma olur sûd-baħş-ı intizâm ü iltiyâm
‘Âlemiñ aħvâlini fikr ü hayâle yok lüzûm

8 Vâşıl-ı ser-menzil-i ‘ömr-i tabî‘î olmadan
‘Ömr-i Nûh’u fikr ile farz-ı muhâle yok lüzûm

9 Dil-berâ me’yûs-ı vuşlat etdigiñ ‘âşıklara
‘Arz-ı dîdâr ile bu ğunc u delâle yok lüzûm

10 Bezl-i rahmet ber-ķaraf belki meserret-yâb olur
Maħzar-ı düşmende ibrâz-ı melâle yok lüzûm

11 Olmayan sermâyedâr-ı hûş mâlı n’eylesin
Bir dehen ki yok dendâmı ħalâle yok lüzûm⁹⁸

12 Yârsız tezyîn-i bezm-i ‘ıyş ü ‘işret pek ‘abes
Bî-şükûfe ğülşene vaz‘-ı sifâle yok lüzûm

13 Neşr ü nazmîñ sîm ü zerdîr lîk ‘Abdî nâsere
Ĥâceti def‘ etmeyen mâl ü menâle yok lüzûm

⁹⁸

Vezin hatası yapılmıştır.

253 [Der-Kenâr]*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 103b** 1 Fırkatâ derd-i dili şöyle hikâyet edeyim
Olma dil-gîr seni saña şikâyet edeyim
- 1 Tîşe-i cevriñ ile hâne-i 'ıyşım yıkdıñ
İstiyorsun ki saña bir de ri'âyet edeyim
- 3 Lânesinden uçurup murğ-ı vişâli bu gece
Çâr u nâ-çâr saña nice refâkat edeyim
- 4 Destime kaḥpe girîbânıñ ederdim şad-çâk
Bir mahâretle saña 'arz-ı libâset edeyim
- 5 Ba'de-mâ görmemege niyetle şimdi seni
Kudret-i Kâhire-i Hakk'a emânet edeyim
- 6 Tek beni tanımasın bir daḥi ol bed-manzar
Varayım hâneme tebdîl-i kıyâfet edeyim
- 7 'Abdiyâ firkat ile ülfete yok bende mecâl
Bulayım vuşlat-ı cânânı ziyâret edeyim

254 [Der-Kenâr]*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 1 Çalışır etmege ğamdan beni hâlî göñlüm
Niçin eyler bilemem fikr-i muḥâli göñlüm
- 2 Her perî-rûya ne mümkün ki kapılsın birden
Meyl eder ḥusrev-i ḥûbâna belâlı göñlüm
- 3 Aḥz eder mi dem-i vuşlatda cevâbın bilemem
Etdi âmâde hezârân su'âli göñlüm
- 4 Şulḥu tercîḥ ederim ma'reke-i 'âlemde
İstemez düşmen ile ceng ü cidâli göñlüm
- 5 Esse ger baḥr-i taşavvurda nesîm-i efkâr
Heyecâna götürür mevc-i ḥayâli göñlüm
- 6 Mürşid-i kâmil vicdâna münîb olmuştur
Dest-i şeyḥe veremez ğayrı şakalı göñlüm
- 7 Hem-ser-i küngüre-i 'arş-ı berîn olsa ne
Gülşen-i vahdete ğars etdi nihâli göñlüm

8 Rûz u şeb mekteb-i 'irfâna devâm etmekde
İstemez mi ede taḥşîl-i kemâli gönülüm

9 Miḥnet-i hicre taḥammül edemezdi 'Abdî
Olmasa ḥâtıra ger zevk-i vişâli gönülüm

255 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

104a 1 Her ne dem ki 'azm-i bezm-i 'ıyş u ârâm eylerim
Gâh câme meyl ü geh sâkîye ibrâm eylerim

2 İçmeden câmı gelir ḥavf-ı ḥumârı ḥâtıra
Varmadan bezm-i vişâle fikr-i encâm eylerim

3 Görmek için bir daḥi zevk-i bahâr-ı ḥüsnüñü
Gece gündüz dil-berâ ta'dâd-ı eyyâm eylerim

4 Yok dilimde mesken ü Me'vâ ḥayâli zerrevâr
Nerde ol mâhı bulursam anda aḥşâm eylerim

5 İstikâmet üzreyim a'dâ-ya mânend-i elif
Bezm-i aḥbâba gelince ḳaddimi lâm eylerim

6 Zâhid olsun rûz u şeb ma'bed-nişîn-i inzivâ
Ben de yârîñ ka'bına kûyunda iḥrâm eylerim

7 Ḳoy desinler tîz-meşreb 'Abdiyâ görmem be's
Ḥamle-i güftâr-ı ḥaḳla ḥaşmı ilzâm eylerim

256 [Der-Kenâr]

Fârisî⁹⁹

Fâ 'ilâtün / Müstef'ilün / Fâ 'ilün

1 Der-dilem ḥayfâ meyl-i zen dîdem
Ka'be der dest-i Ehrimen dîdem

2 Bülbülân der-ḳayd-i ḳafes bâşend
Murğ-i herze-gû der çemen dîdem

3 Geşte bâ-cânân gayr-i hem-zânû
Der-kef-i ket-ken yâsemen dîdem

⁹⁹

1. Yazık ki, gönülümün kadına meylettigini gördüm. Kâbe'yi şeytanın elinde gördüm.
2. Bülbüller kafeste olurlar, lafını bilmeyen kuşları ise çimende gördüm.
3. Başkaları canan ile diz dize oturmuş. Sanki suyolcusunun avucunda yasemin oturmuş.
4. Hoca gül yüzlü çocuğa ders verir. Sanki hazın yanında nesteren gördüm.
5. Himmet baltasını çaba elinde, bizim hâlimizi Ferhat'ın hali gibi gördüm.
6. Bizim şeyhimizin yüce makamı vardır. Ülker yıldızının onu tespih ettiğini gördüm.
7. Ah, ey Abdî, o sıkıntı arayamı bu gece düşmanın içinde gördüm.

- 4 Tıfl-ı gül-rû râ ders dehed h'âce
Pîşgâhî her nesteren dîdem
- 5 Tîşe-i himmet der-kef-i gayret
Hâl-i mâ hâl-i Kûh-ken dîdem
- 6 Şeyh-i mâ vâlâ menzelet dâred
'Akd-i tesbîheş der-Peren dîdem
- 7 Ân cefâ-cû râ der-ber-i düşmen
'Abdiyâ im-şeb âh men dîdem

257 [Der-Kenâr]

Fârisî¹⁰⁰

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Men der in deyr-i cihân zünnâr-ı bend-i vahdetem
Harkî-pûş-i hayret ü mest-i şarâb-ı hasretem
- 2 Şod merâ dârü'l-emân 'âfiyet-i künc-i firâğ
Der cevâr-ı kûy-ı cânân câ-nişîn-i râhatem
- 3 Şeh-nişîn-i kâh-ı istiğnâ-nişîmen-gâh-ı men
Ne emîr-i kişver-i Cem ne esîr-i hîdmetim
- 4 Şeyd kerd âhû-yı sevdâ-yı bütân mürğ-i dilem
Der biyâbân-ı fenâ şahrâ-neverd-i vahşetem
- 5 Hem-çü eşk ez çeşm-i men uftâd meyl-i ahşâm
Kâni'-i seyr-i cemâl ü fâriğ-i ünsiyyetem
- 6 Men nekerdem şikve ez hicr ü firâk-ı dil-berân
Gavta-h'âr sicce-i deryâ-yı lutf-ı vaşletem
- 7 'Abdiyâ der-sâye-i sâkî-i bezm-i mey-fürûş
Dest-şûy-ı çirk-i gam gülşen-nişîn-i fırsatem

¹⁰⁰ 1. Ben bu cihan kilisesinde birlik kuşağının kemeriyim. Hayret hırkasını giyen ve hasret şarabının sarhoşu olanım.

2. Uzaklık köşesi benim tek güvenilir sığınağım oldu. Rahat oturduğum yer, sevgilinin mekânının etrafındadır.

3. Ben şahların oturduğu zenginlik sarayında oturuyorum. Ne Cem'in ülkesinin sultanı, ne hizmetin esiriyim.

4. Sevgililer sevdasının ceylanı gönül kuşumu avladı. Yokluk çölünde korkarak gezmekteyim.

5. Öfkelere yönelmek gözyaşı gibi gözlerimden düştü. Dostluğun huzuru ve güzelliğin seyri ile yetindim.

6. Ben güzellerin ayrılık ve uzaklığından şikâyet etmedim. Kavuşma lutfunun denizinin kuyusunda yüzmekteyim.

7. Ey Abdî, içki satan meclisin şarap sunan güzelinin gölgesinde, gam kirinin elini yıkayan fırsatın gül bahçesinde oturmaktayım.

258 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 104b** 1 Bu şeb bir nev-cevâna vaşl ile bûs u kenâr etdim
Raķibiñ zu'muna pîr-i felekden aħz-ı târ etdim
- 2 İşitdim şahn-ı bâğda olduğun raħt-efgen-i revnaķ
Gidip yâr ile tebrîk-i ķudûm-ı nev-bahâr etdim
- 3 Güz altından görüp olduķların hem-bezm-i 'ıyş u nûş
Ne ağyâra 'itâb u ne Şikest-i ķalb-i yâr etdim
- 4 Berây-ı maşlahat 'azm eylemişdim bezm-i a'dâya
Hılâf-ı meşrebimken çâresiz 'arz-ı vaķâr etdim
- 5 Uzatdıķça uzatdım baħş-i zülf ü fikr-i ruħsârın
Şeb-i yeldâ-yı hicr-i dil-beri vaşl-ı nehâr etdim
- 6 Dedim vîrânede hem-bezm-i bûm olmak nedir bülbül
Dedi ĥadden üşürdü cevı ü nâzı gül firâr etdim
- 7 Ayağın eyledim mey-ĥânede pîr-i muđanıñ bûs
Gelip mescidde Őeyĥ-i Şehre 'arz-ı iftiĥâr etdim
- 8 Kaçıp berde'l-'acûz-ı Őoĥbet-i nâ-sâz-ı zâhidden
Der-i mey-ĥânede ehl-i hevâ ile ķarâr etdim
- 9 Binâ-yı 'aşķ u sevdâya verip ĥayretle istiĥkâm
Fedâkârâne taĥrîb-i serây-ı neng ü 'âr etdim
- 10 İķâme etdigim bu mancınıķ-ı Őıdķ u himmetle
Esasından söküp ĥıřn-ı riyâyı târ u mâr etdim
- 11 Dü-şâhidle Şarâb içdigini işbât edip 'Abdî
Ĥuzûr-ı ĥazret-i ķâdıda Őeyĥi Şerm-sâr etdim

259 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Ne dervîşim ne mollâ bir ĥakîmim
Ĥuzûrunda Felâtûn'ıñ ne deyim
- 2 Eder ta'lîm-i ĥikmet baña vicdân
Anıñ ders-ĥânesinde ben muķîmim
- 3 'Ayân ĥikmetle baña sırr-ı vaĥdet
Mezâyâdân-ı serâr-ı ķadîmim

- 4 Netîce bahş olur şugrâ vü kübrâ
Hüviyyet ‘âleminde müstakîmim
- 5 Tavaqquf ederim her güft ü gûda
Perestîşlerde bir ‘aql-ı selîmim
- 6 Ederim iktibâs-ı nûr-ı tevhîd
Bir tavr-ı ma‘ârifde kelîmim
- 7 Bu rütbe mâlik-i cür’etin ‘Abdî
Yine maglûb-ı cins-i havf u bi-gamım

260 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün

- 105a 1 Şıkıldıkça gam-ı firqatle cânım
Şıkar hulkûm-ı aqlâmı benânım
- 2 Kanâ‘at âsmânında Hümâ'yım
Verir genc-i hüviyyet üstüh‘ânım
- 3 Ben ol sî-murg-ı künc-i inzivâyım
Ser-i Küh-sâr-ı himmet-âşiyânım
- 4 Gider dopdoğru âmâc-ı merâma
Çıkınca tîr-i güftâr-ı zebânım
- 5 Döker âb-ı hayât-ı râst-gûyu
Hıyâz-ı şıdka mîzâb-ı dehânım
- 6 Görünmez mi şanırsıñ rûy-ı maţlab
Kesilmez Haqq'dan ümmîd ü kânım
- 7 Bu dünyâya gelip gitmekte kim der
Ya var ya yok benim sûd u ziyânım
- 8 Degil sermâyedâr-ı ‘ızz ü rağbet
Gözümde kıl kadar bu hân mânım
- 9 Hemîşe ‘Abdiyâ ebnâ-yı ‘aşra
Beni maşsûd eder hüsni beyânım

261 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Bu ‘âlemde vefâ gördüm ise agyârdan gördüm
Cefâ vü miñnet ü âzâr u cevri yârdan gördüm
- 2 Gül-i hoş-bû-yı bâğ-ı merhametden umduğum luţfu
Bu gülşen içre dâmen-gîrim olan hârdan gördüm

- 3 Müreccehdır hıredmende göre nîstî o hestîden
Sükûn u râhatı yoğdan hasârı vârdan gördüm
- 4 Egerçi bâtılu rû-ıağkkı ıkrâr ile me'mûruz
Velîkin 'aşrımızda râhatı inkârdan gördüm
- 5 Geri kaldı bu kânûn-ı Hudâ kânûn-ı Efrec'den
Hukûkuñ pây-mâl olduğunu bu kârdan gördüm
- 6 Şatılmış vergi için zîr-i destânıñ o eşyâsı
Gelirken ağlayarak her birin bâzârdan gördüm
- 7 N'ola görmez olaydım 'Abdiyâ bu dâr-ı miñnetde
Bu eyyâmı ki dehr-i minşâr-âzârdan gördüm

262 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 105b 1 Oldu mâ-dâm ehl-i Hağğ pây-mâl-i 'ibâd-ı şanem
Ba'de-mâ dünyâ vü mâ-fihâ harâb olsa çi gam
- 2 Kim urur şimden geri İshağ ya'silû lâfını
İşte bâtıll fark-ı Hağğ'a zor ile dikdi 'alem
- 3 Düşmeni gâlib eder o mâha haşr-ı i'tikâd
Olmadıcca dilde kuvvet elde esbâb-ı etemm
- 4 Şark u garbı tutmuş iken şems-i şân u şevketi
Ümmet-i İslâm kaldı bî-ziyâ beyne'l-ümem
- 5 Görmedinse böyle rûz-ı inhizâmı elâsif
Yekdir olmak ehl-i dîne 'âzim-i semt-i 'adem
- 6 Müslümen'e bu sefer ehl-i şalîbiñ etdigi
Katlı-nefs ü gaşb-ı mâl u hetk-i 'ırz-ı mağrem
- 7 Meşeli mesbûğ olan bir mâ-cerâ var ise budur
Sâmi'î reshûn eder etse kalem şerh-i elem
- 8 Ser-firâz-ı 'âlem iken altı yüz yıldan beri
Gitdi istiklâl-i devlet kaldı mâ-dünü'l-'Acem
- 9 Bağ ne yaptı ehl ü nâ-ehli bize fark etmemek
N'eylesin erbâbını bulmaz ise seyf ü kalem
- 10 Geldi Petersburg'dan tâ Rumeli'ne çâr-ı Rus
Etmedik biz şehir-i İstanbul'dan fekk-i kadem

- 11 Ordularında kumândan hep ğarandıklar idi
 Kıanķı ordumuzda bir şeh-zâde etdi nefh-i dem
- 12 Tıtalım maķşûdu başka haķķı var a‘dâmızıñ
 Mülk idâresinde bizi tıtu yorsa müttehem
- 13 Mülk-i mağşûbu ‘adûdan almağı koy bir yaña
 Mâ-‘adâsın zabta kâdir bizde âdem göremem
- 14 Mülkü Şu hâle getirdi Şad-esef faĥt-ı ricâl
 Lîk da‘vâsında herkes ‘âķıl-ı Loķmân hikem
- 15 Bir muŐbet var mı bundan özge hayfâ edecek
 ‘Abdiyâ ğayret-keşân-ı dîni ğam-ğîn ü dijem

263 [Der-Kenâr]

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Gel seniñle güzelim bu gece mey-nûş olalım
 Yetelim Şuffe-i mey-hânede ser-ĥoŐ olalım
- 2 Kimseyi hâlimize etmeyelim hîĥ âĝâh
 Bize başana revîŐler ile hâmûş olalım
- 3 Feleĝiñ cülüsünü almayalım eĝnimize
 Bâr-ı minnet ne belâdır ko ‘abâ-pûş olalım
- 4 Pendini pîrimiñ sem‘-i kul ile alaraķ
 Duĥter u herek iki ĝûŐuna menkûş olalım
- 5 Mu‘allim Őayalım h‘âce-i vicdânı bize
 Hâzır-ı halka-i ders-i ĥired ü hûş olalım
- 6 Olalım ka‘bına kûyunda mücâvir yâriñ
 ĥızr-ı tevfîķ u hidâyet ile hem-dûş olalım
- 7 ‘Abdi-i zârımı daĥi ister lîk bezmimize
 Alalım hem-ķadeh-i merdüm-i maĝşûŐ olalım

264 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 106a 1 Bezm-i ülfetde ne mizmâr u ne ķânûn isterim
 Nüktedân-ı fenn-i ĥikmet bir Felâtûn isterim
- 2 Elbet eyler Şâhid-i nuşret bize ‘arz-ı cemâl
 DûŐmen üzre bir fedâķârâne Şeb-ĥûn isterim

- 3 Tâ ki Fir‘avn-1 ğam ola garķ-1 deryâ-yı ‘adem
Bu Kelîm-i bahtıma tevfiķi Hârûn isterim
- 4 Eylemem hâyîde mazmûna heves eslâfveş
Ben şi‘irde nev-zemîn ü tâze-mazmûn isterim
- 5 Dest-hûş-ı i‘tibâr olur mu hiç derc tehî
Sînemi dürdâne dâniş ile meşhûn isterim
- 6 Vermişim ben şâhid-i gül-çehre-i şıdķa gönül
Rûzumda hâl ü kâlim Hakk'a maķrûn isterim
- 7 Nefsine haşr eyleyen endîşesin âdem degil
Miħnet-i ihvân ile insâmı maħzûn isterim
- 8 İhtiyâr-ı iķtişâd eyler hemîşe hûşmend
Ne belâ-yı fakr u ne emvâl-i Kârûn isterim
- 9 Bez verir tab‘ı devâm-ı vaşl u hicr-i dil-berân
Kahr u luţfu mezc eder bir hoşca ma‘cûn isterim
- 10 Etmesin a‘dâ benimle tarķ-ı da‘vâya kıyâm
‘Âķılı iskâna kâfi elde kânûn isterim
- 11 Gûşuna ‘uzletde buldum ‘Abdiyâ âsâyiş
Şanma şimden soñra geşt-i deşt ü hâmûn isterim

265 [Der-Kenâr]

Ğazel-i Cedîd

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 106b 1 Müjde zâhid keyfiñ üzre bir kabâhat eyledim
Ders ü devr-i ‘aşķ u sevdâdan ferâgat eyledim
- 2 Hânķâh u mescid ü mey-hâneden çekdim ayağ
Ka‘be-i ‘ulyâ-yı tevĥîdi ziyâret eyledim
- 3 Oldu ıslâh-ı ‘adû haķķında sa‘yim pek ‘abeş
Cild-i ħinzîri cehâletle dibâgat eyledim
- 4 Geçdi ‘ömrüm ârzû-yı manşıb u iķbâl ile
Bundan artık şanma dünyâda ‘ibâdet eyledim
- 5 Şimdi geldi gülşen-i iķbâlîme tâze bahâr
Bâğ u bostânımda teşkîl-i zirâ‘at eyledim
- 6 Cebhe-sây-ı bâr-gâh-ı şâh-ı tedbîr olarak
Kişver-i ‘ıyşımında ibrâz-ı liyâķat eyledim

- 7 Şad-hezârân fahr ile oldum ‘abâ-pûş-ı vağan
Şekl ü dihkânîde tebdîl-i kıyâfet eyledim
- 8 İşte bu hâle getirdi devleti tîz ü rân
Ekl ü şurb u kisvede terk-i zarâfet eyledim
- 9 ‘İyş u ‘işret zevk u şöbet lâfin etmem ba‘de-zîn
Hayf bu ana degin nice sefâhet eyledim
- 10 Âferîn bu sür‘at-i idrâk-i mâder-zâdan
Altmışımdan soñra bu hâli dirâyet eyledim
- 11 Olmadım hiç mîveçîn-i nañl-i gülzâr-ı ümmîd
Şark u ğarb-ı ‘âlemi geşt ü seyâhat eyledim
- 12 Behr-i celb-i rızq-ı maqsûm-ı ‘ıyâl-i bî-mecâl
Fâşid-i himmet ile ‘Abdî refâkat eyledim

266 [Der-Kenâr]

Ġazel-i ez-Dehân-ı Tedbîr

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Nâm-ı tedbîr ile şöret-yâb olan ber-kuvvetim
‘Âlemi ıslâh u ifsâd ile şâhib-şöhretim
- 2 Tîğ-i ser-tîz-i şecâ‘at bensiz olmaz kâr-ger
Celb ü def‘-i hayr u şerre kabzadâr-ı şavletim
- 3 Dest-i istiklâlîme vâ-bestedir sûd u ziyân
Nefy ü işbât-ı umûra vâye-gîr-i kudretim
- 4 Hakkımı inkâr etmez ḥ‘âce-i hikmet-şinâs
Cümle kuvvetler içinde hâ‘iz-i haysiyyetim
- 5 Sille-ḥ‘âr-ı dest-i taqdîr-i Hudâ olmaz isem
Dâ‘imâ icrâ-yı ahkâm eyleyen bir haşletim
- 6 Şad-hezârân leşker-i cerâ a‘dâyı hemân
Bir müşâver ile ber-bâd eyleyen hâşıyyetim
- 7 Encümen zîb-i kararım ihtiyât u şulh u mâl
Her biriniñ re‘yine imzâ-keş-i mâhiyyetim
- 8 Kimse bulmaz menzil-i maqsûda bensiz hiç râh
Rehber-i per behre-i ğayret-keşân-ı devletim
- 9 ‘Abdiyâ bir tâyir-i kudsum ki konmam her yere
Âşiyân-sâz-ı derûn-ı merd-i şâhib-fiñnatım

267 [Der-Kenâr]

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 107b** 1 Keşf-i esrâra sezâ merdüm-i maḥrem bulamam
Dil-i mecrûḥ-ı şifâ-ḥ'âhıma merhem bulamam
- 2 Rûz u şeb gezdiririm peyk-i ḥayâli dilde
Miḥver-i devleti döndürmege âdem bulamam
- 3 İhtilâtdan hevesi kaṭ'ân sebep sorma baña
Mâ-cerâ-yı dili şerḥ etmege hem-dem bulamam
- 4 Kimi gördümse eder cevri-i felekden feryâd
Pâdişeh olsa bile kimseyi bî-gam bulamam
- 5 Kahr-ı a'dâyı niyâz etmege zât-ı Ḥak'dan
Hicri evvel gibi bir sâ'at-i ḥarem bulamam
- 6 Olmağa doğruca menzil-res-i şavb-ı maḥşûd
Esb-i himmetden iyi binmege edhem bulamam
- 7 Çekilip olmalıdır kûşe-nişîn-i 'uzlet
'Abdiyâ bundan öte menhec-i eslem bulamam

268

Fî-Ḥarfî'l-Nûn

- Mef'ûlü / Mefâ 'ilü / Mefâ 'ilü / Fe 'ülün*
- 1 Mînâları şad-pâre-i seng eyledi gerdûn
Esbâb-ı ma'âşî baña teng eyledi gerdûn
- 2 Bir ülfet-i tersâ-beçeniñ oldum esîri
Ḥayfâ beni dûcâr-ı Fireng eyledi gerdûn
- 107b** 3 Yükletdi baña rûz ile kanbûrunu âḥir
Şırtımda anı bir koca deng eyledi gerdûn
- 4 Göstermededir ye's ü ümm-îdiñ arasında
Gül gonca-i maḥşûdu dü-reng eyledi gerdûn
- 5 Ursa pûçe refâtârı gibi 'aks-i bilişle
Pây-hûş-ı fikrimi leng eyledi gerdûn
- 6 Köreltti yine şâ'ika-i ebr-i bahârı
'Abdî ile de bu gece ceng eyledi gerdûn

269

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Bu zehr-i kahr-ı dehri nûş eden rindâna 'aşk olsun
Şarâb-ı 'aşk ile medhûş olan mestâna 'aşk olsun

- 2 Nice biñ Yûsuf'u güm-geşte-i çâh-ı helâk etdi
Bu dünyâ nâmını iħrâz eden zindâna 'aşk olsun
- 3 Bahırde yerde gökde haşr eden ecsâd-ı zî-rûhu
Nehengâsâ pey-â-pey bel' eden devrâna 'aşk olsun
- 4 Çekip şemşîr-i nâzı çıkdı meydâna yine ol şûh
Bu tîğ-i cân-sitâna ser veren yârana 'aşk olsun
- 5 'Aceb kalmış mı âmâc olmadan bir sîne-i 'âşık
Hâdeng-i hûn-feşânı gamze-i cânâna 'aşk olsun
- 6 Olup erbâb-ı fehm ü dâniş aña cümle-i mağlûb
Gürûh-ı müfsidine zümre-i nâdâna 'aşk olsun
- 7 Dil ü cândan tevessül kııl hemîşe Hâzret-i Haqq'a
Kalırsa 'Abdiyâ etdikleri düşmâna 'aşk olsun

270

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Ne dem ki etse bülbül âh u efgân
Eder gonca o dem çâk-i girîbân
- 2 Tarâvet-yâb olan bu şahn-ı gâbrâ
Yağarsa âsumândan berf ü bârân
- 3 Ru'yet-i emre eyler imtişâli
'Adâlet-perver olur ise sulţân
- 4 Biter mi tohm kendimden cûd-ı erez
Olur zer' etdigi maşşûd-ı dihkân
- 5 Mücâzâtın eder gördüğü cevriñ
Sitem-dîdeñden umma luţf u ihsân
- 6 Kûl etmekdir hüner luţfuñla harî
Keremsiz 'abd olur mu saña insân
- 7 Mağallin bul da bezl-i merhamet kııl
Ne lâyıq eresin isrâf-ı ihsân
- 108a 8 Koma berg-i gülü pîş-i humâra
Giyâh-ı huşk ü terdir rızk-ı hayvân
- 9 Eken biçer konan göçer denildi
Degil hâli tağayyürden bu ekvân

- 10 'Abesdir mâ- 'adâ-yı şugl-i âlim
Ğaraž bu ins ü cinden 'ilm ü 'irfân
- 11 Sezâdır 'Abdiyâ bu nazm-ı pâka
Feleklerde melekler olsa hayrân

271

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Olmasın da ol bütüñ meftûnu yâ dil n'eylesin
Ez-ezel dîdârına hayrân u mâyl n'eylesin
- 2 İstivâ üzre degildir hüzn ü şevki 'âşıkıñ
Birbirine cevr ü luğf olmaz mu'âdil n'eylesin
- 3 Geçse olmaz sûdmend-i üns ü ülfet zor ile
Haşm-ı bed-ğ'âhıñ derûnu cevre kâ'il n'eylesin
- 4 Şaklaya fülk-i murâdı nâ-Hudâ-yı luğf-ı Hağ
Şadme-i mevc-i kazâya bağr ü sâhil n'eylesin
- 5 Terbiyetle behremend-i dâniş olmaz nâ-ehil
Tâlib-i nâ-kâbile üstâd-ı kâmil n'eylesin
- 6 Zerre-i mağlab-ı ziyâdır huşûl olsa çî sûd
Nûr-ı hurşîd-i 'ömür olursa zâ'il n'eylesin
- 7 Kârı tağdîr-i Hudâ tağyîr ederse 'Abdiyâ
Şad-hezârân sa'y ile tedbîr-i 'âkıl n'eylesin

272

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 'Âşıkı âşüfte eden bir hevâdır n'eylesin
Terk-i sevdâ şer'-i 'aşğ üzre hağâdır n'eylesin
- 2 Yârdan ğayra nigâh-endâz olur mu ehl-i dil
Seng-i râh-ı 'aşğ-ı meyl-i mâ-sivâdır n'eylesin
- 3 Zâhidâ sevdâ-perest-i 'aşka etme i'tirâz
Ârız-ı gülgün-ı yâra mübtelâdır n'eylesin
- 4 Dest-şûy-ı külfet-i zühd ü riyâdır ez-ezel
Rind-i dâna mest-i sevdâ-yı Hudâ'dır n'eylesin
- 5 Cezb eder haşâk-ı cism-i nâ-tüvân dem-be-dem
'Aşğ-ı cânân 'âşığa bir kehrübâdır n'eylesin
- 6 Düşdüğü yerden kıyâm etmek gerekdir 'âşığa
Tîğ-i zehr-âlûd-ı 'aşğ aña devâdır n'eylesin

7 N'ola tutsak zâhidi ma'zûr biz de 'Abdiyâ
Mâye-i 'ıyş u 'aşâsı bir riyâdır n'eylesin

273

- 108b** 1 *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
Bâgda nergis gül-i hoş-bûya hem-râh olmasın
Kec-nazarlar râst-bînâna berâber olmasın
- 2 Balsa eyler kâ'inâtı bend-i kayd-ı kâkülü
Düşmenimde ol sitemkâra musahhar olmasın
- 3 Hân mânım etdi yağma şimdi kasdı cânadır
Kimseniñ ma'sûku böyle hep ziyânger olmasın
- 4 Beyt-i ma'mûr-dili âteş-gede etmiş idi 'aşk
Bu gezenler sînem içinde semender olmasın
- 5 Âteş-i gayret helâk eyler muhaqqak âdemi
Düşmeniñ yânında bir kimse muhaqqar olmasın
- 6 Çâr-tâk-ı i'tibârından sükût eylerse de
Selb-i nâmûsuyla bed-ı'âhımda muğber olmasın
- 7 Baña olsun tek ne olursa felekde 'Abdiyâ
Ta'n-ı ağıyâr ile emsâlim mükedder olmasın

274

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Himmetiñ dûr etme sâkî 'âşık-ı mestâneden
El çekenler mest-i peymân sayılır peymâneden
- 2 Olalı ser-mest-i şahbâ-yı şafâ-yı 'aşk-ı yâr
Başımı almağ müyesser olmadı mey-ıhâneden
- 3 Bir bütüñ âvâresidir Kays u Eflâtûn u Cem
Farkını görmem cihânda 'âkıllıñ dîvâneden
- 4 Ben de taşdıķ ederim âzâdegî-i âdemi
Murğ u vâreste görürsem ihtiyâc-ı dâneden
- 5 Olamaz hey'et-şinâs-ı ser-i tevâhid-i vücûd
Ders-i 'aşkı almayanlar bülbül ü pervâneden
- 6 Yana yana derdimi takrîr ederdim ben aña
Gösterirdi kendini bu revzen-i kâşâneden
- 7 Mîr-i Maḥmûd-ı Celâle'd-dîn'i dâ'im 'Abdiyâ
Maḥzar-ı luḫf ede Mevlâ cânib-i şâhâneden

- 8 Ol ne mîr-i pür-ma‘ârifdir ki kilki indirir
Beyza-i sî-murg-ı ma‘nâyı ferâz-ı lânedden
- 9 Ol kadar meşşâta-i fikr ü hayâli hurde-bîn
Zülf-i pîç-â-pîç-i mazmûn geçirmiş şânedden
- 10 Feyz-i rûz-efzun ile iqbâli olsun bir devâm
Zâta mahfûz olagider düşmen-i ferzânedden

275

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kûşe-gîr-i inzivâ ol tâlî‘iñ nâz etmeden
Dehr-i pür-kîne cefâ vücûda âgâz etmeden
- 109a 2 Dâm-ı şayda çek o şeh-bâz-ı firâz-ı ‘işveyi
‘Âlem-i bâlâ-yı istiğnâya pervâz etmeden
- 3 Bûselikte ver qarârı muṭribâ raḳḳâş ile
Kâse-i ṭanbûr-ı dil âheng-i şeh-nâz etmeden
- 4 Çâre cûy-ı tûşe vü zâd olmadır emrâhım
Dest-i ‘acz ü iftikârı kimseye bâr etmeden
- 5 Etmeli dîvâr-ı şıdk u ‘iffeti püşt ü penâh
Fitnekârân saña ‘izz ü töhmet-i az etmeden
- 6 Evvel-i neḳâz umûr-ı inzibât-ı memleket
‘Abdiyâ ehl-i fesâdı mahrem-i râz etmeden

276

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kimdir eyâ şadme-i ḳahr-ı meşıyyetden emîn
Her zamân tîr-i ḳazâ olduḳca böyle der-kemîn
- 2 Selb-i îmâniñdan olma zâhidâ endîşnâk
N'eylesin sîm ü zeri alsın da iblîs-i le‘îñ
- 3 Ser-nigûn-ı inhizâm olur livâ-i nuşreti
Maḳrem-i bezm-i şecâ‘at olsa bir merd-i cebîn
- 4 Bir gelen şad-bâr-ı ‘avrat eder idi bî-gümân
Ger olaydı bezm-i ‘âlem câygâh-ı hoş-nişîn
- 5 Yanına ancaḳ ḳalır bir rû-siyâhı edeniñ
Behr-i dünyâ âsitân-ı muḳbile vaz‘-ı cebîn
- 6 Olamaz Rüstem bile tâb-âver-i ṭâḳat añâ
Şerḫadâr-ı tîg-i ḳahr-ı dehre benden âferîn

- 7 Ben inansam fi'l-meşel gönlüm inanmaz 'Abdiyâ
Dil-firîb-i va'd-ı 'arķûb olamaz merd-i faţîn

277

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
1 Hâķâyık-bîn-i eşyâ vü şu'ûnât olmayan nâ-dân
Çeker ferdâ ğamın eyler cihâmı başına zindân
- 2 Ederler hâl-i hâzır üzre haşr-ı i'tibâr ancak
Ğam-ı ferdâ ile âzürde-dil olmaz hıredmendân
- 3 Hele nâ-mahremâna 'arz-ı dîdâr eylemez hergiz
Serâ-perde-nişîn-i ihtifâdır hikmet-i Yezdân
- 4 Ma'âbidde eder ser-ber-zemîn-i secde zühhâdı
Şarâb-ı Kevşer ile ârzû-yı riħlet-i ğılmân
- 5 Hemîşe cüst ü cûy-ı vaşl-ı dil-berle perîşânım
'Acebdir yemmede mâhî hasret-i âb ile ser-gerdân
- 6 Olur tal'atınıma burc-ı hüviyyetde mihrâsâ
Nigâh-endâz-ı mir'ât-ı şühûda şûret-i Raħmân
- 109b 7 Ne semte 'atf-ı enzâr etse dîdârın görür ancak
Hudâyâ 'Abdi-i nâ-kâmı ile mazhar-ı 'irfân

278

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
1 Sâķî-i deħriñ için cür'a-mey-i nâbından
Alamaz başını ħamyâze-i pür-ħ'âbından
- 2 İmtinân eylesin tek bize çarħ-ı kec-rev
Geçdik anıñ kerem ü pertev-i mehtâbından
- 3 Bu gece tâbe-seħer eyledi bülbül feryâd
O da mı düşdü cüdâ ben gibi aħbâbından
- 4 Câna minnet nigeħ mihr-i cemâli ammâ
Kamaşır dîdelerim şu'le-i pür-tâbından
- 5 Var mı bir şey ki gele tab'a ğirân-ı 'âlemde
Hâsidiñ geç meh kadar sedde-i ebvâbından
- 6 'İlm oldu baña 'izzetli efendi 'Abdî
Nice demdir olalı şâniyen aşhâbından

279

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

- 1 Kimdir olmuş kâam-yâb-ı dehr-i dîn
Etdi nice Rüstem-i zâli zebûn
- 2 Etmede dâ'im sııabl-ı künde
Bâd-ı pây-ı hem-ser-i esb-i harûn
- 3 Pây-mâl-i leşker-i gam ehl-i dil
Böyledir hükm-i kazâ-yı kâf u nûn
- 4 Maḥrem-i bezm-i şafâ merd-i vegâ
Vâyedâr-ı hüsn-i meşrebdır birûn
- 5 Ḥayr-ḥ'âhân-ı cihân merdûddur
Fıtne-cûyân-ı zamân der-enderûn
- 6 Devlet-i nâ-pâydar-ı 'âleme
Kimse meyl etmez meger ehl-i cünûn
- 7 Böyledir vaz'-ı nüḥüstîn-i felek
Der-ḥakâret vâkıf-ı reybü'l-menûn
- 8 Naḥl-i nâ-dânı bulur neşv ü nemâ
Dem-be-dem şalmaḡda her yaña guşûn
- 9 Herkesi oldu lisân-ı ecnebî
Gûyiyâ bir me'ḥaz-i 'ilm ü funûn
- 10 Etdiler tehzîb-i aḥlâka medâr
Lu'b-ı tiyatroyu ebnâ-yı ḡurûn
- 11 'Abdiyâ ol dest-bâz-ı ilticâ
Fıkr-i bâtıldan ede Mevlâ meşûn

280

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 110a 1 Ḳumaş-ı cehliñ olmaz bir vaḡitde ḡıymeti efzûn
Olur naḥl-i Ḥudâyî'nîñ bahâ-yı mîvesi biñ dîn
- 2 Cezâdır mücrimi men' edecek cürm ü cinâyetden
Vesh-âlûd olan eşvâbı ancak pâk eder sabun
- 3 Baña 'âid ne vardır ḡalka bunca keşâkeşden
O miḡnetler ki dâ'im dil çeker hep ḡayret-i ḡânûn
- 4 Ser-i mûya ben almazdım bu dâr-ı miḡnet-âbâdı
Şafâ-yâb etmeseydi ṡab'ı fıkr-i ḡikmet-i bî-çûn

- 5 ‘Ayıplıktan yalanda kırtarıp kendisini âhir
‘Ayıp ol sözde kalmışdır ki ola şahne-maqrûn
- 6 Evâ’ilde büzürg-i mülk-i erbâb-ı ma‘ârifdi
Bu mülke şimdi mâlik oldu şâhib-kîse-i meşhûn
- 7 Hata-cûy-ı esâfildir e‘âlî dâ’imâ ‘Abdî
Kağar noğşânını mâhınıñ hep başına gerdûn

281

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Olursa çok mudur dîvâr-ı dünyâya hasâr-efgen
Hurûş-ı seyl-i eşk-i dîdemi bend edemez çeken
- 2 Baña mecrâ-yı bârân bâlâ oldu bu ‘âlemde
Hadeng-i âh ile sağf-ı semâdan açdığım revzen
- 3 Olurdum rû-be-râh-ı kûy-ı dil-ber her zamân ammâ
Rağîb-i kîne cû sevğ etmeseydi üstüme reh-zen
- 4 Kalırdı zulmet içinde şabâh-ı haşre varınca
Çerâğ-ı ‘aşk-ı cânân etmeseydi gönülümü rûşen
- 5 Ne zahmet güft ü gûy-ı nuş u pende vâ‘iz vazgeç
Olur iş mi ‘aceb terk-i vefâ olduğca cândır ten
- 6 O şûh-ı câme-dûz-ı ‘aşkı gördükde dükânında
Ser-i müjgânı saplandı dile mânende-i sûzen
- 7 Vişâl-i dil-bere ‘âşık ne tedbîr eylesin ‘Abdî
Ten-i gül-penbesi nâzıkdir ammâ sînesi âhen

282

Mebnâ ‘ale'l-Ĥikâye

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
- 1 Şafâyı verdi safiye velâdet-i ehaveyn
Ne yapıdı soñra dirîgâ rekâbet-i ehaveyn
- 2 Berây-ı celb-i zahîre varınca Kâhire'ye
Huşûle geldi zuhûr-ı refâkat-i ehaveyn
- 3 Nizâ‘-i saltanat u taht-ı çend-rûza ile
Görüldü hayli cihânda ihânet-i ehaveyn
- 4 Ğarîk-i baħr-i helâk eylemezdi Fir‘avun'ı
Hudâ'dan olmasa idi risâlet-i ehaveyn

- 110b 5 Haşîs-i rahne-nümâ-yı ‘azîz olur gâhî
Benî Ümmiyye'den oldu şehâdet-i eḥaveyn
- 6 Ḥalîfe fark eder elbet ḥalefle nâ-ḥalefi
Berâber olsa da Ḥakḳ-ı verâset-i eḥaveyn
- 7 Cenâb-ı Haḳ ede ‘Abdî hemîşe rûz-efzûn
Veliyy-i ni‘metim oldu ‘adâvet-i eḥaveyn

283

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Bezdırır cevır ü sitem ‘âşıkı cânândan
Rûzgârîñ elemi âdemi de cânından
- 2 Rind-i huş-yârı eder ikide birde tekfir
Ḳorḳulur zâhid-i bed-sîretiñ îmânından
- 3 Bulamaz ehl-i ḥired kendine lâyıḳ iḥsân
Nâ-ümîd olma gibi muḳbiliñ iḥsânından
- 4 Yañılıp ahde vefâ eyledi zannım zîrâ
Ḳaldı pesmânda seḫer yıldızı aḳrânından
- 5 Mâye-i cür’et olur âdeme yoḳluḳ elbet
Müflis eyler mi ḫazer ḡıybet-i sâ mânından
- 6 Öyle bıḳdırdı beni vaz‘ı sipihr-i dûnuñ
İstemem zerre vefâ mihr-i raḫşânından
- 7 Kimi gördümse bu bârân-ı cihânda ‘Abdî
Dehen-i şekveyi bâz eyledi aḳrânından

284

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Var idi Mecnûn u Leylâ deşt ü şahrâ yoḳ iken
‘Âşıkân ser-mest idi Cemşîd ü şahbâ yoḳ iken
- 2 Bâde-i ḫasretle ser-germ-i hevâ vü ‘aşḳ idik
Sâḳi vü ḫum-ḫâne vü dünyâ vü ‘uḳbâ yoḳ iken
- 3 Encümen-ârâ-yı iḳrâr olmuş idik ez-ezel
Hâzır-ı bezm-i elest olan berâyâ yoḳ iken
- 4 Mîve-çîn-i bâḡ-ı vaşl-ı yâr bir aḡyâr idiñ
Gülşen-i Ḥuld içre nâm-ı naḫl-i Tûbâ yoḳ iken
- 5 Olmuş idik cür‘a-nûş-ı kâse-i bezm-i ḫayât
Heykel-i hey’etde Ḥızır u rûḫ-ı ‘Îsâ yoḳ iken

- 6 Garķ-ı baħr-ı merk ederdik biz de Fir‘avn ğamı
Mısr-ı îcâd içre her yönle Musâ yoĝ iken
- 7 ‘Aşķa etdik ‘Abdiyâ bu yerde işbât-ı kadem
Kâ’inât içinde bu tarz üzre da‘vâ yoĝ iken

285

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 111a 1 Kâf-ı istiĝnâda etmezken tenezzül bâma ben
Ârzû-yı dâne-i ħâliñle düşdüm dâma ben
- 2 Görmüşüm bâzâr-ı ülfetde revâc u kıymetin
Kâle-i ħüsñüñ deĝişmem kâle-hây-ı Şâm'a ben
- 3 Keyfime kalırsa besdir neş'e-i bûy-ı vişâl
Bezm-i vuşlatda şuraĥîveş baş egmem câma ben
- 4 Görmeseydim mîve-çînân-ı nihâl-i vaşlıñı
Hiç düşmezdim bu gülşende ħayâl-i ħâma ben
- 5 Ârzû-yı nâm-dârî-i vefâ-yı yâr ile
Baĝlanıp kaldım yine kayd-ı belâ-yı nâma ben
- 6 Zâhid olsun rû-be-râh-ı şavb-ı maķşûd-ı mecâz
Ka‘be-i kûyunda yârîñ girmişim iħrâma ben
- 7 Bir selâmın ‘Abdiyâ almaķ müyesser olmadı
Hâk-i pâ-yı yâra gönderdim hezârân nâme ben

286 [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
- 29b 1 Hücûm-ı leşker-i dile yıkıldı mülk-i çemen
Ne kaldı ‘anber ü lâle ne sünbül ü ne semen
- 2 Düşürdü dâm-ı helâk ü esârete ħayfâ
Cünûd-ı şâh-ı bahârı bölük bölük düşmen
- 3 Olup telef-zede-i berf ü pâ-y-mâl-i tekeriñ
Gül ü benefşe vü şebbûy-ı zamîran sûsen
- 4 Gelince berd-i ‘acûz u esince bâd-ı şimâl
Füsürde oldu nihâl-i şakâyık-ı gülşen
- 5 Nüzûl etdi semâdan zemîne çâr-ı şitâ
Elinde şâ‘îķa tîĝ u serinde yaĝ gerzen
- 6 Şu deñli idi ki sermâ ocaĝ-ı âhen-ger
Dökerdi buz gibi ħâke şerâre âhen

- 7 Berây-ı meşk-i huṭûṭ-ı nefise haṭṭâtîñ
Dönerdi bağçeye derhâl elindeki lâden
- 8 Doñar kalırdı mu'allak zemîne düşmezdi
Semâya eylese endâht-ı tîşesin Kuh-ken
- 9 Be-her-i haṭvede şad-bâr olurdu lağzinde
Kad-i minhâda olunca buz üstüne tevsen
- 10 Döşendi şafha-i gâbrâya sîmden kâli
Kamaşdı dîde-i ehl-i güle vîr-i zen
- 11 Görünce hamle-i cünd-i şitâbı ehl-i çemen
Kuruldu sâha-i gülşende meclis-i şîven
- 12 O rütbe bâğ-ı cihâmı kesip cemâd etdi
Yağardı gülşene yağ-pâre her biri şadmen
- 13 İnerdi ka'r-ı zemîne şitâdaki te'sîr
Reg-i cevâhir-i üsrüb dökerdi der-ma'den
- 14 Ururdu kûşe-be-kûşe kemâl-i sermâdan
Semender ateş içinde ışımağa mesken
- 15 Görünce şavlet-i fevka'l-ḥad-i zemistânı
Lisân-ı hâl ile feryâd eder idi külhan
- 16 Bu vaz'-ı bâridi şâh-ı bahâr gördükde
Hemân-dem eyledi teşmîr-i sâ'id ü dâmen
- 17 Fezâ-yı gülşene bâd-ı cenûbu celb etdi
Zevâl-i düşmene dâ'ir bilir idi şad-fen
- 18 Re'îs-i hey'et-i a'zâ yazıldı bâd-ı cenûb
Kuruldu sâha-i gülşende bezm-i müstaḥsen
- 19 Denildi şâh-ı harîf ü Hıdîvâ bûstân
Bu ittifâka alınsa olur idi aḥsen
- 20 Çekildi şâ'ikadan anlara telegrâflar
Vürûd eyledi iki sefir-i müste'men
- 21 Birisi bâd-ı semûm u o diğeri şimşek
Geçip oturdular ol bezme ikisi birden
- 22 Bu bezme da'vet olundu gürûh-ı meb'ûşân
Ricâl-i kişver-i gülşenle doldu pîrâmen

- 30a 23 Olundu re'y-i 'umûma mürâca'at der-hâl
Ki ede her biri re'y-i rezîne fekk-i dehen
- 24 Dehen-güşâ pey-i rağbet ile verildi karar
'Umûm etmege bunda fedâ-yı cân u beden
- 25 Hücûm emrini verdi o demde bâd-ı cenûb
Yürüdü düşmen-i dey üstüne şulusepken
- 26 Tıtuşdu harb-i cüyûş-ı şitâ vü cünd-i bahâr
Felekde kopdu kıyâmet şanırdı ehl-i vağan
- 27 Şadâ-yı ra'd ile çınlardı kubbe-i gerdûn
Olunca ebr-i siyâh-ı bahâr-ı şâ'ika zen
- 28 Mecâli kalmadı cünd-i şitânın etdi firâr
Nihâyet eyledi kûh-sâr-ı kendine me'men
- 29 Gelince bâd-ı semûm-ı Hıdîv-i tâbistân
Çekildi seyre vü semt-i şimâle ol düşmen
- 30 Zevâli oldu cezâ-yı sezâsı ol sermânın
Olur mu hâne-i zâlim devâm ile rûşen
- 31 Kemâli eyledi âhir zevâlini da'vet
Kemâli mihr-i münîrin zevâline mekmen
- 32 Esâs-ı devleti çâr-ı şitânın oldu harâb
Ne kaldı berf ü tükruk ne yahçe ne sepken
- 33 O şehriyâr-ı güzîn-i bahâr bâğa gelip
Kemâl-i şevket ü haşmetle oldu çâder-zen
- 34 Gül ile bülbülü etdi o demde 'ağd-i nikâh
Gül oldu bülbüle bir nev-'arûs-ı nâzik-ten
- 35 Kemâl-i rağbeti gülşen-serâya verdi nizâm
Aratdı sâha-i gül-zârı oldu gülşen şen
- 36 Şadâ-yı şalşal u sâr u tedû gülşende
Denirdi nağme-i sâz u merâm u ergen
- 37 O câme rûz-ı kabâ-yı bahâra dest-i kazâ
Hadeng-i goncadan i'tâ eder nice sûzen
- 38 Zevâl-i mevsim-i gülde berây-ı istişmâm
Çıkardı bülbül-i şeydâ gül ile revgan

- 39 Bahâr nâmına bir de tağazzül etmek için
Biḥâr-ı ‘aşka dalıp ‘aqla eyledim yelken
- 40 Eyâ şehin-şehe gülşen-nişîn ḥasen ḥasen
Sezâ yoluñda olunsa fedâ-yı mülk-i ḥaten
- 41 Bu vaz‘-ı cism ile tâkat getirme mümkün mü
Taḥammül eyleyemez bâr-ı ‘aşkıñı behmen
- 42 Raķîb nâmını añma bu bezm-i vuşlatda
Şikest-i keyf eder elbette zıkr-i müstehcen
- 43 Göñül ki âteş-i ‘aşkıñla oldu ḥırmen-sûz
Fedâ yoluñda hezâr cân u hezârân ḥırmen
- 44 Sülûk-ı meslek-i ‘aşq u hevâna müşkildir
Mülûke ḥidmeti kimdir gören ‘aceb ehven
- 45 O şûḥ-ı yoşma-kıyâmet ne dem ki bezme gelir
Belinde ḥançer ü egniñde şırmalı çebken
- 46 Gören seni ‘aceb olmaz mı ‘âşık-ı meftûn
Teniñde vâir iken ey şûḥ gümüş gibi gerden
- 47 Me’âli nazmımı vaqt ü zamân eder tefsîr
Neden kinâyedir idrâk etsin ehl-i sühen
- 30b** 48 O rütbe etdi telâṭum yüzümde baḥr-i rumûz
Mişâl-i kaṭre yanında buḥayre-i bâ-fen
- 49 Kırâ’at eylesem ‘Abdî bu nazmı olmaz mı
Ciger-şikâf-i kelâl ü melâl-i merd ü zen

287 [Der-Kenâr]

- Mef’ûlü / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fâ’ilün*
- 107b** 1 Verdim qarâr tevbeye bâde-perest iken
Girsem ne var Ka’be-i ‘ulyâya mest iken
- 2 İlzâm eder mi ḥaḳ söz ile merd-i ğâlibi
Merd-i za’îf-i rütbe-i iķbâli pest iken
- 3 Herkes kıyâm-ı ḥaşre degin ḥayr ile añar
Nüşîrevân-ı ‘âdili âteş-perest iken
- 4 Teklîf-i câm-ı vaḥdete zâhid ne ihtiyâc
İçdik o câmı câlis-i bezm-i elest iken

- 5 Mir'ât-ı kalbi yapmağa bî-hûde etme sa'y
Raḥne-peżîr-i âfet-i seng-i ſikest iken
- 6 Görmek umar mı rûy-ı zafer ehl-i ihtidâ
Zencîr-i ḳahr-ı düşmene mağlûb-ı pest iken
- 7 Hâlṭ-ı umûr-ı 'âleme 'Abdî ne i'tibâr
Peygûle-gîr-i zevḳ-i ferâğ u ſest iken

288 [Der-Kenâr]

Fârisî¹⁰¹

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

- 1 Güşâdem raḥnehâ der-dil hezârân
Berây-ı dîden-i dîdâr-ı cânân
- 2 Kocâ yâbed be-dil ſîrâze-i cem'
Kesi ki dîd ân zülf-i perîſân
- 3 Bi-efſânem hezârân ḥâk-i nefret
Ber ân ser ki ne ſod bâyâr ḳurbân
- 4 Merâ cây-ı selâmet kûy-ı yârest
Be ân cârâ ſodem üftân-ı hîzân
- 5 Serîr-ârâ-yı ſevket baş ed ân kes
Ki hem-zânû ſeved bâſâh-ı ḥûbân
- 6 Be-cây-ı esb-i tâzî her keſîdend
Çenîn cevlâm koned aḥkâm-ı devrân
- 7 Eger peydâ ſeved 'Abdî ḥayaleſ
Ze dîde ḥûn bâred hem-çü bârân

289 [Der-Kenâr]

Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

- 108b** 1 Sâkî ki ola yâr-ı vefâdârına düşmen
Hem-dem kim olur ana meger merdüm-i kevden
- 8 Keyfimce gerek bezm-i meyiñ verdiği neſ'e
Sâkîsi dil-âvîz ola sâgarları rûſen

¹⁰¹

1. Sevgilinin yüzünü görmek için binlerce gönülde yarıklar açtım.
2. O dağınık saçı gören kişi topluluk dengesini gönülde nasıl bulsun.
3. Sevgiliye kurban olmayan o başa binlerce nefret toprağını serpeyim.
4. Benim için en güvenilir yer sevgilinin olduğu mekândır. O yere düşse kalka gittim.
5. Sevgililerin şâhı ile diz dize oturan kişi, büyüklük tahtına ulaşır.
6. Hızlı atın yerine eſeği çektiler. Zamanın hükümleri böyle yürümektedir.
7. Eğer sevgilinin hayali Abdî'de bulunsa, gözlerinden kan yağmur gibi akar.

- 3 Çekmem felegiñ minnetini bezm-i fenâda
Verdiği meyiñ olsa da her cür‘ası müdmen
- 4 Tevhîd edemem mertebe-i kahr u şecâ‘at
Bir dâne için yakmayana biñ koca ħarmen
- 5 Bir gün olur elbette perî-gülşen-i iqbâl
Ol kes ki tuta kûh-ı kanâ‘atda nişîmen
- 6 Ben etmedeyim ħ‘âce-i vicdânıma ħidmet
Vâkıf olamaz fikrime ne merd ü ne de zen
- 7 Şeh-râh u reşîde piyâde giden âhir
Bulur mu ‘aceb şeh-r-i murâdı ede mesken
- 8 Kim kâbil olur zâhid ola rind ile hem-pâ
Kendimle berâber mi olur dâne-i erzen
- 9 Nazm eyleyecek söz mü bulurlar idi eslâf
‘Abdî ben eger ‘âleme gelse idim erken

290 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 109a 1 Laţma-ħ‘or-ı Rus-ı menħûs olalı ‘Osmâniyân
Girdi şad-rengi bozuldu ser-te-ser şavr-ı cihân
- 2 Âl-i ‘Osmân idi dünyâniñ esâs-ı râħatı
Avrupâ bu nükteyi evvelce söylerdi ‘ayân
- 3 Her naşılso şoñradan tebdîl-i efkâr etdiler
Oldular ħayret-keş-i Rus-ı le‘îm-i bed-gümân
- 4 Eylediler irtikâb-ı hetk-i nâmûs-ı düvel
Kongre ħavlince taħsîm etdiler mülkü hemân
- 5 Bu ħarâra verdiler ‘ayn-ı işâbet rengini
Kaldılar ħayretde ‘Abdî buña ebnâ-yı zamân
- 6 Bir kitâblık vaħ‘a nazm etdi kalem beş ħabile
Şerħ olunsa mâ-cerâmı aħlardı aña ins ü cân

291 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 109b 1 Kızılıрмаħ‘ı gözüm yaşı edince pür-ħûn
Başladı boz bulanık aħmaħa nehr-i Ceyħûn

- 2 Ol kadar murg-ı hayâli öldüğü bâlâ-pervâz
Kaldı saıf-ı felek ü kûbbe-i gerdûn pek dún
- 3 Lezzet-i nazmıma nisbet acıdır kand-i nebât
Meger ola sühanımla o şeker pek ma'cûn
- 4 Kâmet-i dil-bere perde sözüne eyle nigâh
Kangısı tab'a muğâyir neresi nâ-mevzûn
- 5 Nâka-i bâdiye-i ma'rifete olsa süvâr
Leyli-i tab'im eder bir nice Kays'ı Mecnûn
- 6 Ka'be-i kûyu görünmekde açııdan açııa
Reh-nümâyâ neme lâzım ki olayım merhûn
- 7 Fârisü'l-hayl-i meyâdîn-i vuıûfım 'Abdî
Râh-ı vahdetde piyâde yürüsün Eflâtûn

292 [Der-Kenâr]

Dîger

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Her güler yüzden ümmîd eyleme luıf u ihsân
Açılan her çiıegiñ mîvesini etme mekân
- 2 Bed-aşıl sâgar-ı 'ahdi eder âhîr meskûr
Hükm-i iıhtilâfını icrâda yamândır sü'bân
- 3 Düşürür verıa-i iflâs-ı nihâyet zevcen
Hâne tedbîrini öğrenmemiş olan nisvân
- 4 Kâlbe kıasvet getirir nuşı-ı dırâz-ı nâşîh
Âfet-i gülşen olur yağsa pey-â-pey bârân
- 5 Şâh-ı dâniş ediyor gün güne tevsî'-i hudûd
Leşker-i hüsn-i beyânım n'ola etse galeyân
- 6 Zât-ı velâ-yı hîred terk-i diyâr etmiş idi
Şimdi 'avdet ederiñ merkeze olmuş mihmân
- 7 'Abdiyâ zehre-i h'ânendeye gönder gâzeliñ
Oıduıca ola sükkân-ı semâ hep rakşân

293 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 110a 1 Söyle mehcûr-ı vişâl-i dil-bere gamlanmasın
Bâde-âşâm-ı merâm olur ise demlenmesin

- 2 ...¹⁰² Ca‘fer ile gitdi mülk-i bezliñ revnaķı
Merd-i mümsik bezl-i yek-nân ile hâtemlenmesin
- 3 Sâgar-ı lebrîz-i ihsânı Şikest etdi felek
Bir ķadeh mey bezl ile pîr-i muĝân Cem'lenmesin
- 4 Kûşe-i nisyâna etme ey mecelle-ĥân Hamîd
Levha-i ‘irfân ü dâniş giderek nemlenmesin
- 5 Sök temelden tîşe-i ĝayretle ey ‘âlî-himem
Hâ‘it-i cehl ü belâhet böyle muĥkemlenmesin
- 6 Olmayan ĥikmet-nüvîs mekteb-i tevĥîd-i Ĥaķķ
Şûret-i ‘âdî-i âdem ile âdemlenmesin
- 7 Tab‘ımı görmekdeyim bâlâ-rev burc-ı ĥayal
Bu ĝazelle Şimdi Abdî pek de mülhemlenmesin

294 [Der-Kenâr]

Ĝazel-i ez-Dehân-ı Şecâ‘at

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 110b 1 Ben Şecâ‘at nâmına oldum cihân-ĝir-i zamân
DeĥŐetimden lerzenâk olur zemîn ü âsmân
- 2 TeŐneyim Şol rütbe a‘dâ-yı le‘îmiñ ħanını
İĥmedikĥe olamam ĥiĥbir vaķitde kâmurân
- 3 Eylemem tedbîr ü mâl ü iĥtiyât u Őulĥa meyl
Meylim ancak etmede sular gibi ħanı revân
- 4 Kârı tedbîriñ te‘ennî mâl-ı ber-merd-i ĥasîs
İĥtiyât u Őulĥ olmuşlar iki ten-perverân
- 5 Bunlar ile imtizâc etmek baña emr-i muĥâl
Yalıñız bir başıma etsem revâ zabt-ı cihân
- 6 ‘İzzet-i nefis ile kimse ihtimâm etmez beni
İĥtiyâr-ı renc ü miĥnetle benim bir pehlevân
- 7 Cümle esbâb-ı zafer bir yaña bende bir yaña
Zahir olur ĝâlibiyyet yine bende bî-gümân
- 8 Zevķ-i nuşret iftiĥâr-ı ĝâlibiyyetden iyi
Var mıdır ‘âlemde bir zillet ayâ saĥķıran

¹⁰²

Bu kelime okunamamıştır.

- 9 ‘Abdiyâ var mı beni zabt edecek bir kuvvetiñ
İşden etdim kahr-ı a‘dâ üzre irhâ-yı ‘inân

296

Fî-Ḥarfî'l-Vâv

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Kânûn-ı ‘aşka şu‘be verir yâra ser-fürû
Bî-kâ‘ide degil midir ağıyâra ser-fürû
- 2 Etmez gelince hattı dahî kâmetin dü-tâ
Bâğıñ eder mi servi çemenzâra ser-fürû
- 3 Gerden-firâz-ı naḥvet iken bezm-i ‘işrete
Eyler şurâhi sâgar-ı ser-şâra ser-fürû
- 4 Ancak vücûd-ı muṭlaqa eyler perestişi
‘Âkıl eder mi şûret-i dîdâra ser-fürû
- 5 Def‘ eylemez mezâlim-i gaddârı ilticâ
Etse çi sûd giryelere gâra ser-fürû
- 6 Mescid-nişîn-i ‘aşkı olaldan o mehveşiñ
Mihrâba etmez ‘âşık-ı bî-çâre ser-fürû
- 7 Baş egmemek olur mu bu gülşende ‘Abdiyâ
Görmez misin ki bülbül eder hâra ser-fürû

297

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Degil hâl-i siyeh gülzâr-ı ḥüsne pâsbândır bu
Sipeh-sâlâr-ı ceş-i fitne-i iklîm-i ândır bu
- 2 Kim eyler intizâm-ı mülk-i ‘aşkı ba‘de-mâ ümmîd
Uyanmış ḥ‘âbdan bir fitne-i âḥir-zamândır bu
- 3 ‘Aceb tâb-âver-i zaḥmım sihâm-ı cevridir gönlüm
Nice ‘âşıklarıñ kaddin büken kaşı kemândır bu
- 4 Nedir bu rütbe ‘arz-ı ihtişâm-ı nâz u istignâ
Kıvâm-ı dîn ü câna âfet ü ‘aqla ziyândır bu
- 111b 5 Hübûb-ı şarşar-ı cevri ü sitemle cism-i bîmârım
Şarmış ḥâke düşmüş der gören berg-i ḥazândır
- 6 Dağılmış tûde tûde zirve-i bâlâ-yı Kûh-sâra
Buḥâr-ı âh-ı sînem şanma ebr-i âsmândır bu

- 7 Degildir gamze çeşminden çıkan ol âfetiñ ‘Abdî
Dili şad-pâre eyler belâ-yı nâgehândır bu

298

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Câhile kevkebe-i câh verir mi pertev
Tutalım olsa neşîmengehi taht-ı Hüsrev
- 2 Nev-hevesler veremez dâ’ire-i devlete fer
Hâle teşkîl edemez saķf-ı semâda meh-i nev
- 3 Umma ihsân u kerem şahş-ı cefâ-dîdeñden
Dâne-i gendüm alır mı ‘acabâ zârî’-i cev
- 4 Nakd-i cânım o büte iş midir etmek ikrâz
Va‘de-i vaşlın edeydi baña bir kerre girev
- 5 Şanma vaşlın ile bu dil-i vîrânemi yap
Yıkılır yapmaz iseñ beyt-i Hudâ gibi bir ev
- 6 Ta‘n-ı ağıâr ile arzda olur mu ‘uşşâķ
Ne hâzer kelb-i ‘akûr etse pelenge ‘av‘av
- 7 ‘Abdiyâ hamle-i evvelde hemân sebķ ederim
Kime olursam eger nazm-ı sühanda pey-rev

299

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Nâzenînim durma kesb-i dâniş ü ‘irfâna ebiv
Olmaķ isterseñ eger Mışr-ı me‘ânîde hıdiv
- 2 Bir kılun Hâķ dâm-ı mikr ü düşmene dûş etmesin
Sûd-baķş olmaz ederse soñra feryâd u ğiriv
- 3 Nâ-sezâ yanıyla ‘aķd-i ülfete vermem cevâz
Anları gördükde bir sûrâh bul da aña sîv
- 4 Merd-i kâmil menhec-i şıdķ u sedâd üzre gider
Âdemiyet revnaķı zâ’il olur mekr ü rîv
- 5 Olamaz düşmen-keşîde baña kalsa fâ’ide
Rüstem’in de yanına kalmış mı âyâ katl-i dîv
- 6 Yine erbâb-ı ta‘aşsub herze-ķ’ârı etmede
Cins-i câmûs u baķar bulduķca eyler ekl-i şiv
- 7 İ‘tirâzın hükümü yokdur ‘âlemiñ aķvâlini
Bir urulmuş şaça ‘Abdî açma artık başķa yiv

300 [Der-Kenâr]

111a

Fârisî¹⁰³*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*

- 1 Cihân ser tâ be pâ bâ şiven ez tu
Be hük-m-i ân şodem der mekmen ez tu
- 2 Der î-n sahrâ-yı hestî hâr-i hicrân
Hâlîde pâ-yi maşsûd-i men ez tu
- 3 Zi cevret geştem âzurde mependâr
Şafâ bahşed tenem râ sûzen ez tu
- 4 Figânem râ çerâ gûşî nedârî
Berâyi î-n çînem (beçînem) dâmen ez tu
- 5 Ber ârem der gulistân-i muhabbet
Gul-i bûyende râ sad hirmen ez tu
- 6 Çonîn şâdir şode hük-m-i meşiyet
Zi men sabr u cefâhâ kerden ez tu
- 7 Bebîn abdî be nazm-i câmî-yi pîr
Zehî cür'et nazîre goften ez tu

103

- 1 Dünya senin yüzünden baştan sona ağlayıştır
Bu nedenle senden dolayı gizlendim.
- 2 Bu varlık sahrasında hicran dikenini
Maksut ayağıma senin yüzünden battı.
- 3 Cevrinden incindiğimi sanma
Senden gelen iğne bedenime safâ bahşeder.
- 4 Figanıma neden kulak asmazsın
Bu yüzden senden el etek çekerim.
- 5 Muhabbet bahçesinde açtırırım
Senin için yüz harman kokulu gül.
- 6 İlahi iradenin hükmü böyle şâdir olmuştur
Sabır benden cefalar etmek senden.
- 7 Âbdî, pîr Câmî'nin nazmına bak
Helal senin nazire söyleme cüretine.

301 [Der-Kenâr]

111b

Fârisî¹⁰⁴*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

- 1 Çi bâşed ger şevem ustâd der 'ışķ u hevâ-yi tu
Merâ âmûzed ustâd-i ħired ders-i vefâ-yi tu
- 2 Meşev cânâ zi men âzurde hâtir er çonîn goftem
Nedîdem der cihân coz cev r u âzâr u cefâ-yi tu
- 3 Cevânâ key revâ dârî çonîn ħaķ-nâ-şinâsî râ
Cefâyet men keşem aġyâr râned her şafâ-yi tu
- 4 Sereş fersûde bâdâ tâ ebed meydân-ı ħazlân râ
Her ân kes ki nebâşed cebhe-sây-i ħâk-i pâ-yi tu
- 5 Ne men der ħalka-i zülf-i siyâhet beste-i zencîr
Heme şûrîdegân-ı ħalk-ı âlem mübtelâ-yi tu
- 6 Ne der vaşlet beķâ dîdem ne der hicret şafâ-yî dil
Melûlem her zemân bâ îñ belâ ender belâ-yî tu
- 7 Be mihret ħasr-i maţlab kerd 'Abdî-yi vefâ-perver
Turâ ħâhem be şad raġbet ne-ħâhem mâsivâ-yi tu

302

Fî-Ĥarfi'l-Hâ

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

112a

- 1 Neş'e-i iķbâl-i âĥir derd-i sırdır muķbile
Kâr-ı evvelde bunu bilmek hünerdir muķbile
- 2 Düşmeden evvel firâz-ı pâye-i iķbâlden
Vaķt-i idbârı düşünmek mu'teberdir muķbile

104

- 1 Senin aşkında ve arzunda usta olsam ne olur/ne çıkar.
Akıl hocası bana öğretir sana vefalı olmayı.
- 2 Böyle dediysem sevgili bana kırılma,
Dünyada senin cevır, cefa ve incitmenden başka bir şey görmedim.
- 3 A genç, böyle hak bilmezliġi nasıl revâ görürsün?
Cefanı ben çekeyim başkaları her türlü sefanı sürsünler.
- 4 Zillet meydanında ebediyen başı sürtülsün,
Senin ayaġının tozuna alnını sürmeyen herkesin.
- 6 Senin siyah zülfünün halkasında zincire baġlı olan bir tek ben deġilim
Âlemin bütün âşıkları (da) sana müpteladır.
- 7 Ne vuslatında beka gördüm ne hicranında gönle safâ var
Senin bu bela içinde belan ile ızdıraptayım.
- 8 Vefakâr Abdî isteġini aşkına hasretti.
Yüz raġbet ile seni isterim senden başkasını istemem.

- 3 Etmeli müm-kün ise celb-i kulûb-ı hâş u ‘âm
Bu medâr-ı def‘-i mahzûr u haţardır muķbile
- 4 Kıl hazer etme şaķın kesr-i dil-i ehl-i niyâz
‘Âķıbet bu raķne-endâz-ı kederdir muķbile
- 5 Rûz u şeb havf-ı zevâl-i neş‘e-i iķbâl ile
İçdiği mey gûyâ hûn-ı cigerdir muķbile
- 6 Derd ile ‘arz etdiği sûz u gedâzın müstemend
Zann eder sermâye-baķşâ-yı eşerdir muķbile
- 7 Her işi şûret-pezîr-i sâye-i iķbâl olur
‘Abdiyâ ‘âlem müfîz-i sîm ü zerdir muķbile

303

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Nişândır infi‘âl-i merd-i mekrim bezl-i ihsâna
Yağar bârân hevâ mağmûm olursa bâğ u bostâna
- 2 Mizâcın ihtilâf-ı hükm-i ef‘âli eder tagyîr
Olur ģimye-i ģurd dâ‘i devâ ebnâ-yı insâna
- 3 N'ola âhımla lerzân olsa naģl-i kâmet-i cânân
Şabâ esdikce lerziş-baķş olur serv-i gülistâna
- 4 Cefâ-yâb-ı esâretidir hemîşe şâhib-i ‘izzet
Zer ü sîmi atarlar dâ‘imâ şandûķ u hemyâna
- 5 Ma‘ârif mende dürr-i dehr-i dîniñ cevr ü âzârı
Düşer her dem ser-i maķtû‘-ı hâme şaģn-ı meydâna
- 6 Olur pâkîze-meşreb sîne-sûz-ı âteş-i ģasret
Hemîşe vaz‘ ederler ģahve-i maţbûģu fincâna
- 7 Verir şer‘-i şerîf-i ‘aşķa sekte ‘Abdiyâ âģir
Ķabûl eylerse de mollâyı etmem da‘vet-i îmâna

304

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Ķadrin añlar dânişiñ şaģş-ı heyûla olsa da
Der-fem eyler şeb-çerâģı kâr-ı deryâ olsa da
- 2 İstikâmet olamaz memnû‘-ı vaz‘-ı i‘vicâc
Râst-bîn olur görünce dîde-şehlâ olsa da
- 3 Câh olmaz câhile revnaķ-fezâ-yı i‘tibâr
Ķıymeti efzûn olur mu mes-mücellâ olsa da

- 4 Hâdişât-ı hüzn ü şevki kim eder dâna-dilân
Nâ-bedîd olur deñizde kûh-ı şahrâ olsa da
- 112b 5 ‘Aqd-i ülfet edemem ehl-i ğarazla ‘Abdiyâ
Ğayra âmiziş bozar âbı muşaffâ olsa da

305

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün

- 1 Bakındı bülbül-i âvâzesine
Nice şabr ede bu âvâzesine
- 2 ‘Aceb gülşende her dem hâr-ı hicrân
Batarmış bülbülün pîş ü pesine
- 3 Figân u zâr eder bî-çâre bülbül
Şanar gülşende gül hayrân sesine
- 4 Ümîd-i vaşl ile o bülbül-i zâr
Sürer yüzler gülün hâr u hasına
- 5 Yine bülbül firâkımdan urur dem
Gül ile olsa ‘Abdî sînesine

306

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 İşe şûret veregör şimdiki efkâra göre
Göze kesdir zararî ereceğün kâra göre
- 2 Luţf eder mi aña bak yoksa kalınca cevre
Emr-i müşkil midir âyâ o sitemkâra göre
- 3 Zâhid açık diyemem etdigiñ âzarî baña
Dil-i şahtında teccessüm eden inkâra göre
- 4 Tütalım vermiş ola fezleke baş-i vaşla
Durmamak ‘ahd-ı zeber iş mi o mekkâra göre
- 5 Bâri bir şafvet-i dil gelmeli idi saña
Şûfiyâ şubh u mesâ etdigiñ ezkâra göre
- 6 Hatt-ber-âverde olan şâhid-i bâzâr soralı
Hele âsân görünür minnet-i ebkâra göre
- 7 Olamaz cürm ü güneş kaç‘-ı ümîde bâ‘iş
‘Abdiyâ merhamet-i hazret-i hünkâra göre

307

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Atarsıñ ikide birde oquñu cân yerine
E kaşı yay anı kullan biraz kemân yerine
- 2 Firâkı vaşla becâyiş hayâl ü sevdâdır
Yaşını fikriñe alma şaşın gümân yerine
- 3 Süvâr-ı eşheb-i ikbâl olursa da mağrûr
Henûz varmadan evvel iz kâşân yerine
- 4 Raķıb kelbini şimdi hemen sen öldür de
Fedâ-yı ma-melek olsun bu yolda kan yerine
- 113a 5 Hemîşe câhil olur câ-nişîn-i ehl-i kemâl
Felek çeker harı esb-i 'alev 'inâķ yerine
- 6 Telâş ü dağdağa vermez huşûl-i kâma bir evc
Niyâz etme becâ dil-bere figân yerine
- 7 Ne gelse hâtıra 'Abdî laķve etme anı
Lisâna bir sözü al ki aña cihân yerine

308

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Minnet etmem hele aġyâra degil yâra bile
Ser-fürû eyleyemem doġrusu hünkâra bile
- 2 Zevraķ-ı fikri salıp Kılzum-ı istiġnâya
Kalmadı dilde tenezzül Dürr-i Şehvâr'a bile
- 3 Korkarım bir gün anı levha-i inşâya yazar
Açamam râz-ı dilim hâme-i eş'âra bile
- 4 Yedi iklîme verip şîve-i hüsnü revnaķ
Bunu inkâr edemez seb'a-i seyyâre bile
- 5 Kalmadı cây-ı temekkün saña ey fikr-i vişâl
Maħzeni sînemi verdim yeñi icâda bile
- 6 Kande kaldı edemem hâsid ile âmiziş
İltifât eyleyemem yâr-ı vefâdâra bile
- 7 Göz yumup şimdi merâyâ-yı cihânda 'Abdî
Nazar-endâz olamam şafha-i dîdâra bile

309

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Mest-i 'aşkımin minnet etmem âteş-i seyyâleye
Dâğ-ı 'aşkıñ var iken sînemde bakmam lâleye
- 2 Cism-i câvı lerzenâk eden teb-i hicriñ ile
Uğradı gird-i dehân-ı ârzû tebhâleye
- 3 Gelmeden evvel hayâle dîdeden nihân olur
Parladır o zengi rûyuñ şu'le-i cevvalâye
- 4 Görmediñse halka-i devr-i kebûd-ı âhım
Ey meh-i burc-ı melâhat bir nigâh et hâleye
- 5 Oldu âhir duht-i rez sâmân-güdâz-ı 'aql u hûş
Kim dedi gel mübtelâ ol şöyle bir muhtâleye
- 6 Olma havîşâvendle hem-bezm 'ıyş u nûş-ı 'aşk¹⁰⁵
Nâ-revâ dil-dâde olmak İbnü Bint-i Hâlâ'ye
- 7 Şolunur bakdıķca ağzım meylim akarşu gibi
Dest-i sîmâsâ sâķide döner pîyâleye
- 8 Naķd-i cânı râh-ı 'aşkıñda fedâ asl-ı ğaraż
Kim bakar şimden geri cânâ metâ' u kâleye
- 113b** 9 Oldu 'Abdî baña mâlı çâr-sû-yı derdde
Göz ucuyla bir nigâhı dil-beriñ şad-nâleye

310

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Cebîniñ pertevi 'aks eylese mihr-i cihân-tâba
Hicâbından beyâz-ı şafha-i rûya döner âba
- 2 Koyardı mülket-i 'âlemde yine fitne vü âşûb
Dü-çeşmim pür-füsûnu varmamış olsa idi h'âba
- 3 Çevirdim yüz görüñce ebruvânı dil-beri derhâl
Haţâ mı etdim âyâ arķamı verdimse mihrâba
- 4 Kō zâhid rind-i dâna ile da'vâ-yı müsâvâtı
Berâber ola kıymetde mes-i sîm ü zer-i nâba
- 5 Şerîk-i lezzet etmez birbirin hem-rengi-i eşyâ
Haţâ eyler berâber 'add edenler sekri-i şâba

105

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Olurdu nâ-bedîd âşâr-ı şûriş şahñ-ı ğayrâda
Menâşıb dâ'imâ tevcîh olunsa ehl ü erbâba
- 7 Bu bir taraf-ı ğazeldir cür'et etdim tarafına 'Abdî
Felekde yâdigâr-ı hâmem olsun cümle aḥbâba

311

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün*
- 1 Luṭf edip ey ğamze-i cellâd kıyma cânıma
Tâ ezelden ben anı nezr eyledim cânânıma
- 2 Haste-i 'aşkıñ eṭıbbâ çâre-sâz olmaz baña
Yâr isterse ḥayâtım kendi gelsin yanıma
- 3 Tîĝ-i âzârın ile kesdiñ emânım ey perî
Bu revişle 'âkıbet girmek gereksiñ kanıma
- 4 Câ-y-ĝîr-i inzivâdır kûşe-i sînemde ğam
Gelmesin artık meserret-ḥâne-i mihmânıma
- 5 Meslek-i 'aşk u hevâda eyledim kesb-i kadem
Çok mudur etsem taḳaddüm ba'de-mâ akrânıma
- 6 'Aḳd-i âmiziş ne mümkündür seniñle zâhidâ
Hem-zebân-ı nâ-sezâ o Hâḳ düşer mi şânıma
- 7 Berg-i sebz-i kilik-i siḥr-âşârım olsun 'âleme
'Abdiyâ kayd et bu nazmı şafḥa-i dîvânıma

312

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Çözme zülfün gelmesin müyân müyân üstüne
Ruḥlarıñda görmeyim su'bân su'bân üstüne
- 2 Sevdi gönülüm bir perî-ruḥsârı sevmem başka yâr
Bir gönülde olamaz cânân cânân üstüne
- 114a 3 Bezm-i mey etmez taḥammül izdiḥâm-ı keşreti
Gelse şiklet baḥs olur yârân yârân üstüne
- 4 Eşk-i ḥûnînim dil-i cânâna te'sîr etmedi
Taşa geçmez yağsa da bârân- bârân üstüne
- 5 Biri katle dîgeri cerḥ-i dil-i bîmâra
Şimdi aldım yârdan fermân fermân üstüne
- 6 Zaḥm-ı tîĝ-ı cevriñe rîzân eder zehr-i cefâ
Saĝ u var olsun eder dermân dermân üstüne

- 7 Cism ü cânı ‘Abdiyâ kıldım fedâ ol âfete
Etmek isterse eger kurbân kurbân üstüne

313

- Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
1 Olsuñ cihânda nâ‘il-i maṭlab çî fâ‘ide
Dil-ḥ‘âhiñ üzre dönse de kevkeb çî fâ‘ide
- 2 Âdem bihişti kendine mesken edinse de
Olduḡca göñlü anda mu‘azzeb çî fâ‘ide
- 3 Geçmişle ‘arz-ı meḡharete yokdur i‘tibâr
Kârîñ olursa şimdi müzebzeb çî fâ‘ide
- 4 Câh-ı hayât Âdem'e bâkî degil iken
‘Unvân-ı şehle olsa mulaḡḡab çî fâ‘ide
- 5 Âḡir netîce ‘azm-i diyâr-ı ‘adem iken
Keseñ zer ile dolsa libâsîñ çî fâ‘ide
- 6 Ğarḡ olmuş olsa tâbe-gülûvv baḡr-ı ni‘mete
Âdem'de yoksa âsâyiş-i kalb çî fâ‘ide
- 7 Tâli‘de kuvvet olmalıdır yoksa ‘Abdiyâ
Maḡdûm-ı ṭab‘ım olsa mü‘eddib çî fâ‘ide

314

- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ülün*
1 Ey dil-i nigeḡ şefḡat-i cânâna güvenme
Her ḡande-i şîrîn-i cevânâna güvenme
- 2 Bir demde eder şâḡı gedâ çarḡ-ı çep-endâz
Cem‘ eyledigiñ şervet ü sâ mânâna güvenme
- 3 Ser-dâde-i ḡaylûlet olur dürlü muvânî‘
Destîñdeki ser-rişte-i imkâna güvenme
- 4 Bir çâre ara derdiñe sen kendi eliñle
Tedbîr-i devâ-sâzi-i Loḡmân'a güvenme
- 5 Bir ummadıḡıñ seniñ açar raḡne seriñde
Zatîñdaki sermâye-i ‘irfâna güvenme
- 6 Bir nâmı kalıp resm-i vefânîñ dilimizde
Hep nâfiledir va‘de-i yârâna güvenme
- 114b** 7 Mu‘tâdîdır âmiḡte eder nîş ile nûşu
Deḡriñ saña her verdiḡi dermâna güvenme

- 8 Çün dest-i meşîyyetde döner ‘izzet-i devlet
Devletce olan şîve-i ‘unvâna güvenme
- 9 Kim gördü ‘aceb eylediği ‘ahde vefâsın
‘Abdî felegiñ etdiği peymâna güvenme

315

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Düşdü göñlüm yine bir yoşma-kıyâfet yâra
Tîğ-i cevri çekerim etmededir şad-pâre
- 2 Leb-i cân-bağşî Mesîhâ'ya verir tâze hayât
Târ-ı zülfi nice Mansûr'u çekdirir dâra¹⁰⁶
- 3 Saf-ı müjgânı urur sîneme yer yer süngü
Nîgeh-i haşmeti teskîne ererken çâre
- 4 Şaklayıp sînede pinhân ederim cân gibi
Sırr-ı ‘aşkı güzelim söyleme tek ağıyâra
- 5 Her ne dem mebhas-i giysûsunu açsa aħbâb
Pend olur rişte-i dil silsile-i efkâra
- 6 Rûze-i vaşlına niyet edeyim Şa‘bân'da
Ramazân'da buyurur mu ‘acabâ iftâra
- 7 Küfr-i zülfüñ edip îmân gezerdim ‘Abdî
Başlasın zâhid-i münkir daħi istiğfâra

316

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Mebde-i nazm-ı Celîl-i lem-yezeldir besmele
Zînet-i ser-sûre-i nuḡk-ı ezeldir besmele
- 2 Gûyiyâ serv-i bülend-i gülşen-i Kur’ân'dır
Kâmet-i dil-cûy-ı dil-berden güzeldir besmele
- 3 Olsa şâyân dâ'im evrâd-ı zebân-ı hâş u ‘âm
Nâḡık-ı esmâ-yı Mevlâ-yı eceldir besmele
- 4 Nokḡa-i bâ sende gizlenmiş ‘ulûm-ı kâ'inât
Çâr-ı sefer menzil-i Haḡḡ'a bedeldir besmele
- 5 Ra‘şedâr-ı heybeti olsa n'ola arz u semâ
Lerze-endâz-ı meh-i burc-ı Hamel'dir besmele

¹⁰⁶

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Pîr ü peder dâ'imâ ceş-i fütûhât u zafer
Rehber-i taşşîl-i dîl-hâh u emeldir besmele
- 7 Ebterî-i emr-i zîbâlı hemîşe def' eder
'Abdiyâ ser-nâme-i mağv-ı haleldir besmele

317

- 115a** 1 *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
Bir çiçekli câme-pûş oldu cihân nevrûzda
Şevk ile pür-'ıyş u nûş oldu cihân nevrûzda
- 2 Tûde tûde kaplamış âfâkı ebr-i nev-bahâr
Kât-ender-kât hoş oldu cihân nevrûzda
- 3 Ol kadar esdi şavurdu etdi teşyi'-i şitâ
Haylice âfâta dûş oldu cihân nevrûzda
- 4 Her taraftan telli pullu nâ-betâtın gösterip
Reng-i tâvûs üzre kuş oldu cihân nevrûzda
- 5 Sâde-rûyân başladı 'arz-ı cemâle bâgda
Şaydgâh-ı 'âkl u hûş oldu cihân nevrûzda
- 6 'Azm-i nüzhetgâh-ı Bitlis etdi rindân-ı şafâ
Gıbta-bağş-ı şehir-i Muş oldu cihân nevrûzda
- 7 'Abdiyâ hayret-fezâ tuğyân-ı enhâr-ı zemîn
Böyle pür-cûş u hurûş oldu cihân nevrûzda

318

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
- 1 Tabîb-i dehr-i hüner verdiği ma'cûna aldanma
Halâvet-bağş olan her şöhet-i mevzûna aldanma
- 2 Nice 'âkılleri güm-geşte-i lahad-firîb etdi
Dürûğ-ı bî-fürûğ-ı şîve-i gerdûna aldanma
- 3 Hele zühd-i garażkârı ile terkîb olunmuşdur
Hulûş-âmîz olan her güfte-i mâ-dûna aldanma
- 4 Egerçi söylenir iklîm-i 'aşk içre vefâdârı
O istiğnâ-perestiñ yaptığı kânûna aldanma
- 5 Zen-i dünyâya merd-i kâmil etmez meylini efrûz
Hezârân aşinâ bir bî-vefâ hâtûna aldanma
- 6 Olur elbette bir gün müntehî-i verâ-i fikdân
Leb-â-leb sîm ü zerle kese-i meşhûna aldanma

7 Hümârı ile âhir telh-kâm olmaz mısıñ ‘Abdî
Şafâ-yı neş’e-bağş-ı bâde-i gül-gûna aldanma

319

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Belâ-yı hâr hâr-ı sîne-i insândır fâka
Cefâ-yı cân-hırâş-ı cümle-i hayvândır fâka
- 2 Be-ğavl-i fağr-ı ‘âlem fağr ile küfr oldu hem-sâye
Denirse çok mu zâhid âfet-i îmândır fâka
- 3 Olursa hall-nişînân-ı gınâ vü servet âsûde
Fağîr-i teng-deste mevce-i tûfândır fâka
- 4 Bilir miñnet-keşân-ı cevr-i sâ mân-sûz-ı dünyâ hep
Harâb-ı cism ü ten nâr-ı Cehennem cândır fâka
- 115b 5 Niçin vâ‘iz kalenderlik bulan halka eder teklîf
Te’emmül eylemez mi mâye-i hüsrândır fâka
- 6 Mes’elen bilmeyip el-fağr-ı fağrıñ biraz nâdân
Sebük-mağza ne derler bâ‘iş-i Ğufrân’dır fâka
- 7 Kalendar-meşrebân-ı ‘aşra uyma ‘Abdiyâ zinhâr
Dü-‘âlemde medâr-ı nekbet-i hizlândır fâka

320

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 ‘Âşık etmezse eger zor ile teşhîr-i nigâh
Gider ol cebhe-i cânâna kadar tîr-i nigâh
- 2 Âfet-i dîde nazar hey’et-i haysiyyâta
Rûy-ı nâ-pâk-i rakîb eyledi tenfir-i nigâh
- 3 O gazâl onlara rem-gerde-i kûh-ı vahşet
Niçe tâb-ı heves oldukca aña şîr-i nigâh
- 4 De’b-i dîrîn-i vefâdâri-i ehl-i ‘aşka
Uyamaz eylemek ol âdeti dil-gîr-i nigâh
- 5 Olur elbet nazar-endâz-ı cemâl ehl-i hevâ
Kim eder cevher-i dîdeye te’hîr-i nigâh
- 6 Hayret-efzâ-yı ‘uğûl-i ‘uğalâdır ‘âlim
Keşf-i hâl-i ser-i mû eremedi pîr-i nigâh
- 7 Söyle şaklanmasın ol şûh-ı cefâ-cû ‘Abdî
Olamaz gürsine-i vuşlatı dil-sîr-i nigâh

321

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Yine 'arz-ı cemâl etdik mi yâ mihr-i cihân-tâba
'Aceb âteş bırağdıñ âfetâ mihr-i cihân-tâba
- 2 Zevâlle 'aşkıñ ile devr-i şark u ğarb eder dâ'im
Hezârân-âferîn ü haberâ mihr-i cihân-tâba
- 3 Penâh u istinâdım sâye-i 'aşk u cemâlîñdir
Degil kevn ü mekâna hem şalâ mihr-i cihân-tâba
- 4 Şu deñli yağdı yandırdı beni nâr-ı firâkıñ kim
Olur sûz-ı dilim âfet-resâ mihr-i cihân-tâba
- 5 O da sevdâ-yı zülf-i 'anberiniñ ile pûyândır
Sen olduñ şimdi püsküllü belâ mihr-i cihân-tâba
- 6 O yalıñ yüzlü yârim var iken bu şah-ı 'âlemde
Baş egmem sâyesinde 'Abdiyâ mihr-i cihân-tâba

322

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Etmeyen hâcetini 'arza-i dergâh Allâh
Devr-i ebvâb-ı ekâbirde olur hâli tebâh
- 116a 2 Hâğ'dan ister ne ise merd-i Hudâ dil-h'âhın
Vâye-bağş-ı emel olmaz ne vezîr ü ne şâh
- 3 Çekilir mi elem-i nağvet-i ehl-i iğbâl
Verseler de ne gerek gün başına mansıb u câh
- 4 Çekilip olmalıdır kûşe-nişîn-i 'uzlet
Hûşmendân-ı zamâna budur ancak şehrâh
- 5 Tek-i kettân cesedi eylemesin rağne-pezîr
Koy seğâb-ı 'adem altında qala pertev-i mâh
- 6 Çekdigim rencin ü âzâr-ı dili ben bilirim
Hâlime taş bile giryân olur olsa âğâh
- 7 'Abdi-i kemteriñi vâsıtasız merzûğ et
İmtinân-ı vükelâdan beni kırtar Allâh

323

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Geri dönsün gelen bu meclise ol mâhdan başka
Kabûl etmez misâfir-hânemiz bir şâhdan başka

- 2 Mezâlim pîşegânîñ oldu cevri hem-ser-i ‘uyûn
Aña hem-râh olur bilmem ne vardır âhdan başka
- 3 Esâsı ‘ıyş-ı ebnâ-yı beşer derd üstüne kurmuş
Emel yok ekl ü şurb u kisve zevk-i bâhdan başka
- 4 ‘Aceb sevdâgerî vü zer‘ ü şan‘at kaldı hem mühmel
Aranmaz oldu esbâb-ı ma‘îşet câhdan başka
- 5 Kimi gördümse buldum reh-rev-i semt-i dalâlet-şayf
Bulunmaz bir muşâhib dehri-i gümrâhdan başka
- 6 Ciger-sûz-ı esefdir teşnegân-ı şehir-i İstanbul
Bedelsiz bir içim şu var mı âb-ı çâhdan başka
- 7 Zen-i ebnâ-yı Âdem böyle tohm-efşân-ı gafletdir
Bu bâğîñ hâşılâtı var mı âhir âhdan başka
- 8 Ne devletdir ki oldum dest-şûy-ı masivâ ‘Abdî
Revâ mı ser-fürû bir kimseye Allâh'dan başka

324 [Der-Kenâr]

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 112a 1 Olur berpâ-esâfil menziletmendân düşdükce
Çemen kalkar zemîne kaçre-i bârân düşdükce
- 2 Ğam-ı idbâr eder ikbâliñ âhir kıymetin efvân
Bilir elbette kâdrin rütbeden insân düşdükce
- 3 N'ola ruhsâr-ı yâra eşk-i dîdem verse âb u tâb
Verir bâğa leâfet reşha-i nîsân düşdükce
- 4 Düşünmem düşmeden evvel bu kâr u bâr-ı âfâkı
Eder ‘âkıl umûr-ı ‘âmî enbân düşdükce
- 5 Yıkılmazdan muqaddem yapmağa kalkışma dünyâyı
Yapar bâkî binâ-yı hânesin haytân düşdükce
- 6 ‘Aceb mi istifâde etse herkes her kelâmımdan
Bulan eyler tenâvül mîve-i bostân düşdükce
- 7 Rakîb üftâde-i hâk-i helâk olmuşsa şad-ğande
Sevinmez mi tabî‘at ‘Abdiyâ düşmân düşdükce

325 [Der-Kenâr]

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Zafer-yâb-ı ‘adû olduñsa da kaç‘ân gurûr etme
Diliñden ihtiyât u hâzımı hiçbir demde dûr etme

- 2 Koğarağ mevc-i girdâb-ı kazâ ol baħr-i miħnetde
Fağat cısr-i mesed-bünyâd-ı nâ-kesden mürûr etme
- 3 Esâs-ı ‘ıyş-ı ‘âlem iltizâm-ı emn ü râħatdır
Ne ederseñ et ancağ cür’et-i îkâz-ı şûr etme
- 4 Harâb-ı ‘âleme bâ‘is tehâvündür vezâyifde
Bulunduğun işinde zerre tecvîz-i kuşûr etme
- 5 Ma‘ârif-perverân elbette cühhâle olur gâlib
Hemîşe eyle taħşîl-i hüner ‘arz-ı fütûr etme
- 6 Otururum ma‘ârifde velev şaff-ı ni’âl olsun
Sebük-mağzân-ı cemâle varıp tarh-ı huzûr etme
- 7 Gam u şâdî-i dehri pâ-y-dâr olur ıalır şanma
Geçer anlar kasâvet çekme ibrâz-ı sürûr etme
- 9 Teğâbül zâlime meselle câ’iz şer’-i ‘Ahmed’de
Sebebsiz irtikâb-ı cevri ile iz’âc-ı mûr etme
- 10 Ne ise kârını taḡbîk-i ‘ağl u hikmet et ‘Abdî
Bu ‘âlemde şağın baḡḡâl-ı aḡkâm-ı şu’ûr etme

326 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 113a 1 Vâkıf olmağ istemez âqıl cihânın ḡâlîne
Siyyemâ bu ‘aşrımızda devri eden aḡvâline
- 2 Hep ḡükümdârân-ı ‘âlem eşkıyâ-pervâr imiş
Kim eder emniyyet artığ cân u ‘ırz u mâline
- 3 İşte Berlin’in karâr-ı kongresin görmüşüz
Kankı şaşkın dil-firîb olur bu kıl u kâlina
- 4 Cây-ı emn ü râħat iken memleket Oşmâniyân
Şûret-i Hağ’dan gelip sa’y etdiler ihlâlîne
- 5 Bu idi çokdan beri des-ḡâh-ı erbâb-ı düvel
Açdılar şad-raḡne âḡir mülküñ istiklâlîne
- 6 Pek ‘abeşdir gâlibiyyet lâfını ederse Rus
Kim bu da‘vâyı ederse yoğ anın ikbâlîne
- 7 ḡâl-i ḡâzır vermede ḡayret-keşâna şad-elem
Şimdi dikkik dîdemizi kârın istikbâlîne

8 Ger giriftâr olsa şad-pâre olurdu ‘Abdiyâ
Şayd-ı ma‘nâ şâh-bâz-ı tab‘ımıñ çengâline

327 [Der-Kenâr]

- 113b** 1 *Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
Kâ‘im bütün-i asl-ı cihân bir vücûd ile
Sâbit kıyâm-ı kûbe-i çarh bir ‘amûd ile
- 2 Birdir bakılsa diğkat ile rûh-ı kâ’inât
Gel etme redd-i kavlimi bûd u ne-bûd ile
- 3 Bulduk kadîm mâye-i her şeyi ez-ezel
Eşhâş-ı mâye cümle zevâl ü vürûd ile
- 4 Şahşı hemîşe hâdis olur mâye-i kadîm
Her şey’in iki neş’esi var fikr-i hûd ile
- 5 Hüküm-i hudûs olsa olur şahşa muntehî
Eşyânın oldu mâyesi bâkî hulûd ile
- 6 Rûh-ı cemâdi redd edemez ‘aql-ı müstağîm
Munzam bu rûh-ı a‘zama hâl-i cümûd ile
- 7 Geldikce asl-ı ric‘at ile mahv olup gider
Hâl-i habâba bakmalı çeşm-i şühûd ile
- 8 Mısl-i habâba ric‘at eder rûh-ı küştegân
Âhîr bu rûh-ı a‘zama emr-i vürûd ile
- 9 Deryâ-yı üzre cesedler habâbdır
Zâhir bu ehl-i fitnâta vaz‘-ı hudûd ile
- 10 Bulduk bu köhne kâle-i hestî bi-ez-ezel
İsbât u mahvı şerh olunur târ u pûd ile
- 11 Bahş-i kadîm ü hâdeşi tek budur yolu
Keşf etdim anı fikret-i hikmet-nümûd ile
- 12 Dîdâr-ı yârı böyle görür ehl-i ihtidâ
Bildin vücûd-ı muṭlaḳı mahv-ı vücûd ile
- 13 Sî-murg-ı Kâf’a ‘arz-ı mesâmmâta yok mu Hâk
Bâlâ-yı kûh-ı vahdete her dem şu’ûd ile
- 14 Redde kıyâm eyleyecek şahş-ı münkiri
Etsem ne var terbiye darb-ı lübûd ile

- 15 ‘Aql-ı selîm keşf eder ancak bu hikmeti
‘Abdî girişme bahşine merd-i ‘anûd ile

328 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 114a 1 Pervâza geldi murğ-ı hayâlim bu şeb yine
Bend-i kafesde tut anı ey gonca-leb yine
- 2 Bülbül görünce öpdü gülün hâk-i pâyını
Bu resm ü râhı bilse bilir zî-edeb yine
- 3 Bî-behregân-ı dânişe âyâ ne bahş eder
Verdi fütûr meclise bahş-i habişi yine
- 4 Tehdîd ü ‘unf-ı vâ‘iz eder gönülümü melûl
Olsam ne vâre rehrev-i bezm-i tarab yine
- 5 Bulmuş rakîb hâne-i vaşl-ı cevâna yol
Kopdu cihân ‘aşkda şûr u şağb yine
- 6 Bünyâd-ı ‘aşkı tîşe-i cevriyle yıkdı hep
Eyler beni de hâne-i vaşla taleb yine
- 7 Levh-ı derûna yazmış idi ‘Abdiyâ kalem
Çekdi beyâza bir gazel-i müntahab yine

329 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 114b 1 Çekme perde âfetâ didâra Allâh ‘aşkına
Verme âfet-i dide nezzâre Allâh ‘aşkına
- 2 Âfiyet-hâh-ı vişâlim haste-i hicrân olup
Derdime yok mu tabîbâ çâre Allâh ‘aşkına
- 3 Korkarım kan fişkırıp ahabbı eyler bî-huzûr
İki çeşmim eyleme fevvâre Allâh ‘aşkına
- 4 Miñnet-i ‘uşşâkdan bilmem ne hâşıldır saña
Etme bu rütbe heves âzâra Allâh ‘aşkına
- 5 Sen vekîl-i muṭlak-ı ‘aşk u hevâsın ey şabâ
Hâlimi ‘arz eyle gel hünkâra Allâh ‘aşkına
- 6 Baş alınmaz âhir olursun melûl-i izdiham
İltifâtın kes biraz züvvâra Allâh ‘aşkına
- 7 Geh gider deyr-i muğâna ki olur mescid-nişîn
Atmasın zâhid elin her kâra Allâh ‘aşkına

- 8 Nâ-revâ hem-bezm-i ‘ıyş u ‘işretiñ olmak rakîb
Etme rağbet öyle bir murâda Allâh ‘aşkına
- 9 ‘Abdiyâ haberi fâzıllarla oldum hem-zebân
Şaklarım bu nazmını hem-vâra Allâh ‘aşkına

330 [Der-Kenâr]

- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
- 115a 1 Ey seng-i kazâ şîşe-i rindâna doğunma
Câm-ı heves-i kûşe-nişînâna doğunma
- 2 Silme gözümüñ yaşını ey âfet-i cânım
Yağsın vahiydir kaçre-i bârâna doğunma
- 3 Elbette urur cây-ı hayâl-i ruh-ı cânân
Ey sehm-i kader sîne-i sûzâna doğunma
- 4 Kavî eyleseler bâğ-ı ma‘ârifde temâşâ
Ey ‘ârıza her tâlib-i ‘irfâna doğunma
- 5 ‘Âşık ‘ömürüñ işte budur nazm-ı belîgi
Ey hâme sakın şafha-i dîvâna doğunma
- 4 6 Vermem saña çek benden eliñ ey mülkü'l-mevt
Cânânıma nezr eyledigim câna doğunma
- 7 Şanma düzelir mefsedet-i şûriş-i efkâr
‘Abdî ne gerek hâtır-ı yârâna doğunma

331 [Der-Kenâr]

Ġazel-i Ez-Dehân-ı ‘Aql

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Beni ‘aql u hîred-nâmı ile îcâd eden Allâh
Umûr-ı kâ’inâtıñ cümlesine eyledi âgâh
- 2 Nasıl olmam şeker-hâmı teşekkür her dem ü her an
Beni temyîz-i hağ u bâtıla Hağ eyledi şehrâh
- 3 Bilip sûd u ziyânıñ hayr u şerrin sevğ-ı hilkatle
Kağûl-i hağ u redd-i bâtıll etmekdir baña des-ğâh
- 4 Olur vâsıl beni rehber eden feyzâ-yı mağşûda
Bi-şart-ı ân ki tevfiğ-i Hudâ olur ise hem-râh
- 5 Selâmet-yâb olur mürde-i rûhun renc ü mihnetden
Giriftâr-ı belâ olursa çok mu bî-hîred her gâh

- 6 Kabûl eyledigim haq etmedigim bâtilı mutlak
Esâsen bâtil u haqqı bu yolda eyle istiknâh
- 7 Olan mesned-nişîn-i bârgâh-ı devletim ‘ Abdî
Hudâ’dan rızkını ister ne mesned-h’âh olur ne câh

332 [Der-Kenâr]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 115b 1 Çıkısa da murğ-ı hayâlim âsmânîñ fevķine
Yine çıkmış ‘add olunmaz bu fezânîñ fevķine
- 2 Âdeme fermân-beri sermâye-i iflâhdır
Yok çıkar bir hâl-i taşşıl-i rızânîñ fevķine
- 3 Çâh-ı idbâra fütâde bir gün elbette olur
İsteyen çıkmak bu ‘âlî-ħanedânîñ fevķine
- 4 Tâyir-i fikr-i bülend-pervâz-ı meh bir kerre bak
Konmağa etmez tenezzül farkdânîñ fevķine
- 5 Bir Hümâ-yı ba‘d-i mutlak seyr-i tevĥîdim ki ben
Konmazım zâhid gibi her üstüh‘ânîñ fevķine
- 6 Fevķ nerde tahtına var mı ‘aceb bir yaklaşan
Kim bulur bir söz ‘ale’l-‘arş üstüvânîñ fevķine
- 7 Eylerim ‘arz-ı perestiş bir vücûd-ı mutlağa
‘Abdiyâ geçdim oturdum mâ-sivânîñ fevķine

333 [Der-Kenâr]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 119b 1 Mest-pâ aĥz edecek nuţķuñu etdim ĥande
Var imiş ĥaylî meger ĥüsn-i karîħa sende
- 2 Cümle edyânı muĥâlif diyerek birbirine
Eylemişsiñ ne güzel baĥş ü cedel her fende
- 3 Nuţķuñu neşr ü nazımdan birine beñzetemem
Saña ta‘rîf edeyim nazm ile neşri ben de
- 4 ‘İlm-i evzân u kavâfiyye menâfi sözler
Kâ’il ü kâbilini elbet eder şermende
- 5 Nuţķ-ı bî-vezn ü kavâfiyye denir mi manzûm
Münfe‘il olma şaķın eyledigim bu pende
- 6 İki vezn ü kavâfi birisi ma‘nâdır
Üç şeye diĥkat eder ehl-i nazım her kande

- 7 İşte ma'nâda da yañlıñ biliñ zâhirdir
Büt-perestler nice nisbet olunur bâzende
- 8 Zind ü bâzend ile meşhûr olan ol iki kitâb
Dîn-i Zerdüş'tü mübîn-i hezeyân âgende
- 9 Büt-perest ile Mecûsî'de 'adâvet der-kâr
Her biri râh-ı dâlâlette olup pâyende
- 10 Ehl-i tevhîdi bu sözler mütehayyir edemez
Bir dañi olma şağın böyle sözü gûyende
- 11 Nazmını seyr-i celâliñ görürüm ma'nidâr
Olmasaydı iki beytinde hañâ tâbende
- 12 O dañi bilmez imiş kâfiyyeniñ kâ'idesin
Cem'de vü demdeleri kâfiye etmiş bende
- 13 'Abdiyâ her tarafıñ 'ayb u kuşûrun yazdım
Hağ ede hağkî kabûl eyleyeni pâyende

334

Fî-Ĥarfî'l-Yâ

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Yâr dökmüş gerden-i sîmîni üzre kâkülü
Gayret ü reşk ile etmiş kadd-ĥamîde sünbülü
- 2 İttişâl-i ma'nevî var 'âşık u ma'sûkda
Ĥûn-ı bülbül dâ'imâ ibrâr eder reng-i gülü
- 3 Bûse-ĥ'âh-ı ruĥlarına leblerin îmâ eder
Gül yerine gösterir sâkî-i gül-çehre mülü
- 4 Şol kim olmaz rû-be-râh-ı menhec-i şıdğ u sedâd
Müntehî-i berzağ-i ĥizlân olur âñir yolu
- 116b 5 Kilk-i siĥr-âşâr-ı kudret yazmış evrâğ-ı güle
Oğudum 'Abdî ser-â-ser dâstân-ı bülbülü

335

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Uydurup başına bir hoşca-edâ üzre fesi
Gören eyler o büte cân u ciğerden hevesi
- 2 Esb-i nâzıñla yeter 'âlemi etdiñ pây-mâl
Öyle dizgin aşırı sürme begim bu feresi

- 3 Âh bilmem zîh senden varayım cânâna
Dem-i vuşlatda müsâvî görünür pîş ü pesi
- 4 Sen hemân bâğa salan reh-güzeriñden yer yer
Nefs-i âh-ı derûnum giderir hâr u hası
- 5 Gözüm öñünde uçar olduñ eyâ şebbâzım
Olalı hâne-i dil murğ-ı hayâliñ kümesi
- 6 ‘Âlem-i ‘aşkı hayâl et ki ne deñli vâsi‘
‘Arşa pûşîde olur sâye-i bâl-i megesi
- 7 Nâzım hoş raqamıñ peyrevi oldum ‘Abdî
Aña hem-pây-ı hüner eyleyemem hîç kesi

336

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Hele güç hâl ile bezme bu şeb ol bî-vefâ geldi
Sevindim cân u dilden çünkü hoş geldi şafâ geldi
- 2 Nedir bilmem geçen gönülden ol şûh-ı sitemkârıñ
Geçen şebde yine bezme gâzabla der-każâ geldi
- 3 Ümîd-i vaşl ile çaldım der-i ihsânımı bugün
Peyâm-ı firqatın işrâb eder bir bed-şadâ geldi
- 4 Verirken biz karâr-ı bahş-i vaşla fayşal-ı itmâm
Raķîb-i bed-liķâ her nerdeyse zırb çıkageldi
- 5 Uşandım Bosna'nın nâ-ħaķ yere güft ü şinîdinden
Sitanbul'u gönül özler gibi şab‘a hevâ geldi
- 6 Niçin kırdıñ bu şeb göñlüm dediñ de ol meh-i nev-sâl
*Kelâmü'l-leyl yemhûhü'n-nehârü*¹⁰⁷ okuyageldi
- 7 Sen ol ister iseñ kûşe-nişin hânîķah-ı ‘Abdî
Baña meyhâneniñ âb u hevâsı cân-fezâ gelir

337

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Zerre deñli çekemezken sitem-i aġyârı
Âh şimdi gözedir dil kerem-i aġyârı
- 2 Elem-i yârı bile çekmez idi evvel dil
Ne ‘aceb şimdi çeker biñ elem-i aġyârı

¹⁰⁷

“Gecenin sözünü gündüz siler.”

- 117a 3 Çarż-ı mühre bile yok idi tenezzül bende
Ederim şimdi tenâvül ne‘am-ı ağıyârı
- 4 Giydirirken baña evvelce felek haftânın
‘Akıbet sırtıma yükletdi gam-ı ağıyârı
- 5 Âşinâ etdi beni anlara âhîr gerdûn
Bir zamân bilmez iken bîş ü kem-i ağıyârı
- 6 Daha mı etmedi şeş kenefiñi dehriñ baña
Gözüme gösteriyor hep şikem-i ağıyârı
- 7 Bir pula tutmaz iken anları âhîr ‘Abdî
Başladım almağa çarżan direm-i ağıyârı

338

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 N'ola vird-i zebân etsem hemîşe şükr-i Yezdân'ı
Başımdan aşdı zîrâ luţf-ı gûn-â-gûn-ı Rabbânî
- 2 Edâ-yı şükrünü mümkün müdür ki olayım kâdir
Ne istersem hemân oldum Hüdâ ihsân eder anı
- 3 Baña câh-ı hużûr-ı kalbi tevcîh eyledi Allâh
N'ola bu devlete imrendirirse şâh-ı İrân'ı
- 4 Mürettebdir serâpâ hâl ü mâl ü câh u ikbâlim
Baña güldürmedi güldürmesin Rabb'im o düşmânı
- 5 Şu rütbe olmuşum müstağriğ-i elţâf-ı Bârî kim
Bu ‘âlemde merâkı yok ne rûhânî ne cismânî
- 6 Cenâb-ı Hağ eder elbette hağkı bâtıla gâlib
Ço çalsın düşmeniñ yanında sermâye peşîmânı
- 7 Bu elţâf-ı Hüdâ'ya olurum ‘uqbâda da nâ'il
Buña burhân edindim ‘Abdiyâ sînemde îmânı

339

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Gülistân-ı cihânda cür‘a-nûş-ı şoĥbetim şimdi
Bu cây-ı cân-fezâda zevk-yâb-ı şoĥbetim şimdi
- 2 N'ola sâkî-i meclis olsa gerden-dâde-i emrim
Bu h‘ân-ı ‘işrete ser-ħalka-i ĥaysiyyetim şimdi
- 3 Ĥas ü ĥaşâk-ı gam artık silinsin sâĥa-i dilden
Nişîn-i bezm-i ünsâ-üns-i ‘ıyş u ‘işretim şimdi

- 4 Kõ reŝkiñden felekler sîne-çâk-i infi‘âl olsun
Siyeh-mest-i şarâb-1 hoş-güvâr-1 râhatım şimdi
- 5 Livâlarda gezip ez-cümle geldim manşıb-1 Muş'a
Neseķ-sâz-1 umûr-1 merz-bûm-1 devletim şimdi
- 6 Edip maĥv-1 vücûd-1 mâsivâ-yı şâni‘-i bî-çûn
Bu keşretde yine mest-i rahîķ-1 vahdetim şimdi
- 117b 7 Bed-endîŝâne olsun dâĝ-1 hasret bu ‘inâyetler
Bi-ĥamd-i âĥ rehâyâb-1 ‘anâ vü sîķletim şimdi
- 8 Bilinmez mâ-cerâdan ‘Abdiyâ keyfiyyet-i ‘âlem
Bu ĥâliyle ‘aceb ĝarķâb-1 baĥr-1 ĥayretim şimdi

340

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Baĥt-1 ĥ‘âbîdem uyandı ĝonca-i ĝülŝen gibi
şâhid-i maĥlab yüzün ĝöŝterdi baĥa zen gibi
- 2 Mum eder germî-i necm-âteşîn tâli‘im
Olsa da cism-i murâdım tûde -i âhen gibi
- 3 Saķf-1 mînâ-fâm-1 çarĥa eylesem ‘atf-1 nigâĥ
Açılır yüz biñ derîçe her biri revzen gibi
- 4 Ĥ‘âce-i ĥikmet-şinâs-1 ders-i ‘aŝķım ez-ezel
Mübtedî ŝâkirdlerim Mecnûn u Kûĥ-ken gibi
- 5 Bayılıp germâbe-i ‘aŝķında kaldım ey perî
Sîne-i sûzânım âteŝnâķ olur külĥan gibi
- 6 Merz-bûm-1 ‘aŝķı tutdu zemherîr-i firķatiñ
Oldu her bir mûy-1 cismim ürperip sûzeñ gibi
- 7 Dest-şûy-1 mâ-sivâdır şimdi ĝöñlüm ‘Abdiyâ
Derĝeh-i sultân-1 ‘aŝķa bende olmuş ben gibi

341

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Ser-i kûyudaki bu âĥ u zâra yâr utanmaz mı
Dem-i serd-i hezâra ĝonca-i ĝülzâr utanmaz mı
- 2 Anıñla oldu âĥir mâ-cerâmız dillere destân
‘Aceb bu ĝüft ü ĝûdan ol sitem-girdâr utanmaz mı
- 3 Ne vermiŝdir ki almaz baĥa ol çarĥ-1 cefâ-mu‘tâd
Daha yetmez mi bunca etdiĝi âzâr utanmaz mı

- 4 Teĥâşî eyledikce üstüme durmaz hücûm eyler
Bu vaz'-ı nâ-sezâdan tâli'-i bed-kâr utanmaz mı
- 5 Niçe üftâdegâni öldürüp dikmiş gözün baña
Tiğ-i gün 'âşık öldürmekdir ol hûn-h'âr utanmaz mı
- 6 Söz olmaz gerçi şimdi rûy-ı dil gösterdi 'âşığa
Birazdan şoñra etse va'dini inkâr utanmaz mı
- 7 İşitdim 'Abdiyâ inkâr edermiş kıdrimi hâsid
Görünce nazm-ı şîrînimden ol bî-'âr utanmaz mı

342

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Degil ben zûr-ıtab'ım söyledir kıl-k-i sühandâni
Hevâ-yı gül degil mi bülbülün bâdî-i efgâni
- 118a 2 Kudûm-ı nev-bahârı yâr ile tebrîke gitmişdik
Varıp reng-i cinân etdik bugün şahın-ı gülistânı
- 3 Girîbân-ı karârım gibi ederdim anı şad-çâk
O Yûsuf-til'atın bir kerre geçse deste dâmânı
- 4 Eger görse derûnumda olan nakş-ı hayâlâtı
Nigâristân-ı Çînî bir dahî egmez idi Mânî
- 5 Ederdim yana yana mâ-cerâ-yı hâlimi takrîr
Ser-i kûyunda ger tenhâ bulaydım şimdi cânânı
- 6 Benim pâ-der-rikâb-ı rahş-ı çâbü-k-pây-ı dânyâ
Edersem çok mudur sebkat-sühanda cümle akrânı
- 7 Nişîmengâh-ı vahdet menzil-i ârâmım olmuşdur
Bırakdım şimdi 'Abdî kıl u kâl-i küfr ü îmânı

343

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Bu harâbât-ı cihânda şâd bir nâşâd iki
Cevr-i nâ-sâz-ı felekden dâd bir feryâd iki
- 2 Şun'-ı kudret nakş-ı hüsn ü kubha vermiş başka rızık
Bu muşavver-hânedede Behzâd bir icâd iki
- 3 Dehr-i dün u tâli'-i nâ-sâz olur feyze 'adû
Murğ-ı nağme-hân-ı isti'dâd bir şayyâd iki
- 4 Bî-sütûn-ı gamda ser-tîz olması Şîrîn midir
Tutalım ki tîşe-i Ferhâd bir haddâd iki

- 5 Cân verirse ‘İsi-i pîşânı çeşmân cân alır
Ehl-i ‘aşka eyleyen imdâd bir cellâd iki
- 6 Bâtını derk edemez zâhir-i pür-tîğ-i cihân
Bu serây-ı ‘âleme üstâd bir bünyâd iki
- 7 Oldu bir âhım ile arz u semâ zîr ü zeber
‘Abdiyâ şahın-ı cihânda bâd bir berbâd iki

344

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kim dedi ser-levha-i kânûn bir ma‘nâ iki
Kâtib-i yarlıg-ı *kâf u nûn*¹⁰⁸ bir hâşâ iki
- 2 Olamaz cild-i vefâ şîrâze-gîr-i intizâm
Ger olursa Vâmık-ı meftûn bir ‘Azrâ iki
- 3 Reşha-rîz-i hûn-ı dildir gözlerim leyl ü nehâr
Menba‘-ı fevvâre-i Ceyhûn bir mecrâ iki
- 4 Kilk-i kudret hûbter etmiş keşîde kaçların
Hüsn-i Şun‘-ı Hâlık-ı bî-cûn bir imlâ iki
- 5 Havf-ı hicri fikr-i la‘l ü zülfün etdi pâymâl
N'eylesin dil bu gece şeb-hûn bir rüyâ iki
- 118b 6 Hestî vü nîstî-i eşyâ yek-ğadar ‘Abdiyâ
‘Âlem içre fırka-i meskûn bir şahrâ iki

345

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün

- 1 Yine eşk-i çeşm-i hasret ruḥ-ı surḥ-ı yâre düşdü
Kaṭarât-ı âb-ı şebnem gül-i nev-bahâra düşdü
- 2 Ne ‘aceb-dil oldu dûçâr o büt-i cefâ-pereste
Yine bir ḥalîl-âzâr vasaṭ-ı şerâre düşdü
- 3 Beni ḥandenâk vaşlı edegördü işte cânân
Nem-i luṭf-ı ebr-i rahmet dil-i tâcidâra düşdü
- 4 Bu hevâ-i derd-i hicri der-i dil-rübâda buldum
Döne dolaşa temennâyına şehriyâre düşdü

¹⁰⁸ “kef ve nun” (kûn)

Kâf ü nûn, (kevn) olma kökünden türeme, emir (kûn: ol) çekimindeki iki harfin (kef ve nun harfinin) ayrı ayrı okunuşudur. O, bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız “Ol” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68) demesi yeter. Ol dediği şey hemen olur. (Yılmaz, 1992: 89)

- 5 Haber-i firâkı verdi dem-i vuşlatında dehşet
Ne hayâl-i sehmgîn baḡ bu derûn-ı zâra düşdü
- 6 O nihâl-i 'işve bâğa yine eylemiş hırâmı
'Aceb âteş-i ḡasârın cesed-i çınâra düşdü
- 7 N'ola olsa âb-ı Zemzem gibi 'Abdiyâ şeref-rîz
Reşehât-ı eşk-i dîdem ser-i râh-ı yâre düşdü

346

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Daha etmez mi istek gönlümüz seyr-i gülîstânı
Bahâra verdi revnaḡ bülbülün feryâd u efgânı
- 2 Ederdim yana yana çekdiğim derd-i dili taḡrîr
Raḡîb-i nâ-sezâdan gizli bulsaydım o cânânı
- 3 Heveskâr-ı vişâli olalı ol şûḡ-ı fettânîñ
Şarâb-ı nâba karşı içdiğimdir hep ciger kanı
- 4 Raḡîb-i bed-liḡâ durduḡca durdu kûy-ı dil-berde
Felek ister mi etsin kem-şode sevdiğî nâdânı
- 5 Diyânet 'aşḡ ile mümkün mü olmaḡ ḡâbil-i ülfet
Degil mi büt-peresti âfet-i şarḡ-ı Müselmân'ı
- 6 Oturmuş taḡt-ı 'âlî baḡş-ı hüsne ol perîz-âdem
Revândır kişver-i 'aşḡ u hevâya emr ü fermânı
- 7 Ḳusûrum 'Abdiyâ çok vaşf-ı zülf 'anber-i beninde
Olur sevdâ-perestânîñ perîşân 'aḡl u iz'ânı

347

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Merd-i huşyâra ne var 'ahde vefâdan aḡlâ
Olamaz mihre kisef neşr-i ziyâdan aḡlâ
- 2 Bed-asıl 'iffet ile şanma olur şîrîn-kâm
Kürk-i ḡunḡâra nedir hemîşe cefâdan aḡlâ
- 119a 3 Bulayım her ne ise saña hediye edeyim
Söyle zâhid ne gelir saña riyâdan aḡlâ
- 4 Cehde gerdân-ı tenâfür olana şad-nefret
Var mı bir kâr ola i'mâr-ı ḡaradan aḡlâ
- 5 Zâlimi kimdir eden merd-i muḡiḡḡa taḡdîm
Rîḡ-i şarşar olamaz bâd-ı şabâdan aḡlâ

6 Ne ‘aceb şimdi taratılmağda hurâfât zamân
Kand-i şîrîn-i kelâm-ı bülegâdan ahlâ

10 Teng-destidir eden âdemi ‘Abdî maḥrûm
Yoksa nesne göremem bezl ü ‘aṭâdan ahlâ

348

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

1 Cihânda âb u dâne istemez bir cân gördüñ mü
Mebyet ü meskene meyl etmeyen mihmân gördüñ mü

2 Degil ebnâ-yı ‘Âdem cümle zî-rûḥa gıdâ lâzım
Gıdâsız kimsenin cisminde hîç dermân gördüñ mü

3 Medâr-ı zindegânı ekl ü şurb u kisve vü süknâ
Bunuñ fiğdânı ile sağ olur şayvâb gördüñ mü

4 Bulur ebnâ-yı Âdem şervet ü sâ mân ile râḥat
Kalendarlık yolunda merdüm-i şâdân gördüñ mü

5 Cihânda kesb-i şervet inci olur sa‘y ile hâşıl
‘Aceb şırtında ḥaylâzıñ yeñi ḥaftân gördüñ mü

6 Ne mîrâş-ı peder gördük ne zengîn akrabâmız var
Ma‘âş-ı devlete göz dikmemiş insân gördüñ mü

7 Arâzî-i memâlik büsbütün ḥâlî ‘abdül-a‘mâr
Heveskâr-ı ‘imâr-ı bağçe vü bostân gördüñ mü

8 ‘Aceb gökden mi inmiş Avrupa ḥalkındaki şervet
İçinde ol gürûhuñ merd-i bî-sâmân gördüñ mü

9 Esas şerveti de ma‘rifet ile buldular onlar
Frenk’iñ hîç birini behre-i ‘irfân gördüñ mü

10 Kaba taşlağdır ammâ ‘Abdiyâ vardır nice ḥikmet
Ne der münkir desem bu sözde bir noḫşân gördüñ mü

349

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

1 Bu bârgehde ararken bahâ-yı mu‘tedili
Yazık yazık telef etdim metâ‘-ı cân u dili

2 ‘Abeşdir encümen-i ‘aşğa zâhidi da‘vet
Kolay mı meslek-i ḥaḳḳa çevirme mün‘adili

119b 3 ‘Aceb mi ‘aḳlı perîşân olursa ‘Abdiyâ
Görünce çehre-i dil-berde zülf-i münsedili

350 [Der-Kenâr]

- 116a** 1 *Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*
Yârdan dil-ḥâhın ben istedim o vermedi
Ol tabîb-i nâz-perver derde dârû vermedi
- 2 Herkese verdi felek esbâb-ı 'izz ü ihtîşâm
Gülşen-i 'âlemde baña bir semen-bû vermedi
- 3 Geşt-i deşt-i Çîn etdim ḥayf-ı şayyâd-ı kazâ
Lâyık-ı fitrâk bir âhû-yı dil-cû vermedi
- 4 Eşk-i terle eyledim sîr-âb-ı bâğ-ı hicrini
Çeşme-i vaşlından ol meh bir içim su vermedi
- 5 Ârzûmend-i taşarruf oldum ammâ ol perî
Mezra'a âbâd-ı vaşl olmağa tapu vermedi
- 6 Pençe-i pervîze dûcâr eyledi şîrîni baht
Verdi tîşe yalınız Ferhâd'a meşkû vermedi
- 7 Kaldım âḥîr 'Abdiyâ agyâr içinde bî-ḥuzûr
Tâli'-i nâ-sâz baña yâr-ı hoş-gû vermedi

351 [Der-Kenâr]

- 116b** 1 *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün*
Sîpîhrîñ cevr ü bîdâdı Müselmân'a nedir şimdi
Ḥakâret sübhâ-ḥân-ı Ḥazret-i Yezdân'adır şimdi
- 2 Dür-i yektâ-yı tevḥîd-i Ḥudâ gûyâ ḥazef-pâre
Ḥas ü ḥaşâk küfr ü mel'anet dürdânedir şimdi
- 3 Müselmânân ne mey-ḥâne ne aḥver etdi bir deyri
Mesâcid ehl-i küfre mebrez ü mey-ḥânedir şimdi
- 4 Bu şûriş bu keşâkeş bunca kîl u kâl bî-hûde
Degil de bir belâ ḥalk-ı cihâna yâ nedir şimdi
- 5 Kabul etmez bu ḥâl-i ḥâzırı 'aql-ı ḥıredmendân
Bağılsa çeşm ü diḳkatle felek dîvânedir şimdi
- 6 Füsürde şem'-i nûr-efzâ-yı Haḳ u müşte'il bâtıl
Hükümdârân-ı 'âlem bâtıla pervânedir şimdi
- 7 Hele sâ'ir-düvel bir yana kalsın âl-i 'Osmân'a
Muḥîbb-i muḥlis iken İngiliz bîgânedir şimdi
- 8 Düşüpdür 'İsevî'ler yek-sere bir ḡayret-i dîne
Anıñ'çün hep teveccüh millet-i Yûnân'adır şimdi

352 [Der-Kenâr]*Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün*

- 1 Kûşe-gîr-i bezm-i vaḥdet olduğum günden beri
Kendimi görmekdeyim pister-nişîn-i serveri
- 2 Her zamân lâ-siyyemâ bu 'aşr-âşûb u fiten
Merdüm-i huşyârı eyler ins ü ülfetden beri
- 3 Bâyezîd oldu esîr-i düşmen ü Yûsuf-'azîz
Dâveri çâker eder taḫdîr-i dâver çâkeri
- 4 Oldu düşmen gaşb-ı mülk-i devlet ile kâmrân
Maḥrecini çaldı Süleymân'dan engüşteri
- 5 Behredâr-ı 'izz ü iḳbâl olamaz merd-i harîş
Ḥâdım-ı şâh-ı kanâ'at olmadır bozorgteri
- 6 Pey-rev ü nâ-ehil olan ehle mu'tâd-ı ḳadîm
Rehber eyler sârbân üştürlere dâ'im ḫarî
- 7 İrtikâ-yı nâ-sezâya 'Abdiyâ olma melûl
Bâd-ı pâya dâ'imâ bir şubḫ ederler eseri

353 [Der-Kenâr]*Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün*

- 1 Ḥüsünde rûyuñuñ ḫûyuñ bütâ olsaydı pâ-daşı
Bu tâbûr-ı cevânâda olurduñ şimdi Bektâşî
- 2 Cemâliñ âfetâ ol deñli ḫüsne mâlik olmuş kim
Eder taşvîrden 'âciz nice Mânî vü naḳḳâşî
- 3 Niçin teklîf edersiñ şoḫbet-i aḡyârı zindâna
Ḳabûl etsin mi bezme ehl ü ḫaydûd u evbâşî
- 4 Cihânı zabt eden elbette ḳânûn-ı siyâsetdir
Ve illâ birbiriniñ herkes urur başına taşî
- 5 Emârât ü ḳırânıñ ḫükme kâfi 'add olunmazsa
Ne râyiş mürteşâdan dûr olur ne merdüm-i râşî
- 6 Ḥükemâ ne beyân-ı vaḳ'a lâzımdır ḡazellerde
Sitâyişden ne ḫâşıl yalnız kiprik ile ḳaşî
- 7 Ḡaraż nazm-ı sūḫandan müstefîd etmektir insânı
Şi'ir icâd olundu işte bu efkârdan nâşî

- 8 Ne mecbûriyyetle haşr etdiñ mey ü maḥbûba eş‘ârı¹⁰⁹
Bütün ḥâyîde sözdür şâ‘irânıñ cümle-sâ başı
- 9 Ne cür’etdir süḥandânân-ı ‘aşra karşı bu sözler
Tarafdârıñ ola ‘Abdî meger kânûn-ı ḥûn-pâşı

354 [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
- 117b 1 Zamâne ehline bezl-i ‘aṭâdan el çekdi
Cenâb-ı ma‘n-i müfehḥam seḥâdan el çekdi
- 2 Zemîn beslemez oldu ‘ayâl ü vilâdın
Felek vesâtat-ı feyz-i semâdan el çekdi
- 3 Görünce müntec-i hırmân-ı kazıyye-i ‘aşkı
Göñül kıyâs ile şekl-i hevâdan el çekdi
- 4 Vezân olmada bâd-ı şimâl-i Hind'e kadar
‘Alâkadârı niçin Asya'dan el çekdi
- 5 Su‘âl etmelidir Hüdhüd-i Süleymân'dan
Sebeb ne olduḡuña Belkîs Sebâ'dan el çekdi
- 6 Merâm-ı bülbül-i şeydâ teşâḥüb-i güldür
Cemâl-i Bâri gören mâ-sivâdan el çekdi
- 7 Ḥuzûr-ı hey’ete çıkdıkda kâtil-i âşık
Reîs-i maḥkeme ḥükm-i cezâdan el çekdi
- 8 Olunca maḥrem-i bezm-i esâfil-i ruḳebâ
O bî-vefâ ne ‘aceb âşinâdan el çekdi
- 9 Fedâ-yı mâ-melek ey meh yoluñda bir işimi
Şanır mısıñ ki bu ‘Abdî vefâdan el çekdi

355 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 118a 1 Ḥasret-i dîdâr-ı dil-ber cismi âbâd eyledi
N'eylediyse baña ruḥsârındaki ḥâl eyledi
- 2 Şaydı bir bir baña raḡmen etdigi âzârı yâr
Şoñra geldi defter-i âzârı icmâl eyledi
- 3 Çekmiş iken el cefâ vü cevrden kâfir raḳîb
Her ne etti ise âḥir yâri izlâl eyledi

¹⁰⁹

Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Ol cefâ-cû ‘âkıbet zülf-i perîşânı gibi
İntizâm-ı kişver-i ârâmı ihlâl eyledi
- 5 Tîgını teşhîz için etdi tevaqquf bir zamân
Şanma katl-i ‘âşıkın o terk-i hemâl eyledi
- 6 Meslek-i ‘âşık-nevâzîde giderken hayli dem
N'oldu âyâ ol perî tebdîl-i ahvâl eyledi
- 7 Hân mân-ı ‘aşkı yıkdı tîşe-i cevri ile
Bî-vefâlık resmini ‘Abdî o ikmâl eyledi

356 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 118b 1 Kankı luţfuyla utandırdı felek âyâ beni
Serzenişden bir nefes hâlî komaz hayfâ beni
- 2 İster etsin ğarğa-i girdâb-ı deryâ-yı helâk
Ğavta-h̃âr-ı mevc-i iqbâlîm olan a‘dâ beni
- 3 Görmeyenler devr-i iqbâlîmde luţf u kahrımı
Şimdi eyler bî-bahâne böyle istihzâ beni
- 4 Öyle sermest ü harâb eyler ki ta‘rîf edemem
Sâki-i dehrîñ elinden içdigim şahbâ beni
- 5 ‘Âdet ü âyîn-i halka etmedim hiç i‘tirâz
Her kavim kendilerinden zann eder hâlâ beni
- 6 Cümle zî-rûhuñ giriftâr olduĝu ceş-i mehin
Kendi derdimden ziyâde eyler istîlâ beni
- 7 Bu ğazelle şart-ı insâniyyeti etdim beyân
‘Abdiyâ koy i‘tikâd etsin felek şeydâ beni

357 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Ey nihâlistân-ı şevkiñ serv-i ser-âzâdesi
Hândân-ı hüsn ü ‘aşkıñ bir güzel şehzâdesi
- 2 Böyle ser-mest eylesin mi ehl-i ‘aşkı tâ ebed
Sâĝar-ı sırr şâr-ı hicriñde ‘alâyık bâdesi
- 3 Raĝnedâr olur mu bünyâd-ı cefâ ey bî-vefâ
Kaldırılrsa düştüĝü yerden bu derd efnâdesi
- 4 Zâhid olmuş ĝâlibâ zünnâr-bend ‘aşk-ı yâr
Ferş olunmuş kûşe-i mey-hâneye seccâdesi

- 5 Halqa-i ‘uşşâkda bir pîre yok mu ihtiyâc
Luţfu olmaz olmasa engüsteriñ bî-câdesi
- 6 ‘Âşıkı ma‘şûkdan tefrîka yol bulmuş rakîb
Var mı âyâ bunda ol gammâziñ istifâdesi
- 7 ‘Abdiyâ isterse cânıñ eyleme kaç‘ân dirîg
‘Âşıkıñ cânâna budur fîdye-i âmâdesi

358 [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 119a 1 Kalem ol bî-vefânıñ cevriñi taħrîrden bezdi
Raķam levh-i ĥayâle şeklini taşvîrden bezdi
- 2 Ne söylesem eder bir ma‘ni-i mevĥûm ile tefsîr
Lisânım cüst ü cûy-ı şîve-i ta‘bîrden bezdi
- 3 Zebân-ı ĥâl ü kâli bilmeyen ol şûĥ-ı ĥod-gâma
Me‘ânî-i vefâdârıyı dil tefsîrden bezdi
- 4 Kitâb-ı ĥüsnünü gözden geçirdim nice mâh u sâl
Şi‘â‘-ı bâşıram kendisini teşvîrden bezdi
- 5 Şalâĥ-ı ĥâle yıllarca imâmı eyledim da‘vet
Ne ketm-i Ĥaķ‘dan el çekdi ne de tezvîrden bezdi
- 6 Emîn olmam olur ba‘zı müsâ‘id böyle bir vaķtı
Felek ehl-i dili zann etme kim tekdîrden bezdi
- 7 Şarâb-ı nâ-güvâr-ı firķati nûş edeli ‘Abdî
Ümîd-i vaşl ile her etdigi tedbîrden bezdi

TÜRKÎ

[11’li Hece Vezni]

- 1 Bülbül bâĥa gelip yapmış yuvayı
Görmüş ki gülleri cümle ĥâr almış
- 2 Bozulmuş gülşeniñ âb u hevâsı
Gülüñ her yanını mûr u mâr almış
- 3 Daĥıdıp yuvasın yabancı kuşlar
Yâverilerin çekip mârla mûşlar
- 4 Ĥurmuş otaķların bâĥa baykuşlar
O zamân bülbülü âĥ u zâr almış

- 5 Baķıp güle bülbül âh ile ağlar
Ėasret odu ile bâğa ne dağlar
- 6 Gözlerinden başlar şu gibi ağlar
Gln Ėırmânını şanki nar almış
- 7 ykenmiş şanbr felek bülbüle
Yeter merdlik verip güle sünbüle
- 8 Destrmuş gülşene büyük Ėafletle
şanki bu ‘âlemi sitemkâr almış
- 9 Derdin baņa ‘Abdî söyler iken gl
Gördüm ki boynun egmiş bir yaņa sünbül
- 10 Kskn küskün gezer zavallı bülbül
Beņzer ki felekden biraz ar almış

MESNEVİYYÂT

1

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Ehline ‘arz-ı hüner ‘âdetdir
Var ise ketmi anıñ bid‘attir
- 2 Hüner ehli hünerin söylemeli
Bî-hünerler de skt eylemeli
- 3 Nesr  nazma hneri Ėař etme
Eski bildikleriñe Ėel Ėitme
- 4 Bir lisân bilmedir ikisi bunuñ
Nesi vardır sĞan-i mevznuñ
- 5 Aña denmez hele ehl-i ‘irfân
Bilmeye doğruca bir Ėayrı lisân
- 6 Vâlidninden işitdigi dili
Ğrenir olsa da zâtında deli
- 7 Bilmeye kim ki lisân-ı pederi
Olunur mu aña âdem nazarı
- 120a** 8 Böylece olmadın ise insân
Gider olmağ baņa Ėaldı Ėayrân
- 9 Bilmeli kendi lisânın âdem
Âdem için bir oldu ‘âlem

- 10 Âdemiyyet ne imiş añlamalı
Cühelâ zümresini diñlemeli
- 11 Nuṭfla buldu şark-ı Âdemiyan
Etdiler hikmet-i Yezdân'ı beyân
- 12 Şeref-i nokta nihâyet olamaz
'Aded-i ebhîre gâyet olamaz
- 13 Bilmeli kendi lisânın demeden
Şöyle ta'bîr-i maḳâl eylemeden
- 14 Maḳşadım şu oluyor ve'l-hâsıl
Okuyup yazmağı olmak kâbil
- 15 Okuyup yazmayarak sâde kelâm
Eylemez şöylece taḫkîk-i merâm
- 16 Çünkü bu ta'bân olur bir işdir
Şanma bilmek bunu bir dâniştir
- 17 Sâde nuṭk ehline denir nâṭık
Leyliñ ammâ odur ancak nâhiḳ
- 18 Söyle ammâ ne dedigin bilemez
Denes-i 'aybı sözünden silemez
- 19 Dâ'imâ etmededir ḫalt-ı kelâm
Añlamaz nerde yorulur encâm
- 20 Ne kıyâs u ne berâhîn añlar
Ne rumûz u ne mezâmîn añlar
- 21 Ağzına her ne gelirse söyler
Ne az Hâlık'la mübâhât eyler¹¹⁰
- 22 Okuyup yazmadaki farṭ-ı lüzûm
İşte bu baḫş ile oldu ma'lûm
- 23 Bunda da var dîne ḫaylî me'âl
Lâzım oldu yine îrâd-ı maḳâl
- 24 Okuyup yazmadaki asl-ı merâm
Maṭlaba eylemedir istifhâm

110

Vezin hatası yapılmıştır.

- 25 Ğaraż için ođumađdan ma‘nâ
Gelemez lafz ile çün şadre şifâ
- 26 Şâhid-i mağlab dil-i ma‘nâdır
Lafz-ı rengîn aña bir dîbâdır
- 27 Lafza ma‘nâ aramağdır ma‘rûf
Zarf olur mu ‘acabâ bî-mazrûf
- 120b** 28 Ne selâmet ne mu‘ammâ ister
Cümleden ileri ma‘nâ ister
- 29 Ne Ğalâvet bulacağdır insân
Yalñız lafz ile mesel yığan
- 30 Hâşılı herkese olan lâyığ
Olmalı kendi lisânın nâtiğ
- 31 Ya‘ni şerĥ evzân-ı üslûb üzre
Sözünü bülbülü mağlûb üzre
- 32 Âdemiyyette nişâb işte budur
Bu karar üzre hesâb işte budur
- 33 Buña olmaz hüner ıtlâkı revâ
Olsa da medĥ ü şenâya eĥrâ
- 34 Hüneriñ mertebesi bâlâdır
Ehli de Ğadri gibi vâlâdır
- 35 Ne kolaydır olur ebnâ-yı zamân
Bir-iki beyitle ehl-i ‘irfân
- 36 İki kıt‘a sekiz-on müfredle
Alır anı cühelâ şöyle dile
- 37 Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña Vehbî derler
- 38 Biñde bir bulunamaz ehl-i hüner
Sen ile bende ma‘ârif ne gezer
- 39 Hüneri var denilir şol zâta
Ola vâĥıf heme külliyyâta
- 40 Evvelâ ĥüsn-i Ğarîĥâ ister
Olacağ zâta ma‘ârif-güster

- 41 Hey'et ü hendese vü kimyâdan
Hikmet-i şâyi'a-i sîmyâdan
- 42 Behre-i râsihası olmalıdır
'İlm ile sînesi de dolmalıdır
- 43 Muhtedir olmalıdır irşâda
Hem daği ister ise ifsâda
- 44 Ya'ni kâdir ola hâll-i 'uqde
Olmalı mişli 'asîr âmâde
- 45 Merd-i kâmil demege lâyıq ola
Kehl-i 'aşra bütün fâ'ik ola
- 46 Buña işte denir ehl-i 'irfân
'Abdiyâ buldu sözüñde pâyân

2

121a

MESNEVÎYYÂT
Rü'yâ-nâme

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Bir gün oturmuş idim gülşende
Şöyle bir manzara-i rûşende
- 2 Baħr-i hayrette şinâh eyler idim
Şun'-ı Yezdân'a nigâh eyler idim
- 3 Mâ-sivâdan yoğ idi dilde eşer
Bir gelirdi baña şevk ile keder
- 4 Derd-i farkın ile âh eyler idim
Dâmen-i çarhı siyâh eyler idim
- 5 Geldi bir duħter-i hûrî-peyker
Ya'ni bânû-yı melâ'ik-manzar
- 6 Görmemiş idi nazîrin 'âlem
Daği Cennet'te Cenâb-ı Âdem
- 7 Başladı nuḡka hicâb eyleyerek
Bağrımı hem-çü kebâb eyleyerek
- 8 Dedi ey h'âce-i hikmet-perver
Yok değil sende ma'ârifden eşer
- 9 Bir su'âl etmege geldim saña
Kıl 'atâ doğru cevâbın baña

- 10 Dedim ey serv ü gülistân-ı vefâ
V'ey şafâ-bağş-ı dil-i ehl-i hevâ
- 11 Ne ise eyle su'âliñ îrâd
Edeyim ben de cevâbın îcâd
- 12 Açdı dürc-i dehenin ol bânû
Şöyle kim oldu baña hem-zânû
- 13 Lerzenâk oldu bütün cism ü tenim
Âteşe düştü o demde bedenim
- 14 Dedi her dem görürüm 'âlemde
Bâ-ğuşûş nev'-i ney-i âdemde
- 15 Merd ü zen birbirine mâ'ildir
Biri mef'ûl biri fâ'ildir
- 16 Hep bunuñ üstüne şügl-i cihân
Mübtelâdır buña cümle hayvân
- 17 'Avrat ersiz bulamaz zevk u hużûr
Er daği 'avrata olmuş mecbûr
- 18 Bunu dâ'im görürüm böyle 'ayân
'İllet ü hikmetini eyle beyân
- 19 İşidince bu su'âli ol dem
Hâtıra geldi hudûs-i âdem
- 121b** 20 Çünkü olmuşdu Cenâb-ı Havvâ
Âdem'iñ cenb-i çepinden peydâ
- 21 Dedim ey duğter-i mes'ûd-ağter
Vereyim şimdi saña şöyle haber
- 22 Hikmet-i Hâk ile ber-hâlle nisâ
Birbirine görünürler hüsnâ
- 23 Buna tervîc eden ancak şehvet
Budur işte o medâr-ı ülfet
- 24 Cezb eden yek-dîgeri şehvetdir
Anı da def' edici vuşlattır
- 25 Yüz çevirdi diyerek ol benden
Ummaz idim bu cevâbı senden

- 26 Cühelâya yakışır böyle cevâb
Ben bunuñla olamam şimdi hiçâb
- 27 Bir cevâb ver ki baña ehl-i ‘uqûl
Tutalar anı ‘umûmen maqbûl
- 28 Vermege ez ser-i nev başka cevâb
Vâdî-i dîgere etdim pür-tâb
- 29 Dedim ey mihr-i münîr-i’âlem
V’ey olan mâh-ı cihâna tev’em
- 30 Ben de etmem bu şavâbı taşsîn
Âferîn ile saña ey mâh-cebîn
- 31 Vereyim şimdi cevâb-ı dîger
Ne imiş aña zen ile şevher
- 32 Sevmese birbirini merd ile zen
Olamaz idi bu dünyâ mesken
- 33 Ya’ni etmezdi tenâsül hayvân
Boş kalırdı o zamân şahn-ı cihân
- 34 Olmasaydı bu cihânda zî-rûh
Ola mı bâb-ı ma’îşet meftûh
- 35 Budur işte şu vedâda ‘illet
İctimâ’a bunu buldum hikmet
- 36 Yüz çevirdi yine ol goncater
Dedi ey merd-i şabâhat-peyker
- 37 Bir cevâb ver ki vere şadre şifâ
Etme bu yolda baña cevr ü ezâ
- 38 Cümleniñ bildiğidir bu aqvâl
Def’ olur mu şu sözüyle bu su’âl
- 122a** 39 Bilirim sende liyâkat vardır
Müşkilim hâlline kudret vardır
- 40 Añladım ol şanem-i sîm-endâm
Böyle sözler ile olmaz ilzâm
- 41 Vermege şimdi aña geldi sıra
Bir cevâb ki anı ‘aklı ışıra

- 42 Dedim ey cebhesi mehden berrak
V'ey olan velvele-bahş-ı 'uşşâk
- 43 Gerçi zâhirde zen ile merdi
Hâk birer başka vücûd gösterdi
- 44 Lîk ma'nâda ikisi birdir
Şavb-ı Hâk'dan bu güzel bir sırdır
- 45 Her biri kıt'a-i cismin özler
Merd ü zen yek-dîgeri hep gözler
- 46 İkisi bir yere geldikde müdâm
Bir vücûd hâşıl olur anda tamâm
- 47 Her biri olsa idi başka vücûd
Yalnız hâşıl ederdi mevlûd
- 48 Cümle zî-rûh u nebâtât-ı Hudâ
İctimâ'ıyla bulur neşv ü nemâ
- 49 Bu cevâbı işidicek benden
Dedi râzı ola Mevlâ senden
- 50 Vâkı'a düşdü muţâbık bu cevâb
Rû-nümâ oldu baña emr-i şavâb
- 51 Yek-vücûd olduğunu merd ü zenin
Şimdi bildim bu cevâbıyla senin
- 52 Birleşir bunda celâl ile cemâl
Vaḥdet-i Hâk olunur istidlâl
- 53 Bu cevâba bedel ey merd-i Hudâ
Ne mükâfât edeyim şimdi saña
- 54 İşidince bu mevâ'îdi hemân
Oldu cism ü cesedim hep lertzân
- 55 Göñlüme geldi ḥayâl-i vuşlat
İltihâb eyledi nâr-ı ḥasret
- 56 Añladı lertzîş-i cismimden o mâh
Nedir ol bende olan ḥâtır-ḥ'âh
- 57 Dedi ey merd-i şalâbet-âşâr
Añladım şimdi derûnuñda ne var

- 122b 58 Daha var bende tetimmât-i su'âl
Ederim anları da istis'âl
- 59 Ger verirseñ bu tetimmâta cevâb
Ol vakit her ne dilerseñ anı yap
- 60 Saña teslîm ederim endâmım
Alırım ben dahi senden kâmım
- 61 Bu beşâretleri almağda hemân
Dedim ey çeşme-i âb-ı hayvân
- 62 Kalmadı şabra taħammül bende
Yok mudur zerre vefâ hiç sende
- 63 Dem-be-dem ben saña verdikce cevâb
Sen su'âli ediyorsuñ ıtınâb
- 64 Ne ise söyle tetimmât-ı su'âl
Göñlümü etme giriftâr-ı melâl
- 65 Dedi ol serv-i gül-endâm baña
Eyledim hayli cefâ gerçi saña
- 66 Luğ edip müşkilimi eyle beyân
Devlet-i vaşlım ile ol ħandân
- 67 Erkek erkek ile zen de zen ile
Söyleşirler diye düşmüş bu dile
- 68 Kerem et söyle baña 'illetini
Var ise eyle beyân lezzetini
- 69 Dedim ey duğter-i şîrîn-zebân
V'ey olan ħalbime âteş-efşân
- 70 Bilemem lezzeti erbâbı bilir
Gerçi yok fâ'idesi inkârıñ
- 71 Var ise lezzeti erbâbı bilir
Her şeyiñ zevkini aşħâbı bilir
- 72 Cümle kârıñ bu fi'iller şıgıdır
İrtikâb edeniñ azğınlığdır
- 73 Ola bir iş ki menâfi vaşfa
Düşe ya'ni o muħâlif tab'a

- 74 Ol işiñ fâ‘ilidir ehl-i dalâl
Ehl-i Haq bunları eyler ibtâl
- 75 Doğru yol herkese budur ancak
Ola nisvân-ı ricâle mülhak
- 76 Diñledi bunları ol âfet-i cân
Dedi râzı ola senden Raqmân
- 77 Şimdi etdim yine hall-i müşkil
Çünkü bu yolda idim pâ-der-gil
- 123a** 78 Dedim ey mâh-ı münevver tal‘at
Daha mı gelmedi vaşlın nevbet
- 79 Kalmadı dilde taqammülden eşer
Der kerem kıll baña bir doğru haber
- 80 Dedi icrâ edegör dil-h‘âhiñ
Cânıma etdi eşer bu âhiñ
- 81 Beynenâdan giderilsin firkat
Tâ ki ma‘lûm ola sırr-ı vaqdet
- 82 Der-‘akab sîneme çekdim anı
Şapladım şîşe o dem bir bânı
- 83 Çünkü etmişdi mezâyâ-yı vişâl
Birden iki tarafa ‘arz-ı cemâl
- 84 Yok mudur bunda efendi hikmet
Çifti tek etdi vukû‘-ı vuşlat
- 85 Edemem zevkini âniñ ta‘rîf
‘Ömrüm oldukça edersen tavşîf
- 86 Ne kadar bilse anıñ hikmetini
Bulur âdem o kadar lezzetini
- 87 Etmeyen nükte-i vaşla iz‘ân
Görünür anda şaffât-ı hayvân
- 88 İşte bu neş’e-i vuşlatda iken
Havf-ı firkat ile miñnetde iken
- 89 Gözüm açtıqda dedim ben hayfâ
Meger ola bu bize bir rü’yâ

90 Der-‘akab ‘âzim-i hamâm oldum
Bu tekellûf ile sersâm oldum

91 N'ola dense buña rü'yâ-nâme
‘Abdiyâ erdi sözüm encâma

3

123a

Meşnevî-i Dîger

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

1 Ey olan âşüfte-bintü'l-‘ineb
Mest-i şahbâ-yı hevâ behr-i tarab

2 Bu zen-i koca edâ-yı bî-hicâb
Neş'e-i dârât eder mest ü hârâb

3 Böyle bir sebûya olmak âşinâ
Cism ü cânın eylemekdir bir hevâ

4 Ülfeti gel etme aña i‘tiyâd
Kim odur âbisten-i şerr ü fesâd

123b

5 Âteş-i seyyâle dendi nâmına
Doğuna seng-i felâhan câmına

6 Ola pâ-mâl-i felâket hârını
Görmesin rûy-ı şafâ mestâneyi

7 Ser-nigûn ârzû-yı duhter-i rez
Başımı gamdan rehâ-yâb edemez

8 Âhîr ederseñ eyâ ‘işret-perest
Bu sebû-yı cismiñi elbet şikest

9 Nûş-ı meyle olur ey serv-i sehî
Sâgar-ı ser-şâr-ı hayşiyet tehî

10 Oldu bir ‘unvân yerim ümmü'l-fesâd
La‘netu'llâh-ı ‘alâ İbn-i Ziyâd

11 Mâl u cân u reng oldur âfeti
Rağbet etmez aña merd-i hikmeti

12 ‘Âdetâ dîvânelikdir neş’esi
Gösterir kes Âdem'e her nâ-kesi

13 Raṭb u yâbis yeldirir ser-hoşunu
Sıkletinden fırladır ser-pûşunu

- 14 ‘Âkıllı dîvâne eyler bî-gümân
Daği merd-i müstemendi kahramân
- 15 Tıtalım biñ lahza etsin def‘-i gam
Vermede tab‘a humârı şad-elem
- 16 ‘Iyş u nûşa gerçi sâkî-nâmeler
Giydirip kuşatdı nice câmeler
- 17 Şa‘irân engûra dâmâd oldular
Vuşlat-ı duht ile dil-şâd oldular
- 18 Etdiler pîr-i muğâna intisâb
Yazdılar bu yolda nazm-ı bî-hisâb
- 19 Dediler mey-hâneye dâru'l-emân
‘Iyş u nûşa verdiler böyle şân
- 20 Lîk maşşûd u merâm-ı şâ‘irân
Âb-ı telh-i rez degildir bî-gümân
- 21 Her birinden başkadır maṭlabları
‘Aşk-ı Yezdân'a gider mezhepleri
- 22 Verdiler duht-i reze bâlâ nifâk
Cümle merdân-ı Hudâ birden talâk
- 23 Hayf kim zâhir-perestân-ı cihân
Kaldılar râh-ı hidâyette yayan
- 24 ‘Iyş u nûşu maḥz-ı dâniş bildiler
Havf-ı Hakk'ı levh-i dilden sildiler
- 124a** 25 Oldular bed-nâm-ı bezm-i ibtilâ
Cümlesi sâgar be-dest-i imtilâ
- 26 N'ola edeydi Hudâ-yı zî-cenâb
Böyle ilhâmın baña vaḫt-i şebâb
- 27 Edemezdi nefsimi bî-ihtiyâr
Vaḫt-i bir yere nedâmet-rîz-i bâr
- 28 Müzmin-i maşşûl-i ‘ıyş u nûş âh
Vermedi yek dâne ağzına tebâh
- 29 Çek ayağın ‘Abdiyâ mey-hâneden
Vazgeç artık sâgar u peymâneden

- 30 Bir şarâbîñ mesti ol kim tâ ebed
Sâğarında görüne rûy-ı Şamed
- 31 Neş'e-i seyl dîde dîdârı kûha
Cür'asında baħr-i vaħdet mevc ura

4

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*
- 124a 1 Kalem der ben şeh-i taħt-ı cihânım
Kalem zed-râ be-devlet mîr-i sânem
- 2 Dilim mecrâ-yı mâ'i ma'rifetdir
Zebânım tercümân-ı maşlahattır
- 3 Musahħardır baña mülk-i ma'ânî
Elimde kufl-i genc-i şâkiyânı
- 4 Esîr-i iltifâtımdır havâķîn
Müyesser hürmetim bezm-i selâķîn
- 5 Baña mevhûb-ı Hâķ'dır maħv u âyât
El ednâ iktidârım haşmı iskât
- 6 Saķîmi müstaķîm eyler dü-harfim
Fesâdı şulha sevķ eyler şu şarfim
- 7 Olur bâr-ı girân püşt-i 'adûya
Kosam bir noķta-i cîm harb-cûya
- 8 Firâz-ı taħt-gâhım *Levh-i Mahfûz*
Cihân hükmüm ile ħandân u maħzûz
- 9 Lisânım ruķye-ķân-ı siħr u füsûn
Maķâlîm şafha-zîb-i levh-i ķânûn
- 10 Nedîm-i meclisim ma'nâ-yı mülhem
Kafadâr-ı kelâmım ħarf-i müdgam
- 11 Müdâvim sürme-i çeşm-i ma'ânî
Devâtım gürze-i şâhib-ķarânî
- 124b 12 ħayâl-i nâzenînim duħt-i bânû
Olur peşm-i devâtım aña giysû
- 13 Cihân hükmümde dirâz Kâf-ı nâ-Kâf
Derimde bir gedâdır mihr-i şafâķ

- 14 Lisânımdan geçir devrine eflâk
Benimle bildirildi sırr-ı levlâk
- 15 Hıred-şehrâh-ı Hakk'a reh-nümâdır
Belâ insâna bir lütf-ı Hüdâ'dır
- 16 Hıredsiz hurredân olmak ne kâbil
Anıñla fark olunur haq u bâtil
- 17 Hıreddir rehber-i râh-ı hidâyet
Hıredle bulunur semt-i selâmet
- 18 Hıred cismim şu'ûnâta revândır
Be-ta'bîr-i dîger dünyâyâ cândır
- 19 Eder hall u aqd cümle emderî¹¹¹
Hıredmend olanla 'aql u şu'ûru
- 21 Anıñ da ihtiyâcı baña der-kâr
Hıredmendân eder mi bunu inkâr
- 22 Egerçi mu'teber 'ilm ü fazîlet
Budur çünkü nişâb-ı âdemiyyet
- 23 Şeref-bağş-ı beşer 'ilm ü edebdir
Seni şanma 'azîz eden nesebdir
- 24 Degil mi behremendân-ı kemâlât
Nere varsa şafâyât-ı mir'âttır
- 25 Selâmet-yâb güzîn-i ehl-i dâniş
Semâdan bîn-i dâreyn ehl-i bîniş
- 26 'Aceb âdem denir mi ehl-i cehle
Velew hem-ser olursa mihr ü mehle
- 27 Hayâtıñ zevki yok 'ilm ü edebsiz
Hayâ et bundan olma gel edebsiz
- 28 Bu hayıyyet ile 'ilm ü fezâ'il
Lüzûm-ı cismime olmağda kâ'il
- 29 Zer ü sîmiñ egerçi 'izzeti var
Hesaba şıgmayan bir hürmeti var

¹¹¹ Vezin hatası yapılmıştır.

- 125a 30 Cihânîñ intizâmı aña merhûn
Cihân ansız ne mümkün ola meskûn
- 31 Eden oldur beşîri bikre bende
Dü-şirret ü nice merdi kemende
- 32 Ne istignâ eder efgendesine
Verir şadr-ı sa‘âdet bendesine
- 33 Esîr eyler nice şâhı derinde
Hevâ-yı salţanat vardır serinde
- 34 Bu rütbe şân u şöhretle zer ü sîm
Eder şân-ı şerîfimde ne ta‘zîm
- 35 Ki ya‘ni bende-i haysiyyetimidir
Nisâr-ı reh-güzâr-ı servetimidir
- 36 Arar âsâyış-i ‘âlem siyâset
O da merd-i faţn-i pür kiyâset
- 37 Siyâsetsiz cihân dâru'l-ğazendir
Siyâsetle cihân ma‘mûr u şendir
- 38 Ten-i âsâyış-i cândır siyâset
Rek-i ârâmişe kandır siyâset
- 39 Hükümdârâne bu oldu vazîfe
Havâle etdiler onlar da seyfe
- 40 İki şıkdan ‘ibâretdir siyâset
Biri emr ü biri nehy-i isâ’et
- 41 Buna tenfîze kâdirse hükümdâr
‘Arûs-ı râhat eyler ‘arz-ı dîdâr
- 42 Gelir mi hiç vücûda ay elemsiz
Bu ahkâm-ı siyâsetde kalemsiz
- 43 Hele top u tüfenk ile hadengiñ
Sinân u seyf-i vehb alân-ı cengiñ
- 44 Lüzûm u iktizâsın etmem inkâr
Baña bunlardan özge yok kafadâr
- 45 Medâr-ı istinâdım seyf-i kâtı‘
Esâs-ı i‘timâdım seyf-i kâtı‘

- 46 Ederse düşmene yek hamle şemşîr
Görür her bir sözümde nice te'sîr
- 47 İki tev'em birâder seyf ü hâme
Giyerler gerçi başka başka câme
- 125b** 48 Yazar hâme helâk-i haşma fetvâ
Olur şemşîr-i hûn-âşâm-ı a'dâ
- 49 Biri mevşûfdur luţf u cemâliñ
Biri de maşdarı kahr u celâliñ
- 50 Dönerken kâr-ı 'âlem hep kalemle
Niçin bî-zâr olur ehli elemle
- 51 Niçin olsun kalem dârâne nefret
Neden bî-behregânı bula ragbet
- 52 Niçin gelsin ser-i kâra kalemsiz
Neden bî-vâyegân ola elemsiz
- 53 Niçin muhtâc-ı nân olsun hünermend
Neden nâdân ola zerrîn kemer-bend
- 54 Belâ çok birtakım merd-i sevâd-ı hân
Ki ya'ni levhadâr u hâme-cünbân
- 55 Geçinirler haberdâr-ı ma'ârif
Bilirler özlerin ma'nâyı 'ârif
- 56 Hünermendiñ sözün tezyîf ederler
Esâs-ı mebhasi ta'rîf ederler
- 57 Demezler ki bu yolda biz yayanız
Yalan yañlış oğur yazar felânız
- 58 Hele etmem be-Hağ-ı Hazret-i Hağ
Bu şıfı ben kalem dârâne mülhağ
- 59 Bu vâdide sözün yokdur hesâbı
Yazar isterse hâme bir kitâbı
- 60 Sen artık 'Abdiyâ hatm-i kelâm et
Bunu derk edene 'arz-ı selâm et

5

Meşnevî-i Diğer*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Ey marîz-i 'illet kibr ü gurûr
Vermiyor mu saña 'illet-i fütûr
- 2 Bu maraz âhîr helâk eyler seni
Zillet ile zîr-i hâk eyler seni
- 3 Hüd-pesendiñ haşmı besbelli Hudâ
Bundan artık var mı insâna belâ
- 4 İşte maḥzûru bedâhetle 'ayân
Var ise fâ'idesi ile beyân
- 126a 5 Oldular hep 'aks-i mir'ât-ı şuver
Gevher-i vâhîdden ebnâ-yı beşer
- 6 Bulamaz ehl-i hîred kibre maḥal
Ola meger 'aql u fikrinde ḥalel
- 7 Ey olan târ-ı ḥasedle sîne-sûz
Yağma cânîñ reşkle şeb-i tâbe-rûz
- 8 Yandıgîñ kalır saña ey 'aqlı dîn
Ni'met-i maḥsûduñ oldukça füzûn
- 9 Âhîriñ vermez zevâl-i ni'meti
Zâtıña germiyyet-i ḥayşiyyeti
- 10 Luṭf u ḳahr ancak yed-i ḳudrettedir
Şanma kim reşk-i dil ü ḥasrettedir
- 11 Ola bunda pîr ü nefes-i le'îm
Rehber olsun zâtıña 'aql-ı selîm
- 12 Çünkü eyler mürşid-i 'aql u hîred
Nice bürhân sırr-ı dile men' ḥased
- 13 Ey dūrûğ-ı bî-fürûğa mübtelâ
Etdiñ insânını maḥv u hevâ
- 14 Oldu zâhir işe ḳavliñde dūrûğ
ḳalmadı baḳ hiç özüñde fūrûğ
- 15 Eylemez kızbe tenezzül hûşyâr
Bundan eyler şad-hezârân neng ü 'âr

- 16 Bulunur nâmûs ile zevk-i hayât
Yegdir elbet âdeme bunsuz memât
- 17 Ya veh kevnîñ kadri dâ'im pest olur
Girerek süfliyyet-i peyvest olur
- 18 Çünkü men' etdi dūrûğu cümle dîn
Bunu inkâr eylemez ehl-i yakîn
- 19 Ey sühançini ile bî-neng olan
Nefs ü şeytân ile hem-âheng olan
- 20 Tâbîñi naql-i kelâm-ı encümen
Tâbîñi neşr-ârâ cîf-i sühen
- 21 Bir gün olur âteş-i gamz u nifâk
Cânîñi eyler rehîn-i ihtirâk
- 126b** 22 Koğculuğdan vazgeç olma bed-nihâd
Demesinler saña sâ'î bi'l-fesâd
- 23 Fitne-cûyân dâ'imâ medhûl olur
Şanma bir vaqt ola ki maqbûl olur
- 24 Bunu tecvîz eylemez 'aql-ı selîm
Bildiginden dönmesin merd-i le'im
- 25 Ey olan h'âhişger-i ketm-i hûkûk
Ser-firâz-ı zümre-i ehl-i 'ukûk
- 26 Ketm-i Hâk evlâd-ı zulmüñ mâderi
Olma gel bu mâderiñ sen şevheri
- 27 Geç zulümden eyle gel taşdıq-i Hâk
Olasın rûşen-dil-i tevfiq-i Hâk
- 28 İşte işlâh-ı mizâc-ı âdeme
Ya'ni te'mîn-i kavâm-ı 'âleme
- 29 Bu veşâyâdır esâs-ı müstaqıl
Olma bundan 'Abdiyâ sen mün'adil

6 [Der-Kenâr]

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
120b 1 Âh geçse gönlümüñ bir kez yakası destime
Bend ederdim hâne-i âzâr-ı gam-peyvesteme

- 2 Her ne teklîf etsem eyler ser-keşâna men' ü red
Lâ ilâhe der demez gûyâ olur illâ aḥad
- 3 Şatdığı bâzâr-ı 'irfânda kumâş-ı 'aql u hûş
Aldığı bütün ma'ârifde metâ'-ı ıyş u nûş
- 4 İster etsin reh-nümâsız kûy-ı maḫşûda vuşûl
Hânkâh-ı şeyḫ-i şehre eylemez bir dem duḫûl
- 5 Ceyş-i idrâk ile eyler feth-i ḫışn-ı müşkilât
Merdgân-ı cehle isterse verir feyz-i ḫayât
- 6 Munḫi-i 'aql etmedikce vaz'-ı imzâ-yı ḫabûl
Olur olmaz ḫavl-i nâ-ma'ḫûlden eyler nûkûl
- 7 Büt-perest eşnâma Ḥaḫ dedi Mecûsî âteşe
Ehl-i Tevrât ehl-i İncîl düştüler keşmekeşe
- 8 Ḳal'a-i tevḫîdi fetḫe ḫaldılar hep bî-zafer
Böyle memlû idi çüñkü câm-ı şahbâ-yı ḫader
- 9 Geldi dîn-i Aḫmedî tevḫîdi kıldı âşikâr
Rûy-ı mir'ât-ı hüviyyetden silindi hep gubâr
- 10 Lîk 'aşerâdım ancak etdi tevḫîdi ḫabûl
Mâ-'adâsı etmede ḫavmiyyete şarf-ı 'uḫûl
- 11 Dergeh-i 'âlem-penâha 'aḫla eden intisâb
Bunda ḫaḫ u bâtıllı birden eder derk ü ḫisâb
- 12 Yok Ḥudâ'dan başka nesne bu cihânda 'Abdiyâ
Etmeli dâ'im vücûd-ı muḫlaḫa ḫamd ü senâ

7 [Der-Kenâr]

Meşnevî

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 121a 1 Nice eyyâm u nice dem nice sâl
Ḳahve-ḫâneydi bu cây-ı bî-hemâl
- 2 Mesken-i nâdân u nâ-ehlân idi
Mecma'-i evbâş-ı bed-peymân idi
- 3 Cem' olurdu bunda pür şubḫ u mesâ
Nerde bir var ise merd-i bî-nevâ
- 4 Gûyiyâ olmuşdu tenbel-ḫâne bu
İçine eylerdi ḫaylâzlar gelû

- 5 Bâyi'inden eyledim ben 'Abdiyâ
Biñ iki yüz yetmiş üçde iştirâ
- 6 Şeyh Süleymân Kudüs-i esrâra
Nâmına bir mekteb etdim pek iyi
- 7 Çe büzürgvârım idi evvel 'azîz
Merķadi olsun hemîşe şu'le-rîz
- 8 Var idi dilde heves-i ta'mîrine
Mâ-cerâsın nazm ile taḥrîrine
- 9 Şöyle kim bir mekteb-i zîbâ ola
Çeri başı bir güzel revnaķ bula
- 10 İki yüz doksan sekiz geldikte tâ
Ġayret-i Hâķ şöyle oldu rû-nümâ
- 11 Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oĠlum Celâl Beg'de zuhûr
- 12 Bu heves etdi 'ayân u âşikâr
Var idi mîr-i kemâli ḥişşedâr
- 13 Eyledi iki birâder bî-nifâķ
Ḥîz-ḥ'âhân-ı cevâza iltîşâķ
- 14 Keşf olunan maşrafın zefer edip
Ehl-i ḥayra tarḥ-ı sîm ü zer edip
- 15 Ḥişşesin verenden aldılar hemân
Vermediyse ba'zı nâkis yok ziyân
- 16 Baḥş edenler ḥişşe maķbûl oldular
Etmeyenler ḥor u medḥûl oldular
- 17 Ben de mâl-i tevliyetden bâ-rızâ
Eyledim bir biñ gurûş bezl ü 'âtâ
- 18 Müşterekler vermediler yek-fülûs
Şeyh Sinânlı gibi oldular 'abûs
- 19 Etdiler bunda imâma iķtidâ
Oldu mü'zen kayserini oĠlu da
- 20 Müttefikler himmetiyle ḥâşılı
Oldu ta'mîr iḥtinâmıñ vâşılı

- 21 Tarh olundu bir de hücre yanına
H̄âcenin toz konmasın dâmânına
- 22 Saḳf u saḳı çâr-dîvârı tamâm
Bir güzel tecdîd olundu ey hümâm
- 23 Şâh-ı ‘âlem Hazret-i ‘Abdü'l-Ḥamîd
Neṣr-i ‘ilme etmese meyl ü mezîd
- 24 Kim verirdi bu hayıra yek direm
Eylesem de günde şad-va‘d-i İrem
- 25 Başkadır te’sîr-i meyl-i pâdişâh
‘Ömrünü efzûn ede zâtu'l-İllâh
- 26 Tâ ki Qur’ân-ı h̄ân ola eṭfâlimiz
Sâyesinde hoş ola her hâlîmiz

8 [Der-Kenâr]

121b

Meşnevî

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ey melâl iken olan bedr-i münîr
Perteviñle kûh u şahrâ müstenîr
- 2 Rûşeni baḳş-ı cihândır tal‘atîñ
Geh ‘ayân u geh nihândır tal‘atîñ
- 3 Eyliyorsañ neṣr-i nûr-ı muḳtebes
Şeş cihât-ı kâ’inâta bir nefes
- 4 Artıp eksilmek mizâc olmuş saña
Geh olursañ inḳisâfa mübtelâ
- 5 Bir su’âlim var cevâbın isterim
Bu cevâbıñ da şavâbın isterim
- 6 Şöyle kim şu encüm-i eflâk eger
Olsalar bir noḳta üzre muḳtazar
- 7 Ya‘ni cümle kevkeb olsa yek-ḥamîr
Birbirine olsa ḥaylûlet-peṣîr
- 8 Parçalansa sonra bir nisbet ile
Pend-i ser-kârı olan ḳısmet ile
- 9 Hâşıl olursun gibi nice ḳamer
Bu sözü redd edemez ehl-i naḳar

- 10 Böyle iken hâl bunca ahtarân
Olmuyorlar ‘âleme pertev-feşân
- 11 Sen ederseñ geceyi gündüz gibi
Görünürsüñ bir büyük yıldız gibi
- 12 Zâhir-i hâle bakılsa ahtarân
Senden artık olmalı şu‘le-feşân
- 13 İşte bu maḥşûl-i îrâd-i su’âl
Ver cevâbın luḫf ile ey bî-hümâl
- 14 Bu su’âlin pek becâdır sâ’ilâ
Vereyim şimdi cevâbın bî-riyâ
- 15 Ben de anlar gibi bir kevkeb idim
Dâ’ir-i âfâḫ-ı rûz u şeb idim
- 16 Edemezdim ‘âleme neşr-i ziyâ
Serseri eyler idim devr-i semâ
- 17 Neşr-i nûra dilde ḫ’âhiş var idi
Ḥasret-i maḫlabla ḫâlim zâr idi
- 18 Olmuş idim çâre-cû-yı neşr-i nûr
Ṭab’ıma vermez idim zerre fûtûr
- 19 Bir ‘ulüvv-i himmete mâlik idim
Şâh-râh-ı gayrete sâlik idim
- 20 Şoñra kendi kendime fikr eyledim
Ġayret-i akrânide zıkr eyledim
- 21 Hicr-i ḫayret idim sâ’ilâ
Mâ-verâdan baña geldi bir şadâ
- 22 Dedi ey gâfil nedir bu ḫayretiñ
Şarfa mâni’ var mı naḫd-i gayretiñ
- 23 Çünkü neşr-i perteve ḫ’âhâniñ
‘Âlemi tenvîre de cûyâniñ
- 24 Ḥâşıl olmaz yalıñız bu maḫlabıñ
Müttefik ister seniñ şu maḫlabıñ
- 25 İnzimâm eylerse saña ahtarân
Ol dem olursuñ yere pertev-feşân

26 Haste-i hırmâna dermân ittifâk
Bâ'is-i hırmân u hüsrân iftirâk

9 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 122a 1 Bir başıñla eremezsiñ maṭlaba
Edesiñ ric'at meger her kevkebe
- 2 Olur iseñ anlar ile yek-ḥamîr
Şüphesiz cirmiñ olur bedr-i münîr
- 3 Ol vakit rûşen edersiñ 'âlemi
İttifâkıñ bilinir keyf ü kemi
- 4 İşidip bu sözleri etdim kabûl
Çünkü 'ayn-ı hikmet idi ey füzûl
- 5 Rû-be-râh-ı nühüft oldum der-'aḫab
Encümengâh-ı nücûma bî-ta'ab
- 6 Mâ-cerâyı hep hikâyet eyledim
Hâlimizden çok şikâyet eyledim
- 7 Dedim ey ebnâ-yı cins-i aḫtarân
'Âleme olsaḫ n'ola pertev-feşân
- 8 Yek-vücûd olup biriksek bir yere
Şu'le-zîr olsaḫ bütün baḫr u bere
- 9 Gün gibi biz de olurduḫ nâm u şân
Şu'le aniñ olsa da yoḫdur ziyân
- 10 Sûdmend olmaḫdır 'âlemde hüner
'Âkıbet bir balta naḫl-i bî-semer
- 11 İttifâk ile olur her iş tamâm
İftirâk etmez cihânı şâd-kâm
- 12 İşte böyle nice sözler söyledim
İttifâkıñ nef'ini şerḫ eyledim
- 13 İşidince nuşḫ u pendim aḫtarân
Eylediler seyr-i sû-yı âsmân
- 14 Etmediler meyl-i rûy-ı ittifâk
Oldular hep rû-be-râh-ı iftirâk

- 15 İçlerinden kalmış idi çend-‘aded
Ahter-i pür-mâye-i şâhib-ğired
- 16 İttifâka görürüm anda heves
Âferîn-ğânende şarf etdim nefes
- 17 Eyledik teşkîl-i bezm-i meşveret
Bâ-vücûd-ı iltizâm-ı meskenet
- 18 Eylediler her ne dedimse kabûl
Etmediler semt-i hilâfa ‘udûl
- 19 Birleşip olduk ser-â-pâ yek-vücûd
İşte bu cirm oldu bende rû-nümûd
- 20 Bedr-i kâmil oldum âğir ey hümâm
Şu‘levâr etdim cihânı bi’t-tamâm
- 21 İttifâkıñ sâyesidir bu ziyâ
Olamaz bir münferid pertev-nümâ
- 22 İşte zikri sebğ eden cümle nücûm
İttifâka etseler idi hücûm
- 23 Elbet olurlar idi pertev-fezâ
Kâ’inâta benden artık ‘Abdiyâ

KİT‘ÂT

1

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
Kâlicak şakınarak çekme amân ser-bâzım
Kesilen merd-i mu‘annid geberen gerd olsun

Tek livâ halkı hemen emn ü emân bulsun da
Şeyf-i meslûl-i siyâset ile gerd merd olsun

2

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ülün
Bu kânûn-ı vilâyet bir şekerdir
Anıñla beslenir tûtî-mizâcân

Vilâyetli olursa hem-çü kuzgun
Şekerle beslenir mi cîfe-ğorân

3 [MÜFRET]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
 Ğardiyân-ı himmeti şaldım taħarrî etmege
 Bu қarantin-һânedede ğayb etdigim âsâyişi

127a

4 [MÜFRET]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
 Geşt edip eṭrâfi geldi dedi dumandır eşk
 Һayf kim etdi felek baña nübüvvet fâhişi

5

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 ‘Aceb meddâh-ı nef‘i olanıñ nef‘i nedir bilmem
 O hicâvî sitâyiş sûr-baħşâ-yı vefâ olmaz

Hele taħrîb etmiş tîşe-i hicv ile çok diller
 Һarâb-ı Ka‘be’ye sa’y etmede қаṭ‘ân şafâ olmaz

6

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün
 Cihâna Nef‘i-i âteş-zebân gibi şâ‘ir
 Ne geldi belki ne soñra gelir dedi zırafâ

Degil iken mütenâhî füyûz-ı Rabbânî
 Bir âdem ile olur mu anıñ hitâmı revâ

7

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ülün
 Ğazâtıñ gerçi eski âletidir
 Bıçâğ u deşne vü şemsîr-i perrân

Ğılâf-ı i‘tibârın yakdı âhir
 Tüfeng ü ṭop olunca âteş-efşân

8

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 Şu gibi aқdı her sûdan Ƨuna nehri kenârında
 Cünûd-ı şâh-ı ‘âlem başқа bir nehr-i ‘azîm oldu

Biri sudan öbürü ceş ü yâr-ı cûş-ı âdemden
 Dü-nehriñ ictimâ‘ı düşmene renc-i elîm oldu

9

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 Deyr-i naħs bal yemez tûylar Ƨuna nehri kenârında
 Açıp ağızların semt-i ‘adûya nâzır olmuşlar

Ser-â-pâ mi‘de dolgunluğu vardır her birisinde
‘Adûnuñ başına kasmağ için hep hâzır olmuşlar

10

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Bir güle kapmağa hayli çıkışıp Müskûl‘ü
Sürdü leşker ileri ilden ‘arz-ı kuvvet

Oñu sökmez kiriş donmaz olup âhîr-i kâr
Yüzünü tersine alıp eder elbet ‘avdet

11

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

127b Ağır geldi bu vaz‘-ı nâbe-me‘mûl-ı Müselmânân
Kral-ı Moskov‘u hayret-fezâ-yı iztirâb oldu

Şanırmış kalmadı artık cihânda şevket-i İslâm
Bu añlayış muhakkak cümleye emr-i ‘icâb oldu

12

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

Kabûl-i şulha gerden-keşlik etdi ‘aķıbet Moskov
Gürûh-ı leşker-i cerrârını mağrûr olmuşdur

Belâya da‘vet etdi başına fart-ı tekebbürle
‘Umûm üzre kıtâle ehl-i dîn mecbûr olmuşdur

13 [GAZEL]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ûlün

Bulur elbet yerin fermân-ı Bârı
Müfevvez kıl aña bi‘l-cümle kârı

Tevekkül bârgâhında muķîm ol
Derûnuñdan gider hüzn ü gubârı

14 [GAZEL]

Fâ‘ilatün / Fâ‘ilatün / Fâ‘ilatün / Fâ‘ilün

Sâ‘il-i maţlab olur şabr ile ibn-i Âdem
Bâ-huşûş olsa eger şabra tevekkül ü şamem

Hak seni eylemez âhîr emeliñden mağrûm
‘Abdiyâ fikr edegör bunu şakın çekme elem

15 [GAZEL]

Mef‘ûlü / Fâ‘ilatü / Mefâ‘ilü / Fa‘ilün

Yâ Rab hemîşe hâyini kıl kahrıña revâ
İki cihânda bulmaya gamdan ebed rehâ

Devlet işinde şıdka derûn ile sa'y eden
Olsun müdâm luţf u 'inâyâtına sezâ

16 [GAZEL]

Mef'ûlü / Mefâ'ilün / Mefâ'ilü / Fe'ülün
Hâk-i reh-i mollaya yüzüm sürmege geldim
Ser-defter-i 'işyânı bugün dürmege geldim

Ben bende-i nâçiz-i gedâ çeşm-i vişâlim
Feyz-i der-i hünkârı bu dem görmege geldim

17

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün
Şeh-i kişver-güşâ-yı şıfat-ı 'Abdü'l-Mecîd Hân'ın
Hudâ günden güne ikbâl ü iclâlin füzûn etsin

Dü-'âlemde göresin düşmeni râhat ne dostu cevri
Hemîşe dostunu memnûn a'dâsını zebûn etsin

18

128a

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün
Bir pâdişeh ki 'adl ile mevşûf ola müdâm
Hafr-ı Hüdâyi haq aña elbet mu'în eder

A'dâ icbâle çıkma degil uça kuş gibi
Çengâl-i kahr ile anı tarh-ı zemîn eder

19 [GAZEL]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
Giydirip gözlerine müctemi'an bâl lûgât
Yürüyüş eylediler ...¹¹² cisrine bûgât

Her gülüşde nicesi geçdi kılıçdan yer yer
Kılıcı köprü gibi kırdular o yerde gazât

20 [GAZEL]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
Niyet-i hâlişan-ı şâh-ı 'adâlet mu'tâd
Nice müşkilleri elbette eder hall ü küşâd

Hîçbiri olamaz 'uqde-güşâ-yı âmâl
Tutalım olsa cihân dopdolu erbâb-ı fesâd

¹¹²

Bu kelime okunamamıştır.

21

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'iün
 'Aql u iz'ânları aldı Hudâ-yı Te'âl
 Eşkîyâ deñilmedi bunca o hân-ı pendî

Yok yere cânlarını eylediler böyle telef
 Kimse bir şey edemez kimseye illâ kendi

22

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bakılsa çeşm-i inşâf ile bu mezâ olur zâhir
 Eyâ Mısr-ı me'âniden zarâfetle alan behre

'Înâdı eşkıyânıñ küfr-i Fir'avn'a birâderdir
 Ki bunlar ğark oldu Bosna nehrine o da bahre

23

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Şokulup hânlara şınmayız sürûş gibi benûn
 Göricek 'asker-i şehineye kavm-i eşrâr

Başları üstüne düşünce degin sakf-ı binâ
 Etdiler za'm-ı hâlâş ile 'inâd u ısrâr

24

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Hâzele tutmuş idi kalanı hâne evvel
 Yürüyüp 'asker şehine civârın şardı

Dökerek top u tüfeng ile o hânı yer yer
 Eşkîyânıñ topunu qahr ile hâke qardı

25

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
 Hamle-i çend şehin-şâha mı karşı duracak
 Bir alay kendini bilmez süfehâ-yı eşrâr

128b

Degil onlar duramaz karşı nice Rüstem ü Zâl
 Meger ola siper ol hamleye rahm-ı hünkâr

26 [GAZEL]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Kesildi eşkıyânıñ gül hisârda dört yanı deryâ
 Göründükce taburlar füvc füvc emvâc-i bahrâsâ

O bahre 'asker-i şehine hep kurşunlu ağ serpip
 Hışâr-ı Rûmeli'de şayd-ı mâhî etdiler gûyâ

27

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
Mütecerrî' iken evvelce zülâl-i şulhu
Eşkıyâ bâde-i bağıyyle olup âhir mest

İşte bu ma'rekede şu yerine kan ağıdı
Kırılır böyle eden şişe-i peymân-şikest

28

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
'Asker-i pâdişeh'e 'adile karşı durmak
Kükremiş ırmağa kendisini vurmağ gibidir

Nisbeti böyle gelir hâtırına sınıfınıñ
Eşkıyâ hâr u has u cünd bir ırmağ gibidir

29 [GAZEL]

Fârisî¹¹³

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün
Adû-yı bed-meniş râ lâbe kerden
Şeved duşvâr merdum râ zi morden

Pezîroften-i merg ez nâşitâyî
Bih ez enbân-i duşmen nân horden

30

Ez-Dehân-ı Retel

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
Cebhe-sâye-i der-i şâhen-şehe 'âlem ile
Kâ'inâta fâhr eder târ-ı şu'â'-i âfitâb

Pây-ı taht-ı devletine 'avdetin i'lânla her
Çok mudur dünyâya etsem ben de fâhr-i bî-hesâb

31 [GAZEL]

Hıdv-i Mısr-ı Kâhire'ye

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
Ey eden hamle-i ferziyi nice şâhı mât
V'ey ruha karşı süren zîr ü bemme fil ü at

Nat'-ı satrancda elbette himâye eyler
Sürdüğü beydağı manşûba şinâs-ı harekât

113

Kötü tabiatlı düşmana yalvarmak
İnsanlara ölümden zor gelir.

Açlıktan ölmeye razı olmak
Düşman dağarcığından ekmeğe yemekten iyidir.

129a Celb edip ‘Abdî-i nâ-kâmı berây-ı ma‘den
Soñra meydâna bırakmak da olur mu hasenât

32

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün
‘Aşrımızda h̃âce-i nazm-ı sühan mîr-i ziyâ
Nevresi nazm-âverân anıñ ile tanzîr eder

Haqqı biñ dîvâna kayd-ı nazm ile almağtadır
Zülf-i Leylâ-yı kelâmı mû-be-mû rencber eder

33 [GAZEL]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Şanma cerrâh-ı kazâ bu yâreye merhem urur
Rus-ı menhûsuñ eliyle gizli gizli semm urur
 - 2 Bir taraftan dest-bâz-ı ilticâdır eşkıyâ
Cânib-i dîgerden ammâ tozmayıp âdem urur
 - 3 Urduğu mîh-ı fesâdı ketm ü ibhâm eyleyip
Baytar-ı halkdan yine Moskovlu hayli dem urur
 - 4 Bilerek aldanma böyle ‘aczdən neş’et eder
Merd-i dâna bu mezâyâ zîrine hâtem urur
 - 5 Eşkıyâ-yı Bosna vü Hersek olursa ber-murâd
Lâf-ı istiklâli artık her taraf muhkem urur

34 [MESNEVÎ]

Kit‘a-i Kaânı ez-Şu‘arâ-yı Îrân
Fe ‘ülün / Fe ‘ülün / Fe ‘ülün / Fe ‘ül

- 1 ‘Alî bende-i hâşı cân-âferîn
Velî der-haqqat cihân-âferîn
- 2 Cihân-âferîn-râ mühîn bende est
Velâkin cihân-âferînende est
- 3 Ser-efrâzın der-ser-efgendeğî
Hudâ piş-der-i kisvet-i tebdegî

Reddiye

35 [MESNEVÎ]

- Fe ‘ülün / Fe ‘ülün / Fe ‘ülün / Fe ‘ül*
- 1 Aqâ âti-i mülhid-i bed-sühan
‘Ulemâya bu rütbe perestiş neden

- 2 'Alâ bende-i hâşî cân-âferîn
İgen hiç olur mu cihân-âferîn
- 3 Mesîha Hudâ-zâde yâ hod Hudâ
Diyen oldu müşrik 'alâ mâ-cerâ
- 4 Tutanlar Resûl'ü harâyâ meşîl
Olurlarsa neşriñ ile hep hacîl
- 5 Velîye meşîl eyleyen ne olur
Gün olur cezâ-yı sezâsın bulur

36 [Der-Kenâr] [GAZEL]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
Ben lisân-ı Fârisî'niñ şekve-h'ân-ı cehliyim
Bir mahâret ile bu cehliñ kadîmi ehliyim

Cehlime nisbetle 'ilmim kaçre-i nâçîzdir
Fârisîdân bir şehirli hizmetinde vehliyim

37 [Der-Kenâr] [GAZEL]

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilün
Her şafâyadır kaçâdır şad-cefâ
Çarh-ı kec-rev bî-vefâdır bî-vefâ

Bulabilir bir hesâb etse kalem
Şad-cefâyâ karşı ancak bir cefâ

38 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün
Hudâvend-i cihân 'Abdü'l-Ĥamîd Ĥân
Sitibdâdı giderdi devletinden

Yine bu hâl ile ehl-i şakâvet
Olur lertzîde kaçr u şavletinden

39 [Der-Kenâr] [MATLA]

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilün
Mevc-i tûfân-hîz eşk-i hûn-feşân ehl-i Ĥak
Bir gün eyler keşti-i iqbâl-i Rus'u maḥv u gark

128b

40 [Der-Kenâr]**Fârisî¹¹⁴**

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün
 Şigiftem şad şigiftem şad şigiftem
 Gurûhî râ ki hâk h'ânend alî râ

Û maḥlûk-ı ḥodâvend-i cihân est
 Çerâ goftend Hâlık ân velî râ

41 [Der-Kenâr] [GAZEL]**Dîger¹¹⁵**

Gurûhî alî râ Ḥodâ h'ândeend
 Çi bozorgterîn ḥad ḥatâ kerdeend

Be ḥakk-ı Ḥodâ ehl-i tevḥîd-i Ḥak
 Ez ân zann-i bîhûde âzurdeend

129B**MÜFREDÂT****1 [MATLA]**

Fa'îlâtün / Fa'îlâtün / Fa'îlâtün / Fa'îlün
 Yâr geçti bir kaşı yây ardına
 Şanki şaklandı güneş ay ardına

2

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
 Yapılması kolay olsa emel tahtında Mevlânâ
 Ma'âriften ziyâde medḥali vardır müdârânîñ

3 [MATLA]

Fa'îlâtün / Fa'îlâtün / Fa'îlün
 Mâzî vü müstakbel için çekme ğam
 Gün bugün sâ'at bu sâ'at dem bu dem

4

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
 Yatıp arkası üzre zevke bakmak zen gibi dâ'im
 Ḥayırlıdır sefâletle ricâl-i devlet olmaḥdan

114 Şaşarım yüz kez şaşarım yüz kez şaşarım
 Ali'ye Hak diyen topluluğa.
 O, dünyanın Rabb'inin yarattığıdır
 O veliye niçin hâlik/yaratıcı dediler?

115 Bir grup Ali'ye Tanrı dediler.
 Nasıl da en büyük hatayı işlediler.
 Allah hakkı için tevhit ehli
 Bu boş zandan incindi.

5 [MATLA]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bekâsız olduğun bu 'âlemiñ etmiş iken idrâk
 Göñül havf-ı zevâl-i zindegîden olamaz ğamnâk

6

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Çok mudur ben seni gördükce bayılsam cânâ
 Şevk-i ruhsârıñ ile kan tere batmış hamâm

7 [MATLA]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Ten-i gül-penbesin sıkdıķca yârıñ tâbiş hamâm
 Harâm-ı nâz ile etsin soğuklukda biraz ârâm

8

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 O sesler ki gelir sem'a anı 'aks-i hüdâ sanma
 Firâķıñ âteşiyle nutfe gelmiş kubbe-i hamâm

9

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Degil revzen göz açmış her taraftan câmegân cânâ
 O da cism-i laîfîñ seyrine meftûn u hayrândır

10

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Yeter bu rütbe hamâma şafâ-bahş olduğun cânâ
 Soğukluk nâr-ı hasretle kudûmuñ ârzû eyler

11 [MATLA]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Buña tâ kısmeti gelir ey güzel sîm-endâm
 Yine mi çekdi seni sîneye bugün hamâm

12

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bu 'ammâme şu dem târ-ı simâ'-ı dîdeden ey meh
 Kuşan bir peştemâl nesc eyledi üstâd-ı endişem

13

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Nasıl kıskanmayım ey meh seni gözler bütün 'âlem
 Bakındı kubbe-i germâye bile göz göz olmuşdur

14

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Der-âgûş-ı vişâl etmek ümîd ile seni cânâ
 Der-i germâya her dem sîne-çâk-ı intizârîndır

15

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Daha olmaz mısıñ cânâ leîâfet-bağş-ı germâye
 Nigebân-ı kudûmuñdur seniñ revâne-i hamâm

16

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Soğuklukda sıcağım geçdi şimdi ol perî-zâde
 Ne hikmetdir ki böyle âb u âteş imtizâc etdi

17

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 O yalıñ yüzlüye yüz kızdırıp kaçd-ı vişâl etmek
 Bakılsa mezheb-i 'aşk u muhabbetde soğuklukdur

18

Mefâ 'ilün / Fe 'ilâtün / Mefâ 'ilün / Fe 'ilün
 O şûh ile nice demler olup da germ-ülfet
 Soğukluğa ne revâ der-güşâ-der etme kapı

19

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Sîne-i billûruñu gördükce cân-ı cânemân
 Çatlayıp reşkenden olmaz mı 'aceb şad-pâre o

20**130a**

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bu şıdk-ı dil-güşânıñ tarh-ı dil-cûşu gören âdem
 Hayât-ı Cennet'iñ evşâfiñ almaz bir daği kâle

21

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Kadriñi âdemiñ âdem añlar
 Ne bilir kadri zeri âhenger

22

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Gözleriñden gözlerin ayırmaz oldu 'âşıkân
 Büsbütün gözcesine aldı cihânı gözleriñ

23

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Hûbdur vaz'-ı kadîm devlet-i Osmâniyân
 Hayf ammâ muqbiliñ inkârı kânûn olmasa

24 [MATLA]

Rü'yâda İnşâ vü Der-'Aķab Uyanıp İmlâ Olunan Maṭla'dır.

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Birikmiş hâller ruhsâr-ı yârı eylemiş tezyîn
 Felekde aķtarân etmiş meh-i tâbânla pervîn

25

Maṭla'-ı Mezbûra 'Îlâve Kılınan

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün
 Yâ ilhâm-ı Hudâ yâ nuṭk-ı cân-baḡş-ı Mesîhân
 Bu maṭla' 'âlem-i ma'nâda olundu baña telķin¹¹⁶

26

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Çok mu olsaķ müttekâ pirâ-yı zevķ ü inbisât
 Sâyemend-i naḡl-i luṭf-ı âl-i Osmân olmuşuz

27 [MATLA]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Muṭâfımdır ser-i kûyuñ gerekmez baña hiç Ka'be
 Ki zîrâ oldu Ka'be kûyuña nisbetle bir şu'be

28

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Teşnesi olma şaķın debdebe-i dünyânıñ
 Bir içim şuya eder şâh-ı cihânı muḡtâc

29

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Eger rûy-ı raķîbâsâ müdâvim kara olsaydı
 Ne yüz aķlıķı eylerdim bu ḡusn-i ḡaṭ ile 'Abdî

116

Vezin hatası yapılmıştır.

ÖZET

SAĞLAM, Hacer, Abdî-i Karahisârî ve Divan'ı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu çalışma, 19. yüzyıl Divan şairi Abdî-i Karahisârî'nin Divan'ının transkripsiyonlu metin tespitini ve incelemesini temel almaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; şairin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; Divan şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Divan'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir. *Sonuç* bölümünde, bu çalışma sonucunda edinilen bilgi ve kazanımlar ifade edilmiştir. Sonuç bölümünden sonra *metnin kuruluşunda takip edilen yol bölümü bulunmaktadır*. Çalışmamızın son kısmını, çalışmamız boyunca yararlanılan eserlerin künyelerinin yer aldığı *Kaynaklar* kısmı oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Abdî-i Karahisârî, Divan, 19. yüzyıl, bölümler.

ABSTRACT

SAĞLAM, Hacer, Abdî-i Karahisârî and His Divan, Master Thesis, Ankara, 2011.

This study is based on the text detection and investigations on to transcription of the poetry (Divan) of 19th century Ottoman poet Abdî-i Karahisârâ. This study is composed of three sections. In the first section the poet's life, works and literary personalities have been mentioned. In the second section Divan has been examined in terms of form and content. The third section contains the transcription text of Divan. In conclusion, the acquired information and achievements have been expressed as a result of the study. After conclusion section information on the way of the text construction has been stated. The last part of the study contains the references utilized throughout the works.

Key Words: Abdî-i Karahisârî, Divan, 19th century, sections.